

4
*6

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTIK

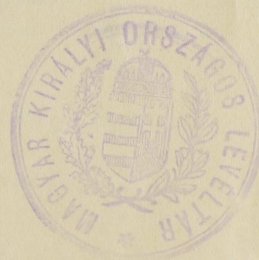
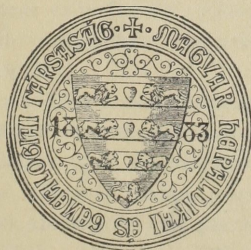
SCHÖNHERR GYULA

TITKÁR

ÉS

VARJÚ ELEMÉR

AZ IGAZG. VÁL. TAGJA.

HUSZONHARMADIK KÖTET.

1905-İK ÉVI FOLYAM.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

MCMV.

TARTALOM.

I. Értekezések és önálló cikkek.

	Lap
CSEKEI... ..	Czimeres emlékalbum Egerből. (<i>Hat czimerképpel</i>) 130
DARÓCZY ZOLTÁN... ..	Adatok a Daróczyak történetéhez. (<i>Czimerképpel</i>) 20
— —	Az angol főkamarási méltóság magyar igényjogosultja 38
ÉBLE GÁBOR	A gr. Károlyi család vérrokonsága hercegi nemzetségekkel. (<i>Egy leszármazási táblával</i>) 133
GÁRDONYI ALBERT... ..	Fejedelmi czimergyűjtő 87
GHYCZY PÁL	Adatok a kar heraldikai szereplésének történetéhez. (<i>Egy táblával és egy czimerképpel a szöveg között</i>) 145
HORVÁTH SÁNDOR	Az «átkosemlékű» János diák leszármazása 34
— —	A Muronyi Weér-család czimerlevele 1509-ből. (<i>Színes czimerképpel</i>) 84
— —	Egy XIV. századi városi pecsét mint pecsétani különlegesség. (<i>Pecsétábrával</i>) 86
— —	Persevandus 88
— —	A Liptay családokról 136
— —	A hajdúk közös czimeres-nemeslevele 1605-ből. (<i>Czimerképpel</i>) 174
Dr. IVÁNYI BÉLA... ..	A történelmi segéd tudományok oktatása Erdélyben 1848 előtt 112
Dr. KARÁCSONYI JÁNOS	A saájmezei csatában elesett esztergomi érsek nemzetsége 86
KEMÉNY LAJOS	Kassa város czimerlevelei. (<i>Fénynyomatú melléklettel</i>) 167
KIS BÁLINT	Egy oláh szakmunka, vonatkozásban a magyar heraldikával és genealogiával 179
R. KISS ISTVÁN... ..	Radvánszky László családtörténeti munkája... .. 57
— —	A rudóbányai ev. ref. templom czimeres emlékei. (<i>Négy képpel</i>) 97
K—n.	Gyulay Balázs 1591. évi armálisa 32
KOLOSI ÉS CSELEJI KOLOSY ISTVÁN. A Kálnási Kálnássy család. (<i>Leszármazási táblával.</i>)... ..	157
PÓR ANTAL... ..	Pecsétani apróságok. (<i>Öt pecsétképpel</i>) 17
Dr. ifj. REISZIG EDE	Keszői Jakab czimerlevele. (<i>Színes czimerképpel</i>) 127
SÁRKÖZY IMRE	Hetény 86
Dr. BARTFAI SZABÓ LÁSZLÓ.	Proscriptió I. Mátyás király korából. (<i>Két közlemény</i>) 10, 63
Dr. SZENDREI JÁNOS... ..	A Muronyi Weér czimer 183
Dr. THALY KÁLMÁN	A Rákóczi-ház kihalásának időpontja és egy újabb nemeslevél II. Rákóczi Ferencztől. 49
VARJÚ ELEMÉR	Az esztergomi szenátorok társas-pecsétje. (<i>Négy pecsétképpel</i>) 139
Dr. WERTNER MÓR	A Bethlenfalvi Thurzó család eredete... .. 1
— —	Ujabb nemzetségi kutatások. (<i>Ötödik, hatodik és hetedik közlemény</i>) 26, 76, 119
— —	Perseuandis 39
— —	A genealogia közép- és újkori fejlődése. (<i>Három közlemény</i>) 52, 104, 150
ZARÁNDY A. GÁSPÁR	A Tholway grófok 36
— —	A Brankovicsok 172
Dr. ZÁVODSZKY LEVENTE	A Gányi Mochkos család czimerlevele 1434-ből. 135

2. Kisebb rovatok.

	Lap
TÁRCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülései	40, 89, 142, 184
Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1903. évi működéséről. Dr. SCHÖNHERR	
GYULA társasági titkártól	187
† Dr. Illéssy János (1861—1905)	43
<i>Szakirodalom.</i> Karácsonyi János. Az első Lónyayak. Ism. Cs. E.	44
Vitezović. 1903—1904. Ism. ERNYEY A.	45
Szily Kálmán. A mágnás-czim a magyarban. Ism.*	46
Siebmacher's Wappenbuch. Ism. Á.	46
Zarándy Á. Gáspár. Árpád vére. Válasz a bírálatra ZARÁNDY Á. GÁSPÁR-tól	47
Petri Mór. Szilágymegye monographiája. Ism. CSEKEI	89
Monumenta historica nobilis communitatis Turopolje. I. k. Ism. SUFFLAY MILÁN	94
Farkasfalvi Mauks Ernő. Ungmegye multjából. Ism. VERIDICUS	143
Der Deutsche Herold. Ism. CSEKEI	143
Dr. Szendrei János. A magyar viselet történeti fejlődése. Ism. B. G.	

*

Kérdés a Turul olvasóihoz	48
Kérelem a Turul olvasóihoz	144
Helyreigazítás	144

Melléklet.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1906-ban. (Alapszabályok. Igazgatóság. A társaság tagjai.)	I—VIII
--	--------

A BETHLENFALVI THURZÓ CSALÁD EREDETE.

A Magyarország határain túl is jelentékeny hirnevű Thurzó család eredetét vizsgálva a régibb irodalom egyértelműleg kimondta, hogy ősi fészke Magyarországon túl keresendő. A legtöbb kutató bebizonyítottak vette, hogy Ausztriában már a XII. század kezdetén egy Thurzó nevű család létezett, mely a Lichtenfels, Rauheneck, Thurzenreit, Tirnstein, Aspern és Sonnberg előnevet valamint a «Turse» vagy «Turso» vezetéknévet használta s melynek egyik ága a XIV. században Zsigmond király idejében jutott Magyarországra.

Wagner és utána Fejér¹ egy 1263 és egy 1266-ból származó okmányt közölnek, melyeknek kibocsátójában mindketten a Turzó-család őseire akarnak ráismerni. Ezen oklevelek elseje szerint 1263-ban kijelenti Hugo de Liechtenvels, *ministerialis Austriae*, saját, úgy mint neje Kunigunda és fia Hugo nevében, hogy az Alsó-Ausztriában fekvő zwetteli monostornak bizonyos jövedelmeket adományoz; 1266-ban pedig ugyanezen Hugo elhalt neje lelki üdvéért saját és fiai, Hugo és Henrik nevében ugyanazon monostornak ismét bizonyos adományt ad. Az 1263-ban kiállított oklevél keltezése a következő: «in ascensione Domini, quae sexto idus Maji illo anno evenerat». Már most igaz ugyan, hogy a nevezett ünnep 1263-ban tényleg május 10-ére esett, csak hogy ezen, a régibb okmányokban szokatlan, szabatos magyarázat majdnem arra enged következtetni, hogy a miniszteriális úr már akkor is, midőn az okiratot kiállította, arról akart gondoskodni, hogy az évszázadok után élő

kutatók az 1263. évi ascensio domini kortani kézikönyv nélkül is megtudják határozni. A családtörténeti adatok dolgában egyáltalán sokkal bővebb beszédű és részletesebb mint kortársai; szükségesnek találja pl. annak kiemelését, hogy 1263-ban neki csak egyetlen egy fia van, hogy a tanuk között egyik a nagybátyja, másik a fivére, és 1266-ban, bár a tanukat névszerint felsorolja, az utolsó sorban megint szükségesnek tartja annak hangsúlyozását, hogy adománylevelét számos derék és tisztességes férfi előtt állíttatta ki. E körülmények némi kétséget támasztanak az oklevelek hitelessége iránt; legyen azonban e két oklevél valódi vagy nem, annyi bizonyos, hogy egyetlen szóval sincs bennök kimondva, hogy Lichtenfelsi Hugó osztrák miniszteriális a Thurzó nevet viselte volna.

Bizonyos ennél fogva, hogy a Thurzók eredetének kérdésénél ezt az oklevelet kiindulásul fel nem használhatjuk. Másutt, nem a távoli Ausztriában, hanem itthon, a Thurzók régi lakóhelyén, a Szepességben kell a család legrégebb nyomait kutatni, hogy némi világosságot hozzassunk e régi nemzetség történetébe.

* * *

a) A szepesi káptalan 1273-ban szó szerint a következőket mondja: «accedens ad nostram presenciam Nicolaus **canonicus** cum fratribus suis Zgyslao videlicet, Mycus, Marco comite, fratreque suo Marcus filiis Gahala, et duobus **germanis** suis Bethlehem et Andrea, universis quoque cognatis suis» előadja (t. i. Nicolaus canonicus), hogy a Tátra hegységben egy bizonyos földet

¹ Fejér, VII./I. k. 334. 335. l.

Ruthén fia Mikolának elad. Ezen föld határos bizonyos Prym nevű földesúr birtokával, továbbá a Szentgyörgy felé menő országúttal, Pokaj nevű faluval, a Szentgyörgyről Szentlászlóra vezető úttal és többek között egy oly bérczczel, mely az eladó és a vevő birtokát határolja; itt azonban az okirat az eladót «cano Nycolao»-nak nevezi.¹ Az okmány eredetijét nem ismerjük, szövegét csak egy, a szepesi káptalan által 1298 június 12-én fentebbi Mikola fia, Széki Mikola részére kiadott átiratból ismerjük.²

Kutatásaim folytatása alatt ezen okirat zavaros volta mindinkább azon gyanút keltette fel bennem, hogy közlése helytelen. Mindenekelőtt nagyon feltűnőnek találtam, hogy a szepesi káptalan e Miklóst, nem úgy, mint máskor és mint ahogy ezt a többi káptalanok is teszik, «socius et canonicus noster»-nek, hanem egyszerűen és pusztán, a nélkül hogy hovátartozandóságát kiemelné, «canonicus»-nak nevezi. Feltűnő továbbá, hogy Gahala comesnek két Marcus nevű fiáról szól; hogy az eladó rokonait fratreseknek mondja és utoljára Bethlehemet és Andrást a «germanus» jelzővel idézi és végre feltűnő, hogy az eladót (és azon helyen csakis ő róla lehet szó), a mint a kutfő kiadója is furcsának találja, nem «canonico Nicolao», hanem «cano Nicolao»-nak mondja.

Aggályaim teljesen jogosultak voltak. Az okiratot személyesen megtekintvén a Nemzeti Múzeum levéltárában a következőt találtam: «accedens ad nostram presenciam Nycolaus canus (can') cum fratribus suis Zgyslao videlicet Mycus, Marco comite fratreque suo Mareus filius Gahala et duobus g'nis suis Bethlehem ac Andrea, universisque cognatis suis». Erre a következő megjegyzéseim vannak:

1. Az eladó e szerint nem Miklós kanonok, hanem, mert «canus» annyi mint ősz: *Ősz Miklós!*

2. Gahalának nincsen két Márk nevű fia; az egyik tényleg Márk, a másik pedig, a mint az okiratban nagyon világosan olvassuk, *Mareus*; ebből pedig családi hovátartozandóságukat is meghatározhatjuk. Tudjuk t. i., hogy bizonyos Gala nevű szepesi nemesnek Márk nevű fia volt, kinek többiek között Batisz, Miklós és

Mareus nevű fiai voltak.¹ Az utóbbtól, kit okmánytáraink² némelykor — és ez éppen a helyes névalak — Máriusnak is neveznek, származik a Máriássi család. Miután tehát 1273-ban Gahala fiai Márk és Mareus mint a szepesmegyei Ősz Miklós fratresei a szepesi káptalan előtt bizonyos szepesmegyei birtok eladásába beleegyeznek, bizonyosra vehetjük, hogy — miután a Gala fia Márkról szóló ismeretes kronologiai adatok ellene nem mondanak — itt a Gömöri és Máriássi családok őseivel van dolgunk és hogy ennek következtében Márknak egy eddig ismeretlen fivérével ismerkedünk meg.

3. A mi Bethlehemet és Andrást illeti, láttuk, hogy a Hazai okmánytár VIII. kötetének közlője őket az eladó «germanusainak» vette, az eredeti okmány azonban az illető szót úgy írja, hogy csak a gnis betűket kiírja és felettük egy rövidítőjelt használ, melynek értelmében az egész szót épen úgy vehetjük «germanis»-nak, mint «generis»-nek. Ott, a hol a küljelek, vagyis a palæographiai érvek cserben hagynak, kényszerítve vagyunk arra, hogy a szó jelentőségét az okirat beltartalmának elemzése útján fejtsük meg; ennek alapján pedig a következő eredményre jutunk:

A germanus szó régi okmányainkban egyik esetben a testvért (fivért), másokban az unokaöccsöt jelenti. Ha Bethlehem és András Ősz Miklósnek édes fivérei vagy fivérének fiai lettek volna, akkor nem hisszük, hogy a káptalani kiadvány fogalmazója őket a fratresek soraiból kihagyva, ezek után a germanus szó különös alkalmazásával sorolta volna fel. Miután a frater szó nem mindig az édes testvéreket, hanem számtalan esetben csak a tágabb értelemben veendő «rokon»-t jelöli,³ biztosra vehetjük, hogy Bethlehemet és Andrást, ha az eladónak nemzetségbeli rokonai és plane még édes fivérei vagy fivérének fiai lettek volna, az első helyi és hogy ha a fogalmazó már nem is hasz-

¹ Fejér, V. k. I, 48. l. (do 1270) és Hazai okmánytár, VIII. k. 222. l. (do 1282), hol ezekről van szó, hamisítványok.

² Pl. Anjoukori okmánytár, II. k. 475. l., IV. k. 571. l., V. k. 587. l.

³ Ennek fényes példáját adja Wenzel, XII. k. 389. l. de 1283, hol Iván és Kuthmek, keresztény kúnok mint a kún Ityk «*fratres seu cognati*»-jai szerepelnek.

¹ Hazai okmánytár, VIII. k. 156, 157. l.

² Ugyanott, 378. l.

nálta volna a «fratres uterinus»-t vagy «carnalis»-t, őket kétségkívül szintén «fratres»-eknek nevezte volna. Ha pedig nem nemzetségbeli rokonok, hanem pl. Ósz Miklós egyik nővérének fiai, akkor — nem tartozván az eladónak nemzetségéhez — a birtok eladásába való beleegyezésükre nem lett volna szükség. Az egyetlen helyes magyarázat tehát abban rejlik, hogy ama kérdéses szót «generis»-nek vesszük. Mint az eladónak vejei, kiknek nejei, Ósz Miklós leányai, az eladónak vagyonára leánynegyedi igényekkel birtak, teljes joggal jelentek meg mint érdekelt felek és nejeik képviselői, midőn apósuk egyik birtokát eladta. Megerősítik ezt különben alább következő fejtegetéseink és adataink is.¹

Teljesség kedvéért azonban a következőt el nem hallgathatjuk: Ismerünk egy okiratot,² melyben Ladomér esztergomi érsek tanúsítja, hogy 1280-ban a következő Levk-i (ma Levkócz) nemesek: 1. Henrik fia *Miklós comes fratreseivel*; 2. Myke fia *Tóbiás*; 3. *Prim fiai* Curvinus és Rod; 4. *Betlen fiai Rufus és András*; 5. Szentek fiai; 6. György fiai; 7. Salomo fiai; 8. Miklós fiai; 9. *Thees* fiai, előadván, hogy miután paptól és templomtól egyaránt távol laknak, s ez által sok kárt szenvednek, kéri, engedje meg nekik, hogy saját ősi birtokukon templomot építtessenek. Az érsek, miután Háb esztergomi prépost állításaikat igazolta, ezt nekik meg is engedte.

Miután az 1273. évi okiratban Ósz Miklóson kívül még Prim, Thees és Bethlehem nevű személyek szerepelnek és az eladott birtok Csütörtökhely közelében feküdt, biztosra vehetjük, hogy az itt említett Betlen az 1273. évvel rokoni viszonyban van. Csakhogy ezen okirat valódisága ellen nagy kételyek emelhetők. Mindenek előtt kiemelendő, hogy Háb 1280-ban és későbbben is nem esztergomi, hanem egri prépost volt (Hazai okmánytár, VI. k. 265. l.); továbbá feltűnő, hogy az érsek az említett nemesek küldöttségét Letán-ban fogadta, az engedélylevelet azonban nem ott, hanem «in Scepus» állíttatta ki; midőn a vége felé mondja «ipsos

nobiles» valaki ezt újabb irással «de Levk»-kel kiegészítette és végre látjuk, hogy az egész okmány oly meglepő magyarázó czélzattal, részletes indokolással és felesleges bőbeszédűséggel van irva, hogy azt manapság még ügyvédnek sem kellene körülményesebben és előrelátóbban szerkesztenie. De azért nem állíthatjuk, hogy az okirat egészen hamis; lényege teljesen igaz lehet és a legnagyobb valószínűség a mellett szól, hogy az okiratot valaki későbbi időben az eredeti szöveg módosításával és toldásokkal az elérendő czél szükséglete szerint változtatta s így magyarázható, hogy az érsek előtt megjelent nemesek névsorát zavarosan és helyenként fordítva vette fel saját gyártmányába. A «Curvinus» és «Rod» nevek felette gyanusak; az eredetiben aligha állt «Betlen», hanem «Bethlehem»; továbbá hangsúlyozandó, hogy «Rufus»-t mint személy- vagyis keresztnévet akkoriban nem ismertek; «rufus» vagyis «Vörös» mindig és mindenütt a személy- (kereszt-) név után mint jelző vagy melléknév szerepel és így — mindig feltéve, hogy az okiratnak valami eredeti mintája létezett — biztosra vesszük, hogy Betlen fia a «Rufus»-t csak mint melléknévet viselte, tulajdonképeni keresztnéve pedig ezen darabból kimaradt. Így tehát több mint valószínű, hogy e kimaradt név is «Bethlehem» és hogy ez esetben a két fivér atyja nem az 1273-ban szereplő Bethlehem, hanem ennek atyja. Arra pedig, vajjon az 1280-ban említett Ósz Miklós vejevel azonos-e, határozott választ nem adhatunk; lehetősége sehogy sincs kizárva.

b) 1311. márcz. 21-én megjelenik a szepesi káptalan előtt két családcsoporthoz, melynek tagjai a következők:

Első csoport:

1. néhai Adolf comes fiai Jakab mester, Kormos és Adolf,
2. néhai Péter fia Laczk,
3. néhai Tóbiás fiai Chyem és Mihály.

Második csoport:

1. *Bethleem fiai Iván, Bethleem és Péter,*
  2. *néhai Miklós fiai Orbán és Domonkos,*
- mindnyájan szepesi nemesek. Előadják, hogy a *villa Bethleem* és a Szentmiklós melletti *Villa Silvestri*-ben lévő örökölt birtokrészeik miatt pörben állnak és hogy egynéhány fogott bíró közbejöttével az ügyet következőleg egyenlítették

¹ Mint utólagosan értesültem, e vitás szót dr. Fejérfalvay László tanár úr is minden kétséget kizárólag *generis*-nek olvasta.

² Bárdossy, Suppl. Anal. Scepus. 155. l.

ki: Bethleem fiai a *Villa Cani Nicolai*-ban lévő örökös részük felét, *kivéve azonban az András comes nejét illető részt*, az első csoporthoz tartozóknak engedik át, mire Tóbiásnak és Péternek fiai azonnal kijelentik, hogy a *Villa Cani Nicolai*-ban most nyert részüket Adolf fiának Jakab mesternek birtokába bocsátják.¹

Ezen alapvető okirat magyarázatára szolgáljon a következő másik.

A szepesi káptalan előtt 1294 nov. 22-én, Széki (de Ceyk) Tóbiás comes és fiai: Heym, Mihály és Menyhért két ekére való föld felét Kamar falu (= Komarócz) szomszédságában Miklós fia Benedek comesnek² eladtak. Ezen eladásba beleegyeznek: 1. e Tóbiás fivére András, 2. Herrik fia Péter és 3. Adolf comes mint az eladott birtok szomszédai,³ a mi pedig sehogy sem zárja ki, hogy ők is az eladók nemzetségbeli rokonai s minden valószínűség szerint «Széki»-ek lettek volna.

Ezen okirat segítségével már most az 1311. évit jól értjük. Ősz Miklósnak volt t. i. két 1273-ban már férjnél levő leánya. Az egyiknek férje Bethlehem, a másiké András. Miklós halála után egyik birtoka, mely tőle a *Villa Cani Nicolai*,⁴ vagyis Ősz-Miklósfalva nevet kapta, leányaira s ezek révén ezeknek gyermekeire szállt át. 1311-ben Bethlehem és (úgy látszik) neje már nem éltek. András, mert nem özvegyéről, hanem nejéről van szó, úgy látszik, nejével együtt még él, de e birtok tulajdonjoga sem az

¹ Anjoukori okmánytár I. k. 222. l.

² Ezen Benedek 1327 febr. 2-án a szepesi lándzsás nemesek szolgabirája (Anjoukori okmánytár II. k. 273. l.). Miután fia Miklós számos okiratban a «Széki» nevet viseli, több mint valószínű, hogy 1294-ben ő is széki birtokos volt.

³ Hazai okmánytár, VIII. k. 342—343. l.

⁴ Van Szepesmegyében egy *Villa Canis* is, melynek német neve (canis = kutya = Hund) Hundsdorf volt, jelenleg pedig Hunfalunak hívják. Ettől a *Villa Cani Nicolai* szigorúan megkülönböztetendő. Csánki (I. k. 257. l.) szerint egy *Villa Ervz Miklósfalva* 1405-ben, egy *Ervs Miclosfalva* 1452-ben fordul elő, mely szerint Tamási és Edősfalva között feküdt. Mi azt hisszük, hogy ez olvasási vagy írási hiba és hogy mindkét esetben a mi Ősz-Miklósfalvánk értendő, a mit azon körülmény, hogy 1452-ben a menedékkövi karthauziak ott birtokolnak, majdnem megczáfolhatatlanná tesz, mert alább majd meglátjuk, hogy e karthauziak 1327-ben Ősz-Miklósfalvát adományban kapták.

övé, sem esetleges gyermekeié, hanem még mindig nejeé. Bethlehemnek azonban Iván, Bethlehem és Péter nevű fiai vannak, kik az elhalt Miklós fiaival: Orbánnal és Domonkossal egyetemben néhai Tóbiás, néhai Adolf és néhai Péter fiaival bizonyos perben, mely köztük a villa Bethleem és a *Villa Silvestri apud Sanctum Nicolaum* nevű ősi birtokaik miatt már régebben folyt, egyezkednek. Miután itt ősi birtokokról és a mint már tudjuk, Bethlehem nejeének anyai örökségéről van szó, magától értetődik, hogy ezen Orbán és Domonkos csak azon esetben voltak jogosítva az ősz-miklósfalvai birtok ügyébe beleszólni, ha ők is Ősz-Miklóstól származtak. Ennek alapján tehát biztosra vehetjük, hogy az 1311-ben már nem élt Miklós, Bethlehemnek (valószínűleg legöregebb) fia, ki nevét anyai nagyatyja után kapta. Hogy a Székiek Bethlehem utódainak nemzetségi rokonai lettek volna, azt az okirattól ki nem betűzhetjük, de az adatok összegzéséből majdnem bizonyosan következtethetjük, hogy Ősz Miklós veje András, Széki Tóbiásnak 1294-ben felmerülő fivérével azonos.

Konstatáljuk továbbá az 1311. évi okirattól, hogy a palesztinai Bethlehem (eredetileg Bész Luhem = Luhem háza) helységnév, mely legrégibb okiratainkban csak mint személynév szerepel, jelen esetben már mint szepesmegyei helységnév is említették és hogy a *Villa Bethlehem* — az idők folyamán a Bethlehemből könnyebb kiejtés céljából Betlem és Betlen lett — a még most is Szepesmegye hernád-völgyi járásában létező Betlenfalval azonos; a *Villa Sylvestri* pedig valamely Erdőfalva lehetett, ha a mostani Walddorffal, illetve Erdőfalvával (Ó- és Uj-Leszna) nem azonos.

c) Midőn Venczel (László) király 1302 július 6-án Görgei Jordánt, a szepesi szászok főispánját, a szepesmegyei (Nagy-) Örrrel megajándékozta, Adolf comes fiát Jakabot a beiktatás alkalmával közreműködendő királyi emberül jelöli ki.²

d) Egy keletnélküli okiratban Adolf comesnek még egy más nevű fiával találkozunk. Odouf fiai Jakab mester és Kurmus *fivérüknek*, *Odouf* (Adóf = Adolf) *fia Egyed* mesternek írják, hogy

¹ Erdélyben már a XIII. században előfordul mint helységnév.

² Fejér, VIII./I. k. 93. l.

Hannus fiait Hannust és Miklóst, valamint Mihály nevű tisztviselőiket hozzájuk küldjék, mert Mihályt ki akarják Kakas mesterrel békiteni. Hangsúlyozzák, hogy elég pénzüik, de kevés szolganépük van. Kurmus mester még külön kéri, hogy Egyed a jelentkezőket Ernő fia István nádor falujába szállítsa és hogy maga a nádor vezesse őket hozzá. A kiadó¹ az oklevél keltét az 1325 körüli időre teszi, a mi helytelen. Egészen eltekintve attól, hogy az 1311. évi okirat Adolf fiát Egyedet már nem említi, fontolóra kell vennünk, hogy Ákos nb. Ernő fia István nádort (már t. i. a nádori jelzővel) csak 1301-től körülbelül 1315-ig ismerjük és így határozottan mondhatjuk, hogy az illető okirat sokkal korábban lett kiállítva, mint 1325-ben. A legnagyobb valószínűség a mellett tanuskodik, hogy kiállítási éve még az 1311 előtti korszakra esik. Hogy a nádor faluját hogy hívták, nem tudjuk. Az Ernefiaistván-pályi nevű falu, melyet 1322-ben említenek (Anjoukori okmánytár II. k. 45. l.) nem Szepes-, hanem Biharmegyében feküdt.

e) Szepesmegye egyik szolgabírája tanusítja 1315 febr. 6-án, hogy bizonyos Zschanta (kétségkívül ferdített név) fia László és Folk fia Máté között már régebben valamely birtokpör folyt, melynek elintézését a király reá bizta. Mielőtt azonban az ügyet elintézhette volna, a király Adolf fia Jakab comest, fentebbi László urát, *egy lengyelországi követéssel bizta meg* és miután Jakab kijelentette, hogy László nélkül el nem utazhatik, mert nagy szüksége van reá, a szolgabíró az ügy tárgyalását 1316 febr. 1-re halasztja.²

f) 1318-ban bizonyítja Druget Fülöp Szepesmegye főispánja, hogy bizonyos Orbán³ és néhai Bethlem fiai Iván, Péter és Bethlem, valamint Miklós fia Orbán között a villa S. Nicolai miatt már hosszabb idő óta pör folyik. Orbán tagadja, hogy a vitás birtok Bethlem fiainak ősi tulajdonát képezné. Miután azonban alperesek tulajdonjogukat kellőleg igazolták, kimondja a főispán, hogy a nevezett jószág háborítatlan birtokában

maradjanak.¹ Ezen okmányra megjegyezzük, hogy a Villa S. Nicolai esetleg közlési hiba is lehet; de ha nem Ősz-Miklósfalu, akkor csak azon Miklósfalváról lehet szó, melynek szomszédságában azon Erdőfalva állott, melyet már 1311-ben mint Betlem fiai ősi tulajdonát ismerünk. Miklós fia Domonkos, ki 1311-ben még Betlem fiai érdektársa, 1318-ban már nem él, mert csak fivére Orbán szerepel. Legérdekesebb az oklevélben az, hogy Bethlem utódai most már a *«de Villa eiusdem Bettleem»* családi nevet viselik, a mi arra enged következtetni, hogy Betlenfalva az 1273-ban szerepelt Bethlem-től kapta nevét; a vitás birtokról az van mondva, hogy azt még alperesek elődei szerezték meg.

g) A szepesi káptalan előtt 1327 jan. 23-án néhai Adolf fia, Jamniki Kormos végrendelezik. Fratresei fiutódok hátrahagyása nélkül meghaltak, neki sincsenek gyermekei, minek következtében Viuera (?) nevű birtokát nővérének és Fekete Miklós nevű férjétől való fiainak, Mikének és Jánosnak hagyja.² Viuera kétségkívül ferdítés. A legnagyobb valószínűség szerint azon szepesmegyei Vedrenichczel azonos, mely 1326-ban a Bethlenfalviak birtokával szomszédos (ma Vidernik),³ lehet azonban a Jamnik mellett 1331-ben szereplő Vinyecz is.

E végrendeletről még Nagymartoni Pál országbíró egyik ítéletlevelében is van szó. Szegi (de Zigh) János fia Máté és Bárczai Miklós fia János azzal álltak elő, hogy nekik nagyanyjuk, Boza comes leánya, Adolf neje révén a szepesmegyei Ősz-Miklósfalva nevű birtokból a kellő leánynegyed jár; miután pedig a birtok a menedékkövi karthauziak kezén van, felhívják a priort és az összes szerzeteseket, hogy a követelt birtokrészt nekik adják ki. A szerzetesek erre két okiratot mutattak fel, melyekkel a vitás birtokra vonatkozó tulajdonjogukat támogatták. Egyik volt a szepesi káptalan 1317 április 4-én kiállított bizonyáglevelé, melynek értelmében néhai Adolf fia Kormos, szepesi nemes, Mátyás éneklő- és Károly örkanonok jelenlétében végrendelezvén, «in Villa Nicolai Eőz» 60 hold örökölt birtokát a menedékkövi

¹ Hazai okmánytár V. k. 100. l.

² Fejér, VIII/V. k. 104. l.

³ Egy Orbán 1299-ben Szepesmegye szolgabírája (Hazai okmánytár, VIII. k. 400. l.) úgy látszik az Urbánfalviak őse.

¹ Fejér, VIII/VII. k. 119., 120. l.

² Fejér VIII/V. k. 179., 180. l.

³ Anjoukori okmánytár II. k. 239 l.

szerzeteseknek hagyja. Másodsorban bemutatták ugyanazon káptalan 1311. márcz. 21-én kiállított bizonyítványát, melyből már fentebb tudjuk, hogy Bethlem fiai az Ősz-Miklósfalván birt részüket Tóbiás, Péter és Adolf fiainak átadják és hogy utóbbiak ezen részt azonnal Adolf fia Jakabnak (Kormos fivérének) engedték át. Az országbiró erre nézve világosan kimondja, hogy Adolf utódai e birtokot Bethlem fiaitól *vásárolták*

Miután Szegi Máté és Bárczai János ezzel szemben sem okiratokat, sem egyéb bizonyítékokat fel nem mutattak, ennek következtében pörüket elvesztették.¹

Ezen okirat többrendbeli megjegyzésekre ad alkalmat:

1. Tudjuk, hogy Adolf fia Kormos 1327 jan. 23-án Máté szepesi éneklő- és Károly örkanonok előtt végrendelkezett. Miután Kormos fentebbi okirat szerint 1317 ápr. 4-én ugyanazon kanonokok előtt a menedékkövi kartauziak javára is végrendelkezett, világos, hogy Fejér keltezése egyik helyen hibás és hogy a második végrendelkezés nem 1317-re, hanem 1327-re esik.

2. Maga Nagymartoni Pál országbiró ítéllével 1319 ről keltezi; ez is Fejér hibája. Nevezett országbiró csak 1328-ban kapta meg hivatalát, melyet 1349-ig viselt, és így tekintettel arra, hogy Lajos király országbirójának nevezi magát, az okmány kelte, ha a kilenczes számjegyet elfogadjuk, csak 1349-re helyezhető, a mint ezt különben az ítéllével eredetije is mondja.²

3. Fekete Miklós fiai Mikó és János, kik 1327-ben a «Viuera» birtokot kapták, az abauj-megyei Bárczai család tagjai. Előfordulnak már 1314 május 14-én.³ 1350 január 7-én pedig János fia: Jepi Máté és Bárczai Miklós fiai János és Mikó bizonyos Péter fiával, Bosa falvi Laczkkal a Bosafalván őket illető anyai örökség miatt perben állanak.⁴ Ebből tehát következik, hogy Adolf comes nejének atyja nem Boza, hanem Bosa vagyis Bóza és hogy Kormosnak még egy másik nővére is volt, ki bizonyos

Jepi (ez, úgy látszik, a Zyghi ferdítése) Jánoshoz ment férjhez.¹

4. Miután az országbiró világosan kimondja, hogy Adolf utódai és érdektársaik ama bizonyos birtokot Bethlem fiaitól vétel útján szereztek, majdnem teljességgel kizárhatjuk, hogy a vevők és eladók között nemzetségi rokonság létezett. Az anyai rokonság és a sógorsági kapocs pedig több mint valószínű.

5. Miután továbbá az országbiró Kormos birtokát teljes magyarsággal a «Eözmiclosfalva»-nak nevezi, a villa cani Nicolai-ra vonatkozó és az előbbi sorokban kifejezett állításaim teljesen be vannak bizonyítva.

h) A szepesi káptalan bizonyítja 1339 szeptember 10-én, hogy *Bethlem fiai: Bethlemfalvai Dénes, János és Miklós* azon, Bethlenfalva területén fekvő malomrészt, melyet atyjuk, Bethlem azelőtt bizonyos Vernernek eladott, most e Verner fiától, Péter soltészról visszavásárolják; e malom a Hernád folyón fekszik.² Itt tehát ifjabb vagy II. Betlem fiaival van dolgunk. Megjegyzendő, hogy néhai Miklós fia Orbán már nem szerepel és hogy Iván és Péter esetleges fiáról sincs említés téve. Ebből azonban sehogy sem szabad azt következtetnünk, hogy az illetők fiutódok hátrahagyása nélkül haltak meg; sőt az ellenkezőt is lehet bizonyítani. Így Péterre nézve a következő adatokat kockáztatjuk meg:

i) 1344 szept. 5-én a szepesmegyei szentlászlói (= Csütörtökhely) polgárok fogott birái között *Péter fia: Bethlenfalvi Detre* is szerepel.³

j) 1353 decz. 7-én a Berzeviczyek ügyében *Bethlenfalvi Detre fia Herrik* a javaslatba hozott fogott birák egyike;⁴ így tehát nem éppen lehetetlen, hogy Detre és Henrik az 1318-ig ismeretes Pétertől származnak.

k) Azon *Bethlenfalvi Pált* pedig, ki 1347 márcz. 28-án a szepesi káptalan részéről a Cset-

¹ Fejér, VIII/II. k. 221—227. l.

² V. ö. Anjoukori okmánytár I. k. 222—223. l.

³ U o. 345. l. (V. ö. Hazai okmánytár VII. k. 372. l.)

⁴ Ugyanott V. k. 349. l.

¹ 1248-ban Herrik alispán (vagy udvarbiró) a szepesmegyei Sulz nevű birtokában levő földet bizonyos Pýrin nevű vendégnek adja el. A szomszédos birtokosok sorában Bosa is szerepel (Hazai okmánytár VIII, k. 53. l.) Péter fia Lack kétségkívül az ő egyenes leszármazottja. Bosafalva talán a mai Busóc (= Bauschendorf).

² Fejér VIII/VII. k. 322.

³ Anjoukori okmánytár IV. k. 443. l. Mellette van Széki Benedek fia Miklós stb.

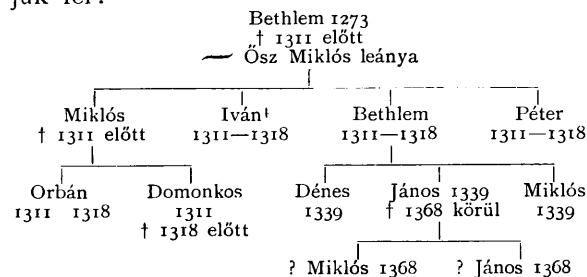
⁴ Ugyanott, VI. k. 149. l.

nekiek ügyében kiküldendő fogott bíról működik,¹ nem tudjuk az eddig tárgyalt Bethlenfalviak nemzedékrendi táblájába beilleszteni.

l) Ugyanazon évben (1347-ben) *Bethlenfalvi István* valamely szepesmegyei ügyben fogott bíró.³

m) 1368 május 10 én írja V. Orbán pápa Péter szepesi prépostnak, hogy — mint hallotta — János, a szepesi cistercita monostor apátja Szepesi Jakabot, a szepesi vár alvárnagyát azzal bizta meg, hogy egynéhány czinkostársával együtt a szepesmegyei Bethlehem nevű faluban néhai Bethlehemi Jánost armigert és jobbágyait kifossa. Ez meg is történt, *Jánost megölték*. Ezzel meg nem elégedve, János apát *a megölt János fiait Miklóst és Jánost* a szepesi egyházmegyéhez tartozó világi embereket szintén kifosztotta és mindenképen zaklatta; felhívja tehát Péter apátot, hogy ez ügyben szigorú vizsgálatot indítson és Jánost mozdítsa el.³

Miután ezen «armiger» itt «Bethlemi»-nek nevezetik és jobbágyai vannak, világos hogy nem holmi közönséges és hivatásos viador volt, hanem hogy a pápai kancellária az armiger alatt a máskor «miles»-sel kifejezett lovagot érti; így tehát e Jánosban egy Bethlenfalvi nemesre ismerünk és alig csalódunk, ha őt az 1339-ben szereplő Jánossal azonosnak vesszük és ennek alapján a következő nemzedékrendi táblát állítjuk fel:

n) 1394-ben arról értesülünk, hogy *Bethlenfalvi Changer Pál* bizonyos Mathius fiát: Pethe-

¹ Ugyanott, V. k. 35. l.

² Fejér, IX/I. k. 583. l.

³ Theiner, Monum. Hungar. II. k. 85. l.

⁴ Teljesség kedvéért legyen felemlítve, hogy 1332-ben a szabolcsmegyei Zeiemér és Salamon nevű birtokok határjárása ügyében többiek között *Iván fia Zepusi András* és Nochk fia: Scepusi Booch mint bizalmi férfiak szerepelnek. (Anjoukori okmánytár, II. k. 596. l.)

mezi Andrást egynéhány istvánfalvi telek elidegenítésétől tiltja, állítván, hogy ő (Pál) azokat zálogban tartja.¹ «Pethemecz» kétségkívül ferdtés. Egy Istvánfalut pedig 1425 táján mint Bethlenfalival határos helységet több ízben emlitenek.²

o) 1412-ben *Bethlenfalvi János fia Miklós és Bethlenfalvi István fia: Jakab Deák* egy szepesmegyei birtokpörben királyi emberek minőségében szerepelnek.³

p) 1430-ban Zsigmond király arról tesz tanúságot, hogy *Bertalan fia Bethlenfalvi Márton* ujuvári várnagy (kivel különben már 1429 decz. 19-én mint Szepesmegye alispánjával találkozunk)⁴ és *rokona, János fia Bethlenfalvi Thurzó György* Nikápolynál (1396) harcoltak, hol két rokonuk elesett, ugyanott Márton az oláh vajda (Mircsa) fiát, Lajkót, ki Magyarországból szökött meg, fogságba ejtette, továbbá hogy ugyanezen Márton Ulászló lengyel királynál követtségben járt, minek elismerésül mindketten fentebbi évben királyi adományban részesülnek.⁵ Márton esetleges utódait nem ismerjük, rokonától, Györgytől azonban a Bethlenfalvi Thurzó család származik, melynek további és részletes története már nem tartozik e sorok keretébe.

q) Midőn Zsigmond király 1437-ben a menedékkövi szerzeteseket az edősfalvi (ma hajdusfalvi) birtokba beigtatta, többek között *Bethlenfalvi Fodor Miklóst* és *Bethlenfalvi Tatár Miklóst* is, mint a beiktatásnál közreműködő királyi embereket említik.⁶

r) V. László 1456 febr. 19-én *Bethlenfalvi Szepesi Gergelynek* és általa édes fivérének (fratri carnali) *Fodor János* budai prépostnak⁷ és az előbbi utódainak, hadi érdemeik jutalmául, az előbbi korszakokban a magyar királyoktól nyert régi családi címerét megerősíti, melynek főképe, az oroszlán, fején arany kereszttel diszi-

¹ Fejér, X/II. k. 250. l.

² Csánki, I. k. 259. l.

³ Fejér, X/V. k. 259. l.

⁴ Hazai oklevéltár, 388. l.

⁵ Fejér, X/VII. k. 217., 241. l.

⁶ Fejér, XI. k. 180. l.

⁷ E Fodor János 1459 okt. 11-én mint «presb. prepos. eccl. colleg. S. Petri apostoli de Veteri Buda» engedélyt kér a pápától arra, hogy gyóntatót választthasson. (Monum. Rom. episc. Vespr. III, k. 158. l.)

tett koronát, két mellső lábában pedig arany rózsát tart.¹ Az erről szóló eredeti okirat 1600 febr. 9-én Lithasy Pál és István ajándékozása útján Bethlenfalvi Thurzó György pohárnokmester birtokába került.

Miután 1437-ben egy Bethlenfalvi Fodor Miklóssal találkoztunk, több mint valószínű, hogy Szepesi Gergely és édes fivére Fodor János e Miklós fiai. Tudjuk továbbá, hogy a Bethlenfalvi Thurzó család címerében — bár más heraldikai elhelyezésben² — az oroszlán és a rózsza szintén a főképet alkotja s így összefüggésben azzal, hogy (kétséggel ezen ág kihalása után) az 1456. évi címerlevél Turzó Györgynek ajándékozott, bizonyosra vehetjük, hogy az 1456. évi Szepesi Gergely és Fodor János szintén a Bethlenfalvi nemeseknek és így a Thurzóknak nemzetségbeli rokonai, ellenkező esetben a címerlevél Thurzó Györgyre nézve nem bírhatott volna érdekel.

* * *

Az eddig felsorolt adatokból a következő világlik ki.

1. 1273-ban bizonyos Bethlem nevű szepesmegyei birtokossal találkozunk, ki akkor már felnőtt ember és egy szintén szepesmegyei birtokosnak a veje.

2. A szepesmegyei Bethlenfalva egyik okirat bizonyosága szerint 1311-ben tűnik fel, egy másik szerint pedig — mert «Villa eiusdem Betleem» néven szerepel — nevét ezen 1273. évi Bethlem-től nyerte.

3. Ennek alapján jogosítva vagyunk feltételezni, hogy mindazon családtagok, kik később a «Bethlenfalvi» nevet használják, ezen Bethlen-

¹ Turul, 1904. évf. 36—37. l., a hol a közlő egész biztossággal állítja, hogy «ezen címerlevél soha sem volt sem a Thurzó család, sem azok őseinek címerlevele.» Ha a Thurzók genealogiáját csak valamennyire is ismerte volna, az ilyen állítástól bizonynyal óvakodik.

² Az «Augsburger Hochzeitsbuch» — melyről alább lesz szó — az elhelyezésre nézve a következő adatokat nyújtja:

- a) (Turzó György 1497) vörössel és arannyal vágott pajzs; fent növekvő oroszlán, lent a vágásvonallal összekötött fél vörös rózsza;
- b) a pajzs alsó felében három (2.1) rózsza;
- c) (Turzó Katalin 1512) a pajzs alsó felében 3 pólyamentén elhelyezett vörös rózsza.

nek egyenes leszármazottjai. Összefüggő izenkénti és egészen ezen Bethlemhez felérő nemzedékrendi összeállításukat azonban — sajnos — most még nem adhatjuk.

4. Bethlem egyenes ivadékai és a mennyiben ezek mellett talán mégis idegenek is kaptak Bethlenfalván birtokot, mely után magukat nevezték, kezdetben csak a puszta «Bethlenfalvi» nevet használták; és pedig legelőször 1318-ban. Be van bizonyítva azonban, hogy a közös törzsből eredő egyes családtagok egyike-másika, kétséggel csak saját személyének szabatosabb megjelölése céljából, bizonyos melléknevet adott magának, vagy kortársaitól kaptott ilyet, mely halála után egyenes ivadékaira átszállt és így egy még sokáig virágzott családnak állandó vezetéknevévé alakult. Így találjuk a Bethlenfalviak sorában a Changer (de ez, úgy látszik, ferdítés), Deák, Szepesi, Tatár, Fodor és Thurzó nevet, mely utóbbi három családnévvé vált. Miután az első Thurzóról (György) tudjuk, hogy rokona Márton nem a Thurzó, hanem csak a Bethlenfalvi nevet használta, be van bizonyítva, hogy az esetleges melléknév a közös törzsből való származást sehogyan sem teszi kérdésessé.

5. Arról, hogy Bethlenfalvi Thurzó György és rokona Márton Ausztriából jött volna Magyarországra, vagy hogy elődeik egyáltalában Ausztriában keresendők, eddig ismert hazai okirataink egy árva betűt sem tudnak; az előbbi pontban kifejezetten szerint nincs is arra szükségünk, hogy a «Thurzó» név alapján őket ne Bethlenfalviaknak, hanem Bethlenfalván letelepedett osztrákoknak vegyük, a miről különben még szólunk.

6. Kétségtelen dolog, hogy a régiebb német, illetve Ausztriántúli források, ha az akkor fénykorát élt Thurzó család tényleg Ausztriából származott volna, e nevet németesen, pl. Thursen, Thurse alakban irták volna. Ezen érv nem döntő ugyan, de az érvek láncolatában mindamelllett némi bizonyító erővel bír. Fényes példát nyújt erre az «Augsburger Hochzeitsbuch» című forrás, mely az Augsburgban 1484-től 1591-ig kötött házasságokat sorolja fel és a Thurzó családból eredő tagoknak fénykorukban kötött augsburgi házassági frigyük alkalmával történt beiktatásait következőleg adja:

- a) 1497 Jerg *Turtzo*, Camergrauff (= kamara-

gróf) in Hungern. Anna Fugger. Ugyanerről tesz egy második kézirat következőleg említést; «Herr Jerg *turschin* Camerer Inn Ungerin».

b) 1512 Herr Reimundus Fuggerr. Catharina *Turtzo*.

c) 1527 Christoff *Turtzo* 24. Juni. Magdalena Rechlinger.

d) 1535 Hans Philipp Schad. 25. Februar Ursula *Turschi*.

e) 1553 Jerg Weltzer. 6. Februar. Anna *Dorsi*.

f) 1553 Herr Erasmus von Gern. 15. October. Magdalena *Dorsi*. Ebből tehát látni, hogy mindenütt az eredeti magyaros nevet akarták kifejezni, csakhogy ezt mindenféleképpen eltorzították. Nem ismertek ausztriai német mintát.

* * *

A személy- és családi nevek történetében is bizonyos fejlődési időközöket ismerünk.

Azon emlékezetelőtti időkben, midőn a legkezdetlegesebb társadalmi fogalmak felismerésének hatása alatt az emberek annak szükségét érezték, hogy környezetük egyes tagjait valahogy megjelöljék, minden egyes társadalmi tag kétségkívül csak egyetlen egy szóból álló nevet kapott. Mily irány vezette akkoriban az embereket e megnevezések kiszemelésében, nem tudhatjuk, de annyi áll, hogy rendszerről és irányelvekről még szó sem lehetett.

Midőn a társadalmi körök tágulásával, a művelődés és műveltség növekedésével, az egyes nevek túlgyakori előfordulása következtében szabatosabb megkülönböztetés vált szükségessé, úgy segítettek magukon, hogy az egyéni névhez még a szülők valamelyikének nevét is hozzácsatolták, mi kétség kívül az idők folyamán nemzetközi szokássá lett. De ez sem adott mindig elegendő módot a szabatos megkülönböztetésre, mert számtalan eset volt arra, hogy többen ugyanazon egyéni és patronimikus nevet viseltek. Így történt, hogy egyesek e két néven kívül még valami, kizárólag személyüket megjelölő melléknevet is kaptak, mely egyes esetekben a tulajdonossal kihalt, máskor pedig egyenes utódaira és ezen uton egy egész családra átszállt. Ez a még most is divó, állandó családnevek legrégebb eredete.

E tekintetben — a mint ez magától értetőd-

dik — a különféle népek és nemzetek már saját utjukon jártak. Magyar kutfőkben úgy találjuk, hogy e melléknevek többnyire az illető személy tartozkodási és származási helyével, foglalkozásával, testi és szellemi tulajdonságaival, társadalmi állásával, életkorával összefüggésben álltak és egyes esetekben — igaz! — a pusztán véletlen alkalomszülte szeszélyeinek köszönték létrejöttüket; de az kétségtelen dolog, hogy egyes mellék- és családnevek, elenyésző kivételekkel, mindig valamely nemzeti motívumot foglalnak magukban.

Igy van ez a «Thurzó» névvel is.

Ha ezen név kizárólag csak a Bethlenfalván szerepelt családnál fordult volna elő és ha ebben a névben valamely külföldi motívum igen, magyar pedig sehogy sem volna kimutatható, igazuk lehetne talán azoknak, kik e család őseit az osztrák miniszteriális családok sorában akarták keresni. De nem úgy áll a dolog. A Thurzó, Thurse, Thursenreit stb. szónak tudtommal nincs jelentősége a német nyelvben és arról, hogy a család felmerültével, vagy még ennek előtte is ezen név a németeknél családi névként szerepelt volna, nincs tudomásunk.

A magyarban pedig «turzás» annyit jelent, mint ásványok és érczek bányászati kutatása, keresése (németül: schürfen), particepse (része), tehát «turzó» vagyis az, a ki turzással foglalkozik.

1339 jan. 11-én arról értesülünk, hogy (Hontpázmán nb.) Forgács Miklós fainak egyik lekenyei jobbágya «*Johannes dictus Turso*» azaz *Turzó Fános* bizonyos peres ügybe volt keveredve; 1340 nov. 20-án ugyanennek a Thurzónak ügyét újra elhalasztják.¹ Lekenye a Szepesmegyével határos Gömörmegyében van, mely felette hegyes és így nagyon természetes, hogy a Forgács család jobbágyainak egy része turzással foglalkozott és hogy 1339-ben egyikök már a Turzó nevet viselte.

Ha már most kimutattuk, hogy a Thurzó név már egy századdal előbb fordul elő mint bethlenfalvi Thurzó Györgynél, akkor szintén nagyon természetesnek kell találnunk, hogy a hegyes Szepességben lakó Bethlenfalviak egyik-másikának főkeresete a bányászat volt — a Thurzók

¹ Anjoukori okmánytár, III k. 519. l., IV. k. 62. l.

e tekintetben később világhírűek — és hogy ennek következtében az egyik tagra, Györgyre ráragadt a Thurzó név, s miután utódai a turzást már nagyban művelték, egyenes utódaira állandó családi név gyanánt átszállt.

Azt hisszük tehát, hogy a bethlenfalvi Thurzó család sem a tatároktól, sem az osztrák Lichten-

felsektől nem származik, hanem hogy törzsökös szepességi család. Hogy ősei valamikor — a mint ezt a németlakta szepesvidéki családok nagy részénél kimutathatjuk — valamely német vidékből vándorolhattak be, az valószínű, okleveles bizonyítékaink azonban erre nézve nincsenek.

Dr. WERTNER MÓR.

PROSCRIPTIO I. MÁTYÁS KIRÁLY KORÁBÓL.

(Első közlemény.)

A Magyar Nemzeti Múzeum levéltárának törzanyagában családtörténeti kutatásaim közben egy XV. századbéli évnélküli irat vonta magára figyelmemet, amely bár pusztán névlajstromon kívül alig tartalmazott egyebet, külseje után ítélve hiteles okiratot mutatott. Első átolvasásra látnom kellett, hogy a véletlen egy sok tekintetben érdekes összeírást juttatott kezembe, amely egy vidék hirhedt gonosztevőit szedi sorba, akik közt nem egy országos jelentőségű család sarja volt.

Az írás alakjából következtetve, tárgyalandó proscriptioalis levelünk a XV. század közepéből való. Félívnyi papírlap mindkét oldalára van írva. Eredetileg 16-od rétre volt összehajtván, hátul két pecséttel lepecsételve úgy, hogy felírása az így összehajtott irat elejére került. Utóbb 8-ad rétbé hajtották, s újabb négy pecsét került rá; a felírás azonban így is látható volt. Tehát zárt alakban küldetett el az ismeretlen czimzettekhez, a kik tudomást szereztek tartalmáról. Az oklevél első lapján az alább 1—26 szám alatt közöltek nevei találhatók, a többi a másik oldalon van. Kiállításának szokatlan módját még sajátságosabbá teszi azon körülmény, hogy se a kiállító nincs rajta megnevezve, sem azok, kiknek szólt.

Registrum nobilium proscriptorum.

(A csillaggal jelöltek utóbb kihuzattak.)

1. Item Petrus de Kerekwdwar hospes furum.
2. " Ladislaus de Frych prædo sew latro.
3. " Andreas de Pazthoh hospes furum in castro sou Haznos.*
4. " Georgius filius Ruperti de Thar mutilator hominis.*

5. Item Blasius Enchy de Maczonka fur.
6. " Nicolaus de Rechk homicida et hospes furum.
7. " Thomas de eadem Rechk wlnerator et efusor sanguinis fratris carnalis.
8. " Franciscus de Istenmezeye conductor Bohemorum ad castrum Zonda contra dominum regem et regnum.
9. " Johannes de Zenthersebeth dispositor falsarum literarum.
10. " Johannes filius Dose de Redey de Zenthdomonkoas interfecto cuiusdam Johannis Magni proprio arbitrio.
11. " Ladislaus filius Demetrii Toth de Eg-hazasbathor fur maledictus.
12. " Barnabas de Zenthmarya interfecto hominum.
13. " Capitulum Agriense dator falsarum literarum.
14. " Blasius literatus de Farnos interfecto cuiusdam sacerdotis et fur.
15. " Ladislaus de Zewles interfecto fratris sui fratruelis.*
16. " Johannes filius Georgii Orzag* de Kemlew fur.
17. " Johannes Tharchay de Bew hospes furum.*
18. " Johannes Scwilde Comanus nobilis, in Assonzallasa commorans, interemptor et mutilator hominum.
19. " Anthonius Macza de Han interfecto hominum.
20. " Stephanus Zomolyay de Han homicida.
21. " Johannes filius Stephani Zomolyay de eadem Han interemptor fratris.
22. " Ladislaus Layk de Berenzallasa hospes furum.
23. " Johannes Erdewthelky de Kyskal homicida et fur maledictus.
24. " Michael Zylaghy castellanus egregii Nicolai de Kompolth per ipsum in

- castro Nana constitutus interemptor hominum propria voluntate.
25. Item Benedictus Bykzegy de Erdewthelek interfeutor cuiusdam presbiteri propria voluntate.
26. « Johannes filius Pauli Naghfay de Chenk commisit incendia in regno ac spolia et deprædationes cum Bohemis.
27. « Johannes Chasy de Athan officialis de Hewes mutillator hominum.
28. « Laurentius Fogach interfeutor fratris sui condivisionalis.
29. « Dyonisius Baby de Tharcha occisor hominum.*
30. « Blasius de Kenderes emannator et dispositor falsarum literarum.
31. « Nobilis domina Clara vocata consors Ladislai Weres de Erdewthelek commisit heresim cum compatre suo.
32. « Petrus de Chenk similiter heresim commisit cum glera (*igy!*) sua.
33. « Nobilis domina Margaretha consors Johannis Chenk heretica.
34. « Nobilis domina Barbara Czecey consors Stephani de Chenk modo simili est heretica et commisit heresim cum germano mariti sui.
35. « Johannes Horwath de Tharcha homicida.
36. « Egidius Horwath de eadem hereticus, quia commisit heresim cum sorore sua carnali.

Mielőtt iratunk keletkezése és hitelessége felelő véleményt mondanánk, a tárgyalás sorrendjében lássuk először tartalmát a benne előforduló személyek sorrendjét megtartva. Az első pillantás meggyőz bennünket arról, hogy Hunyadi Mátyás korabeli személyekkel van dolgunk, a kik Heves és a szomszédos vármegyékben lakó nemesek. Mindegyik bizonyos vétket követett el, miért az oklevél rövidszavú írója nevüket együttesen jegyezte fel vétségeik megjelölésével.

Fejtegetésünk célja lesz egykoru emlékekkel lehetőleg megvilágítani tárgyalás alá vett oklevelünk adatait, s így hitelességüket is vizsgálni. E szempont mellett az egyes családok történetéhez is felhasználjuk a megtalált adatokat, melyek néha nagyon szűken folynak, az ismertebb embereknél azonban az eddigi adatokat kiegészítik, részben pedig módosítják az eddigi fennállott nézeteket.

1. Az első helyen megnevezett Kerekudvari Péter valószínűleg a hevesvármegyei Kerekudvarról elnevezett család sarja s ott birtokos nemes, a ki orgazdaság hírében áll. Kerekudvar ma pusztá Jászberény mellett, de hasonló nevű hely Bars megyében is van. A család inkább a hevesmegyei falutól vehette elnevezését.¹ Kevés adat található a család történetére s így csaknem emlékünknél őrizte meg egyedül Kerekudvari Péter emlékezetét.

2. Frychi László az Aba nemzetség Omodeágából eredő család tagja. A család a XIV. században két ágra oszlik, Heves, Szepes és Sáros vármegyében birtokosok. Mátyás király korában már a gazdagabb nemesi családok közé tartozik. V. László Sirokai László egri kanonok és mislyei prépost érdemeire való tekintettel János fivérének, továbbá Aba nemzetségbeli rokonainak Frychi János és fia Lászlónak és másoknak czimert adományoz 1456 február 24-én.² Frychi László további életére kevés adatot találunk. 1466 szeptember 29-én a király előtt úgy egyezett ki a jószág- és fejvesztésre ítélt Sempsei Frank fia Lászlóval, — akit egy jakabfalvai (Sáros vármegyei) birtokrész erőszakos elfoglalása miatt ítélték el, — hogy az elítélt alperes a kérdéses jószágot Frychi Lászlónak kezére bocsátja, de 200 arany forintért visszaválthatja.

A kérdéses birtok perének még 1472 szeptember 25-én volt folytatása, amikor Báthori István országbíró előtt Sempsei László az alperesként szereplő Wpori Pongrácz fiának egy évi halasztási időt enged, mely idő alatt köteles a birtokot Frychi János és fia Lászlótól visszaváltani.³ Hogy milyen szerepe volt Frychi Lászlónak ezen és egyéb birtokperében, mely körülmények birták rá oklevelünk íróját a rabló elnevezésre, egyéb adatok híján nem lehet bizonyosan megállapítani.

3. Általában ismeretes, hogy a Pásztóiak a Ratold nemzetség Domonkos ágából származnak. Pásztói András (apja Kis Jakab) a XV. század közepén nagybirtokos nemes, aki nem sza-

¹ Csánki: Magyarország történelmi földrajza, I. 65. l. Zichy okmt. VIII. k. 65, 321, 401. l. Anjoukori okmt. II. 115. l., V. 151. l. Fejér, IX/2. 207, IX/5. 120. l.

² Turul, XXI. 133—135. l.

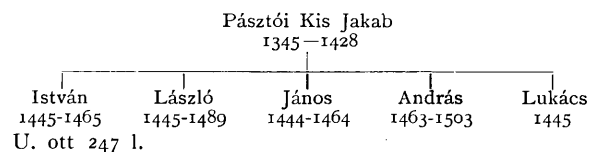
³ Oklevelek a Melczér család levéltárából, 93—94, 100—102. l.

lasztja el az alkalmat, mely birtokai nagyobbítását lehetővé teszi. 1463 november 16-án Ragáli János, Tari Margit és Erzsébet nevében tiltakozik Tari György birtokainak erőszakos elfoglalása ellen, melyet a Pásztói testvérek (köztük András is) elkövettek.¹ 1467-ben újabb pöre kezdődik a Pásztói testvéreknek (János, András és László), melyet Rhédei János indított ellenük. Mátyás király meghagyja a nádornak és a Heves vármegye közgyűlésén megjelenő bíráknak, hogy az ügyben késedelem nélkül hozzanak ítéletet.²

Még ugyanezen évben a királylyal gyülik meg a baja. A Nagykőrösön levő birtokrészeitől járó adó összegyűjtésére Pásztói András emberei a jobbágyokon zsarolást követtek el, s azért őt Pest vármegye közgyűlésén a király megbízott emberei előtt a király iránt hűtellenek nyilvánították (proscriptum fuerit). A király azonban nagy szolgálataira való tekintetből megbocsátott neki (Buda, 1467 május 6-án), abbéli meggyőződését fejezván ki, hogy ő és utódai rendszeresen fizetik az adót s többé nem erőszakoskodnak.³ Kétségtelen, hogy ez a pör szolgált oklevelünk adatának alapjául. Pásztói András élete többi évében őrizkedett a király kegyének újabb elvesztésétől. A budai káptalan 1473 január 10-én kelt jelentése szerint ez Dobozi Danfi Andrást és fiát Atkár és Szentjakab (heves vármegyei) birtokokba és a hasznosi birtokrészebe beiktatta, melyeket nekik Kompolty Miklós és Pásztói András zálogosított el.⁴

4. Thari György Mátyás király legkedveltebb embereinek egyike. Sok anyagi áldozattal és nagy bátorsággal követte urát a török és a csehek ellen vezetett hadjáratokban. A király bőven jutalmazta érdemeit, de Thari György

¹ Békefi Remig dr., A pásztói apátság tört. 341. l. A család idevágó genealogiája:

² Balázsy: Heves vármegye tört. I. 225–226. l.

³ Papirra irt eredetije a Magyar Nemz. Múz. levélt. A szöveg alján a király sajátkezű írása: Fiat, rex.

⁴ Békefi, A pásztói apáts. tört. 376. l.

maga is értett a birtokok gyarapításához. 1454 július 12-én a Pásztóiakkal megegyezik a birtokok felosztása iránt, melyek Heves, Nógrád, Borsod, Pest, Csongrád és Temes megyékre terjedtek ki.¹ 1461-ben Terpesen és Széken (Heves vármegyében) Bessenyei Mihály beiktatásánál mint királyi ember ő is meg van említve.² A Thari Györgyről fenmaradt oklevelek mind birtokperekről, eladásról, zálogosításokról szólnak. Ragáli János nevű embere 1463 november 16-án tiltakozik az egri káptalan előtt bizonyos birtokok elfoglalása ellen, amit a Pásztói testvérek vittek véghez.³ A székesfehérvári országgyűlésen pedig kinos hatást tett a jelenlevőkre Heves vármegye kiküldötteinek az a jelentése, hogy Thari György halállal fenyegette meg a bírót, akinél Kazai Gyulafi Detre egyik adósa le volt tartóztatva.⁴ 1465-ben arra való tekintettel, hogy örökös nélkül halhat meg, birtokait Ország Mihály nádornak és Kompolthy János fiainak hagyta.⁵ Közbe megújult a családi örökségül fenmaradt évszázados ellentét a rokon Pásztóiakkal. Tiltakozik azok erőszakos birtokfoglalásai ellen.

Életének tragikus vége az volt, hogy ő maga is erőszakosságra ragadtatta magát. Erősen felhevült lelki állapotban saját kezével kitolta Pásztói Péter szeméit, s ennek következménye lett, hogy Heves vármegye közgyűlése a nádor jelenlétében megfosztotta nemesi jogaitól (proscriptus et extradatus habebatur). A király pedig hozzájárult az ítélethez, s minthogy Thari György időközben elhunyt, 1472 október 5-én Visegrádon kiadott adományozó levelével a hűtellenül és magtalanul elhalt Thari György összes birtokait Ország Mihály nádornak és Nánai Kompolthy Miklósnak adta.⁶

Tárgyalás alá vett proscriptiónk Thari György életének ezen mozzanatát őrizte meg; ezen adat tehát azok közé tartozik, a melyet más adattal is tudunk igazolni. Mindenesetre nagyon emeli tárgyalt oklevelünk hitelességét

¹ M. N. Múz. törzslt. (Az Orsz. Ltár 14855. sz. okl.)

² Széll, A Bessenyei család tört. 144. l.

³ Pásztói apátság tört. 341. l.

⁴ U. o. 345. 346–348. l.

⁵ Balázsy: Heves vm. tört. I. 278–280. l.

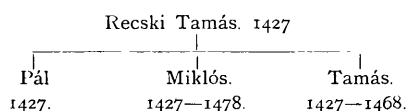
⁶ Pásztói apáts. tört. 203, 372–374. l.

és közelebb visz bennünket keletkezésének megfejtéséhez.

5. Az Enchy családbeli Balázs közbirtokos Heves vármegyében. A család a XIV. század közepén emelkedik ki s oklevelünk tanúsága szerint Enchy Balázs nem igazságos uton is gyarapította birtokát. A család egyes tagjai közül Enczi Imre 1469-ben királyi ember Szurdokpüspökiben a Rhédei János kérésére tartott vizsgálatnál; továbbá Fülöp 1502-ben alispán és Pozsegai Gáspár szolgabíróval együtt Kazai Gyulafi Ferencz és Lukács pásztói apát ügyében tart vizsgálatot.¹

6., 7. Oklevelünk írója a két Recski testvért, Miklóst és Tamást lopással, sőt testvérgyilkossággal terhelteknek mondja. Mindketten Tamás fiai. A család a XV. század elején lép előtérbe s a következő ismeretesebb tagjai élnek:

A Heves vármegyében előkelő szerepet vitt családról kevesen emlékeztek meg. A család történetére mégis csak a tárgy keretében terjeszkedünk ki, amennyire azt a XV. századbeli gyér adatok lehetővé teszik. 1427 május 22-én Figei Csathó László fia Miklós gömörvármegyei péterfalvi és hevesvármegyei domaházi birtokrészeit Recski Tamásnak és fainak 14 új forintért elzálogosítja.² 1456-ban a Dormánházi, Szentmártoni és Abafalvi családokkal új adományul nyerik a hevesvármegyei Mákegyháza és Vilyó pusztákat.³

Recski Tamás fiai közül Miklós országos fontosságú tevékenységet fejt ki. 1447-ben Dormáni Jánossal együtt Heves vármegyét képviselte az országgyűlésen, mely Hunyadi Jánost a kormányzói méltóságra emelte.⁴

Mátyás király alatt a nemesség még nem nyugodott bele a megváltozott viszonyokba, nehezen hajolt meg a király vasakarata előtt. Innen van, hogy főleg a külföldi háborúk ide-

jén az ország nemesei gyakran maguk bírásokodtak peres ügyekben. Az erőszakoskodás napirenden volt.

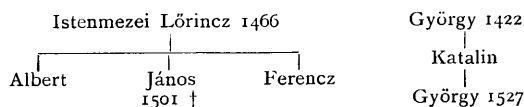
1465 június 23-án Kenderesi Balázs és fiai nevében a budai káptalan vizsgálatot indít Nánai Kompolti János özvegye, fiai és Recski Tamás ellen a fegyverneki jobbágyokon elkövetett erőszakosságok miatt. Recski Tamás tisztító esküt tett arról, hogy Szechédi Imre (Kenderesi Balázs jobbágya) nem az alperesek jobbágyainak nyilai következtében halt meg.¹ Miklós 1469-ben mint a király embere szerepel Thari György és Verebélyi Simon ügyében.²

1474 február 18-án Thari György özvegye kijelenti, hogy Ország Mihály, Nánai Kompolti Miklós, Recski Miklós és Tamás öt néhai férje birtokaiból kielégítették.³ A két testvér még 1478 július 18-án is Guthi Ország Mihály és Kompolti János birtokba iktatásánál királyi emberek gyanánt van jelen.⁴ Hogy a proscriptio milyen körülmények között és mikor következett be, meddig tartott, sőt hogy bírói ítélettel bekövetkezett-e, egyéb adat hiányában nem tudjuk igazolni.

Mint a család történetéhez tartozó adatot említjük meg, hogy Recski István 1492 május 10-én mint Borsod vármegye alispánja állít ki oklevelet.⁵

8. Istenmezei Ferenczről oklevelünk azt állítja, hogy a csehekkal szövetségbe Szanda vár (Nógrád vármegyei) alá vezette őket és így hazaárulást követett el.

A család a XV. században gyakran szerepel a rokon Szenterzsébetiekkel együtt. Tagjai közül ismereteseek:

A Rhédeiek és a Szenterzsébeti család közt hosszú birtokper folyt 1459 óta, mely az előbbieik javára dőlt el. A sértett fél nem hagyta

¹ M. Nemz. Múz. Rhédey cs. ltára; Pásztói apáts. tört. 459. l.

² Sztáray okmt. II. k. 255. l.

³ Csánki: Magyarország történeti földrajza. I. k. 77. l.

⁴ Kovachich: Vestigia comitorum, 268. l.

¹ Károlyi cs. oklt. II. k. 366—369. l.

² Pásztói apáts. 369. l.

³ Pásztói apáts. 388—389. l. Balázs i. m. 286—287. l.

⁴ U. o. 399. l.

⁵ Oklevelek a Melczér család levéltárából. 126. l.

annyiban a dolgot. Mátyás királynak 1466 márczius 10-én Budán kelt oklevele szerint Szent-erzsébeti János fiai, Istenmezei Lőrincz fiai és társai 1465 november 19-ike körül fegyveres embereikkel együtt megtámadták a Rhédei család Szentdomonkos nevű birtokát s onnan 350 sertést hajtottak el, Nagy Imre nevű cselédjüket véresre verték, sőt a család tagjai is csak meneküléssel kerültek ki a halált. Ugyanazon év szeptember 8-án kettős támadás érte a Rhédei családot: A Szent-erzsébetiek a szentdomonkosi vetést pusztították el, az Istenmezeiek pedig a varaszói birtokra törtek, egy darab szántót elfoglaltak, a termést pedig elhordták.¹

Istenmezei Ferencz életéről kevés adatunk maradt fenn. Mint tanu szerepel Tholyntha Máté és Pásztói Miklós ügyében. Mátyás 1489 november 8-án kelt ítéletlevele igazolta, hogy Pásztói Miklós és Iván, embereikkel együtt rátörtek Tholyntha Máté házára, feleségével együtt bántalmazták, sőt Hasznos várába fogságba vitték őket. Istenmezei Ferencz tanuvallomása szerint csak hírből értesült a dologról, de ő is terhelőleg vallott a vádlottakra, bár új részletet nem tudott felhozni ellenök.² A csehekkel való szövetkezésre nem találtam újabb adatot oklevelünk közlésén kívül. — A család tagjai közül még előfordulnak 1422-ben Istenmezei György leánya Katalin, fia György, akik Miklós fia Jakabbal bizonyos istenmezei birtok felett egyezkednek az egri káptalan előtt; továbbá az említett Lőrincz fia János, a ki 1501 május 30-án mint Iványi Varsa Ferencz hevesvármegyei rovó társa hal meg.³ Továbbá Istenmezei Sandri, aki 1572. királyi ember és végül Istenmezei György, aki több hevesvármegyei nemessel együtt támadást intéz Eger város ellen, amiért a király kegyvesztettnek nyilvánítja (1527 november 30.).⁴ Az előbb említett erőszakossági perben a Szent-erzsébetiekkel Istenmezei Lázár szövetkezett; ez bizonyosan más ága a családnak.

9. Fontos oklevelünk közlése azon szempontból is, mert az egri káptalan oklevélhami-

¹ Balázs, i. m. 219—221. l.

² Pásztói apátság, 437. l.

³ M. N. Múz. törzsanyaga; Pásztói Apáts. 458. i.

⁴ Kandra Kabos: Adatok az egri egyházmegye történetéhez. III. f. 454. l.; Királyi könyvek, I. folio 7.

sításán kívül még két hamisítót említ Mátyás korából. Ezek egyike Szent-erzsébeti János.

Emlékeinkből nem lehet bizonyosan következtetni, hogy hány és milyen természetű oklevelek voltak a hamisítványok, sőt kétséget kizárólag azt se, vajjon megtörtént-e valóban a hamisítás. De a proscibáló levél állítását valószínűvé teszi az a körülmény, hogy a többi eset között igazolhatókat találtunk. Bizonyos, hogy birtokjogi oklevelek lehettek a hamisítványok. Két fontos eset fordul elő, melyekben érdekelve volt Szent-erzsébeti János, azért ezekben lett volna észszerű a hamisítás eszközlése, bár az is feltehető, hogy mások ügyének előmozdítására készített Szent-erzsébeti János hamis okleveleket. 1466 szept. 29-én Palóczi László országbíró előtt Szent-erzsébeti János budai Deák György által panaszt emelt Rhédei Dósa Miklós, neje és fiai ellen, a kik a megelőző év november 25-én szent-erzsébeti és leleszi birtokait megtámadták, 300 forintot érő sertéseit elhajtották és egyéb kárt is tettek. Állításait 3 oklevéllel igazolta: 1., a budai káptalan, 2., egri káptalan, 3., Heves vármegye hatósága által kiadottakkal. Mivel az alperesek nem tudtak kellőképen védekezni, az országbíró eskü letételére ítélte őket.¹

Másik eset volt ennek viszonzása, a Szent-erzsébeti és Istenmezei családok már említett egyesült támadása Rhédei Dósa Miklós ellen. A már felsorolt eseteken kívül a panaszos felperes azt is állította a király előtt, hogy Szent-erzsébeti János fiai János és Lázár már 8 évvel előbb (1458.) a szentdomonkosi és varaszói erdőkből fát hordtak el, két örleni való buzát szállító szerekéből az ökröket elrabolták, a pör folyása alatt sok határjelet megsemmisítettek; az említett Szentdomonkos, Varaszó és Hidegkuth birtokokra vonatkozó okleveleket elvitték, s maguknál tartják, így a panaszosoknak 600 forintnyi kárt okoztak. A király a felperes kérésére Dombrói Mátyás kancelláriai, Segvári György nádori jegyzőt és Balogi Miklós nevű embereit küldte ki vizsgálatra, a kik Budán, Heves vármegye kiküldöttjeivel együtt vizsgálták meg az ügyet s a panaszt valóban találták.²

¹ Balázs i. m. 242—243. l.

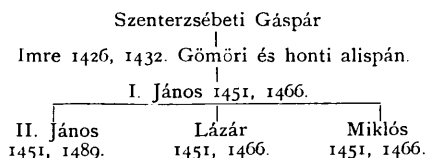
² Eredeti a M. N. Múz. Rhédei cs. levéltárában. Kiadta Balázs, i. m. 219—221. l.

Mindenesetre nagy kár, hogy a két ügy közül egyik lefolyását sem kísérhetjük figyelemmel. Talán jogosan következtethetjük mégis, hogy a hamisítás az előbbi esetben történhetett és pedig éppen az egri káptalan oklevelével. Bizonyos ugyanis, hogy 1466 végén kerültek ki hamis oklevelek az egri káptalanból és Heves vármegye hatósága éppen ezen időben bélyegezte meg a káptalant hamisítványai miatt, a mint oklevelünk ki is fejezi, és Mátyás király 1467 augusztus 9-én kelt megbocsátó leveléből is kiviláglik. Proscribáló levelünk e mellett különbséget tesz oklevélhamisító (emanator falsarum literarum) és hamis oklevelet használó (dispositor) között. Szenterzsébeti János pedig az utóbbi minőségben van oklevelünkben megemlítve; minthogy ez időben (1460–1470.) éppen az egri káptalannak vannak rokontárgyú hamis oklevel-i, lehet, hogy ezeket használta fel.

Szenterzsébeti János az említett eseteken kívül még egyebütt is előfordul okleveleinkben. Az egri káptalan jelenti 1451 június 4-én, hogy néhai Nagyfy Tamás fia Pál (más néven Pálffy Jánosfalwai), a ki Varaszón Kánthor János leánya s az ő felesége Anasztáziától született a saját, János és Mihály fiai, továbbá Anglethe (Kebelkuthi Balázs felesége), Borbála, Krisztina, Katalin és Margit leányai nevében, végül néhai Egyházsenterzsébeti Mátyás fia Antal osztályos rokona részéről is vallotta, hogy nagy szükségei fedezésére egyházsenterzsébeti (Heves vármegyében levő) birtokát minden tartozékaival Szenterzsébeti Gáspár fia Jánosnak, továbbá Miklós és Lázár fainak 200 magyar forintért eladta.¹

Még 1489 április 25-én is él Szenterzsébeti János és tanuként szerepel Tholyntha Máté és Pásztói Miklós perében.²

A család a XV. században nagy kiterjedést mutat. A hevesmegyei tagok közül ismeretesek:

Továbbá a heves vármegyei ágból még Szenterzsébeti Mátyás fia Antal (1451), Lőrincz fia

¹ Eredeti a M. N. Múzeumban, a Dancs család ltban.

² Pásztói apáts. 436. l.

György (1466). Egyes töredékek is ismeretesek: Szenterzsébeti Boldizsár (Garai Miklós nádor 1415 november 24-én kelt oklevelében);¹ Szenterzsébeti Juga fia János, birtokos nemes Körös vármegyében,² Szenterzsébeti Pelbárt, a kit a pestvármegyei Csév birtokba vezet be a székesfehérvári keresztes konvent (1483 május 9-én),³ végül Szenterzsébeti Bernát, aki 1489 április 25-én szintén tanu Tholyntha Máté és Pásztói Miklós perében.⁴

10. Proscribáló levelünk érdekes adatai közt fontos értesítése tekintetében első helyen áll az, melyet Rhédei Jánosról mond: bizonyos Nagy János nevű embert saját elhatározásából megölt. Rhédei János nem ismeretlen alakja a Mátyás korának. A század egyik nevezetes családjából származott, de személyes kiválóságai is érdemessé tették őt a király kitüntetésére.

Rhédei Dósa Miklós és Szentdomonkosi Chelényi Klára 2-ik gyermeke.⁵ Élete 1437 és 1475 közé esik. Az oklevél állítása azért fontos, mivel ismeretlen oldalról mutatja be Rhédei Jánost. Életrajzi adatai közül a legfontosabbak felsorolására szoritkozunk. Mátyás király mozgalmak korának embere ő is, a ki érdemeket szerez, melyeket a király megjutalmaz, de birtokai erőszakos megnagyobbításától se riad vissza.

1459 november 22-én az egri káptalan jelenti a királynak, hogy Palóczi László országbíró meghagyására lefoglaltatta a birói ítélettel Belényi Péter ellen elmarasztalt Rhédei Dósa István és János varaszói, szentdomonkosi és rédei birtokait 2 részben a birói illeték fejében, a 3-ik részt pedig a felperes számára. A per oka az alperesek részéről történt erőszakos jog- és birtokfoglalás volt. Rhédei János azonban ellenmondott a birtokok lefoglalásának, és 1460-ban a pör újabb tárgyalását nyerte meg a királytól.⁶ 1463 október 31-én már Heves vármegye alispánja.⁷

1466 február 6-án Mátyás király megjutalmazza Rhédei János, Miklós és Bertalan érde-

¹ Oklevelek a Melczer cs. levéltárából, 48. l.

² Teleky, X. k. 406. l.

³ Károlyi család oklt. II. k. 516. l.

⁴ Pásztói apáts. 436. l.

⁵ A családfát l. a Turul, I. k. 124 l.

⁶ Balázs, i. m. 210–215. l.

⁷ Országos lt. 28273. sz.

meit és nekik czimert adományoz. A czimer viselésére ugyan nincs adatunk, mert a család már előbb is egyedül ágaskodó oroszlánt használ, de ebben is nagy eltérések vannak, úgy hogy a család tagjai ezután is vagy hétféle czimert használnak.¹ 1466-ban bonyolult perük folyik az említett Szenterszébeti és Istenmezei családokkal. Kölcsönös birtokpusztításról vádolják egymást; nagy kár nemcsak a családok, de kortörténeti szempontból is, hogy a pör befejezése ismeretlen.² 1467 június 26-án mint Heves vármegye alispánja végrehajtja a király rendeletét: Hegyes, Kenderes és Bő hevesvármegyei birtokok átcsatolását Pest vármegyébe.³ Ugyanazon évben Guthi Ország Mihály nádor levelet ír hozzá, mint a megye alispánjához, hogy az csztergomi érsek birtokait ne háborgassa, hanem szedje be az adókat azoktól, akiknek birtokai adófizetés alól nincsenek felmentve.⁴

Életében fontos mozzanatot jelöl, midőn a király kegye őt kinevezte erdélyi alvajdának. A lázadás leverése után hű és megbízható, sőt erőskezű ember kellett e fontos állásra, s ilyennek Rhédei János látszott a legalkalmasabbnak. Hogy mikor kelt a kinevezés, nem ismeretes, de 1467 végén kellett megtörténni, mert a következő év elején már eljár új tisztében. 1468 január 18-án ítéletet mond mint erdélyi alvajda Béldi János Bodula nevű birtoka ügyében.⁵ 1468 november 10-én a szászok székeit értesíti, hogy Gerebi Simon nevű hű emberét küldi hozzájuk bő utasítással.⁶

Érdekes kulturtörténeti mozzanatot őriz meg életéről egy 1469-ik évi oklevél. A budai káptalan jelentést ír a királyhoz, mely szerint Rhédei János szerződést kötött a Zaghwa (Zagyvafő Nógrád vármegyében) várában lakó csehekkel, hogy bizonyos mennyiségű ételmi szert szállít nekik, de ennek fejében nem szabad a környéken rabolniok. Midőn tehát az egyességet teljesítendő 3, 24 ökörtől vont szekéren, 6 forin-

tot érő fűszert és 40 forintnyi zabot szállított, Thar közelében Chenkerházi György, Thamásy Miklós és Nádasdy Péter emberei megtámadták a szállítókat, a szállítandó anyagot Hasznosi János, László és András hasznosi várába szállították. Minthogy pedig a csehek a kikötött dolgokat nem kapták meg, megtámadták Rhédei János Cseke nevű birtokát (Nógrád vármegyében), ott Kis Pál nevű jobbágyát megölték, 14 másikat elhurczoltak Zagyva várakba; a birtokot teljesen elpusztították és az elfogott jobbágyokat később 12 forintért válthatta vissza Rhédei János. A káptalan és a királyi ember a vádat igaznak találván, a vádlottakat megidézte.¹ 1471-ben kettős birtokadományozásban van része Rhédei Jánosnak: Semjén Margit a Torda vármegyéből fekvő Pyvár nevű birtokát adja neki; Mátyás király pedig a váci káptalant utasítja (1471 május 10, Thorda), hogy a nógrádmegyei Konchya birtokba történt beiktatásról szóló levelet adja ki az alvajdának.²

1473 szeptember 25-én Mátyás király újabb adományozásban részesíti: neki adja a Nagyt és Balpüspöki birtokrészeket Heves vármegyében a visszavett Boldogháziért (Gömör vármegyében), melyet Szentgyörgyvára ostroma alatt hősiessége jutalmául adott neki.³ 1475-ben újabb hatalmaskodási per indult meg ellene. Heves vármegye közgyűlésén Verpeléten (augusztus 7-én) vizsgálat indult meg Lévai Cseh János és felesége, Szöllösi László és társai ellen, mert Rhédei János támogatásával elfoglalták Bessenye János Szöllöstelki birtokát és egyéb birtokokat is. A vádat valónak találták.⁴ Ez az utolsó határidő életére vonatkozólag, mert még az év hátralevő részében meghalt.

Halála körülményeiről az egri káptalan 1483 január 3-án kelt jelentése értesít. Ország Mihály nádor előtt Pelenyi Albert, Nagyrhédei János fia György és Szentmártonrhédei Miklós panaszt emeltek Mysei Bacha János ellen, a ki 10 évvel előbb a panaszosok Myse nevű birtoka a Tarna folyónak Farkasrév nevű helye

¹ Lásd a Turul II. k. 47—48. IV. k. 83—84. VIII. k. 83—86. l.; Teleky, II. k. 104—111. l.

² Turul I. 119—138. l.

³ Károlyi okl. II. 386. l.

⁴ M. N. Múz. Rhédei cs. ltára.

⁵ Eredeti, pecsét nyomaival, a M. N. Múz. törzsgyűjteményében.

⁶ Eredeti ugyanott.

¹ Eredeti papíron a M. N. Múz. Rhédei cs. levéltárában. — Érdekes, hogy Zagyvafő még 1469-ben is a cseheké. Lásd Csánki i. m. I. k. 92. l.

² Turul, I. 123. l.; M. N. Múz. Rhédei cs. levéltára.

³ Balázs, i. m. 229—230. l.

⁴ Bessenye cs. tört. 162. l.

felé vezető nyílt uton, a merre a felperesek job-
bágyai jární szoktak, épületet emelt, a birtokot
pedig pusztította; mikor pedig Nagyrhédei
János 7 évvel ezelőtt Váradon meghalt, és holt-
testét Rhédére hozták eltemetni, a kulcsok Fy-
gedi Fekéch Sebestyén kezére jutottak, a ki-
nek segítségével Bacha János a meghalt összes
ezüstneműjét és selyemholmiját elrabolta, a mi
által a panaszos birtokán (grangia) 400 arany
forintnyi kárt ejtett. Sőt ezen kívül néhány —
névszerint felsorolt — szomszédja segítségével,
az említett Rhédei Miklós misei házára támadt,
letépték az ajtókat és Oláh István nevű juhász
elrabolták Keerre. Mikor a juhász magát ig-
azolni akarta, bizonyítékait nem fogadták el,
hanem megölték. A káptalan embere a pana-

szosok előadásának hitelt adott, és az alperest
a nádori szék elé idézte.¹

Rhédei János élete végéig a király kegyelt
embere maradt, tehát a proscibáló levél adatát
nem tudjuk más egykoru adattal igazolni. Való-
színű, hogy az ügy nem került a bíróság elé, mert
ha Rhédei János elkövette is az említett gyilkos-
ságot, elég hatalmas volt arra, hogy a vizsgálat
megindítását késleltesse. Hihető, hogy a nádor
nem fogadta el igaznak a vádat. Adat hiányá-
ban a kérdést meg nem vizsgálhatjuk, a fel-
tevések pedig nem adnak kielégítő feleletet.

Dr. BARTFAI SZABÓ LÁSZLÓ.

¹ Eredeti a Magyar Nemzeti Múzeum törzsgyűjtemé-
nyében. XVI. sz. jegyzet kívül: Tarnamissén valami
révre való útnak elfoglalásáról való perlekedés.

PECSÉTTANI APRÓSÁGOK.

(Öt pecsétképpel.)

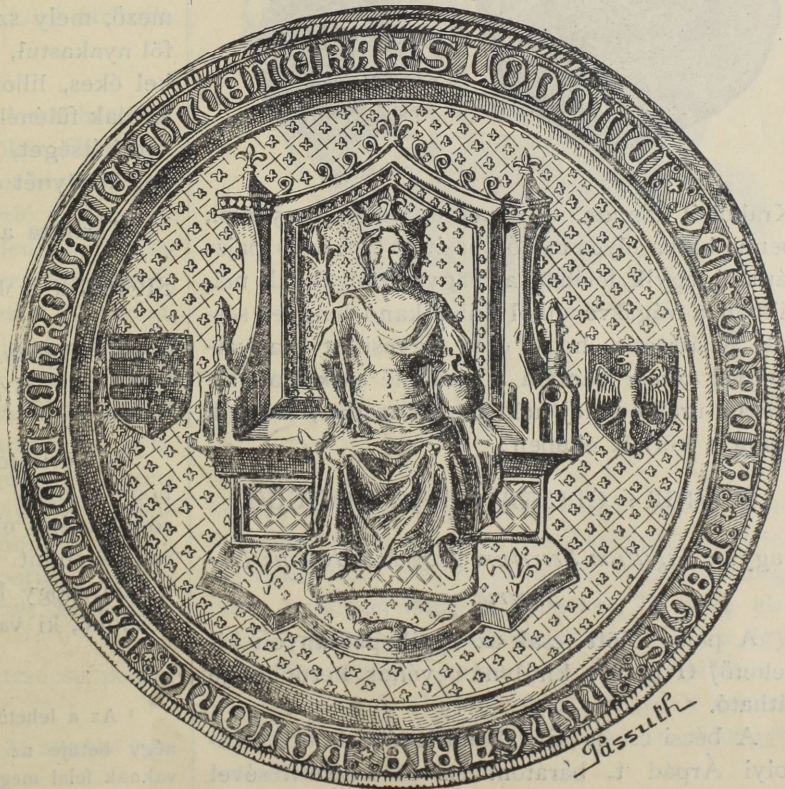
(A Turul 1893. és 1897. évfolyamaiban megjelent közleményeim folytatásául.)

Krakóból csereképen kaptam Nagy Lajos
azon lengyel királyi nagy pecsétjének galvano-
plasztikai lenyomatát, a me-
lyet itt ábrában szerencsém
van a Turul olvasóinak bemu-
tatni.

A kerek pecsét átmérője
11 centiméter. Alakja hasonlít
Nagy Lajos király második ket-
tős pecsétjéhez, melynek rajza a Magyar Történelmi
Életrajzok 1892. évfolyama 374.
lapján látható. Kétséget alig szen-
vedhet, hogy a magyar pecsét,
mely az időben, midőn Nagy La-
jost lengyel királynak koronázták
meg, használatos vala, szolgált
a lengyel «pecsétlikasztónak»
mintául. A főkülömbőség e két
pecsét közt: hogy míg a ma-
gyar pecsét balfelén az apos-
toli kettős kereszt van a három-
szögű pajzsocskába vésve, a len-
gyel pecséten ugyanott a jobbra
néző lengyel sas diszeleg.

Leírását már ezért mellőzhe-

tőnek tartom; a csatolt jó ábra különben is
pótolja a leírást. Legendája:

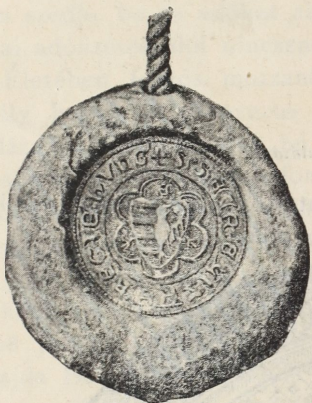
* S LODOVICI * DEI * GRACIA * REGIS *
 HUNGARIE * POLONIE * DALMACIE *
 CROVACIE * ET CETERA

vagyis: *Sigillum Lodovici Dei Gracia Regis Hungarie, Polonie, Dalmacie, Chrovacie et cetera.*

Másodikul idősb Erzsébet királynénak egyik titkos-pecsétjét mutatom be, még pedig két ábrában.

Az egyiknek, az elől állónak eredetije a bécsi cs. és kir. államlevéltárban őrzött 1358 május 27-ikén kelt oklevélen függ, a mely oklevél már ki van adva Gelchich-Thallóczy: Raguza és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltárában (3. lap). Ez oklevélben Nagy Lajos király meg-

állapítja a neki meghódoló Raguza kötelezettségeit és kiváltságait. A másik rajz egy galván másolatból készült, a melyet

Krakóból kaptam. — A pecsét átmérője 25 mm., benne hatkarélyos mezőn hasított csucsives pajzs látható, egyik felében a magyar pólyákkal, másikban a vágásvonalból kibukkanó lengyel sasal. Sajátságos, hogy ezen egyesített magyar-lengyel czimer daczára a királyné csak Magyarország uralkodónőjének nevezi magát; hangzik pedig a körirat eképen:

S. SACR : ELIZAB' REGIE UNGTRIE

vagyis: *Sigillum Secretum Elizabeth Regine Ungarie.*

A pajzs fölött (csak az egyik példányon kivethető) E betű, a királyné nevének kezdőbetűje látható.

A bécsi cs. és kir. állami levéltárból dr. Károlyi Árpád t. barátom szives közvetítésével

jutottam Erzsébet anyakirálynénak másik, eddig kiadatlan titkos pecsétjéhez. E pecsét Erzsébet hercegnőnek, István herceg, Nagy Lajos király öcsce árvájának azon 1340 márczius 5-én kelt levelére van nyomva, melyben tudatja mindennel, a kiket illet, hogy a házassági szerződést, melyet IV. Károly császár, Lajos magyar király és Erzsébet anyakirályné közte és Venczel cseh király között kötöttek, a császár engedelmével fölbontja; a császárt, Venczel királyt, Lajos királyt és anyját, nemkülönben a hercegeket egyházi és világi főurakat mindennemű kötelezettségük s esküjük alól feloldozza. Kiadta az okiratot *Fejér CD. IX/IV, 244.* Azért erősítette pedig meg ez oklevelet Erzsébet anyakirályné saját pecsétjével, mert az árva hercegnőnek magának pecsétje nem volt.

A pecsét fészke sárga viasz, benne fekszik a pecsétgyűrű piros viasz, hosszas nyolcszög alakú lenyomata. Ez oktagon átmérője hosszában 18 milliméter, szélén 15 milliméter. Az oktagon szélét nem egészen két milliméter szélességben a legenda foglalja el; e téren belül, jóval mélyebben fekszik a belső mező, mely szembe néző, koronás női főt tüntet föl nyakastul, de vállak nélkül. A főt gyöngyökkel ékes, lilomos korona van, róla a gyöngyök az alak fülénél jobbra, balra lelógnak. Nem szenved kétséget, hogy a pecsétmetsző idősb Erzsébet királynét akarta ábrázolni.

Körirata a következő:

SIGILLUM * MEUM * SECRETUM . H U G R

azaz: *Sigillum Meum Secretum. E (Elizabeth) D(ei) G(racia) R(egina).*

A köriratot illetőleg meg kell jegyezni, hogy a négy utolsó betű is, s így köztük a másodikat épp oly abszolút hűséggel adta vissza a rajzoló, mint a többi. Mihez képest nem az ő hibája, hogy D helyett U-t olvasott, hanem a vésnőké, ki valamiképpen megtévedt.¹

¹ Az a lehetőség sincs kizárva, hogy a körirat végső négy betűje az H(lisabeth) U(n)G(arie) R(egina) szavaknak felel meg.

E gyönyörű pecsét, akár szokatlanabb ábrázolását, akár kifogástalan vésetét tekintjük, pecsétanni emlékeink között kétségkívül előkelő helyet foglal el.

Arczképes pecsétek ebben a korban mindenütt, nálunk pedig különösen ritkák. A XII. században még a pecsétek nagyobb részén a tulajdonos képmása foglal helyet s ezt az ábrázolást csak a XIII. század kezdete óta szorítja ki a pecsétmezőre helyezett czimer. Azonban a czimeres pecsétek mellett még mindig maradnak képmásosak is, de már aránylag kis számban. Ilyenek első sorban az uralkodói nagy-pecsétek, hercegek, főurak lovaspecsétjei, a melyek mind egész alakban ábrázolják a tulajdonost, s inkább a fegyverzet, az öltözet, vagy az ezen alkalmazott jelvények révén jellemzik az ábrázolt egyéniséget, mint az arczvonások hasonlósága által. Az itt bemutatotthoz hasonló, egyedül a főt ábrázoló pecsétekre alig tudnánk hirtelenében egykoru példát mutatni, László opuliai herceg 1385-iki ismert pecsétjén kívül (Turul, XIV. 149. l.), a melyen az Erzsébetéhez hasonló módon a tulajdonos feje látható. E pecsét azonban nem gyűrűről van nyomva; kb. 38 mm. átmérőjű levén, már a nagyobb pecsétek közé tartozik.

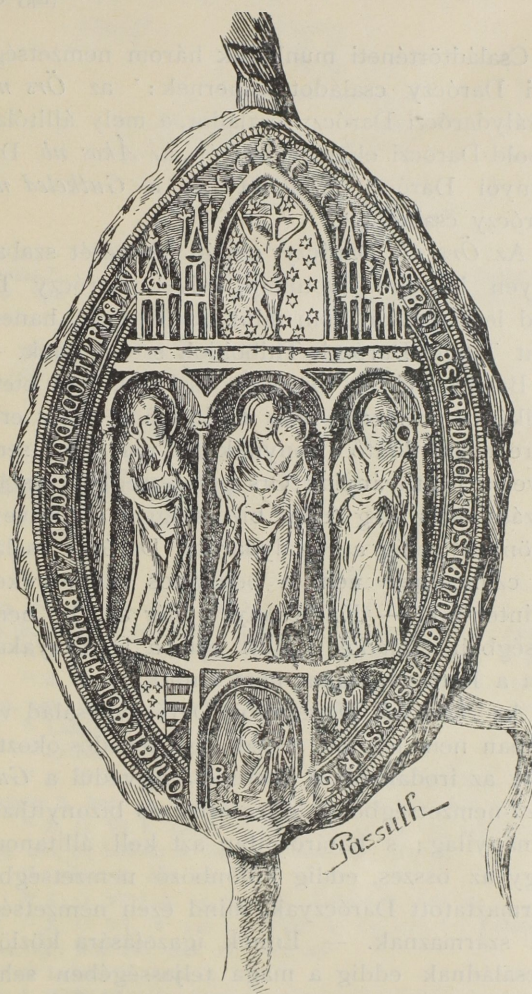
* * *

Megírtam egykoron¹ Boleszló toszti herceg, esztergomi érsek, Esztergom örökös főispánja, I. Károly király sógora és Erzsébet királyné rokona életét. Volt pedig e Boleszló a Piaszток nemzetségéből származó Bituni (Beutheni) Kázmér herceg fia, Mária, Károly király első neje, valamint Meskó előbb nyitrai, aztán veszprémi püspök testvére, 1321-től 1328-ig esztergomi érsek. Nagyon érthető tehát, hogy pecsétje iránt érdeklődtem. Az esztergomi primási és káptalani levéltárakban ilyet nem találtam, de nyomára akadtam a budapesti országos, a pannonhalmi monostori és a szepesi káptalani levéltárakban. A lenyomatok azonban többé-kevésbé mind hiányosak, töredezettek, kopottak; mégis sikerült mind a háromból a pecsét leírását és legendáját egybeállítani.

A sárga viaszba nyomott kétsúcsu pecsét

¹ Az *Esztergomvidéki Régészeti és Történelmi Társulat* III. évkönyvében 1900.

hossza 10, szélessége 6,5 centiméter. Csucsives (gót) oltártáblát ábrázol, mely hosszában is, szélteben is három részre van osztva. A főalak a középső fülkében az istenanya, bal karján a kisdéd Jézussal. Balról tőle szent (aureolás) püspök (sz. Adalbert) mitrával és pásztorbottal; jobbról női szent (Mária Magdolna) a kenőcs-tartó edénynyel. Legfölül feszület, Krisztus a

keresztben. Legalul Boleszló érsek térdel balra fordulva, fején hegyes püspöksüveg, melynek szalagjai hátul messze elállanak, mintegy lebegnek; mögötte, közel a kerethez, B, neve első betűje. A térdelő érsektől jobbra és balra egy-egy háromszögű czimerpajzs. A jobbikban a magyar Anouk által az időben használt czimer, liliumok és pólyák; a bal pajzsban a lengyel sas látható.

A pecsét körirata:

* S * BOLESLAI * DUCI * TOSTAR * DI *
 ET * P * SGR * STRIGONIEN * HCL * ARCHIEPI *
 7 EPD * LOCI * DDITI * PPETV.

azaz: *Sigillum Boleslai Ducis Tostensis. Dei
 Et Apostolice Sedis Gracia Strigoniensis Ecclesie
 Archiepiscopi et Eiusdem Loci Comitis Perpetui.*
 PÓR ANTAL.

ADATOK A DARÓCZYAK TÖRTÉNETÉHEZ.

(Egy címerképpell.)

Családtörténeti munkáink három nemzetségbeli Daróczy családot ismernek: ¹ az *Örs nb.* Királydaróczi Daróczy családot, a mely állítólag Tibold-Daróczi előnévvel is élt, az *Ákos nb.* Deregyői Daróczy családot ² és a *Gutkeled nb.* Daróczy családot. ³

Az *Örs nb.* Daróczy család létezését szabad legyen kétségbe vonnom, mivel Daróczy Tibold leszármazói, nem mint Daróczynak, hanem mint Tibold-Daróczi Thiboldok szerepelnek. — A Batthyányi és Daróczy családok fiait etető pelikános címerét nem tekintem a közös eredetre nézve döntő bizonyítéknak, már azért sem, mivel a Batthyányiak Örs nemzetségbeli leszármazása sincs még teljes biztossággal eldöntve; ⁴ különben pedig a Királydaróczi Daróczy család *ősi* címerének nem a pelikános cimert kell tekintenünk. — Karácsonyi ⁵ már az Örs nemzetségbeli családok között sem a Daróczyakat, sem a Batthyányiakat nem említi.

Az *Ákos nb.* Deregyői Daróczy család valójában nem létezett, s csak egy tévedés okozta, hogy az irodalomban szerepel. Egyedül a *Gutkeled* nemzetségből való leszármazás bizonyítható okmányilag; s határozottan azt kell állítanom, hogy az összes, eddig különböző nemzetségből származtatott Daróczyak, mind ezen nemzetségből származnak. — Ennek igazolására közlöm a családnak eddig a maga teljességében sehol sem közölt leszármazását a XV. század közepéig. (Lásd az I. és II. táblát.)

A fenti családfákon kitüntetett Daróczyak

¹ Nagy I., Magy. orsz. csal. III. k. 240 l.; Pallas Nagy Lexikona V. k. 45. l.

² Nagy I., Magy. orsz. csal. III. k. 241. l.; Pallas Nagy Lexikona V. k. 45. l.

³ Pallas Nagy Lexikona V. k. 45. l.

⁴ Wertner, Magyar Nemzetségek II. k. 231. l.; Pallas Nagy Lexikona II. k. 735. l.

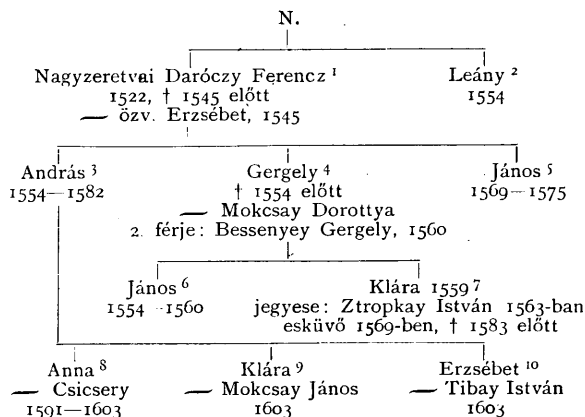
⁵ Karácsonyi, Magyar Nemzetségek II. k. 419. l.

ősi birtokai: Darócz, Syd és Rózsa; valamennyi Beregmegyében.

Lássuk most a család ágait egyenként.

Nagythoronyai ág. Birtokai: Kis- és Nagy-Darócz, Guth, Kirva, Began, Masarfalva, Kaponya, Kereszt, Pinkócz és Kis-Zeretva, Gelényes, Deda, Gulács. — Öse Pál, ki hihetőleg egy személy Daróczy Nagy Pállal 1489–1516; neje Guthy Anna, 1519. (Lásd leszármazását a III. táblán. 22. lap.)

Nagyzeretvai ág. — Birtokai: Csicsér, Vajon, Ujfalu, Gesztely, Kis-Darócz, Ubres, Zeretva, Palin, Mokcsa.

¹ Leleszi lt. Act. 13.; Prot. 1. fol. 73.; Ungm. lt. Prot. 1. fol. 11.

² Leleszi lt. Act. 43. fasc. 3.

³ Leleszi lt. Prot. 12. fol. 321.; Act. 43. fasc. 3.; Prot. 13. fol. 315.; Sig. Lib. 2. fol. 185.; Prot. 27.; Ungm. lt. Prot. 3. fol. 160.

⁴ Leleszi lt. Act. 43. fasc. 3.; Sig. Lib. 1. fol. 65.; Ungm. lt. Prot. 2. fol. 58.

⁵ Leleszi lt. Sig. Lib. 2. fol. 172.; Sig. Lib. 5. fol. 4.

⁶ Leleszi lt. Act. 43. fasc. 4.; Sig. Lib. 1. fol. 65.

⁷ Leleszi lt. Act. 43. fasc. 3.; Sig. Lib. 1. fol. 65.; Sig. Lib. 1. fol. 149.; Sig. Lib. 2. fol. 185.; Sig. Lib. 8. fol. 49.; Ungm. lt. Prot. 2. fol. 58.; Fasc. 5 Act. pal. No. 17.

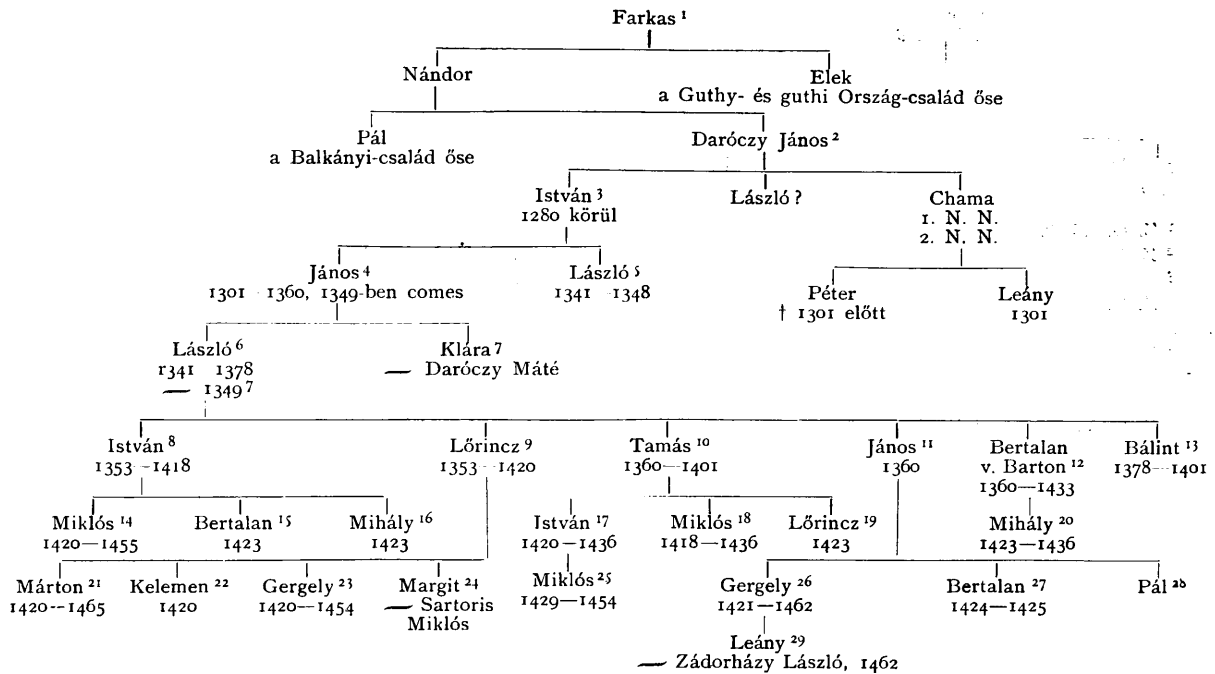
⁸ Leleszi lt. Prot. 37. fol. 19.; Sig. Lib. 16. fol. 3.

⁹ Leleszi lt. Sig. Lib. 16. fol. 3.

¹⁰ Leleszi lt. Sig. Lib. 16. fol. 3.

I. A Daróczyak leszármazása a XV. század közepéig.

¹ Karácsonyi: Magy. nemz. II. k. 71. l.

² Wertner: Magy. nemz. I. k. 279. l.; Z. O. II. k. 455. l.; III. k. 124. l.

³ Z. O. I. k. 70. l.

⁴ Z. O. I. k. 577. l.; II. k. 455. l.; VIII. k. 345. l.; W. An. O. II. k. 254.

⁵ Wertner: Magy. nemz. I. k. 279. l.; Z. O. II. k. 455. l.; III. k. 124. l.

⁶ Z. O. I. k. 588. l.; II. k. 136, 211, 275. l.; III. k. 11, 36, 42, 46, 63, 66, 67, 81, 82, 94, 97, 124, 379, 492. l.; IV. k. 6, 67, 69, 91. l.; VIII. k. 145, 345. l.

⁷ Wertner: Magy. nemz. I. k. 279. l.; Z. O. II. k. 455. l.; III. k. 124. l.

⁸ Z. O. III. k. 395, 419, 429, 473, 475. l.; IV. k. 6, 11, 43, 45, 65, 67, 90, 107, 111, 115, 116, 127, 128, 142, 159, 180, 188, 203, 204, 238, (László), 250, 251, 255, 259, 261, 280, 282, 318, 347, 395, 433, 480, 482. l.; V. k. 7, 8, 18, 22, 58, 79, 119, 148, 214, 235. l.; VIII. k. 345. l.; Leleszi lt. Stat. Lit. D. 245. l.

⁹ Z. O. III. k. 475. l.; IV. k. 6, 65, 67, 90, 111, 116, 117, 127, 128, 142, 159, 203, 204, 238, 251, 255, 259, 261, 264, 282, 433, 480. l.; V. k. 8, 58, 214. l.; VI. k. 348, (Chama), 420. l.; VIII. k. 13, (Tamás), 44, 82, 345. l.; Leleszi lt. Stat. Lit. D. 245. l.; Vet. Act. 21.; Act. 13.

¹⁰ Z. O. III. k. 475. l.; IV. k. 6, 65, 67, 90, 117, 203, 238, 255, 264, 282, 433, 480. l.; V. k. 8, 58, 79, 119, 148, 214. l.; VIII. k. 13, 345. l.; Leleszi lt. Act. 4.; Vet. Act. 21.

¹¹ Z. O. I. k. 65, 67, 90, 282, 433, 480. l.; V. k. 8, 58, 214. l.; VIII. k. 345. l.

¹² Z. O. III. k. 475. l.; IV. k. 6, 65, 67, 90, 117, 203, 238, 255, 264, 282, 433, 480. l.; V. k. 8, 33, 58, 214. l.; VIII. k. 13, 39, 44, 82, 86, 147, 235, 345, 348. l.; Leleszi lt. Act. 4.; Act. 13.; Act. 21.

¹³ Z. O. IV. k. 433, 480. l.; V. k. 8, 58, 214. l.; VIII. k. 345. l.

¹⁴ Z. O. VI. k. 430. l.; VIII. k. 13, 39, 44, 82, 84, 135, 147, 152, 345, 235. l.; Leleszi lt. Act. 13.; Act. 17.; Act. 21.; Act. 41.

¹⁵ Leleszi lt. Act. 13.

¹⁶ Leleszi lt. Act. 13.

¹⁷ Z. O. VI. k. 420. l.; VIII. k. 13, 147, 152, 235, 400. l.; Leleszi lt. Act. 13.; Act. 17.; Act. 21.; Act. 35.; Act. 41.

¹⁸ Z. O. VI. k. 348. l.; VIII. k. 13, 44, 84, 135, 147, 152, 235, 345, 400. l.; Leleszi lt. Act. 13.; Act. 21.; Act. 35.

¹⁹ Leleszi lt. Act. 13.

²⁰ Z. O. VIII. k. 13, 82, 147.; Leleszi lt. Act. 17.

²¹ Z. O. VI. k. 420. l.; VIII. k. 13, 147. l.; Leleszi lt. Act. 13.; Act. 18.; Act. 42.; Act. 49.

²² Leleszi lt. Act. 13.

²³ Z. O. VIII. k. 13, 39, 135, 147, 152. l.; Leleszi lt. Act. 13. Act. 18.; Act. 49.

²⁴ Leleszi lt. Act. 13.

²⁵ Z. O. VIII. k. 13. l.

²⁶ Z. O. VI. k. 420. l.; VIII. k. 13, (György), 44, 135, 147, 152. l.; Leleszi lt. Act. 13.; Act. 17.; Act. 18.; Act. 35.; Act. 49.; El. prot. D. fol. 63. prot. 4.; Act. 42.

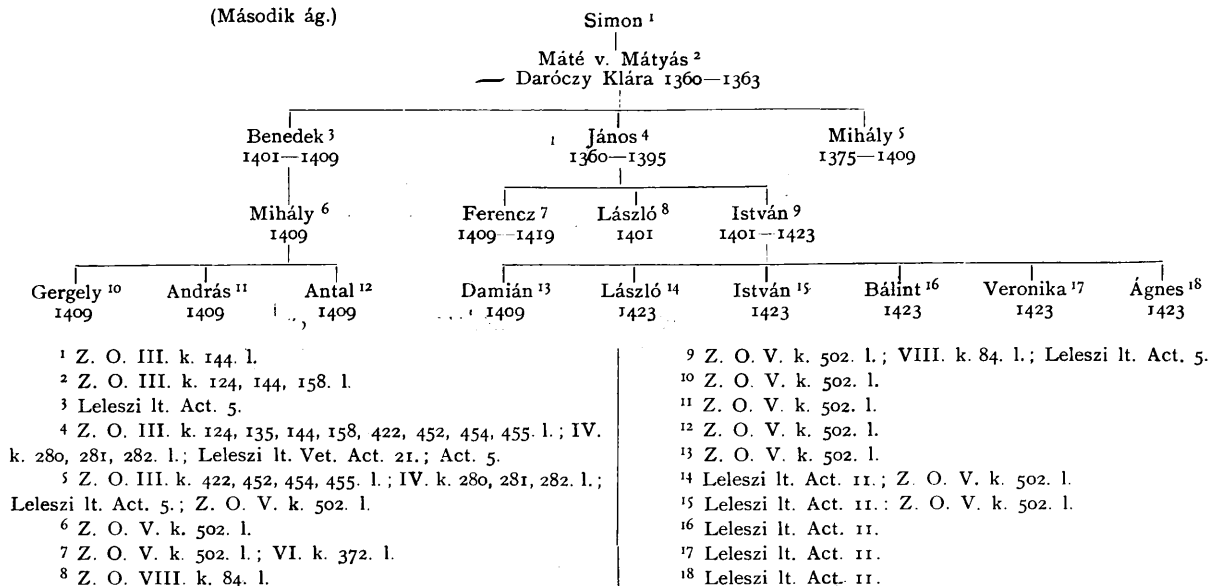
²⁷ Z. O. VIII. k. 84, 135, 153. l.

²⁸ Z. O. VI. k. 420. l.; VIII. k. 13. l.; Leleszi lt. Act. 13.

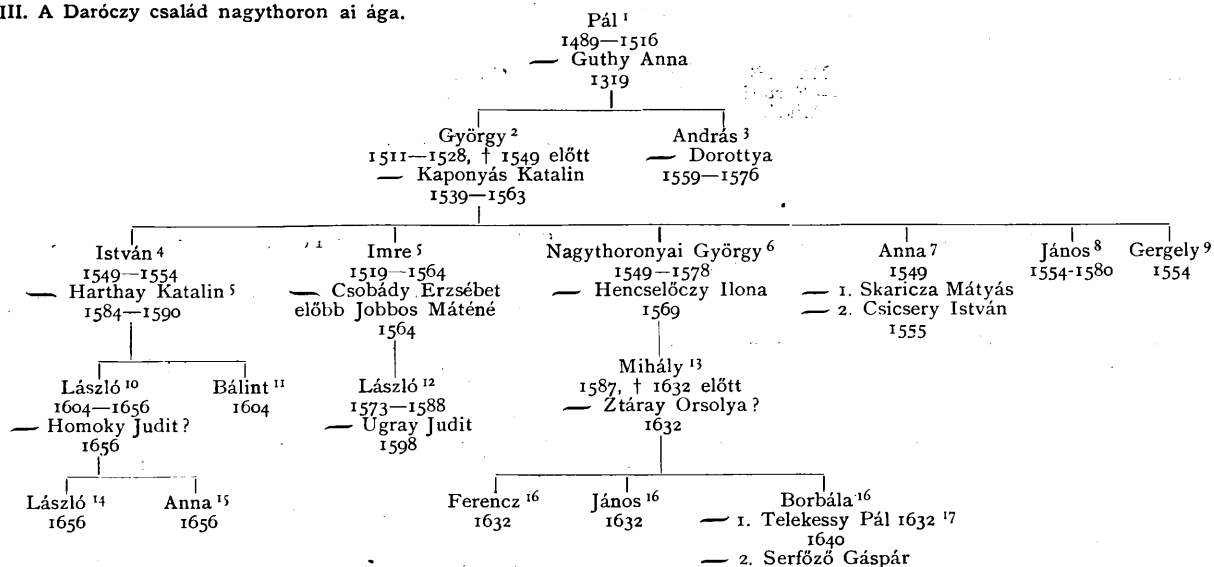
²⁹ Leleszi lt. El. prot. D. fol. 63. prot. 4.

II. A Daróczyak leszármazása a XV. század közepéig.

(Második ág.)

III. A Daróczy család nagythoroni ága.

¹ Leleszi lt. Metal. Bereg. 38. prot. 1. pag. 492.; prot. 3. fol. 243.

² Leleszi lt. Prot. 1. fol. 140.; Statut. D. 147.; Prot. parv. D. fol. 260, 263.; Act. 21.; Act. 41.; Vet. fasc. 15.; u. 11. pag. 204.; Act. 21.; Act. 28. Prot. 5. fol. 161.; Stat. D. 144. Prot. 6. fol. 32.; Act. 30. fasc. 1.; Act. 31. fasc. 7.; Prot. 3. fol. 141.; Act. 37. fasc. 3.; Act. 25.; Sign. 1. fol. 67.; Sign. Lib. 1. fol. 67.; Ungm. lt. Prot. 1. fol. 12, 43, 25, 26.

³ Ungm. lt. fasc. 2. Act. 48.; Prot. 3. fol. 160.

⁴ Leleszi lt. Act. 31 fasc., 7.; Prot. 3. fol. 332.; Prot. 7. fol. 239.; Act. 28.; Act. 37. fasc. 3.; Act. 25. Sign. Lib. 9. fol. 42.; Prot. 33. fol. 117.; Sign. Lib. 16. fol. 96.

⁵ Leleszi lt. Prot. 7. fol. 239.; Act. 28.; Act. 25.; Sign. 1. fol. 64.; Sign. Lib. 2. fol. 71.; Prot. 13. fol. 703.; Ungm. lt. Prot. 1. fol. 25, 26.

⁶ Leleszi lt. Prot. 3. fol. 332.; Prot. 7. fol. 138, 204.; Act. 25;

Sign. 1. fol. 64.; Sign. Lib. 1. fol. 67.; Prot. 13. fol. 703.; Sign. Lib. 2. fol. 174.; Act. 25. fol. 2.; Prot. 21. fol. 69.; Prot. 20. fol. 170.; Sig. Lib. 5. fol. 196.

⁷ Leleszi lt. Act. 25.; Ungm. lt. Prot. 3. fol. 183. et 207. Leleszi lt. Act. 28.; Prot. 13. fol. 315.; Sign. Lib. 1. fol. 67.; Sign. Lib. 2. fol. 99.; Act. 69. fasc. 2.; Ungm. lt. Prot. 3. fol. 183. et 207, 113.

⁹ Leleszi lt. Act. 28.

¹⁰ Leleszi lt. Sign. Lib. 16. fol. 96.; Sign. Lib. 31. fol. 18.

¹¹ Leleszi lt. Sign. Lib. 16. fol. 96.

¹² Leleszi lt. Sign. Lib. 4. fol. 59.; Act. 19. fasc. 3.

¹³ Leleszi lt. Sign. Lib. 10. fol. 136.

¹⁴ Ungm. lt. fasc. 11. Act. pol. Nr. 115.

¹⁵ Ungm. lt. fasc. 11. Act. pol. Nr. 115.

¹⁶ Leleszi lt. Sign. Lib. 21. fol. 17.

¹⁷ Jászói lt. Stat. F. 12.

Nagydaróczi és deregnyői ág. — Ezen Akos nem-
ből származtatott ág leszármazása ma sincs még
tiszta hozva, pedig tekintve a család ősi szár-
mazását, tagjainak országos szereplését, előkelő
rokonságát¹ megérdemelte volna, hogy család-
történet-íróink figyelme feléje forduljon. A Nagy-
daróczi Daróczyak első ismert őse Simon volt,
ki 1516—1528 körül élt, hihetőleg közeli rokon-
ságban állott a Nagythoronyai Daróczyakkal, mit
abból következtettek, hogy 1578-ban a leleszi
konvent előtt Daróczy Simon fia György öz-
vegye Bilkey Anna, most Gulácsi István neje,
egyességet köt Daróczy Pál fia György fiaival
Györggyel és Jánossal Darócz helységben lévő
birtokrészeire;² 1580-ban pedig Daróczy György,
János és László testvérek óvást tesznek, ugyan-
csak a leleszi konvent előtt, Daróczy Szerafin
ellen birtokrészeik elfoglalása ellen.³ — Simon
fia György neje Bilkey Anna volt (Bilkey Péter
és Sztojka Anna leánya),⁴ kitől született Mag-
dolna, Szigethi Vas Mártonné, (Antal és Gulácsi
Oroszy Katalin fia)⁵ és Szerafin, Beregm. alispánja,
a nagy vagyonszerző. Birtokrészeket szerez Bar-
labáson (Beregm.), Kőmérőn, Rákóczon, Bilkén,
Misticsén, Lukaván, Dobrokán, Kis-Daróczon,
Ugornyan, Kis-Muzsajon, Borsván és Orosziban;
csere útján szerzi meg Perényi István özvegyétől
Dobó Annától a nyalábi kastélyt. — Két vég-
rendelete maradt reánk, az egyik 1577-ben,⁶ a
másik 1585-ben kelt;⁷ 1587-ben már mint néhai
említettik; két neje volt, az első Oroszy Krisztina,
a második Irinyi Krisztina, ki 1592-ben, mint
Miskolczy Ambrusné említettik.

Első nejétől született gyermekei: Ferencz,
Anna, Borbála Anarchy Istvánné, Zsófia, Zólyomy
Miklósne.

Második nejétől születtek: Erzsébet, kinek férje
Felsővadászi b. Rákóczy János (Ferencz és Keczer
Dorottya fia);⁸ Krisztina, férje Zékely Boldizsár;
Katalin, férje, Ujlaky Mátyás; Gáspár és János.

I. Ferencznek nevével először 1577-ben talál-
kozunk, atyjának Szerafinnak végrendeletében;

1594-ben zálogba adja Fejercse, Misticze, Rákócz
és Bilke helységekben lévő birtokrészeit Révay
Katalinnak;¹ 1596-ban nővérel Krisztinával,
Zékely Boldizsárnéval és ennek fiával Ferencz-
cel tiltakozik a Thárkányiak ellen egy malom-
nak a Latorczán, Battyán határában való fel-
építése ellen;² 1597-ben nővérel, Katalinnal,
Ujlaki Mátyásnéval;³ 1600-ban Deregnyő, Gál-
szécs, Iske;⁴ 1601-ben Csegöld;⁵ 1609-ben Hel-
mecz város és várkastélyba, továbbá Semjén, Kis-
Géres, Ricse;⁶ ugyanezen évben még Gelényes,
Déda, Kászon;⁷ ugyanacsak 1609-ben nővérel
özvegy Zólyomy Miklósneval, fiával Dáviddal és
leányával Erzsébettel a székelyhídi uradalomba;⁸
1614-ben Gulács és Papi;⁹ 1615-ben Vámfalu
helységben és Szinyérváralján lévő birtokokba
igtattatik be.¹⁰ — 1599-ben Daróczy Katalin
végrendekezése folytán megszerzi a férje által
lekötött Ujlaki javakat.¹¹ — Ezen nagyszámu
birtokszerzés szükségessé tette hol egyik, hol
másik birtoknak elzálogosítását; így midőn az
uralkodótól a székelyhídi uradalmat vette, hogy
a szükséges pénzösszeget előteremtse 1604-ben
a maga és Gáspár fivérének Keőmezeő helység-
ben lévő részirtokait Lónyay Krisztinának el-
zálogosítja 1300 frtért;¹² 1610-ben pedig eladja
Helmecz várost, a romban lévő várkastélylyal,
Géres, Semjén és Ricse falvakkal Kisvárday
Katalinnak 3000 frtért.¹³ — Ferencznek, «ezen
legfőbb erényü férfinak» közpályán való sze-
repléséről is megemlékezem néhány sorban. 1608
szepesi kamarai tanácsos¹⁴ 1608. Mátyás főhg.
tanácsosa és Ilyésházytól Erdélybe küldött Ma-
gyarország főkövete.¹⁵ 1614—1616-ig Beregm.
főispánja és szepesi kam tanácsos.¹⁶ — Bárósá-

¹ Kubinyi F.: Kubinyi cs. tört. I. k. 206. l.

² Leleszi lt. Act. 34.

³ Leleszi lt. Sign. Lib. 7. fol. 37.

⁴ Turul 1897. évf. 8. f.

⁵ Nagy Iván, I. évf. 232. l.

⁶ Leleszi lt. Prot. 11. fol. 114.

⁷ Leleszi lt. Prot. 32. fol. 1.

⁸ Csoma: Abaujmegeye tört. I. k. 473. l.

¹ Leleszi lt. Prot. 40. fol. 33.

² Leleszi lt. Sign. Lib. 14. fol. 45.

³ Leleszi lt. Stat. D. 139.

⁴ Leleszi lt. Stat. D. 162.

⁵ Leleszi lt. Stat. D. 148.

⁶ Leleszi lt. Stat. D. 157.

⁷ Leleszi lt. Stat. D. 160.

⁸ Leleszi lt. Stat. D. 161.

⁹ Leleszi lt. Stat. D. 116.

¹⁰ Leleszi lt. Stat. D. 155.

¹¹ Leleszi lt. Act. 22.

¹² Leleszi lt. Sign. Lib. 16. fol. 88.

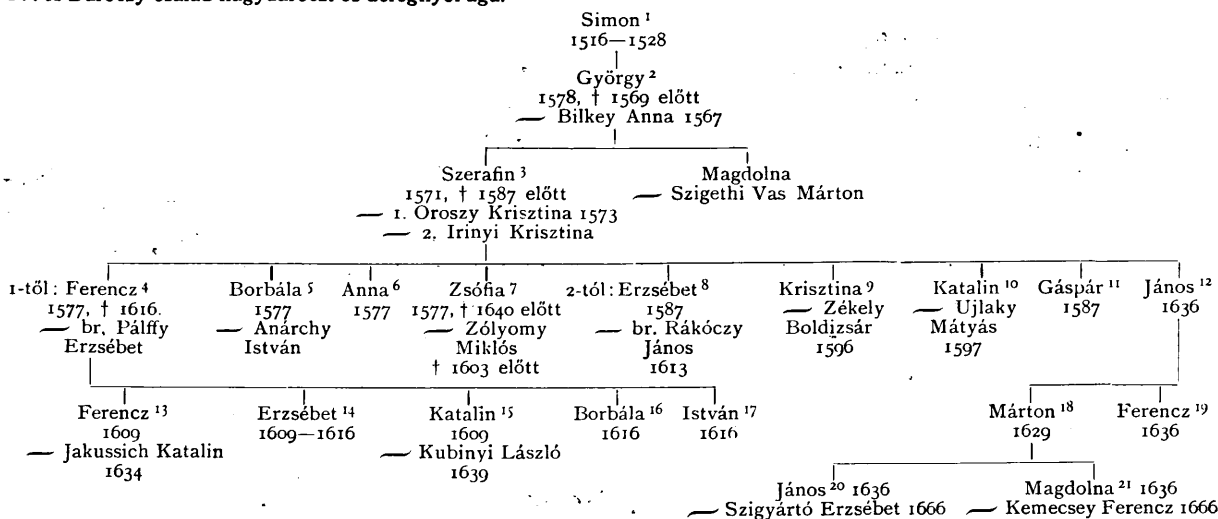
¹³ Leleszi lt. Sign. Lib. 16. fol. 127.

¹⁴ Tört. tár: 1879. évf. 392. l.

¹⁵ Tört. tár: 1880. évf. 321. l.

¹⁶ Tört. tár: 1879. évf. 228. l.; 1880. évf. 452. l.; Leleszi
lt. Act. 1.

IV. A Daróczy család nagydaróczi és deregnyői ága.

¹ Leleszi lt. Prot. parv. D. fol. 263.; Eleuch. prot. D. 5. fol. 161.; Stat. D. 144.

² Leleszi lt. Prot. 14. fol. 11.; Sign. Lib. 2. fol. 172.; Act. 34.

³ Leleszi lt. Sign. Lib. 3. fol. 2.; Prot. 19. fol. 184, 192, 199, 205.; Prot. 21. fol. 69, 132.; Prot. 22. fol. 152.; Stat. D. 145.; Sign. Lib. 5. fol. 4.; Prot. 11. fol. 114.; Sign. Lib. 5. fol. 196.; Act. 12 fasc. 1.; Sign. Lib. 7. fol. 37.; Stat. D. 142.; Prot. 28. fol. 71. Act. 5.; Prot. 31. fol. 85.; Prot. 32. fol. 1.

⁴ Leleszi lt. Prot. 11. fol. 114.; Sign. Lib. 10. fol. 3.; Vetust. fasc. 17. 15. pag. 142.; Prot. 40. fol. 33.; Prot. 42. fol. 49. Sign. Lib. 14. fol. 45, 83.; Stat. D. 139.; Act. 22.; Prot. 45. fol. 51.; Stat. D. 162, 148.; Prot. 48. fol. 62.; Prot. 49. fol. 66. Act. 8.; Sign. Lib. 16. fol. 88.; Stat. D. 157, 160, 161. Act. 27.; Sign. Lib. 16. fol. 127.; Act. 1. Stat. D. 116, 155.; Prot. 58. fol. 75.; Prot. 60. fol. 32.; Sign. Lib. 19. fol. 30.

⁵ Leleszi lt. Prot. 11. fol. 114.; Sign. Lib. 14. fol. 83.

⁶ Leleszi lt. Prot. 11. fol. 114.

⁷ Leleszi lt. Prot. 11. fol. 114.; Act. 22.; Prot. 49. fol. 66.; Stat. D. 140, 161.; Prot. 57. fol. 4.; Sign. Lib. 21. fol. 151.; Prot. 75. fol. 88.; Act. 48.

⁸ Leleszi lt. Vetust. fasc. 17, 15. pag. 142. Act. 22.; Prot. 17. fol. 3.

⁹ Leleszi lt. Sign. Lib. 14. fol. 45, 83.; Act. 22.

¹⁰ Leleszi lt. Stat. D. 139.; Act. 22.

¹¹ Leleszi lt. Vetust. fasc. 17. 15. pag. 142.; Act. 22.; Sign. Lib. 16. fol. 88.

¹² Leleszi lt. Act. 60.

¹³ Leleszi lt. Prot. 51. fol. 78.; Act. 20.; Prot. 70. fol. 48.; Act. 15.; Act. 19. fasc. 2.; Prot. 73. fol. 113.; Prot. 75. fol. 88.

¹⁴ Leleszi lt. Prot. 51. fol. 78.; Act. 20.

¹⁵ Leleszi lt. Prot. 51. fol. 78.; Act. 20.; Sign. Lib. 19. fol. 130.; Sign. Lib. 24. fol. 60.; Act. 13.

¹⁶ Leleszi lt. Act. 20.; Sign. Lib. 19. fol. 130.

¹⁷ Leleszi lt. Act. 20.

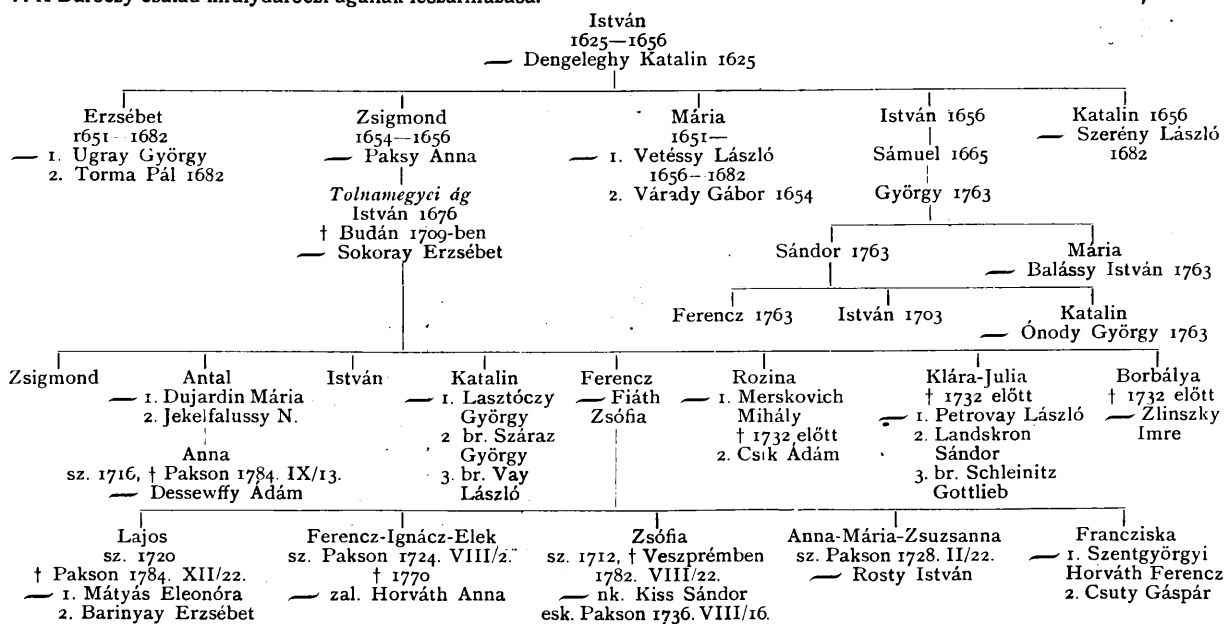
¹⁸ Leleszi lt. Act. 17.; Sign. Lib. 22. fol. 150.; Act. 60.

¹⁹ Leleszi lt. Sign. Lib. 22. fol. 150.

²⁰ Leleszi lt. Sign. Lib. 22. fol. 150.; Prot. 98. fol. 268.

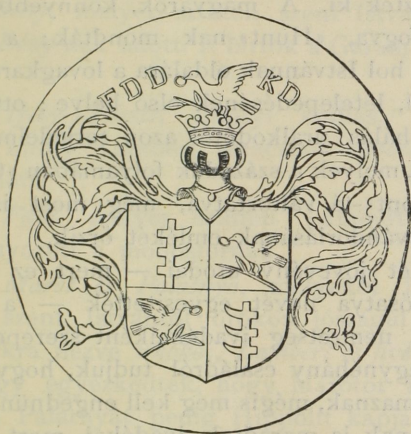
²¹ Leleszi lt. Sign. Lib. 22. fol. 150.; Stat. D. 233.

V. A Daróczy család királydaróczi ágának leszármazása.

got kapott. — Neje: báró Pálffy Erzsébet, Istvánnak a győri, csábrági és szitnyai főkapitánynak leánya; kitől születtek Ferencz, neje Jakusich Katalin; Erzsébet; Katalin, férje Kubinyi László; Borbála; István. — A család további történetét megírta Kubinyi Ferencz, családja történetének 206. és következő lapjain.

Családtörténeti íróink, akkor midőn a deregnyői Daróczyakat az Ákos nemből származtatták, abból indultak ki, hogy Deregnyő az Ákos nemzetség birtoka lévén, azon család, mely előnevét ezen birtokról vette, másünnen nem származhatott, mint az Ákos nemzetségből. Ezen következtetés meg is állaná helyét, ha Deregnyő a Daróczyak ősi birtoka lett volna, azonban a fenti adatokból azt látjuk, hogy Deregnyőt csak

Daróczy Ferencz szerezte meg s ezen birtokba 1600-ban igtattatott be s ennek folytán ezen előnévvel csakis 1602-től találjuk őt A heraldika is azon állításomat támogatja, hogy a Nagydaróczi illetve Deregnyői Daróczyak a Gutkeled nemből származnak; ugyanis Daróczy I. Ferencznek a Kölcsei Kende levéltárban fenmaradt címere, mely a Turulban is közöltetett, négy mezőjű pajzs az 1. és 4. mezőben a stilizált 3 ékkel, a 2. és 3. mezőben pedig 5 águ koronából kiemelkedő, repülésre kész madárral; a koronából zöld ág nyúlik ki, a mező jobb sarkában pedig 6 águ csillag. A másik czimert, melyet itt ábrában is bemutatok, királydaróczi Daróczy Ferencz II. használta 1713-ban; a két czimer lényegében teljesen egyezik; ebben is az 1. és 4. mezőben a stilizált 3 éket találjuk; a 2. és 3. mezőben pedig a madarat, azzal a különbséggel, hogy a madár ágon ül és csőrében gyűrűt

tart; sisakdisz szintén ezen madár, a koronába tűzött zöld ágon ülve.

A Királydaróczi Daróczy család első ismert őse István, kinek nevével először 1625-ben találkozunk; neje Dengeleghy Katalin (Miklós és Parlaghy Anna leánya). 1631-ben Hirip és Ivacskó falvakba igtattatnak; ugyanezen évben Farkas István óvást tesz Dengeleghy Katalinnak, Királydaróczi Daróczy István nejének, Hirip birtokra nézve netalán tett, minden olyan bevallása és lekötése ellen, mely Thegzes Borbála, özvegy Farkas Pálné végrendeletét sértene. 1584-ben Daróczy Borbálára iratja Thegzes Sándor részbirtokait; 1588. pedig Daróczy Borbála, mint Anarchy Istvánné fordul elő. Ezen utóbbi Borbáláról tudjuk, hogy Daróczy Ferencznek, báró Pálffy Erzsébettől született leánya s hihető, hogy 1. férje Thegzes Sándor volt, kitől született Thegzes Borbála, Farkas Pálné. — Daróczy Borbála fivéréül ifj. Ferenczet, az István fivérét említik; már most az a kérdés, hogy a fenti Királydaróczi Daróczy István és Deregnyői Daróczy István nem-e egy személy? A két család czimerét összevetve, ezt határozottan állíthatjuk. Némileg igazolni látszik ezen feltevést az is, hogy mind Homokon, mind Szinyerváralján D. Istvánt és utódait, mint birtokosokat találjuk; Homokról pedig tudjuk, hogy az Daróczy Ferencz birtoka volt s ennek utódok nélküli elhunytával Eszterházy nádor az egész Homokot 1638-ban Kubinyi Lászlónak adományozza; 1652-ben pedig Daróczy Mária Várady Gáborné óvást tesz Daróczy Zsigmond ellen Homok és Hirip részbirtokai elfoglalása miatt. Fentebb láttuk, hogy Daróczy Ferencznek Szinyerváralján részbirtokai voltak s ugyan itt Daróczy István 1636-ban Rozsályi Kun Lászlótól csere útján egy pusztát telket szerez és 1665-ben Daróczy Sámuel Vasvár, Batiz és Szinyerváralján lévő részbirtokokba igtattatik be. A felhozott adatok azt látszanak igazolni, hogy a két István egy személy volt; ellentmond azonban ennek idb. Daróczy Ferencz végrendelete, mely szerint összes javainak örökösévé fiát ifj. Ferenczet s ennek leszármazóit teszi; ha azonban ifj. Ferencz mag nélkül halna el, úgy az összes birtokok leányaira szálljanak. Nem tudom megérteni, hogy ekkor még kiskorú fia István vagy ennek leszármazói, miért nincsenek a végrendeletben második helyen, mint

főörökösök megjelelve. Különben a végrendeletben fivérével Jánossal is ily mostohán bánik, midőn azt mondja, hogy egyenes ágon való leszármazói kihalása esetén a vagyon nővéreire szálljon. — A család leszármazása a XX. század elejéig a közölt táblázaton látható.

A pelikános czimert a Daróczyak 1727. körül kezdik használni s a legrégebb ily czimerlenyomat 1727-ből maradt fenn; ugyanezen czimert a Paksy család XVIII. század elején készült

leszármazási tábláin is megtaláljuk; pedig tudva lévő dolog, hogy a Rátold nb. származott Paksyak czimere a hársfalevél volt. A pelikános czimer eredetére felvilágosítást ad egy 1688-ban írott családi feljegyzés, mely szerint pelikánnal akkor bővítettett a Paksyak czimere, midőn báróságot kaptak. Nem tudom a véletlen játéka-e az, hogy a Rátold nb. nősült Batthyányak ugyan ezen czimmerrel éltek?

KIRÁLYDARÓCZI DARÓCZY ZOLTÁN.

UJABB NEMZETSÉGI KUTATÁSOK.

(Ötödik közlemény.)

II. Hont-Pázmán.

a) *Hont közvetlen utódai.*

Tudvalevő dolog, hogy a «Hunt» és «Pázmán» nevű fivérek vagy rokonok, svábországi pánczélos vitézek, eredetileg azt tervezték, hogy fegyvereseikkel együtt Magyarországon keresztül a tengervidékre vonulnak, közben azonban Gyécsa fejedelem őket saját szolgálatába vette fel. Nem is csalódott bennük. Midőn nem sokára halála után († 997.) fia s utódja, István a lázadó somogyi Koppán ellen vonult, akkor a két német a Garam folyó mellett felkötötte oldalára a lovagkardot; a Koppán elleni harc pedig István győzelmével végződött.

Hogy ki volt a két jövevény? Ki tudna erre ma határozottan válaszolni?! Mindössze csak az egyik fivér nevét tudjuk megmagyarázni. Sz. István királynak a szentmártoni apátság számára kiállított állítólagos alapítólevele² a két jövevényt «Cuncius» és «Poznanus»-nak nevezi; igaz ugyan, hogy ez okirat — a mint ezt számos mérvadó kutató újra hangsúlyozza — nyomós belső érveknél fogva hamisítvány, de a ki hamisította, nagyon is eltalálta az igazat, midőn az okiratba beírta, hogy a két jövevény egyikét 1001-ben «Cuncius»-nak, német hazájában «Kunz»-nak (= a Kuno név kicsinyítése) nevezték, a mit latinosan «Cuncius»-

sal fejeztek ki. A magyarok, könnyebb kiejtésénél fogva, «Hunt»-nak mondták; a Garam vidéke, hol Istvánnak oldalára a lovagkardot kötötte fel, letelepedésének első helye; ott kapta meg a halás uralkodótól azon terjedelmes birtokokat, melyek a századok folyamában «Chunt»-ból «Hont»-tá változtatva, még most is a két sváb bevándorlásának emlékét őrzik.

A két jövevény utódai — mert ez esetben a két ősatya nevét egyesítették — a Hont-pázmán nemzetség ivadékaiként szerepeltek és habár egynéhány családról tudjuk, hogy Honttól származnak, mégis meg kell engednünk, hogy Pázmánnak is maradtak ivadékaik, mert különben nevének a fivérével való egyesítése nem jött volna létre.

Hont közvetlen utódaira nézve egy 1135. évi okirat¹ megbecsülhetetlen adalékokat nyújt. II. Béla megerősíti ez évben azon adományokat, melyekben *Lambert comes, neje Zsófia és fiuk Miklós* II. István utolsó éveiben (1127—1131.) az általa (t. i. Lambert által) alapított hontmegyei bozóki premontrei monostort részesítik és ebben felsorolja a következő birtokokat:

1. Az első adomány *Bozók*, melynek határait az okmány körülírja, a nélkül, hogy megmondaná, miképen jutott Lambert birtokába.

2. *Szenográdot* Kálmán király bizonyos Szalárd fia Mihálynak és anyjának adta; az utóbbi odaadta a monostornak.

¹ Négy közlemény a Turul múlt évi folyamában jelent meg.

² Fejér, I. k. 281 l.

¹ Fejér, VII/V. k. 100. l.

3. *Badin*, melyet Lambert comes bizonyos Eremér-től (Iremyr) vásárolt.

4. *Kökészö* bizonyos K(o)vazek-é (kétségkívül ferdített név), ki azt László király idejében (1077—1095.) — mert gyermektelen volt — fogadott fiának, Lambert comesnek adta; ettől kapta a monostor.

5. *Nénye* (Nema), melyet Álmos királyfi, bizonyos Prodsa magvaszakadtán, Lambertnek adományozott.

6. Az Olvár melletti *Zeorna* (ferdített név), melyet Lambert egy Porodom nevű birtokostól vásárolt.

7. *Csenke* a Duna mentén, melyben szent István király *néhai Hunt comesnek* egynéhány legelőt és szántóföldeket adományozott.

8. *Bény*, melyet szintén szent István *Hunt fiának Bény-nek* adott. E birtok a Garam mentén feküdt.

9. *(Ipoly-)Pásztó*, királyi szállás,¹ melyet László király Lambert comesnek *nővérének kezével* adott.

10. *Páld*, melyet szintén Lambert comes adományozott a monostornak.

11. *Marót és Palatnya*, melyeket Lambert comes szent Istvántól örökös jószágul kapott. E birtokra nevezve *unokái, Lambert és fivére Hippolit* úgy egyezkedtek, hogy Marótot fel nem osztják, Palatnyát pedig Hippolit kapja. Marótot a monostor kapta.

12. *(Ipoly-)Kürt*-ről csak azt mondja, hogy az Ipoly mentén való rétek és ligetek hozzá tartoznak.

13. *Voücta* pusztát (elferdített név, talán Visz-toka) Lambert comes bizonyos Dragonytól vette.

14. *Szigetfőn* két szőlő, melyet László király Lambertnek *nővére kezével* adott.

15. A Duna mentén fekvő *Megyert* Lambert bizonyos Dávidtól szerezte meg.

16. *Ocyva*-ról (ferdített név) csak azt mondja, hogy ott három ekealját adott.

17. *Szebelében* tiz ekealját.

18. *Dopub* faluban (ferdített név) egy ekealját.

19. *Nyéken* szántóföldeket a kellő munkásokkal.

20. *Szöblösön* bizonyos Drask nevű százados szőlőt és szántóföldeket adott; ugyanannyit adott ott Elek százados.

21. *Chemér* faluban (ferdített név) két ekealját, melyet Lambert bizonyos Gergelytől szerzett.

22. *Litaván* bizonyos Száka két ekealját.

23. *Darászsin* bizonyos Zagor szintén annyit adott.

24. *Bori*-t egy László királytól kapott jobbbágyal Lambert comes adta.

25. Bizonyos Syrtin adott *Gyarmaton* két ekealját és *Szalatnyán* egy nagy rétet.

26. *Kyrnén* (talán Kernye vagy Kelenye) három birtokrészt adott Lambert, t. i. az övét, nejéét és Miklós nevű fiáét; *a negyedik rész Six nevű fiáé maradt.*

Vége még kiemelendő, hogy *elhalt fiának Bény-nek* lelki üdveért a monostornak egynéhány jobbbágyot adományozott.

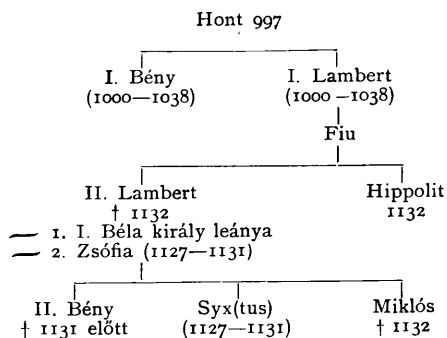
Miután ezen okirat lépésről-lépésre annak kimutatására törekszik, hogy a Lambert által a monostornak adományozott birtokok miképpen jutottak Lambert kezébe, magától értetődik, hogy ott, a hol nem mondja, hogy vétel vagy adományoztatás útján szerezte, csak ősi azaz örökölt birtokokról van szó; ennek következtében föltehetjük, hogy azon Hunt comes, kinek szent István a csenkei jószágot adta, a német jövevénynyel azonos. Lambert, ki ugyanazon királytól Marótot és Palatnyát kapta, Hontnak a fia, II. Lambert pedig, ki a bozóki monostort Feliczián esztergomi érsek idejében 1127- és 1131 között alapította, e Lambertnek az unokája stb.

Másütt,¹ kimutattam, hogy II. Lambert neje Zsófia, a bozóki monostor társalapítója, László király nővérével nem azonos és Lambertnek második neje. Lamberttről csak még azt akarjuk itt kiemelni, hogy 1124-ben az országnagyok sorában szerepel és hogy őt is, fiát Miklóst is 1132-ben megölték.

Az eddigiek szerint megkapjuk tehát a következő leszármazást:

¹ Tartózkodott ott V. István is, mint ifj. király. (Hazai okmánytár, V. k. 40. l.)

¹ «Az Árpádok családi története» cz. művem 169., 174. l.

b) *A Bényiek.*

A fentebbi nemzedékrendi táblán szereplő utolsó családtagoknak egyenes és közvetlen leszármazóit nem ismerjük. Számos e nemzetségből kisarjadzott családok ősatyáinak kora kétségtől a XII. századig vezethető vissza, a nélkül hogy tudnók, vajjon Hont-tól vagy Pázmántól származnak és a nélkül, hogy őket szakadatlan nemzedékrendi láncolatba tudnók beilleszteni; annyi azonban bizonyos, hogy az eddig felismerteken kívül még egy sereg család létezett vagy még létezik, melyeknek e nemzetséghez való tartozását csak a jövő kutatás lesz hivatva megállapítani.

Azon *Pázmán nb. Kozma*, ki 1123-ban II. István alatt egyik orosz hadjáratban az ismert szerepet vitte s ki valószínűleg már 1113-ban Kálmán bárói sorában foglalt helyet, alighanem Pázmán utódja.¹ *Pázmán fia Farkas*, ki szelepcsényi és ebedeczi birtokát (Bars megyében) 1165 körül a garan-szentbenedeki monostornak adományozza,² úgy látszik, szintén e nemzetség tagja; s ide tartozik minden valószínűség szerint azon *Farkas comes* is aki 1183-ban Kéménden egy ekealját vesz,³ tekintettel arra, hogy Kéménden később e nemzetséghez tartozó földesurakkal találkozunk. *Amadé fia Lambert*, ki a Koppán nb. Paulint 1217-ben a valamikor a pozsonyi várhoz tartozott Berénybe statuálja és azon *Lambert*, ki 1232-ben az esztergomi káptalant Szebelébe beiktatja (ha itt csakugyan két kü-

¹ Birtokviszonyaira nézve a forrás (Hazai okmánytár VIII. 5 és 7.) azt mondja, hogy a nyitramegyei Sibel mellett és az ugyanazon megyebeli Stál (= Staul) nevű helységben voltak földjei.

² Knauz, J. k. 118. l.

³ Knauz, I. k. 128. l.

lönböző személyről van szó),¹ kétségtől szintén idetartoznak; 1249-ben Hontpázmán nb. Lambert az esztergomi érseket az őrsi birtokba vezeti be.² 1262-ben előadják *Hontpázmán nb. Hont fia Páter és Derzs*, valamint *István fia Ernő*, hogy atyáik a bozóki monostornak egynehány birtokot adományoztak. Hont comes adta *Konszko* nevű örökölt falvát, *Pribel*-t, melyet bizonyos Murkep nevű embertől vett meg és *Varbók* nevű ősi birtokát. István comes *Dományik* nevű ősi jószágát adta;³ ezek tehát bizonyosan a fentebbi leszármazáson szereplők egyikének az ivadéka. De van ezeken kívül még egy család, mely minden kétséget kizáró módon ide tartozik és melyről a következőket tudjuk:

A többször említett leszármazáson látjuk, hogy Hont fia I. Bény szent Istvántól a Garam mentén nagy kiterjedésű szántóföldeket, kaszálókat és kisebb erdőket kapott. Az uráról elnevezett helység — Bény — jelenleg is létezik Esztergom megye párkányi járásában. Vajjon I. Bénynek, vagy II. Lambert szintén Bény nevű (= Benő = Benjamin) fiának voltak-e utódai? nem tudjuk; azon körülménynél fogva, hogy II. Lambert a maga alapította Bozóki monostornak bényi telkeket adományozott, valószínűvé teszi, hogy egyikük után sem maradt egyenes fiórkös és hogy a későbbi bényi birtokosok, Hippolitnak, Miklósnak vagy Sixtusnak az ivadéka.

Sorukat bizonyos *Amadé* nyitja meg, ki 1217-ben mint fiatal ember, II. Andrást a Szentföldre kísérte és elindulása előtt a bényi premontrai monostornak, melynek kegyura volt, *kéméndi* birtokát adományozta.⁴ Hogy ő alapította volna a bényi monostort, a mint ezt egynehányan vélik, annak legkisebb nyomát sem találjuk. Palesztinában viselt dolgairól nincsen tudomásunk, valamint további sorsa egyáltalán ismeretlen. Egy fia és egy leánya maradt.

Fia *István* legelőször 1262-ben fordul elő. Midőn a hontmegyei Helembán lakó érseki népek és a dömösi apátság népe között a dunai halászat miatt bizonyos surlódások törtek ki és

¹ U. ott 214., 288. l.

² Ugyanott 377. l.

³ Fejér, VII/V. k. 106—107. l.

⁴ Fejér, V. II. k. 138. l.

István ifj. király az ügy elintézését egynéhány fogott bíróra bizta, ezek sorában Ipoly-Damásdi Karácsony, Mária-Nosztrai Jakab és Sándor comes előkelő nemesek mellett *Hontpázmán nb. Bényi Kázmér comest* és *István mestert* is találjuk.¹ István szerző ember volt, ki birtokait vétel útján gyarapította. Többek között Kurali Urkával a hontmegyei *Vezekény* miatt hosszabb pöre volt, melyet Mihály, Zólyom megye főispánja olyképp döntött el, hogy István Urkának a vitás földért köteles 10 márkát fizetni. Az esztergomi káptalan tanusítja 1269 július 13-ikán, hogy Amadé comes fia István mesternek egyik tisztviselője, Szelestyeni Súlyom, nevezett napon ura nevében a tíz márkát lefizette s hogy Kurali Urkának veje, Egresi Márton a vitás birtokra vonatkozó iratokat a vevőnek átadta.² István nem sokáig élte túl e transactiót. Négy évvel később, 1273-ban meghalt; tetemeit a bényi monostorban temették el. Miután írásbeli végrendelete nem maradt, a temetésre összegyűlt vendégek között Hontpázmán nb. Pásztói István, Buben, Dezső, János, Barti Zsiba és bizonyos Lőka a sági és a bényi monostor tagjaival együttesen az elhunytak *anyja, özvegye és nővére* előtt az előttük tett szóbeli végrendekezés főpontjait következőleg adták elő: a *kéméndi* földeket, melyeket maga vétel útján szerzett, a Kéménddel határos *páldi* földeket, egész *Vezekényt, Kandajon* két szőlőt, továbbá malmot, lovakat és méhkasokat a bényi monostornak hagyományozta. E végrendekezést a jelen volt Pongrácz, Kázmér fia, teljességében elismerte.³ Kandajra nézve meg kell jegyeznünk, hogy ez Pilismegyében feküdt és hogy nem tudom, miképpen jutott István birtokába. Fejér (IV. II. k. 37. l.) közöl egy regesztát, melynek értelmében a budai káptalan a pilismegyei Kandenek 1248-ban történt eladását tanusítja, de miután az eredeti okiratot nem ismerem, nem is mondhatom meg, kinek lett eladva. További történetére még visszatérünk.

Istvánnal kihalt a Bényiek ezen ága.

Fentebb láttuk, hogy Istvánnal együtt 1262-ben *Hontpázmán nb. Bényi Kázmér* is fogott bíró

volt és hogy e Kázmér fia *Pongrácz* 1273-ban István végrendekezésébe beleegyezett. Az utóbbi körülmény minden kétséget kizáró módon bizonyítja, hogy Kázmér Istvánnak legközelebbi osztályos rokona volt, az izenkénti összefüggést azonban nem ismerjük; a valószínűség a mellett szól, hogy Kázmér Amadénak fivére vagy unokafivére lehetett. Kázmér — úgy látszik — 1288 május 11-én már nem élt, mert nevezett napon már csak fiáról van szó. Az esztergomi prépost előtt ugyanis a nevezett napon, Hontpázmán nb. Kázmér fiai, *Ugron, Péter és Lambert* mesterek, Borsodmegyében feküdt *Noé* nevű birtokukat *Káta nb. Miklósnak* az Ipoly mentén Hontmegyében fekvő *Pereszlény* és *Tesa* nevű birtokaiért cserébe adták és ugyanakkor az egri püspök Miklósnak Noéért egy abaujmegyei helységet adott cserébe, mibe Kázmér fiai bele is egyeztek;¹ ezek szerint tehát Kázmér fia Pongrácz, kivel 1273-ban találkoztunk, 1288-ban már nem élt.

Kázmér fiainak története 1290 után a hamisítatlan rablólovagok története: garázdálkodás, torzsalkodás és tönkremenés, mindezekben pedig nem csak a fentnevezettek, hanem *István* és *László* nevű fivéreik is részesek.

A III. András ellen támadt főurak elégedetlenségüknek azzal adtak kifejezést, hogy ellenfeleiknek birtokain hallatlan módon garázdálkodtak. Kázmér fiai már 1290-ben kezdték ezt tenni. László és fiverei mindjárt András koronázása után megrohanták az esztergomi érseknek kétyi alattvalóit, míg Ugron és László ugyanannak németszőlgyéni jobbágyságot zaklatták. 1293-ban Csák nb. Péter nádor, fiával, Csákkal egyesülve 1295-ig Börsön, Ölvéd, Szete, Berneche, Gyarmat, Farnad, Kéty, Szölgyén, Arad, Bajta, Muzsla, Kéménd, Sarló és Szalka nevű birtokokon az érseknek nagy károkat okoztak, minek az lett a következménye, hogy az alország-bíró 1205 márczius 22-én a gonosztevők bényi és kéméndi jószágait az esztergomi érseknek ítélte.² Lambertnek már azelőtt meggyült a baja a sági préposttal, a mennyiben a Ságón elkövetett garázdálkodások fejében elzálogosított olvári birtokát nem tudván kiváltani, kény-

¹ Knauz, I. k. 471. l.

² Ugyanott 565., 566. l.

³ Fejér, V. II. k. 138. l.

¹ Fejér, V. III. k. 439. l.

² Knauz, II. k. 365. sköv. l.

telen volt azt a prépostnak véglegesen átengedni.¹

De a garázda urak ezen még nem okultak. A királpárti érseknek jószágait még tovább is pusztítván és András ellen nyíltan fellépven, azt kellett megérniök, hogy András őket páldi és kisgyarmati birtokaiktól megfosztotta s azokat 1297 január 10-én az érseknek adta.² Ugron 1297 augusztus 21-én kéméndi birtokát az 1295. évi alországbirói ítélet alapján az érseknek át is adta.³ 1298-ban pedig arról értesülünk, hogy Kázmér fiai Ugron, László és Péter Csepeli János birtokain hatalmaskodtak.⁴

Az Árpádok kihalta után a Bényieknek hosszú időre nyomát veszítjük. Úgy látszik, hogy Bény azóta vita tárgyát képezte, mert a Hontpázmán nb. Födemesiek 1349 július 11-én a (Balassa-) Gyarmaton tartott megyei közgyűlésen hivatalos bizonyítványt eszközölnek ki arra nézve, hogy Zalaba, Atagyarmat hontmegyei, Ó-Bény esztergommegyei és Genye barsmegyei birtokok a szent királyok ideje óta ősi örökrészüket képezték,⁵ a miből azt lehet következtetni, hogy a Kázmérfiaktól elkobzott bényi jószágokat maguk számára reklamálták.

Hogy csakugyan így történt arra van adatunk. Lajos király 1353 június 6-án kiállított oklevelében világosan megmondja, hogy Károly király *Ugron fia Pongráczot, Cseh Miklóst* és rokonaikat hűtlenségük miatt *összes birtokaiktól megfosztotta*; de miután anyja, Erzsébet királyné őt arra kérte, hogy fogadja vissza őket kegyelmébe, nehogy idegen tető alatt lakjanak és éhezzenek; elhatározta magát, hogy Bény nevű birtokukat visszaadja, a nélkül azonban, hogy egyéb, most már idegen kezekben levő jószágaitat visszakövetelhessék, különösen áll ez *Kandaj* nevű birtokra, melyet annak idején hűtlenségük miatt vesztek el és mely jelenleg az óbudai apáczáké.⁶

¹ Fejér, VI/I. k. 217. l.

² Ugyanott 395. l.

³ Ugyanott 410. l.

⁴ Botka, Barsmegyei okirattár 5. l., hol azonban igen zavaros adatok vannak. Szerinte Kázmér 1298-ban még él, a mi nem áll; «Ladislaus» helyett pedig «Pribislaus» van szedve.

⁵ Anjoukori okmánytár, V. k. 300. l.

⁶ Anjoukori okmánytár, VI. k. 88. l.

Fennebb láttuk, hogy Amadé fia István 1273-ban Kandajon levő szőlőivel rendelkezett; miután most már tudjuk, hogy Kandaj Kázmér fiai kezeiben is volt, új bizonyítékot nyertünk arra nézve, hogy Kázmér fiai Istvánnak legközelebbi osztályos rokonai voltak. Kandajról tudjuk, hogy azt Károly király 1337 december 6-án kárpitosmesterének, Lyppuai Pálnak adományozta; Gergely fia Kandaji Dömötör 1353-ban egy kandaji szőlőjét a Klarissza-apáczáknak adja el.¹ 1354 május 6-án megújítja Lajos király Ugron fia Pongrácznak az 1353. évi okiratot, melyben újra hangsúlyozza, hogy Kandajra nézve keresetjoga nincsen; 1357-ben Kázmér összes unokáival megismerkedünk. Hontpázmán nb. Födemesi Miklós fia Miklós és István fia Jákó, kik már 1349-ben Ó-Bényre való igényeiket hangoztatták, *Péter fia, Cseh Miklós, Lambert fia István és Ugron fia Dömötör* elleni, Ó-Bény miatt indított pörüket elhalasztják;² erre még megjegyezzük, hogy Kázmér fia Lambert neje Anna, Pilis nb. Mikó fia Péter leánya 1290 június 30-án még élt.³

1395-ben egyrészt *Bényi Ferencz és László*, másrészt a bozóki és esztergomi káptalan közt a felett folyt a vita, vajjon Páld a Bényieké-e? Miután ez ügyben IV. Bélának 1262-ben, II. Lambert adományozására vonatkozó okiratára hivatkoztak,⁴ világos, hogy Bényi Ferencz és László szintén Kázmér utódai.

* * *

Bizonyos *Pongrácz fia Lambert* a dömösi prépostsághoz tartozó *Csepel* nevű birtokot erőszakosan elfoglalta. Fiutódok nélkül halt-e el? nem tudjuk, annyi azonban bizonyos, hogy Jób dömösi prépost *Lambert fivérét Kázmért* ez ügyben beperelte, mire 1236-ban a két fél között a következő egyezség jött létre: Kázmér átengedi a vitás csepeli földet (3 ekealját) az Ipolyvízzel együtt a prépostnak. E föld határos *Lontó*-val (hol Kázmér is birtokol), *Szete* nevű faluval és *Tésa* helységgel.⁵

Miután fentebb láttuk, hogy Bényi Kázmér

¹ Ugyanott III. k. 437. l. VI. k. 40. l.

² Kubinyi, Hontmegyei okirattár, 201. l.

³ Wenzel, V. k. 15. l.

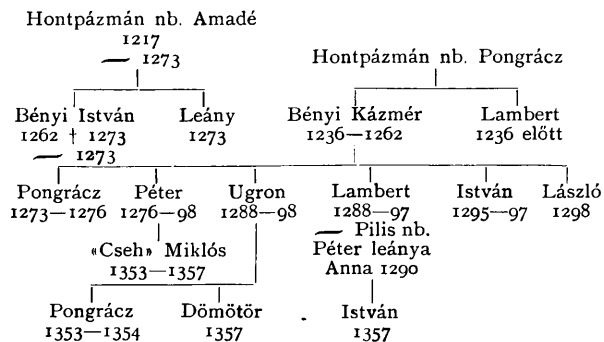
⁴ Fejér, XI. k. 451. l.

⁵ Knauz, I. k. 317., 318. l.

fiai *Tésá*-t 1288-ban szerezték, hogy a 90-es években *Szetén* és *Csepel*-en hatalmaskodtak és maga Kázmér 1262-ben a *dömösi apátság* egyik pörében mint ennek szomszédja és fogott bírása működik, könnyen feltehető, hogy Lontó birtokosa, Kázmér valójában Bényi Kázmér. Hogy egy így van, be is bizonyítjuk.

Kázmér comes fia *Pongrácz comes* és *Péter* előadják 1276-ban IV. László előtt hogy *IV. Béla, atyjuktól, Kázmértól, lontói birtokát valamikor elvette*, miért is kéri, hogy ezt nekik visszaadja. Tekintettel már most arra, hogy ők IV. Bélának, V. Istvánnak és neki, különösen midőn *Csejte* nevű várakat cseh Ottokár serege ellen védelezték, nagy szolgálatokat tettek, a király visszaadja Lontót Pongrácznak, Péternek és ezek fivéreinek.¹ Miután Kázmér 1262-ben nem Bélának, hanem Istvánnak a hive és miután fiai sorában 1273-ban Pongrácz, 1288-ban Péter és még mások merülnek fel, helyes uton járunk, ha Bényi Kázmérben a lontói birtokost ismerjük fel.

Ezek után megkapjuk a következő leszármazástörédket:

c) *Az Ipoly-Pásztóiak.*

Azon tanuk sorában, kik 1255-ben az esztergomi káptalan vámjogainak ügyében szerepelnek, Hontpázmán nb. Márton bán fivére vagy rokona, Jákó mellett *Márton fia István comes* is szerepel.² Midőn IV. Béla 1265-ben a Márton bán által alapított sági prépostságról szóló adománylevelet megújítja és a prépostság birto-

kait meghatároztatja, akkor *Márton comes fia István comes* és *Lambert* mester mint *Felső-Almás* és a prépostsághoz tartozó Szőlősnek szomszédai szerepelnek.¹ Lambertről egyebet nem tudunk.

István 1273-ban jelen van Bényben, midőn Bényi Amadé fiát Istvánt az ottani monostorban eltemetik, de akkor már «*Pásztói*» néven szerepel.² E Pásztó a jelenlegi Ipoly-Pásztónak felel meg és tudjuk róla, hogy szent László nővére férjének, Hontpázmán nb. II. Lambertnek, ez pedig részben a bozóki apátságnak adományozta. 1273 után már nem találkozzunk Istvánnal.

Hontpázmán nb. Márton fia István fia János, Lambert és fivéreik a hontmegyei *Kemence* és *Berzence* nevű birtokok határai miatt már régebben vitt pörüket 1283-ban barátságos uton egyenlítik ki.³ *János* hatalmaskodó ember volt, a mennyiben Miklós fia Ferencznek kemenczei jóságát erőszakosan elfoglalva tartotta, míg nem III. András 1291 november 15-én Ferencz visszahelyezését el nem rendelte.⁴ Nem sokára olvasuk, hogy *István fia: Pásztói László, János és Miklós* az esztergomi érsek birtokain hatalmaskodtak, minek megtorlása végett III. András 1293 jan. 24-én az esztergomi keresztesek konventjét felhívja, hogy az érseket a Pásztóiaknak kemenczei birtokába vezesse be, a mi ugyanazon évi febr. 12-én meg is történt.⁵ 1293 február 23-án tanúsítja a sági konvent, hogy fentebbi Miklós fia Ferencz és neje, Márton leánya azon kemenczei birtokrészeket, melyeket a nő leánynegyedi öröksége, férje pedig IV. László adományozása útján kapott, István comes fiának Jánosnak örök áron eladják.⁶ Miután itt az asszony leánynegyedéről van szó, nagyon valószínű, hogy atyja Márton az eddig tárgyaltak őseivel, Hontpázmán nb. Mártonnal azonos.

A Pásztóiak épen úgy garázdálkodtak mint a Bényiek. Marcell alországbiró 1293 február 25-én előadja, hogy Pásztói István comes fia *László, János és Miklós* már 1292 óta Börzsöny,

¹ Fejér, VI/III. k. 279. l. (de itt «Martini» helyett «Magistri» áll).

² Fejér, V/II. k. 138. l.

³ Knauz, II. k. 174. l.

⁴ Ugyanott 301. l.

⁵ Ugyanott 338., 341. l.

⁶ Ugyanott 341. l.

¹ Wenzel, IV. k. 74. l. Meg van ez okmány Hazai okmánytár, VI. k. 219. l. is, csak hogy ott Kazimir helyett «Oaznin» áll.

² Knauz, I. k. 425. l.

Sarló, Szodó, Tajt, Olved, Bezente, Gyarmat, Kéty, Pásztó és Farnad nevű érseki birtokokban hatalmaskodtak, minek következtében kemenczei birtokaikat Ladamér esztergomi érseknek ítéli.¹ 1293 után elvesztjük a Pásztóiak nyomait. Nem szenvedhet kétséget, hogy Istvánnak eddig ismert fiai az Árpádok kihaltával bekövetkezett zavaros időkben hatalmaskodásait és garázdálkodásait folytatván, hűtlenségbe estek és hogy ennek következtében nyomukat veszítjük.

Csak 1319 május másodikán akadunk újra Pásztói Istvánnak nyomaira, a mennyiben egy eddig fel nem lépett fiával, *Mátya*-val találkozunk. Ez kijelenti, hogy a kemenczei birtokot, melyet néhai fivéreinek Lászlónak, Jánosnak és Miklósnak garázdálkodásai miatt az esztergomi érseknek ítéltek, hosszabb ideig jogtalanul tartotta vissza, most azonban magába tér és saját, úgy mint *fiai István és Tamás*, valamint többi rokonai nevében ünnepélyesen kijelenti, hogy az érsekség birtokaiban általa elkövetett károk fejében és bizonyos vételár mellett a kemenczei birtokot az érseknek átengedi.²

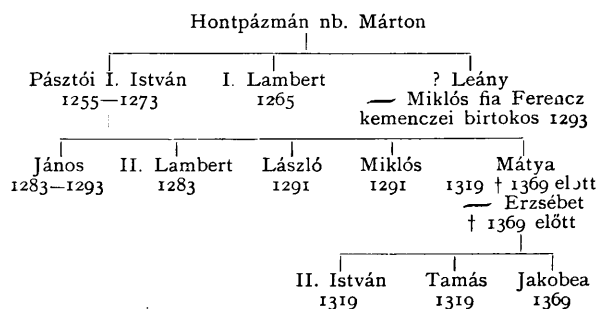
Erre megint sokáig nem hallunk a családról, csak 1369-ben van alkalmunk újra vele találkozni. László nádor 1369 szeptember 12-én

¹ Ugyanott 342. l.

² Ugyanott 756. l.

Bars mellett, Barsmegye közgyűlésén elnökölt, midőn Pásztói István fia *Mátya leánya: Jakobe*a azzal állott elő, hogy a jelenleg a mária-nostrai remeték kezeiben lévő *Csatta* és *Genye* nevű barsmegyei birtokok atyjának, Mátyának, ősi tulajdonát képezték, miért is azokból nemcsak leánynegyedi részét, hanem anyjának, néhai *Erzsébet* asszonynak hitbéri és hozományi illetményeit is követeli. A jelen volt megyei tisztviselők Jakobe asszony előadását helyesnek nyilvánították, mire a nádor a követeléseinek jogosultságát elismerő bizonyítványt állított ki.¹ Ebből következtethető, hogy Jakobeának fivérei vagy firokonai 1369-ben már nem éltek.

Nemzedékrendje a következő:²

Dr. WERTNER MÓR.

¹ Zichy-okmánytár, III. k. 372. l.

² Szükségesnek tartom kiemelni, hogy ezen dolgozat már 1902 elején készen állott.

V E G Y E S.

Gyulay Balázs 1591. évi armalisa.

(Szines czimerképpel.¹)

Mihelyt azon szellem, a mely a neki megfelelő művészeti irányt uralomra és virágzásra juttatta, lanyhábbá lesz s kimerülve, teremtő erejét elvesziti, beáll a hanyatlás, melynek korszakában a tehetségtelen epigonok nagy elődeik utánzását tűzik ki főcélul; de az utánzás is csak a formákban, gyöngéinek ápolásában, sőt tulhajtásában sikerül. E szellemtelen tulzások a lelkeket unalommal töltik el, a mely új, életerős irány melegágya szokott lenni.

¹ A szines czimerkép közlését Társulatunk elnökének, br. Badvánszky Béla úrnak bőkezűsége tette lehetővé.

Az olasz renaissance nemzetünk szellemében oly kedvező talajt talált, hogy a természetszerűen konzervatív heraldikában is uralomra jutott és nemsokára virágzó korszakát is elérte. Virágzása a mohácsi vészszel, általános hatása körülbelül hazánk feldarabolásával szűnik meg, a midőn Erdélybe szorul, a hol a nemzeti fejedelemiség, mint a nemzeti szellemmel egygyé forrt irányt még hanyatlásában is dédelgeti és sokáig élteti. Nincs már ekkor benne semmi szép, semmi kiválóság, sőt feltűnően gyarló, durva nehézkes, ellentéte önmultjának; de élteti a kegyelet. E hanyatló olasz izlésnek, a pajzsheraldikának egyik elég késői termékét tünteti fel a Gyulay Balázs armalisa, a melyet épen azért érdemes szines másolatban is bemutatnunk, megemlítve azt, hogy tollrajzú ábrája és érdekes

GYULAY BALÁZS CZÍMERE 1591-BŐL.

ismertetése folyóiratunk VII. kötetében már megjelent.

Nem jelent meg azonban az armalis szövege, a melynek közlését a jeles írónk, Gyulai Pál birtokában lévő eredeti után szükségesnek tartjuk.

Nos Sigismundus Bathori de Somlio, waivoda Transsylvaniæ et Sicularum comes etc. Memoriae commendamus tenore præsentium significantes quibus expedit universis, quod nos, cum ad nonnullorum dominorum consiliariorum nostrorum, signanter vero magnifici domini Francisci de Gezth, consilii nostri propterea factam intercessionem, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis nobilis Blasii de Giula, cubicularii eiusdem Francisci Gezth, quæ ipse nobis et huic regno pro locorum et temporum varietate fideliter exhibuit et impendit, ac in futurum etiam exhibiturus et impensurus est, eundem Blasium Giwlaý ex statu et conditione plebea, in qua natus est et hactenus exitit eximendum, ac in cætum et numerum verorum regni Hungariæ et Transsylvaniæ nobilium annumerandum, aggregandum et ascribendum duximus, prout annumeramus, aggregamus et ascribimus. Decernentes expresse, ut idem Blasius Giwlaý, hæredesque et posteritates utriusque sexus universæ a modo deinceps pro veris et indubitatis nobilibus habeantur et reputentur. In signum autem huiusmodi veræ et perfectæ nobilitatis eorum hæc arma seu nobilitatis insignia, scutum videlicet triangulare rubri coloris, quod spacio quodam ceu fascia cærulei coloris transversim in duas æquales partes dividitur, id vero Chrýsii fluvii nota est, in superiori deinde scuti parte flos lili candidi et in inferiori illi e regione resquondens rosa similiter candida, istius Blasii animi candoris robæque mentis certissima indicia, est depicta, prout hæc omnia in capite seu principio præsentium litterarum nostrarum docta manu et arte pictoris suis appropriatis coloribus clarius expressa et depicta esse cermuntur: animo deliberato et ex certa scientia nostra annotato Blasio Giwlaý, ipsiusque hæredibus et posteritatibus utriusque sexus universis, dedimus et contulimus, annuentes et concedentes, ut ipse, eiusdemque hæredes et posteritates utriusque sexus universæ, præscripta arma seu nobilitatis insignia a modo imposterum more aliorum verorum et nativorum nobilium armis utentium, ubique in præliis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis ac aliis quibusvis exercitiis nobilitaribus et militaribus, necnon sigillis, cortinis, vexillis, velis, anulis, auleis, domibus, clypeis, tentoriis, sepulchris et generaliter quarumlibet rerum et expeditionum generibus, sub meræ et sinceræ nobilitatis titulo, quo eos ab universis et singulis cuiuscunque status, conditionis dignitatis et præeminentiæ homines existant, dici, nominari, teneri et reputari volumus ferre et gestare omnibusque et singulis illis honoribus, gratiis, privilegiis, indultis, libertatibus, prærogativis et immunitatibus, quibus cæteri veri et nati nobiles et militares homines prædicti regni Hungariæ et Transsylvaniæ quomodolibet de iure vel consuetudine utuntur, fruuntur et gaudent, uti frui et gaudere valeant atque possint. In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam præsentis litteras nostras pendentis et authentici sigilli nostri munimine roboratas, memorato Blasio Giwlaý, ipsiusque hæredibus et posteritatibus utriusque sexus universis

gratiose dandas duximus et concedendas. Datum in civitate nostra Alba Julia, die tertia mensis Februarii, anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo primo.

Sigismundus Bathori
Volffgangus Kovachoczý cancellarius.

Az armalis szövege szerint Báthori Zsigmond tanácsosai és különösen Geszthi Ferencz közbenjárására azon szolgálatokért, a melyeket neki és az országnak tett, megnemesíti és czimerrel is kitünteti Gyulay Balázst. A nemesítéssel kapcsolatos czimeradományozás a Jagello korban elég gyakori és az is előfordul többször, hogy ily esetben az intitulatiónban, vagy narratiónban a jobbgyi állapotban született és felnőtt adományost előre nemesnek mondja az armalis. Az sem új dolog, hogy a czimer leírásában jelképiségre találunk, mert szórványosan előfordul Zsigmond korától kezdve és a reneszánsz uralomra jutása óta elég gyakorinak mondható. Nem épen kiváló, klasszikus tulajdonság; de önként kínálkozott és ezért a hanyatlási korszak nagyon felkarolja. A Gyulay Balázs armalisában is minden czimeralaknak meg van a maga jelentősége és ebben is némi reminiszccenziák lehetők a mohácsi vész előtt divó czimermagyarázatokra. A pólya már e korban átalakul a természetes gondolkozás eredményeként folyóvá, a mitől csak egy lépés kell, hogy valamely czimer hullámos pólyája, illetve folyója a czimer szerző lakhelyének folyóját képviselje. A szóban forgó czimerben a vörös pajzsot — a szöveg szerint — bal haránt pólya osztja két részre, a mely azonban a *Körös* folyót jelzi. A pajzs felső osztásában fehér lilium, az alsóban pedig fehér rózsza van, a heraldika kedvelt virágai. Mindkettő már az élő heraldika korában szimbolikus jelentőségű; de nálunk eddigi adataink szerint az alakok jelentését nagyban befolyásolják a színek. Ezért jelentheti a fehér (ezüst) pajzs (Hunyadi), a fehér lilium (Bursel), a fehér rózsza (Révay) egyaránt a tisztaságot, a tisztességet. Ime a régi, a mohácsi vész előtti czimermagyarázat megszólal a Báthori Zsigmond armalisában, mert ebben is a *fehér* lilium és rózsza egyaránt jelölik a tiszta jellemet, becsületességet.

A pajzs szerkezete — eltekintve a szimbolikától — hibátlannak mondható. Az egyetlen hibát, hogy a vörös pajzsot két hullámos pólya szeli, a czimeríró kijavítja az által, hogy alapszínül fehérret (ezüst) használ s csak a durva árnyékolásnál követi az armalist. De már ezzel elárulja, hogy az olasz reneszánsz-irányban csak kontár; ugyanerre vall esetlen liliuma és szörnyü rózsája is. A czimer nehézkessége, durva kivitele és a vörös pajzs (mert a reneszánsz a kéket kedveli) annyira távol áll a reneszánsz

iránytól, oly erős hanyatlást mutat, hogy ha teljes czimer lenne, nem ismernénk reá. Abban rejlik ugyanis az olasz renesszáncz hatása — a miben a legkönnyebb utánozni — a sisaknak és járuléknak elhagyásában.

K—N.

Az «átkosemlékü» János diák leszármazása.

Az «átkosemlékü» János diák (Johannes male-dictæ memoriæ) nevével szoros kapcsolatban álló liptói és turóczi registrum kritikai szövegkiadásának és regestáinak közrebocsátása alkalmával¹ leszármazásáról és személyéről közelebbi adatok hiányában nem szólhattam. Későbbben ebből a szempontból végig néztem *Nagy Iván* munkájában² az összes árva-, liptó- és túróczmegeyi törzsökös családokat, miközben a *Felsőkubini Meskó* család történetének és leszármazásának leírásánál³ a következőket találtam:

«1390 (in festo omnium sanctorum) Felsőkubini Litteratus Salamon tiltakozik a túróczii convent előtt, bizonyos Rásztokai Fábían fia Demeter és egyéb rokonai ellen, előadván, mikép *liptói Benedek fia Litteratus János, Domennek unokája*, Leschina helység megtelepítése felől Béla király neve alatt költ hamis oklevéllel a felsőkubyni határt elfoglalni szándékozik a följebbi rásztokai Demeter és egyéb Domichka nevü rokonság részére. Erre nézve nevezett János litteratus ládájában Béla királynak és egyéb káptalan- és konventeknek hamisított pecsétei föltaláltattak a liptóvármegyei alispán által. Minélfogva Felsőkubini Litteratus Salamon nevezett Demetert és rokonait a koholt, hamis okmány melletti telepítéstől és az által a felsőkubyni határnak megcsönkítésétől érdektársai nevében is eltiltotta.»

Ezen adat alapján a Meskó család okleveleit kutatva, reá akadtam Meskó Márton munkájára,⁴ amelynek oklevélfüggelékében a fenti oklevelet meg is találtam.⁵ Az egyebükt kiadatlan, otthelyt pedig hibás és értelmetlen olvasással közölt 1390. november 2-án kelt oklevél teljes szövege ez:

Nos Ladislaus, prepositus monasterii Beate Marie Virginis de Thuruch, memorie commendamus, quod Salamon litteratus, filius Nicolai de Felső-Kolbin, coram nobis constitutus, protestatus est tali modo, quod

¹ Horváth Sándor, «A Liptói és Turóczi Registrum», Tört. Tár, 1902. évf. és különnyomat, Budapest, Athenæum, 1902.; «Regesták a liptói és túróczii registrumhoz». Tört. Tár, 1904. évf., és különnyomat, Budapest, Athenæum, 1904.

² Magyarország családai, I—XIII. köt.

³ U. O. VII. köt. 430. o.

⁴ A Felső-Kubini Meskó család leszármazása és történeti emlékei, Gyömrő, 1894.

⁵ U. O. 79. o.

sicut ipse ex veridico percepisset, Demetrius, filius Fabiani de Rastoka, unacum aliis fratribus suis, videlicet filiis Domitaka de eadem, suggestione (igy) ipsorum malitiosa preconcepta, et persecutione iniqua cuiusdam manifesti falsarii, videlicet Johannis literati, (filii) Benedicti, filii Domen de Liptou, litteras privilegiales condam domini Bele regis Hungarie falsas, super facto cuiusdam plantationis sue Leschina vocate, intra metas predictæ possessionis Kolbyn vel (?) existens et silve eiusdem, pro se ipsis conari et conficere procurassent, in preiudicium ipsius Salamonis et fratrum suorum et iacturam. Nam sigillum dicti Bele regis et aliorum regum regni Hungarie, etiam capitulorum et conventuum aliquorum, in scripio ipsius, falsum,¹ his proximis diebus, per vicecomitem de dicta Liptou esset reprehensum et inventum; factaque huiusmodi protestatione, idem Salamon suis, necnon universorum fratrum et cognatorum suorum in personis, predictos Demetrium et fratres suos universos ab huiusmodi persecutione nequitiosa, videlicet falsarum literarum et ab perpetuatione plantationis² et sylve predictæ per se ipsos facta vel facienda inhibuit contradicendo, lege regni exigente. Datum in crastino festi omnium sanctorum, anno domini millesimo trecentesimo nonagesimo.

Ezen oklevélből látjuk, hogy a tiltakozó Miklós fia *Salamon diák* volt, a Kubyni család őse, amely egy törzsből származott a Meskó családdal.³ A bitorlók pedig a Rásztokay család ősei, Demeter (Domithka) fiai: Miklós, Fábían és Hypolit, továbbá ezen Fábían fiai: Lack, Detrik és Demeter. Ezen utóbbi Demeter a Majláth Béla közölte családfán⁴ hiányzik.

Megtudjuk továbbá azt, hogy az *átkosemlékü János diák atyja Benedek, nagyatyja pedig Domen (Dominicus?) de Liptou volt.*

A szóban forgott terület, *Leschina*, telepített hely volt, a mai *Lestinye*, Árva vármegyében, Felsőkubintól keletre.

E szerint János diák a Rásztokay család ősei részére a Kubyni család őseinek kárára *Lestinye* telepített helyet illetőleg (IV.) Béla nevére hamis oklevelet készített. Nem az első, de valószínűleg az utolsó hamisítása volt ez, mert ezen alkalommal a liptói alispán, őt házánál meglepve, ládájában sok hamis királyi pecsétet, egynehány káptalan és konvent hamis pecsétjét, tömérdek hamis oklevelet talált, amely cselekedetei miatt 1390. szept. 26-a előtt birtokai elvesztésére és máglyahalálra ítélték.

Zsigmond király Madachfeldén (Madachháza, a mai Madocsán) birt részirtokát Temesvárt, 1390. szept. 26-án kelt oklevelével Choltói Egyed fiainak: Jánosnak és Mártonnak adományozza;

¹ A közlésben hibásan: falsorum.

² A közlésben hibásan: plantatos.

³ Nagy Iván, VII. köt. 430. o.

⁴ Liptómegei törzsökös családjainak története 1526-ik évig, különnyomat a Turul VIII. és IX. kötetéből, Budapest, 1892. 6. o.

a beiktatást pedig a Bebek Imre országbíró által Boldogasszonyfalván 1391. szept. 13-án tartott közgyűlés folyamán, általa kiküldöttek, 1391 szept. 22-én tartották meg.

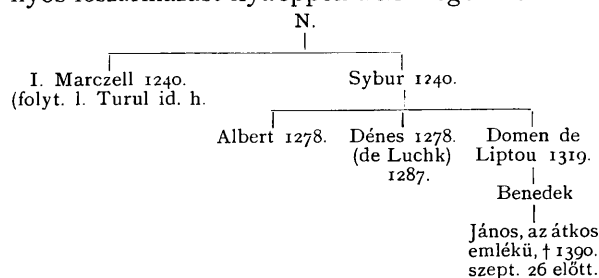
Az érdekes és kiadatlan oklevél, amelyet kiváló tudósnknak, *Csoma József* urnak devecséri levéltárából, szíves előzékenysége folytán közölhetünk, így szól:

Nos comes Emericus Bubek, index curie serenissimi et magnifici principis domini Sigismundi, dei gratia incliti regis Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. ac marchionis Brandenburgensis etc., et inter ceteros honores comes Liptoviensis, memorie commendantis tenore presentium significamus, quibus expedit universis, quod cum nos ad legitimam petitionem m(agist)ri Johannis, filii Egidii de Cholto, per ipsum nobis porrectam, unacum magistris Nicolao de Chechen, regio et Stephano canonico ecclesie Scepsiensis capituli loci eiusdem hominibus nostrum hominem videlicet Stephanum, filium Benedi(cti), ad infrascriptam possessionariam reambulationem et metarum erectionem faciendam, de congregatione nostra generali universitati nobilium dicti comitatus Liptoviensis, feria quarta proxima post festum nativitatis Beate Virginis in villa Bodogazzon(fa)lva ex regio litteratorio edicto celebrata, destinassemus, tandem iidem exinde ad eandem congregacionem nostram ad nos reversi, nobis concorditer retulerunt, quod ipsi feria sexta proxima, nono scilicet die dicte congregationis nostre ad faciem possessionis Madachhaza vocate, vicinis et commetaneis eiusdem universis illuc legitime convocatis et presentibus accedendo, eandem iuxta demonstrationem prefati magistri Johannis hocmodo reambulassent, quod primo inceperunt in fluvio Topla vocato, ubi quidam rivulus Madachpataka nominatus caderet in ipsum fluvium Topla, unde directe per eundem fluvium Madachpataka asscensive versus partem occidentis ad caput eiusdem fluvii Madachpataka pervenissent, ubi supra caput eiusdem rivuli unam metam terream erexissent; abhinc ad eandem plagam similiter asscensive revertendo pervenissent ad unam viam, per quam populi de villa Topla de nigra silva pro usibus eorum ligna deferrent, que scilicet via (ips)am possessionem Madachpataka (*igy!*) a possessione *Thuran* nominata separaret. Deinde per ipsam viam modosimili per cacumen eiusdem Beerch ad septemtrionem pergendo, in capite eiusdem Beerch unam metam terream fecissent. Exhinc ad eandem plagam procedendo in modico spatio, unam metam terream cumulassent, que scilicet meta a quodam lapide *Galichku* vocato supra ipsam metam habitam ad tres vel duos actus sagitte distaret. Que quidem meta terrea eandem possessio(nem) Madachhaza a possessione regali Luchka vocata separare inciperet, a qua directe ad plagam orientis per quandam silvam *Gas* v(ocatam) procedendo, inter terras arabiles metam terream cumulassent, a qua ad eandem plagam amplius tendendo pervenissent ad dictum fluvium Topla, secus quam metam terream fecissent. Abhinc per ictum unius lapidis secus ipsum fluvium supra ad aquil(onem) procedendo et dictum fluvium relinquendo pervenissent asscensive ad partem orientis ad unum *berch*, ubi in latere ipsius *berch* metam terream cumulassent. Dehinc per unum *mesde* ad meridiem tendendo, pervenissent ad eum locum, *ubi dicta possessio Madachhaza a*

possessione Poch, filii Luchk separaretur, ubi ad quandam arborem Gumulchyn metam terream possuissent. Deinde descensive penes dictam possessionem annotati Poch, ad partem occidentis veniss(ent) ad predictum fluvium Topla, unde in eodem fluvio pervenissent ad priorem metam, et ibi (termina)ssent. Hac itaque relatione prefatorum regii, capituli Scepsiensis et nostri hominum, facta et percepta, presentibusque cunctis nobilibus et alterius cuiusvis status dicte congregationi nostre adherentibus hominibus palam pronunciata et exposita, quia tempore reambulationis et metarum erectionis prefate possessionis Madachhaza, reambulationi ac metarum erectioni eiusdem nullius contradictio obviasse apparebat, nunc etiam, videlicet in dicta congregatione nostra generali, eidem possessionarie reambulationi et metarum erectioni dicte possessionis Madachhaza nemo contradicebat, pro eo nos unacum iudicibus nobilium iuratisque assessoribus eiusdem congregationis nostre, prescriptam possessionem Madachhaza vocatam sub iamdictis distinctionibus metarum, prefato Johanni statutam, cum omnibus suis utilitatibus et pertinentiis universis, eidem magistro Johanni, filio Egidii de Cholto et eius heredibus relinquimus et committimus perpetuo possidendam, tenendam et habendam, salvo iure alieno. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes eidem magistro Johanni, filio Egidii, concessimus litteras nostras privilegiales, pendentes et autentici sigilli nostri munimine roboratas. Datum decimo die dicte congregationis nostre in loco supradicto, anno domini millesimo trecentesimo nonagesimo primo.

Az oklevél eredetije hártýára írva, rongált állapotban van, *ugyanazor kéztől való, mint a líptói registum*, s róla Bebek Imrének ismert, elég ép pecsétje függ.

Ha már most az ezen oklevélben elmondottakat és a *Majláth Béla* cikkében¹ leírtakat összevetjük, és az ezen czikke végén közölt leszármazási rendet figyelemmel áttekintjük, úgy az ezen látható *Domen-t* az elül közölt oklevél *Domen-jével egynek kell vennünk*, és a nála hiányos leszármazást ilyképpen kell kiegészítenünk:

Azt hisszük, hogy ezzel a hirhedt, átkos-emlékü János diáknak hitelt érdemlő leszármazását megállapíthattuk.

Személyére, foglalkozására, esetleges utódaira nézve, sajnos, eddig nem sikerült adatokat találnunk.

HORVÁTH SÁNDOR.

¹ A Thuricki és Komjáthnai Thuránszky család 1240—1526., Turul, 1600. évf. 66—74. o.

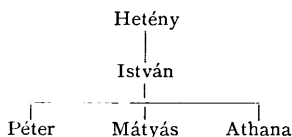
Két ismeretlen nemzetseg: Hetény és Kajár.

A magyar nemzetségekről kiadott munkákban a czimben jelzett két nemzetséget hiába keressük.

Az elsőről a győri káptalan 1416 május 8-iki leveléből értesülünk, a melylyel átírja a következő, eddig kiadatlan oklevelet:

Geuriensis ecclesie capitulum omnibus, presentes litteras inspecturis salutem et orationes in Domino. Universorum notitie duximus significandum, quod *Petrus*, filius *Stephani de genere Heten* in nostra assistens presentia, tam ex parte sua, quam fratrum suorum, *Mathye* et *Athane*, confessus est se terram suam, quam in Keuerushegh habebat abbatii et patribus beati Martini de Pannonia pro triginta et septem marcis argenti vendidisse cum quinque servis, quorum nomina *Scola*, *Pentec*, *Jeneies*, *Was*, *Cris*. Quantitas autem terre est ad quatráginta iugera et exceptis hiis terram fimatam ad sex iugera et silvam in tribus locis continentem sub se duodecim iugera et septem vineas. De pretio autem predicti predii prefatus abbas solvit presentibus nobis in secunda feria post Ramis-palmarum tredecim marcas dicto Petro sub fidei iussione Maichy filii Grab, missi ex parte Maurici comitis et in octava apostolorum Philippi et Jacobi debet solvere duodecim marcas et in tertio die post Penthecosten debet solvere iterum duodecim marcas. Anno ab incarnatione Domini M^{mo} CC^o XXX°. Testes, qui aderant hi sunt: *Nicolaus* cantor, *Beda* custos, *Janus* iconomus (!), *Betes* decanus et alii, *Mychael* comes, *Egidius* comes, *Jacobus* primicerius.

Az oklevélből, a mely a pannonhalmi rendi levéltárban capsza 5, litt. N. jelzés alatt őriztetik, a következő kis töredéket kapjuk:

A Hetény nemzetségbeliéktől eladott Körös-hegy somogy megyei falu, de Somogyban ily nevű falu nincs. Tekintve Szabolcs messzeségét, talán a komárom megyei ma is meglevő Hetény községgel lehet a nemzetséget kapcsolatba hozni.

A második nemzetségről szóló oklevelet kiadtam A pannonh. Sz.-Benedek-Rend története II. kötetében a 321—324. lapokon. Itt csak azt emlitem belőle, hogy Bertalan fia István azt mondta magáról (1347), hogy ő nemes ember a nagy Kajár nemzetségből, ab exordio procreationis predecessorum suorum semper verum

nobilem, in numeroque verorum et naturalium regni nobilium computatum et *de genere Kayar Magni* fuisse. Ha igazat beszélt, a mit nem hittek el neki, a győrmegyei Kajár névadójától eredt.

SÖRÖS PONGRÁCZ.

A Tholway grófok.

A «Vasvármegye» című lapnak egyik február elei számában (1905.) érdekes hír jelent meg. E szerint Takács Jenő magyar államvasuti főmérnök kimutatta, hogy ő egyenes és jogos (talán törvényes?) fiági leszármazója az 1812. szeptember 10-én Ferencz gróffal fiágon magvaszakadt Köpösi gróf Tholway családnak. Miután pedig okmányait a kabinétiroda (a melynek mellékesen megjegyezve, épen semmi köze az ilyesmikkel) felülvizsgálta és rendben találta, legfelsőbb helyen elismerték Takács jogát a Tholway névhez, a grófi ranghoz és czimerhez.

Ebben az alakban ez a hír, amint előre látni lehetett, téves volt. A Tholway-család kihalása annyira ismert dolog, hogy belőle fiágon eredtetni valakit képtelenség. Lapjaink (pedig nagy részük átvette a hírt), ennek daczára sem helyesbítették a vidékről nyert értesülést. Szükségesnek látjuk ennél fogva itt szóvá tenni a dolgot.

Lássuk tehát a valót!

Az első Tholway Hunyadi Mátyás király uralkodásának utolsó éveiben, vagyis a XV. század utolsó negyedében szerepel. Ez Tholway Balázs, a kinek unokái: Simon és János a közp-szolnok megyei Menyő helységet megszerezték. Ettől kezdve a család tagjai Menyői Tholway néven fordulnak elő.

Simonnak vagy Jánosnak harmadik vagy negyedik izi unokája lehetett Menyői Tholway Ferencz, a Garay Katalin férje. Ennek a Garay Katalinnak azonban semmi bebizonyítható köze nincs a híres nádor-családdal. Ferencznek a fia: Tholway Péter Lehoczky szerint egy Puchaim leánynak volt a férje. Tudni — sajnos! — erről sem tudunk bizonyosat.

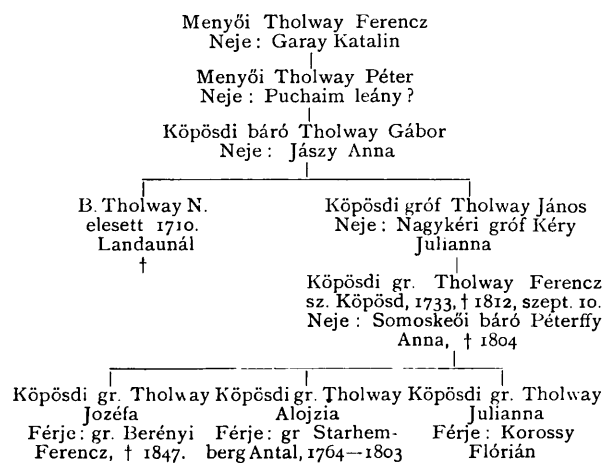
A Puchaim családfán ebben az időben (1600—1700) tizenhat olyan leány szerepel, a kinek sorsáról azon kívül, hogy születtek, nem tudunk egyebet. Az tehát nem lehetetlen, hogy Tholway Péter neje Puchaim leány volt. De a Puchaimok ekkor már sokszoros rokonságban voltak a Hardegg, Oettingen, Polheim, Dietrichstein, Leiningen, Trautson, Stubenberg, Herberstein családokkal, a római szent birodalom és Ausztria legelőkelőbb nemzetségeivel. Tholway Péternek tehát már tekintélyes úrnak kellett lennie, ha ebből a családból kaphatott feleséget.

Menyői Tholway Péternek és a Puchaim leánynak állítólagos fia: Gábor a későbbi grófi család első igazolt őse. Pályáját mint ügyvéd kezdte, de már 1683-ban hadnagy volt a nemesi fölkelő seregben. Bécs embere volt, hűséges labancz, és négy évig ült is a kuruczok börtönében. Ezt Bécsben javára irták és 1697-ben királyi adományt kapott a szatmármegyei Mező-Terem helysége a Károlyiakkal. Tizenhárom éven át nádori ítélőmester volt, majd a kancelláriánál szolgált és 1709-ben Köpösi előnévvel bárói rangot kapott.

Neje, Jászy Anna két fiuval ajándékozta meg. Az idősbik Landaunál esett el 1710-ben. az ifjabbik: János 1754-ben gróffá, 1760-ban szeptemvirr és aranykulcsos vitézzé lett. János neje Nagykéri gróf Kéry Julianna volt, családjának utolsó ivadéka, gróf Kéry János főlovászmesterek és Erdődy Julianna grófnőnek a leánya, és annak az átkos emlékü gróf Kéry Ferencznek az unokája, a kinek potyi kastélyában 1670. április 16-án Zrinyi Péter és Frangepán Ferencz nemzeti vértanuink megszálltak és a ki még ugyanazon az éjszakán értesítést küldött Bécsbe az összeesküvésről.

Jánosnak, az első grófnak, egyetlen gyermeke volt: Ferencz gróf, a dunáninnyi kerületi tábla elnöke, a második és utolsó Tholway gróf, a ki 1812. szeptember 10-én halt meg Köpösdön. Hitvese Somoskeői báró Péterffy Anna († 1804) szintén utolsó sarja volt családjának és örökölte a somoskeői uradalmat. Három leányuk volt: Jozéfa, gróf Berényi Ferencz felesége, Alojzia, a nógrádmegyei Somoskeő, Somos-Ujfalu, Baglyasallja és a nyitrai megyei Köpösd örököse, Starhemberg Antal gróf (1764—1803.) neje és Julianna, Simonyi, Korossi, Nagy és Kis Helbényi Korossy Flórián hitvese.

A Köpösi gróf Tholway család nemzedékrendje tehát ez volna:

A Tholway grófoknak eszerint három virágzó leányága maradt és pedig:

I.

Berényi.

Karács-Berényi gr. Berényi Ferencz, † 1847
Neje: Köpösi gróf Tholway Jozéfa

Gr. Berényi Lajos   Gr. Berényi Erzsébet, 1792—1883
†   Férje 1814: Orczi br. Orczi György
1788—1871

Orczi báró Orczy:

Mária 1815—95 Férje 1865: gróf Károlyi István 1771— 1881 †	Ferencz †	Erzsébet 1822— 1903 Férje 1842: gróf Eszter- házy László 1810—gr	Béla, sz. 1823.	Andor sz. 1825. Fogadott nő: Andor sz. 1871. Öfelsége legfelsőbb elhatáro- zásával törvényesítve, mint báró Orczy 1883 óta	Ágnes 1826— 1876. Férje gróf Berényi Ferencz 1818—88.	Georgina sz. 1828. Férje 1845: gróf Keglevich sz. 1831. ↓ Gyula, 1824—65.	Thekla, alapít- ványi hölgy, sz. 1831.
--	-----------	---	-----------------	--	--	---	--

Eszterházy László grófnak (1810—1891) és
Orczy Erzsébet bárónőnek (1822 1842 1903)

gyermekai:

- I. Eszterházy Andor gr. †
- II. Eszterházy Alice grófnő, 1850—1882. Férje 1873:
Czirák Antal gr., sz. 1850. Gyermekai:
— 1. Czirák Margit grófnő, sz. 1874. Férje 1898:
Eszterházy Miklós hg, sz. 1869. Gyermekai:
— — A) Eszterházy Mária hgnő, sz. 1900.
— — B) Eszterházy Pál örökös hg., sz. 1901.
— — C) Eszterházy Antal hg., sz. 1903.
- 2. Czirák László gr., sz. 1876.
- 3. Czirák Mária hgnő, sz. 1881.
- III. Eszterházy Béla gr., sz. 1854
- IV. Eszterházy Mária grnő, sz. 1856. Férje 1878.
Czirák Béla gr., sz. 1852. Fiai:
— 1. Czirák József gr., sz. 1883.
- 2. Czirák György gr., sz. 1885.
- V. Eszterházy László gr., sz. 1857. Neje 1888:
Teleki Katalin grófnő. sz. 1869. Gyermekai:
— 1. Eszterházy Erzsébet grófnő, sz. 1888.
- 2. Eszterházy László gr., sz. 1891.
- 3. Eszterházy Mária Anna Gabriella grnő, sz. 1894.

Keglevich Gyula grófnak (1824—1865) és
Orczy Georgina bárónőnek (sz. 1828, férjhez ment 1845)

gyermekai:

- I. Keglevich György gr. †
- II. Keglevich Gábor gr., sz. 1848. Neje 1873:
Blaskovich Clemence.
- III. Keglevich Rozália grnő, sz. 1849.
- IV. Keglevich Margit grnő, sz. 1850. Férje 1873:
Almásy Kálmán gr. sz. 1852.
- V. Keglevich Tibor gr., sz. 1852.

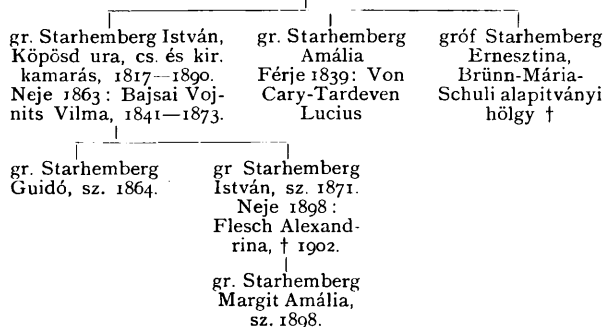
2.

Starhemberg.

Gróf Starhemberg Antalnak csupán egy gyermeke volt, szintén Antal († 1851), a kinek nemzedékrendje máig a következő:

gróf Starhemberg Antal [1764—1803].
Neje: Köpösi gróf Tholway Alojzia,
Somoskeő, Somos-Ujfalu, Baglyasallja
és Köpösd örököse

gr. Starhemberg Antal, Köpösd, Somos-
Ujfalu és Nagyoroszi ura, † 1851.
Neje 1816: Des Fours-Walderode Bor-
bála grófnő. 1789—1869.

Ugy látszik tehát, hogy a Starhembergeknek ez a magyar ága is leányban végződik.

3.

Korossy.

A semmiféle szakmunkánk által nem ismert harmadik Tholway leány Simonyi, Korosi, Nagy és Kis Helbényi Korossy Flóriának lett a felesége. Ennek a leánynak hiteles leszármazását gróf Takács-Tolvay József százados úrnak szivességéből ismerem, aki készséggel bocsátotta rendelkezésemre az adatokat. A leszármazás a következő:

Simonyi, Korossi, Nagy és Kis Helbényi
Korossy Flórián.

Neje Koros, 1793. febr. 2: Köpösi gróf Tholway Julianna,
sz. Nagy Szombat, 1768. aug. 3.

Korossy Jozefina, sz. Simony, 1812. jun. 16, † Nyitra, 1885. máj. 28.
Férje Köpösd, 1833. szept. 23: Csicsó-Polyáni Steer Márton Fer.

Steer Blandina, sz. Padova, 1840. szept. 20.
Férje Nyitra, 1871. febr. 4: Kis Jókai Takács Jenő.

Kis Jókai Takács István, sz.
Czell-Dömölkön, 1875. jun. 25.
cs. és kir. huszárfőhadnagy
az 5. (pozsonyi) huszárezred-
ben. Ő felsége adományából
1905 óta: Kis Jókai és Kö-
pösi gróf Takács-Tolvay
István

Kis Jókai Takács József, sz.
Czell-Dömölkön, 1876. októ-
ber 26, létszámfeletti m. kir.
honvédszázados, József Fe-
rencz főhg nevelője. Ő felsége
adományából 1905 óta: Kis
Jókai és Köpösi gr. Takács-
Tolvay József.

A vázoltuk tényállásból kétségtelenül kitűnik, hogy a Köpösi gróf Tholwayoknak egyáltalában *senki sem* lehet fiági utódja. Ő felsége kegyelmi úton támasztotta fel a legifjabb leányág utódjaiban a kihalt grófi nevet. Abban persze nincs lehetetlenség, hogy a Menyői Tholwayok akárhány ága virágozik még ismeretlenül akár fiágon is, de a Köpösi gróf Tholwayok

kihaltak, miután grófi rangban nem is virágoztak fiágon tovább két nemzedéknél és ma is csak a király felségjoga folytán támadtak új életre nevükben.

ZARÁNDY A. GÁSPÁR.

Az angol főkamarási méltóság, magyar igényjogosultja.

Zarándy Gáspár urnak a «Turul» 1904. évi 2-ik füzetében fenti czimen irt dolgozata kiegészítésére a «Turul» 1904. évi 4-ik füzetében «Ki az angol főkamarási méltóság magyar igényjogosultja?» czimen megjelent cikkemet, illetékes forrásból nyert adatok alapján, módosítom a következőkben:

Zarándy ur helyesen említi mint egyedüli igényjogosultakat a *Tagyosi Chapó* és *Starkenbergi gróf Coreth* családokat, miután báró Dillon Károly örökösei meghatalmazottjuk *Dillon Carolina bárónő* személyében, összes jogaikról lemondtak a távolabbi, de szintén *De Vere* (Leicester Devereux viscount Hereford) 1670. vonalán származó *Sir Robert Burdett* javára anélkül, hogy utóbbi hasonló jogátruházást kieszközölni birt volna a *Dillon*-ok még két létező várományosa: *Chapó Vilmos* (idősb) és *gróf Coreth Rudolf* részéről is.

Sir Robert Burdett előkelő név és 30,000 font sterling évi jövedelem örököse, családi iratai közt föllelvén a *De Vere oxfordi* grófoktól való származásának bizonyítékait, igényt remélt támaszthatni első sorban a lordok háza tagságával járó *Badlesmere*-i baroniára és a főnemesi rang elnyerése után, magára a főkamarási méltóságra az igényjogosultságban őt megelőző *Dillon* családi ág mellőzhetése, vagy visszalépése esetén. Ezért kiküldötte 1845 őszén *Duffus Hardy* nevű meghatalmazottját, hogy a *magyarországi Dillon* rokonokat felkeresve, jogaiknak az ő személyére s/ükséges átruházását kieszközölje; mi részben sikerrel járt, a mennyiben a *Dillon Károly* családág *Burdett* javára némi anyagi kárptólás és fényes ígéretek fejében lemondott. Egy hasonló kísérlet a *Chapó* és *Coreth* unokafivérekkel szemben, főleg fiörökösükre való tekintetből sikertelen maradt.

Akkor *Chapó Vilmos* az egész ügy anyaga és jelentősége iránt hiteles értesülést szerzendő, *herceg Metternich* államkancellárhoz folyamodott, ki viszont a *londoni* osztrák követségtől kért felvilágosítást. Követünk, *gr. Dietrichstein* megbízáván *báró Koller* követségi tanácsost, hogy a legelsőnek elismert genealogiai tekintély *Sir Harris Nicolas* véleményét beszerezze, meggyőződött a *Dillon*-ok kétségtelen jogairól, de azon körülményről is, hogy *Anglia* uralkodójának jogában áll a kérdéses méltóságok adomá-

nyozásánál, több igényjogosult közt tetszése szerint választani, mégis az igényttámasztó *Sir Robert Burdett*-nek köteleességévé tétetett, minden egyes bármily távoli jogosultat, köztük *Ferdinánd* császár és király hitvesét, *savoyai kir. hercegnő* minőségében, törekvéseiről előzetesen értesíteni. (*gr. Dietrichstein* jegyzéke *herceg Metternich*-hez *London* 1846 jun. 20.)

Egy évvel később ismét követségünk közbenjárásával kísérlet tétetett, hogy azon esetre, ha az angol korona csakugyan *Sir Burdett*-re ruházná az igényelt *pear*-séget és udvari főméltóságot, a *jogosultabb Dillon*-örökösök kárpótlásban részesüljenek: mely kiváncságra azonban *lord Palmerston* 1847. évi márczius 20-ki jegyzékében kitérőleg válaszolt talán azon körülménynél fogva is, hogy *Sir Robert Burdett* miután ezen ügyben keresztlevelekre, házassági, halotti bizonyítványokra, családfák készítésére és kiküldöttjei utiköltségeire már 10,000 font sterlinget elköltött volt — tervének megvalósításával felhagyni látszék! (*Dietrichstein Metternich*-hez).

De nemcsak az angol rokon által felvett fonál szakadt meg, hanem a kitört szabadságharcz izgalmai közt szünetelt a magyar családi ág érdeklődése is. Fenmaradt mindazonáltal a *Chapó* és *Coreth* családok *eszményi joga*, melyet *dr. Schönher* *Gyula* ur titkári jelentésében, bizonyára az érdekeltek ellenmondása nélkül, «genealogiai kuriozumnak» minősített.

KIRÁLYDARÓCZI DARÓCZY ZOLTÁN.

«Perscuandis.»

A *Turul* 1904. évf. 183-ik oldalán a Horváth Sándor ur által közölt Nagykapusi Hofmaister Miklós számára V. László király által 1454-ben adományozott czimerlevélben többek között a bárók, nemesek, kapitányok, hatóságok mellett még a heroldoknak és a «perscuandis» parancsoltatik, hogy a czimerlevél határozatait tiszteletben tartásák. A levél közlője határozottan hangsúlyozza, hogy a szó az eredetiben tényleg így (sic!) van írva, megjegyzi azonban, hogy ezen szónak ér-

telmét megadni nem tudja, szerinte azonban éppen úgy mint a «heraldis» valami hivatalt, foglalkozást jelent. A közlőnek ebben a tekintetben igaza van; a szó magyarázata pedig a következő:

A német herold (francziául «héraut») középkori értelmezésében annyit jelent mint czimermester vagy czimernök. A czimerészet embereit a középkorban egy közös testület vagy czéh tagjainak tekintették, melynek keblében, éppen úgy mint akármelyik más czéhben különböző rangfokozatokat állítottak fel. Az egész czéh neve volt «Heroldie». A legalsóbb fokhoz tartoztak a gyalogos és lovas hirnökök; a második fokhoz pedig a «*Persevant*»-ok, németül «die Persevanten», a mi nem más mint a francia «*Poursuivant d'armes*» német alkalmazása; ezek voltak a *tulajdonképeni heroldoknak segédei*, kik előbb tanoncok, azután segédek lettek; kioktatásukat a heroldmesterektől kapták és kétévi szolgálat után soraikból kerültek ki a mesterek. Az egésznek feje volt a czimerkirály.

A fentebbi oklevélben tehát a *c* betű helyett *e* betűt kell vennünk és megkapjuk a «perseuandis» vagyis a «persevandis»-t, a mi az értelmet teljes helyességgel megadja (= *czimernök-jelölt*).

Dr. WERTNER MÓR.

Helyreigazítás.

A «*Turul*» 1904. évi folyamának 182—185. lapjain általam közölt «*Nagykapusi Hofmaister Miklós, küküllői főesperes és testvérei, János, Bertalan és Gáspár czimereslevele 1454-ből*» cz. cikk 184. oldalán olvasható állításom, mely szerint: «A lobogó és szász színeket tüntetvén fel, talán a czimerszerzők *nemzetiségére* akar czélozni», tévedés. Mert ebben az időben még a magyar (piros-fehér-zöld) színekre nézve sincsenek adataink, annál kevésbbé beszélhetünk tehát «szász színek»-ről!

A lobogó színeinek magyarázatot adni nem tudunk; azokat tisztára esetlegéseknek tartjuk.

HORVÁTH SÁNDOR.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya 1905 február 28-án tartotta meg ez évi első ülését melyen báró Radvánszky Béla társ. elnök elnöklete alatt id. Bánó József másodelnök, Barabás Samu, Boncz Ödön, Borovszky Samu, Csánki Dezső, id. Daniel Gábor, Illésy János, Karácsonyi János, Pettkó Béla, ifj. dr. Reiszig Ede, Soós Elemér, id. Szimneyi József, Tagányi Károly ig. vál. tagok, dr. Schönherr Gyula titkár, dr. Aldásy Antal jegyző és Tóth Arpád pénztárnok vettek részt.

Elnök az ülést megnyitván, napirend előtt megemlékezett a társulat másodelnökeinek egyikét, Fejérfataky Lászlót és dr. Schönherr Gyula titkárt ért családi gyász felől, a kik közül az előző hónap folyamán az előbbi nejét, az utóbbi édesatyját vesztette el.

Az elnök indítványára az igazgató-választmány a társaság e két vezető tagját ért veszteség felett őszinte részvétének adott kifejezést s erről részvétiratban lendő értesítésüket elrendelte.

Ezután dr. Aldásy Antal jegyző felolvasta dr. Wertner Mór ig. vál. tagnak «A genealogia közép- és ujkori fejlődése» című értekezését, mely a Turulban fog közzététetni.

Elnök ugyancsak napirend előtt bejelentvén, hogy Zsilinszky Mihály vallás- és közoktatásügyi államtitkár 10 éves államtitkári jubileuma alkalmával a valóságos belső titkos tanácsosi méltósággal tüntettetett ki, az igazgató-választmány régi érdemes és buzgó tagjának e legmagasabb helyről jövő kitüntetéséről örömmel vett tudomást s őt ez alkalommal átiratban rendelte üdvözlölni.

A folyó ügyek élén évdijas tagokul felvételtek 1904-től: gróf Csáky Fidor, Szepes-Görgő (ajánlja a titkár), 1905-től: dr. Bán Agoston ügyvéd, Budapest (ajánlja Éble Gábor), Berwalszky Kálmán, Igló (ajánlja a titkár), dr. Herczegh Mihály egyetemi tanár, Budapest (ajánlja a titkár), dr. Iványi Béla orsz. levéltári tisztviselő, Budapest (ajánlja Horváth Sándor), dr. Koós Jenő min. titkár, Budapest (ajánlja br. Gyórfy Samu), Csicserei Orosz György cs és kir. kamarás, Nyiregyháza (ajánlja Petrovay György), Relković Néda k. a. Budapest (ajánlja Fejérfataky László m.-elnök.)

Ezután az elnök jelentést tett az igazgató-választmánynak a Magyar Nemzeti Zsebkönyv második sorozata, a Nemes Családok I. kötetének megjelenéséről, bemutatva annak a sajtó alól kikerült első példányát és jelenti, hogy az ülés napjáig 332 előfizetési megrendelés érkezett be.

Dr. ifj. Reiszig Ede ig. választmányi tagnak a

maga és szerkesztőtársa részéről az ig. választmányhoz intézett köszönő szavai után, melyekben a társaság részéről szerkesztői működésükben tapasztalt támogatásért köszönetet mond, az igazgató-választmány a kötet megjelenését örömmel vette tudomásul és az elnök indítványára a szerkesztőknek: Pettkó Béla és dr. ifj. Reiszig Ede ig. választmányi tagoknak az igazgató-választmány buzgó és eredményes fáradozásaiért jegyzőkönyvileg mondjon köszönetet. Egyben elhatározta, hogy a 2000 példányban kinyomott kötetnek a társulat igazgató-választmányi tagjait díjtalanul, a pártoló tagokat tagilletmény fejében megillető példányain felül annak készletét az évdijas tagok számára 10 koronáért, nem tagok számára 12 koronáért bocsátja forgalomba. Végül kimondta, hogy a második kötet kiadásának előmunkálatait már most megkezdeni óhajtja s azok folytatásával az első kötet szerkesztőit megbizzza.

A titkár bemutatván a Magyar Nemzeti Zsebkönyv új kötetének bizományba vétele tárgyában a Pfeiffer Ferdinánd könyvkereskedése, a Franklin-Társulat, az Eggenberger-féle könyvkereskedés, Ranschburg Gusztáv és Toldy Lajos könyvkereskedők részéről beérkezett ajánlatokat, melyekben a megnevezett czégek mindenike Toldy Lajos kivételével 40% engedményért hajlandó az egész készletet bizományba venni, az utóbbi pedig 50 példánynak 30%-ért való átvételére tesz ajánlatot, Boncz Ödön, id. Bánó József, Csánki Dezső és az elnök felszólalásai után az igazgató-választmány utasította az elnökséget, hogy még néhány, a terjesztésre alkalmas czéggel lépjen érintkezésbe, a legelőnyösebb ajánlattevővel belátása szerint egyezkedjék a bizomány-ügylet megkötése iránt, s annak eredményét hozza a legközelebbi igazgató-választmányi ülés tudomására.

A titkár jelentése alapján, mely szerint a Magyar Nemzeti Zsebkönyv most megjelent kötetének tiszteletdíja ivenként 80 koronában hozatott előirányzatba, az igazgató-választmány a szerkesztőknek járó tiszteletdíjat a 41^{1/2} iv után 3320 koronában állapította meg, s felhatalmazta az elnökséget, hogy az annak az előfizetési díjakból befolyó összegben felüli részét előlegképen a társaság alapítványi jelleggel nem bíró, 3400 koronát kitevő tőkájéből fedezhesse s e végből az osztrák-magyar banknál letétbe helyezett értékpapírokra 3000 korona erejéig 4%-os kölcsönt vegyen fel, mely összeg kamataival együtt az ezután befolyó előfizetési díjakból lesz visszatérítendő.

A pénztárnok kimutatása a társaság 1904. évi zárószámadásairól, a költségelőirányzat és a tényleges eredmény összehasonlításával a következőkben terjesztett elő:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság 1904. évi költségvetési előirányzatának és a tényleges pénztári eredménynek egybevetése.

	<i>Bevétel.</i>		
	Előirány- zat K. f.	Ered- mény K. f.	Külön- bőzet K. f.
1. Pénztári maradvány 1903-ról ...	416 91	416 91	— —
2. Értékpapírok kamatai (24.800 kor. koronajáradék és 200 kor. jelzá- log hitelbanki nyer.-kölcsönkötv. után 4 ^o o) ...	1000 —	1008 —	+ 8 —
3. Be nem fizetett alapítványok után 5% (5400 kor.) ...	270 —	230 —	— 40 —
4. Tagdíjak:			
a) pártoló tagok után 2500 K	5200 —	4758 —	— 442 —
b) évdíjas tagok után 2700 „			
5. A társulati kiadványok eladásából:			
a) a Czimeres Emlékek I. és II. kötetéből ...	400 —	208 —	— 192 —
b) egyéb kiadványokból ...	200 —	266 50	+ 66 50
6. Alapítvány-befizetés ...	200 —	200 —	— —
7. Postai megbízások költségeiből megtérülés ...	40 —	44 60	+ 4 60
8. Rendkívüli bevétel ...	50 —	12 56	+ 37 04
Összesen ...	7776 91	7144 97	— 631 94

A tényleges bevétel e szerint 631 kor. 94 fillérrel kevesebb az előirányzatnál.

	<i>Kiadás.</i>		
	Előirány- zat K. f.	Ered- mény K. f.	Külön- bőzet K. f.
1. Személyi járandóságok (titkár 600 kor., jegyző 400 kor., pénz- tárnok 600 kor.) ...	1600 —	1600 —	— —
2. A Turul írói és szerkesztői tisz- teletdíjai (a) 24 iv írói díja, ivenként 48 k. 1152 k.; b) szer- kesztés ivenként 10 k., 240 kor.)	1392	1450	+ 58 —
3. A Turul nyomtatása és egyéb nyomdai költségek ...	2700 —	2029 18	— 670 82
4. Szinnyomatok készítése ...	600 —	600 —	— —
5. Metszetek, rajzok készítése ...	300 —	264 74	— 35 26
6. Postai megbízások ...	80 —	59 48	— 20 52
7. Irodai átalány ...	120 —	120 —	— —
8. Társulati szolgáló díjazása ...	120 —	120 —	— —
9. Újévi ajándékok, pénzbeszedési díjak, másolatok stb. ...	240 —	200 80	— 39 20
10. A Nemzets. Zsebkönyv II. részé- nek munkálataira ...	400 —	435 16	+ 35 16
11. Tőkésítés ...	200 —	196 80	— 3 20
12. Rendkívüli kiadás ...	20 —	— —	— 20
Összesen ...	7772 —	7076 16	695 84

A tényleges kiadások tehát 695 kor. 84 fillérrel kevesebbet tesznek ki, mint az előirányzatban.

Előirányzott maradvány ...	4 kor. 91 fill.
Tényleges maradvány ...	68 „ 81 „

A többlet tehát 63 kor. 90 fill.

Vagyonállás 1904. decz. 31-ikén :

1. Alapítványi tőke :			
b) értékpapírokban (21,800 kor. koronajáradék) 21,800 kor. ...			
b) kötelezvényekkel biztosított ala- pítványok 4400 kor. ...			
c) kötelezvény nélküli alapítvá- nyok 800 kor. ...			27,000 kor. — fill.
2. Alapítványi jelleggel nem bíró tőkésítés (3200 kor. koronajá- radék és 200 kor. jelz. hitelbanki nyeremény-kölcs.-kötvény) ...			3400 „ — „
3. A Nemzeti Zsebkönyv alapjára a takarékpénztárban elhelyezve			
a) színes mellékletekre és szöveg- közti czimerekre 656 kor. ...			
b) előfizetési díjak 280 kor. ...		936 „	— „
4. Az 1904. évi pénztári maradvány		68 „	81 „
Összes vagyon			31,404 kor. 81 fill.

A pénztári kimutatással kapcsolatosan a számvizsgáló-bizottság részéről *Borovszky Samu* ig.-vál. tag felolvassa a bizottság jelentését az 1904. évi számadások, a pénzkezelés és a pénztár állapotának megvizsgálásáról, úgyszintén a titkár által bemutatott 1905. évi költségvetési előirányzatról.

A bizottság jelentése egész terjedelmében a következő :

Tisztelt Választmány!

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1904-iki pénztári állapotának és számadásának megvizsgálására kiküldetvén, szerencsénk van a folyó évi február 17-ikén teljesített számvizsgálat eredményéről a következőkben jelentést tenni :

Eljárásunkban az eddig szokásos módot követvén, mindenekelőtt a pénztári naplókönyvet vizsgáltuk át s annak 1904. évi minden egyes tételét az igazolásukra szolgáló okmányokkal és ellennyugtákkal egybevetettük, a tagdíj befizetésére nézve pedig a tagok nyilvántartási könyvében is próbákat tettünk. Ezek alapján jelenthetjük, hogy a pénztári naplókönyvet rendben találtuk s azt 1904. december 31-ikével 7144 kor. 97 fill. bevétellel, 7076 kor. 16 fill. kiadásal és a folyó 1905. évi költségvetés előirányzatba első bevételi tétel gyanánt átvendő 68 kor. 81 fill. pénzmaradvánnyal lezártuk.

Ezután a kézi pénztárt vizsgáltuk át. A pénztár 1904. évi tételeit, kezdve a múlt évről átvitt és fentebb kimutatott 68 kor. 81 fillérenyi pénzmaradvánnyal, bezárólag február 17-ikéig összegeztük és 689 kor. 81 fill. bevételt, 503 kor. 70 fill. kiadást, vagyis 186 kor. 11 fill. pénzmaradványt állapítottunk meg. Ezzel szemben találtunk a kézi pénztárban fedezetül 128 koronát előleg-nyugtákból, 58 kor. 11 fillért készpénzben, minélfogva a kézi pénztárt hiánytalannak jelenthetjük.

A pénztár megvizsgálása után áttétünk a Nemzeti Zsebkönyv alapjának számbavételére s azt találtuk hogy az 1904. decz. 31-ikéig befolyt 936 kor. mely összeg átvitelle az 1905. évre, 1905. febr. 17-ikéig

befolyt 1059 kor. 14 fill., kiadatott 500 kor.; e szerint a Nemzeti Zsebkönyv alapja a mai napon, miként arról a takarékpénztári könyv megszámolása által meggyőződünk, 559 kor. 14 fillér.

Vizsgálat alá vettük ezután a törzsvagyonkönyvet. E szerint a társaságnak a mai napon 6 ezer-koronás (6000 kor.), 36 négyszáz-koronás (14,400) és 33 kétszáz-koronás (6600 kor.) alapító tagja lévén, az alapítók száma nem emelkedett. A felsorolt, összesen 27,000 koronát tevő alapítványokból be van eddig fizetve 21,800 korona és fizetetlen még 5200 korona. Ez utóbbi összegből kötelezvényekben (szám szerint 8 darabban) biztosítva van 4400 kor., amiről közvetlen szemlélet és számbavétel alapján meggyőződünk, ellenben 800 kor. kötelezvényekkel biztosítva nincsen.

A társulat törzsvagyonához tartozik még az az alapítványi természettel nem bíró 3400 kor. összeg is, a mely megtakarításokból származott. Ennélfogva a társaság törzsvagyona összesen (27,000 + 3400) 30,400 koronát tesz ki.

Arról, hogy a kimutatott 21,800 kor. befizetett alapítvány és a megtakarított 3400 korona, összesen 25,200 koronából 25,000 kor. az osztrák-magyarbanknál, 200 kor. pedig a társaság pénztárában őriztetik, a bank 6 db letéti jegyének, nemkülönbben egy legutóbb befizetett 200 kor. alapítvány tőkésítéséből származó járadékkötvénynek megtekintése által győződünk meg.

Ezek szerint a társaság teljes vagyonállása a fentebb említett 30,400 kor. törzsvagyonnal, továbbá a Nemzeti Zsebkönyv alapján befolyt és a takarékpénztárban elhelyezett 936 kor. összeggel és a múlt évi 68 kor. 81 fill. pénztári maradvánnyal, tehát 1904. évi december 31-ikén összesen 31,404 korona 81 fillérral állapított meg.

A mi az 1904-iki zárszámadási eredményeket illeti, az előirányzatnak és zárszámadásnak részletes összehasonlítását a mellékelt kimutatásban terjesztvén elő, jelentjük, hogy a bevétel az előirányzatnál 631 korona 94 fillérral kevesebb volt; ezzel szemben azonban a kiadás is 695 kor. 84 fillérral tett ki kevesebbet, úgy hogy az előirányzott 4 kor. 91 fill. maradvány helyett a tényleges maradvány 68 kor. 81 fillért tesz ki, a többlet tehát 63 kor. 90 fillér. Megjegyezzük, hogy a kiadásoknál a Turul tiszteletdíjainál mutatkozó 58 kor. többlet a folyóirat ívszámának egygyel való növelésében nyeri magyarázatát; a bevétel pedig azért volt kevesebb, mert a Czimeres Emlékek eladásából 192 koronával kevesebb összeg folyt be, mint a mennyi előirányozva volt, s a tagdíjakból befolyt összeg is 442 koronával maradt az előirányzat megett. Ezzel szemben a kiadásoknál nyomdai költségekből az előirányzott 2700 kor. helyett csak 2029 kor. 18 fillér fizettetett ki, annak reményében, hogy a tagdíjhátralékok utólagos behajtása és a tagoknak a Nemzeti Zsebkönyv megjelenése után várható szaporodása módot fog nyújtani e rovat egyensúlyának helyreállítására.

Tekintettel arra, hogy a tagdíjaknál a tényleges eredmény 442 koronával maradt az előirányzat mögött, indítványozzuk, a t. elnökség a rendelkezésére álló eszközökkel oda hatni méltóztassék, hogy a hátralékos tagdíjak befizetessenek.

Mindezek után jelentvén azt, hogy a t. elnökség az elmúlt évben is reálisan és körültekintőleg gazdál-

kodott, javasoljuk a tekintetes választmánynak, hogy Tóth Árpád társulati pénztárnok urat a múlt 1904. évi számadásokra nézve a szokásos fentartással felmenteni méltóztassék.

Áttérve az 1905. évi költségvetési előirányzatra, annak tételeit 7378 kor. 81 fillér bevétellel, 7372 kor. kiadással s így 6 kor 81 fillérenyi előirányzott maradvánnyal van szerencsénk javaslatba koznunk.

Budapesten, 1905 február hó 17-ikén.

Dr. Borovszky Samu,

számv. b. tag.

Békefi Remig,

számv. b. tag.

Szimyei József,

számv. b. tag.

Csánki Dezső ig. vál. tag a nyomdai számláknál mutatkozó hátralékra utalva, kívánatosnak tartja, hogy az évi vagyonmérleg megállapításakor a társaság tartozásai is feltüntessenek, kimutatást kér továbbá évenként a társulat tagdíjhátralékok címén fennálló követelések összege felől, s tagdíjhátralékok behajtására érélyes intézkedéseket kér alkalmazni.

Az igazgató-választmány a számvizsgáló-bizottság jelentését annak kimondásával, hogy a jövőben a társaság vagyonmérlege összeállításánál a tartozások és a tagdíjhátralékokból eredő követelések is kimutatandók, tudomásul vette, Tóth Árpád pénztárnoknak a felmentést a szokásos fentartással megadta, a számvizsgáló-bizottságnak pedig buzgó fáradozásáért köszönetet szavazott. Egyben felkérte az elnökséget a tagdíjhátralékok behajtása érdekében szükséges intézkedések megtételére.

A számvizsgáló-bizottság ajánlata alapján a társaság költségvetése az 1905. évre a következőképp állapított meg:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság költségvetése az 1905. évre.

Bevétel.

1. Pénztári maradvány 1904-ről	68 kor. 81 fill.
2. Értékpapírok kamatai (24,800 kor. koronajáradék és 200 kor. jelz. hitelbanki nyer.-kölcsonkötvény után 4%)	1000 " — "
3. 5400 kor. be nem fizetett alapítvány után 5%	270 " — "
4. Tagdíjakból:	
a) pártoló tagok után 2500 K	
b) évdíjas tagok után 2700 K	5200 " — "
5. A társulati kiadványok eladásából:	
a) a Czimeres Emlékek I. és II. kötetéből	250 " — "
b) egyéb kiadványokból	300 " — "
6. Alapítvány-befizetés	200 " — "
7. Postai megbízások költségeiből megtérülés	40 " — "
8. Rendkívüli bevétel	50 " — "

Összesen 7378 kor. 81 fill.

Kiadás.

1. Személyi járandóságok (titkár 600 kor., jegyző 400 kor., pénztárnok 600 kor.)	1600 kor. — fill.
2. A Turul írói és szerkesztői tiszteletdíjai (a) 24 iv írói díja, ivenként 48 korona 1152 kor.; b) szerkesztés ivenként 10 kor., 240 kor.)	1392 " — "
3. Nyomdai költségek	2700 " — "
4. Szinnyomatok készítése	600 " — "
5. Metszetek, rajzok készítése	300 " — "
6. Postai megbízások	80 " — "
7. Irodai átalány	120 " — "
8. Társulati szolga díjazása	120 " — "
9. Újévi ajándékok, pénzbeszedési díjak, másolatok stb.	240 " — "
10. Alapítvány-tőkésítés	200 " — "
11. Rendkívüli kiadás	20 " — "
Összesen	7372 kor. — fill.
Előirányzott maradvány	6 kor. 81 fill

A titkár jelentése, hogy Magyary-Kossa Dániel az igazgató-választmányhoz intézett levélben mondott köszönetet levelező-tagga történt megválasztásáért, és hogy Vizakna város tanácsa a város czimere ügyében közölt véleményére az igazgató választmányhoz intézett leiratában adott köszönetének kifejezést, tudomásul vétetett.

Ezután a titkár jelentést téve a felől, hogy a Turul el nem adott füzeteinek készlete, mely ez időszert a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában van elhelyezve, onnan helyszüke miatt rövid idő alatt ki fog szorulni és a társaságnak magának fog kelleni annak elhelyezése felől gondoskodni, bemutatta Ranschburg Gusztáv könyvkereskedő írásbeli ajánlatát, mely szerint a nevezett könyvkereskedő a készletet, mely 1057 teljes évfolyamból, 1572 egyes füzetből s a Tárgy- és névmutató 143 példányából áll, 1000 koronáért hajlandó megvásárolni.

Az igazgató-választmány a titkártól nyert felvilágosítás után, mely szerint tekintettel arra, hogy a szóbanforgó készlet eredeti áron 13,926 korona értéket képvisel és hogy a folyóirat egyes példányonként való eladásából a legutóbbi tíz év alatt 2510 kor. 93 fill. folyt be a társaság pénztárába, Ranschburg ajánlatát nem tartotta elfogadhatónak, s helyette a bizományba adással óhajta kísérletet tenni, felhatalmazást adott az elnökségnek, hogy ez irányban egyes fővárosi könyvkereskedőkkel tárgyalásokat folytasson. Ezzel kapcsolatban az elnök javaslatára kimondta, hogy a Turul öt évnél régebbi évfolyamaiból 15 példány eredeti áron való értékesítését tartva fenn, a többi példányokat az 1887. évi folyamtotól kezdve évfolyamonként 5 koronáért, az egyes füzeteket 1 koronáért, egész sorozat megvétele eseti évfolyamonként 3 koronáért bocsátja forgalomba,

egyben utasította az elnökséget, hogy a készlet bizományba adása iránt ezen az alapon indítsa meg a szükséges tárgyalásokat.

Berzeviczy Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter leiratára, melyben az egyesületet a Jókai-szobor gyűjtésének előmozdítására szólítja fel, az igazgatóválasztmány a nemes cél támogatását tagjainak figyelmébe ajánlotta.

A pénztárnok jelentése szerint az ülés napjáig befolylt 772 kor. 81 fill., kiadatott 505 kor. 73 fill., pénztári maradvány 267 kor. 51 fill., vagyónállás: 1. alapítványi tőke a) értékpapirokban 21,800 kor., b) kötelezvényekkel biztosított alapítványok 4400 korona, c) kötelezvény nélküli alapítványok 800 kor., összesen 27,000 kor. 2. Alapítványi jelleggel nem bíró tőkésítés értékpapirokban 3400 kor. 3. A Nemzeti Zsebkönyv alapja takarékpénztárban elhelyezve 579 kor. 14 fill. 4. Pénztári készlet 267 kor. 51 fill., összesen: 31,246 kor. 65 fill.

Több tárgy nem levén, az elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére *Pettkő Béla* és *iff. Reiszig Ede* ig. váltagokat kérte fel, s ezzel az ülést bezárta.

Dr. Illéssy János

1861—1905.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társulatra az utóbbi években szomorú idők jártak: régi választmányi tagjai, mind megannyi oszlopa a társulat által művelt történeti segédtudományoknak, egymás után dőltek ki a sorból. A még alig megnyilt 1905-ik év is megkivánta már áldozatát; a halál elragadta közülünk Illéssy Jánost, java férfikora derekán, munkareje teljében. Elszomorodva nézünk körül; vajh nőle oly gyorsan új, munkára kész s a régieket pótolni hivatott nemzedék, mint aminő hamarsággal a régiek elhagynak bennünket?

Az elhunyt a történettudomány azon derék művelői közé tartozott, akiknek sok aprólékos tárgyat felölelő munkássága éppen széttagolt volta miatt nem hozhatja meg a jól kiérdemelt elismerést, de akik nélkül a történelem jeles épülete épp úgy nem emelkedhetnék fel, mint nem állhatna az erős palota az egyszerű kőművesek munkája nélkül. Ez a sors majdnem mindazoknak osztályrésze, akik történelmi emlékek nagy tömege közt élnek s nem képesek ellentállni a vágynak, hogy a kínálkozó érdekes adatokat mihamarább közhasználatra bocsássák. Illéssy fiatalon, már 1887-ben az Országos Levéltárba, történetírásunk alig kiaknázott kincsbányájába jutott. Csoda-e, ha egyre-másra írta a kisebb-nagyobb dolgozatokat egy-

mástól gyakran igen távol eső tárgyakról, messze elkalandozva a czéltől, amelyet ifjan tűzött volt ki maga elé: szülőföldre a Jász-Kunság történetének kritikai feldolgozásától. E feladatot az évek folyamán úgyszólván csak kerülgette; de végül hova tovább, mindinkább erre fordította erejét; utolsó műve is, amely a Századokban látott napvilágot, a Jász-Kunság eladásának szomorú történetét tárgyalta. E dolgozat mutatja legjobban, mit várhattunk volna tőle. Ám a toll kiesett kezéből; sic fata tulere.

Tizenegy éve volt társulatunknak választmányi tagja, még régebbi idő óta munkatársa a Turulnak, amelyben legelőször egy terjedelmes összeállítását jelent meg az Országos Levéltár helytartótanácsi osztályában őrzött nemeslevelekről. Hasonló jellegűek önállóan megjelent családtudományi munkái is. Közkezen forog nélkülözhetetlen kézikönyvünk a királyi könyvek lajstroma, amelyet Pettkó Bélával együtt állított össze. Épp ilyen becses az a műve, amelyben az 1754/55-iki nemesi összeírás hatalmas anyagát tette könnyen hozzáférhetővé; szűkebb körnek szánvák, de szintén igen hasznosak a Községi kiváltságlevelek és a Vásárszabadalmak jegyzéke. Genealogiai dolgozatai részben napilapokban s nem szakbeli folyóiratokban láttak napvilágot s akárhány csak kis körben vált ismeretessé.

Írásaít ugyanaz jellemezte, ami az egész embert: az igazságnak mindenekfölött való szeretete. S a történetkutatónak ez a legfőbb, legbecsesebb tulajdonsága, mely nélkül minden, amit felépít, csak pusztában feltűnedező délibáb. E tulajdonság teszi maradandóbb értékűvé Illéssy Jánosnak még kisebb dolgozatait, ez tette különösen kedvessé előttünk az embert, aki mindnyájunk tiszteletét s becsülését bírta. Áldás emlékére!

V.

SAKIRODALOM.

Dr. Karácsonyi János. Az első Lónyaiak. Családtörténeti tanulmány. Nagyvárad, Sz. László nyomda, 1904. 8-r. 121 old. és egy leszárm. tábla. Ára 2 kor.

Sajátságos, hogy hazánkban éppen a nagy levéltárakkal bíró s a kutatások költségeit legkönnyebben viselő főúri nemzetségek leszármazása van legkevésbé tisztázva. A legtöbb közülük megelégszik azokkal a többé-kevésbé hamis s a józan kritikát ki nem elégítő családfákkal, amelyeket valamely családi prókátor, íródiák vagy tudáskereső iskolamester, tehát rendszerint hozzá nem értő állított egybe s ezek alapján büszkén hivatkozik a családnak nevezett, de rendszerint a mondottuk forrásokból eredő hagyományokra. Holott, ha ezen családok megnyitnák levéltáraikat a kutatók

előtt s szakavatott emberre biznák genealogiájuk összeállítását, hamar tisztázódnék a hiteles, kétségbevonhatatlan leszármazás, amely — többnyire — nem lenne disztelenebb a koholt, hazug genealogiáknál.

A magyar nemesség általában nem szorult koholmányokra. A régiebb családok hiteles leszármazása oklevelek híján a külföldön is ritkán vihető vissza a XIII. századnál régebbi időkre, viszont eddig rendszerint nálunk is kimutatható. Természetes azonban, hogy Magyarországon, ahol a levéltárak szerte-szét szóródtak s az oklevelek százezrei estek a folytonos háborúknak áldozatul, jóval nehezebb a kutatás, több szakavatottságot, nagyobb ismereteket kíván, mint például Német- vagy Angolországban, ahol a legtöbb régi nemzetség gondosan megőrizte levéltárát.

Karácsonyi Jánosnak, régi családtörténetünk fáradhatatlan buvárának köszönhetjük, hogy ismét tisztázva van egyik előkelő főúri nemzetségünk leszármazása. A Lónyaiak is azok közé tartoztak, akiknek multját egy régi hamis oklevél alapján az ismeretlenségénél is (a történetíró szemével nézve) rosszabb téves feltevések fedték el. Soha sem élt ősapától származtatták le a családot, holott erre szükség nem volt, mert enélkül is az Árpádok korába nyulik vissza a családfa.

Szerző először is a házassági összeköttetések alapján, amelyek a Lónyaiak őseit a XIII. században igen előkelő családokkal hozták kapcsolatba, kimutatja, hogy az időben, amikor az első Lónyaiakkal találkozunk, a család már a tekintélyesebbek közé tartozik, tehát régen tul van az első felemelkedés korszakán.

Ezt konstátálva, természetesen felveti a kérdést, nem lehetne-e a családot valamelyik nemzetséghez csatolni? Eire nézve már történetek kísérletek. Hol bizonyos *Keme*, hol meg a *Csák* nemzetségből eredeztették a családot; azonban egyik feltevés sem állja meg helyét; kritikailag vizsgálva, mindkettő tévesnek bizonyul. Karácsonyi jobb, biztosabbnak ígérkező nyomokon indul el, amikor a legrégebb birtokok alapján a Dunántul keresi a kérdéses nemzetséget s a birtokok fekvésének azonossága révén a hatalmas Koppány nemzetségre mutat rá mint olyanra, amelyből nagy valószínűséggel a Lónyai család kiágazott. Sajnos, döntő bizonyosságai nincsenek, s így a kérdést véglegesen megoldottnak még nem tekintethetjük.

A családot illető első biztos adatok a XIII. század végső évtizedeiből valók. Ez időtájt él az első igazolt ős, *Küke Jakab*, aki jól nősvulván, megveti a család későbbi gazdagságának alapját. Ez szerzi meg az eredetileg neje tulajdonát képező Lónyát is, amelyről utódai magukat elnevezik. Fiai közül Pósat

mint bánt (még pedig valószínűleg mint tótországi albánt) említik az oklevelek. Ő az első s egész a XV. századig utolsó tagja a családnak, aki országos hivatalt viselt; a többiek jómódú birtokos nemesek módjára perek s erőszaktételek közt éltek napjaikat. Egyik-másik, mint a királyi had tagja, Károly és Nagy Lajos királyok hadjárataiban vesz részt; azonban vitézi szolgálatainak a család valami jelentősebb jutalmát nem látta.

Nem lehet eléggé sajnálnunk, hogy szerző kulturális adatokban bővelkedő tanulmányát a XIV. század végével megszakítja. A következő, Magyarország történetében is legmozgalmasabb század a Lónyayak családi történetében új korszakot nyit meg, ugyanis ekkor lép be a család a tulajdonképeni főrendűek sorába Lónyay Atberttel. Hogy némiképp kárpótoljon bennünket, szerző függelékül adatokat közöl Lónyay Albert pályafutásához. Azonban ezen adatok az érdekes férfúnak csupán magánéletét, birtokpöreit illetik; nyilvános szerepléséről vajmi keveset tudunk meg; pedig, mint Mátyás király követe a francia udvarnál, később mint velencei ügyvivő, majd négy éven át zenggi főkapitány, a történelem szereplő egyéniségei közé tartozik. Ám az adatok épp ott hiányoznak, ahol legjobban kellenének s így a felébredt érdeklődés kielégítetlen marad.

A munkához XXXIV számból álló okmánytár járul 1280—1493 közti oklevelekből, melyeknek nagy része eddig kiadatlan volt.

Karácsonyi János érdekes munkáját örömmel igaztatjuk be család-történetünk lassan gyarapodó bibliográfiájába, mert azon kevesek közül való, amelyeket nem a családi hiúság rendelt meg s nem a dilettantizmus készített el; e könyv komoly munkának hasznos gyümölcse.

Cs. E.

Vitezović. Mjesečnik za geologiju, biografiju, heraldiku i sfragistiku. Urednik Emilij Laszowski. God. 1. Zagreb, 1903—1904. 3—12. füzet. (Előfizetési ára 6 korona.)

A «Vitezović», melynek megindulásáról tavalyi második füzetünkben adtunk számot, befejezte első évfolyamát. A szerkesztő örömmel tekinthet vissza a folyóirat első évi pályafutására; a mit programjában ígért, beváltotta: a füzetek gazdag, változatos tartalma minden várakozást kielégített.

Az évfolyam legterjedelmesebb cikke Velimir Deželić munkája volt: *Vrhovác Miksa püspök életrajza*. A különben gondosan megírt dolgozatot túltengő horvát nemzeti érzés jellemzi; sajnos, ettől a hibától horvát véreink közt még a komoly történetírók sem mentesek, elannyira, hogy még tudományos munkáik-

ról is érdemlegesen politikai lapokban kellene referálni. Kicsinyes «horror hungari»-juk annyira megy, hogy még a magyar tulajdonneveket is elferdítik, az elkerülhetetlen magyar idézetekben pedig szinte szándékos hibákat ejtenek. Hogy is várhatunk itt elfogulatlan munkálkodást, előítélet nélküli véleményt? Vrhovác zágrábi püspök (1752—1827) élete Horvátország legmozgalmasabb éveibe esik s legszorosabban összefügg politikai és kulturális mozgalmaival. Ifjú korában jakobinus elveket vall, titokban olvasgatja a francia túlzók egyházellenes munkáit, személyesen is részt vesz a horvát szabadságharc állításában, de kifelé azért autokrata, a ki megfegyvelmezi papjait és nekik monarchikus elveket hirdet. Bár a nemzetiségi veletlások már korán nyilatkoznak benne, sokat érintkezik Bacšányival, megismerkedik Martinovicssal s terjeszti eszméiket. Pörbe fogják, mint az összeesküvés részesét, de bizonyítékok hiányában felmentik s a jakobinus pap az uralkodó kegyeltje lesz. Megtagadja a francia barátságot s egész lelkével a terjedő pánszláv eszme szolgálatába áll. Nyíltan ellenszegül a magyarosító törekvéseknek, terjeszti Kollár, Safarik eszméit és e mellett uralkodója érdekében Napoleon ellen lázít. (1809.) Horvátország kétségkívül sokat köszönhet a rajongó lelkű püspöknek, a ki megvalósította Gaj merész álmait, erkölcsi és anyagi áldozatot nem kímélve, végrehajtotta egész politikai programját s az által lehetővé tette a «nemzeti öntudat» felébresztését. A pánszláv eszme miatt csaknem összekülönbözött az udvarral, s bár pl. a nyomdaperben kénytelen volt engedni, elveit azért nem adta fel.

Élete végén a nagy demokrata mégis megkívánta az udvar teljes kegyét, megbánta ifjúkori botlásait s pánszláv eszméi fentartásával piaristává lett Emberbátái alapítványokat tesz, intézeteket létesít, jótékonyt gyakorol mindenfelé. Hálás nemzete mindamelllett inkább a politikust tiszteli benne, a ki a mai fejlődés útját nyitotta meg számára.

Kétségtelen, hogy a püspök, épen úgy, mint elvtársai, a nálunk is forró eszmék behatása alatt állott; ezért behatóbb tanulmányt érdemelne a nevéhez fűződő mozgalmak keletkezésének története, hogy kiténjék, mi bennük az eredeti horvát ötlet és mennyi a magyar eszmék átültetése; Decsy, Gáti, Vedres, Baróczy, Rác stb. műveinek közvetlen visszhangja, a mire röviden a szerző is ráutal.

A másik fontosabb cikksorozat magának a szerkesztőnek 10 számra terjedő tanulmánya a horvát nemességről, melyben a horvát illetőségű családok magyar, és osztrák nemesi címereit ismerteti képek kíséretében. Adatait a jobbára magántulajdonban levő armálisokból merítette, a mi által Bojničić művét (Der Adel von Kroatien) bővítette és helyes-

bitette. — Új adatokat szolgáltat így a Makay, Miksics, Barabás, Trumbitas stb. családok történetéhez. Ugyancsak a szerkesztő pótló adatot közöl Nagy Iván abbéli állításához, hogy a Skerlecz család a veronai Scaligerek leszármazottja. Több oklevelet idéz 1415—1466-ból, melyek a Skerlecz, Skrlacz, Skalig, Scaliger név azonosságát és rokoni származását igazolják. — Ugyancsak a szerkesztő három cikkben czimeres horvát ex libris-eket mutat be s ezek kapcsán gróf Zrinyi Miklósnak, a költőnek ex libris gyanánt szolgált két arczképét közli. Az első 1643-ból való s a köriratos czimfelsorolás mellett két jelgével van ellátva: Nemo me impune lacessit. — Sors bona nihil aliud. A másik arczkép 1652-ből való. Ugyancsak Laszovszky ismerteti a zágrábi levéltárban levő eredeti nyomán az utolsó (1851) nemesi összeírás jegyzékét, mely a Zágrábmegye területén talált igazolt nemesi családokat foglalja magában. A 360 főnyi nemesség közt a következő elhorvátosodott magyar nevek találhatók: Babočaj vide Čeh Batyan aliter Buković, Bornemisa, aliter Stolnjaković Kuliffay, aliter Zerec, Jacopići aliter Sam. Szegediensis; Koos aliter Grabović. Koos II. aliter Slyvay. Továbbá: Somogyi, Péntes, Rády, Ráskay, Huszár, Magyar, Mankó, Lásas, Kovácsy, Hadas stb. horvát orthographiával eltorzított nevű magyar családokat.

Horvát K. a Zakmárdi-Diankovečkiek történetéhez szolgáltat érdekes adatokat. A XVI. sz. folyamán Szatmármegyéből Horvátországba szakadt Zakmárdy György birtokokat szerez; fia, nemes Z. Iván «De Diankouy» előnévvel báróságot kap (1666), de a magyar név hová-tovább elvész, hogy helyet engedjen a horvát előnévnek. Az apróságok rovatában találjuk a Vojkffy grófok családfáját, néhány Olaszországba szakadt horvát eredetű nemes család emlékeztét és rövid szakirodalmi referatumokat. *Ernyei A.*

Szily Kálmán A mágnás-czim a magyarban. Történeti és néprajzi tanulmány. Budapest, 1905. Ára 40 fillér. — Három századon át, egész a XIX. végéig, irodalmunkban az volt az általános szokás, hogy a mágnás-czimet a név *elé* tették (Herczeg Eszterházy Pál, Gróf Zrinyi Miklós, Gróf Batthyány Lajosné); de utjabban sokan a név *után* írják (Tisza István gróf, Csáky Albinné grófné, Bánffy Dezsőné báróné) azon hiszemenben, hogy így magyarosabb. E különbségek tisztázása czéljából szerző kérdést intézett egy sereg történetíróhoz, nyelvészhez, sőt etnografusokhoz is, és a nyert válaszok alapján arra az eredményre jutott hogy a magyar, a többi európai nyelvektől eltérőleg, az urat legvégül s a vezetéknévet a keresztnév *elé* teszi.

A mely körülmények s társadalmi viszonyok e sorrend létrejöttét okozták, ugyanazokban rejlik a mágnás-czim előretételének oka is. Munkájában röviden vázolja a magyar családnevek történeti fejlődését időrendi kialakulásukban. Legrégibb egyénhatározó a *keresztnév*; ez *elé* kerül, mint első jelző, a *vezetéknév*; ennek is *eléje* a *nemesi előnév*, mint újabb jelző, s mint ekkoráig legvégső fejlemény mindezeket megelőzi a *mágnásság czimjelzője*. Ezek a jelzők nemcsak magára az illető egyénre vonatkoznak, hanem átöröklődnek gyermekeire is, ellenben azok a névhatározók, melyek csakis magát az illető egyént különböztetik meg, tehát nem öröklődnek át, a *keresztnév után* jönnek. A keresztnév, hogy úgy mondjuk, a kristály magva, s e köré, *eléje* s *utána* — rétegeződnek a többi névhatározók: *eléje az átöröklődők s utána az át nem öröklődők.* *

A *J. Siebmachers grosses und allgemeines Wappenbuch*-ből utjabban a következő füzetek jelentek meg: *Galizischer Adel*, Bojničić Iván dr. szerkesztésében, két füzet, a Skarga—Wietanvski nevek közti nemességet tartalmazva. *Der Oberösterreichische Adel*, egy füzet, melyet báró Starkenfels Alajos szerkesztő halála után Kirnbauer János végzett be. Ezzel a füzettel a felsőausztriai nemességről szóló kötet befejezést nyert. *Niederösterreichischer Adel*, egy füzet, Kirnbauer János szerkesztésében. Tartalmazza a Hörleinsperger—Kätzler nevek közti nemeseket. *Porosz nemesség*. Nemes családok II. rész, egy füzet, szerkesztette Mülverstedt G. A. Siemenstől Wittken-ig terjedő családok. *Der abgestorbene Anhaltische Adel*, szerkesztette Mülverstedt G. A. Két füzet. Aldenburg—Traupitz. E két füzet az első, mely ebből a részből eddigelő megjelent. *Der abgestorbene Württembergische Adel*, egy füzet, szerkesztette Seyler A. Gusztáv, Brausser—Zimmern. *Bürgerliche Geschlechter*, egy füzet, szerkesztette Seyler A. Gusztáv. E füzet az V. kötetnek 7. füzeté, mely a 21—40. számú táblákat tartalmazza. *Die Deutschen Souveraine und Lande* egy füzet, szerkesztette Seyler A. Gusztáv. Tartalmazza a Pomerellen és Porosz-Lengyelországról szóló rész befejezését, továbbá a Mecklenburgi nagyhercegi házat, a schwerini és tecklenburgi grófokat. Végül *Die Siegel der Universitäten*, egy füzet, melylyel szintén egy új kötet indul meg, dr. Gritzner Erich szerkesztésében. Tartalmazza az altdorfi, aschaffenburgi, bambergi, berlini, bonni, boroszlói, bützowi, casseli, culmi, dillingeni, düseldorf, duisburgi, ellwangeri, erfurti, erlangeni, oderamenti frankfurti, freiburgi, fuldai, giesseni, göttingeni, greifswaldi, hallewittenbergi, heidelbergi, helmstedti, herborni, jeni, ingolstadt, kieli és kölni egyetemek pecséteit, 18

tablán. A hozzávaló szöveg kulturtörténeti szempontból is becses; rövid történetét adja minden egyes egyetemnek.

A.

Zarándy A. Gáspár: Árpád vére. I. rész: Hohenlohe. Válasz a bírálatra.

A *Turul* előző számában *Bús Viador* megírta munkámat a maga nézőpontjából. A bíráló, sajnos, nem tartotta érdekesnek a kötetet a maga teljességében megismerni. Itt-ott lapozott benne és ennek a lapozgatásnak eredménye azután a tárgyi igazság tekintetében csakis téves lehetett. Ime egy példa. — Azt mondja *Bús Viador*:

— «Hogy szerzőnek munkája teljességéről mondott szavai fizikai értelemben sem állják meg helyüket, bizonyítja például az a körülmény, hogy a 28—29. oldalon IV. Béla leányának, Annának hatodik gyermekét, ifjabb Margitot, a nyulakszigeti apácát hiába keressük nála» . . .

Ha a bíráló ur könyvemre érdemesnek tartotta volna beható figyelmére, először megnézte volna a betűrendes tárgymutatóban az M. betűt. Ott áll (128. l.)

— «Margit (II.) magyar hgnő, apácza, IV. Béla leánya: 31»

S ha ekkor felüti a 31. lapot, ott találja, mint IV. Béla király és Laszkarisz Mária kilencedik gyermekét (mert IV. Béla leánya, nem pedig IV. Béla leányáé, Annáé):

— «IX. Margit hgnő, apácza a Nyulak-szigetén, 1242—1271 Kihalt.»

A mi az egész bírálatot együttesen illeti, meglehetősen zavarba hoz a válasz. A bírálat ugyanis két részből áll: alanyi és tárgyi részből.

Az alanyi rész tisztára a bíráló egyéni véleményét tartalmazza, a mely homlokegyenest ellenkezik az enyémmel. *Bús Viador* azt tartja, hogy «a szigorú genealogiai kutatás és a közvélemény azalatt, hogy valaki egy bizonyos családból származik, rendesen (tehát még sem mindig?) a fiágon való levezetést érti és ebben csak a természet utmutatását követi, mely arra utal, hogy az egyéni tulajdonságok az esetek országnézésében, mint atyai örökrész szállanak át az utódokra» . . .

Tessék az angol főnemesség czimereit megnézni. A hánynak Plantagenet vagy Stuart leány került az ősei közé, mind fölveszi a királyi czimert mellékczimerrül és ott hordja büszkén czimei közt: «of the royal blood of the Plantagenets.»

Az tehát, a mit *Bús Viador* a leányági leszármazás értéktelenségéről mond, bebizonyítatlan és bebizonyíthatatlan föltevés, az ő nézőpontjából való alanyi igazság, a mely épen úgy lehet tárgyi igazság, mint az én ellenkező alanyi igazságom. Sőt az is lehet, hogy egyikünknek sincsen igaza, mert a gyermek egyenlően örököl apai és anyai ágon. Istenek lennének, ha a természetnek ezeket a titkait is fel bírni deríteni. «A hogy ma állunk, hasonlíthatatlanul értékesebb, mert igazabb a nőági leszármazás a fiáginál. Mert bizonyosabb is: Mater semper certa est, pater est, quem nuptiæ demonstrant.

Bús Viador forrásidézést követel, munkám árát

kérdezi és a számító könyvkiadó nyelvén kutatja, hogy ilyen munkára egyáltalában van-e szükség?

Intézzük el először az anyagi kérdést. Munkámnak nincsen ára. A magyar tudománynak, tekintélynek és születésnek minden előkelősége megkapta ingyen. A munka megírásával Szemere Miklós bizott meg, a kinél tisztább magyar véru ember talán kevés van e hazában (még nőági összes ősei közt sincs háromszáz év óta egyetlen német, vagy más idegen.)

Szemere Miklósnak ugyanis feltűnt, hogy a közönség általában a legnagyobb tájékozatlanságban van az uralkodóházak származási rendjét és vérségi kapcsolatát illetőleg. Ott van ugyan dr. Wertner Mór jeles munkája az Árpádokról és a délszláv dinasztiákról, ott vannak Karácsonyi János megbecsülhetetlen munkái és vagy ötezer kütünö tanulmány a *Turulban*, *Századokban*, *Történelmi Tárbán*, *Erdélyi Muzeumban* és még egy sereg folyóiratban. De a szaktudósokat kivéve ezeket a dolgokat senki sem ismeri és még a szaktudósnak is rettenetes fáradságába kerül némely dolgot felkutatni a tömérdék folyóiratból.

A tudományt — akármelyiket — kétféleképen kellene művelni. Az egyik gazdagítsa, fejlessze, a másik pedig tegye közkincsé. Amaz becsesebb, emez hasznosabb munkálkodás a közjó tekintetében. Nálunk az a baj, hogy egyáltalában alig van tudósunk, a ki a közönség számára dolgoznék. Így esik meg, hogy valaki, történésznek nevezve ki önmagát, vagy hat év előtt II. Vilmos császárt megtette Szent István királyunk vérének. Ha ez igaz lenne, akkor II. Vilmos prioritás sanguinis dolgában megelőznék királyunkat is, mint Árpád ivadéka. Miután eddig mindenki úgy tudta, hogy Szent István vére úgy fi, mint leányágon kiapadt, II. Vilmost mód felett meglepte az új felfedezés. Az állami levéltár igazgatója révén bizonyítást követelt és a bizonyítást nyomon követte a berlini udvar részéről «ein herzhafte Lachen» a magyar «történész» felett, a mint a *Berliner Tageblatt* és a *Pester Lloyd* akkoriban megírták. A «történész» urnak azonban gondja volt rá, hogy sikerét még a leleplezés előtt közöljék a magyar lapok, és mert a közönség számára irt, lexikon-szerű használható könyvünk nincs, az összes magyar napilapok gyanutlanul közölték a mesét, a melyből azután kipattant és felburjánzott Eitel Fritz porosz herceg magyar trónigényének a mérges bojtorjánja.

Szemere Miklós tehát azt kívánta, hogy a százfélé szétészorva lévő anyag ne a tudósok, hanem a közönség számára gyűjtessék össze. Ennek a bölcs és hasznos kívánságnak én meg is feleltem.

Kijelentem, hogy soha nem irtam, nem írok és nem fogok írni tudósok számára. A célom az volt, az ma is és az lesz mindig, hogy a tudománynak egy tárgyra vonatkozó egész kincstárát közközre adjam. Ma már, mikor mindenhol megvan a könyvem, nem fog sikerülni a genealogiai szédelgés semmiféle hamis Árpádsarj vérevel.

Hogy munkámban hibák is vannak? hogyne lennének! Hiszen a munka 75. lapján őszintén kijelentettem, hogy:

— «lehetőleg kimerítettük az összes mai Hohenlohe fejedelmeknek és hercegeknek közös Árpád — ősvonalait, a melyeknek a száma néhány százra rug, a mely őriási számon nem változtat semmit, ha kimutatásainkba minden vigyázatunk daczára itt-ott hiba csuszott volna. Végre is mi is gyarló emberek vagyunk

és . . . a feldolgozott óriás adattömeg merő hibátlanságát lehetetlennek tartjuk.»

Azon csodálkoznám, ha akármelyik bíráló nem találna hibát a munkában. Valami 15—20 ezer adat, évszám és név közt, talán ezernél is több vonal között összesen 13 mondd: tizenhárom állítólag hibás vonalat talált *Bús Viador*. Teljesen meg vagyok elégedve ezzel az eredménnyel.

De nézzük a felhozott hibákat!

Nem hiszem, hogy *Bús Viador* maga is nem tartja egyszerű tollhíbnak azt, hogy III. Endre királyunk két névtelen törvénytelen fivére, fiakul csuszott le a táblázaton, a mikor folyó szedés számára irtam át a táblázatot. Egyáltalában fölösleges is volt tölem ezt a két névtelen fiut említeni, a kikről mást sem tudunk, mint hogy voltak.

A Croy hercegeknél *Bús Viador* tévesen idéz. Ott nem az áll, hogy ha a Croyak egyáltalában Árpád vérei, mert én a Croy hercegeket kétségtelenül Árpád véreinek tartom, csak azt nem tudom sem én, sem más, hogy melyik Árpádfi vérei.

En Géza hercegnél (20. lap) szóról-szóra ezt irtam:

— «(Nagy Géza véleménye szerint talán az ő) utódjai: Croy (és ha egyáltalában Árpád vérei): Crouy-Chanel és Rubempré.»

A *Bús Viador* által említett és általam is felhozott legnagyobb valószínűtlenség csupán a Crouy-Chanel és Rubempré családokra vonatkozik, a legnagyobb bizonyosság pedig csakis a Croy hercegekre. Bocsánatot kérek tehát, de nem engedhetem összeházasítani a két különböző tárgyú állítást. Tessék csak úgy venni, a hogy irva van.

A mi Zsófia magyar királyleánynak és Weimar-Orlamündei Ulriknak, Kraina és Isztria őrgrofjának két leányát: Richárdiszt és Willibirget illeti, ezek *Bús Viador* szerint, mai napig mindenütt csak kérdőjel mellett szerepelnek.

Richárdiszról tény (Ottokar Lorenz: Genealogisches Handbuch der europäischen Staatengeschichte: Berlin, Wilhelm Hertz, 1895: Tafel 8: Habsburger und Wittelsbacher), hogy Scheyern II. Ottó pfalzgróf egyik fiának: vagy Ekkehárd pfalzgrófnak, vagy III. Ottó pfalzgrófnak volt a felesége, de akármelyiké volt (csak ez nem bizonyos), az bizonyos, hogy V. Ottó, Scheyern, majd Kehlheim és végül Wittelsbach pfalzgrófja, a Wittelsbach-ház törzsapja Richárdisz fia volt. Az is lehet, hogy Richárdisz mindkét fivér neje volt és innen a zavar, a mely azonban csupán a férjnek a személyére terjed, nem egyszersmind a gyermekére is.

Kérdőjellel Weimar Richárdisz és Willibirg csupán Voigtel-Cohn: Stammtafeln (Band I. Braunschweig, 1871 Tafel 208.) munkájában szerepelnek. Voigtel-Cohn (Tafel 41) nem is említi már újra Willibirget, de említi egészen bizonyosként Lorenz Ottokár (a már idézett helyen (Wallburga néven, mint Przemisl I. Konrád morva, majd cseh hercegnek a feleségét), a kinek vonala azonban a harmadik nemzedékben megszűnvn, az élő genealogia tekintetében nem bír érdekel. De az én munkám nézőpontjából Weimar Richárdisz sem lényeges, mert hiszen unokájának fia: I. Lajos, bajor herceg Przemisl Ludmilla cseh hercegnőt, Erzsébet magyar királyleány leányát vevén nől, II. Ottó bajor hercegtől (1206—1253) kezdve

minden Wittelsbach kétségtelenül Árpád vére. Hogy ötven vonalban-e, vagy csak negyvenkilencben, az bizony nagyon kevésbé lényeges.

Ugyanez áll az Orseolo-Babenberg vonalra nézve is. Ha ez kétes is, legkevésbé sem kétes II Géza leánya, Ilona magyar királyleány révén az Árpád-Babenberg-Hohenlohe vonal.

En a *Bús Viador* által kétségbe vont valamennyi vonal helyett tizet, huszat, ötvenet is állithatok olyant, a mely merőben kétségtelen.

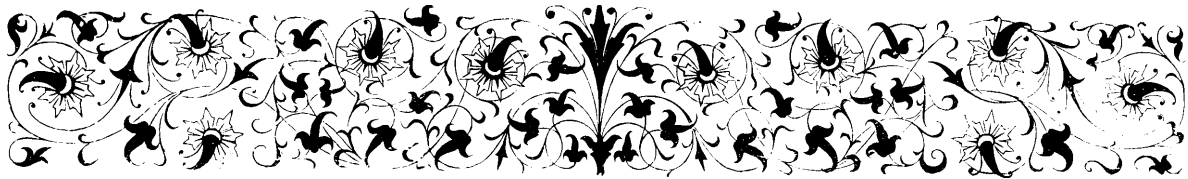
Úgy látszik azoban, hogy valójában *Bús Viador-nál* mindez mellékes; fő előtte nem a tudomány, hanem — a Hohenlohék hazafisága. S ebbvn igaza van; teljesen osztom véleményét. Hanem — fel kell világosítanom — ebben a pontban téved legerősebben.

Hohenlohe Klodvig herceg nagybirtokos, Zsig. mondháza ura, huszonöt év óta magyar állampolgár. Három fia kitűnően beszél és ír magyarul. Az egyik: Miklós, Rómában magyar-osztrák attasé; a középső: Frigyes Ferencz az 5. (magyar) tüzérezred hadnagya; a harmadik: Károly Egon, gróf Majláth Gusztáv erdélyi püspök megyéjében papnövendék. A három hercegfői édes anyja Esterházy Francziska grófnő a csákvári vonalból (1856—1884), mostoha anyjuk Majláth Sarolta grófnő. Klodvig herceg atyjának és anyjának atyai nagyanyja egy és ugyanazon személy: Reviczky Judit bárónő (1753—1836), Hohenlohe II. Károly Albert fejedelem hitvese, Reviczky János bárónak és Perényi Rózsa bárónőnek a leánya, Revisnyei Reviczky Andrásnak és Nedeczky Juliannának, továbbá Perényi Adám bárónak és Fráter Erzsébetnek az unokája. Ez többé nem az 1868-iki, évről-évre folyton felöntött bor! ez kétségtelenül 50 %-ot jóval meghaladó magyar vér. — És ha a herceg 1905. február 9-ikén hozzám irt levelében hivatkozik, mint magyar állampolgár, az ő nemzetségének «melyen meggyökeresedett szeretetére szép hazánk iránt,» az én szerény véleményem szerint, a melyben a hazafiaknak jó nagy táborra osztozik, mi nekünk kötelességünk ennek a szeretetnek őszinte voltát elhinni, s nem lehet, nem szabad a nemzetünkhöz való csatlakozást gyanuval és ellen-szennvel viszonzni. *Zarándy A. Gáspár.*

Kérdés a Turul t. olvasóihoz.

Ki tudna felvilágosítást adni afelől, hogy a Sáros vármegyében a XVI—XVII. században virágozott Trocsányi és Gyármán családok kihaltak-e? s ha igen, irataik (házasság, birtokátruházás, stb. révén) hová jutottak? Szíves válaszok a folyóirat szerkesztőségébe küldendők.

A Turul első tíz évfolyamának teljes és hibátlan példánya eladó. A tulajdonos címével szolgál a szerkesztőség.

A RÁKÓCZI-HÁZ KIHALÁSÁNAK IDŐPONTJA ÉS EGY UJABB NEMESLEVÉL II. RÁKÓCZI FERENCZ FEJEDELEMTŐL.

Réges-régen, a «Turul»-nak még 1884-ik évi folyamában (89—96. ll.) irtam volt egy cikket, «*A Rákóczi-ház utolsó tagjairól és kihalásáról*». Ebben közvetlen, eredeti adatokra támaszkodva kimutattam, hogy a dicső emlékű fejedelmi ház a nagy II. Rákóczi Ferencz ifjabb fiában, az a Páris melletti Chapelle de St. Denisben utódok hátrahagyása nélkül elhunyt *György* hercegben férfiágon az *1756-ik év június havában halt ki*. E tényt kideríthetni is merőben új dolog vala akkor, azonban az utolsó Rákóczi herceg *elhaldozásának napját* megállapítanom, pontos adatok hiányában, nem sikerült.

Mindazonáltal nem szüntem meg azóta sem bővebben nyomozódní. Mert ámbátor a hallhatatlan szabadsághősnek minden emberi törvény és méltányosság ellenére felvigyázat alatt Bécsben visszatartott s célzatosan *agyon nevelt*, anyanyelvüktől s dicsőséges családi nevüktől is megfosztott két kis fia (József és György) épen nem fejlődött atyjukhoz méltóvá s kivált az ifjabbik alig játszott valami szerepet: elvégre mégis Rákóczi hercegek voltak ők és György vala e fényes ház utolsó tagja, kiben a nagy nemzetség kifogyott; e körülmény a történelem előtt érdemessé teszi őt legalább annak pontos meghatározására, hogy őseinek fényes sorozata eme végivadéokban mikor, melyik év melyik napján záródott le végképen? És e meghatározás most már el-valahára, hosszú évek mulva idézett cikkünk megjelenése után, sikerült.

Ugyanis a már ott említett Duc de *Luyne*, XV. Lajos udvaráról írott Mémoires-jai XV-ik

kötete 131. lapján Rákóczi György hercegnek — mint édesanyja, Hesseni Amália-Sarolta s illetőleg nagynénje, Erzsébet-Sarolta orleansi hercegnő után a Bourbonok elismert és e révén a családi kincstárból évi apanage-al ellátott vérbeli rokonának — haláláról 1756 június 23-iki dátum alatt ezt jegyzi föl:

«Mr. le Prince Ragotzi, qui s'appeloit ci-devant le Comte Terislaw,¹ est mort a la Chapelle, faubourg Saint-Denis. Il avoit 20,000 livres de pension du Roi; cette pension étoit sur l'hôtel de ville.² C'étoit un homme de peu d'esprit et qui n'avoit d'autre considération que celle, que son père s'étoit justement acquis.»

Ezeket olvasván, azon iparkodtam, hogy az elhalálozási hely, a ma már Párisba egészen beolvadt Chapelle de St.-Denis plébániája halotti anyakönyveiben az 1756. év június haváról foglalt bejegyzésekből a Rákóczi György herceg haláláról s ennek eltemetésének napjáról szóló hiteles adatokhoz juthassak. Ez iránt a szükséges lépéseket megtevém; de azon sajnos eredményre bukkantunk, hogy a keresett anyakönyvek nincsenek meg többé. Nevezetesen III. Napoleon alatt a központosítás ugy kívánta, hogy a párisi összes plébániákról a régi anyakönyveket összehordják és a központi városházán helyez-

¹ R. György első nejevel, Bethune marquisével is ezen álnév alatt (a mely egyébiránt tollhiba lesz lengyelországi uradalma *Jaroslau* helyett) esküdt meg 1732-ben.

² Vagyis Páris városa közjöveldelmeinek terhére vala utaltványozva.

zék el. E hatalmas épületet pedig 1871-ben a kommunárdok elpusztítván, a kőolajjal élesztett tűzvészben az összes anyakönyvek ott égtek.

Ezen az uton tehát czéломot el nem érhetvén, Párisban tanárkodó tudós hazánkfiát, *dr. Kont Ignác* urat kérettem föl a M. Tud. Akadémia által: lenne szives alkalmilag az ottani nemzeti könyvtárban és a többi nyilvános könyv- és levéltárakban herczeg Rákóczi Györgyöt s különösen halálát illető följegyzések után kutatni. Az ő szorgalmas kutatásainak köszönhetem most már a nevezett herczeg magánéletére érdekes világot vető s halála napját is kiderítő néhány egykoru hiteles titkos rendőri tudósításnak föllelését és lemásolását a *párisi arzenál levéltárból*. (Année 1753., Volume 10,244.)¹ Kelt e becses följegyzés az 1753. év utolsó napján, december 31-én; czíme: «Le Prince de Ragotzi et la Demoiselle Pinthereau de Bois l'Isle, Dame de Cléry en Vexin, Normandie». Rövid ismertetéssel kezdődik, ez György herczeg apjáról, II. Rákóczi Ferenczről és anyjáról, Hessen-Rheinfelsi Amelie-Charlotte-ról, s amannak Rodostóban 1735. april 8-án és emennek Párisban 1722. febr. 18-án történt haláláról és hogy e második fiuk 1701. augusztus 8-án Bécsben született.

Azután egyszerre általugrik a tudósítás az 1753-ik évre, leirván, minő életet él jelenleg a herczeg Páris melletti magányában, la Chapelle de St.-Dénisben, a hová egy esztendő előtt költözött. Azelőtt sokáig, vagy öt éven át, a rue des Bernardins-ban lakott, egy kis házban. A herczeg, ki a király évi járadékosa — folytatja a jelentés, — monstrozus vastag, kövér ember. «C'est un homme d'une figure monstrueuse pour la grosseur». E nagy kövérséget — a melyből kimagyarázhatjuk a sok mozgást igénylő, tevékeny életre alkalmatlan mivoltát, tehát kényszerü tunyaságát is, legalább korosb életszakában, — a herczeg anyjától örökölte, a kiről unokanővére Erzsébet-Sarolta orleansi herczegnő irva hagyá, hogy 1720. Párisba érkeztekor már igen elhízott volt, ámbár arczán az egykori szépség nyomai még látszottak. De általában a churhesseni fejedelmek között sok volt a vastag em-

ber, pl. maga Luther hires védője, Hesseni Fülöp választó-fejedelem is. Rákóczi György herczeg tehát ezekre az anyai őseire ütött. A tudósítás elbeszéli azután, hogy a herczeg roppant természetéhez illőleg dusan is táplálja magát, jól eszik-iszik, naponként 10—12 palaczk bort kiürit, a nélkül, hogy legkevésbé is felizgatónék s a nélkül, hogy az ivástól őt visszatartaná az urnője: «Demoiselle de Boislile, avec laquelle il vit depuis plus de 12 ans». Tehát akkor 1753-ban több mint tizenkét év óta él vala már együtt e nővel, vagyis 1741-ben kerültek össze, György első nejének Bethune örgrófnőnek halála után. Ez a Boislile jóarczu, nagy, magas, kövér asszonyság. Jó családból való, földbirtoka van normandiai Vexinben, s a magáéhoz még a testvérbátyja részét is megvette, a ki itt kapitány volt egyik gyalogezredben, de a francia szolgálatot megunván, Rákóczi herczeg ajánlólevelével Konstantinápolyba ment és a török hadseregben kapott alkalmazást.

A herczeg háztartását teljesen a tevékeny, erélyes Mademoiselle vezeti, jó rendben tartja, s a konyhát baromfival, galambokkal, terményekkel, a lóistállót zabbal, takarmánnyal stb. az ő bois l'islei föld bérlője látja el. (Tejet-vaját a kerti ólban tartott három tehén elegendőt ad). A ház cselédsége is mind onnan, vagy a szomszéd községekből kerül ki, mert ezeket az urnő megbízhatóbbaknak tartja a városiaknál.

Biztosan nem tudhatni: hogy a herczeg megvan-e esküdvé a háziasszonnyal, vagy sem? De föltételezik.¹ (On soupçonné qu'elle est mariée avec le Prince». Ismét: «Quelques uns veulent, qu'ils soient mariés; le fait est, que de leur union ils ont en un garçon, qui n'a pas réçu»). Az azonban bizonyos, hogy a Demoiselle nem étkezik együtt a herczeggel az asztalnál, hanem az ételeket a maga szobájába viteti, valamint az az öreg báró is, («un vieux Baron»), ki a herczeg pensionáriusa, s a ki előbb a magyar királynőnek (Mária Terézia) állott szolgálatában. («Le Baron a été au service de la Reine d'Hongrie».)²

A kerttel környezett ház a Verrerié-utczá-

¹ Vannak ott R. Györgyről már 1746-ból is ilyszerü titkos jelentések. Ausztria érdekében környezték őt kémekekkel már 1744, sőt talán már bátyja halála óta.

¹ A cléry-i egyház anyakönyvében, 1768. decz. 23-án, mikor az urnő elhalt; mint *Rákóczi György herczeg özvegye* van bejegyezve. (L. idézett értekezésemet, 95. l.)

² Sajnos, hogy ezen «báró» (talán magyar nemes) neve nincs följegyezve a tudósításban.

ban, a melyben a herczeg lakik, Sieur Magoule párisi polgáré, a ki tőle 700 livre bért kap; a kertésznek pedig 400 livre-t fizet, s neki és családjának lakást, ételmezést ad a herczeg. Regnard-nak, a ki régóta szolgálatában áll s őt utazásaiban hiven kísérte, viszont 600 livre nyugdíjat fizet. Komornyikját, szakácsát, kocsisát és a többi cselédséget is mind jól dijazza; általában Rákóczi herczeg pontos fizető és adósságai nincsenek.

A herczeg annyira visszavonulva él, hogy lakását sohasem hagyja el, kivéven, ha misét hallgatni kikocsizik.

Ime ennyi minden és még számos más érdekes apróságot tartott fenn számunkra az az egy pár, arzenál-levéltárbeli titkos rendőri tudósítás az öreg napjaira Chapelle de St.-Dénis-i remeteségébe félrevonult fényesnevű fejedelmi magánéletéből; a ki bármily igénytelen vala is személyére nézve, utoljára mégis csak a nagy II. Rákóczi Ferencz édes fia, XV. Lajos királynak vérrokona és egy sirba szálló dicső fejedelmi háznak utolsó sarjadéka volt és ezért megérdemli figyelmünket.

A tudósítások lapszélein itt-ott egykoru, kiegészítő jegyzetekre is találunk. Ezek közül a legbecsesebb az ismertetett 1753. deczember 31-iki tudósítás végén olvasható, szó szerint így:

«*Le Prince de Ragotzki est mort, — dit on, — le jeudi 17. Juin 1756.*» Tehát ime megleltük és ismerjük most már a történelmi nagy nemzetség végivadékának halálozási napját. Igaz, hogy a lelkiismeretes följegyző a «*dit on*»-t is oda tevő: de e junius 17-iki adat annyira közel jár, annyira egyezik a Duc de Luyn-féle emlékiratok főntebb idézett junius 23-iki bejegyzésével, hogy miután e Mémoires bejegyzései egynehány nappal majdnem mindig később kerülnek toll alá, a Rákóczi viszonyait mint láttuk tövérről-hegyére ismerő arzenáli tudósítónak a halálnap meghatározását illető pontosságában jó lélekkel megbizhatunk és így a genealogiákban a fejedelmi Rákóczi-ház kihalását egész bátran 1756. junius 17-ikére tehetjük.

Minthogy pedig már a «Turul» 1884-iki folyamában foglalt, idézett cikkknél járunk: legyen szabad e 21 év előtt készült tanulmánynak egy pár téves adatát, az azóta napfényre került forrásokból helyreigazítanunk. Ugymint a 90-ik lapról,

hol Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem atyjáról Jánosról, Nagy Iván után az iratik, hogy *Likava* várának vala kapitánya. Mint azóta eredeti okiratokból kiderült, ez névcseré, vagy tollhiba; mert Rákóczi János nem a Liptó vármegyei Likava, hanem a Bogát-Radván nemzetség törzsfészkében, Zemplénmegyében fekvő *Csicsva* vára kapitánya volt.

Alább, a 95-ik lapon Bauffremont-Courtenay herczeg és a d'ornansi apáczakolostor adatai nyomán bőven szólok vala Rákóczi idősb fiának, állítólagos nejétől, Marie de la Contancière-től Párisban 1736. decz. 11. (nem 23!) született leányáról, Josephinről, vagyis Josepha-Charlotte-ról. A ki, habár a zárdában mint «*Princesse Rákóczi*» vétetett és neveltetett föl, még sem volt az, mint most már biztos forrásból: az általam azóta teljes szövegében a bécsi titkos levéltárból közzé tett végrendeletéből¹ atyjának, Rákóczi József trónkövetelő herczegnek tudjuk; ki is testamentumában e leányát «*nostre fille naturelle*»-nek, vagyis természetes gyermekének nevezi. Josephine neve e szerint a családfáról törlendő, valamint anyjáié is, mint törvényes hitestársé.

De még valamit Rákóczi József végrendeletéről. Az ebben elősorolt hagyományok egyik tétele így szól:

«*Item, nous legons et delaissons deux mille piastres à monsieur de Bon (titkára volt), qui apporté le toison d'or.*» (Az id. h. 418. l.) Erre mindjárt megjegyeztük csillag alatt a következőket: «Ebből tudjuk meg, hogy Rákóczi József herczeg az *aranygyapjas rendnek lovagja volt*, bizonyára V. Fülöp spanyol király adományából», a ki ugyane magas kitüntetést néhai atyjának II. Rákóczi Ferencznek is adományozta volt, XIV. Lajos közbenjárására.

Most ez ügyben újabb megerősítő adatra hivatkozhatunk és pedig nem kisebb embernek, mint XV. Lajos francia királynak a szájából. Ugyanis Duc de *Luynes*nek már említett Mémoires-jai II. kötete 249. lapján az 1738-ik év szeptember hava 22-ikéről e bejegyzést olvassuk:

«*Le Roi dit même jour, que le Prince (Jo-*

¹ L. a *Történelmi Tár* 1890-iki évfolyamában. Itt az anya «*Madame de Peravex*»-nek mondatik, u. l. néhai (avagy *utóbbi* ?) férje után.

seph) Ragotzki avoit été excommunié par le Pape. Il n'y a qu'environ deux mois, que le Roi d'Espagne lui donne la toison d'or, qu'avoit le feu Prince (François) Ragotzki, son père.»

Itt tehát az a furcsa eset állt elő, hogy azt a trónkövetelő herceget, a kit a törökkel való szövetekezéseért a római pápa (osztrák ösztökélésre) az egyházból kiátkozott: viszont a legkatholikusabb király a legmagasabb érdemrenddel tüntette ki, a mit csak római katolikus fejedelem kaphat.

Megjegyezzük itt még, hogy a két Rákóczin kívül az aranygyapjas rendet az erdélyi fejedelmek közül csupán Báthory Zsigmond bírta, kit sógora II. Rudolf császár diszített föl ezen régi eredetű, előkelő rendjellel, különben a Habsburgok családi rendjével.

* * *

És most térjünk át cikkünk második, sokkal rövidebb tárgyára.

Ugyancsak e becses szakfolyóirat a «Turul» 1895-iki évfolyama II. füzetében, (49. s. köv. II.) értekeztünk a II. Rákóczi Ferencz fejedelem által kiadott czimeres nemeslevelekről s ezeknek nagy ritkaságáról, úgy, hogy mi ilyet, négy évtizeden tulterjedő kátatásaink folyama alatt csak *egynehányat* ismerhattunk meg. Ezek közül egyet, — a Nyuzó Mihály és János testvérek, híres vitéz hadi főtisztek részére Szerencsen, 1707. május 20-án kibocsátottat, — mindjárt szó szerint közöltünk is, mintegy mintájául az akkori erdélyi fejedelmi cancelláriai stylusnak.

Most, kedves meglepetésünkre, t. *Orosz Ernő* ur, Heves vármegye levéltárnoka tudósít bennünket, hogy az e fajta nagyon ritka armálisok számát egygyel ő is szaporíthatja. Ugyanis törvényhatósága levéltárában egykorulag föl van jegyezve, hogy II. Rákóczi Ferencz fejedelem 1707. évi október 28-án (tehát szintén Szerencs városában) kelt armálisával *Almágy Mihály* gyönnyösi lakost nejével Benke Klárával és törvényes utódaikkal nemesi rangra emeli. Mely nemeslevelet azután Heves vármegye hatósága a következő 1708. évi legelső közgyűlésében szabályszerűen ki is hirdetett. Sajnos azonban, hogy ez az érdekes czimerlevél sem eredetiben, sem másolatban nem maradt fenn, legalább a vármegye levéltárában nem. De ugyanitt nyoma van, hogy *Almágy Mihály* uram, — a szathmári békekötés után a Rákóczitól nyert nemeslevél érvénye kétségessé válván, — 1712-ben III. Károly királytól kér és nyer újabb armálist. Neki és ivadékainak a megyei iratok közt nincs további nyoma; valószínű tehát, hogy utódok nélkül halt meg.

Különben Heves vármegye jegyzőkönyveiből kitűnik, hogy ez a törvényhatóság 1707. június 26-ikán tartott közgyűléséből még *Vida Ignác*ot is megnemesítésre ajánlja; azonban e kérelmet a fejedelem nem találá teljesíthetőnek, s a nevezett *Vida* utóbb szintén III. Károlytól szerzett armálist.

Ezeket a főntebb idézett cikkünk kiegészítésül érdemesnek itéltük pótlékokként közölni.

THALY KÁLMÁN.

A GENEALOGIA KÖZÉP- ÉS ÚJKORI FEJLŐDÉSE.

(Szent-Ivány Zoltán úrnak ajánlva.)

I.

Középkor és a genealogiai irodalom kezdete.

A nyugatrómai császárság bukásától egészen a Karolingok hatalmának megszilárdulásáig terjedő időszak a képzelhető legmeddőbb a genealogia történetében. A világhódító Rómának tönkremenetelével lezajlott események egyenesen megakadályozták a genealogia kifejlődését.

Az alkatrészeire oszlott római világuralom századokon át a legheterogénebb elemeknek csupán az uralomért folyó küzdelmekre nyújtott alkalmat. Népvándorlások — a benszülött lakosságnak idegenek által való kfszorítása, melyek rövidebb-hosszabb időig tartott uralom után megint más tolakodók által szorítottak ki, — folytonos küzdelem, melyet sem a vallásos jobb indulatok, sem a szellemi műveltség nem nemesített-

tek, a klasszikus görögségnek és római hősiességnek teljes elhanyagolása, továbbá az erősebb ősi jogának győzelme, kit ismét valamely más erősebb legyőzött; ezek képezik a nyugatrómai császárság bukásától a Karolingok által inaugurált uralom megszilárdulásáig Európa képét

Nem szabad tehát azon csodálkoznunk, hogy a genealogia művelése e meddő korszak alatt teljesen szünetelt.

Megszilárdult, alkotmányos állami életről szó sem lehetett; előkelő családokból álló szabadalmazott rendnek keletkezését és felvirágzását az egymást felváltott különböző állami alakulások rövid tartama akadályozta; a múlt és ennek hős alakjai iránti tiszteletet és az ezzel járó utánzási vágyat megfojtotta a mindennapi létért folyó durva küzdelem, sem a művészet, sem az irodalom meg nem világítja e sivár korszakot, — mindezeknek tehát az lett a következménye, hogy a kis számu krónikások, kik e korszak eseményeit az utódok számára leírták, számba veendő családtörténelmi anyagot nem szolgáltatnak. Ők csak a mindenkori uralkodók pusztá neveit említik, a nélkül hogy a genealogiai vagy nemzedékrendi összefüggést tekintetbe vennék egyes családok összefüggő történetét náluk nem találhatjuk.

Kevésbé, vagy csak részletekben ismerjük a nyugati gót, szvév, keleti gót és longobárd királyok nemzedékrendjét; tökéletesebben már a vandálok és burgundiakét, legjobban pedig az angolszász királyokét (Kent, Sussex, Westsex, Essex, Kelet-Anglia, Mercia, Deira, Bernicia, Northumberland).

E korszak khaoszából végül oázként oly állami alakulás merül fel, mely nem csak egy állam megszilárdulásra adott alapot, hanem egyuttal a genealogia kezdetét és első látható hajtásait eszközölte, a melyben megtaláljuk az örökös rend és a genealogiai érzék nyilvánulásait és ezen állami alakulás a Meroving Chlodvig által megszilárdított *Franciaország*.

Galliának német lakossága közt a rendek különbsége eredetileg többnyire és lényegben a születésen alapult, mely a lakosokat csak szabadokra és nem szabadokra osztotta fel; de nem szabad még ekkor a szabadok alatt valamely különös *rendet* értenünk.

A szabadokból már a hatodik században a

frankok országában különös *rend* fejlődött ki, melybe kétségkívül azon nemzetségek is felvették, melyek már német hazájukban nemeseznek elismertettek. E nemesség alapját képezé a majdnem összes európai államok által lassanként elfogadott *hübéri rendszer*, mely többnyire azon, teljesen odaadó, személyes hűség alapján fejlődött ki, mely már a német úr s annak kíséretében hatalmas eszmévé alakult. Ezen eszme a frankok országában gyors elterjedést nyert, mi által a régi népi- és kerületi alkotmányt megsemmisítette vagy korlátozta. Midőn t. i. a kíséretté lett egyesítésnek célját elérték s az országnak elfoglalása által a kíséret tagjai földbirtokot nyertek, akkor valószínűleg a legtöbb tagnak az úrhoz való viszonya, vagy legalább a szorosabban veendő különös függősége feloldott. Azon korlátozott hatalomnál fogva, melylyel a kíséret ura, mint király, fel volt ruházva, kívánatos lehetett előtte, hogy harczias és tekintélyes férfiak nagy számát továbbra is személyéhez kösse. Az osztályrészüel eső birtokok elegendő eszközt nyújtottak neki arra; a kíséret tagjainak pedig azon kívánsága, hogy nagyobb földbirtokhoz jussanak s hogy a királyhoz való szorosabb csatlakozás által állami hivatalra tegyenek szert, elősegíté a király kívánalmának kivitelét. Szabad férfiak saját birtokukhoz még a királytól is kaptak földbirtokot (*beneficium*) s ezért különös hűségre s állandó hadi szolgálatra kötelezték magukat. Ez által, úgy, mint azok, kik *beneficium* nélkül ugyanazon kötelességeket vállalták magukra, a király hivei, *leudes* vagy *antrustioni* nevet viseltek. (Schmidt.)

Megjegyzendő itt, hogy a hűbéreseknél előkelőkre és alsóbbbranguakra való, már korán fel lépett felosztása sem intézményen, sem pedig valamely különös törvényen nem alapult; a hűbéri nemesség számos családjánál vagy régi és híres nemzetségből való leszármazás, vagy állami és udvari tisztségekkel való gyakori felruháztatás, esetleg a *nagyobb vagyon* adhatták az első lökést a megkülönböztetésre.

Idővel pedig a hűbéri nemesség magasabb és alsóbbbrangu osztályának keletkezésére az adott okot, hogy alsóbbbrangu szabadok a leudeshez hasonló viszonyba léptek, mint a melyben a leudes *beneficium* elfogadása által a királyhoz álltak. Az alsóbbbrangu szabadok ezt azért tették,

hogy nagyobb földbirtokra és biztosabb oltalomra tegyenek szert, mint a minőt nekik a király belzavargások alatt adhatott. Eljött tehát azon idő, midőn a hűbéres földbirtoka egyes részleteinek átengedése által, oltalma alatt álló kisebb hűbéresek főurává emelkedett. A leudes név különben teljesen elvész a Karolingok idején s a hűbér birtokosai azóta vazallusoknak nevezetnek.

A frankok országában már akkor a későbbi *dinasztikus* ősi nemesség első nyomaira is ráakadunk. A frank királyok t. i. valamely kerület főnökét, kit a «comes» vagy «grafio» czimmal felruháztak, saját kíséretükből nevezték ki. Több ilyen grófság élére (a VI. században 2—4 a király egy herceget nevezett ki. A grófnak voltak alárendelve kisebb járások főnökei s azoknak helyettesei a vikáriusok. Mindezen magas állami tisztviselők élethossziglan lettek ugyan kinevezve, de hivataluk tartamára nézve mindig csak a király szeszélyétől függtek. Némely daczos és hatalmas grófnak és hercegnek sikerült az árnyékkirályok gyenge uralma s az ország belzavarai alatt, e méltóságot családjukban örökössé tenni, vagy az önállóság oly polczára emelni, hogy a király felsőbbsege csakis névlegessé vált s így az eredetileg királyi tisztviselőkből oly grófok és hercegek lettek, kiknek állása és hatalmi köre semmiben sem különbözött egy korlátlan államfő hatalmától.

Mindezen viszonyok megszilárdultak akkor, midőn a Karolingok a Merovingok örökségét átvették. Nagy Károly az állandóság s a törvényesség elvein alapuló egyeduralmat megalapította; csakhogy ezen monarchia utódainak gyengesége és czivódásai folytán nem vivhatta ki magának az állandóságot, minek az volt a természetes következése, hogy az egyházi és világi arisztokraczia s a hatalmas hűbéri nemesség váltak a politikai élet tulajdonképeni tényezőivé. Míg a szabad birtokosok lassanként hűbérségi viszonyba léptek, addig az alsóbb rangúak, kiknek kevés vagy semmi földbirtokuk nem volt, erőszak, nyomás és az idők inségei által a jobbágyság sorába szorítottak, úgy hogy idővel vagyonuk utolsó maradványát: szabadságukat is elvesztették.

Ezek a Karolingok óta Európában lezajlott politikai és társadalmi folyamatnak első

kezdetei, melynek eredménye abban mutatkozik, hogy a népesség *nemesekre és nem nemesekre* (nobiles, notables, ignobiles) feloszlott s hogy a nemesek között megint egyes rangfokokozatok képződtek.

Hogy e folyamat végeredményei az összes európai államokban nem ugyanazon gyorsasággal mutatkoztak, hogy helylyel-közzel a tömegek rendekre való felosztásában lényeges különbségek merültek fel, hogy a nemesség kiváltságai nem mindenütt egyöntetűleg alakultak, mind ez nem változtat azon tény igazságán: *hogy a Karolingok ideje óta a genealogiai érzék s a genealogia gyakorlati alkalmazása minden országban kifejlődött.*

Miután a nemesség lényegét sohasem keresték tökéletesen azon értelemben, melyet a szó maga s a nemességi fogalomnak metafizikai elemzése nyujtanak, hanem inkább a nemesség lényegét és feladatát kevés kivétellel abban vélték feltalálni, hogy a notáblok bizonyos örökölhető kiváltságok elnyerése által az állami és társadalmi élet tulajdonképeni vezetőivé és tényezőivé váljanak, — s miután végül minden korszak és minden nemzet nemessége a rendelkezésére állott rend előnyeit nemcsak teljesen kihasználta, hanem féltékenyen, mint valami szükséges életkelléket őrizte¹: kézzel fogható, hogy a rendezett politikai élet megszilárdulása, valamint az állam az és egyház által is szentesített hatalmának elismerése következtében a Karolingok utáni időben a nagyobb európai államokban arra kellett törekedniök, hogy az egyesek és az egész rend jogai megőriztessenek, hogy hivatlanok nemességi kiváltságokat ne bitoroljanak s hogy a nemesség nimbusa a tömeg előtt, a mennyire csak lehetséges, emeltessék. A nemességet környező tekintély fentartására pedig egyik leghathatósabb eszköz volt a származás régi s előkelő voltának nyilvántartása és megbecsülése.

A könyvnyomtatás feltalálása előtt a genealogiai ellenőrzés, valamint az összes genealogiai ismeretek kizárólag csak szóra és írásra voltak utalva. Egyes családok családi emlékeiket, sta-

¹ Az ellenkezőre is vannak példák, p. o. hazánkban, ahol a nemesség *önkénynt* mondott le legbecesebb előjogairól.
Szerk.

tisztikájukat, genealogiai történetüket vagy krónikákba és emlékiratokba gyűjtötték össze, vagy megelégedtek azzal, hogy genealogiai ismereteiket atyáról fiura szóbelileg átruházták. Nyilvános anyakönyvek hiányában és mivel elég gyakran (pl. lovagjátékok és házassági összeköttetések alkalmával) feltétlen genealogiai bizonyíték kivántattott, természetesen oda kellett jutni, hogy a bizonyos alkalomból szükségessé lett s a nyilvánosság elé bocsátott, genealogiai adatok és ismeretek szóbeli vagy írásbeli megőrzés útján az idők folyamán a kritika előtti korszak minden genealogiájának alapját képezték; igaz, hogy ez oly genealogia vala, mely a történeti igazság és kritika ítélő székének megbírálását meg nem állhatta. Miután az említett korszakban sem az akkori, sem a keresztény korszak előtti és utáni kutfőket nem vették a kritika bonczkése alá, miután az elődök minden tudósítását odaadó kegyelettel elfogadták, nem került sok fáradságba, hogy e korszak genealogiáját mesékkel és regés alakokkal kitöltsék. Példát vettek a régi rómaiaktól és számos családnak Achilles, Aeneas és más trójaiaknál nem kisebb ősatyákat adtak. Hisz a francia Lévis család a régi leszarmazás netovábbjának tekinté, midőn megengedte, hogy a Lévi nevű zsidó törzstől származtassák le, mert Lévitől a teremő Istenig már a szent írásban volt megadva a szakadatlan nemzedékrend.

A könyvnyomtatás, fennállásának első két-három századában mit sem változtatott az eddig mondottakon; a mit Gutenberg mesterségének feltalálásáig szóval és írásban a genealogiában hazudtak, azt hazudták most nyomtatásban. Nem lehet e sorok feladata, hogy genealogiai bibliográfiát adjanak; megelégszünk azzal, hogy a XV. és részben még a XVI. századnak ropant kiterjedésű genealogiai irodalmát csak egyes, kiemelt példákban röviden bemutassuk, mert irányzatra és irodalmi értékükre nézve mindnyájan egymáshoz hasonlóak.

A genealogiai bizonyítékokat többnyire a lovagjátékok (tourner) alkalmával kivánták.

A tornaképességet (Turnierföhigkeít) többnyire az ugynevezett tornakönyvek (jegyzékek) segítségével szokták megvizsgálni. Mindenki, ki valamely lovagjátékban részt akart venni, három herold (bajnokmester, czimernök) jelenlétében a

torna vezetője (Turniervogt) által nevét a tornakönyvbe beíratta, miből szokásossá vált, hogy mindenki elődeinek a tornakönyvbe történt beiktatására hivatkozhatott, ha tornaképességét esetleg kifogásolták. A tornakönyvek tehát a tornaképes nemzetségek nyilvántartására szolgáltak és így az ősi próbák hivatalos kutfői gyanánt szerepeltek.

Rüxner (Jerusalem) *György*, országos herold, ily tornakönyvet állított össze, mely először 1530-ban következő czim alatt jelent meg: «Anfang vrsprung vnnd herkommen des Thurniers in Teutscher nation. Siemern, bei H. Rodler.» A mi a történelmi helytelenségeket illeti, ritkítja párját, így tehát teljesen használhatetlen. Tartós utóhatása miatt kiemeljük e helyen *Magnus János*t,¹ ki 1555-ben Rómában «Historia de gentibus septentrionalibus» című saját munkáját, 1544-ben pedig fivérének, *Olaf*-nak «Historia de omnibus Gothorum Suecorumque regibus» című művét adta ki. *Magnus János*nak a svéd királyokat elsoroló jegyzékében több Károly nevű is szerepel, kiket a szerző teljes komolysággal a Krisztus előtti korszakból idéz; ezen helytelenségnek köszönhető, hogy az 1872-ben elhalálozott Károly svéd király még mai nap is mint e néven tizenötödik szerepel.

Jellemzésül szolgál továbbá *Claude Paradin* (1565 kör.), ki «Alliances genealogiques des rois et princes de Gaule» című, 1561-ben Lyonban megjelent művet adott ki. E műben francia ember a francia királyi és egynéhány francia főrendű ősnemes család (Toulouse, Champagne, Blois, Flandria, Nevers, Beaujeu, Bourbonnais, Bretagne, Burgund stb.) házassági összeköttetéseit olyképen tárgyalja, hogy az időszámítás és a történeti események közelebbi figyelembevétele nélkül a férj nevét az egyik lapra, a feleségéét a másikra, a gyermekekeit pedig az atya lapjára helyezi. A mű tele van helytelenségekkel; a szerző a személyeket és az időszámítási adatokat folyvást összevétel, adatai rendkívül hézagok, gyakran egy egész nagyivű

¹ Született 1488-ban Linköpingenben, IV. Adorján pápának követe Svédországban; később upsalai érsek; meghalt Rómában 1566-ban. Fivére *Olaf* előbb prépost Stregnes-en, később upsalai érsek meghalt Rómában 1544-ben.

lap csak egy-két sorral van kitöltve, úgy hogy bátran lelkiismeretlen papirpazarlónak nevezhetjük. Ugyanezt mondhatjuk a házassági összekötetések illusztrációja czéljából hozzászatolt czimerekről is, mert valamint a szerző genealogiai adatait be nem bizonyítja okirati anyaggal, ép úgy elhanyagolta a czimerleírás bizonyítékait is. Ha valamely család czimerét nem ismerte, egyszerűen úgy segített magán, hogy czimere helyére üres pajzsot helyezett.

Nem sokkal alaposabbak voltak *Lusignani István* művei. Ez 1537-ben Nicosiában (Cyprus szigetén) született, limisoi püspökhelyettes lett, 1571-ben a törökök elől Olaszországba menekült, 1577 óta Párisban élt, hol 1590-ben meghalt. Saját családja történetén kívül még a következő családtörténeti munkákat is írta:

«Genealogie de la royale maison de Bourbon» Páris 1580; «Genealogie de soixant-sept maisons très nobles, issues de Merovée Roi d'Austrasie», Páris 1586—1587.

A későbbi *Laboureur* azt mondja, hogy *Lusignani István* genealogiai művei a történelem blasfémiai.

A városi patricius nemzetségeknél és örökös polgári családokban nagy mérvben kifejlődött genealogiai érzék — főleg Németországban — a családtörténeti munkák egész nagy, különálló csoportját hozta létre.

A XVI. századi efféle termékek egyike gyanánt kiemeljük az 1580-ban megjelent «Geschlechterbuch, der löbl. Stadt Augspurg» című művet, amely a régi nyolcz hiján kihalt patricius nemzetségekkel foglalkozik.

Ezen osztályba tartozik *Tinlo G. Ferencz* 1590-ben megjelent műve «la Nobilita di Verona» és *Ammirato Scipio*¹ «delle famiglie nobili Napoletane, Firenze 1580» című dolgozata.

A specialismust *Texera*² műve képviseli

¹ Volt firenzei kanonok, ki annak idején nagy hírnévnek örveredett. Született a nápolyi Lecce nevű városban. Számos külföldi utazása után Flórenzbe vonult vissza, hol a nagyherceg támogatásával tudományos kutatásainak élt. 1603-ban halt meg.

² Texe(i)ra József (mások szerint Ferencz) portugál nemes család sarja, született 1543 kezdetén. 1565-ben belépett a Domonkos-rendbe, 1578-ban a santareni konvent perjele volt. Meghalt Párisban, 1604 utolsó napjaiban. A fentebbin kívül számos más történelmi, genealogiai és életrajzi munkát is írt.

«Exegesis genealogica sive explicatio arboris gentilit. Galliarum regis Henrici IV. — Lugduni Batavorum, 1592, Plantin.»

A Delftből származó németalföldi *Pontus Henterus*¹ 1583-ban a Valois-családbeli burgundi fedelmekről szóló történelmi művével összefüggőleg mindazon előkelő francia és belga (németalföldi) családok genealogiai összeállítását kiadta, kik Burgund történetében szerepeltek.

Henter munkája elég rossz. Hiába keresünk benne történelmi kritikát, genealogiai hűséget és következetességet. Fő érdemei: hogy az úgynevezett természetes ágazatokra, főleg a burgundi Valois-kinál, különös figyelmet fordít és hogy a dinasztiaiak eredetét — a kor szokásától eltérőleg nem keresi a mesés őskorban.

Mielőtt a XVI. század két főgenealogusára áttérnénk, szükséges, hogy az ókori genealogiával foglalkozó munkákról is mondjunk valamit.

A genealogia hivei és tisztelői napjainkban csak szánalomteljes vállvonással néznek az ókori genealogia művelőire, holott tagadhatatlan, hogy az ilyen irányú kutatások sok érdekléssel bírnak. A XV., XVI. és XVII. század genealogusai az ókori népek, nevezetesen a rómaiak genealogiáját különös előszeretettel ápolták és az e téren elért eredményeik ma is értékkel bírnak.

*Streinn-Schwarzenau Rikárd báró*² kiadta 1559-ben «Gentium et familiarum romanarum stemmata» című művét. Ha megjelenése korát tekintetbe vesszük, valóban elismerésre méltó munka ez! Teljesség tekintetében nem vagyunk ugyan vele megelégedve, mert sem az összes római családok nemzedékrendjét nem nyújtja, sem pedig az egyes családok összes tagjait fel nem sorolja, de munkája az utána fellépett kutatók számára megbízható alapul szolgált.

A legtöbb előkelő családról rövid genealogiai és történeti összefoglalást ad, a kutföket miunciózus lelkiismeretességgel idézi, az időszámítási adatokat sehol ki nem hagyja s a hol

¹ Henter vagy Hesjter, kit «Pontus Henterus» néven ismerünk, született 1535-ben a hollandi Delftben. Előbb gorcumi kanonok volt, majd az anheimi prépostságot kapta. Meghalt 1611 aug. 6-án.

² A római nemzetségekről szóló munkáját 1557-ben kezdte meg, 1558 májusában végezte be. Számos egyéb művei még nincsenek közzé téve.

csak lehet, ott mindenütt az illető családtag társadalmi állását is közli.

Nyomdokaiba léptek *Augustinus Antal*¹ és *Orsini Fulvio*² a következő művel: «de Romanorum gentibus et familiis.» Lugd. 1587 és 1592.³

1574-ben *Steinheimius R. R.*-rel találkozunk, ki a régiak genealogiáját már *terjedelmesebben* művelte. Bazelben megjelent munkája a következő czimet viseli: «Syntagma de familiis, quæ in monarchiis tribus prioribus rerum potitæ sunt.

¹ Augustin Antal kiváló spanyol tudós született Saragossában. 1557-ben Alise püspöke; 1558-ban leridai püspök; 1574-ben megkapta a tarragoniai érsekséget. Meghalt 1586-ban 68 éves, korában.

² Fulvio Orsini, állítólag a híres olasz Orsini-család egyik törvénytelen sarja, született 1530-ban. A lateráni sz. János-egyház kanonokja és Farnese Sándor és Eduárd biborosok könyvtárnoka volt. Halála előtt kéziratait a vatikáni könyvtárnak, 6000 arab könyvét pedig a Delfini családnak hagyta. Meghalt Rómában 1600 június 18-án.

³ Legalkalmasabb lesz, ha e helyen mindjárt a XVIII. századi *Rupert György Sándor* stadei connectort, 1814 óta Bremen és Verden herczegségek superintendensét is megemlítjük († 1839 márcz. 14-én Stadén). Számos hitani s történelmi munkán kívül kiadta a «Tabulæ genealogicæ sive stemmata nobilissimarum gentium romanarum» című művet, Göttingában 1794-ben.

Ő sem szolgáltatja az összes római családok genealogiáját, de példás kronologus és az illető családtagok társadalmi állásának felkutatásában ernyedetlen; a hol a genealogiai összefüggést kűfő segítségével be nem bizonyíthatja, ott inkább a táblázatszerinti összeállítás szépségét és terjedelmét áldozza, mintsem hogy valamelyik tagot helytelen alapon sorozza be.

Ezen R. R. Steinheimius nem más, mint *Reinck (Reinccius) Rajner*. Született 1541-ben a Paderborn melletti Steinheimban; történet-tanár az Odera melletti Frankfurtban, 1583-ban Helmstadtban, hol 1595-ben meghalt. Még más családtörténelmi munkákat is irt, többek között összeállította a régi Makedónia genealogiáját.

Reineck becsületére válik, hogy különös szorgalommal kidolgozott művei — tekintettel azon korszakra, melyben azokat írta — felette nagy kritikai érzékkel vannak szerkesztve. Annál sajnálandóbb, hogy követői ezen dicséretet egyáltalában meg nem érdemlik. Közülük nevezetes:

Reusner Illés, történet- és költészettanár Jenában († 1612-ben), tárgyunkra tartozó munkái:

«Genealogia regum, electorum, ducum, principum atque comitum, qui origines suas a Wedekindo deducunt». Lipcse, 1610.

Ezen mű czime irányát is visszatükrözi; Reusner csupa jóhiszeműségből számos családot Wittekindre vezet vissza.

«Basilicon, opus genealogicum catholicum de præcipuis familiis imperatorum, regum etc.» (Frankfurt 1592) című műve pedig Reusner egyoldalú és irányzatos álláspontját már címében is elárulja.¹

¹ Miután Reusner *protestáns volt*, nem értjük mire céloz a szerző, mikor a korhoz mértén érdemes és lelkiismeretes munkáját *irányzatosnak* mondja. Szerk.

DR. WERTNER MÓR.

RADVÁNSZKY LÁSZLÓ CSALÁDTÖRTÉNETI MUNKÁJA.¹

A régiak a genealogiát két szempontból művelték; vagy az illető család mondanivaló származásának és dicsőségének bizonyítását, vagy pedig a nemzedékrend gyakorlati célból való, de nem mindig hiteles összeállítását tüzték ki célul. Az előbbi igyekezet a hiuság meddő legyezgetése lévén, komoly figyelemre nem méltó, az utóbbi pe-

¹ Mutatvány a következő legközelebb megjelenendő munkából: A Radvánszky család története 1738-ig. Írta Radvánszky László, fordította és bevezetéssel ellátta R. Kiss István.

Turul. 1905. II.

dig, mint örökségi és más birtokjogi, ügyek mutatója, még ha hiteles, akkor sem tarthat számot a *tudományos* jelzőre. A dolog természetéből folyik, hogy e két törekvés erős gátja volt az igazi, tudományos genealogia fejlődésének, úgy hogy sok idő telt el, míg szakíthattak a hagyományokkal és a genealogia igazi célját megtalálván, történelmi módszerrel, kritikai alapon, tudományos színvonalra emelték. A fejlődés lassúságát mutatja, hogy szigorú szempontból külföldön sem lehet szó tudományos genealogiáról a XVII.

századig, nálunk pedig még élnek olyan emberek, a kik fejlődését születésétől kezdve mostanig figyelemmel kísérték.

Ez alkalommal egy olyan családtörténeti munkát van alkalmam bemutatni, a mely a magyar tudományos genealogiai irodalom történetét egy századdal viszi előre, mert Radvánszky László 1754-ben a saját családja történetét a hű dicsékvés, örökségi és jogi cél háttérbe szorításával, a történeti tudás emelése céljából, okleveles alapon, összefüggően, élvezhető előadással írta meg.

Munkája irodalmi viszonyainkhoz mérten oly előkelő színvonalon áll, hogy méltán fölmerülhet az a kérdés: mi indított arra egy XVIII. századbeli előkelő, gazdag, magyar nemest, hogy becses könyvtárába, a zajtalan magánéletbe visszavonulva, történelmünk tanulmányozására szentelje életét és — a mi ennél most jobban érdekel — a *saját* családja történetét kritikai alapon feldolgozza?

E kérdésre életrajzából egy-két vonás felvilágosító feleletet ad.

1701. év végén született és így gyermekkorra, első benyomásai összeesnek a nemzet lélekemelő, nagy küzdelmeivel, a melyekben atyjának olyan nevezetes, nagy szerep jutott. Csoda-e, ha olyan küzdelmes időben a gyermek korábban alkot fogalmat arról, hogy mi az a hazafiúi nagyság; csoda-e, ha ezt az eszményképet a multban is keresni óhajtja azon Radvánszky János fia, a ki maga is szeretettel foglalkozott történelmünkkel és eseményekben gazdag élete alatt nemcsak megőrizte írásait, hanem naplót is vezetett? És az a gyermek, a kit lelke, családi hagyományai is a történelem kedvelésére, művelésére serkentenek, Besztercebányán és később Pozsonyban a tanítványait munkatársaiul fogadó, nagy Bél Mátyás vezetése alá kerül.

E nagy ember vezetése alatt fejlődik tudományszeretete, nyer ösztönt az erényre és dicsőségre törekvő lelke, úgy hogy példája tanuló-társait is lelkesíti.¹ De a Bél hatása még növekedett azután, hogy tanulmányait bevégezte.

¹ Tomkaszászký János Jenából 1721. írja róla: Inuitatus ille amor literarum et ad virtutem gloriamque erectus animus, quo Posonii omnes ad industriam excitabat, perpetuo mihi versatur ob oculis. Br. Radvánszky levéltár. III. o. LVI. cs. 161. sz.

Mennyire is éleszthette a bámult tudós az iskoláit alig végzett ifju lelkesedését, munkakedvét, a midőn kéziratát átnézés végett megküldi neki,¹ mennyire növelhette önbizalmát, a midőn nemcsak anyaggyűjtéssel bizza meg, hanem elfogadja Zólyom vármegyére vonatkozó bő értesítéseit, feldolgozását.²

Mestere nemcsak az általános históriában volt jártas. Halleban nemcsak azt tanulta meg, hogy a földrajzot hogyan kell a történelemmel összekapcsolni; hanem a pietismussal együtt megismerte a pietisták prófétája, Spener Fülöp Jakab heraldikai munkáit is³ «a ki nemcsak családtörténeti és czimertani ismeretei, hanem közismert istenfélelme miatt is híres vala» (Tentzel).

Bizonyosága ennek az is, hogy a Notitiában Spener rendszere szerint a genealogiát a heraldikával kapcsolva, a jelesebb családoknak nemcsak történetét, de *heraldikai szabályok szerint* szerkesztett czimerét is közölni akarta.⁴ E terve ugyan az egyes családok részvétlensége és álszemérme miatt nem valósulhatott meg, de a ki figyelmesen lapozgatja a *Notitia Hungariae* vaskos kötetét, az észre fogja venni, hogy Bélnek a kor színvonalán álló genealogiai és heraldikai ismeretei voltak.

Szükséges e figyelemre nem méltatott tény kifejtése, mert ebből érthetjük meg, hogy Bél Radvánszky Lászlónak nemcsak az általános történelemben, hanem annak segédtudományaiban, különösen pedig a genealogiában is mestere volt. Hiszen ő volt az, a ki családja történetének kutatására, megírására serkentette. Ő hozta

¹ I. h. 1. sz. 1720. Kéri, hogy a nála lévő Barsmegye leírását küldje meg Nagy Boldizsárnak, Zólyom vármegye térképét javítsa ki és összegyűjtött adatait közölje vele.

² U. o. 3. sz. Radvánszky László írta neki, hogy tervét egyedül nem valósíthatja meg, azért vállalkozott segítségére. Bél elfogadja, mert helyesen mondja Plinius, hogy minden földet szülőttei irhatnak le legjobban.

³ Historia insignium illustrium, seu operis Heraldici pars specialis stb. Francofurti ad Mœnum 1680. és Insignium theoria. U. o. 1690.

⁴ Radvánszky Lászlót értesíti e tervéről. «Possent autem, immo deberent, arma familiarum singularum ex artis Heraldicae præscripto subiungi æri incidenda. 1724. febr. 2. III. o. LVI. cs. 3. sz. Hasonló óhajtását fejezi ki a *Prodrömus* 122. lapján. *Auctoris desideria* czímen.

legelőször összeköttetésbe az Okolszky Orbis Polonicus-a II. kötete alapján a lengyelországi előkelő Radvánszkyakat a magyarországiakkal. Felfedezéséről örömmel értesíti tanítványát s egyzersmind arra is buzdítja, hogy kutasson tovább.¹

Radvánszky László e tanácsot megfogadta és mestere nyomdokain haladva a leglelkiismeretesebben hajtotta végre. Családtörténete a czimttől a módszerig Bél hatását mutatja. E hatás adja meg munkája kiválóságát és e kiválóság kelti fel érdeklődésünket az iránt, hogy mi módon írta meg munkáját?

Előre elhatározta, hogy forrásul egykoru, hiteltelre méltó adatokat, de különösen *okleveleket* használ.² Ezért előbb Dobay Székely Sámuellel együtt rendezte a családi levéltárt, azután pedig maga megírta levéltáruk *Directoriumát*.³

Ez mutatja, hogy mily magas szempontból ítélte meg az okleveleket abban a korban, a mikor más a legérdekesebb oklevélre is rávezette: *haszontalanság*, avagy: *Ez nem jószág keresésre és conserválásra való*; ez mutatja, hogy mily praktikus, könnyen áttekinthető módon rendezte a levéltárt, de a mi legfontosabb: ez a kézirat volt családtörténetének alapja. A *Directorium* ugyanis nemcsak az oklevelek kivonatát, regestáit tartalmazza, hanem az oklevelek alapján összeállított genealogiai táblákat, levezetések, a levezetések bizonyosságait (*Deductio graduum* és a mellette lévő hasábon szemléltető módon: *Proba deductionis*), a Radvánszky és rokon családok személyi és birtokjogi ismeretéseit (Notitia tam personalis, quam realis) is. Ezen kívül a fontosabb birtokjogi kérdéseknek külön fejezeteket szentel.⁴

¹ Explorata scribo et gravissimorum auctorum suffragio comprobata. *Agat modo Spectabilis Dominatio Vestra et quo poterit, domesticae celebritatis documenta conquirat*, quibus parvitas mea affundet lucis nonnihil. III. o. LVI. cs. 3. sz.

² Erre mutatnak a következő, szövegbe szőtt szavai: *Hæc historiæ avi mei causa cetera narratione prætermissa ex fidedignis monumentis genuine depromere volui* és más helyen; *Ego privatam familiæ nostræ historiam ex nexu imprimis documentorum scribo*.

³ Teljes czime: *Directorium archivi familie de Radvan, elaboratum anno 1735. per Ladislaum de Radvan*. Ivrét. 1—444. l. Kéziratban a br. Radvánszky levéltárban.

⁴ Módszerének ismertetése végett közlöm itt a Radvánszky-családra vonatkozó fejezeteinek czimeit (1—208. l.):

Hasonló rendszerrel ír a Bakó, Kaszai, Névery és Palugyai-Máriássy családokról.

Bár első sorban családja történetét okleveles alapon akarja megírni, felhasználja az addigi csekély történelmi irodalmat: idézi Forgách Ferencz kéziratát, Rezikét, a Laniena Eperjesensis-t, atyja naplóit, elbeszéléseit és egy helyen a Rajcsányi Ádám véleményét is, a kit személyesen ismert és a kivel nehányszor genealogiai kérdésben levelet is váltott. De mindenből csak azt használja, a mi hitelre méltó, *fidedignum*. Már bevezető soraiból is látjuk, hogy mennyit ad erre és ez elvét pontosan keresztül is vitte. Pedig milyen jó alkalom kínálkozik úgy az országok, mint az egyes családok hajdankorának, származásának kérdésénél a mesék elfogadására, a mikor azoknak erőt nyújt az adatok hiánya és tudásunk gyöngesége! A Radvánszky családról akkoriban egy monda és egy könnyen magával ragadó feltevés, mondjuk két mese volt ismeretes. Általában mesélték, hogy a Radvánszky család őse Iván nevű juhász volt, kinek Hunyadi Mátyás király valami örvendetes hír megvitelért annyi földet adományozott, a mennyit egy nap kecskéivel körül járhatott. Az e miatt örvendező Ivan neveztetett volna Rad-Ivan-nak (Rad tótul örvendező, a miből a Radván szó származott).¹

Hogy e nem éppen dicső ösre mutató etimológián alapuló mese az oklevelek tanúságával ellenkezik, már Bél Mátyás kimutatta; de ő is

1. *Index continens seriem litterarum, iura familiæ de Radvan tam personalia, quam realia, factum imprimis bonorum Radvanensium concernentium secundum seriem annorum consignatus et in fasciculos notabilioresque materias divisus.*

2. Notitia familiæ de Radvan tam personalis, quam realis ex præmissis documentis in seriem reductis elaborata.

a) *Huc pertinet tabula genealogiæ masculini sexus familiæ de Radvan Sub. No. 1. suo tempore et loco authenticanda.*

b) *Deductio graduum masculini sexus.*

c) *Proba deductionis.*

d) *Tabula sub No. 2. videlicet utriusque sexus familiæ de Radvan pro privata notitia conservanda.*

e) *Deductio graduum feminini sexus.*

f) *Proba deductionis.*

¹ V. ö. *Bél Mátyás*: Notitia Hungariæ novæ II. köt. 453. l. és *Budai Ferencz*: Magyarország polgári történetiájára való lexicon. Első kiadás. III. Darab. 143. l.

a bizonytalan névazonosságból indulva ki, a család nem igazolható lengyel származásának lett első magyar hirdetője. Ő hozta ugyanis Okolszky alapján a magyar tudósok közül először összefüggésbe a lengyel és magyar Radvánszkyakat, bár a lengyel Radvánszkyak már előbb felajánlották a rokonságot, és küldöttek is egy hosszú értekezést Radvánszky Jánosnak a dicső Radván nemzetség származásáról, a mely magát 1029-től tudja levezetni.¹

Radvánszky János a maga jellegzetes írásával rávezette: *Radványi documentumok közé való*, fia, László pedig, bár még azután három lengyel Radvánszky kereste fel őket részint levél által, részint személyesen és ígérték az összeköttetés okleveles bebizonyítását — ámbár óhajtotta a család dicsősége kedvéért — de oklevelek hiányában nem fogadja el. Igen, mert előtte a családi levéltár kivonata, a vaskos Directorium, a mely megőrzi attól, hogy a biztos talajt elhagyja.

A Directoriummal ezen kívül még két igen fontos czélt ért el. A rendezés alkalmával amúgy is megismert okleveleket újból alaposan áttanulmányozta, *tírgyát tökéletesen megismerte*; a notitia personalissal lerakta család-története alapját, a realissal és a fontosabb birtokjogoknak okleveles alapon *külön is megírt* ismertetésével pedig elejét vette annak, hogy család-története csupa száraz jogi fejtegetés legyen. Ez által kerülheti azt, még ott is, a hol ősei téves jogi lépése panaszt csal ajkára és jogi fejtegetésekre csábitja, mert egyszerűen Directoriumára utalhat (Nagy stréczei birtokjog). Nem is akad fel szépen, nemes egyszerűséggel folyó elbeszélése jogi fejtegetéseken, nincs is annak jogi íze.

De hát miért írta munkáját, ha sem a hiu dicsekvés, sem a praktikus jogi czél nem vezérelte?

Az ő szelid tartózkodása minden esetre távol tartotta attól a gondolattól, hogy a közönség számára kinyomassa. Hiszen ő még azt sem engedte meg, hogy Bél Mátyás támogatásáért nyilvános köszönetet mondjon neki. Épen ilyen «szemérmetesen» küldött Rajcsányi Ádámnak is «néminemű emlékezetet familiájáruul parancsolat-

jára» és több kivánsága sincs; «ha közelebb lakhatnék, az Uram Bátyám dicsőséges munkájában szívesen *író-dídkja* volnék, mert ilyen emlékezetes igyekezeteket (elő) kell hazánk dicsőségére mozdítani».¹

E szemérmetességből kifolyólag munkáját csak a családtagok részére, «*privatae notitiae causa*» írta, hogy még azok is élvezettel olvassák, a kik a terjedelmes, unalmas Directoriumot nem forgatták volna. Ebben bőven találhattak, ha kerestek, pöranyagot, de család-történetében nem, mert ő irtózott a pörösködéstől, úgy hogy óhajtja genealogiai táblájának birói hitelesítését, de csak úgy, hogy ne pörben legyen arra szükség.

Munkája magánjellegéből foly közvetlensége, de ebből származik egy hibája is, hogy *nem egy-séges*. Mivel a Directoriumban úgy is megtalálható minden adat, nem törekszik arra, hogy azokat régi elődeire nézve pontosan felsorolva az ország akkori állapotát, művelődési viszonyait személyekhez kötve, elevenen mutassa be, hanem megelégszik azzal, ha egy-két érdekesebb adattal igazolja levezetése helyességét és egy-egy feltünőbb történetnél (erőszakos vérontás, emberölés és más hatalmaskodás) az akkori állapotokra is következtetést von. Nem törekszik teljességre, mert hiszen így munkája kötetekre is terjedt volna — az újabb kornál sem, a hol munkája *feltünően megbővül* és igen érdekessé lesz. Nagyatyja eperjesi kivégzése és atyjának erre következett tíz évi küzdelme és tanuságos élete munkájának legbővebb része és fénypontja.

Azon boldog gyermekek közé tartozott, a kik korán tudják bámulni és méltányolni atyjuk nagyságát; az ebből származó jámbor fiui kegyelet és atya kérése teszi munkáját aránytalanul bővebbé az eperjesi vértörvényszéktől kezdve; de a historikus örömmel bocsátja meg ez aránytalanságot, mert neki *forrásmunkát nyujt* és bizonyosan mások is meghatottsággal, rokonszenvvel fogják olvasni szeretetteljes, őszinte, igaz szavait.

A ki figyelmesen olvassa, valószínű, hogy olyat is fog észlelni, mintha itt-ott az elbeszélés fonala megszakadna, sőt benne nagyobb ür is tátongana. Ennek oka azonban az, hogy ő régi módszer szerint szívesen hallgat, ha dokumentumait beszéltetheti; ezeket pedig mellőznöm

¹ *Radwan alias Wirbow delineatio*. Radványi levéltár. III. o. XLV. cs. 92. sz.

¹ Fogalmazvány. III. o. LIX. cs. 151. sz.

kellett, mert külön, a többi oklevelekkel és levelezésekkel együtt fognak megjelenni. Ezért kellett magamnak is rontani azon a munkán, a melylyel oly szeretettel foglalkoztam.

Bírálni sokféle szempontból lehet, de mi, a kik tisztán látjuk, hogy az író milyen alapos, lelkiismeretes munkát végzett, a kik összehasonlítottuk más hasonló irányú munkákkal is, azt tartjuk, hogy szerény családtörténeti irodalmunkban már koránál fogva is oly kiváló hely illeti meg, hogy megismertetése által nem végeztünk haszontalan munkát.

Mielőtt befejezném tájékoztató soraimat, megjegyzem, hogy nemsokára meg fog jelenni Radvánszky László bővebb életrajza, melyben másirányú irodalmi munkássága és érdemei is méltatást találnak.

Radvánszky László bevezetése.

1. §. Családunk Bél Mátyásnak Okolszky Orbis Polonicus cz. munkájából vett állítása szerint Lengyelországból származik; de hogy mikor és hogyan jöttek be, nem fejtette ki.¹ A Lengyelországban élő és virágzó Radvánszkyak nemcsak elismertek rokonaiknak; hanem már régen kölcsönös barátságra is szólítottak fel, de ígéretük szerint még nem bizonyították be a leszármazást megbízható adatokkal. Nem régen ugyanis Radvánszky Antal, majd János megtisztelő leveleket intéztek hozzánk² és hasonló udvariasságot tanusított Radvánszky N. Domokos atya, a mikor ő ezelőtt 8 évvel Rómából visszatérve, minket Radványban meglátogatott. Ő beszélt el először hosszasan, hogy mikor a bátor Boleszláv lengyel királyt Szaniszló krakói püspök meggyilkolása miatt trónjától megfosztva az országból kiűzték és VII. Gergely pápa kiátkozta, barátjához, László magyar királyhoz menekült 1080 körül; akkor az udvarában élő lengyel nemesek részint Magyarországon, részint Sziléziában telepedtek le. Azt állította ama tisztelendő atya, hogy ősünk

¹ Bél Mátyás: Notitia Hungariæ novæ historico-geographica. II. köt. 452. l.

² Egy lengyelországi Radvánszky János még az öreg R. Jánost felkereste levelével később pedig nagyobbik fiának, Györgynek írt Radvánszky Antal 1743. nov. 19. (Br. Radvánszky lt. III. o. LI. cs. 64.) Radvánszky János a podoliai palatinust Szászországba kísérvén, Tót-Prónáról ír meleg hangú levelet. (I. h. LIV. cs. 32. sz.)

akkor mint Boleszláv kísérője telepedett le Magyarországon és megigérte, hogy azt családi levéltára adataival, leszármazásunkat pedig *Radvanustól*, a ki 1021-ben Lengyelország kancellárja volt, bőven bebizonyítja.

Többen irnak Boleszláv dicsőséges, de szerencsétlen uralkodásáról, bőven emlegetik a Radvániakat is, de hogy mégis hogyan kell családukat a lengyelekkel összekötni, annak kutatására és közlésére a Lengyelországban és Sziléziában több ágra oszlott, jómódu rokonokat kellene inteni és kérni a mi dicsőségünkért és a lengyel nemesség méltóságáért. Egyébiránt nem keresünk hazug dicsőséget, mert különben hazánkban is elég régi nemesek vagyunk, csak hogy így egyéb is járulna dicsőségünkhöz.

2. §. Elhatároztam, hogy levéltárunk adatai alapján — a mennyire azokat annyi változás és oly hosszú idő alatt megőrizhettük — röviden elbeszélem a Magyarországon élő Radváni család történetét. És hogy tervem annál jobban sikerüljön, előbb bemutatom a genealogiai táblát, a melyet én levéltárunk mutatójában¹ már régen eredeti oklevelek alapján állítottam össze. Bárcsak valaha bíróilag is hitelesitenék, de ne pörben legyen arra szükség, a melyet nem szivelhetünk. Senkit ne indítson kétségre az, hogy öt század alatt csak 15 nemzedéket talál, mert hosszú életűek voltak, a mint ujabbán is III. Ferencz például szolgálhat, a ki majdnem 70 éves korában hunyván el, mint utószülöttet hagyta hátra IV. Györgyöt.²

3. §. Előbbi időtől óhajtottam genealogiánkat kezdeni, de a jártas történetkedvelők tudják, hogy a magyar nemeseknek ötszáz évvel ezelőtt ritkán volt állandó családi nevük és magukat mindig nem is birtokaikról nevezték el, hanem pl. Saulus fia Tiburtius. Igen gyakran használtak idegen személynevet és többnyire a rokonok, sőt édes testvérek is különböző lakóhelyeiktől kapták nevüket. Ezért gyakran megtörténik, hogy az összetartozás tudata elvesz. Tudni kell

¹ Directorium archivi familiæ de Radvan, elaboratum anno 1735 per Ladislaum de Radvan. Kéziratban a család levéltárában. A Radvánszky családról két genealogiai táblát készített, egyet csak a férfi ivadékokról és egy közöset.

² Öt századra rendes számítás szerint éppen 15 generatio esik. Ez is érv lehet a genealogia helyessége mellett.

még azt is, hogy régen az okleveleket csak a barátok őrizték és a tatárpusztítás alkalmával a káptalanokkal együtt igen sok elpusztult. Ezért úgy vélem, hogy mesét mond az, a ki azzal dicsekszik, hogy hiteles genealogiája 500 évnél több időre terjed, hacsak nem az osztályos atyafiságból és történeti emlékekből meríti bizonyosságát. Mind ezen akadályokat én is tapasztaltam családom történetének kutatásánál, de megelégedtem azzal, hogy addig menjek el, a meddig biztosan juthatok, azon túl menni nem merészelném.

Tapasztalom, hogy különböző nevek alatt régen virágozott családunk, de világos genealogiai bizonyossággal nem szolgálhatok. Későbbi békes időkben, melyek alatt megmaradtak az oklevelek és a szű sem emésztette meg azokat, legmegbízhatóbbnak tartom azon határjárásról felvett oklevelet,¹ a melyet László király 1287-ben *Yurk* fiának, *Radváni Dénesnek* adott, a mely a radványi birtokot több birtokrészszel bővítvén, elválasztja a királyi halászkok földjétől.

Dénes, a mint ezen oklevélből kitűnik, Kun Lászlóval harcolt a Habsburg-dinasztia megalapítója, Rudolf érdekében s e harcban halálos sebet is kapván, utódainak a dicsőségesen uralkodó felséges ausztriai ház előtt is érdemet szerzett.

Hivségét a hitszegő kunok elleni ütközetben is vérevel bizonyította a Hód-hely mellett, a mely pusztá a Tisza mellett Csongrád megyében² van.

E kiváltságlevél bizonyága elégséges Dénesünk hadi dicsőségére vonatkozólag. Már előbb volt tehát saját birtoka, a melyet a régiek földnek hívtak és hogy radványi ispánnak is nevez-

¹ Megvan 1358. másolata is a 20. sz. alatt. A jeles levél következő szavai a legérdekesebbek:

«Mi tehát figyelembe véve ugyanazon Dénes hűségét és érdemes szolgálatait, a melyekkel országunk különböző hadakozási alkalmatosságával oly dicséretes önfeláldozással viseltetett irányunkban és különösen a mi és országunk régi ellensége, a cseh király (Ottokár) ellen viselt háborunkban, melyben ugyanazon Dénes irányunkban tartozó hűségéhez képest halálos sebeket kapott, sőt a Kunokkal való kénytelen megütközésünk alatt is a Hód helynél hűségét saját vére kiontásával bizonyította meg», azért teljesítette kérését. R.

² A kéziratban locus Hod áll, innen a félreértés. Radvánszky III. János a szélére is jegyezte: Rectius fors ad lacum Hood, qui in Transsylvania est. R. László még hozzá teszi: Rebelles erant regi Ladislao Cumani, Cumanæ tamen pellices, melyet feleslegesnek tartok a szövegben fordítva adni.

ték, megelőző okmányok bizonyítják.¹ Régen ugyanis a nemeseket szolgálknak nevezték, azért mert felültek és katonai szolgálatot teljesítettek, a kik pedig ezek közül kiválóbbak valának, a királylyal való társalgás és kísérésről comeseknek neveztettek.

Meg kell ezektől különböztetni azokat, a kik hivatalból comesek, így pl. a megyék főispánjai. Fellepett időfolytán, miután idegen fejedelmek kezdettek uralkodni, egy harmadik comesi méltóság címádományozás folytán (gróf).

Nem sok idő múlván, 1291-ben ugyanazon Dénes comes az említett királyi halászkok földjét nyeri András királytól. Mindkét kiváltságlevélben jelölt határok bizonyítják, hogy azok Kremnicskáig (Körmöcske) Kalnipotok közelében Királyfalvát körülzárják. Hogy ez mi módon szakítottatott el örökségünktől, annak gondosan utána kellene járni.

Van egy oklevél (No 23), a mely által 1376-ban a vácsi káptalan előtt Dénes zólyomi főispán tiltakozik az ellen, hogy Lajos király Radvány szomszédságában lévő Halászi, most Becsi nevű birtokát másnak adományozza. Hogy ezt a Becsi nevű birtokot, mint királyi falut, Királyfalvának is nevezték, bizonyítja egy 1417. kelt levél (No. 27.)

Dénes békében is háboruszkodott. Szokásos volt ez ama ősi időkben. 1280-ban a sági convent előtt Egyed fia Kemény, Bede fia Boko és Kopláni Pál fia Péter kijelentik, hogy birtokaik rombolásáért elégtételt szolgáltatott nekik. És szintén 1286-ban ugyanazon convent előtt Yurk fia, Dénes ispán Albert fiával, Tamás ispánnal és unokáival, Alberttel és Stoyzával és más rokonnokkal azért, mert Tamás ispán fiát, Mártont, állítólag megölte, 50 márkában kiegyeznek.

Úgy látom, hogy hosszú életű volt, mert már 1254. előfordulnak ügyei, a mint Miklós esztergomi érseknek hozzá irt leveléből látható.²

¹ *R. János széljegyzete*: Dénes mester Zólyom megye főispánja volt 1317. (V. ö. Bárdosy: Animadversiones — in opus de insurrectione nobilium autore Josepho Kereszturi. Budæ 1792. 27. l.) A Radvánszky család levéltárában azonban ugyanazon Dénesről csak 1287—1296. van adat.

² E levél azonban száz évvel később kelt és II. Dénesre vonatkozik. Az eredetiben most és úgy látszik már akkor is, egy C-nél a hártya valami sav behatása következtében összezsugorodott és megbarnult, úgy hogy csak két C látszik.

PROSCRIPTIO I. MÁTYÁS KIRÁLY KORÁBÓL.

(Második, befejező közlemény egy pecséttrajzzal.)

11. Bátori (oklevelünk szerint Egyházásbátori) Tóth Demeter fia László a tolvajság bűnével vádoltatik. A nagy kiterjedésű Tóth család ezen ága kevéssé ismeretes, okleveles anyagunk sincs rólok. A család tagjai közül a XV. század második felében él Ambrus, a ki tanuként szerepel Tholyntha Máté és a Pásztói testvérek pörében tartott vizsgálatnál, 1489 április 25-én.¹

12. A Szentmarjai család tagjai a Guthkeled nemzetségből erednek. Proscribáló levelünk Szentmarjai Barnabást gyilkosnak nevezi. Az állítás igazságát védeni vagy megczáfolni adatok híján nem áll módunkban. Barnabás tekintélyes Heves vármegyei nemes, még 1478-ban is királyi ember Gúthi Ország Mihály és Nánai Kompolti János beiktatásakor Ágasvár, Sirok és egyéb birtokokba.² A család tagjai közül még ismereteseek: Domonkos fia Lőrincz, a ki az egri káptalan előtt vallomást tesz bizonyos pörben; Mihály fia János, kir. ember Taksonyban;³ Heves vármegye hatósága 1464 január 9-én ítél Szentmarjai János özvegye és Vécsi Simon ügyében. Az előbbi Vécsi Simon feleségétől lovakat vett 60 arany forintért, a vásárt Vécsi Simon eltagadta, a lovakat visszavette, mert állítása szerint a lovak nem a feleségeé voltak. Minthogy a tisztító esküt nem tette le, az özvegy kielégítésére ítélték.⁴ Több ízben találkozzunk Szentmarjai Györggyel. 1478 jul. 18-án Gúthi Ország Mihály és Nánai Kompolti János beiktatásánál királyi ember,⁵ hasonló szerepe van 1478 augusztus 2-án Sirokon,⁶ és tanuként szerepel Tholyntha Máté és Pásztói Miklós többször említett perében⁷, a hol Szentmarjai Miklós is

jelen van. Végre előfordul még a család Imre nevű tagja, a ki 1504 november 20-án szintén királyi ember gyanánt említettik.¹ A család az új korban is él. Ugyancsak Szentmarjai Imre királyi ember 1574-ben Füzesi Tamás mester háza nemesítésénél; Mihály pedig birtokos nemes, a ki 5 lovassal vesz részt Eger vára védelmében (1589—1590.)²

13. Hazai hiteles helyeink történetében sajátos helyet foglal el a XV. században az egri káptalan. Zsigmond király halála után rohamosan veszt régi fényéből, s a század közepén elveszti hiteles helyi jellegét.

A Mátyás királyunk korabeli huszita mozgalmak főleg Heves és Nógrád vármegyékben voltak érezhetőek, s az ezek legyőzésére irányuló törekvésből folyt, hogy az említett vármegyékben és a szomszédos területeken a birtokok gyakran cseréltek gazdát, nemcsak a királyi kegy jutalma vagy büntetéskép, de erőszakos uton is. Ebből vélem magyarázhatónak azt a különös jelenséget, hogy a legnagyobb mérvű hamisítások huzamosabb időn át éppen az említett vármegyék területeire terjednek ki. Ha a birtokhoz új gazdája nem jogos uton jutott, szinte természetes volt, hogy annak igazolására is nemtelen eszközöz folyamodott.

A bennünket érdeklő hamisítók sorát a XV. században Zemlényi Gábor diák kezdi meg, a ki felett az 1448-ik évi országgyűlés mond kemény ítéletet. Halála előtt 45 oklevél hamisítását vállalta magára, s bár vallomásával megvédeni iparkodott az érdekelteket a bűnrészesség vádjá ellen, a hamisítványok természete olyan, hogy sok esetben feltételezi azok bűnrészességét, a kik számára készült. Zemlényi Gábor előkelő család sarja. Zemlényi Dávid 1418 július 5-én czimeres levelet kap Zsigmondtól több rendbeli érdemei jutalmazására. Hogy közelebb a család melyik

¹ Orsz. Levéltár Dl. 19441. Tóth Gergely 1518-ban Nagy Mátyás és Mikótelki Tamás ügyvéde. Balázs, i. m. 258. l.

² Pásztói Apáts. 400 l.

³ Károlyi család oklevéltára, II. 88—92. l.; 1339. Anj. O. III. 543. l.

⁴ Magy. Nemz. Múz. törzsgyűjteményében.

⁵ Pásztói Apáts. 245.

⁶ Ugyanott, 399. l.

⁷ 1489 április 25. A névhez tett jelző szerint itt egy második, ifjabb Györgyről van szó. Ugyanez és Ferencz

II. Ulászló 1506 decz. 14-én kelt oklevelében fordulnak elő; a Grassalkovich levéltárban, Hédervárott.

¹ Széll F.: Bessenyei cs. története, 168. l.

² Heves vármegye tört., II. 321., 209., 274. l.

ágából származott, nem tudom adatokkal igazolni, s így egyelőre a Turul X. k. 14. lapján közölt családfába se beleilleszteni. Az egri káptalan hamisított pecsétjével négy oklevelet állított ki: 1. Rozgonyi Péter egri püspök és Rozgonyi István fia János ünnepélyes bevalló levelét Széchényi László részére; 2. a káptalan beigtató levelét Zsigmond királynak szintén hamisított beigtató parancsára, Orros fiai részére, a Garák ellen Abony birtokba; 3. bizonyos birtok határjárásáról szóló oklevelet,¹ és végül 4. Pohárnok András, Sandrin és Mátyás részére a káptalan által kiállított, s a lelki kegyelmekben részesítő oklevelet. Ezekon kívül a legtöbb oklevél az ország északkeleti vármegyeire vonatkozik, s nagyrészt Zsigmond király korára vannak hamisítva. A városok közül Zsigmond nevével hamisított kiváltságleveleket készített Gyöngyös és Szabadka számára, Ulászló pecsétjével a máramarosi városoknak, Nagy Lajoséval pedig Buda és Pest lakosai számára. Legsikerültebb hamisítványának tartotta ő maga a Jakab vajda fia László részére adott birodalmi privilegialis levelet Dávid bán fia György ellen. Zemlényi az oklevél felső szélére olyan hűen utánozva írta a császár beleegyezését kifejező szavakat, hogy Mátyás püspök kancellár azt saját írásának nézte.²

Ha Zemlényi Gábor hamisításaiban nem volt a káptalannak semmi része, rövid idő múlva a káptalan kebelében akadt hamisító, a ki a már kétséges hitelességet teljesen lerontotta. Mint ismeretlen hamisítót láttuk már Szenterszébeti Jánost, a ki ugyan maga nem készít hamis okleveleket, hanem tudatosan használja őket. Ilyen hamisítványok pedig ebben az időben éppen az egri káptalan kiadványai közt kezdtek feltűnedezni. Proscriptiónk állítása igaznak bizonyul be, mert a király parancsára megindított vizsgálat vétkesnek találta a káptalan tagjait. A terhelő adatok alapján a nádor, Guthi Ország Mihály, Heves vármegye rendeit 1467 június 5-ére Heves mellé hívta össze a király határozott parancsára közgyűlésre, a melyen birói ítélettel kimondták,

¹ Talán ez a Kakso helység határának megállapításáról szóló 1262. évi hamisítvány, mely Karácsonyi János szerint (Hamis, hibás kelt. stb. oklevelek jegyzéke 22. l.), is a XV. században készült.

² Werbőczy: Tripart. II. 14, 51—84. §.

hogy a káptalan hiteles helyi minőségét, pecsétje erejét vesztí, tagjai eltíltatnak ez irányu működésüktől. Az eset rendkívuí volta azonban nem sokára arra indította a királyt, hogy visszaadja a káptalan hiteles helyi jogait. Az erdélyi lázadás leverése után az ország főnemeseivel Egerben tanácskozott a cseh háboru megindítása felől. Ez alkalommal került elő az egri káptalan ügye; a káptalan tagjainak kérésére s valószínűleg az egybegyűlt rendek közbenjárására a király még ugyanazon év augusztus 9-én visszaadta a káptalan előbbi jogait.¹

A későbbi hamisítók sorában még Kenderesi Balázs szerepel, kiről alább szólunk. A káptalan nevére a későbbi időben hamisítottak közül egy 1487 márcz. 27-éről keltezett található a Nemzeti Múzeum törzsagyagában. A káptalan birtokba íktató levele Lövői Orbán fia János pap, Lövői János özvegye, Kamanyai János felesége részére az egri ferenczesek ellen a lövői birtok fele részébe. Rendkívuí ügyetlen hamisítvány, a káptalan függő-pecsétje kézzel van formálva, a szöveg pedig mesterséges áztatással elhomályosítva. Készítője ismeretlen. A sorozat teljessége céljából megemlítjük még Móré Lászlót, ki 1523 szept. 1-én nyer a királytól Heves és Hont vármegyében birtokokat; mint ismeretes, egyike a gyenge királyt környező könnyelmű udvaroncoknak. Magánélete se tiszta, az egykoru írók pecsét-hamisítással, rablással is vádolják.²

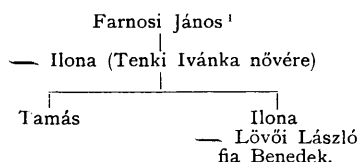
14. Farnosi Balázs diákról oklevelünk azt állítja, hogy egy papot megölt, s e mellett tolvajlással is élt. Az adatot máshol nem találtam feljegyezve. Farnosi Balázs kevésbbé ismert embere Mátyás korának. Az egri káptalan 1454 aug. 4-én kelt oklevelében mint királyi ember szerepel Heves vármegyében,³

A család hevesvármegyei ága a Szalók nemzetségből származott le a XIV. században. Őse Farnosi István, aki Kömlővel határos birtokos, s eskütársa Makranczi Simonnak 1344-ben. A század végéről több tagot ismerünk. 1393 decz. 1-én az egri káptalan előtt Tenki László és rokonai Farnosi Pál elhunyt felesége hitbérét illetőleg kiegyeznek egymással. Az itt található Farnosiak:

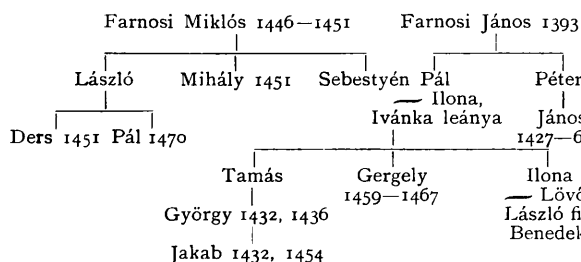
¹ Magy. Tört. Tár, II. 46. l.

² Sebők L. Gyöngyös tört. 113—116. l.

³ Országos Levéltár, Dl. 14838.

Ugyanezen időben a Zách nemzetségből is kiválik egy Farnosi család, melyet Imre fia János alapít meg Tolnamegyében 1355 körül.² Erdélyben is találunk Farnosi Miklós fia Jánost, kinek fiai Veres Dénes és Kemény, de ez a család egészen külön áll a többtől. Farnosi János fiainak Jákótelken van birtokuk, melyet $\frac{1}{3}$ -ában Walkói István fia János és Péter ellen birói úton nyernek (A kolozsmonostori konvent jelentése, 1449 április 17-én). Ugyanott van egy másik Farnosi Péter és Benedeknek is birtoka.³ Hasonlóképp külön család tagjai Farnosi Vid fia László és Sebestyén, a kik a Vidffy-család megalapítóivá lesznek.⁴ A családok törzsének birtokai Heves, Nógrád és Pilis vármegyében voltak. 1420-ban Dersen és Kókaton van zálogos birtokuk. 1434-ben kékkői és körmendi részeket kapnak a Sike családtól.⁵ 1459 február 25-én a király Bessenyei Mihály alnádornak, Farnosi Jánosnak és Gergelynek adja Tepély birtokot, melyet már őseik is birtak.⁶ Ehhez járul királyi adomány kép Bekölcze és Felső-Szólát 1484-ben.⁷ Az összefüggésbe hozható családtagok leszármazási rendje ez:

¹ Anj. O. IV. 397. l.; Bessenyei cs. tört. 131. l.

² Wertner, Magy. Nemzets. II. 400 l.

³ Teleki, II. 17—33. l.; Országos Levéltár.

⁴ Nagy Iván, Magyarország családai, IV. 142., XII. 181. l. Az itt található egyetlen Farnosi család megjelölése tévedésen alapulhat. V. László 1455 márcz. 11-én (Országos Levéltár), István dömösi prépostnak és *Farnosi Vid Miklós* fiai László és Sebestyénnek adományozza Bya birtokot Pilis vármegyében, mely magszakadás folytán szállott a koronára. Tehát Farnoson lakó Vid családról van szó, mint a szintén hevesvármegyei Kenter és Vatha családoknál is? A családfán található Miklósnak nincs Vid előneve.

⁵ Csánki i. m. I. 19. l.

⁶ Bessenyei cs. tört. 141—150. l.

⁷ Csánki i. m. 75., 79. l.

Turul. 1905. II.

Farnosi Miklós a budai káptalan 1446 június 10-ikén kelt oklevele szerint Pomázi Csikó Sándor és János ügyvédje.¹ Garai László nádor előtt 1451 márcz. 19-én Budán megjelentek Farnosi Miklós és fiai, László, és Sebestyén, másrésről Jánoki Egyed fia, László, ennek fia Ders és László, fivére Mihály Palóczy László országbiró levelével, és kijelentették, hogy a Farnosi Miklós és fiai által Jánoki Egyed és fiai ellen Nagycsalomja birtok miatt kezdett perüknek véget vetnek, és a peres Váralja, Kozmalehotalja, Borosznak, Kármánháza, Garáb és Zalathna birtokok ügyét is békés úton elintézik.² László fia Pál az egri káptalan 1432 október 31-iki és a budai káptalan 1470 szeptember 21-iki oklevele szerint királyi ember Heves vármegyében.³ Ez a család nógrád vármegyei ága.

A Farnosiak hevesi ágából János, fia Pál, ennek gyermekei, Tamás, Gergely és Ilona előfordulnak az 1393 december 1-én kelt egyezséglevelében.⁴ — Tamás fia György királyi ember a segedelemvölgyi karthauzi barátok beiktatásánál a hevesújmegyei Bothond birtokba, az egri káptalan 1432 október 31-én kelt jelentése szerint.⁵ Továbbá ugyancsak királyi ember 1436 április 7-én a hevesvármegyei Kenderesen.⁶ — György fia Jakab királyi ember a már említett Bothond birtokban, továbbá 1454 augusztus 4-én ugyanazon vármegyében.⁷

Farnosi Gergely szintén több esetben szerepel a király embere gyanánt; 1459 febr. 25-én (Mátyás király Budán kelt oklevele szerint),⁸ 1461 július 6-án,⁹ végül 1467 márcz. 2-án, ugyancsak hevesvármegyei birtokokban.¹⁰ Péter fia János hosszú életet él. Nem czélunk aprólékos adatokba bocsátkozni, azért csak kereteit adjuk e helyen életének. Királyi ember: 1427 november 8-án (egri káptalan oklevele), 1428 márcz. 9-én, 1436 április 7-én Kenderesen,

¹ Sztáray oklevéltár, II. 374. l.

² Kapy cs. levéltárában a Magy. Múzeumban.

³ Országos Levéltár Dl. 12470. sz. okl.; Bessenyei család története, 159. l.

⁴ Bessenyei cs. története, 131. l.

⁵ Országos Levéltár Dl. 12470. sz.

⁶ Károlyi család oklevéltára, II. 172. l.

⁷ Országos Levéltár Dl. 14838. sz.

⁸ Bessenyei cs. tört. 140. l.

⁹ Ugyanott 141. l.

¹⁰ Ugyanott, 147. l.

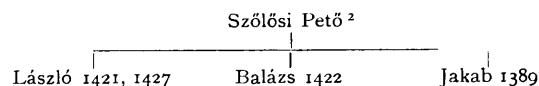
1459 február 25-én, 1461 július 6-án, 1467 márczius 2-án, május 5-én, minden esetben hevesvármegyei birtokokban.¹ Volt birtoka Beregmegyében is. A vármegye hatósága 1463 január 28-án vizsgálatot tart Ilosvai Karácson László erőszakoskodásai ügyében, és ennek birtokával Munkács felől szomszédos birtokosok Farnosi János és István.² — Guthi Ország Mihály nádor előtt 1469 október 6-án Tari György nevében Aszúpataki Hencz Benedek panaszt emelt Verebélyi Boldizsár ellen, kinek jobbágysai 1455-ben elfoglaltak Tarsurdok földet és Henczvölgy erdőt. Az alperes jogutódai (Verebélyi Simon és György nevében Farnosi János ügyvéd jelent meg. Szerinte Henczvölgy már régóta jogos birtoka volt Verebélyi Boldizsárnak, s nincs is Boldogasszony határában, a mit a szomszédokkal is tud bizonyítani.³

A családfán nem közölt tagokon kívül a XV. században a következő Farnosiak élnek: Antal (az egri káptalan 1432 július 9-ikén kelt oklevelében⁴) Lőrincz, Bothond birtokban királyi ember (1432 október 31-én, egri káptalan),⁵; Barnabás Löwön birtokos (1454 márczius 16);⁶ István Munkácson határos birtokos Ilosvai Karácson Lászlóval;⁷ végül Bálint 1470-ben Heves vármegye alispánja. Az újabb korban Farnosi János tanú a Recski testvérek és Rhédei Pál birtokperében (Heves vármegye hatóságának 1554 április 25-én kelt oklevele).⁸

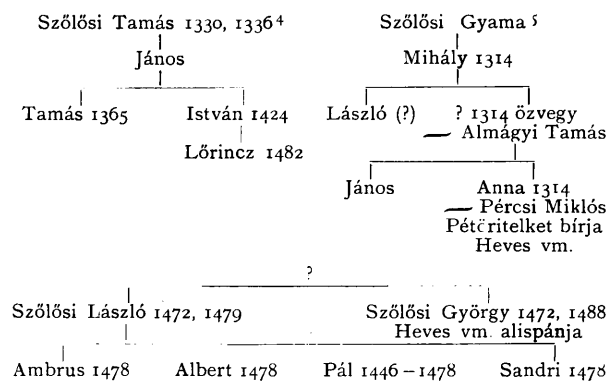
15. A nagykiterjedésű Szőlősi család hevesvármegyei ágából eredt Szőlősi László, a ki oklevelünk szerint testvérgyilkosságot követett el. Az illetékes bíróság vizsgálata azonban nem igazolta a vádat, azért ki is huzzák nevét a proscibáltak lajstromából. Minthogy kevés adat ismeretes a család történetéből, nem lesz fölösleges azokat összegezni.

Körülbelül egyforma időben Dunántúl és Bodrog vármegyében jelenik meg a Szőlősi család: a zalavári konvent 1421 július 15-én kelt oklevele

szerint Rezi és Piliske várakban királyi ember Szőlősi László.¹ Bodrogmegyében Szőlősi Pető két fia szerepel: László, szolgabíró (1421 aug. 16. 1422 június 6.), megyebeli birtokos nemes (a kalocsai káptalan 1427 augusztus 13-iki oklevele szerint), fivére Balázs szintén szolgabíró:

Ugyanezen ág tagja Fülöp, a ki Csipcsi István ügyvédei egyike.³ A család hevesvármegyei ágából a következők ismeretesek:

Szőlősi János fia Tamás 1365 június 25-én megjelent Heves vármegye hatósága előtt, és Szentimrei Loránd fia Sebestyénnel a fenforgó vitás ügy elintézésére választott bíróságot kötött ki.⁶ János fia István 1424 július 25-én mint biharmegyei birtokos fordul elő.⁷ Lőrincz a váczi káptalan 1482. oklevelében említettik.

Szőlősi László életéről kevés adatunk van. Birtokai Heves vármegyében voltak, ezekről szólnak meglevő okleveleink. Báthori István országbíró 1472 július 11-én elrendeli Szőlősi László és György kérésére, Örs-, Igar- és Gyanda-bir-

¹ Zichy okmt. VIII, 24. l.

² Ugyanott, 34., 53., 56., 337. l. Pető fia Jakab birtokainak $\frac{1}{3}$ -át Bebek országbíró foglalja le, a többi Zemlékházai Miklós fia Kilián diáknak és György fia Bertalannak adta, mert az alperes ezek csanádmegei birtokaira erőszakosan rátámadt. Magy. Nemz. Múz. másolatai közt.

³ Ugyanott, 593. l.

⁴ Egri kápt. 1330 szept. 7. és 1336 november 19. (Országos Lev.).

⁵ Ugyanaz, ugyanott.

⁶ M. N. Múz. törzsgyűjteményében.

⁷ Károlyi család oklt. II. 91. l.

¹ Ugyanott, 110., 114., 172., 140. 147—149. l.

² Teleky cs. oklevéltára, II. 42. l.

³ Pásztoí Apátság tört. 368—370. l.

⁴ Károlyi cs. oklevéltára, II. 145. l.

⁵ Országos Levéltár Dl. 12470. sz.

⁶ Sztáray cs. oklevéltára, II. 512. l.

⁷ Teleky cs. okl. 42. l.

⁸ Balázs y. m. 228.; Heves vármegye tört. II. k. 307. l.

tokok határainak megjárását.¹ Hosszabb birtokperei voltak a Bessenyei családdal. Bessenyőt és Szőlőstelek pusztát Rhédei János és társai 1475-ben elfoglalták, Szőlősi László és Fogacsi Bánó György pedig Egyházás-, Szentmárton- és Vakméra helységekre tették kezüket. Az áldatlan állapotnak békés kiegyezéssel iparkodtak véget vetni. 1478 március 12-én Báthori István országbíró előtt megjelent néhai Bessenyei Mihály alnádor fia János és György, másrésztől Szőlősi László, Ambrus Albert, Pál és Sándor fiaival, hogy egyezsége lépjenek.

Elhatározták, hogy Szentmártonmérán és Vakmérán levő birtokrészeiket, továbbá Mérái György diák fia Simon Felsőmérán levő birtokait 500 forintért a Szőlősieknek adják, kivéve Mérái Györgynek ott levő udvarházát és annak tartozékait, de ennek egyéb birtokai, úgy szintén a Tarna folyón levő malom, melyet Szőlősi László újból felépített, a Szőlősieké lesz, úgy, hogy Mérái György is építhet új malmot. E mellett Szőlősi László választhat Szentmártonmérán udvarháznak megfelelő telket, a hozzátartozó részeket azonban két részre osztják fel. Ha a király újabb adományt ad a Bessenyeieknek, azt is felosztják a Szőlősiekkel. A ki újra pert kezd, 600 forintot fizet előre a másíknak.²

A kiegyezés azonban tartós volt. A következő évben (1479 augusztus 21.) ugyanis a budai káptalan előtt Baya János a saját és testvérei nevében tiltakozott az ellen, hogy Bessenyei János Mezőmérát, Szentmártonmérát és Vakmérát a királytól adománykép kérte, noha az nekik ígértetett, sőt hogy a vele kötött egyezés értelmében vagy más efféle alapján Szőlősi László Mezőmérán udvarházak és épületek emelésébe is belefogott. A per további folyásáról nincs tudomásunk.³

Szőlősi László fia Pál a budai káptalan 1446 jun. 10-iki oklevele szerint Pomázi Csikó Sándor és János ügyvédje,⁴ 1463-ban pedig a királyi kancelláriában jegyző (Mátyás király levele Kassa városához, Futak, 1463 június 23-án).⁵

A család tagjai közül Szőlősi Péter 1439 szeptember 24-én (váczi káptalan jelentése) jelen

van Perényi János tárnokmester beiktatásánál Füleken. Szőlősi György 1480 márcz. 4-én Bessenyei János bizonyos heves vármegyei birtokait és birtokrészeit 1000 arany forintért zálogba vette.¹ A család újabkori tagjai közül kettő nevezetes: János kamarai tag, a ki 1548 elején alkudozik Perényi Péter özvegyével Eger vár átadása iránt. Továbbá Márton, 1557-ben Heves vármegye alispánja, borsodvármegyei birtokos, tanu Rhédei Pál és a Recski testvérek említett birtokperében.²

16. A proscribáló levél következő adata Kömlői György fia Jánosról szól, a ki tolvaj hirében áll. A szövegben volt Ország név ki van törölve. A család maga is a jelentéktelenebb köznemesek sorába tartozhatott. A birtokon sok család osztozkodott, s főleg a XIV. században sok bajuk van a szomszédos átányi (Athán) birtokokkal. A Kömlői családból eredő György királyi ember 1439 okt. 23-án (győri káptalan, Országos levéltár) a Rozgonyi család tagjainak beiktatásánál Novatháta birtokba. Valószínűleg ennek a Györgynek fia az a János, és ennek László és Zsigmond fiai is, a kit a budai káptalan előtt 1468 február 5-én János egri szücsmester a saját és gyermekei nevében eltilt Kömlő helységben levő birtoka elidegenítésétől és eladásától.³

17. Az orgazdának nevezett Bői Tarczay János szintén köznemes család sarja. A lajstromot felülvizsgáló bizottság azonban törölte a proscribálandók közül; úgy látszik, hogy az első értesítés nem bizonyult hitelesnek. Az ősök hosszú sorozatával diszelgő család birtokai Szepes-, Nyitra-, Pest- Heves- és Nógrád vármegyére terjedtek ki. Heves vármegyében Kömlőn, Bón és Botondon voltak részei; Pest vármegyében pedig Mártonvágáson és Gödöllőn. Első hevesvármegyei tagja Tarczai Ivánka fia Pál (1322). Mátyás király 1466 és 1468-ban adott nekik több birtokot. A bennünket első sorban érdeklő Tarczai János 1438—1453-ig az ó-budai apácák ügyvédi tisztségét látja el s őket több ízben képviseli (Albert, 1438 március 27.; V. László 1453 szeptember 29.). Később is találjuk nyomát

¹ Balázs i. m. 318—320. l.

² Bessenyei cs. története, 23, 163—165. l.

³ Magy. Nemz. Múzeum törzsgyűjteményében.

⁴ Sztáray oklt. II. 374. l.

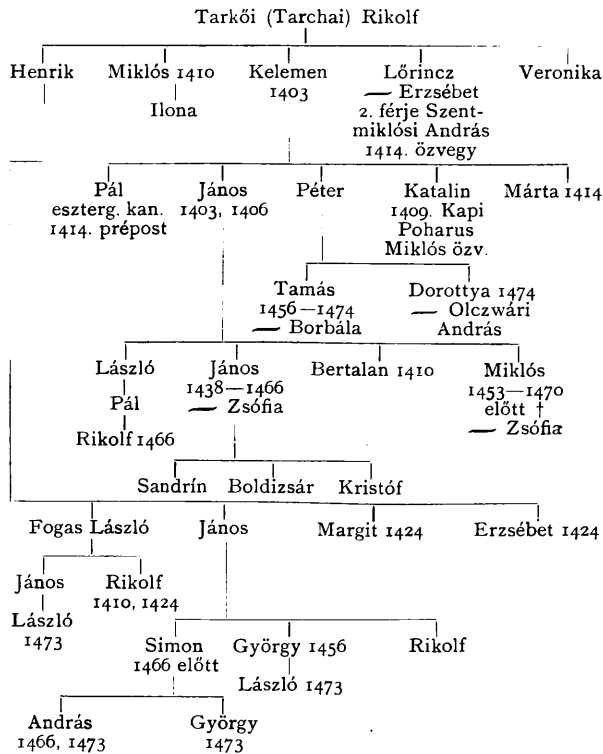
⁵ Teleki cs. oklt. VI. 63. l.

¹ Országos Levéltár; Magy. Nemz. Múzeum levélt. Orsz. Levélt. Dl. 18341. sz.

² Heves vármegye története, II. 73., 178., 218., 242., 309. l.

³ Bessenyei cs. tört. 152. l.

okleveleinkben. A budai káptalan 1461 július 5-én kelt oklevele szerint a Zágorhida nógrád-vármegyei birtok miatt pereskedő Tarczai János a saját és fiai nevében Lévai Cseh Jánossal úgy egyezett ki, hogy a nádor előtt Szent Mihály napján bemutatja a birtokra vonatkozó okleveleit.¹ A XV. századi családfa a következő:

Tarczai János fogott bíró a segedelemvölgyi-tárkányi karthauziak és az Eger melletti pálosok birtokperében (egri káptalan, 1466 június 10.).²

18, 22. Szülde János kún nemes és Layk László teljesen ismeretlen emberek. Az első gyilkos és csonkító, az utóbbi orgazda, valószínűleg szintén kún. Tartózkodási helyük: Asszonyszállása és Berényszállása.³

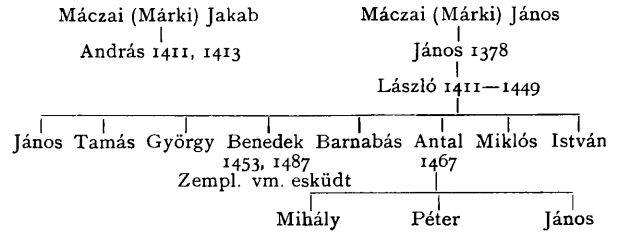
19. A Hanyon lakó Máczai család kiterjedt birtokos nemes Mátyás király korában. Heves

¹ Magy. Nemz. Múz. törzsgy.

² Ugyanott. (AzOrszágos Ltár Dl. 16362.sz. oklevele). Bessenyei cs. története, 149. l., Heves vármegye története. II. 150,477. l. A genealogiát a Berzeviczy cs. okleveleiből állítottam össze.

³ Asszonyszállás ma pusztá, Karczag felett Jász-N.-K.-Szolnok vármegyében; Berényszállása pedig a mai Jászberény.

vármegyei birtokain kívül 1411-ben a Buttkai és Ráskai családdal együtt kapja Varsányt, Ilk és Bacsó pusztát Szatmár, Huguaj, Gáva és Félegyház falukat Szabolcs vármegyében.¹ A Nagy Iván VII. kötetének 278—279. l. között családfából és egyéb adatokból összeállított rész a következő:

A családfán előforduló András fia Jakab és János fia László zemplénavármegyei nemesek, a kiknek a Buttkai és Ráskai családokkal együtt hosszas perük van a Berczeliekkel, ezek erőszakosságai következtében. Szinte évszázados harcz folyik köztük.² A pörösködés egyik tárgyát képezte Máczai Antal tette is, a ki összeírásunk szerint gyilkosságot követett el. Az adat túloz, a menyinyiben csak csonkítás miatt fogták perbe. Az egykorú emlékek szerint 1466—1467-ben (nem Rhédei János halála után) Máczai Antal és Benedek fegyveres emberekkel megtámadták Berczeli Pál udvarházát, midőn annak tulajdonosa is benne volt. Erőszakos uton elvitték Paszab helységről (Szabolcs vármegyében) szóló zálogos levelét és szolgájának Tar Balázsnak lovát, sőt mikor ez lova visszanyerése céljából Tokajba ment, a két testvér a szolgálta szeméit kitolta. Az ügyben megindult vizsgálat a panaszosnak adott igazat, s a kihallgatott tanúk is a vád alaposágát bizonyították.³ Az összeírók ebből az esetből merítették értesülésüket, de az kissé megnagyitva került hozzájuk.

Kora neves embere Máczai Benedek, a ki Ónodi Czudar Simon és Csobádi Gergely hatalmaskodási perében Perényi János tárnokmester ellen az utóbbi megbizott emberei közt említetik (Leleszi konvent, 1453 január 6.). Később

¹ Fejér, X/5. 151. l. Máczai János fia János 1378-ban Málczán és Kathon birtokos. Nemz. Múzeum másolatai.

² Zsigmond király a leleszi konventhez, 1411 decz. 26., Fejér, X/5. 152. l. Rozgonyi Simon ugyanahhoz, 1413 szeptember 1., Fejér X/5. 451. l. A káptalan beiktató levelei 1411 február 29., 1412-ből, ugyanott 211., 382. l.

³ Bessenyei cs. története 30. l.

hosszú ideig (1467—1487.) Zemplén vármegye esküdtjei közt szerepel.

20, 21. Szomolyai István és János gyilkossággal vannak vádolva, az utóbbi testvérgyilkossággal. Nagy hiánya az egykorú emlékeknek, hogy oklevelünk rendkívül érdekes adatát másnal nem tudjuk megvilágítani. A család eredete az Árpádok koráig nyulik vissza, s a XV. században már több ágra (hevesi, borsodi, nógrádi) oszlik. A hevesvármegyei ág megalapítói:

Szomolyai Tamás 1348	Szomolyai Demeter 1348
 Miklós	 János

Tamás fia Miklós és Demeter fia János a Bessenyei Márk és Miklós egri püspök közt forgó perben a püspök részéről nádori emberek (1348 július 4.). Hogy melyik ágból eredt a család Hanyon lakó része, tehát István és István fia János, eddig nem tudtam megállapítani. A XIV—XV. században sok tagja szerepel.¹

23. A Kiskáli Erdőtelki család szintén az ismeretlenek közé tartozik. Kiskaal birtok fekvése felől se vagyunk tájékozva bizonyosan, de valószínű, hogy Vepelét körül feküdt. Összeírásunk a család János nevű tagjáról értesít, a ki gyilkos és átkozott tolvaj. A család tagjai közül ismertesebbek: Erdőtelki Márk fia Márk (egri káptalan, 1322.); Mátyás fia János, Kömlőn királyi ember, (1347 május 16, Heves vármegye hatósága)² Madaras György és Kápolnáserdőtelki Kis Miklós királyi emberek (egri káptalan, 1436 április 7.);³ Zsigmond (1467 márczius 2, Mátyás király),⁴ továbbá egyházaserdőtelki Leuszták,⁵ végül Erdőtelki Bálint, a ki 1504 november 20. (Ulászló király alatt) királyi ember.⁶ Az egri káptalan 1438 október 28-iki levelében a következő családfa van:

Erdőtelki György ⁷	
├── Tamás	└── Ozvald

¹ Bessenyei cs. története, 126. l., Teleki XI. 427. l., Kandra, Adalékok az egri egyházmegye tört. III. füz., 415—416. l. Anj. O. IV. 41—42. l.

² Bessenyei cs. tört. 120. l. Anj o. V. 63. l.

³ Károlyi cs. levéltára, II. 172. l. Albert király, 1438 április 4, (Országos Levéltárban).

⁴ Bessenyei cs. tört. 148. l.

⁵ Egri káptalan 1438 július 27. kelt beiktató levele Debrői Imre számára (Orsz. Levélt.)

⁶ Ugyanott 168. l.

⁷ Az Országos Levéltárban.

24. A nagykiterjedésű Szilágyi család eredeti birtokai közismeretüleg Heves vármegyében voltak, melyeket 1408-ban cserélnek el a Garázda család horogszegi birtokáért. E család valamelyik ágának tagja az a Szilágyi Mihály is, a ki Kompolti Miklós nánai várnagya volt, s a proscibáltak közt emberölés vádjával illetett. Életéről nem találtam egyéb adatot. 1475-ben Dersi Benedek a nánai várnagy.¹

25. Hasonló módon ismeretlen ember Bikszegi Benedek is, a kit egy pap megölésével vádoltak. Heves vármegyében Biki köznemes család ismeretes, Bikszegi kevésbbé. A vád komoly jellegű lehetett, világosan megjelöltetik, hogy szándékosan ölt meg valami papot.

26. A Nagyfái család a nógrádvármegyei köznemes családok egyike. A XV. században egy része az ősi Pálfalván (Pálfi János falván), másik ága Tenkén lakott. Ez utóbbiból eredt a proscriptiónkban előforduló János is:

Nagyfái (Pálfi János-Falvai) Tamás						
Pál 1451						
— Varaszói Kántor János leánya Anasztázia						
János	Mihály	Anglét	Borbála	Krisztina	Katalin	Margit
	1451, 1469	— Kőből- kúti Balázs				

A fentebbi családfa Nagyfái Pál vallomásából tűnik ki, melyet az egri káptalan előtt 1451 június 4-én tett; e szerint saját és gyermekei, továbbá néhai Szentersébeti Mátyás fia Antal osztályos rokona nevében bizonyos szükségletei fedezésére Szentersébeten levő birtokát (Heves vm.) minden tartozékaival együtt Szent-Ersébeti Gáspár fia Jánosnak, Miklós, János és Lázár fiának 200 forintért eladta.²

Tárgyalt oklevelünkben megemlített Nagyfái János tehát Pál fia, egyike azoknak, a kik a cseh zavargásokban a király ellen részt vettek, és annyi gondot okoztak Mátyás királyunknak. Az adat nem valószínűtlen, s mint a korviszonyokba beleillőt, valónak fogadhatjuk el, bár

¹ Ugyanott, 23. l. Az egri káptalan Albert király 1438 szeptember 15-én kelt levelére beiktatja a Rozgonyi családot Szászberék hevesvármegyei birtokba. Rozgonyi Péter hű emberei közt említettik Szilágyi Gergely szarvasközi várnagy.

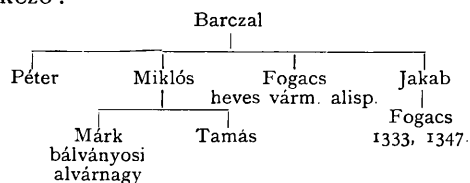
² Eredeti hártán, a Dancs cs. levéltárában, a Magy. Nemz. Múzeumban.

az adatot más oklevéllel nem tudjuk megerősíteni.

János testvére Mihály Tari György és Verebélyi Boldizsár fiainak említett ügyében mint királyi ember jár el (1469 november 23.).¹

27. Császi János hevesi tisztet embercsonkítással vádolja oklevelünk. A birtok a Nánai Kompoltiaké, tehát az ő emberük. Boczonád és Heves közt folyó határperben (1346 április 2., Pál országbíró előtt) a szomszédos birtokosok közt van Császi Pál.² 1403-ban Zsigmond király a hűtlen Császi Gergely és András Csász nevű birtokát Heves vármegyében Bessenyei Lászlónak adja, mivel Imre vajda fiaival a pártütők közé álltak.³ A mohácsi vész utáni időből Császi Bálint ismeretes, 1536-ban hevesvármegyei szolgabíró, királyi ember, Császon és Körén birtokos, a ki jelen van Verbóczy István és fia beiktatásánál.⁴

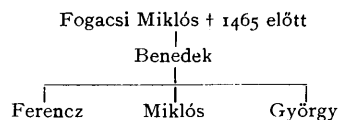
28. Fogacsi Lőrincz osztályos testvérét ölte meg. Nagy kár, hogy az eset bővebb vizsgálatába nem bocsátkozhatom, mivel adatok hozzá előttem nem ismeretesek. A család története a XIV. századig megy vissza. I. Károly 1333 január 2-án Tamás erdélyi vajda fogacsi várjobbágyai közül Barczalt és fiait a havasalföldi hadjáratban szerzett érdemeikért felszabadítja. A családfa a következő:

1346-ban Heves vármegye hatósága előtt vizsgálat folyik volt alispánja Fogacs ellen, a kit lopással vádoltak, de avval védekezett, hogy az elhajtott barmok neki birság fejében jártak.⁵ Ez az alispán eddig ismeretlen a megye történetében, s 1340—41, vagy 1342—44-ig viselhetette az alispáni tisztséget. Ugyane Fogacs királyi ember Boczonádon István királyi jegyző bevezetésénél (1347 november 8.);⁶ Fogacsi György

szintén királyi ember a Hasznosi Nagy család perében Csetneki Péter ellen.¹

A váci káptalan előtt 1465 május 25-én Fogacsi Benedek a saját és fiai nevében tiltakozott a fogacsi birtokrész elfoglalása miatt Fogacsi Bálint és Lukács, Bodonyi Miklós ellen.² A családfa XV. századi része így alakítható meg ezen oklevél alapján:

29. Baabi Dénest törölték a proscribálandók sorából, a gyilkosság vádja alaptalannak bizonyult. A család szintén nevezetes — eddig kevésbé ismert — régi köznemesek egyike. Bár teljes leszármazási rendjét még nem sikerült megállapítanom, mégis hasznos dolognak tartom némely rá vonatkozó adatok közlését.

Első tagja a nyitrai káptalan 1343 máj. 3-iki oklevelében fordul elő, melyben Baabi László és Zsámbokréki Horváth Miklós arbiter gyanánt szerepel Turcsányi Orbán és Györgynek Rudnai Bernald és Ozvald ellen folytatott perében. Nem sokkal később már a hevesi ág is jelentkezik. Baabi Lőrincz szomszédos birtokosa Kömlőn Rikolf fia Lászlónak (1344 márczius 3-án, budai káptalan). 1349 július 16-án Heves vármegye Színhalmán tartja meg közgyűlését, a melyen István, a király magánjegyzőjének, Istvánnak jegyzője, Baabi Szegény András fiával Istvánnal abban egyezik meg, hogy az András fia István és Kún Péter közt fennforgó vitás ügyet fogott bírák döntésére bízzák.³ A XV. században több ággal találkozunk.

1464 május 21-én Heves vármegye hatósága jelenti a nádornak április 14-én kelt levelére, hogy azon perben, melyet Boldogasszonyrédei Pál fia János indított néhai Forgách János gyermekei és Hegyaljai István fiai és társaik ellen bizonyos boldogasszonyrédei birtokrész elfoglalása miatt, a megye Baabi Márton fia Bálintot küldte ki vizsgálatra, a ki a vádat igaznak találta.⁴

¹ Pásztói Apátság, 369. l.

² Országos Lvt. Dl. 3833. sz.

³ Bessenyei cs. története 20, 134. l.

⁴ Heves vármegye tört. II 45., 46., 321 l.

⁵ Fejér, IX/1. 456.; I. VIII/3. 679. l. Anj. Ok. V. 154. l.

⁶ Anjoukori Okmt. V. 154. l.

¹ Ugyanott, 221. l.

² M. Nemz. Múz. törzsgyűjteményében.

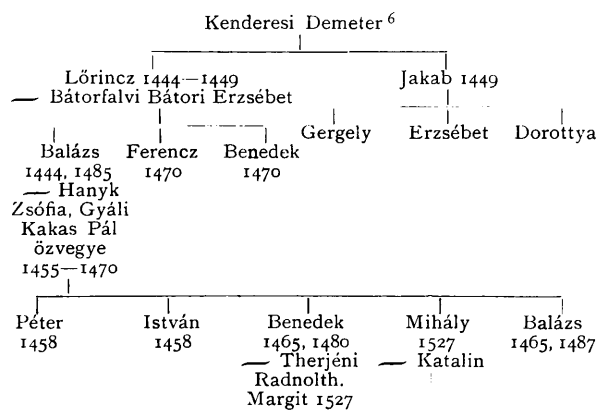
³ Fejér, IX/1. 134—137. l.; Anjoukori Okmtár, IV. 397. l. V. 305. l. Ugyanő kir. ember Kenderesen (egri kápt. 1407 decz. 31.), Országos Levéltárban.

⁴ Országos Ltár Dl. 28, 275. sz.

Nevezetes szerepe van Baabi Lászlónak. 1468—1469-ben alispánja a megyének,¹ királyi ember Rédey János beiktatásánál Szurdokpüspökibe (Ország Mihály nádor oklevele, 1469 márcz. 1.). Ugyanott szerepelnek Pál és Máté is.² — 1470 szeptember 21-én (budai káptalan) említették Baabi Imre, Bón birtokos nemes.³

A család tagjai közül még 1480-ban Baabi László és Dénes szerepelnek, a kik értelmileg részesek Rhédei Mikócza Bertalan támadásában Mikócza Miklós ellen. Bizonyosan másik ágbeli az a Baabi János szolgabíró, a kit a vármegye ez ügyben a vizsgálatra kiküld.⁴ Péter, Dénes és János 1438-ban is több ízben királyi emberek a Rozgonyiak heves- és pestvármegyei birtokaiba történt beiktatásakor.⁵ Baabi Péter (de Kerekudvar) a budai káptalan egy 1513-ik évi oklevele szerint Apczon is birtokos felesége, Klára örök-résében.

30. Az előzőkben tárgyalt oklevélhamisítók sorához csatlakozik Kenderesi Balázs, a ki proscribáló levelünk szerint fel is használta a magyartotta okleveleket. Ősrégi család sarja, s az adat annál érdekesebb, mert nyomát se találjuk a róla szóló egyéb adatok között. A család fája a XV—XVI. század folyamán így alakult ki:

(Folytatását lásd a következő hasábon).

¹ Orsz. Lev. Dl. 16674. és 16684. sz. Ezt se közli Balázs a vármegye ispánjai közt.

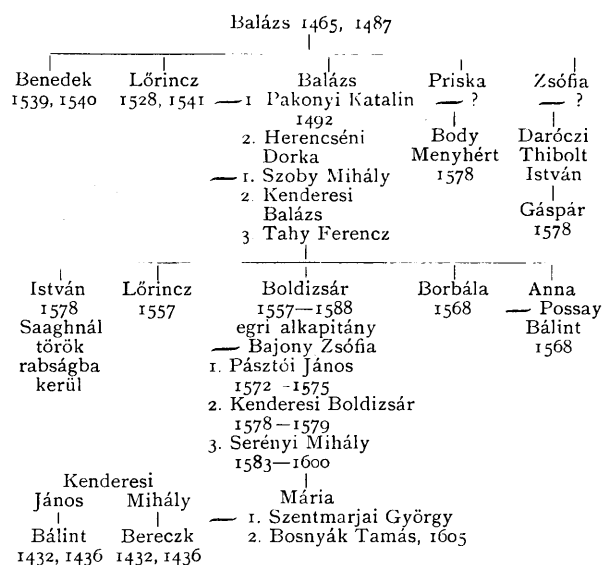
² M. N. Múz. Rhédi cs. levéltára.

³ Bessenyei cs. oklevéltára, 158. l.

⁴ Balázs i. m. 240, 250. l.

⁵ Albert király, 1438 április 4; október 28. Országos Levéltárban.

⁶ Az illető évszámok jobbára a Károlyi család oklevéltárának II. és III. kötetére utalnak, melyekből a családfát összeállítottam.

Mellőzve az ismeretes család történetére vonatkozó adatokat, a fontosabb mozzanatokat említem meg Kenderesi Balázs életéből. 1444 szept. 5. Rozgonyi György országbíró előtt Kenderesi Balázs anyjának Bátorfalvi Báthor Jakab leányának leánynegyed jogát kereste Kenderesben és Kelenyén Hlyniki László ellen. Az országbíró az alperes okleveleinek bemutatására új határnapot tűz ki.¹ E pör a felperes igazságával végződött, mert 1449 febr. 21. a kenderesi leánynegyedét Kóvári Lászlónak 3 jobbágytelkért átengedi.²

1453 augusztus 15-án a budai káptalan Kenderesi Balázst beiktatja Kánthor István bőii birtokrészeibe, királyi adományként.³ 1455 február 10-én Pálóczi László országbíró előtt Hanyk János nádori ítélőmester és Kenderesi Balázs, feleségével Zsófiával (Hanyk János nővérével), másrésztől Sály Péter mester, Hunyadi János kancellárja és rokonai a Kakas Pál fia János (Kenderesi B. mostoha fia) halálával rájuk szállott s megszerzett Gyál, Ésső (Pest vármegyében) és Szentkirály (Csanád vármegye) birtokokban két egyenlő részben megosztottnak.⁴

Az előbb említett bőii birtokra nézve Kenderesi Balásznak és Bey Miklós fia Demeternek

¹ Károlyi cs. oklevéltára, II. 238—239. l.

² Ugyanott, 269—273. l.

³ Országos Levéltár.

⁴ Károlyi család okl. II. 303., 305. Beiktató parancs ugyanott, 313—314. l.

és Csehi Cseh Jakabnak V. László 1455 ápr. 19-én megengedi, hogy a Tiszán át kompot járassanak.¹ A budai káptalan 1458 május 27-én kelt oklevelében újabb birtokokkal találkozunk. Kóvári László a saját, felesége és fiai nevében Pándi Péterrel és Kenderesi Balázssal Bátornéne, Terbegőcz (Bainustelke) és Mitvar hontvármegyei birtokok negyedére, továbbá Kenderesre nézve megegyeztek.² 1460 november 5-én Verneltelke pusztát illetőleg egyezkedik a nádor előtt Kerekgyházi Péterrel.³ Ekkor kezdődnek meg nagyobb szabású birtokperei.

1461 november 15-én Mátyás király a budai gyűlésen utasítja Nógrád vármegye hatóságát, hogy Kenderesi és felesége panaszára Ujfalu birtok jogtalan elfoglalása miatt Nisai János, Thúróczi Benedek és László ellen indítson vizsgálatot. A vádat a kiküldöttek igaznak találták.⁴

Tárgyunkra nézve azonban legfontosabb birtokpöre 1465 június 23-án kezdődött a budai káptalan előtt Nánai Kompolti János, fiai és Recski Tamás ellen tett vallomásával. Hosszú ellenségeskedés előzte meg. A káptalan a Kenderesiek részére Gál éneklő kanonokot, az alperesek számára Ábránfalvi Miklós kanonokot küldte ki, hogy a Kenderes és Fegyvernek közt felmerült határkérdés és hatalmaskodás ügyében vizsgálatot tartsanak. A helyszínén 6—6 embert választottak ki, a kik kölcsönösen bizonyították, hogy a kérdéses Feketehalom tulajdonuk, sőt Márk pálos barát is előállott, s rendje nevében kétségtelen birtokuknak mondta a kérdéses területet. E mellett hat ökröt és egy szekeret visszaadtak Kenderesinek, két elvett ökörért két arany forintot fizettek, két megölt lóért megesküdték, s azt is bizonyították, hogy Kenderesinek Szezsédi Imre nevű jobbágya nem erőszakosan halt meg.

A nagyszabású per folytatásából eddig csak annyi ismeretes, hogy Mátyás király ugyanazon évben (1465 december 15.) a Kenderesi Balázs birtokában levő hegyesi, kenderesi és bőli birtokrészeket kivette Heves vármegye hatósága alól, s Pest vármegyéhez csatolta, mivel az említett

helyek közelebb vannak ennek törvényszékéhez. Ez 1467 június 26-án ment végbe.¹

Mátyás királynak fontos oka lehetett az intézkedés megtételére. Valószínű, hogy a nagyarányú birtokper elintézésére nem tartotta minden érdeket mellőzőnek a heves vármegyei hatóságot, melyben a Kenderesi családnak sok rokona, lekötelezettje volt. Ha hamisított oklevelet Kenderesi Balázs, úgy ezen perben tette, most volt rá leginkább szüksége. A tárgyalás további folyamán merülhetett fel az okleveles bizonyítás kérdése, minthogy mindhárom érdekelt egyenlő meggyőződéssel mondta magáénak a kérdéses területet. A hamisított oklevél tehát Kenderes birtokra vonatkozott, valamely régebbi adománylevél mintájára. Nagy kár, hogy ezen adatot nem tudjuk bővebben megvilágítani, mert a tárgyalt birtok határjáró leveleiben Feketehalom nem fordul máshol elő, s nem tudjuk meghatározni, hogy milyen időtől kezdve számítják egyik vagy másik birtokhoz.² Csak nehezíti a kutatást, hogy az oklevél hamisításáról semmi nyomunk nincs, sőt Kenderesi tovább is a király kegyelt híve marad. Viszont proscibáló levelünk adatát se lehet kicsinyelnünk. Fontos, hogy külön megjegyzi a hamis oklevél készítését és felhasználását, a mi határozottabb jelleget ad a róla szóló értesítésnek.

Kenderesi Balázs életének további részletezésében is okleveles anyagra támaszkodhatunk.

1465 december 8-án a király neki adja a berivói-szentiváni és policharai birtokrészeket (Körösm.), melyeket Bod Márton szentgyörgyi várnagytól és Lengyel Miklóstól hűtlenségök miatt elvett.³ 1466 október 15-én ellentmond Bakari Leusták beiktatásának Nyitvarcz pusztá birtokába.

A Kenderesi szántók miatt 1470 szept. 21-én megújult a perlekedés. A budai káptalan terjedelmes jelentést ír Mátyás királyhoz a parancsára és a panaszosok kérésére Kenderesi Balázs

¹ Ugyanott, 372—373, 386—387. l.

² V. ö. Árp. Uj Okmt. VIII. 37—41., Hazai Okmt. VIII. 84—86., Fejér V/r. 72., 165., X/5. 189. l. A részletes határjárás nem Kenderes és Fegyvernek, hanem Zamla felé történt, s ez az oklevél hamis is (Anjoukori Okmt. I. 65., és Fejér IX/1. 135—157. l.), de Feketehalom délre esett, a kenderes-fegyverneki, ut mellett.

³ Ugyanott, 383—384. l.

¹ Országos Levéltár.

² Magyar Nemz. Múzeum levéltárában.

³ Károlyi cs. oklt. II. 331—332. l.

⁴ Ugyanott, 339—340. l.

ellen történt vizsgálatról. A Buda-feletti Szent-Lőrincz zárda pálos barátai, Bessenyei Mihály nádor, Bői Demeter, Berczel János és Ludasi Zsigmond jelentették a királynak, hogy Kenderesi több törvénytelen lépésre ragadtatta magát, így Szent Lőrincz napja körül több emberével «Kissziget és Tövises sziget» nevű területen levő széna lekaszáásával 100 forintnál több kárt okozott a felpereseknek. Novemberben a környékbeli kúnokkal elrontotta a kenderesi határt, továbbá a barátok Remete János nevű jobbágját megverette.

A per további folyamából kiderül, hogy az első ítélet az előbb tárgyalt határkérdésben nem volt Kenderesire nézve kedvező, mert négy évvel előbb (1466-ban) a pálosok földjéből 100 ekénél nagyobbat elfoglalt a Kenderes és Fegyvernek közt vezető út mellett, s ezt a panasz benyújtása idején is megtartotta. Hamis oklevél használatáról szó sincs a vádban, nem is lehet belőle rá következtetni. Annyi bizonyos csak, hogy a vármegye által kiküldött — alább ismertetett — bizottság előtt felmerült az oklevél hamisítás ügye, de a nádor nem talált kellő okot a nyomozás megtételére. Így is jellemző, s növeli adataink számát Mátyás király kora embereinek jellemzéséhez. Felróták Kenderesinek továbbá azt is, hogy a király 1469-ik évi látogatásának költségéből a reá eső 25 forintot a barátoknak nem akarta megfizetni. A panaszosok előadását a vizsgálat igazolta s az alperest Gyál birtokon megidéztek.¹

Élete további folyamán se lábal ki a folytonos birtokperекből. 1470 szept. 26-án Pakoni Balázs és társai ellen emel panaszt. Cső nevű birtokán megverték János nevű pásztorát, három évvel előbb elrabolták két ökrét, Oláh Mihály nevű jobbágya házat elpusztították stb.² 1477—1482-ig folyik a pere György sági prépost ellen több hont vármegyebeli birtokfoglalás miatt. A panaszt igaznak találják a kiküldöttek.³ — 1483 november 17-én a budai káptalan előtt Kenderesi Balázs a saját, Benedek és Mihály fiai, Kóvári Simon pedig a saját és László fia nevében kölcsönösen örökbe fogadják egymást

birtokaikat illetőleg. E szerint Kenderesi Balásznak 1483-ban a következő birtokai vannak: Gyál, Esső, Palást (Mitvarcz); birtokrészei: Albertin, Kenderesen, Hegyesen és Kelenyén (Pest vármegyében), Szentkirályon Csánád vármegyében.¹ Ennek folytatása volt, hogy másnap ugyanazon káptalan előtt a Szent-Lőrincz kolostor levéltárában elhelyezték megőrzés céljából a Hont- és Pestvármegyében levő birtokaikat illető okleveleket, a honnan csak egymás közös beleegyezésével vehetnek ki másolatokat vagy eredetieket.²

Utolsó emlékünk róla Mátyás király 1485 november 13-án Budán kelt oklevele, melylyel Alberti Miklóst és társait bizonyos alberti birtokrésztől folyó perben Kenderesi panaszára meg nem jelenés miatt a birságban elmarasztalta.³

31. Művelődéstörténelmi szempontból fontos esetek a következők, melyekben a proscibálás oka a husszita felekezetre történt áttérésben rejlik. Erdőtelki Veres László felesége is ezt a vétket követte el valamelyik atyafiával együtt. A család régi hevesvármegyei köznemes, első tagjaival az egri kápt. 1345. kelt oklevelében (Erdőtelki Veres János királyi ember), továbbá E. Lajos 1347 június 25-én kelt oklevelében, végül 1348 július 4-én találkozunk, a hol a vármegye nádori emberei közt Johannes Rufus de Erdew-Teluk és fia László is említették.⁴ Ezek utódja tárgyalás alatt levő iratunk Veres Lászlója is. A család a XVI. században is él, egyik tagja, Miklós Külső-Szolnok vármegye szolgabirája 1519-ben.⁵

32., 33., 34. Proscibáló levelünk három Tenkivel ismertet meg bennünket: Péterrel, Jánossal és Istvánnal. Mindhárom husszita lett, vagy felesége lett azzá, azért kerültek a lajstomra.

¹ Magyar Nemzeti Múzeum törzsgyűjteményében. Hátán XVI. sz. elejéről való jegyzet: budai káptalanban tetek ilyen vegezest az Kenderesi nemzet és Kowary, hogy az melyiknek magva zakad egyben zalando legen fíjjuk.

² Károlyi cs. oklevéltára, II. 318—319. l.

³ Ugyanott. 520—521. l.

⁴ Anj. Ok. IV. 552. l. V. 97. l.; Bessenyei cs. ok levéltára, 126. l.

⁵ Balázs i. m. 258—260. l. Az említettekhez csatlakozik Veres Miklós és fiai, György és Péter, a kik Gombaszegen levő birtokaikat 1371 május 9-én (egri káptalan előtt) az újból felépítendő ágostonrendi kolostorra hagyják. Magyar Nemz. Múzeum másolatai közt.

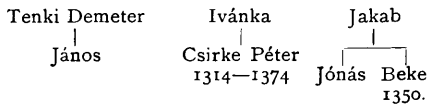
¹ Országos Levéltár Dl. 17062. sz.

² Károlyi cs. oklt. 409—413., 491—495. l.

³ Ugyanott, 465., 466., 409—510. l.

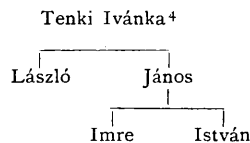
A család egyike Heves vármegye legrégebbjeinek.

1310-ben határt járat az egri káptalan az ősi Tenk birtok körül. A családnak ekkor 3 ága van:¹

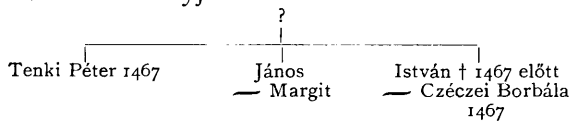

A család későbbi tagjai közül ismertebbek: Tenki Gál, aki a Kompolthiak birtokaival szomszédos;² László, Tamás fia Péter ügyvédje.³

A XIV. század végéről egy másik családfa örödéket találunk: 1393 decz. 1-én Tenki László és rokonai a Farnosi Pál néhai felesége Ilona (Tenki Ivánka testvére) hitbére és jegyruhájára nézve az egri káptalan előtt magukat Tepélyi kielégítetteknek mondják.

Adatok itt újra hiányoznak, s nem állapítható meg, ki az — oklevelünkben felemlített három Tenki atyja:

Tenki Péter maga lett eretnekké. (Hogy mit jelent a szövegben álló glera szó, hosszú kereséssel se tudtam megállapítani.) Heves vármegyei birtokos nemes, 1457-ben kiküldött ember a segedelemvölgyi tárkányi karihauziak birtokperében.

Tenki János életéről is keveset tudunk. 1467 márcz. 2-án jelen van Bessenyei Mihály beiktatásánál Tepélyen.⁵

A harmadik Czékeinek felesége Czéczei Borbála szintén huszitává lett a sógorával együtt. A család törzsökös abaujmegyei, s Csoma József

¹ Fejér, VIII/6. 190. l. Ugyanezek vannak Tamás erdélyi vajda választott bírái közt Boczonádon, 1340 okt. 21. Anj. O. V. 97—99. l. (A proscr. levélben Chenk hiba, Thenk olvasandó). Csirke Péter Borosznokon kir. ember, Fejér, IX/7. 369. l. Jakab fia Beke Gyöngyösön királyi ember, 1350 jun. 21-én; az Anj. O. V. 385. l.

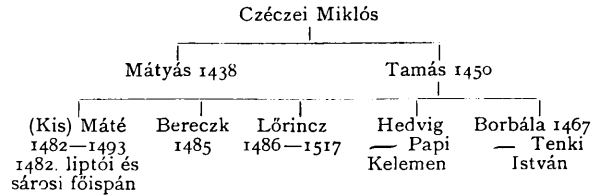
² Anj. O. II. 231. l.

³ 1380. Fejér, IX/5. 436.

⁴ Bessenyei cs. tört. 131. l.

⁵ Bessenyei cs. tört. 148., 151. l.

iparkodott eredetét felkutatni.¹ Az ott közölt családfa XV. századi részét némi kiegészítéssel így állíthatjuk össze:

A már megjelent adatokat óhajtom e helyen néhány regestával kiegészíteni. Abauj vármegye két alispánja Bwzlói Miklós és Czéczei Bereczk 1485 január 26-án az országbíró parancsára vizsgálatot tartanak a gönczi pálosok által bevádolt Fülöp egri káptalani jószágkezelő ellen.² 1485 máj. 11-én Czéczei Máté és Koromházi Korom Bálint Piaczkafalva birtoknak a Papisháziak részére történt beiktatása ellen tett tiltakozásukat visszavonják.³

Upori Borbálának, Czékei János özvegyének sok baja volt Sempsei Lászlóval, Czéczei Kis Mátéval, a kik hosszú birtokperben állanak vele 1487—1490-ig. Egy 1499 márczius 4-én Czikén kelt oklevelében Zernyegi Tamásnak, a vár hű gondozójának özvegye idejében, őszinte köszönetét fejezte ki.⁴ A tartalmilag is ritka levélen rajta van az özvegy zöld pecsétje, melyről a Czékei család címere a következő módon állapítható meg; köríves pajzsban koronából kinyúló kardot tartó pánczélos kar, a pajzs balsarkában

a kard fölött kisebb ötágú, alatta nagyobb négyágú rózsa.

Ulászló 1492 február 23-án meghagyja Szapolyay Istvánnak és Czéczei Lőrincznek, hogy Szeмерcsényi Simon, Szentiványi Balázs és Nádasi Tamás csorbai és vasecki birtokait a vámmentességben ne háborgassák.⁵ Egy 1498 ik évi székesfehérvári keresztes konventi oklevélben Czéczei Péter említettik királyi ember gyanánt Bogárd

¹ Abauj-Torna vármegye nemes családjai. 154—158. l.

² Országos Levéltár Dl. 19013.

³ A Szent-Ivány cs. levéltárában a M. N. Múzeumban.

⁴ Eredetije Országos Levéltár Dl. 20823.

⁵ Ugyanott.

birtokon Fehérmegyében.¹ Végül Ország Mihály nádor előtt 1467 június 22-én Tenki István özvegye nemes Borbála asszony bizonyos szükségletei fedezésére hét ekényi földön levő termését Tenk birtokon Rhédei Jánosnak adja oda, azon 8 aranyért, melylyel neki tartozott.²

A család tagjai közül még Pált említem meg, a ki II. Ulászló 1506 decz. 14-én kelt oklevelében királyi ember Gyöngyösön.³

35—36. A Tarczán lakó Horváth-család tagjai közül János emberölés, Egyed pedig eretnokség bűne miatt került a proscibálandók lajstromára. A sok Horváth család közül igen nehéz s nem értekezésem szűk körébe vágó feladat e két ember hovátartozását megállapítani. Horváth János valószínűleg azonos azzal, a ki Dalmady Miklós deák lévai várnagy Margit nevű leányának 1485 körül első férje volt (a második 1508 körül Horhy Péter).⁴

A tárgyalás elején kitűzött sorrendet betartva vizsgáljuk közelebbről a proscibáló levél létrejöttének körülményeit. A letárgyalt részleteket összegezve, oklevelünk 1466 végén, vagy 1467 legelején íródott.

Az 1467 május 22-én Hevesen megnyílt vármegyei közgyűlés nagyszabású volt. A király határozott kívánságára Ország Mihály vezette a tárgyalást, melynek részleteiből csak kevés jutott elszórtan oklevéltárainkban reánk. A nádorra váró sok tenni való magyarázza meg oklevelünk létrejöttét is. Hogy a közgyűlésen tárgyalandó ügyekhez szükséges okleveleket a nádor a helyszínére elvigye, s hogy a megfelelő tárgyi ismeretet előre megszerezhesse, valószínűleg felszólította a vármegyét, hogy állítsa össze azok névsorát, a kik felett törvényt kell ülnie. Ez az eset nem volt az egyedüli, s proscibáló levelünk azért becses, mert egyike azon középkori emlékeknek, a melyek a pörök közbeeső folyamatát tüntetik élénk. Az irat létrejöveteléről feltett véleményem támogatásául szolgál az is, hogy a király erősen rajta volt, hogy a szükséges gyorsasággal hozzanak ítéletet, például Rhédei János ismertetett s

ezen vármegyei gyűlésen tárgyalt perében a Pásztói testvérek ellen.¹

A vármegye kiküldöttei tehát a valószínűség szerint tárgyalandó ügyekben előzetes vizsgálatot tartottak, s írásban jelentették annak eredményét. Ők állították ki a proscipionalis levelet, a melyet pecsétjökkel lezártak. A vármegyei hatóság átvizsgálta, valószínűleg ez törölte az említetteket, bár úgy is történhetett, hogy a nádori törvényszék húzta ki azok neveit, a kiknek ügyét már tárgyalta (Tari György, Pásztói András), — azután saját pecséteivel lezárva küldte el a nádornak. Így került rá a 4 ujjab záró pecsét.

A dolog természetéből következik, hogy a benne foglalt tények előzetes kutatás eredményei, — bár így is élénk világosságot vetnek Mátyás korának társadalmi életére, — továbbá az is, hogy az akkori Heves vármegyére terjednek ki, legfeljebb a több megyében birtokos családok által érintkeznek a szomszédos megyékkel is. Tartalma is elég zártkörű, ugyanazon eset többször ismétlődik. A legtöbb adat emberölésről szól (15), kevesebb rablásról (6), orgazdaságról (5), eretnokségről (5), testcsontkitásról (4). Fontos a három oklevélhamisítás felemlítése s a hazaárulást jelentő cseh szövetkezés (2).

A részletek tárgyalásából kitűnik végre az is, hogy előkészítő megismertetés volt az említett vármegyék tárgyalandó állapotáról, tehát 1467 május 22 előtt kellett létrejönnie. A sok bizonyító adat ujjab felsorolása helyett csak az egri káptalanról mondottakat ismétlem. A hitelesség megszüntetése a vármegye gyűlésen történt, de már augusztus 9-én visszavonta a király a proscipiót. Nem lett volna értelme, hogy az oklevél írói tovább is proscibálnak tartsák a káptalant. A figyelem esetleges elkerülésének feltevését kizárja Pásztói András, Tari György, Szenterszébeti János esete, a kiknek ügyét a bíróság már a vármegyei gyűlés előtt, vagy azon tárgyalta. Viszont megjegyzendő, hogy ellenük már 1465 végétől folyt a per az ország valamelyik főbíróságánál, tehát a proscipió létrejöttét tehetjük 1466 végére. Egyéb bizonyítékok közt van végül a Tenki Jánosról tárgyalt is, a ki a proscibáló levél szerint még életben van, az 1467 június 22-iki közölt adat szerint pedig már özvegy a

¹ Hazai okmánytár, V. 390. l.

² Balázsy i. m. 226. l.

³ Grassalkovich hg levéltára, Hédervárott.

⁴ Turul, VII. 92. l.

¹ Balázsy i. m. 225. l.

felesége. Ennyibe foglalható össze az alakilag és tartalmilag is érdekes oklevél ismertetése. Mint a maga nemében egyetlen emlékünkbizoz-

nyára nem jelentéktelen mozaik a Mátyás korabeli társadalmi élet megrajzolásához, az egykorú események megértéséhez és megítéléséhez.

Dr. BARTFAI SZABÓ LÁSZLÓ.

UJABB NEMZETSÉGI KUTATÁSOK.

(Hatodik közlemény.)

5. A Szentgyörgyi-Baziniak szabolcsmegyei ága.

Ismeretes, hogy a Szentgyörgyi és Bazini család első kimutatható őseinek, Tamásnak, legkorábbi birtokai a szatmármegyei Fentős és Kékes voltak és hogy Tamásnak két fia volt: Sebes és Sándor. E két fiuról csak azt tudtuk, hogy 1216-ban királyi pohárnokmesterek, pedig Tamás fiainak korábbi pályafutását is meg lehet némileg rajzolni, mi által az árpádkori archontológia megint egy lépéssel haladhat előre. *Sebes t. i. 1214-ben Krasznamegye főispánja*, mi abban találja bizonyítékát, hogy *mellette fivére, Sándor Abaujvármegye főispánja*.¹ *Sándor azelőtt, 1209- és 1213-ban Somogy-, 1213-tól 1214-ig Abauj vármegye főispánja*.² 1216-tól 1217-ig pohárnokmester; 1233-ban II. András országnagyjai sorában szerepel, a nélkül, hogy az illető forrás az általa viselt tisztséget megnevezné; kétséget nem szenved, hogy *Andrásnak 1234- és 1235-ben előforduló pohárnokmesterével és a szintén még András alatt 1235-ben működő Sándor nevű lovászmesterrel azonos*.

I. Sándornak, kinek halálzási évét nem ismerjük, három fia volt: I. Kozma, Achilles és egy névleg ismeretlen, ki 1241-ben a tatárok ellen a Sajónál vívott csatában elesett. Tudjuk, hogy az 1216-ban véghezment osztálynál Sándor a szatmármegyei fentősi és kékesi részeket választotta magának és hogy ezeken

¹ Fejér, III/I. k. 163. l. Sebes itt «comes Crasouien» a mi esetleg «krassói» főispánnak is vehető. Miután azonban nem igen hihető, hogy a két fivér két egymástól oly roppant távolságban fekvő megyében, mint Abaujvár és Krassó, működött volna, hajlandóbbak vagyunk elfogadni, hogy «Crasouien» Fejérnél csak a Kraszna ferdítése.

² Fejér, III/I. k. 163. l. VII/I. k. 202. l. (év nélkül). Wenzel, I. k. 133. l. (tévesen 1214.) VI. k. 360., 368. l. XI. 94., 102., 118. l.

kivül Pozsonymegyében is részint királyi adományozás, részint vétel útján szerzett birtokai voltak;¹ így tehát egészen természetes dolog, hogy fiai, nevezetesen Kozma és Achilles a szatmárvidéki uradalmakat örökölték és azokat lehetőleg gyarapítani iparkodtak. Ennek hatalmas bizonyítékát képezi István társkirálynak 1266-ban kiállított okirata, mely a következőt tartalmazza: Kázmér, az ifjabb király jegyzője arra kéri urát, hogy bizonyos Ékes Joakim szabolcsi várjobbágnak magvaszakadtán a koronára szállt, Szabolcsmegyében a *Tisza mentén* fekvő (névleg meg nem jelölt) birtokot adja neki. E birtokot azonban a tatárok kivonulása után **Sándor fiai: Kozma és Achilles** István király tudta és beleegyezése nélkül magukhoz ragadták. István teljesíti Kázmér kérelmét és a jegyzőt ellentmondás nélkül be is igtatják. *Sándor fia Kozma akkor még él, Achilles helyett azonban már csak fia Tamás szerepel*, kiket a király figyelemzet, hogy e birtok tulajdonjogára vonatkozó esetleges okirataikat hamisítványoknak fogja nyilvánítani. Ezt István 1271-ben, IV. László 1272-ben megerősíti.²

Achilles fia Tamásnak nemcsak családtörténeti, hanem országos szerep is jutott. Hol tartózkodott és mit művelt 1266-tól 1273-ig, nem tudjuk, de 1273-ban már kitűnő hadfinak bizonyul. Cseh Ottokár és IV. László között 1273 nyarán újra kitört a háború; a két ellenséges tábornok csak a Morva folyó választotta el egymástól; Marchegg táján összeütköztek és ez alkalommal tüntette ki magát Tamásunk, miután a pozsonyi várjobbágyok élén sikerült neki az ellenséget szétugrasztani. Midőn Ottokár újabb csapások után az erős Laa várba zárkózott és a vár falai előtt az ellenségek újra összezsaptak, Tamás

¹ Fejér, III/I. k. 176. l. Wenzel, XI. k. 231. l.

² Wenzel, VIII. l. 146., 147., 337. l. IX. k. 3. l.

sunk parancsnoksága alatt Magyar nb. Olgyai Farkas, csallóközi várjobbágy tüntette ki magát.¹ Harmadszor 1273-ban találkozunk Tamással, midőn Detrekő vára előtt fennebbi Olgyai Farkas fivére Péter harcz közben súlyosan megsebesül, miből következik, hogy Tamás e hadjárat minden egyes mozzanatában tevékeny részt vett, mert Tolvaji (a mai pozsonymegyei Boldogfa, Szempcz mellett) Jakab Győr előtt is kitüntette magát.

A hadjárat bevégezte után Tamás már ország-nagy. 1275 márczius 24-én országbiró, Pozsony-és (június 4-én) Semptemegye főispánja; június 4-én még országbiró, december 4-én azonban már szlavóniai bán, mely tisztséget 1276 első feléig viseli; 1276 augusztus 9-e óta címzetes bán és Nyitramegye főispánja, 1277-ben a mellett komáromi és pozsonyi főispán, mely méltóságokban 1277 november 10-ig található,² de miután 1277 után már nem találkozunk vele, több mint valószínű, hogy 1277 végén meghalt.

Halála hosszadalmas örökösödési perre adott okot.

Tamásnak nem voltak egyenes fiörökösei, minek következtében Szatmármegyében feküdt *dobosi*, *pályi* és *dégi* birtokrészei legközelebbi nemzetségi rokonaira, t. i. Kozma fiaira *Kozmára* és *Pálra*, valamint bizonyos *Sándor* nevű nemzetségi rokonára szálltak.

Kozma fiairól, Kozmáról és Pálról már eddig is tudtuk, hogy pozsonymegyei birtokaikban nyugtalanokdtek és erőszakoskodtak; de Szabolcs- és Szatmárvidéken sem viselkedtek jobban. A László király és egynéhány lázadó között 1286 és 1287 körül kitört viszályok alatt Kozma fiai és rokonaik a lázadókhöz csatlakoztak, minek az lett a következménye, hogy a király 1287 július 30-án Szabolcsmegyében a Tisza mentén fekvő *dombrádi*, *dobosi* és *besztereczi* birtokaikat a Kállaiaknak adományozta;³ nem

csoda tehát, ha Tamás bánnak hátrahagyott birtokaihoz annál jobban ragaszkodtak.

Egy 1294 szeptember 6-án kiállított okirat erről a következő adatokat nyújtja: Nevezett napon megjelenik András király előtt Aba nb. Péter fia Göde mester, másrészt pedig Kúke Jakab, neje fivéreinek képviselőjében: e fivérek pedig Kozma fiai: Pál és Kozma.¹ A felek célja az, hogy a dobosi birtok iránt már régen folytatott pört bevégezzék. Megjegyzendő, hogy Kúke Jakab neje, I. Kozma leánya, első ízben Rozsd nb. Kis Mihályhoz ment férjhez, hogy 1285 előtt már Kúke Jakabnak a neje, hogy ez utóbbi 1291-ben dombrádi birtokos és hogy tőle származik a Lónyai-család.

A királynak bemutatott periratokból kitűnik, hogy Aba nb. Péter *néhai Tamás bán nővérének a férje* és hogy kettejük fia anyai örökségét a dobosi birtokból követeli. Péter comes e célból mindazon ítéletleveleket és ügydarabokat bemutatja, melyeket különböző bírák különböző időben ez ügyben kibocsátottak és melyeknek értelmében bizonyos *Sándor és többi fivérei*² szintén kötelesek voltak a leánygyedetet kiadni. Domonkos alországbirónak (ki IV. László idejében 1274 óta szerepelt) egyik keletnélküli levele arról tanuskodik, hogy Tamásnak hagyatékát 400 márkára becsülték, hogy Tamás nővérének leánygyedete 100 márka értéket képviselt és hogy Sándor az örökségnek reá eső részét tartozott kiszolgáltatni; de midőn az ítéletet végre akarták hajtani, akkor Sándor a végrehajtásra megjelent vegyes bizottságnak fegyveres kézzel ellenállott. Ennek következtében, bár többször óvást emelt, a dobosi birtokrésznek újabb kiszolgáltatásában marasztalták el, a mi IV. László alatt annyiban érvényesült, a mennyiben Sándor a dobosi, pályi és dégi birtokrészeket Gödének átengedte. Miután azonban úgy Sándor, mint Kozma fiai, Kozma és Pál a bírói idézéseknek meg nem feleltek és makacskodtak. András király fentebbi napon úgy ítélkezett,

¹ Hazai oklevéltár, 72. l.

² Fejér, V/II. k. 240., 245., 278. l. Knauz, II. k. 50., 76. l. Wenzel, IX. k. 114., 117., 147. l. XII. k. 116. l.

³ Wenzel, IX. k. 560. l. Kelet nélkül, de Pauler Gyula szerint 1287-re helyezendő. — Miután az okiratok Kozmát és Pált mindig csak Kozma fiainak nevezik, azt hiszem, hogy az illető okiratban «Pauli et Fratrum suorum filiorum Cosme» helyett helyesen «Pauli et fratris sui filiorum Cosme» mondatnak kellene állnia.

¹ Ez bizonyíték arra nézve, hogy I. Kozmának csak e két fia volt. Ha ezeken kívül még egy vagy több fia lett volna, akkor kiemelné az okirat, hogy Kúke Jakab ezeket is képviseli.

² Ez is újabb bizonyíték arra, hogy e Sándor nem volt I. Kozma fia; az «aliis fratribus suis» nem vonatkozik II. Kozmára és Pálra.

hogy Péter neje 1. néhai Tamás bán hagyatékát mint leányegyedet, 2. Sándor birtokrészét hatóság elleni kihágása és okirathamisítása, 3. Kozma fiai Kozma és Pál részeit pedig azon 20 márka birság fejében kapja, melyre ezek a bírói idézések megsértése miatt lettek elmarasztalva; ez alkalommal kiemelik, hogy Péter neje nem csak leányegyedet, de Tamás bán anyjának — tehát saját anyjának — hozományi illetékeit is kapja. Hogy mikor adta ki Sándor az ő részét? nem tudjuk. Kozma fiai Kozma és Pál dobosi, pályi és dégi birtokuk felét 1296-ban adták ki Péter nejének.¹

Mielőtt Kozma és Pál további sorsáról egyet-mást mondanánk, szükséges hogy egy másik kérdéssel végezzünk.

Az eddigiekből láttuk t. i. hogy Tamás bán hagyatéki ügyében bizonyos Sándor is szerepel. Kijelentettük és indokoltuk, hogy e Sándort nem tartjuk I. Kozma fiának és hogy fratresei alatt nem I. Kozma fiai II. Kozma és Pál értendők. Midőn ezt újra hangsúlyozzuk, e Sándor személyére nézve a következő megoldást adjuk, melyről feltételezzük, hogy — ha csak minden jel nem csal — a kérdésre teljesen kielégítő és elfogadható választ ad.

Miután Sándor, ki egyuttal fivéreit is képviseli, Tamás bán után éppen úgy örökölt, mint Kozma fiai: világos, hogy Tamás bánhoz ugyanazon fokú rokonságban kellett állnia, mint Kozma fiaihoz. Tudjuk, hogy Sándor pohárnokmester fiai, Kozma és Achilles 1241-ben a Sajónál a tatárok ellen harcoltak és hogy ugyanott akkor egy névleg ismeretlen fivérük elesett.² A tatárjárás után Sándor fiai, Kozma és Achilles Ékes Joákimnak Szabolcsmegyében a Tisza mentén fekvő jószágát bitorolták; fivérük akkor már nem élt, hátrahagyott fiai valószínűleg még zsenge koruk lehettek; 1349-ben pedig Hontpázmán nb. Sándor fia, Petri Sándor egyik nemzetségi rokonával, Petri Tamással együtt Doboson, Dégen és Pályin birtokos.³ Ebből tehát kiviláglik, hogy 1. *azon Sándor, ki 1294-ben Kozma fiaival együtt Tamás bán nővérének leány-*

egyedet kifizeti, Sándor pohárnokmester azon fiának a fia, ki 1241-ben a Sajónál elesett és hogy ennek folytán a Petri és petri Derzs családok ősei e Sándornak fivéreiben keresendők; miután pedig tudjuk, hogy a Petriek őse Lőrincz,¹ egyuttal kimondhatjuk, hogy Sándor pohárnokmesternek mindeddig ismeretlen nevű, 1241-ben elesett fia e Lőrinczczel azonos.

* * *

Karácsonyinak a magyar nemzetségekről szóló művében² a következőt olvassuk: «A dobosi uradalomban birtokos volt bizonyos Tamás bán. Ezt minden hasonlatosság mellett sem szabad egynek vennünk a Szentgyörgyi-Cseklézi-ágon említett Ehellős fia II. Tamás bánnal. A két Tamás birtokainak roppant távolsága s családi összeköttetésük mutatják a különbözőséget. A Szentgyörgyi-ágon látható II. Kozma fiai sem tarthatjuk egy személyeknek a Besztereczi-ágon levő I. Kozma fiaival, noha a keresztnévek teljesen egyeznek. Ámde Szentgyörgyi-ágbeli II. Kozma fiai 1295 előtt meghaltak (F. VI/I. k. 353. l.) Besztereczi-ágbeli I. Kozma fiai pedig 1296-ban még élnek stb.» Ez tehát fentebbi kutatásaink eredményével legmerekvebb ellentétben áll.

Ennek az ellentétnek az az oka, hogy Karácsonyi az 1266. évi okiratot nem vette tekintetbe. A ki nem tudja, hogy I. Kozmának még Achilles nevű fivére volt, hogy az utóbbinak fia Tamás és hogy, mert Ékes Joákim birtoka Szabolcsmegyében a Tisza mentén feküdt, e családtagok a Dobosi urakkal azonosak, kénytelen két Tamás bánt elfogadni, kiknek egyikét el nem helyezheti. Elhithetjük, hogy egy és ugyanazon nemzetségnek két különböző ágában egy-egy Kozmának Pál és Kozma nevű fiai lehettek, azt azonban hogy két különböző ágban egy-egy Sándornak Kozma és Achilles nevű fiai, Kozmának Pál és Kozma, Achillesnek pedig szintén Tamás nevű fia lett volna, nem igen hisszük. A birtokok roppant távolsága sehogy sem mérvadó; van akárhány nemzetség, mely az ország keletén és nyugatán, vagy északi és

¹ Wenzel, X. k. 145., 147., 224—226. l.

² Wenzel, II. k. 269. l.

³ Károlyi okmánytár, I. k. 181., 460. l. Anjoukori okmánytár, VI. k. 519. l.

¹ Fejér, VII/II. k. 130. l. Hazai okmánytár, VII. k. 389. l. (mindkettő 1284. kör. kelt.)

² II. k. 234. l.

déli vidékén egyaránt birtokos volt, Szentgyörgyi Sebesről pl. tudjuk, hogy Temes megyében is volt birtoka, holott Pozsony- és Szatmár-, illetve Szabolcs megye között a távolság nem is oly nagy, mint Pozsony- és Temes megye között; a mi pedig a családi összeköttetéseket illeti, tudjuk, hogy ugyanazon Sebes, bár pozsonymegyei birtokos volt, a Borsodmegyében törzsökös Miskócz nemből választott magának feleséget. Hogy Szentgyörgyi II. Kozma fiai Kozma és Pál 1295 előtt meghaltak volna, *nem áll.* Fejér, VI/I. k. 353. l. szerint 1295 május 29-én már nem élnek ugyan, de Fejér keltezései nem mindig és nem mindenütt megbízhatók. A földolog azonban az, hogy *Kozma fiai: Bazini Pál és Kozma 1295 február 20-án még élnek*, a mennyiben nevezett napon a nagyszombati polgárokkal bizonyos egyezséget kötnek.¹ Hogy Kozma fiai Kozma és Pál utódokat hagytak volna maguk után, arról nincs tudomásunk.² Fejér, VI/I. k. 353. l. szerint egyiküknek sem volt fia, mert haláluk után nemzetségi rokonuk, Szentgyörgyi Ábrahám az, a ki Homorói István fia Lászlót a csallóközi Felistál birtokában megerősíti. Igaz ugyan, hogy Fejér (VIII/VI. k. 12. l.) szerint Aba nb. Szikszai Mihály és Hontpázmán nb. Battyáni Mihály között 1308-ban a szatmármegyei Dobos miatt per folyik és hogy az idézett forrásban Hontpázmán nb. Kozma fiáról Kozmáról, ez utóbbi fiáról Pálról, továbbá Kozma leányának negyedéről és Tamás bán anyjának hitbéri illetményéről van szó és hogy Aba nb. Péter (Szikszai Mihály fivére) és fia Göde beleegyeznek, hogy Szikszai Mihály a birtokot

Battyáni Mihálynak átengedje, de az egész genealógiai előadás itt oly zavaros, hogy el nem fogadhatjuk. A való csak az lesz, hogy — miután Tamás bán anyját is említik — nem Kozma fiáról, hanem *fivéréből*, Pálról van szó, ki 1296-ban Péter fiának Gödének a Dobosi örökséget kiadta, hogy Péter és Göde ezen örökséget Szikszai Mihálynak eladták és ennek következtében a Battyáni Mihálynak történet átadásba beleegyeztek.

5. Márton bán.

András herceg (a későbbi II. András király) horvátországi udvarában 1200-ban és 1201-ben többiek között a Maty nádor-párti Márton comes is szerepel;¹ 1202-ben ugyanott már mint bán fordul elő.² 1202 után egy ideig nyomát veszítjük ugyan, de miután feltételezhető, hogy András őt trónra lépte után nem mellőzte, biztosra vehetjük, hogy ő azon Márton nevű országnagyok egyike, kik II. András uralkodásának első éveiben szerepeltek. Azon Mártont, ki 1203-tól 1206-ig Vas megye főispánja, s a Kaplyon nemzetség tagja, nem lehet a bánnal azonosítani; 1208 és 1209 között bizonyos Márton Trencsén megye főispánja, kinek pristaldusa, Ribniki Sztajsa a trencsénmegyei Szala nevű birtokot határolja meg.³ 1209-ben egy Márton egyszer Abaujvár, egyszer pedig Heves megye főispánja. 1211-ben Woya fia Márton comes, mint királyi pristaldus a topuskói ciszterciátokat iktatja be Horvátországban⁴ és azért jogositva érezzük magunkat őt azon Mártonnal azonosítani, ki 1212 és 1213-ban a tótországi bán.⁵ 1214-ben András király róla már csak mint volt bánról tesz említést, ki annak idején tehát 1212 és 1213 között) Barán zágrábi kanonokot Sopnica vidékén statuálta;⁶ azt hisszük, hogy 1214-ben előbb Csanádmegye főispánságát, azután az országbirói állást kapta.⁷ 1217-ben el-

¹ Wenzel, XII. k. 571. l.

² Teljesség kedvéért még a következőt is megemlíjük: 1297 jan. 27-én előadja Kozma comes özvegye: Erzsébet asszony János pozsonyi plébános és kanonok előtt, hogy férje — ki nem rég hunyt el — halálos ágyán Horpó nevű birtokát, mely kelet felé Rasolyz és Lapychaz (?) nevű helységek között fekszik, Gotthard fia Péter comesnek hagyományozta s hogy ebbe most ő és fia Achilles is beleegyeznek (Wenzel, V. 175. Knauz II. 400). A nevek (Kozma, Achilles) ismétlődése alapján könnyen hihetnők, hogy itt Bazini Kozmával van dolgunk; kijelentjük azonban, hogy erre semmi néven nevezendő támaszpontunk nincs. A birtoknevek el vannak fordítva, de mindamellett mégis felismerhetők. E helységek Nyitra megye holicsi járásában még most is léteznek; nevük *Chropó, Dadosócz és Lopassó*.

¹ Wenzel, XI. k. 74., 77. l.

² Ugyanott 79.

³ Hazai okmánytár, VII. k. 5. l.

⁴ Wenzel, XI. k. 112. l.

⁵ Fejér, III/I. k. 118. l. Wenzel, VI. k. 359. l. XI. k. 118 l.

⁶ Wenzel, XI. k. 128. l.

⁷ Fejér, III/I. k. 163. l. Wenzel, VI. k. 368. l. XI. k. 129. l.

mondja András király, hogy Márton bán ezelőtt podgorjai birtokát a zágrábi káptalannak adományozta, ez időben azonban (1217-ben) csak czimzetes bán.¹ 1222-ben egy Márton Fejérmegye főispánja.² Az 1224-ben szereplő Márton, Vas megye főispánja, tőle megkülönböztetendő személy, de 1224-ben Béla trónörökös oldalán mint Márton bán szerepel;³ utóljára Márton bán 1234-ben a kalocsai érsek elnöklése alatt, több más fogott bíróval együtt, a somogy-megyei garábi monostor és a Zsadány nb. Ivánka közötti birtokügyben ítélt.⁴ 1245-ben már nem él; ekkor azt mondja Béla király, hogy a Horvátországban fekvő Bakonok birtok királyi adományozás útján előbb *Wajk fia Márton bán*, utána Róbert esztergami érsek († 1239), ezután Csák nb. Pósa bán, aztán Atyasz bán, utóbb Kálmán herczeg kezébe jutott.⁵ Miután e birtok kizárólag csak magyar nemzetségu főurak kezében volt, világos, hogy Wajk fia Márton sem volt horvát ember és hogy a nevezett birtok többnyire a bánok jutalmaztatásául lett eladományozva.

* * *

Az eddigi soroknak nem az volt a feladatuk, hogy az 1200-tól 1234-ig ismert, Márton nevű országnagyok sorából kizárólag csak a Hontpázmán nb. Márton bán nyomait kiemeljék, hisz ez több oknál fogva megdönthetetlen bizonyossággal úgy sem állapítható meg; csak oly nyomokat akartunk nyújtani, melyek alapján egy későbbi kutató az addig kétségkívül nagyobb számra nőtt újabb anyag segítségével a Hontpázmán nb. bánnt biztosan ki tudjuk mutatni. Jelen soroknak különben az a főfeladatuk, hogy egyáltalában egy Hontpázmán nb. Márton bán létezését bizonyítsák, miután azt találjuk, hogy egyik, a magyar nemzetségekről szóló újabb műben Márton bán a Hontpázmán nemzetség tagjai közé nincs is felvéve.

a) Márton bán özvegye 1247-ben az esztergomi érsek előtt kijelenti, hogy Hontmegyében fekvő *dalmadi* birtokrészét, melyet királyi adományozásból kapott, Jakab kalocsai kanonok-

nak, ennek Péter és András nevű fivéreinek, valamint Jakab nevű rokonuknak azért adományozza, mert a nevezettek úgy elhalt férjének, mint neki is, fiatalságuk óta nagy szolgálatoakat tettek.¹

b) 1265-ben az (ipoly)sági monostor apátja, mert pénzsükében van, a monostor *olvári* birtokát *Mángya* Márton bán özvegyének eladja.²

c) Béla királynak 1265 szeptember 9-én kelt egyik okleveléből tudjuk, hogy néhai Márton bán, mivel egyenes utódai, kikre vagyónát hagyhatta volna, nem voltak, engedélyt kért arra, hogy összes birtokait az általa alapított (ipoly)sági premonstreii monostornak hagyományozhassa. Miután az erre vonatkozó királyi engedélylevelével a tatárjárás alatt elveszett, Márton bán özvegye most azon kéréssel áll elő, hogy a király ez elveszett okirat tartalmát egy újra kiállítandó okiratba foglalja össze. Márton bán a nevezett monostort Jakab nyitrai püspök idejében (ismerjük 1224-től 1241-ig) alapította és az alapításnál bizonyos Hippolit nevű nyitrai kanonok végezte a püspöki kiküldött teendőit. Ugyanezt szemelte most ki a király, hogy az annak idején a monostornak adományozott birtokokról jelentést tegyen. Jelentéséből kiviláglik, hogy Márton bán a monostornak a következő hontmegyei birtokokat adta: 1. (Ipoly)Ságot, melynek határában *Mahud* fiai is birtokosok, 2. *Szöböst*, melynek szomszédjai *Márton comes fia István* és *Lambert* és *Szoboszló fia Lambert*, 3. *Dalmadot*, 4. *Egegyet*, melyben *Hont fia Péter* is birtokos; 5. *Palójtát*, melylyel *Csalomjai Miklós fia Farkas* határos birtokos, 6. *Dobát* Hevesmegyében, 7. *Ivá(n)*-t, 8. *Hátszót* (mindkettő a *Zagyva* mentén Külső-Szolnokmegyében), 9. a garammenti *Nyéket*, 10. a Garam mentén lévő *Husznajt*, 11. *Pogányszert*, 12. a *toboldi* szigetnek öt illeto részét (egy része *István comesé*), 13. *Leándot* a Garam mentén, 14. *Nádas*t Hontmegyében és 15. *Gent* (Gyén vagy Genye).³

d) Béla királynak 1268-ban kelt levele a sági monostor alapítására vonatkozó egyéb érdekes adatokat is tartalmaz. Ezek szerint ő maga is jelen volt a monostor beszentelésén és akkor az egyenes fiutódokkal nem bíró Márton bán *fivereit* (fratres):

¹ Fejér, III/I. k. 220. l.

² Hazai okmánytár, V. k. 10. l.

³ Fejér, III/I. k. 448., 468. l.

⁴ Wenzel, VI. k. 557. l.

⁵ Fejér, IV/I. k. 386. l.

¹ Hazai okmánytár, VIII. k. 50—51. l.

² Fejér, IV/III. k. 308. l.

³ Fejér, IV/III. k. 276—282 l.

Mahodot és Istvánt, valamint az utóbbinak fiát, Jakabot, úgymint összes egyéb bármily néven nevezendő rokonságát (consanguinei et cognati), kiket az ügy érdekelt, sor szerint megkérdezte, vajjon van-e nekik a monostor alapítására és az ennek adományozott birtokokra vonatkozó joguk? mire az összes rokonok egyhangulag kijelentették, hogy a monostor kegyuraságára vagy egyéb viszonyaira vonatkozó jogaik és igényeik nincsenek.¹

e) 1255-ben Márton bán fraterre, Jákó comes az esztergomi káptalan tanujaként működik.²

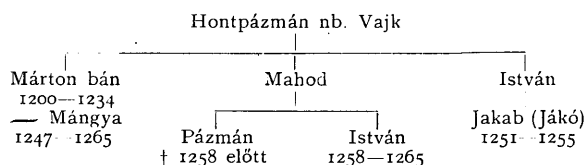
f) Egy 1251-ből származó, de nem egészen megbízható okirati adat nyomán találjuk, hogy akkor Márton bán fraterre, Jákó Esztergom-megye főispánja.³

g) Az esztergomi káptalan előtt 1258-ban *Hontpázmán nb. Mahod fia István* a sági monostor képviselőivel perben áll. István fivére *Pázmán* 1258 előtt parassai birtokát a nevezett monostornak adományozta. István már most azt állítja, hogy ezen birtok fele őt illeti; a pörnek az lett a vége, hogy István a vitás kis birtokot a monostornak engedte át.⁴

* * *

Midőn Márton bán a sági monostort beszenteltette, fratereit: Mahodot és Istvánt, valamint az utóbbi fiát Jakabot és összes egyéb rokonait arra hívta fel, hogy a monostorra vonatkozó esetleges jogaikat előadják. Ebből világosnál világosabban kitűnik, a) hogy az összes rokonság csak nemzetségi lehetett, mert ellenkező esetben — ha t. i. nem a nemzetségi jog értelmében voltak érdekelve — nem kellett volna őket megkérdezni, b) hogy Mahod és István alatt nem távolabb értelemben veendő rokonait, hanem édes fivereit kell értenünk. Hogy Mahod fiai Ság mellett birtokosok, hogy István fia Jákó több alkalommal Márton bán rokonának neveztetik és hogy Mahodot határozottan *Hontpázmán nembelinek* nevezik: azt a fentebbi okirati adatokkal eléggé bizonyí-

tottuk; ezeknek alapján tehát határozottan mondhatjuk, hogy a *Hontpázmán nb. Márton bálnak*, a sági monostor alapítójának nemzedékrendje a következő:

Azt ismételten hangsúlyozzuk, hogy Mártonnak 1200-tól 1234-ig vázolt pályafutását nem akarjuk teljesen bebizonyítottnak tekinteni; lehet, hogy egyik-másik neki tulajdonított tiszti állás esetleg más Márton nevű férfiura vonatkozik; kétséges is, vajjon ő-e az 1211-ben előforduló Vaja fia Márton és hogy Fejér okmányai a fivéreire vonatkozó adatokat helyes genealogiai irányban vázolják-e és vajjon 1265-ben tényleg Mahod fiáról van-e szó, miután tudjuk, hogy Pázmán 1258-ban már nem élt? Annyi azonban bizonyos, hogy a sági monostor alapítója, Márton bán a *Hontpázmán nemzetség egyik hontmegyei ágának az ivadéka*.

6. Rászló utódai.

Bizonyos *Rászlónak*, kiről nevén kívül mitsem tudunk, *Miklós* nevű fia maradt, ki 1254-ben Bogát-Radván nb. Sztáncstól ennek Zemplén-megyében fekvő *Halám* nevű birtokát megvette.¹ E Miklósnek fiát az oklevelek *Garabus*-nak hívják ugyan, de mi biztosra vesszük, hogy ez csak a magyar *Garáb* vagy *Gráb* névnek latinositása. Garáb életéről semmit sem tudunk. Családját fiai, János és Elles folytatták.

János nyomára legelőször egy oly okiratban akadunk, melynek nincsen keltezése, de mely minden valószínűség szerint a XIII. század utolsó éveiből származik. Ez okirat azt mondja, hogy Garabus fia János comes többek ellen pert visel és hogy ellenfeleit Guge fia Ábrahám comes elé idézi a bíróság. A megidézendők névsora a következő: 1. Grancs fiai Jakab comes és János, Izsépen, 2. Garabus fia Csépán, Deteken, 3. Elles fiai Dénes, Bökény, Izsák, Tamás és Péter, Redmecczen, 4. Pós és fia Egyed

¹ Ugyanott, 433—434. l.

² Knauz, I. k. 425. l.

³ Ugyanott, 431. l.

⁴ Fejér, IV. II. k. 477. l.

¹ Fejér, IV. II. k. 260. l.

Kolbászából, 5. Eczer fia László. Az okirat¹ a helységneveket igen rosszul adja; Detek helyett Decherk áll, Redmecz helyett Rednuk, Kolbásza helyett Kulkasa, úgy, hogy minden bizonyosság szerint Izsépi Granch helyett is Sztáncs olvasandó, kiben az 1254-ben szereplő Bogát-Radván nb. Sztáncsra ismerünk. Miután 1270-ben Redmecz közvetlen szomszédságában bizonyos Gyug Kozma nevű helységben birtokos, meg lehetünk győződve arról, hogy azon Grab fiai, kik ugyanakkor Redmeczen birtokosok, fennebbi Garabus fiaival azonosak.² Detek, Redmecz és Kolbása akkor Abaújmegyében feküdtek, Kolbását később Zemplénmegyéhez számították, Izsép pedig akkor is zemplénmegyei helység. Pózs és fia Egyed a Kendi és Kellemesi család őseihez tartoznak.

Jánosnak két fia, Miklós és Detre és három leánya volt, kiknek utódai a XV. század elején örökösödési pert indítottak.

Az egyik — névleg ismeretlen leány — a zemplénmegyei Lasztóczi Pósa fia Tanalch comeshez ment férjhez. Az egri káptalan előtt 1303-ban *Hontpázmán nb. Garabus fia János comes* Zemplénmegyében fekvő Halám nevű birtokának felső részét leányának és férjének, Pósa fia Tanalch comesnek adományozza.³ Ezen Tanalch özvegye 1356-ban még élt.⁴ E házasságból született Lasztóczi Péter, ki 1370 augusztus 19-én — úgy látszik — már nem él. Nevezett

¹ Wenzel, X. k. 454—455. l.

² Wenzel, VIII. k. 257. l.

³ Fejér, VIII/I. k. 151—152. l.

⁴ Adalékok Zemplénmegye történetéhez, 1899. évf. 185. old. Megjegyzendő azonban, hogy a rokonsági viszonyok itt igen zavarosan vannak adva, amennyiben Tanalcsi Jánosnak a leánya, Lasztóczi Pósa fia Péternek pedig az özvegye, ami — mint később látjuk — nem áll.

⁵ Az első Lesztemériket a következő nemzedékrendi örökék mutatja be:

napon ugyanis a nádor előtt Lasztóczi Péter neje Erzsébet és e Péter fiai: Dénes és Miklós egy nőrokonukkal együttesen a zemplénmegyei Leszteméri család tagjainak a Lesztemérből és Kis-Lázonyból járó leányi negyed és hitbér felől felmentést adnak. Előadják, hogy *Leszteméri Ivánnak és nejének, Nesztének* (valószínűleg az Anasztázia név rövidítése) *leánya, Neszte «Garabus» Fánoshoz ment férjhez,*⁵ minek következtében ifjabb Neszte, nagyanja leánynegyedét és öregebb Neszte hitbérét követelte.⁶ 1413-ban pedig e Lasztóczi Dénes fiai, János és Péter magukat Thanalch comes és neje (Razló fia Miklós fia Garabus fia János leánya) utódainak vallják és határozottan kiemelik, hogy Miklós valamikor Halám birtok felét megvásárolta;⁷ ugyanezen János meghatárolatja 1408-ban a Lasztóczi, Kozma és Izsép között fekvő Halámot.⁸

Jánosnak másik leányától, *Erzsébettől* bizonyos Mátyás származik, ennek fiától, Gergelytől pedig egy Anna nevű leány. Ezen Annának leánya bizonyos «Pyurgi»(?) Lászlóhoz ment férjhez, ki 1413-ban, mint nejének képviselője Lasztóczi Jánossal együtt szerepel (l. f.) E levezetésre azonban megjegyzendő, hogy Fejér ezt kétségkívül hibásan közli, hogy tehát óvatosan veendő.

Jánosnak harmadik leánya, kinek nevét nem ismerjük, Baksa nb. Csapi Tamáshoz ment férjhez. Fia, Miklós Kaplyon nb. Nagymihályi Katalint vette nőül, mely házasságból többek között Csapi Pál is született, ki 1413-ban szintén Lasztóczi János oldalán szerepel.⁹

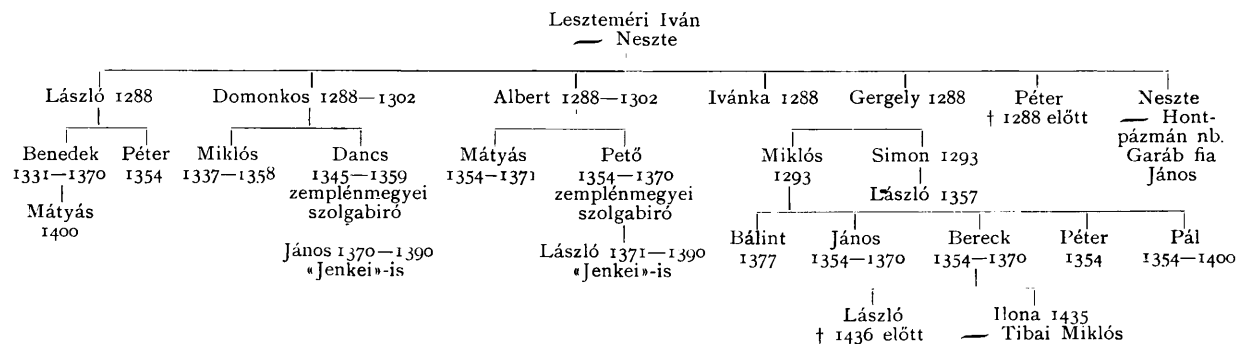
1341 május 5-én a jászói konvent előtt a

⁶ Sztáray okmánytár, I. k. 369. l.

⁷ Fejér, X/V. k. 441. l.

⁸ Adalékok stb. 1900. évf. 185. old.

⁹ v. ö. Fejér, X/V. k. 720 l.

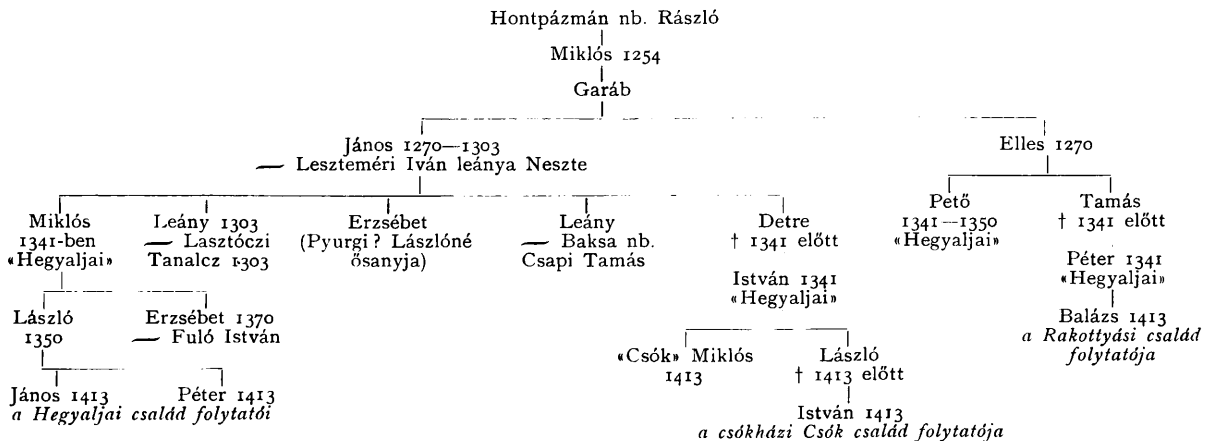
következő *Hegyaljaiak*: a) *János fia Miklós, Detre fia István, Elles fia Pető* és ugyanazon *Elles fia Tamás fia Péter* a következőt vallották: Csupor László hegyaljai birtokát végrendeletileg az egri püspökségnek és káptalanának hagyományozta. E birtokot kellett volna Hegyaljai András fia Györgynek 1341 május 1-én Miklós egri püspöktől kiváltania; de miután György e határnap előtt meghalt és a kiváltás joga a Hegyaljaiakat illeti, kifizetik a zálogösszeget, mire a hegyaljai részbirtokot megkapják.¹ Hogy Csupor László és András fia György nemzetségbeli rokonaik voltak, alig szenvedhet kétséget, de az összekötetés módját nem ismerjük. Hegyalja pedig — mely 1341-ben Abaujmegyéhez tartozott — nem más, mint a mai hegyaljai pusztá Kolbásza mellett Zemplénmegyében.² Volt ott azonban még egy másik Hegyalja is, melynek birtokosáról, az 1350-ben előforduló Tamás fia Lászlóról, nem tudjuk, vajjon ugyanazon nemzetséghez tartozott-e? Midőn Szendi Tamás, füzéri várnagyot 1350-ben az abaujvármegyei Kuchlin nevű birtokba beigtatják, királyi küldötként *Miklós fia: Hegyaljai László* is szerepel; ez alkalommal megjelenik az egri káptalan előtt *Elleus fia Pető* is.³

Látjuk tehát, hogy Garáb fia János fia Miklós, ennek unokaöccse István és nagybátyjának Ellesnek fia s unokája 1341-ben már a «Hegyalja-i» nevet viselik. Miklósnak 1350-ben szereplő László nevű fián kívül még *Erzsébet*

nevű leánya is volt, ki 1370 augusztus 19-én bizonyos «Fuló» Istvánnak a neje s Lasztóczi Péter fiaival együtt a Lesztemériektől nagyanyjának, Leszteméri Nesztének leánynegyedét követelte (l. f.). E Fuló István, — úgy látszik, a szabolcsi Fuló család őse.⁴

1413-ban a következő családtagokkal ismerkedünk meg: 1. Rászló fia Miklós fia Garabus fia János fia Miklós fia László fiai: *Hegyaljai János és Péter*; 2. Ugyanezen Garabus fia János fia Detre fia István fia: «*Chok*» *Miklós-sal és fivérének László-nak, fiával «Chokházi» Istvánnal*, 3. Garabus fia Elles fia Tamás fia Péter fia *Rakottyási Balázsszal*, kik Garabus fia János leányainak utódaival együtt szerepelnek.⁵ Csókháza nevű helységet találunk 1427-ben Abaujvármegyében; 1433-ban Zemplénmegyében is van; de miután 1436-ban az utóbbi megyében a csókházi Csók családot Mérk helység részeibe iktatják, azt hisszük, hogy a két helység csak egynek veendő s hogy 1413-ban Abaujvármegyében feküdt, hol 1427 és 1437-ben a csókházi Csók-család szintén szerepel. Hegyalját már fent meghatároztuk. A Hegyaljai család 1405-ben és 1454-ben Abaujmegyében van; 1411-ben Zemplénmegyében hegyaljai Baglyas János szerepel.⁶ Rakottyás helység 1427-ben Abaujvármegyében van; ugyanott szerepel a Rakottyási család 1427, 1447 és 1456-ban.⁷

Az eddigiek szerint a következő nemzedékrendi töredéket állíthatjuk össze:

¹ Sztáray okmánytár, I. k. 162. l. (v. ö. Fejér VIII/IV. k. 423, 424 356. l.)

² Csánki, I. k. 208. l.

³ Anjoukori okmánytár, V. k. 420–422. l.

⁴ A szabolcsi Fuló Jakab fiai, István, László és Péter, 1417-ben, mint az Upori Imre fiai István, László, János

és az utóbbi fiának, Istvánnak osztályos rokonai szerepelnek. (Fejér, X/VIII. k. 585. l.)

⁵ Fejér, X/V. k. 441–442. l.

⁶ Tört. Tár, 1901. évf. 64. old.

⁷ Csánki, I. k. 205, 208, 216, 345, 370. l.

Ebből tehát kiviláglik, hogy az Abaujvármegyében és Zemplénmegyében birtokos csókházi Csók, Hegyaljai és Rakottyási családok a *Hontpázmán nemzetségnek eddig ismeretlen három hajtságát képezik*. De mi azt hisszük, hogy ezen kívül a nevezett megyékben még más Hontpázmán nb. családok is léteztek, amit a következővel akarunk indokolni.

Midőn Garáb fia János a XIII. század végén a Bogátradván nb. Sztáncs fiait, Izsépi Jakabot és Jánost, mint alpereseket megidézette, akkor az utóbbiak társaiként a következők is szerepelnek: 1. a Detek-en lakó *Garáb* fia Csépán, 2. a Redmeczen lakó *Elles* fiai: Dénes, *Bökény*,

Izsák, Tamás és Péter, 3. Pósa és fia Egyed, a Kendiek és Kellemesiek ősei, 4. Eczer (?) fia László (l. f.). Miután a Garáb, Bökény, Elles (= Achilles) nevek a Hontpázmán nemzetségnél divók és a Rakottyásiak őse szintén Elles, jogosítva lehetnének föltételezni, hogy a fentemlített deteki és redmeczi földesurak Garáb fia Jánosnak nemzetségbeli rokonai voltak. Hogy azon Csupor László, ki hegyaljai birtokrészét az egri püspöknek hagyományozta és azon András fia György, ki 1341-ben meghalt, a Hontpázmán nb. Hegyaljaiaknak kétségkívüli nemzetségbeli rokonai, azt már fentebb megállapítottuk.

Dr. WERTNER MÓR.

VEGYES.

A Muronyi Weér család czimer-levele 1509-ből.

(Szines czimerképpel.)

Bárczay Oszkár 1897-ben megjelent Heraldikájában tizenhárom olyan 1526 előtti czimereslevelet sorol föl, a melyekről tudomást szerzett ugyan, de a melyekhez, egyik része lappangván, másika pedig az ország különféle vidékein, magánkezekben őriztetvén, hozzá nem férhetett. Ezek közül folyóiratunkban azóta a *Wesselényi* és *Both* család czimerlevele nyert ismertetést. Egy harmadik pedig, a *Muronyi Weér* családé 1901-ben az Országos Levéltár tulajdonába ment át, miután azt *Weér György*, brassói magyar kir. örvényszéki elnök az Országos Levéltárban örök letéteményképen elhelyezte.¹ Kívánatos volna, ha a többiről is mielőbb bővebb tudomást szerezhethetnénk.

Ezen alkalommal tehát Muronyi Weér Andrásnak Prágában, 1509. évi szeptember 29-én kelt czimerlevelét mutatjuk be.

Az oklevél szövege így szól:

Wladislaus, dei gracia rex Hungarie et Boemie etc., tibi fideli nostro egregio Andree Weer de Mwrón, dapifero supremo et familiari serenissimi principis domini Lodovici regis, filii nostri charissimi, salutem gracie atque favoris nostri regii augmentum. Pulcherimum duximus, munerisque nostri regii esse arbitrati sumus dotes animi simul etiam ea, que firmitudinis milicie sunt, in his maxime excolere et litterarum

monumentis celebrare, qui a puero suapte natura curiam nostram sequuti, non solum nobis, sed nostri gracia etiam stemmati nostro inclitissimo, fide et integritate probata sedulo servire enituntur. Hinc te colligimus, quem inter ceteros ordinis tui domesticos familiares ipsius serenissimi ac dilectissimi filii nostri munificencia nostra non indignum plane censuimus, quippe ut virtutes tuas, vel verbo uno attingere liceat, etate tua pene tenera, in curia nostra decursa, ubi tandem serviciis ipsius serenissimi filii nostri, ex nostro quidem beneplacito te addixisti, maturitatem, probitatem morum, denique integritatem coniunctam pari sollercia, insectans maiori in dies studio prompiori ut florida iam placide tue adolescentie etas exposcit, animo atque sedulitate indefessa, officio atque rei a te gerende incumbere satigesti, plane indicans te ab his virtutum tuarum, quas in te ubertim sitas esse perspeximus iniciis, ulterius citra torporem progressurum et fastigia humanitatis prudencie et ceterarum parcium ipsarum virtutum studio ferventi amplexurum. Quo fit, ut facile nobis persuadeamus, viribus quoque et elegancia corporis, eas partes animositatis, strenuitatis, intrepideque constancie, dum ad id deventum fuerit, sicuti vel simulacrum presencium armorum facile indicat, te sectaturum, quas in rebus bellicis illustres, et ad mortalitatem laudum suarum inflammati viri¹ pre se ferre consuevere. Quum igitur hec de te animo concepta nobiscum reputaremus, placitum ir maiestati nostre visum est, arma presencia paterna quidem et avita, eoque per incuriam predecessorum tuorum ea amissa fuisse intelleximus, denuo tibi et tuis posteris conferre. *Que figuram, seu simulacrum armigeri perpulche compositi, dextra ense scapulo-tenus vibratam, sinistra vero pugionem circumcinctam continere videtur*. Prout hec in capite presencium nostrarum (litterarum) pictoris non mo-

¹ Ld. 181/1901. évi okt. sz. A czimereslevél jelzete: Dl. 38791., mint letéteménynek pedig Lad. RRR. 24. sz. XVII. századi egyszerű másolata a czimerkép nélkül a M. N. Múzeum levéltárában van. Ld. *Aldásy*, a M. N. Múz. könyvtárának cimjegyzeke. II. czimereslevelek, 24. l.

¹ Ezen szó betoldva.

ULYIANN J. FIA BUDAPEST.

MURONYI WEÉR ANDRÁS CZIMERE 1509-BŐL.

dica manu distinccius sunt figurata et expressata, animo deliberato et ex certa nostra sciencia tibi et cuncte posteritati tue denuo et ex novo dedimus et contulimus, decernentes, ut a modo perpetuis semper successivis temporibus his ipsis armis, ubique in preliis, hastiludiis, velis, cortinis, anulis, ceterisque omnibus exercitiis nobilitaribus, et generaliter quarumlibet expeditionum generibus, ad instar aliorum nobilium armis utentium, libere perpetuo uti, frui et gaudere possis et valeas, totaque tua posteritas valeat atque possit. Et nichilominus, cum ex habundantiori plenitudine gratie nostre, tum vero volentes providere, ut in locis dominio nostro subiectis pax et securitas prebeatur, malefactorumque et nocivorum hominum iniquitas deleatur, et ut subditorum nostrorum, vicium cum labore querencium commodo et quieti consulatur, tibi, heredibusque et posteritatibus tuis universis id duximus annuendum et concedendum, plenamque facultatem dandam et attribuendam, ut tu in territoriis universorum bonorum tuorum, ubilibet habitorum et existentium, patibulum, rotas, pallos, et aliorum tormentorum genera erigere, universosque fures, latrones, vispilonos, incendarios, intoxicatores,¹ incantatrices, homicidasque et alios malos et perversos homines, in eisdem bonis tuis reprehensos, in personis detinere, detentosque, prout iuri videbitur expediri, laqueis suspendere, decollare, rotare, incinerare, ac aliis condignis penis, iuxta eorum excessus et demerita ferire et extinguere, necnon ea omnia et singula in hoc, iuxta regni nostri Hungarie consuetudine fieri solita et consueta facere et expedire possis et valeas, heredesque tui et posteritates universe valeant atque possint. In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam, presentes litteras nostras secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungarie utimur, impendenti communitas, vobis duximus concedendas. Datum Prage, in festo beati Michaelis archangeli, anno domini millesimo quingentesimo nono, regnorum nostrorum Hungarie etc., anno vigesimo, Bohemie vero tricesimo nono.

Ad relationem venerabilis magistri Francisci prepositi Transsilvanensis, secretarii regie maiestatis.

A felhajtás jobb külső szélén: Relatio magnifici domini Johannis Pethew, quo ad arma duntaxat Franciscus, prepositus Transsilvanensis.

A király titkos pecsétje az oklevélről hiányzik.

Maga a czimer, a melyet a szöveg csak hézagosan ír le, a következő: Aranynyal keretelt kék táblán feketével szegélyezett, kerek-alju arany pajzs, melynek felső pereme a két sarkon kakassarkantyú alakban hajlik lefele; benne szemközt álló, jobbra tekintő pánczélos alak, fején lebecsátott, nyakvédős sisakkal, melyből csak az alak arcának egy kis része látszik; a vitéz a pánczél alatt egészben feketével diszített vörös ruhában van, a mely jobb karján és jobb lába szára hátsó részén kilátszik; lábán széles orru pánczélcipő, lába szárán sinpánczél; maga

a pánczél lába szára feléig ér le; könyökben hajlott jobbujában hosszú, egyenes, arany keresztvassal és a végén arany gombbal diszített kardot tart, a melynek markolata vörös bőrrel van bevonva; csipőjéhez szoritott baljában, hegygyel lefelé ugyanilyen kardot tart. Bal lábát egy a nagy pajzshoz hasonló kis vörös pajzs fűdi el, a melyben egy ötlevelű stilizált fehér rózsza lebeg. A vitéz jobb lába tul lépi a pajzs keretét, a mi határozott heraldikai hibának veendő. A pajzsra alig reáhelyezett, jobbrafordult csőr-sisak tetejéről jobbra-balra arany-ezüst levéldisz lobog.

A czimert és a szöveget 16 zöld, égkék, sötétkék és rózsaszinben váltakozó stilizált, aranynyal diszített, nagyobb méretű viráglevéldisz veszi körül.

A czimereslevél szövege részletesen elmondja Weér Andrásnak érdemeit és szolgálatait, a melyek elismeréseképen nyerte el a királynak ezen irányban megnyilatkozott kegyét. A három éves Lajos királyi herczegnek volt főtétekfogója és familiárisa, egyébként is fiatal kora óta teljesített már szolgálatoakat II. Ulászló király udvarában, a hol vitézségének elég jelét adhatta.

A czimer, a melyet ez alkalommal nyer, nem új; ősiinek mondja azt a szöveg, és az ősök gondatlanságából elveszettnek pótlásaképen kapja, a pallos joggal együtt. A czimerképet, a melyről a leírás is azt mondja, hogy igen szép fegyverzetű vitézt ábrázol, teljességénél fogva is, legérdekesebb viselettörténeti emlékeink közé kell sorolnunk. Ennél csak az 1460. évből való Both-czimer¹ becsebb, amennyiben I. Mátyás korából való és mivel alakjában *Fejérpataky László*, a híres fekete sereg egyik vitézét látja. A festményt illetőleg azonban a Weér-féle, mint az olasz reneszánsz alkotása, amazt messze tulszárnyalja.

Nem indokolatlan az a feltevés, hogy Weér András ősei is I. Mátyás királyunktól nyertek czimereslevelet, a mely esetben a vitéz minden esetre a Both-czimeréhez hasonló, vagy talán éppen egyező pánczélzatot mutatta, a mely azonban így a festő izlése folytán és a korhoz mérten eltérést, a vértzetben nagyobb fejlettséget tüntet fel.

A kitüntetett Weér András a békésmegyei Murony (Mwron)-ból való; a család e megyében már az 1470-es években birtokos volt.²

A család történetét Nagy Iván³ elég hiányosan tárgyalja. Részletes, 1428-tól kezdődő le-

¹ Ld. a Turul 1901. évf. 38. o. és *Fejérpataky László*, Magyar czimeres emlékek, Budapest, 1902. II. füzet 57—59. ll.

² Ld. *Csánki*, I. 653., 663. ll.

³ Magyarország családai, 12. k. 115—118. ll.

¹ Így, intoxicatores h.

származással szolgál Karácsonyi János munkája,¹ csakhogy az általa közölt czimer az eredetitől eltérést mutat.

HORVÁTH SÁNDOR.

A sajómezei csatában elesett esztergomi érsek nemzetsége.

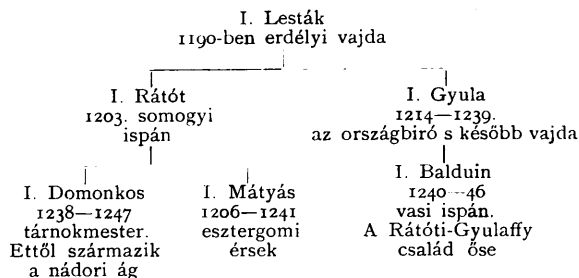
Ismeretes, hogy a Sajónál 1241 április 11-én elesett esztergomi érseket Mátyásnak hívták, s hogy ez érsek gyermekkorában IV. Bélával együtt nevelkedett a királyi udvarban. Ez utóbbi dologból helyesen következett Knauz, hogy Mátyás nagyon előkelő nemből származott;² de hogy melyikből, azt egyelőre gyanítani sem lehetett.

Egy roppantul megviselt, vizfoltos, de azért nagyon érdekes perirat most egyszerre fényt vet e homályban maradt kérdésre. E szerint az 1240-ik évben Kolonda fejérmegyei főesperes, a veszprémi püspök rokona és meghatalmazottja kifogást emel az ellen, hogy a veszprémi püspök és a bakonybéli apát közt M(átyás) esztergomi érsek legyen a bíró. «Te, érsek uram — mondá a meghatalmazott — nem lehetsz bíró az én uram, a veszprémi püspök ügyében. Érdekelt félnek tart téged: mert nagyon kedvezel vele perben álló káptalanodnak. . . továbbá, mert gyöngitted az én uram joghatóságát azon monostorban, a mit Rátótot alapítottál.»³

Mivel pedig a veszprémmegyei (és egyházmegyei) Rátótot a hasonló nevű nemzetség birta s a Rátót nemzetség volt az itt alapított prépostság kegyura is, világos, hogy e monostor alapítója, Mátyás esztergomi érsek a Rátót nemből származott.

Igy értjük meg aztán, miért nevezte el Rátóti I. Lóránt, a híres nádor egyik fiát Mátyásnak.⁴ A hírneves érsek-atyafi tiszteletére történt ez. Igy értjük azt is, miért volt 1235—41-ben egyszerre három főméltóság: az országbiróság, a tárnokmesterség és a vasi ispánság a Rátót nembeliek kezén. Mátyás a hatalmas kancellár, utóbb váci püspök, végül esztergomi érsek sok mindent kivihetett IV. Béla királyunknál.

Mivel e Mátyás érsek IV. Bélának kortársa volt, körülbelül 1205-ben született. Énnélfogva az időrend még inkább támogatja abbeli véleményünket, hogy a Rátót nemnek Gyulaffy ága és nádori ága szorosán összefügg és a leszármazás ez volt:

Dr. KARÁCSONYI JÁNOS.

Hetény.

A Turul f. évi 1. sz. 36. lapján Sörös Pongrácz a *Hetény*-nemzetségről a következőket mondja: «A Hetény nemzetségbeliectől eladott (1416) Kőröshegy somogy megyei falu, de Somogyban ily nevű falu nincs. Tekintve Szabolcs megye messzeségét, talán a komárom megyei ma is meglevő Hetény községgel lehet a nemzetség kapcsolatba hozni stb.»

Legyen szabad erre vonatkozólag kiegészítésül a következőket megjegyezni. Nemcsak Kőröshegy van meg ma is Somogyban a Balaton partján szép középkori templomával, de meg van a keresett Hetény is, mint pusztá, Somogyban, Dombóvár felett (Alsó-Hetény). Felső-Hetény is meg volt már a jelzett időben, sőt még sokkal előbb, már 1138-ban is. (Csánki: Magyarország földr. III. 429.) A Hetény-nemzetségnek tehát ez a Hetény lehetett ősi fészke. Nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a körülményt sem, hogy a szomszédos Baranyában még két Hetény nevű község van, t. i. Hosszu-Hetény és Lovász-Hetény (Pécsváradtól nyugatra és keletre), a mi szinte arra enged következtetni, hogy a Hetény nemzetségnek ezen a tájon lehettek ősi birtokai. Csánki szerint különben Harsány vidékén is volt még egy Hetény (II. 455., 490.), a mi szinte csak ezt a föltevést támogatja.

SÁRKÖZY IMRE.

Egy XIV. századi városi pecsét, mint pecsétani különlegesség.

Pecséteinknél ez ideig a kör alakú, tojásdad, pajzsalakú, háromszögletű, négyszögű, csürlő (ruta), és karajos stb. alakokat szoktuk észlelni.

Az a pecsét, amelyet ismertetni módomban van, alakjára nézve tudtommal eddigéle teljesen ismeretlen volt a hazai pecsétanban.

Az Orsz. Levéltár DL. 3045. számú, 1337. márcz. 3-án kelt oklevelén függ. Az oklevelet

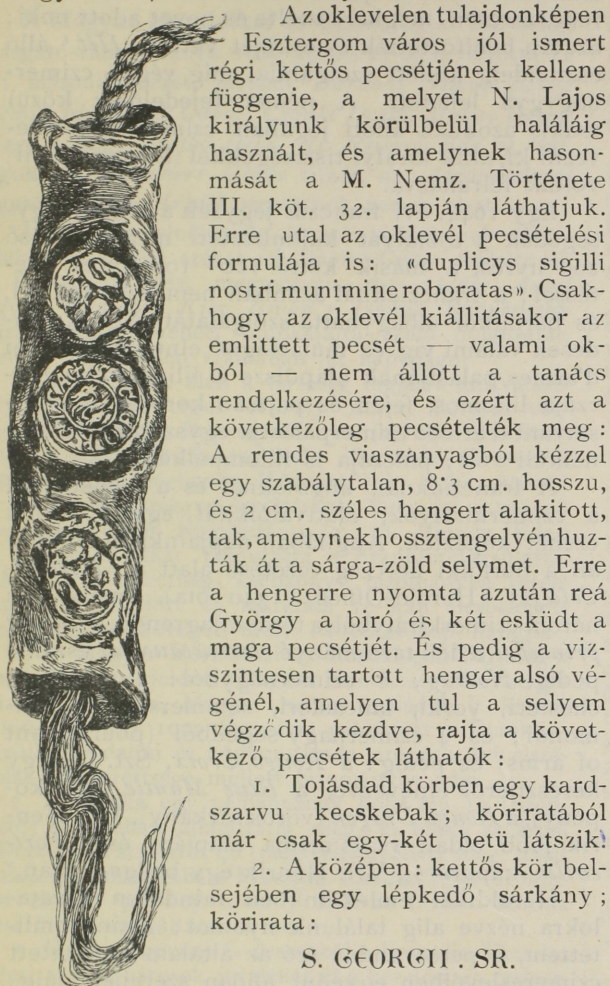
¹ Békésvármegye története, 1890. III. köt. 157—161. l.

² Monumenta eccl. Strigoniensis. I. 334.

³ A bakonybéli apátság története. I. k. (A pannoni halmi szent Benedekrend története. VIII. k.) 285. l.

⁴ Karácsonyi: A magyar nemzetségek. III. 6—10. l.

Esztergom városának tanácsa állítja ki, arról, hogy Jakab aranyműves és fiai, Jakab és Domonkos, házukat István mester, visegrádi várnagynak 14 márkaért eladják.

Az oklevelen tulajdonképen Esztergom város jól ismert régi kettős pecsétjének kellene függenie, a melyet N. Lajos királyunk körülbelül haláláig használt, és amelynek hasonmását a M. Nemz. Története III. köt. 32. lapján láthatjuk. Erre utal az oklevél pecsételési formulája is: «duplicys sigilli nostri munimine roboratas». Csak-hogy az oklevél kiállításakor az említett pecsét — valami okból — nem állott a tanács rendelkezésére, és ezért azt a következőleg pecsételték meg: A rendes viaszanyagból kézzel egy szabálytalan, 8,3 cm. hosszú, és 2 cm. széles hengert alakított, tak, amelynek hossz tengelyén húzták át a sárga-zöld selymet. Erre a hengerre nyomta azután reá György a bíró és két esküdt a maga pecsétjét. És pedig a vízszintesen tartott henger alsó végénél, amelyen túl a selyem végződik kezdve, rajta a következő pecsétek láthatók:

1. Tojásdad körben egy kard-szarvu kecskebak; köriratából már csak egy-két betű látszik!
2. A közepén: kettős kör belsőjében egy lépkedő sárkány; körirata:

S. GEORGII . SR.

azaz: Sigillum Georgii senatoris.

3. Körben egy lépkedő kutya; körirata nem volt.

Ilyen alaku pecsétre a német birodalmi gyakorlatban nem találunk példát. Némileg emlékeztet reá azon, szabálytalan téglányalaku pecsét, amelyen három vésetlen gyűrűpecsét lenyomata látható, és amelyet a boroszlói állami levéltár őriz. Hasonmását Seyler¹ közli.

Esztergom városának lakosai ezen időben olaszok lévén, talán nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy a pecsételés ezen alakja olasz jelleget hord magán.

HORVÁTH SÁNDOR.

¹ Geschichte der Siegel, Lipcse, 1894. 177. o.

Fejedelmi czimergyűjtő.

A nemes családok összeírása korán megtörtént hazánkban és pedig hivatalosan. Leszár-mazási táblák összeállításával sokan foglalkoztak, mivel az elmúlt századok hossza nyult pereiben ezek jó szolgálatokat tehetek. Egyedül a nemesi czimerek azok, melyekre nem fordítottak figyelmet. A magyar nemességnek a czimer nem volt lényeges kelléke, inkább csak külső diszül szolgált, s csupán a legujabb időben fordult felé fokozottabb mértékben a közfigyelem. Annál érdekesebb jelenség, hogy a múlt század elején fejedelmi gyűjtők akadt, ki a magyar nemes családok czimereit kutatta. Ferdinánd trónörökös ez, a későbbi V. Ferdinánd magyar király, a ki magyar főnemesi és nemesi családok czimereit gyűjtette a maga számára. A Péchy családnak a M. N. Múzeumban elhelyezett levéltára őrizte meg Berzeviczy József szolgabíró 1819 július 17-iki levelét Péchy Sándor Tamáshoz, melyben a Péchy család czimerét kéri a trónörökös számára. A czimert vörös viaszba nyomott pecsétten kellett beszolgáltatni s a mint a mellékelt levél szövegéből kitűnik, hitelesítették is.

A levél szövege a következő:

Tekintetes és nemzeti Direktor ur, különösen tisztelt uram! Ó császár-királyi fensége. Ferdinánd, fenséges koronaherczeg ur, a vármegyénkhez intézett legujabb magas rendelet értelmében czimereket gyűjtet a maga számára, az egyes czimereket tizenhatod-rét nagyságu papiroson, vörös viaszban nyomott pecsétten, megfelelő czimerleirással kívánván és pedig az összes magyar mágnások czimereiről, a nemes családok közül azonban csak a régebbiekről. Mivel pedig tekintetes Uraságod nemzettsége a legrégebbek közé tartozik, és úgy a magyar állam, mint vármegyénk körül is jogos érdemeket szerzett, a mennyiben tekintetes Uraságod elődei vármegyénket alispáni tisztségben, úgyszólván, századokon át kormányozták, ennél fogva tekintetes Uraságodat hivatalosan felszólítom, hogy jeles családjának az előadott módon papírra nyomott czimerét, melyet a legközelebb megtartandó közgyűlésen nyilvánosan is be fogok mutatni, nekem megküldeni kegyeskedjék stb. Berzevicze, 1819. július 17. napján Berzeviczy József alszolgabíró.

Péchy Sándor Tamás nem tett eleget a megtisztelő felhívásnak, melyet különben a megkéréselt családok gyorsan igyekeztek elintézni, annyira, hogy 1820 márczius 27-én a vármegye alispánja kénytelen megsürgetni a felhívás elintézését. E sürgető levélből megtudjuk, hogy a helytartótanács közvetítette a trónörökös kívánságát s ugyancsak a helytartótanács gyűjtötte össze a beérkezett adatokat. A czimeren kívül a családi adományok és kiváltságok rövid kivonatát is tartalmaznia kellett a tizenhatod-rét nagyságu lapnak, a mit helyszüke miatt igazán csak kivonatolva lehetett leírni.

A sürgető levél szövege a következő:
Tekintetes és nemzeti táblabíró uram,
Különösen tisztelt bátyám uram!

A magas helytartótanács múlt évi rendeletének megfelelően, hogy a felséges Ferdinánd koronaherceg ur kívánsága szerint a megyebeli összes családok adomány és kiváltságleveleinek rövid kivonatát a családi címerek lenyomatával együtt a felséges koronaherceg gyűjteményének kiegészítése céljából küldjük meg a magas helytartótanácsnak, miután a nemes Péchy család címerlenyomatán kívül a többi megyebeli családé már a kezemben van, felhivom tekintetes Uraságot, hogy a tizenhatodréten iven a jelzett rövid kivonatot elkészíteni, a család hiteles pecsétjét ugyanazon lapra rányomni s rövid idő alatt hozzám jutatni sziveskedjék stb.

Lubotin, 1820 márczius 27.

Dessewffy Imre alispán.

Érdekes volna megtudni, hogy milyen eredményre járt a gyűjtés s milyen sorsra jutott a gyűjtemény?
GÁRDONYI ALBERT.

Persevandus.

Ezen szó, amelyet folyóiratunk 1904. évf. 183. oldalán hibás olvasással közöltem, és amelyet Wertner Mór ur az 1905. évf. I. füzetében helyesen fejt meg, középkori heraldikai emlékeinkben *csakis ezen egy ízben* szerepel. Bárczay művében¹ persevandust, címernagy-segédet, hiába keresünk; sőt Stróhl heraldikai munkája² is csak éppen hogy megemlíti a «persevant»-okat.

Ezért, és mivel Wertner Mór ur magyarázata nem kimerítő, és nem is egészen hibátlan, a kérdést tisztázni óhajtom.

A címernagyokra, címernagyokra és címernagy-segédre és azok működésére vonatkozólag Anjoui René szicíliai király (1435—1442), kézirata a legrégebbi írott emlék, amelyet a Bibliothèque Nationale-ban őriznek. Az ebben megírt szabályok voltak mérvadók továbbra is a francziáknál, és némi módosításokkal a németeknél is.

A címernagy-segéd (persecutores armorum, persevant, poursuivant d'armes, persuivant d'armes, persuivant of arms) azon nemes származású egyén lett, aki mint lovas-hírnök 3 esztendeig becsülettel szolgált, és a címertanban kellő jártasságra tett szert; az ilyen az illető fejedelmi udvart, nemkülönbén mesterét, a címernagyot mindenüvé követte, a címernagynak mindenben segítségére, szolgálatára volt. Ünnepek alkalmával — éppen úgy, mint a címernagy — ura címerpalástját viselte; csakhogy a címet a paláston nem elül-hátul, hanem kizárólag *bal vállán* hordhatta; kezében fehér pálcát tartott; fejét tollakkal díszített, négyszögü

süveg fődte. A címernagy-segédé avatás rendes ünneppel történt, amely a templáriusokéhoz hasonlított; a címernagy egy vasárnapon, számtalan nemes jelenlétében vízzel és borral rendszeresen megkeresztelte és nevet adott neki; azután beöltöztették és esküjét vették. *Hét*¹ álló esztendeig kellett szolgálnia, míg végre címernagygyá lehetett. A német fejedelmek közül csakis azoknak állott jogában címernagyot nevezni ki, akik királyi tisztségekkel (honores regii) voltak felruházva.

Egy 1644. évi francia jegyzék a címernagy-segéd 3 osztályát különbözteti meg; az első 200 livres, a másik kettő 100—100 livres fizetéssel; a francziáknál azonban nem eskették fel, és bármikor elhagyhatta szolgálatát. Nevük rendszeresen valami vig és mulatságos elnevezés. A roi d'armes palástjának alapdisze a lilium volt; pálczája liliumos, fején és pajzsán korona. A poursuivant d'armes címerpalástja egyszerűbb, lilium nélküli volt; pálczája is lilium nélküli.

A francziáknál, angoloknál és a németeknél a címernagyok, alattvalóikkal együtt külön lehet képeztek. Angliában napjainkban is fennáll a norfolki herceg vezetése alatt a «*Herolds-College*» (Herold-Office) (1340 óta), amely áll: három címernagyból, a térdszalagrendé, a *Garder principal*, a déli tartományé *clarenceaux*, az északié pedig, *Norroy*; 6 címernagyból: a windsori, chesteri, yorki, lancasteri, sommerseti és richmondi; és 4 címernagy-segédből (poursuivant of arms) és pedig: a *Rouge Croix*, Szt. György keresztjéről elnevezve, a *Blue Mantle* (kék köpeny), a *Rouge Dragon* (vörös sárkány), VII. Henrik jobb oldali pajzstartója alapján, és a *Port-cullis* (kapurács), VII. Henrik egy badge-e után.²

Heraldikai emlékeinkben mindezen hivatalokra nézve alig találunk nyomot; amint említettem, a persevandus szó az általam ismertetett címereslevélben egyedül állóan szerepel idáig; aligha is létezett nálunk ezen külön czéhhé alakult foglalkozás, mert különben gyakrabban szerepelnének középkori címeres leveleinkben egyik vagy másik néven.

Az I. Ferdinánd, aragoniai király által a Hetey és Bátéi családnak adott címereslevélben³ olvasható *armorum capitaneus*, a heroldusnak (címernagy), az *alguatonius* (*alguacil*) a persevandusnak, a címernagysegédnek felel meg.

¹ Nem pedig két esztendeig, amint azt Wertner ur állítja.

² Id. *Ersch u. Gruber*, allg. Encyclopædie der Wissenschaften u. Künste; *Ménétrier*, La chevalerie; *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des Arts et des Métiers*; *Larousse*, Grand Dict. universel du XIX. Siècle stb.; *Encyclopædia Britannica*.

³ *Fejérfataky*. Magyar Címeres Emlékek, II. füz. 17—18. l.

¹ A Heraldika kézikönyve, Budapest, 1897.

² Heraldischer Atlas, Stuttgart, 1899. 1. o.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya 1905 április 27-ikén tartotta ez évi második ülését, melyen *Barabás Samu, Békefi Remig, id. Daniel Gábor, Csánki Dezső, Makay Dezső, Nagy Gyula, Pettkő Béla, ifj. Reiszig Ede* ig. vál. tagok, *dr. Schönherr Gyula* titkár, *dr. Áldásy Antal* jegyző és *Tóth Árpád* pénztárnok vettek részt.

A társaság elnökének és másodelnökének távollétében az elnöki széket *id. Daniel Gábor* foglalta el.

Elnök az ülést megnyitván, *dr. Áldásy Antal* jegyző felolvassa *Kiss István* r. tagnak Radvánszky László családtörténeti munkájáról szóló dolgozatát, mely a Turul jelen számában lát napvilágot.

A folyó ügyek élén a társaság tagjaivá megválasztottak: pártoló tagul *Kürthy Lajos*, Zólyom vármegye főispánja, Besztercebánya, (ajánlja báró Radvánszky Béla). Évdíjas tagokul: *Kisvárdai Csizmadia Fános*, m. kir. sóellenőr, Késmárk (aj. Doby Antal.) *Orosz Ernő* vármegyei levéltárnok, Eger, (aj. a titkár.) *Turchányi Ödön*, Nagysurány, (aj. ifj. Reiszig Ede.)

Ezután a titkár bemutatta a Franklin-Társulattal a Magyar Nemzetiségi Zsebkönyv bizományba vétele tárgyában létrejött és márczius 16-ikán életbelépett megállapodás szövegét, mely következőkép hangzik:

1. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság a kiadásában megjelenő «Magyar Nemzetiségi Zsebkönyv második sorozata, Magyar nemes családok I. kötet» című kiadvány 1000 (egyezer) példányát a Franklin-Társulat irodalmi és könyvnyomda czégnak évi elszámolás kötelezettsége mellett bizományba adja.

2. A munka egy példányának bolti ára 12 (tizenkettő) koronában állapittatik meg, és ebből az árból a Franklin-Társulatot 40 (negyven) % illeti meg, tehát a társaság pénztárába a Franklin-Társulat részéről minden eladott példány után 7 kor. 20 f. (hét korona husz fillér) szolgáltatandó be.

3. E 40 (negyven) % összegből a Franklin-Társulat fedezi a könyvárusok jutalékát és a kezelési és terjesztési költségeket.

4. A Franklin-Társulat tartozik a kiadásában megjelenő lapokban a könyvet hirdetni.

5. Kötelezi magát a Franklin-Társulat, hogy a könyvet nemcsak fővárosi, hanem a vidéki nagyobb könyvkereskedőknek terjesztés czéljából megküldi.

6. Az első elszámolás 1906 június 30-án történik, a következő elszámolások évente egyszer, mindig június hó 30-án történnek.

7. A kezelés közben esetleg megrongálódott példányok a végelszámoláskor el nem adott teljes példányoknak lesznek tekintendők s a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság által mint ilyenek fognak visszavétetni.

8. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság fentartja magának a jogot mindazoknak, kik a jelen megállapodás keltéig a művet nála közvetlen megrendelik, az előfizetők részére megállapított 10 (tiz) korona árért közvetlenül eladni, ugyszintén fentartja magának a jogot a jövőre, saját régi, valamint újonnan belépő tagjai részére, a mennyiben a megrendelés a társaság

titkári hivatalánál történik, a munkát ugyancsak 10 (tiz) korona árért áruba bocsátani. Minden egyéb, nem társulati tag részéről a titkári hivatalhoz érkező megrendelés a titkári hivatal által a Franklin-Társulathoz tétetik át.

E megállapodás alapján a Franklin-Társulatnak bizományba adatott 1000 példány; a többi 1000 példányból tagilletményül 193, előfizetőknek 360, tiszteletpéldányul 25 és kötelespéldányul 4 küldetvén szét, a társulat titkári hivatalában az ülés napján 418 példány állott rendelkezésre.

Jelentette továbbá, hogy a szerkesztői tiszteletdíj kifizetése az igazgató-választmány felhatalmazása alapján a Pesti Magyar Kereskedelmi Banktól 4% kamattal felvett kölcsöntől megtörtént, s maga a kölcsönösszeg az időközben beérkezett előfizetési díjakból visszafizettetett.

Mindkét jelentés tudomásul vétetett.

A pénztárnok jelentése szerint az ülés napjáig befolyt 1716 kor. 81 fill., kiadatott 1469 kor. 32 fill., maradvány 247 kor. 49 fill. A Nemzetiségi Zsebkönyv II. része alapjánál befolyt a) előfizetésekből 4268 kor. 77 fill., b) a II. kötet czimerrajzaira 50 kor., kiadatott 3829 kor. 50 fill., maradvány 489 kor. 27 fill. Vagyoniállás: A) Vagyon: 1. Alapítványi tőke a) értékpapirokban 21,800 kor., b) kötelezvényekben 4400 kor., c) kötelezvény nélküli alapítványokban 800 korona, össz. 27,000 kor. 2. Alapítványi jelleggel nem bíró tőke értékpapirokban 3400 kor. 3. A Nemzetiségi Zsebkönyv alapja 489 kor. 27 fill. 4. Pénztári készlet 247 kor. 49. fill. 5. Tagdíjhátralékok 4350 kor. Összesen 35,486 kor. 76 fill.

B) Teher: 1. Nyomdai tartozás 3569 kor. 99 fill. 2. Szinnyomatokért tartozás 193 kor. Összesen 3762 kor. 99 fill. Tiszta vagyon: 31,723 kor. 77 fill.

A jegyzőkönyv hitelesítésére az elnök Makay Dezső és Pettkő Béla ig. vál. tagokat kérte fel, mire az ülés véget ért.

Az igazgató-választmány nyilvános ülését zárt ülés követte, melyen az igazgató-választmány a tagdíjhátralékok ügyével foglalkozott.

SZAKIRODALOM.

Dr. Petri Mór. Szilágy vármegye monografiája. V. és VI. kötet. Budapest, Franklin-Társulat nyomdája. 1904. Nagy 8-r. 868 és 840 oldal.

Az a hatalmas munka, a melyben Petri Mór Szilágy vármegye történetét megírta, az V. és VI. kötetel befejezést nyert. Az egyes köteteket megjelenésük sorrendjében bemutattuk volt olvasóinknak, ám azért most, a mikor az egész mű előttünk fekszik, illő, hogy visszaillesztünk rá s összefoglaljuk eredményeit.

Egy évtized szakadatlan, kitartó munkásságának gyümölcse a hat terjedelmes kötet. Érdeme szerint csak az méltányolhatja, a ki hasonlóan dolgozott; a ki tudja, mennyi aprólékos, száz helyről, az oklevelek tizezeiből összehordott adatból épül fel egy ilyen

nagyszabású monográfia. Es adat-bőség dolgában ez a munka talán összes társain túl tesz; szerzője tisztában volt feladatával, a mikor vármegyéje életének legaprólékosabb megnyilvánulásairól is számot ad, tudta, érezte, hogy ilyen szabású munkában semmit, a mi a megye múltját illeti, nem szabad mellőzni.

Valójában ez a háromszáz nyomtatott ív nem is egy megyének a történetét tartalmazza. Szilágymegye ujjbkkori alakulás, a mely a három Szolnok vármegyét és Krasznt is magában foglalja. E megyék általános története az első kötetet foglalja el, melynek legtöbb fejezete önálló, kerekded dolgozat. A legérdekesebb részek: a Szilágy vidéke a honfoglalás előtt (Porolissum), a régi Szolnok és Kraszna vármegyék keletkezése, Szolnok és Kraszna vára, a három Szolnok vármegye, a Partium hadi története, Közép-Szolnok és Kraszna vármegyék közbjogi és egyházbjogi helyzete, közigazgatása, a török hódolt-ág kora, a Wesselényiek szerepe, műemlékek (Szent Margit meszesi monostora, Ákos monostora, a somlyóújlaki egyház, a kú-salyi kolostor), a megyében született vagy élt írók népviselet, népszokások, a szilágysági régi sóutak stb.

A II. kötet a várak (Aranyos, Cseh, Hadad, Somlyó, Valkó stb.) történetéről a Bánfi, Báthori, Drágfi, Gyulafi, Kusalyi Jakcsi stb. családokkal kapcsolatban s a megye gazdasági s különösen változatos hadi történetéről szól, sok, eddig ismeretlen adatot juttatva felszínre. Már e kötetben megkezdődik a községek részletes története a vármegye székhelyének, Zilahnak beható ismertetésével, a mely külön monográfia huszonnégy fejezetből áll.

A III. és IV. kötet több mint ötszáz helységnek, az V. és VI. kötet pedig a családoknak részletes történetét tartalmazza.

Bár családtörténeti adatokban az egész munka bővelkedik, mégis főleg a két utolsó kötet az, a mely bennünket közelebről érdekel.

Nem kevesebb, mint kétezeröttszázkilencvenkét családról van e két kötetben említés. Némelyikről csak szórványos adatokat kapunk, másokról viszont összefüggő dolgozatot. Szerző nem elégedett meg azal, hogy csak a vármegye szerepet játszott családjaikat sorolja fel, megemlíti a legszegényebb köznemes családokat is, ha valamelyik tagját a megyei levéltár iratai megnevezik.

A tárgyalt családok jó része teljesen hiányzik forrásmunkáinkból, viszont az ismeretesekről igen sok új, eddig sehol sem közlött adatot kapunk. A hol módjában volt, szerző a teljes genealogiát összeállítja, gondot fordít a birtokok részletes meghatározására, adománylevelek, kihirdetések, nemesi bizonyáglevelék keltét pontosan feljegyezi, csupán a czimereket hanyagolja el, a mi annál sajnálandóbb, mert a megyei levéltárban XVIII—XIX. századi czimeres pecsétek nagy számban találhatók. Az is megtörténik, hogy szerző a megyében tisztségeket viselt család czimerét — Nagy Iván után írja le, holott a zilahi levéltárban a család több tagjának czimeres pecsétjét volt alkalma látni.

Azok kedvéért, a kiknek nincs módjukban Petri Mór nagy munkáját megszerezni, ide igtatjuk a két utolsó kötetben tárgyalt családok névlajstromát.¹

¹ Meg kell jegyeznünk, hogy e családok közt remkétségtelen nemések sőt itt-ott jobbágyok is akadnak.

Adi (Odí), Adorján, Agárdi, Ajtai, Aknai, Alagi, Alard, Alárdi, Albach, Albert, Albertfi, Albesi, Albisi, Alcsi, Almási, Alsó, Alsóvári, Alszegi, Altorjai, Alvinczi, Amade, Amánt, Ambruj, Ambrus, Amka (mk. Anka), Anarczi, Anda, Andorkó, András, Andrásfi, Andréka, Andró, Angi, Angyal, Angyalosi, Anner, Antal, Antos, Apafi, Apagyi, Apácza, Apáti, Apor, Aracs, Arany, (I. az I. kötetben), Aranymezei, Ardai, Ari, Aspremont, Aszalai, Asztalos, Atyai, Avasán, Ábrán, Ábránfi, Ács, Ádám, Ágoston, Ákony, Ákori, Ákos nemzetség, Ákosfi, Ákosmorostori, Ágya, Álmosdi, Álmosdi I. Csire, Amánt (Amánt), Árgyelán, Árma és Árna, I. Árva, Áron, Ártánházi, Arva, Árvai, Ávrán.

Babonás, Babos, Babós, Babó, Bacz, Baczán, Baczoni, Baczó, Bacsik, Badzey, Bagaméri, Bagosi, Bai, Bajkó, Bajnai, Bajnát, Bajnóczi, Bajomi, Bak, Bakacs, Bakai, v. Báka, Bakányi, (I. Bokányi), Bakcsi, Bakos, Bakó, Baksai, Baksai, Baksányi, Baktai, Bala, Balabán, Balabás, Balai, Balajti, Balaskó, Balassa, Balás, Balázs, Balázsházi, Balázi, Baldázi, Balka, Baluk, Balla, Balog (több, különböző előnevű család), Baló, Balyika, Bamodi, Bansa, Bantics, Banga, I. Dobai, Banka, Bankos, Banyara, Bara, Barabás, Barabási, Baranosi, Baranyai, Baranyi, Baráth és Baráti, Baráta, Barátosi, I. Balog, Barbolovics, Barbucz, Barcza, Barczai, Barcsa, Barcsai, Barsi, Bargován, Bari, Baricz, Barkóczi, Barla, Barlai, Barna, Barnucz, Baros, I. Boros, Barota, I. Borota, Baróti, Barsa, Barsai, I. Borsai, Barta, Bartha, Bartalics, Bartalus, Bartavölgyi, Barthai, I. Barcsai, Barthali, Barthos, Barzi, Basa, Batha, Batizi, Bató, Bábonyi, Bácsmegyei, Bágonyi, Báltoni, Bálint, Bálintfi, Bályog, Bályoki, Bán, Bálnca, I. Boncza, Bándi, Bánfi, (lásd a II. kötb.) Bánházi, Bánóczi, Bánpataki, Bántó, Bányai, Bányász, Bányi, Bárány, Bärzi, Bardi, Básti, Bászta, Batai, Báthori, (I. II. kötet), Bátori, Bebek, Beczenczi, Beczka, Beczó, Becsegergely nemz., Becsehelyi, Becsei, Becski, Bede, Bege, Beke, Bekecs, Beki, Belényesi, Beli, Bellenics, Bencze, Bende, Bendő, Bendre, Béne, Benedek, Benedikti, Benes, Beniczki, Benkó, Benolcsi, Benoldi, Benyeki, Berczi, Berczik, Berde, Bere, Bereczk, Bereczky, Beregi, Beregszászi, Berei, Berendi, Berentés, Berkes, Berkeszi, Bernard, Bernardi, Bernát, Bertalan, I. Birtalan, Berthók, Berzenczi, Berzétei, Berzi, Bese, Bessenyei, Besi, Bethlen, Betlendi, Betleni, Bezdercz, Béczi, Bécsi, Bekés, Békési, Béla, Béli, Béli, Bétek, Bés, Bialis, I. Olasz, Bibarczfalvi, Bibard, Bibárcz, Bideskúti, Bihari, Bika, Bikfalvi, Bilgezdí, Bili, Bire, Biró, Birta, Birtalan és Bertalan, Bisztrán, I. Kis, Blásek, Blága, Blezsán, Bocz, Boczikai, Bocsánczi, Bocskai, Bocskor, Bocsor, Bod, Boda, Bodai, Bodnár, Bodoki, Bodoni, Bodor, Bodó, Bodzási, I. Borzási, Boér, Bogándi, I. Bogándi, Bogár, Bogárdi, Bogáti, Bogdán, Bogdándi, Bogdánfi, Bogdányi, Bogoviczi, Bohonoczi, Boja, Boján, Bojtor, Bojtos, Boka, Bokányi, Bokotán, Bolczon, Boldi, Boldizsár, Bolducz, Bolos, Bonczos, Bondiszló, Bonyhai, Bonykai, Bonyó, Bor, Bora, Borbás, Borbát, Borbély, Borbola, Bordás, Bornemissza, Boronkai, Boronyai, I. Baranyai, Boros, Borosnyai, Borota, Bors, Borsai, Borsi, Borsoló, Borsos, Borsvai, Borza, Borzák, Borzási, Borzi, Borzovai, Bosánczi, I. Bocsánczi, Bossányi, Bot, Bota, Botai, Botka, Botos, Botyári, Bozóki, Bódi, Bódis, Bóné, Bögözi, Böckényi, Bölöni, Bölönyi, Börvei, Böszörményi, Bőjtí, Böllyei, Bőnyei, Bős-

házi, Bösi, Bötös, Brassai, Braun, Brán, Bráta, Bráti, Brátis, Brenner, Bréda, Brini, Bruckner, Bucsi, Bucsumán, Buda, Budafalvi, Budaházi, Budai, Budusán, Buja, l. Boja, Bujdosó, Buk, Bukoviczi, l. Bogoviczi, Bulcsi, l. Bucsi, Bulusán, l. Budusán, Bumba, Bumbucz, Bund, Burbulás, Burger, Burja, Burján, Buslai, Buta, Buth, Butkai, Butyka, Buttyán, Buzás, Buzgó, Buzutai, Bükk, Bülgzödi, Bülkei.

Czakó, Czanó, Czáp l. Marinkás, Czeccz, Czeglédi, Czejti, Czerjék, l. Czirjék, Czéczei, Czégényi, Czibere, Czibók, Czigány, Czikmántori, Czikó, Czinak, Cziplé, Czirják, Czirjék, Czo, Czobor, Czokassi, (Csókási?) Czompó, Czucz, Czudar, Czverg, Csabai, Csaholczi, Csaholyi, Csakai, Csalmási, Csama, Csanádi, Csapai, Csapi, (?) Csaponyi, Csapó, Csarnai, Csarnavadai, Csasztonczi, Csata, Csatar, Csatári, Csatlós, Csató, Csatóházi, l. Csató, Csába, Csák, Csákány, Csáki, Csányi, Császár, Császári, Császkai, Császlai, Csávási, Csecs, Cseffei, Cseg, Csegedi, Csegei, Cseh, Csehi, Cseke, Csekei, Cseki, Csele, Csemperti, Csengeri, Cserei, Cserepes, Cseri, Csernátfalusi, Csernátóni, Cserneckz, Csernyáczki, Csete, Cseteházi, Csetei, Csetneki, Csiglénán (oláh kántor, akit előbb *Csigleni*-nek hívtak), Csigola, Csikai, Csikos, Csikós, Csillag, Csinos, Csire, Csires, Csiszár, Csizér, Csizmadia, Csoba, Csobánkai, Csobod, Csoknyai, Csoldán, Csolt, Csolti, Csolyta, Csolytán, Csoma, Csomafái, Csomai, Csomaközi, Csombor, Csomor, Csomorkányi, Csomós, Csompász, Csonka, Csontos, Csontó, Csorba, Csordás, Csorja, Csovai, Csóka, Csórai, Csögi, Csök, Csucsi, Csukai, Csukat, Csukás, Csula, Csulak, Csupor, Csuri (mk. Csüri), Csuti, l. Kis, Csutyán, Csürös.

Dabolczi (Dabolcsai), Daczó, Dacs, Dadai, Dali, Danczos, Dancs, Dancsházi, Dancsi, Dankuj, Darabant, Darabán, Darah, Darai, Dari, Daróczy, Darvai, Dálnoki, Dán, Dániel, Dánus l. Dancs, Dányádi, Dárai, Dászkál, Dávid, Deák, Deáki, Debreczeni, Debreni, Debrinán, Debrősi, Demaneczki, Demes, Demeter, Demény, Demján, Demjén, Dengelegi, Derebán, Deései l. Dobokai és Harsányi, Derzházi l. Désházi, Dersi, Detre, Devecseri, Dezsó, Dezsőfi, Déczy l. Szabó, Déce, Décei, Décsi, Dédácsi, Dégenfeld, Délczeg, Dénes, Dér, Dés, Désán, Désházi, Dési, Dévai, Diáczek, Dienesi l. Dénes, Dimb, Diósadi, Diósi, Diószegi, Divéki, Divinyi, Doba, Dobai, Dobokai, Dobola, Dobolyi, Dobozi, Dobó, Dobóczy, Dobrai, Dobrácsi, Dobrányi, és Dobronyi, Dobronkai, Dobszai, Doka, Dol, Dolhai, Domahidi, Dománhídi, Dombi, Domján, Domokos, Donáth, Doós, Dorostyek, Dóczy, Dózsa, Drabont, Dragomér, Draveczi, l. Dráviczki, Drág, Drágfi, l. Dragomér, Drági, Drágomir, Drágos, Dráviczki, Dregán, Druget, Drusán, Dudas, Dul, Dulf, Duló, Dunai, Dunka, l. Bányász, Duri, l. Altorjai, Durus, Durusán.

Ecsetes, Ecsedi, Edelényi, Egei, Eger, Egeresi, Egloffstein báró, Egregyi, Egri, Egyed, Egyházasdobai, Eke, Elek, Elekes, Elvei, Ember, Endrédi, Enyedi, Enyingi, Eödfni l. Ödfni, Eperjesi, Erdei, Erdélyi, Erdődi, Erdőhegyi, Erdős, Erdőteleki, Erkei, Ernyei, Erős, Espáczai l. Spáczai, Espán, l. Ispán, Esze, Eszes, Eszenyi, Esztári, Eszterházi, Etei, Eder, Édes, Éltető, Éradonyi, Érsekújvári.

Fabriczius, Fadgyas, Fajfer, Falaus, Fancsikai, Fantics, Faragó, Farczádi, Farkas, Farmati, Farmatin, Farnel, Farnos, Farnosi, Faur, Fazakas, Fábán, Fáj, Fát, Fecski, Feddi, Fegyverneki, Fejedelem, Fejes,

Fejér, Fejérdi, Fejéregyházi, Fejértói, Fejérvári, Fekete, Felföldi, Felmán, Felcsőbáldoni, Felsőbányai, Felszegi, Felvinczi, Fenyő, Ferenczi, Fetés, Félegyházi, Fényes, Fics, Ficsor, File, Filep, Files, Filkei, l. Fülkei, Filpesi, Fina, Fiók, Flóra, Flórián, Fodor, Fogarasi, Fogas, Folti, Forgács, Forrai, Forró, Fosztó, Fónyi, Fóris, Földvári, Főző, Francziszci, Fráter, Frenzl, Fribeisz, Frid, Fridrik, Frigy, Frutsinger, Fugi, Fura, Fúrós, Fúró, Füleddi, Fülkei, Fülöp, l. Filep, Fülöpházi, Fülpösi, l. Filpesi, Fűrmenyesi, Fűzeri (Fűzeri).

Gabir, Gaborján, Gabriel, Gabris, Gadnai, Gakus, Galajda, Galambfalvi, Galló, Galsai, Garai, Garda, Gardi, Gavrilla, Gazda, Gázsó, Gál, Gálcz, Gálfalvi, Gálfi, Gálócsi, Gáltói, Gárdos, Gáspár, Gáti, Gávai, Gebart, Geberjényi, Gecze, Geczó, Gecse, Gedai l. Gidai, Gedő, Gegecs, Gelenczei, Gelendi, Gellért, Gencsi, Gerbert (v. Gerbeth de Ilosva) Gere, Gereblyés, Geregye nemz., Gerendási, Geréb, Gergely, Gergelyfi, Gerő, Gersenyi, Gesztes, Géczy, Gicz, Giczi, Gidai, Gidófalvi, Gilbert, l. Gerbert, Gimbulucz, Girolti, Glodán, Godsa l. Gosa, Gogan, Gogota, Goldos l. Zsoldos, Golopi, Gombás, Gombási, Gombkötő, Gombos, Gora, Gorgyán, Goris, Gosa, Goszte, Gosztönyi, Gothi, Govai, Gozmán l. Pap (Márkaszéki), Gólya, Göde, Gödri, Gönczi, Görbet, l. Gerbert, Göröcsöni, Görgei, Görgényi, Görgői, Görög, Gócze, l. Szomoldi, Gönyei, Greblás, Grillinger, Gubán, Gudor, Gulacsi, Gurzó, Gút, Gúti, Gütkeled nemz., Gúgyei, l. Gyügyei, Gyulai, Gyamali, Gyarabi, Gyaragi, Gyarak, Gyarmati, Gyáni, Gyárfás, Gyene, Gyerőfi, Gyimán, Gyöngyösi, Győrfi, György, Györgyfi, Győri, Gyújtó, Gyulafi (l. II. kő.), Gyulai, Gyurác, Gyurkó, Gyúrói, Gyügyei.

Habuk, Haczi, Haczkó, Haczoki, Hadadi, Hadászi, l. Hodászi, Hagit, Hagymási, Hajas, Hajdu, Hajduk, Hajtviger, Halabori, Halasi, Halász, Haller, Halliárszki, Halmágyi, Halmi, Halmosi, Hamar, Hanké, Hankóczy, Harabori, Haraklányi, Harangi, Haranglábi, Harasztosi, Harcsi, Hari, Harinai, Harmat, Harmati, Harsányi, Hartmann, Hasadi, Hasas, Hatfaludi, Hatvani, Havaseli, Hátszegi, Hegedős, Hegedűs, Hellei, Helmecci, Henczes, Henczi, Henczelődi, Henin, Henrics, Henter, Herczeg, Herczegszántói, Herman nemz. és család, Hermanóczy, Hermeszi, Hers, Hetei, l. Etei, Hetényi, Héczei (Héczi), Hécző, Hégen, l. Sznási, Hévízi, Hézsó l. Hécző Hidalmási, Hidi, Hieh (?) Híri, Hobicz, Horz, Hodász, Hodor, Hodosi, Holya, Homoki, Hont-Pázmán nemz., Hora, Horhi, Horkai, Horner, Horogszegi, l. Szilágyi, Horvát, Horváti, Hosszu, Hoványi, Hőczy, Höcs, Hubai, Hubán, Hubert, Hucz, Hugyin, Hunyadi, Huszár, Huszián, Huszti.

Ibrányi, Iczik, Ifjai, Ifju, Igaz, Ignác, Ijgyártó, Ika-falvi, Iklódi, Iktár, Ilosvai, Iltai, Ilucz, Ilyefalvi, Illyés, Imre-Deák l. Csata, Imrefi, Incze, Inczédi, Inotai, Inován, Ippi, Iregy l. Frigy, Irinyi, Irófi, Ispán, Istvándi, Isztári, l. Esztári, Ithon, l. Iktár, Ivácon, Iván, Ivándi, Ivánfi, Ivánka, Izsák.

Jakab, Jakabfi, Jakcsi, Jakó, Jaksics, Jancsó, Janka, Jankovics, Jankó, Jákob, l. Jakab, Jákobfi, Jánki, János-Deák, l. Deák, Jánosi, Jánó, Járjai, Jármi, Jártó, Jász, Jászfalvy, Jenei, Joga, Johai, Jonai, Jonucz, Jordán, Josinczi, Jó, Jódi, Jóna, Jónás, Józsa, József, Józsi, Judovics, Juhász, Juhos, Juhosi, Jura, Juren, Jurenda, Jureni, l. Irinyi, Juricskai.

Kabai, Kabos, Kabós, Kaicsics l. Kókényes-Radnót

nemz., Kacsó, Kaiszler, Kaizler, Kakas, Kakucsi, Kalandai, Kalik, Kalina, Kallós, Kalmár, Kalocsai, Kalpag, Kalugyer, Kamarás, Kamuthi, Kandel, Kandó, Kanyó, Kapcsos, Kapi, Kaplyon nemz., Kaposi, Kapronczai, Kapus, Kapusi, Kara, Karabecz, Karancsi, Karácson, Karánsebesi, Karczagi, Karda, I. Korda, Kardos, Karsai, Karó, Kassai, Kasza, Kaszó, Katona, Katra, Kavasán, Kavják, Kába, Kádas, Kádár, Kákony, Káli, Kállai, Kálmán, Kálnay, Kálnoky, Kálnói, I. Kálnai, Kánai, Kántor, Kánya, I. Kónya, Kápolnai, Károlyi, Kása, Kászoni, Káta nemz., Kátai, Kávási, Keczei, Kecseti, Kecskeméti, Kecskés, Kecsmér, I. Kraczmer, Kedmenes, Kedves, Kegyei, Kegyes, Kejlényi, Kele, Kelecsényi, Kelemen, Kelemenfi, Keller, Kemecei, Keméndi, Kemény, Keményfi, Kencsei, Keude, Kendefi, Kenderes, Kenderesi, Kendi, Kenesi, Kengyel, Kenyeres, Kerczegi, Kercsi, Kerekes, Kereki, Kerescezi, Keres, Keresi, Keresztes, Keresztesi, Keresztzegi, Keresztúri, Kertész, Keserű, Keszi, Keteli, Kezen I. Keszi, Kéczi, Kék, Kémeri, Képes, Kérei, Kéri, Kétszeri, Kéval, Kibédi, Kicz, Kidei, Kilegezi, Kilin, Kincs, Kincses, Kincstár, Kinizsi, Kira, Király, Királyi, Kirilla, Kis, Kisdobai, I. Dobai, Kisdobszai, Kisfaludi, Kishatvani, Kiskereki, Kiskémeri, Kispaczali, Kisserjéni, Kisszarvasdi, Kisújszállási, Kisvárdai, Klausz, Klobusiczki, Koberausz, Kobzos, Koczek, Koczka, I. Kosztká, Koczog, Kocsi, Kocsis, Kodrán, Kodre, Koimár, Kolbai, Kolcza, Kolcsár, I. Kulcsár, Kolozsi, Kolozsvári, Kolumbán, Koly, Komann, Komáromi, Komjáti, Komjátszegi, Komlósi, Komornyik, Kompolti, Koncz, Konde, Kondor, Kontrás, Kopasz, Kopil, Kopp, Koráncsi, Korbács, Korbuj, Korda, Koricsánszki, Korlát, Kornhoffer, Kornis, Koroján, Koroknai, Koroncs, Koronka, Korpaszdi, Kos, Kosán, Kosik, Kosok, Kossuth, Koszorús, Koszta, Kosztán, Kosztin, Kosztká, Kosztko, Kovács, Kovácsfi, Kovács, Kovácz, Kovási, Kovásznai, Kovrik, Koza, Kozma, Kozmás, Kóczi, Kóka, Kólya, Kóma, Kónya, Kóródi, Kósa, Köblös, Köbölküti, Kődri, Kőkényes-Radnót, Kőkösi, Kölcei, Költő, Könnyű, Könyves, Köpeczi, Kövendi, Körösfői, Körtési, Körtvélyesi, Köteles, Kövendi, Kövesdi, Kövesi, Kóvér, Középlaki, Königsbergi, Kőrösi, Kőszegi, Kővári, Kraczmer, Krajcsovics, Krasznacégényi, Krasznai, Krajnik, Krecsun, Krisán, Kriszbai, Kriszté, Kromer, Kuj, Kuk, Kulcsár, Kullin, Kún, Kupás, Kurcz, Kurcsuly, Kusalyi, Kusztós, Kutasi, Kúthi, Küküllővári, Kúrti.

Laczló, Laczoka, Ladányi, Lakatos, Laki, Lakó, Lancz, Laskai, Lasztóczi, Lator, Latrán, Lauffenbach, Lazsia, Láda, Láncki, Lándorfehérvári, Láposi, Lásin, László, Lászlóczi, Lázár, Lázsin, Lebi, Lecsméri, Lele, Lelei, Leleszi, Lemján, Lendvai, Lengyel, Leopold, Letkán, Lészai, Lévai, Libar, Liczka, Ligner, Lindvai, Linkner, Lipcsei, Lipniczki, Lipován, Lippai, Lippert, Lipsai, Lipták, Liszka, Liskó, Liszti, Literáti, Literátus, Loboncz, Lodi, Lorán, Lorántfi, Losonczy Lovász, Lónyai, Lörti, Lövei, Lövé, Lőfi, Lőke, Lőkös, Lőrincz, Lőrincz, Luczás, Lugosi, Luka, Lukácsik, Lukács, Lung.

Macs, Macsi, Macskási, Macsoki, Madai, Madar, Madarasi, Madarász, Madas, Madári, Madrai, Maftyéi, Magas, Mághi, Magya, Magyar, Magyarai, Magyarosi, Magyarósi, Magyi, Majádi, Majod, Major, Majos, Majs,¹

Majtényi, Makai, Makari, Makoldi, Makó, Makrai, Makri, Maksa, Makszim, Malya, Manaszi, Manasses, Mancz, Manyul, Marán, Marci, Marczin, Margit, Margitai, Margitás, Marhát, Marinka, Marinkás, Marinyi, Markos, Markovics, Markó, Marnas, Marosán, Marosi, Martini, Marton, Massai, Matasi, Matkó, Matolcsi, Matuzlai, Matuznai, Mád, Mada, Mádi, Mágner, Májér, Mák, Mál, Málnási, Mán, Mándi, Mándoki, Máriás, Márkis, Márkuj, Márkus, Mármárosi, Márta, Márton, Mártonfi, Máté, Mátéka, Mátyás, Mátyus, Mecs, Medgyaszai, Medgyes, Medgyesaljai, Medgyesi, Medi, Mediomontanus, Meggyes, Meggyesi, Melit, Menszáros, Menyhárt, Menyő, Mercs, Mercse, Merkás, Messzer, Mester, Meszesi, Meze, Mezei, Mező, Mezőgyáni, Mezőgyulai, Mécs, Ménesági, Mérai, Mészáros, Mézes, Mihálcz, Mihálka, Mihály, Mihályfalvi, Mihályi, Mihályka, Mikai, Mike, Mikes, Mikle, Miklós, Miklósi, Mikola, Mikolai, Mikó, Mikófi, Miksa, Mile, Miller, Milner, Mindszenti, Mionreskü (?), Miron, Miske, Miskei, Miskolcz, Miskolczy, Mislei, Mitai, Mocsai, Mocsirán, Mocsolyai, Modvas, Moga, Mogy, Mogyoró, Mogyorósi, Mohai, Moja, Mojs, Mojszi, Mojzer, Mojzi, Mokcsai, Moldován, Moldvai, Molnár, Monai, Moni, Monor, Monoszló nemz., Montanensis, Morár, Morócz, Morvai, Mosdóczy, Mosolig mk., Mosolygó, Mosonyi, Mosóczy, Módi, Mók, Mór, Möríc, Murányi, Murás, Murza, Mustárdi, Muszka, Muzsai, Muzsna.

Nagy (e néven igen sok, különböző előnevű család), Nagyadi, Nagyangyalosi, Nagycsögi, Nagydobai, Nagyerdődi, Nagyfalusi, Nagyvidai, Nagylaki, Nagylelei, Nagymihályi, Nagymoni, Nagypaczali, Nagysurányi, Nagyszarvadi, Najádi, Naláczy, Napakor, Napok-Meszte nemz., Napradán, Naszályi, Naszki, Naváczi, Nábrádi, Nádasdi, Náduvvari, Nán, Nánási, Náprádi, Nedőczy, Nemes, Neményi, Nevosel, Néb, Némedi, Német, Németi, Nisze, Nodofi, Noé, Nyogisán, Nováki, Nóbis, Nógrádi, Nólík, Nuszlai, Nyága, Nyárádi, Nyári, Nyegrán, Nyeste, Nyikita, Nyilas, Nyirasán, Nyirbátori, Nyiri, Nyirmoni, Nyirő, Nyiszte, Nyisztor, Nyitrai, Nyujtódí, Nyulag.

Obis, Obiskúti, Ocsvai, Odor, Olasz, Olasz, Oláh, Olcsai, Olgay, Onagten, Ondi, Oravec, Orbai, Orbán, Orbó, Orbók, Orczi, Ordai, Orgonás, Orgován, Orha, Orhai, Ormos, Orosi, Orosz, Oroszi, Ország, Osvát, Osztián, Osztrocs, Otlik, Ottmájer, Onodi, Otományi, Óvári, Ódönfi, Ólyedi, Ördög, Örményesi, Órsi, Örvendi, Ötvös, Óri, Ósz, Oz.

Paczali, Pahó, Pacsai, Pakot, Paksi, Pakulár, Paladini, Palakai, Palaticz, Palánki, Palkó, Pallagi, Pallovics, Palmeri, Palotai, Palóczi, Panaszi, Paniti, Panka, Pankotai, Pap (sok, részben nem nemesi család), Papdán, Papfalvi, Papi, Papóczy, Parajkó, Parlagi, Pasztyán, Patai, Pataki, Patkós, Pató, Patócsi, Paulovics, Pazoni, Pácza, Páczek, Páka, Pál, Pálfi, Pályi, Pándi, Pánki, Pápai, Pártonyi, Páska, Páskuj, Pásti, Pástyán, Pásztai, Pásztor, Pásztói, Pávai, Pázmán, Pecselyi, Pegios (?), Pejri, Pekri, Pelbárdi, Pelei, Peleni, Peleszarvadi, Peleskei, Pelte, Perczel, Percseni, Peres, Perényi, Perger, Perjemesi, Perneszi, Pesfesi, Pesti, Pete, Peteházi, Petenyei, Peterczki, Peterdi, Petkes, Petki, Petkó, Petlendi, Pető, Petők, Petrán, Petrás, Petri, Petrik, Petrikás, Petrovai, Petrovicza, Petróczy, Petrucz, Pécsi, Péli, Péntek, Pénzes, Pércsi, Péter, Péterfi, Pikler, Piktör, Pilisi, Pintér, Pintye, Pipalyi, Pipis, Pipó,

¹ Személynév.

Pirbát, Pirv, Piskolti, Pistáki, Pobrányi, Pocsaji, Pocsi, Pogány, Pogonyi, Poises, Pok nemz., Pokol, Polgári, Polhos, Polos, Pongrácz, Pop és Popa I. Pap, Popojos, Popovics, Porczi, Porcsalmi, Porkoláb, Porteleki, Porzolt, Posta, Posztós, Pota, Poti, Potyász, Potyó, Potyódi, Pozsgai, Pozsonyi, Pócs, Pócsik, Póka, Pósa, Praff, Prágai, Preksa, Prendli, Prezneri, Préda, Prépostvári, Prokup, Pruski, Puha, Pungur, Purkerezán, Puskás, Puszkajler, Pusztai, Putnoki, Pünkösti, Püsök, Püspök, Püspöki.

Rabécsi, Rabló, Radák, Radics, Radnót, Radnóti, Radvánczi, Radványi, Rajak, Rajkai, Rakamazi, Ramocsa, Ramocsaházi, Ravaszdi, Rácz, Ráczkai, Ráczkevi, Rád, Ráda, Rádi, Rájhert, Rájsz, Rájter, Rákos, Rákosi, Rákóczi, Rápolti, Ráskai, Rátkai, Rátoni, Rázel, Rázmány, Rázsó, Redecs, Redmeczi, Regetei, Regéczei, Regés, Reszegei, Rettegi, Reviczki, Récesei, Récsi, Rédei, Rémes, Réner, Répás, Rét, Rétei, Réti, Révai, Révész, Roff, Rohodi, Román, Romonczai, Ronkovic, Rosu, Rozgonyi, Rozmán, Rozmányi, Rozsos, Róka, Rótmájer, Rózsa, Róvid, Rucs, Rüd, Rufi, Rufus, Rusz, Ruskó, Rusztig, Ruth(a) (I. Rud.)

Sajgi, Sajókeresztúri, Salamon, Salánki, Salai vagy Sallai, Sallári, Samu, Sarangi, Sarádi, Sarkadi, Sarmasági, Sarolyáni, Sas, Sasi, Saskó, Sági, Sájter, Sámel, Sámelházi, Sámi, Sámsondi, Sámsoni, Sámuel, Sándor, Sándorházi, Sánta, Sári, Sárándi, Sárdi, Sárka, Sárkány, Sárközi, Sárosberkeszi, Sárosi, Sárvári, Sebe, Sebes, Sebestyén, Segnei, Seléndi, Selin, Selyki, Selymes, Semlyénfalvi, Semsei, Sennyei, Sepsi, Sere, Seredeni, Seres, Serédi, Serlegi, Serpe, Sicz, Siegel, Sike, Sikolya, Sikos, Siló, Simai, Simándi, Simer, Simoka, Simon, Simonfi, Simoni, Simor, Sinka és Sinkai, Sinor, Sipos, Sirák, Siráki, Siska, Slem, Sléziai, Smercsányi, Smidt, Smuczer, Sobri I. Zsobri, Sofron, Soklos, Solymosi, Somai, Somi, Somlya, Somlyai, Somodi, Somogyi, Somosi, Somtó, Soproni, Sorbán, Sospesser, Sófálvi, Sós, Sönstein, Spáczai, Spányi, Spicz, Spiget, Springer, Stall, Stankovszki, Stefucz, Steglin, Stenczel, Stevári, Suba, Sudah, Sugadi, Sulyok, Suki, Sulán, Suppán, Surányi, Surki, Sut, Sutak, Satakújlaki, Sükösd, Süle, Sülelmedi, Sülyi, Sütő, Süveges, Svarcz, Sváb, Svájczter, Svájncz, Svájsz, Szabad, Szabados, Szabadszállasi, Szabó, Szadovszki, Szakács, Szakácsi, Szakára, Szaklányi, Szalacsi, Szalai, Szalánczi, Szalárdi, Szalkai, Szalontai, Szamaróczi, Szamfira, Szamosán, Szamosközi, Szaniszló, Szaniszlófi, Szaniszlói, Szappanos, Szarka, Szarvadi, Szarvas, Szatmári, Szatmárnémeti, Szántó, Szántói, Szántus, Szárkándi, Szász, Száv, Száva, Szávuly, Szebeni, Szecsei, Szegedi, Szegeti, Szekeres, Szekeresi, Szekere, Szele, Szelei, Szelek, Szelezsán, Szeléndi, Szemere, Szemerei, Szendrei, Szengyel, Szentandrás, Szentannai, Szentegyedi, Szentes, Szentesi, Szentgyörgyi, Szenthegyi, Szenti, Szentiványi, Szentkeresztfalvi, Szentkirályi, Szentlászlai, Szentmarjai, Szentmihályfalvi, Szentmihályi, Szentmiklósi, Szentpáli, Szentpéteri, Szennyesi, Szepesi, Szerdahelyi, Szerencsi, Szerémi, Szerváczius, Szezslemlei, Szécseni, Szécsi, Székely, Székelyhídi, Székesfejérvári, Széki, Szél, Széles, Szélszegi, Szénási, Szép, Széri, Szfet, Szidor, Szigeti, Szigyártó, Sziki, Szikszai, Szilasi, Szilágyi, Szilágysegi, Szili, Szilvási, Szintai, Szinyei, Szipoly, Szirmai, Szoboszlai, Szodorai, Szoklányi, Szokoli, Szokolai, Szolga, Szombatfalvi, Szombati, Szomlén, Szomoldi,

Szongot, Szoponár, Szopós, Szopri, Szódi, Szölinczei, Szöcs, Szöcsi, Szödemeteri, Szóke, Szőlős, Szőlősi, Szőlőskei, Szőnyi, Szőrös, Sztán, Sztárai, Sztecska, Sztarcz, Sztójka, Szuinyi, Szuka, Sunai, Szunyog, Szurdukán, Szurkos, Szücs, Szügyéni, Szűz, Szvára, Szvürr.

Taböcs, Takács, Talambó, Talinger, Tallóczi, Talpas, Talpasi, Tamasán, Tamás, Tamásdi, Tamásfalvi, Tamási, Tanka, Tanógi, Tar, Tarczali, Tarczán, Tarcsa, Tarcsi, Tardi, Tarjáni, Tarnóczi, Tarpai, Tarsoly, Tasi, Tasnádi, Tatai, Tatár, Tabori, Tájlinger, Tálás, Táncczos, Tárkányi, Tárnoki, Teczka, Tegze, Teke, Tekeházi, Tekenős, Tekesit, Telegdi, Teleki, Teleszki, Temesvári, Tepesit, Terebesi, Teremi, Terhe, Terhes, Terjényi, Teserán, Teszkás, Tezárovics, Técsi, Téglás, Téglási, Térei, Téti, Tiboldi, Tiburcz, Tihanyi, Tikos, Timár, Tisza, Titkos, Tivadar, Toka, Tokai, Tokos, Tolcsvai, Toldalagi, Toldi, Tollas, Tolnai, Tolvaj, Toma, Tomaj nemz., Tomája, Tombolt, Tomori, Tompa, Tompos, Tomsa, Topai, Toperczel, Tordai, Torma, Tormás, Torna, Toroczkai, Tögya, Tóhátán, Tót, Tótfalusi, Tótrónai, Tököli, Tömösvári, Tőrei, Törkös, Török, Töröri, Töcs, Tökés, Tötös, Treleczi, Trif, Tripón, Trógeri, Trusza, Tulogdi, Tunyogi, Turbucz, Turbulya, Turi, Turner, Turoly, Turóczi, Turzai, Turzó, Tüdős, Tyira, Tyukodi.

Udvarhelyi, Uglai, Ugrai, Ugrin, Ugron, Ujfalusi, Ujfalvi, Ujhelyi, Ujlaki, Újnémethi, Újvári, Újvárosi, Ungi, Ungur, Ungvári, Urai, Urácz, Uránovics, Urbán, Urházi, Ursz, Urszuj, Uszkai, Uza, Uzoni, Útő.

Vadai, Vadas, Vadasdi, Vadász, Vadkerti, Vagner, Vai, Vajai, Vajasdi, Vajda, Vajdai, Vajna, Vajó, Vajú, Vajvoda, Vakarc, Valk, Valkai, Valkó, Vallyán, Vanka, Varasdi, Varga, Vargyasi, Varjasi, Varjú, Varró, Varsányi, Varsolczi, Vas, Vasali, Vasvári, Vatai, Váczi, Vádon, Vájsz, Válaszúti, Vályi, Vánca, Várad, Várai, Váraljai, Várdai, Vári, Várkonyi, Várközi, Vásárhelyi, Vede, Vele, Vendi, Venter, Verbőczy, Verdas, Verdes, Verebelyi, Veres, Veresmarti, Verestói, Verécsi, Vergye, Verőczy, Versán, Versegi, Versényi, Wesselényi,¹ Vestim, Veszprémi, Vetési, Veverán, Vezendi, Vécsei, Vég, Vékony, Vér, Vervölgyi, Vicsai, Vid, Vida, Vidu, Vidi, Viduj, Vig, Vilhelm, Villás, Vincze, Vinczellér, Vinkler, Vinter, Virág, Virágosi, Virginás, Virteta, Viski, Viznyai, Vit, Vitéz, Vitkai, Vittelki, Vizi, Vízkeleti, Vizlai, Vladár, Vlád, Von, Vörös, Vultur.

Zabolai, Zaholy, Zai, Zaj, Zajkás, Zakariás, Zakerczka, Zakkai, Zalányi, Zarándi, Zádor, Záh, Zálnoki, Zámbo, Zárkándi, Zátori, Záv, Zelemér, Zelinszki, Zeleni, Zerif, Zics, Zicsi, Zilahi, Zima, Zoárdh, Zob, Zojkás, Zoltán, Zombori, Zoványi, Zólyomi, Zöld, Zudor, Zutori, Zsádányi, Zsarolyáni, Zsámbo, Zsibai, Zsidó, Zsigmond, Zsiló, Zsobri, Zsoldos, Zsombori, Zsuki, Zsurki.

Az utolsó évtizedben egymást követő megyei monografiák közt egy sincs, a melyik családtörténeti anyagunkat ilyen mértékben gyarapította volna. Ha a példa követőkre talál, úgy csakhamar birni fogjuk az utolsó három század összes magyar nemes családainak kimerítő jegyzékét.

Azonban a megyei monografiák családtörténeti része csak akkor fog teljesen megfelelni feladatának,

¹ A Wesselényi családról hosszabb ismertetés jelent meg a munka I. kötetében.

ha a feldolgozók a családok czimereinek felkutatását és közlését sem mellőzik. Forrásokul — természetesen — ne a közkézen forgó Siebmacher-féle czimerkönyv és Nagy Iván kötetei szolgáljanak, hanem a levéltárak eredeti armálisai és főleg pecsétjei.

E hiányosságától eltekintve, Petri Mór munkája a legnagyobb elismerésünkre érdemes. A szerző szebb, illőbb ajándékkal nem kedveskedhetett volna vármegyéjének, a mely büszke lehet a multját megőrkítő szép munkára.

Említsük még meg, hogy a könyv diszes nagy nyolczadrétű köteteit kétszázat meghaladó kép díszíti, köztük néhány önálló melléklet is, jórészt hasonmások.

Az ár aránylag olcsóra, 48 koronára van szabva. Megrendelhető Budapesten a Franklin-Társulatnál, Zilahon pedig Seres Samu könyvkereskedőnél.

Csekei.

Monumenta historica nobilis communitatis Turopolje olim «Campus Zagrabienensis» dictae. Collegit et sumptibus eiusdem communitatis edidit *Emilius Laszowski.* I. kötet 1225—1446. Zágráb 1904. XLIV., 529. l. 8.º

A millennium emlékére Magyarország számos városa, egyházi hatósága és vármegyéje megíratta monografiáját. Ez a példa buzdító hatással volt a horvátokra. A Tkalcic-féle, Zágráb városra és egyházára vonatkozó művek után most kapjuk a második nagy vállalatot: Turopolje nemes község oklevéltárának első kötetét, mint sokat ígérő bevezetést e község készülődésében levő s nagy arányokban megindított történetéhez. Az oklevéltár, a mint előszava sejteti, három kötetre van tervezve; a tulajdonképeni monografia, mely a fontosabb oklevelek horvát fordítását is magában foglalja, legalább is egy kötetre fog terjedni.

A közölt oklevelek száma összesen 364; a kor, melyből származnak 1225-től 1466-ig terjed. Remélhetőleg minden közzé van téve, a mi e korból a község mostani területére vonatkozólag korunkra jutott. Csak egyetlenegy nem diplomatikai emlék található ebben a kötetben. Ez a zágrabi főesperességhez tartozó turopoljei parochiák jegyzéke, a mely a János gercsei főesperes által 1334-ben szerkesztett káptalani statutumokca maradt fenn. (51. sz.) És sajátságosan csak ebben a jegyzékben fordul elő a község tulajdonképeni és ma általánosan használt neve Turovo, míg a középkori oklevelek e területet kivétel nélkül Campus Zagrabienensis-nek, Campus ultra Zavam-nak, vagy egyszerűen csak Campus-nak, vagy *Mező*-nek (pl. 1352-iki Lajos király oklevele: dicitur nobis in personis universorum nobilium iobagionum castris Zagrabienensis de *Mezeu*. 67. sz.) nevezik.

Nem lehet czélom ez érdekes, a maga nemében páratlan Száván tuli község történetével foglalkozni; a monografus munkája ez, a ki ebben és a következő kötetekben felhalmozott adatok segítségével azt nagyon érdekesen írhatja meg. Itt csak az oklevelek közlési módjáról kell szólnom; s emellett egy pár dologra figyelmeltetem az olvasót, melyek képesek e kötet értékéről fogalmat nyújtani

* * *

Az okmánytáraknál fontos szerepet játszik az előszó. Rendesen az előszó bizonyos tekintetben feldol-

gozza a tárgyat; mint tette pl. Magyarországon Thallóczy (a Blagay család oklevéltárában), Horvátországon Tkalcic. Itt az ilyen előszó hiányzik, mert, mint az előszóban közölt községi megbizásból kiviláglik, külön monografia volt a vállalat főczélja. De még így sem elégit ki bennünket az előszó. A szerző tulságosan röviden számolt be a forrásokról, a melyekből anyagát merítette. Érdekes volna hallani valamit közelebbről a horvát községi, család- és falusi levéltárakról, az egyes gyűjtemények sorsáról. Könnyű és hasznos dolog lett volna legalább a szerző által átkutatott horvát gyűjtemények jegyzékét közzétenni; jó előmunkát lett volna ez olyan kutató számára, a ki Horvátországra nézve aféle munkát vállalna magára, a melyet Thallóczy (Századok 1885, 34. és kk. II.) és főleg Zimmermann (Archiv des Vereines für Siebenb. Landeskunde, Neue Folge 23. [1890], 616. és kk. I.) a magyarországi levéltárakra és gyűjteményekre vonatkozólag már nyujtottak.

Csoportosan találta a szerző a községre vonatkozó okleveleket a magyar orsz. levéltárban. Nem tartotta azonban érdemesnek felemlíteni, hogy mi módon kerültek ezek ide, holott éppen olyan jól tudja mint a bíráló, hogy a híres an-pachi csoporthoz tartoznak. A nyughatatlan brandenburgi őgróf, György, ki nejének, Frangepán Beatrixnek, Corvin János herczeg özvegyének jogán bírta egy ideig Turopolje tetemes részét, midőn neje halála után Németországba takarodott, magával vitte hazájába a község levéltárát is, vagy legalább annak a birtokviszonyokra vonatkozó részét. Ezen okmányok II. József idejéig Anspachban penészedtek.

A mi magát az oklevelek szövegét és kritikai közlését illeti, mondhatni, hogy a közlés hű, pontos és lelkiismeretes; meglátszik e munkán, hogy szerkeztője tisztában van az oklevél kiadványok tulajdonképeni és legfőbb céljával (v. ö. Fejéripatak: Oklevelek kiadása, Turul 7. [1889], 133 és kk. I.), hogy állásának megfelelően (a szerkesztő t. i. a zágrabi horvát orsz. levéltár allelevéltárnoka) a maga szakmájában teljesen otthon levő ember. Csak két pontban vétkezik a helyes közlési mód ellen. A tulajdonnevek kezdőbetűvel való jelzéseit nem mindig oldja fel, és ha fel is oldja, erre különböző zárójeleket használ. Így pl. a 2. számból (3. l.) való két sigla: N et D. ugyanabból az oklevélből pontosan megállapítható: prima meta terre, quam emit a Nicolao et Dobca... (4. l.) A 37. szám alatti oklevél úgy kezdődik: Nos St[ephanus] banus stb. Itt a szerkesztő a St. sigla megoldását szögletes zárójelekkel jelezi, míg ezek nála is rendesen csak az oklevélben előforduló hézagok kiegészítéséül használtatnak. E jelentéktelen hibáknál sokkal súlyosabb, hogy a szövegben előforduló számos dátum akár zárójelek közt, akár lapszálon nincsen megoldva. (L. pl. 85., 105., 139., 133, 236., 240., 311. sz.)

A turopoljei oklevelek közül csak egy kis rész ismeretes egyéb kiadásokból. A község és a Zágráb város közötti viszonyokat tartalmazó oklevelek csoportja a Thalcic-féle Monumenta civitatis Zagrabienensis-ben lett közrebocsátva. Éppen azért és főleg, mert ott hibátlan alakban találhatók a szerző nem is ismételte ezeket, hanem a megfelelő helyen csak utalt erre a kiadványra. Ma-hol, mint pl. Fejéjnél, Wenzelnél vagy Kukuljevic-nél közölt oklevelek újból való kiadását csak dicsérhetjük, mert a szerkesztő minden egyes esetben

az első forrásra ment vissza, a közlési módban pedig a tudományos színvonalon álló rendszert alkalmazta.

Az összes oklevelek közül csak az első nem nyújt megbízható történelmi anyagot. Ez a Béla ifjabb király 1225-iki kiváltsága, melyben Budunát és nemzetiségét «ab obligatoria servitute castri Zagrabiensis» felmenti, hogy «liberati inferioris officii vinculo gaudeant de honesta societate seruitum regis et concessu libertatis nobilitas in totam successionis eius prosperitatem transfundatur, introducti in participium regalis domus glorientur de libertatis munere, quod adepti sunt fidelitatis deuocione.» A mint a kiadó terjedelmes megjegyzéséből látható, ez oklevél valószínűleg a felett eltérnek egymástól a legkiválóbb magyar és horvát tudósok véleményei: Pauler, Bojničić, Klaić hamisnak tartják, míg Tkalčić és Wertner Mór valódiságát védik. Saját véleményét a kiadó határozottan nem nyilvánította, mégis úgy látszik, mintha Wertner nézetéhez csatlakozott volna, a ki ez oklevelet a fentebb idézett alapeszmére való tekintetből valószínűleg tartja. Nincs szándékomban a diplomatika szempontjából pontról-pontra kimutatni e kiváltságlevél hamis voltát. A cikornyás mondatokon kívül, melyeknek gyanúságát már Wertner kifejtette, feljegyezhető talán az a szembevetendő szabálytalanság, hogy az aránylag rövid narratio két terjedelmes arrenge közé van ékelve. De az oklevél alapeszméje, vagy jobban, nemesítési záradéka nézetem szerint nem lehet valódi. A XIII. század kezdetén mindenütt még mindig a várjobbágyság foglalták el a nem nemesi rend sorában a legelőkelőbb társadalmi és jogi állást. Tulnyomó részük a nemesi rend sorába emelkedik fel az által, hogy a királyi kiváltságok következtében azon földbirtokokat, melyeket a várjobbágyság eddig különös hadi kötelezettség fejében birtak, szabad tulajdonul kapja. E korszakban tehát még mindig az egyszerű «exemptio a iobagatione castri» vagy a várirtokok nemesi birtokokká emelése (lásd e kötet indexét 507. l.) teszi remessé, nem pedig olyan cikornyás fordulat, mint a fentebbi, mely azt a benyomást kelti bennünk, mintha a későbbi zárt főúri rend számára kiállított holmi kiváltságlevélből vették volna át. Hozzá járul az a fontos körülmény is, hogy a zágrábi káptalan 1228-iki oklevele (2. sz.) e hamis okiratban is előforduló Milovan, Miklos et Dobca nevét említvén, nobilis voltokról egy szót se tud. Mivel pedig itt már földjük felett szabadon rendelkezhetnek, világos, hogy akkor a várnépek közé nem tartoztak, hanem mint sok más Száva melléki nemzetség (v. ö. 23. sz.) várjobbágyság volt. Ha továbbá hozzá vesszük, hogy a várrendszer szlapon földön akkor indul meg erőteljesebben, mikor Imre s II. Endre idejében Magyarországon már hanyatlók (l. annak okait a Blagay család oklevéltárának bevezető fontos tanulmányában XVI–XIX. l.), akkor valószínű, hogy Béla ifjabb király egy olyan oklevele (v. ö. a Joach m szlapon bän 1271-iki oklevelét, hol említették, hogy Béla herceg egy másik turropoljei nemzetséget «in iobagatione castri Zagrabiensis» akart áthelyezni. 23. sz.), mely a Buduna nemzetséget a várnépek különféle gazdasági szolgáltatásaitól mentette fel, a hamisítvány gyártásának mintául szolgálhatott. Ebben talán magyarizációját az a tény is, hogy e hamis oklevélben előforduló főpapok és főurak száma összevagy a többi egykoru hiteles oklevelekével.

* * *

Mivel e kötetben sok a még eddig sehol közzé nem tett oklevél (csak a XIII. századra 24 új darab esik), természetesen, hogy benne sok becses anyagot talál nem csak a község vagy Horvátország történetrója, hanem az etnografus, nyelvbuvár és a jogász is. Miatan az oklevelek kivétel nélkül a szávamenti vidékekről valók, érdekes fényt fognak vetni a történelmi Szlavonia fejlődésének kérdésére, ha a kutatók belőlük a történelmi és nyelvtörténelmi topografia fontos adatait kivonják és e tanulmányokból kifolyólag a települési viszonyok fejlődését megállapítják. Hogy az oklevelek a XIII. századnál nem régiek, nem lehet akadály a terület eredeti állapotára való visszakövetkeztetésnek. A magyar királyok általában eleinte nem is bántották e terület belső életét, s mikor 1091-ben s intenzíve csak 1180. után alkalmazni kezdték reá a magyar szervezetet, ez csak fokozatosan történt úgy, hogy a XIII., sőt részben a XIV. században is a kutató éles szeme könnyen elkülönítheti az ősi állapotok maradványait az új szervezet hatásától. S habár ennek a vármegyei szervezetnek nagy volt a beolvastató hajlandósága a régi zsupa-intézménnyel szemben, mert a magyar anyaföldön is ebből fejlődött ki, mégis e kettő közötti különbség a XII. és XIII. században nem volt oly nagy, hogy a szlapon földön való párhuzamos létezésüket akkor már érezték volna. Csakhogy abban a pillanatban, a mint Thallóczy (id. m. XX. l.) mondja, mikor a királyok a szlapon emberre a magyar nemesség rendszabályait terjesztik ki, a szláv zsupák ősi befüggése megtörik. Azért látunk e XIII. századi oklevelekben még mindig comeseket, a kik nem nemesek, hanem várjobbágyság, és azért szerepelnek párhuzamosan jobbágyság és castrensisek «nobilis» praedicatummal (l. az oklevéltár indexét, a mely valódi mintaképe annak, hogy kell ilyent szerkeszteni).

A szlapon köz- és magánjogi viszonyok eredeti állapotban való tartósságának magyarizációjára fontos továbbá az eddig nem eléggé hangsúlyozott tény, hogy a magyarok sokban a talált szláv állapotokhoz alkalmazkodtak, s habár azokat az idők folyamán nemzeti jellemüknek megfelelően átalakították, ez átdolgozás az első századokban még nem jutott teljesen érvényre. A Dráva és Száva közén a magyar királyok meghagyták a XII. századon át az eredeti viszonyokat (a Thallóczy által felsorolt okokon kívül) azért is, mert az anyaterületükétől való különbség akkor még alig is volt észrevehető. Nézetem szerint az ezen oklevéltárból megismerehető szlapon viszonyok, — mivel a szávamenti terület tisztább ethnografikus volta következtében sok esetben fentartották a pannon szlavság ősi állapotát, mely a magyar szervezetre nagy befolyással volt, — új módot nyújtanak a magyar intézmények helyes értelmezéséhez. Hogy ez így van, erre itt csak egy példát hozok fel. Ez az egyéni birtoklás fejlődése Magyarországon.

A magyarok első megtelepedésük alkalmával még félnomád életet éltek, azért egyéni földtulajdonról való jogfogalmuk nem is lehetett; csak a nemzetség által elfoglalt szállást (descensu-) ismerték mint a nemzetség közös tulajdonának objectumát. S habár kétség nem lehet afelől, hogy ezekben a nemzeti szállásokban az egyéni birtoklás csirái benne vannak, mégis a nemzetség közös tulajdonától a magán földtulajdonhoz vezető út oly hosszú, hogy annak túlrövid időben való

megjárása (v. ö. Timon : A magyar jogtörténet 1902., 323. és főleg 326. l 12. jegy.) csak a magyarnemzet abnormalis fejlődésének tudható be. Eddig ez abnormalis, az egyéni birtoklás felé haladó kifejlődésnek okát a földmivelés elterjedésében látták (Timon id. m. 66. l.) és teljes joggal; csak hogy hatási módjának fel-fogása nézetem szerint téves. A jogászok elfelejtették, hogy a földmivelést a magyarok a szlávoktól tanulták. Ez pedig nem hatott az ősi magyar államszervezetre *indirekte* mint impulsusa a magán földtulajdon eredeti föltalálásának, hanem *direkte* mint az akkori szláv, részben még a nemzetségi szervezettel korlátozott egyéni birtoklás vivője. Csak úgy, ha elfogadjuk, hogy a magyarok e tekintetben alkalmazták a pannon szlávok intézményeihez, magyarízható a magyaroknál divó elővétel joga is, melynek szokása ugyanaz volt náluk, mint a szlavoniaszlávoknál (l. a magyarokra nézve az elővételi jognak szép példáját Zichy oklevéltár I. 85. l., v. ö. Timon i. m. 341. l.; Szlavoniára l. oklevéltárunk 13., 16., 17. stb. és főleg 15. sz.), sőt Szerbiában és Dalmáciában is. S ép azért, mert fel kell tennünk, hogy a pannon szlávok, kik a X. és XI. században nem voltak kiteve a byzanci befolyásnak, már akkor az elővételi joggal éltek (különben a magyarok nem vehették volna át), nagyon kétséges az a feltevés, hogy e jognak egy XIV. századi szerb oklevélben (Glasnik srp. 35 [1872], 121. l.) található nyomai, annak a poljicai község statutumai-ban (ed. Jagić, Monum. slav. merid. historico-iur. 4., 59. l.) s a tengerparti Horvátország szláv okleveleiben (l. az 1448. és 1449-iki oklevelet, Monum. hist.-iur. 6., 175., 417. ll.) való használata a byzanci *προτίμησης* befolyásának köszönhető; sőt ha szembe vesszük a byzanci tartományok külön jogának szívósságát a biradalmi joggal szemben (v. ö. Mitteis: Reichsrecht u. Volksrecht in den östlichen Provinzen des röm. Kaiserreiches 1891. passim.) és azt a körülményt is, hogy az elővétel jogával először csak Roman Laka-penos 922-iki novellája foglalkozik (l. Zachariæ: Geschichte des bysant. Rechtes, III. 236--248, v. ö. Jireček: Gesetzbuch des serb. Caren Dušan, Archiv für slav. Philologie 22 [1900], 160. l.), akkor a *προτίμησης*-nek tiszta byzanci jelleme erősen megindog és valószínűvé válik, hogy az említett novella csak a szláv tartományokban már régóta divó szokást emelte törvényé.

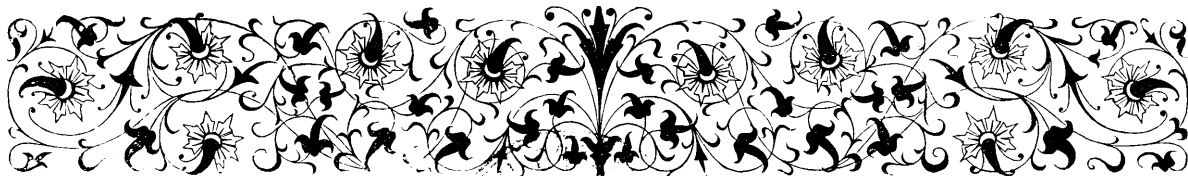
Becses adatokat nyújt tovább e kötet a szlavon mezőgazdaság történetéhez. Ez okmányok tanúsága szerint, hogy ismét egy példát hozzak fel, Szlavoniában vagy legalább annak szávamenti területén a szabad birtokok nagyságát az egész középkoron át a «vreten» (wreten, vereten) szerint határozták meg. Mivel pedig a vreten az adriai Trau városában ép úgy mint a Száva partján a földbirtokok mértéke gyanánt használják (Statutum, Trau. 3. lib. 46. cap.: quod quicumque . . . agrum vel vineam comparaverit, eum vel eam ad numerum vretenorum debeat comparare), alapos bizonyítékunk van e mérték nagy elterjedése és ősi volta mellett. Oly gyökeres volt a szlavon és horvát területen e mérték használata, hogy sem a káptalanok oklevélíró papjai, sem a traui statutumok olasz szerkesztői nem merték vagy nem tudták latinul visszaadni. Csak a XV. század közepén merül fel az okleveleinkben párhuzamos latin kifejezés «dimensio» maior attributummal (1445. 275. l.:

quindecim maiores dimensiones vulgo ureten dictas) megkülönböztetésül «dimensiones vulgo methy-tól. (1435. 240. l.). Hogy a *vreten* (*vrten, vrteti = fordítani, mikor az ekét fordítják, v. ö. magy. forduló,) vagy a Zára városában használt szláv *gónaj* (az oklevelekben: gognai), ha nem is oly direkte mint a magyar *aratrum* eredetileg az ekével, a föld művelésének e leghatalmasabb eszközével állott összefüggésben, kétség nem lehet. Hogy eredetileg a vreten mennyi földterületet jelentett, körülbelül sem állapítható meg, mert, mint a szó eredete mutatja, akkor még a pontosan eszközölt mérésekről nem is volt szó. Mutat erre tovább az okleveleinkben előforduló, már említett más érdekes mérték: met (meth, meeth, metk; többes szám: meti, mety, methy), melyet a földbe vetett mag mennyisége szerint állapítottak meg (v. ö. a német *muth*) és a *gónaj*, mely eredetileg dülövel függ össze. A XIII. században, mikor először említettik a vreten, már elvesztette eredeti jellemét és ép úgy, mint az *aratrum* már síkmértékké változott át. De akkor is, mikor a XIV. és főleg a XV. században már pontos mértékké vált, biztosan csak annyit lehet mondani, hogy az éjszaki szlavon vreten nem lehetett oly nagy mint a magyar eke (l. Wenzel: Mezőgazdaság története 169. l. Timon i. m. 324. l.), sem ugyanolyan, a minő a dalmát oklevelekben és a traui statutumokban fordul elő. Itt a latin kultúra befolyása alatt már korán pontosan meg van határozva. A statutum ugyan nem mondja meg, de az oklevelekből látni, hogy passusokra oszlott a zárai *gónaj*hoz hasonlóan, melynek nagyságát a városi statutumok (3. lib. 144. cap.) így állapítják meg: quod omnes gognay sint viginti passus per longum et totidem per amplum ad mensuram illius passus, qui signatus est in porta ecclesiae s. Petri situatae in platea civitatis Jadrensis. (L. bővebben Sufflay: Die dalmatinische Privaturkunde. Sitzungsberichte 147., 118. l.) A szlavon vretennek nagyobbak kellett lennie, mert több metet foglal magában, melyeknek a XV. században ismét kisebb subdivisiójuk van: wdylnyce (először 1435. 241. l.: unam . . . dimensionem vulgo meth dictam et quinque minores dimensiones vulgaliter wdylnyce vocatas). Az összes itt közlött oklevelekben csak egy hely van, mely a vreten és met közötti viszonyt eldönthetné, és ép e passus csonka.

E kötet méltánylásául szolgáló példák választásában iparkodtunk olyanokat felhozni, melyek ez okleveleknél régiebb korra áraszthatnak fényt; végezzük is hát egy ilyenrel. A zágrábi káptalan 1228-iki oklevelében (2. sz.), melyben egy turopoljei nemzetség tagjai «aliquam partem de sua terra propria» eladnak, az eladott föld határai között említetik valami «terra Boyemorum.» Ugyanazt a földet érti Tibor, zágrábi ispán 1257-iki oklevele (10. sz.), mikor azt mondja, hogy l. onka birtok «ab occidente . . . terre populorum qui dicuntur Chehy commetatur.» (A birtokosok nemzeti neve azután átmegey magára a birtokra: Cheh, Chehi, Chehy, Chehe). Itt kétség nem lehet, hogy egy szávamenti cseh letelepedésről van szó. E tény önkénytelenül eszünkbe juttatja, hogy ez a telep csak a zágrábi püspökség alapításához lehet fűzve és hogy Duhhal, az első zágrábi püspökkel Szent László a cseh bevándorlónak egész csoportját küldte a Száva vidékére.

Dr. Sufflay Milán.

A RUDÓBÁNYAI EV. REF. TEMPLOM CZIMERES EMLÉKEI.

(Négy képpel.)

Borsod vármegye egyik kedves falujában, Rudóbányán, mely a XIV. században mint nevezetes előkelő bányaváros szerepel és sok viszontagság után ma is az ország egyik elsőrendű bányatelepe, van az ev. ref. egyháznak egy kis temploma. Ez a kis egyház valamikor nagyobb, diszes, oszlopzatos gót izlésű mű volt és csak sok pusztulás s nem épen műértő, szegényes javítások után lett izléstelen, de még mindig értékes és érdekes rommá, a mely kifejezés nem zárja ki azt, hogy az ottani ev. ref. gyülekezet, mint templomát, még ma is gondozásban részesíti.

Hogy ebben, a sok pusztuláson és ugyanannyi javításon¹ átment kis templomban (mérete $12\frac{1}{2} \times 9$ m.), a mely tulajdonképen a régi, nagy egyház nyugati hajója és a melynek régiségére csak kapuzata, gyámkő nélkül való gót boltozat-borda töredékei és ablakai vallanak, oly becses, régi műemlékek maradhattak, hogy érdemes róluk hosszasabban értekezni, igazán csodával határos.

A templomnak bővebb régészeti ismertetését és története szempontjából érdekes feliratainak közlését mellőzván, három műemlékét, vasajtáját és két sirkövét mutatom be, a melyek czimertani szempontból kiváló figyelmet

¹ A templom építési idejét a XIV. századra tehetjük. A pusztulásról elég fogalmat nyújt az, hogy csak részben maradt meg és keleti fala is későbbi (Myskovszky). A templomban megmaradt feljegyzések szerint kétszer (1664, 1758) javították. Pusztulása főokának a reformációt kell tekintenünk, a mely tudjuk, hogy az emlékeknek nem kedvezett

érdemelnek. Szükségesnek tartom azonban előre is megjegyezni, hogy ezek közül kettőnek rajza és ismertetése már megjelent, de részint a rajzok gyarlósága, részint az ismertetések fogyatékos-sága és alapos tévedései miatt¹ a hűségre és pontosságra törekvő, szemlélet alapján irt ismertetés annyi helyreigazítani és mondanivalót talál, hogy az ujság ingerével bir és feleslegesnek nem mondható.

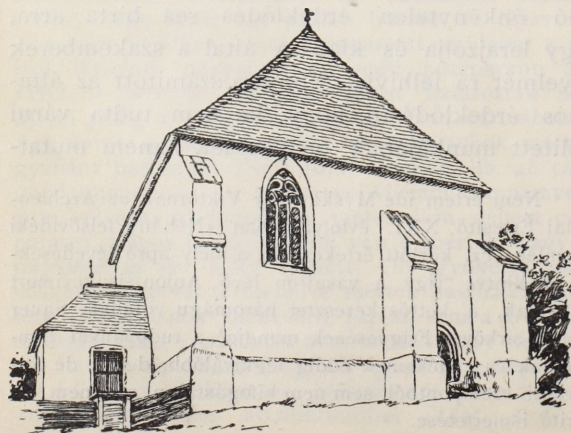
Még láthatók voltak a templom első részének romjai, a midőn Vereby Soma, a kevés imeretű, dilettans régész, de mozgalmas, éles szemű és termékeny író az ötvenes években *A testvérhaza történeti kincsei* című munkája I. füzetében a Borsod vármegyei egyházakról irván, a rudóbányai ev. ref. templomra és vas ajtajára is kiterjeszté figyelmét. Bár értékét és jelentőségét nem fogta föl és járatlansága miatt gót betűi is megfejtethetlen rejtélynek tünnek fel előtte, a homályos és szokatlan dolgok iránt való önkénytelen érdeklődés reá birta arra, hogy lerajzolja és kiadása által a szakemberek figyelmét rá felhívja. Annyira számított az általános érdeklődésre, hogy be sem tudta várni említett munkájának befejezését, hanem mutat-

¹ Nem értem ide Myskovszky Viktornak az *Archaeologiai Értesítő* XXI. évfolyamában «Néhány felsővidéki műemlék» cz. közlött értekezését, a mely apró tévedésektől eltekintve (igy a vasajtón lévő Anjou-sisakczimert hattyunak, a kettős keresztet háromágu villának, Sauer Erhard sirkövét Frigyesének mondja), a rudóbányai templomnak és emlékeinek eddig legkiválóbb, derék, de czimertani szempontból sem nem kifogástalan, sem nem ki-merítő ismertetése.

ványul a *Budapesti Visszhang* 1856. évf. aug. 28. számában erről irt rövid, történeti és régészeti járatlanságát fényesen bizonyító, de jóindulatra mutató ismertetését kiadta, s ebben «a felirat rejtélyének megfejtését szakavatottakra» bizza. Sikerült is felkeltenie az érdeklődést, mert Paur Iván, az ismert nevű történetíró egy nappal később irt róla néhány ismertető sort és közölte a *Magyar Sajtó* aug. 31. számában. Bármenyire bizott is jártasságában, a megfejtést ő is csak a III. sornál kezdi és csak 4 szót (*Maria, Caspar, Melchior, Balthazar*) volt képes megfejteni. A megfejtetlen betűket hajlandó a donator, vagy mester nevének tartani; a betűk között előforduló alakok és pajzsok meg épen megfejtetlen hieroglifáknak tüntek fel előtte. Különben szerinte «a betűk alakja oly határozott bevégeztségű, hogy e műkincset minden habozás nélkül Zsigmondtól Mátyás királyig terjedő kornak ítélném oda. Az interpunctiot helyettesítő kis pajzsok és képletek a legérdekesebb, mi lehet, és az egésznek holmi egyiptusi külsőt kölcsönöz, a laikust még könnyen félrevezetőt».

Már e sorokból is kilátszik, hogy a laikus láthatárán ő sem emelkedett túl; de úgy az ő, mint Vereby sorai felkeltették az Ipolyi Arnold¹ figyelmét, a ki be sem várva a Vereby munkájának megjelenését, a *Mittheilungen der K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale* II. (1857) évfolyamának augusztusi számában (219. l.). Die archäologischen Publicationen ungarischer Zeitschriften

¹ A cikk alatt St. betű áll. Rómer, a kinek tudomása lehetett arról, hogy ki írta, Ipolyinak tulajdonítja, Myskovszky Viktor pedig azt állítja, hogy egy Hieser nevű építész.

czim alatt nemcsak kiegészíti a etbük megfejtését a *Maria* szó előtti M. sigla helyes kiegészítésével (*Mater, ode: Mutter*) és a *hilf* szó helyes olvasásával, hanem az ajtó tudományos, archæologiai méltatását is adja; sőt a betűk között lévő alakok magyarázatát is megkísérli. Így fejt ki, hogy a *Mutter Maria hilf* fohász és a három szent király neve harangokon, templomajtókon külföldön is szokásos; így ismeri fel helyesen a csillagot, napot és holdat; de szó nélkül átsiklik a következő mezőn, a pelikánt meg, a mely az anyaszentegyház ismert jelvénye, skorpiónak, vagy nyilnak, az előbbi égi testekkel összefüggő planetajegynek tekinti. A többi alakokon, elfogadva Paur azon nézetét, hogy azok az írásjeleket helyettesítik, még kényelmesebben csuszik át, a felirat további részének megfejtését meg sem kísértve.

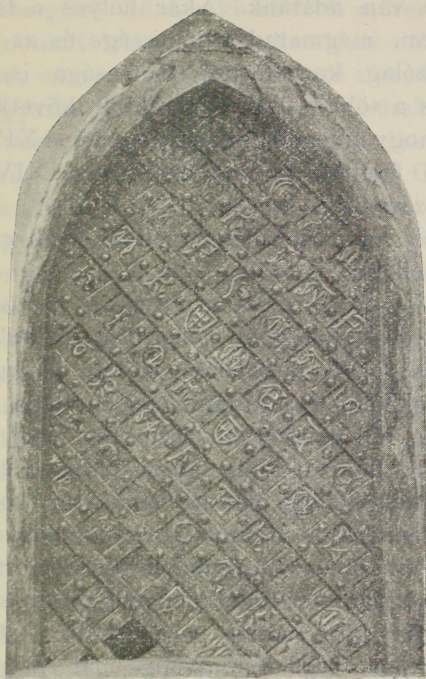
Megpróbálja az ajtó készítésének idejét is meghatározni, s azt kifejezett szép gótikus majsuzkulái és csucsives hajlása miatt kétségkívül a XV. századból eredőnek állítja.

Ezután irodalmunkban tudtommal 1871-ig nem volt szó a vasajtóról, a midőn a Magyar Történelmi Társulat leleszi kirándulása alkalmával egy, «a kastélyszerű kolostor első emeletének keleti részén a templom tőszomszédságában a sekrestyével egy szűk csigalépcsőzet által összekötött — kamaraszerű szobában» felfedezett, igen régi félköríves vasajtót Lehoczky Tivadar megvizsgált, lerajzolt és közölte az *Archaeologiai Értesítő* V. kötetének 277—280. lapján, hozzátartolva feliratának tulságosan merész és el nem fogadható megfejtését.

Az említett folyóirat akkori szerkesztőjének dr. Rómer Flórisnak feltűnt a leleszi és rudóbányai vasajtók között lévő feltűnő hasonlóság és rövid összehasonlításukat hozzáfűzte az előbbi értekezéshez. Ugyanekkor megkísérté a Paur és Ipolyi által megfejtetlennek jelzett betűk olvasását is, de sikertelenül. Mosolyra készítő erőlködését azzal az okos, ma is érvényes állítással fejezi be, hogy oly szokatlan és nagy rövidítésekkel van dolgunk, a melyeket addig, a míg több hasonló emlék elő nem kerül, meg nem fejthetünk.¹

¹ Ehhez hasonló ajtó, annyi különbséggel, hogy pántjai vízszintesek és függőlegesek lévén derékszögű négyszögű

Ennél többet a feliratokra nézve nem írhatt Myskovszky Viktor sem, a ki *Néhány felsővidéki műemlék* című értekezésében¹ terjeszkedik ki rá. Ő az első, a ki tudományos készüléssel és a helyszínen végzett vizsgálat alapján foglalkozott ez ajtóval. Utána — a mit teljesség kedvéért kell megemlítenem — még Hahn Károly közölte a vasajtó sikerültnek nem mondható homályos képét és feliratának töredékét *A «Borsodi Bányatársulat» vaskő bányászatának monografiája* című érdekes értekezésében, a *Bányászati és Kohászati Lapok* 1904. évi novemberi számában.

Hogy az ily sok emlegetésen és ismertetésen átment vasajtóval újból foglalkozom, azért történik, mert az eddigi ismertetők egyike sem mutatott rá a műemlék czimertani fontosságára.

E tekintetben csodálatos, érthetetlen mellőzésben részesült vasajtónk. Több szerencséje volt a leleszinek, a melyet br. Nyáry Albert heraldikájában is bemutatott, (IV. tábla 26. á.), pe-

mezőket képeznek, Kassán egy magánházban került elő, de igen rongált állapotban. Feliratából csak *Caspere, Melc* betűk látszanak. L. *«Archaeologiai Értesítő»* 901. évf. 397. l.

¹ *Archaeologiai Értesítő* XXI. évf. 385. l.

dig ennek heraldikai jelentősége — mivel csak a vágásokból és keresztből egyesített országczimer fordul elő rajta, későbbi időből — távolról sem mérkőzhetik a rudóbányaival. Legyen szabad tehát előbb pontos, fénykép után vett rajzát bemutatnom és rövid leírását adnom, hogy heraldikai jelentőségét ismétlések nélkül, annál könnyebben kidomboríthassam.

A kovácsolt vastag vaslemezből álló ajtó a templom déli, csucsives, tölgyfával bélelt kapunyílásában van és régi, rongált voltára való tekintettel ma már nem használtatik. A lemez erősítésére szolgál 11 : 10 ferde és találkozások által 55 dülény alaku mezőt képező vaspánt, a melyeket a keresztezéseknél egymással és közben is a lemezzel díszített fejű szögek tartanak össze. A mezőket fél domborművű égi testek képei, gót nagybetűk és czimerek töltik be a következő sorrendben:

I. sor. Tökéletlen üres mezők.

II. sor. 1. Tökéletlen üres mező. 2. Hatágu csillag. 3. Nap, félkörívben hajló csillagokkal. 4. Fogó holdsarlóval kísért telihold. 5. Csöbör sisakon kettős kereszt; felső keresztfája félmankós. 6. **M**. 7. Tökéletlen mező.

III. sor. 1. Tökéletlen mező. 2. **M**. 3. **A**. 4. **R**. 5. **I**. 6. **A**. 7. **H**. 8. Tökéletlen üres mező.

IV. sor. 1. Tökéletlen üres mező. 2. **I**. 3. **L**. 4. **F**. 5. Δ -ön álló mellét tépő pelikán, a melyet a *Mittheilungen* írója skorpiónak nézett. 6. **C**. 7. **A**. 8. ☉ . 9. Tökéletlen üres mező.

V. sor. 1. Tökéletlen üres mező. 2. **P**. 3. **A**. 4. **R**. 5. Csucsives pajzsban kettős kereszt, melynek felső keresztfája félmankós. 6. **M**. 7. **E**. 8. **L**. 9. **C**. 10. Tökéletlen üres mező.

VI. sor. 1. Tökéletlen üres mező, 2. **H**. 3. **I**. 4. **O**. 5. **R**. 6. Csucsives pajzsban egyesítve az apostoli kettős kereszt és vágások. 7. **B**. 8. **A**. 9. **L**. 10. Tökéletlen üres mező.

VII. sor. 1. Tökéletlen üres mező. 2. **T**. 3. **H**. 4. **A**. 5. ☉ . 6. **A**. 7. **R**. 8. Rongált mező, ma már kivehetetlen alakkal, a mely a Vereby rajza szerint valami mesterjegy lehetett. 9. **C**. 10. Üres mező.

VIII. sor. 1. Tökéletlen üres mező. 2. Csucsives

pajzsban lebegő, széles végű kereszt, mely alatt a kulcslyuk. 3. Szembenéző oroslánfej rongált állapotban. 4. Rongált mező, a melyben Vereby rajza szerint **T.** betű volt. 5. **C.** 6. **N.** 7. **K.** 8. Üres mező. 9. Tökéletlen üres mező.

IX. sor. 1. Tökéletlen üres mező. 2. Csucsives pajzsban valami mesterjegy. 3. Csöbör-sisakon az Anjouk sisakdisze: két toll között (a csőrében patkót tartó) strucz fej. 4. Rongált mező, a melyben Vereby rajza szerint **H.** betű volt. 5. **T.** 6. **W.**

X. sor. Tökéletlen üres mező. 2. Rongált mező. 3. **V.** 4. Kitörve.

XI. sor. 1., 2. Tökéletlen üres mező.

Mellőzve a tökéletesen meg nem fejthető betűket és jelképes alakokat, lássuk a vasajtó czimeradatait.

Közülök legérdekesebb mindjárt az első, mert az az apostoli kettőskeresztet — ha nem is hibátlan ábrázolásban — mint sisakczimert mutatja be. Ez eddig az egyetlen ismert adatunk arra, hogy az ország czimerének sisakdiszéül a kettőskeresztet is használták, mert eddigi ismereteink szerint sisakdiszül csakis a pávatoll forgó, két strucz toll, két zászló és az Anjouk sisakdisze, a struczfej fordult elő. Azonban, ha kritikai szemmel nézzük, jelentőségéből sokat veszít.

Először is vidéki mester művéről lévén szó, hivatalosnak nem tekinthetjük, belőle általánoságban nem következtethetünk, úgy hogy csak mint érdekes curiosum jöhet szóba mindaddig, a míg használatát esetleg pecsétmaradvány vagy már elfogadhatóbb emlék is nem igazolja.

Különb is nagy kérdés, hogy a sisakczimert sisakdisz adatnak elfogadjuk-e oly korban, a mikor még a sisakdiszek használata nem volt állandó és általános. Mert minden jel arra mutat, hogy a sisakczimer nem úgy szerepel, mint a pajzsnak szükségszerű kiegészítő része, hanem az a már használt czimeralaknak a sisakon való ábrázolása; még pedig azon nézet alapján, hogy czimerül maga az alak szolgál minden járulék nélkül, s eképen ez egyformán ismertető és megkülönböztető jel akár a pecsét kerek mezején, akár pajzsban, akár négyszögű zászlón, akár sisakon, akár minden keret nélkül ruhadarabon fordul elő. E szerint bizonyos korszakban a sisakon levő alakok

nem tekinthetők mai értelemben vett külön sisakdiszeknek, hanem ugyanolyan jelentőségű valóságos czimerek, mint a pajzsalakok. Ez alapon a szóban forgó sisakczimert nem tekintem az országos czimer sisakdiszének, hanem egyszerűen az országczimer ismétlésének.

Ez mindenesetre sokat von le értékéből, sőt szokatlanságától eltekintve, egyértékűvé teszi az V. sor 4. mezejének pajzsczimerével, ha csak fel nem tesszük azt, hogy a mezők kis területe miatt a teljes czimer alkalmazása nehézségekbe ütköztvén, a mester a sisakot és pajzsot külön mezőkön ábrázolta, a mire különben még pecsétteken is van adatunk. Akár helyes a feltétel, akár nem, megmarad érdekessége és az ajtóra vonatkozólag korhatározó fontossága is, mert ebből és a többi sisakczimerekből következtethetjük, hogy műemlékünk esetleg még a XIV. század első feléből, de mindenesetre a XIV. századból származik.

A IV. sor 5. mezején a pelikán nem czimer, hanem jelkép.

Az V. sor 4. mezején csucsives pajzsban a kettős kereszt, nagyobb jelentőség nélkül való.

A VI. sor 6. mezejében látható pajzsczimer azonban kiváló jelentőségű, mert ez igen korai, sőt ha a sisakczimerek hazánkban nem lettek volna oly hosszú ideig használatban,¹ bátran mondhatnók, hogy első adatunk arra, hogy az ország czimere a hasított pajzsban egyesített kettős kereszt és vágások. Eddig ismert első adatunk ugyanis az Ivánfi megállapítása szerint 1362—1382 közé tehető² a második³ 1385-ből származik, a harmadik pedig már Zsigmond korabeli, a melynél a szóban forgó adat minden esetre fiatalabb.

A IX. sor második mezejében csucsives pajzsban oly alak fordul elő, a melyet meghatározni nem tudok. Valószínű, hogy nem is czimer, hanem pajzsba foglalt mesterjegy.

Ugyanazon sor harmadik mezejét az Anjouk ismert sisakczimere foglalja el, a mi szintén határozó fontosságú és valószínűleg azt jelzi,

¹ Ezért nem lehet ugyanis az ajtó készítésének idejét pontosan meghatározni.

² Nagy Lajos érme. L. *Ivánfi*: A magyar birodalom czimerei II. f.

³ A *Sigillum Regnicolarum Hungariae* köriratu pecsét. L. *Archæologiai Értesítő* 1871. évf. 271. l. és 1878 155. l.

hogyan vagy Róbert Károlynak, vagy Nagy Lajosnak része volt a templom építésében.

Ime, ily becses heraldikánk szempontjából e kis ajtó. Czimertani adatainak értékét növeli az, hogy a kor meghatározásra biztosabb adatot nyújtanak, mint az egész mű izlése, készítési módja és a betűk alakja, a melyek Paurt és Ipolyit — mint láttuk — megtévesztették.

Templomocskánk másik nevezetes műemléke Perényi István 1437. évi pompás sírköve.

Hiányos műérzékünk jeleként szokták emlegetni heraldikánk gyarló, romlott voltát. Sokat hangoztatta ezt, sokat kesergett e fölött a nagy érdemű Csergheő Géza, a ki külföldi műremekeken túlfinomult izlése, az elméletekhez való ragaszkodása miatt sokszor méltatlanul támadt czimereink gyarlósága ellen; de hazafias büszkeséggel is mutatott rá egy-egy kiváló remek alkotásra. Sok érdeme van neki és munkatársának, Csoma Józsefnek abban, hogy a modern heraldika elvei nálunk győzedelmeskedtek, viszont a külföld ítélete enyhült, sőt elismeréssé változott. Mindenki önként meghajol érdemeik előtt és nem azok kisebbitése, hanem az igazság szolgálata készlet annak megállapítására, hogy a Perényi István sírkövét külföldnek szánt német nyelvű munkájukban, egy rossz tollrajz miatt nagyon kedvezőtlen alakban mutatták be.

Honnan kapták a gyöngye vázlatot, nem emlékeznek meg róla, én pedig régészeti és czimertani irodalmunkban hasztalan kerestem fölvilágosítást. Vereby Soma említett munkájában megemlékezik a rudóbányai templomban levő két régi sírkőről is, de ennél többet nem tud a Mittheilungen névtelen írója sem.

Tudtommal ezután az *Archaeologiai Értesítő*-1888. folyamában volt szó erről, a hol Csoma és Csergheő a Perényiek középkori siremlékeit mutatták be, *Alte Grabdenkmäler aus Ungarn* című munkájuk mutatványaképen, a mely csak két év múlva jelent meg és változás nélkül adta a Perényi István sírkövének hibás rajzát.

Hasonlóan változtatás nélkül nyomatta le Dr. Lind Károly: *Sammlung von Abbildungen mittelalterlicher Grabdenkmale aus den Ländern der österreich-ungarischen Monarchie* című képesatlaszában.¹ Csak sajnálnunk lehet, hogy ezen

tökéletlenség idegen műbe is belekerült, mert hibás a legenda, a czimer, a rendjelek ábrázolása, szóval minden, a mi a sírkövön látható. Természetes, hogy így elesnek azon kifogások is, a

melyeket ellene — a mint szavaiból kiérezhető — Csergheő emelt az *Alte Grabdenkmäler*-ben.

Mert ha van igazán szép czimerünk a középkorból ha van emlékünk, a mely a tökéletes,

¹ I. Abtheilung. Wien, 1892. P. 38. Taf. XIX. Fig. 7.

szép szerkezetet igazán művészi kivittel egye-
síti, a Perényi István 1437. sírköve bizonyára az.

Az Alte Grabdenkmäler tudós szerzői nagy
dicsérettel illetik az 1458. évi terebesi Perényi
sírkövet — meg is érdemli a dicséretet; de
durvább kivitele és túlterheltsége miatt az előb-
bivel nem mérkőzhetik, pedig az két évtizeddel
fiatalabb is. Méltó tehát arra, hogy igazságot
szolgáltatóan neki, művészi becsének megfelelő
ismertetését adjuk.

A vörös márványból faragott sírkő jelenleg
a téplok keleti oldalán a szószéktől jobbra
van befalazva, eredetileg azonban a padlózatba
volt foglalva, úgy, hogy alsó fele az Úr asztala
közelébe esett és a sok járás következtében el-
kopott. Szerencsére azonban ez által csak a
felirat egy része pusztult el, a paizs pedig, ha
nem is érintetlen, de elég ép maradt. A góth
minuszkulás legendából tisztán olvasható a kö-
vetkező rész:

hic * obiit * magnificus * dn̄s * sth̄nus * filius *
emerici * de * peren * se'nissimi * Principis *
domi * si — — — * dapiferorum * magr *
Anno * domini * m * cccc * xxx * vij.

Megfejtése: Hic obiit magnificus dominus
Stephanus filius Emerici de Peren serenissimi
Principis domini Si[gismundi — — —]s da-
piferorum magister. anno domini 1437.

Tehát a sírkő Zsigmond király étekfogó mes-
terének, a Perényi Imre fiának, Istvánnak em-
lékére készült az 1437. évben.

A sírkő mélyített mezejét a Perényi czimer
és a boldogult rendjelei díszítik.

Jobbra dőlt köríves pajzsban lilimos ko-
ronán¹ két karmas — sasszárny között jobbra
fordult hajfonatos emberfő² van hosszú, előre álló
szakállal. A sisakdísz a csinos kivitelű csőrös
sisakon a pajzsalak, a sírkő mezejének betöl-
tése kedvéért aránytalanul nagyitva. A foszlá-
nyok a késői gót izlésnek megfelelően négy ágra
oszolva kecsesen övezik a pajzsot és a sisak
körüli is csinosan töltik ki a mező üres részét.

¹ Pontosabban koronában, mert a saskarmok a ko-
rona alsó pántja alatt is látszanak.

² Ezt a szörnyalakat heraldikusaink harpiának tart-
ják, Rudóbányán azonban *bányarémnek* nevezik, a mi
mindenesetre igen érdekes kifejezés, ha műszóul nem is
fogadható el.

A sisaktakaró fölött jobb oldalt kereszt
látható, a melyről gyűrű alakban görbült, far-
kát nyaka köré tekerő, négy lábú sárkány függ.
Ez a sárkányrend belső tagjainak jelvénye,¹ a
mely ugyan legtöbbször a pajzs körül fordul
elő, de a pajzs mellé is alkalmazták még ar-
malison is, ha az elhelyezés nehézségekbe üt-
között.²

Ismerjük a sárkányrend 1408. évi alapító
levelét, mely nemcsak a rend alapításának cél-
jaival ismertet meg, de felsorolja a rend báróit
is, a kik között előfordul Perényi Péter, a szé-
kelyek és Mármaros ispánja és Perényi Imre
királyi cancellár³ tehát a Perényi családból két
tag. Hogyan jutott később István és János is a
korlátolt számu (24) beltágok közé, közelebről
nem tudjuk, de valószínűleg valamelyik tag el-
halálózása folytán. A király ugyanis kötelezte
magát, hogy az elhalt tagok helyét új tagokkal
pótolja, ezzel is biztosítani kívánván a rend ma-
radandóságát.

Csoma-e, Csergheő-e, nem tudhatni, erről
a sírkövön kifejezett, de rajzukon értelmetlenül
és gyarlón visszaadott jelvényről kisütötték, hogy
liliomos kanna és az Arragoniai V. Alfonz által
alapított mértékletességi, vagy kannarend jel-
vénye. Bámulatos játéka a véletlennek és nagy
diadala a tapintatos képzelet játékanak, hogy
ez a jelvény tényleg előfordul a sírkövön, de nem
a jobb, hanem a baloldalon; előfordul a három
természetes lilium azon két fülű vázában, a me-
lyet Csoma és Csergheő szórakozott művésze a
liliom nélkül talált lerajzolni. Meg volna tehát
a lilimos váza, de hogy ez a kannarend jel-
vénye-e, sem állítani, sem tagadni nem merem
határozottan. Ismeretes ugyanis, hogy e rend
jelvénye igen szövevényes,⁴ a mi miatt czime-
rekkel kapcsolatos, különösen sírköveken való
alkalmazásában egyszerűsítik. Előfordul épen

¹ A külsők keresztet nem viselhettek.

² Pld. a Garai Miklós 1416. évi armálisán. L. *Nyáry
Albert*: A heraldika vezérfonala, 238. l. Hasonlóan kíséri
a czimert u. e. jelvény a terebesi sírkövön is.

³ V. ö. *Fejérfataky L.* A Chapy cs. czimere és a
sárkányrend. Turul I. k. 117. l.

⁴ Apró, 3—3 liliummal díszlő kannákból álló láncz
közepén násfa, mely félholdon állva Máriát ábrázolja,
a mint jobb karján Jézust, bal kezében kormánypálczát
tart. Erről egy kis lánczon griff függ, mely a rend jel-
szavával ellátott (per bon amour) szalagot tartja.

a Csergheő-Csoma állítása szerint a kannából font láncz a pajzs körül, a jelmondatos szalagot tartó griff, karikára füzött kannák, de hogy egy liliomos váza minden más jel (griff, vagy jelszalag) és adat nélkül a rend jelvényének tekintessék-e, legalább is kérdéses. Mindenesetre jogunk van annak feltételezésére, hogy rendjel, mert bizonyos, hogy Perényi János tagja volt e rendnek és valószínű, hogy az István sirkövére sem szépészeti okból került oda, mint különben igen szokásos és kedvelt díszlet, mert tulterheltséget okozván, a szemlélőre rossz hatással van. Bizonyára nem rontja el becses művét ily felesleges díszlettel az a művész, a ki ily remeket tudott alkotni. Mert a sarkó méretei, beosztása, alakjainak művészi, könnyed, tökéletes kidomborítása a körirat betüinek bevezettségétől kezdve a szárnytollak mesteri stilizálásáig, a mesés emberi arcz ijesztő tekintetig, (valószínű innen származik bányarém neve) mind művész kezére vall, még pedig bizonyosan azon művész kezére, a kitől a terebesi sarkó is származik. E meggyőződésre vezet egy pár futólagos, összehasonlító pillantás és e meggyőződést csak erősíti a gondos összevetés. A czimeralakok hasonló kivitele, a sisaktakaró azonos csipkézete, a liliomos váza hű ismétlődése minden kétségen felül egy mesterre mutat. Hogy a 21 évvel idősebb terebesi sarkó valamivel durvább kivitelű (legalább a rajz szerint, mert magát a sarkövet nem ismerem), azt már a 21 év is megmagyarázza, mely a mesterre sem lehetett hatástalan, hogy pedig rendjelekkel túlterheltebb, nehezkesebb, azt sem lehet a hasonlóság ellen érvül felhozni. Azok csak rontják a hatást, előnyt adnak a mester fiatalkori alkotásának, a melynek ismertetését azzal az óhajtással fejezem be, hogy hű mása legyen oíy széles körben ismeretes, mint karikatúrája és vivja ki megérdemlett tetszését azoknak, a kiknek szigorú, elitélő kritikájában már része volt.

A Perényi István sarkóvétől jobbra, közvetlenül mellette van egy hasonlóan vörös márványból faragott 91 cm. széles és 1'93 m. magas sarkó, a mely ugyan sem művészi becsénél, sem koránál fogva nem érdemel oly nagy figyelmet mint amaz, de tekintettel a czimer érdekes voltára és arra, hogy még ez ideig kiadva nincsen, nem tartom feleslegesnek közlését és ismertetését.

A sarkó felső, mélyített felét erőteljesen faragott czimer, az alsót lapidaris betűkkel vésett 16 soros vers, széleit pedig az időre és sarkó állítására vonatkozó körirat foglalja el. Mivel a hosszú vers és körirat reprodukálása nehézségekbe ütközik, azért rajzban csak a czimert adjuk a fénykép után, feliratát pedig, a rövidítések feloldásával, itt közlöm :

SI ROGITAS: QUIS SIT TUMULO CONCLUSUS IN ISTO,
O QUICUNQUE INDE SOEPE MEARE SOLES,
ECCE EGO SUM, QUONDAM SOMOLNAE NATUS
[ERHARDUS
QUI PATRIO SAURER NOMINE CLARUS ERAM.
EGREGIUS CASPAR SAURER, DOROTHEAQUE MATER
ME GENUERE, AMBO NOBILITATE GRAVES.
A PRIMIS ANNIS FUERAM VIRTUTIS AMATOR
NOBILE CONFIRMANS PER MEA FACTA GENUS.
MATURUS BELLO PATRIAM DEFENDERE AB HOSTE
CURAE ARAT (így) ILLIUS PROQUE SALUTE MORI.
POST FAVENTE SACRA MIHI MAIESTATE PROVISO
IN SAARD ET SLNDREO (így) SEDULUS EXTITERAM
ADQUE ALIOS VIRTUS QUOQUE ME VEXISSET HO-
[NORES,
VENISSET LETHO SERIOR HORA MEA ;
SED QUIA SIC PLACUIT DOMINO IU VAT ESSE SUB
[UMBRA
ULTIMA DUM MUNDO FULGEAT ORTA DIES.

Köirirat :

NATUS ERAT SEXTO NONAS JUNII ANNO MDXLIIII
OBIT AUTEM OCTAVO KALENDAS JANUARI ANNO
NDLXXVI. STATUIT VERO MONUMENTUM HOC FRA-
TER SUPERSTES, EGREGIUS FRIDERICUS SAURER
CUM CONIUGE DEFUNCTI

E felirat szerint tehát, a korán elhunyt, (1544—1575) nagyreményű vitéz, nemes Saurer Erhard czimeres sirköve áll előttünk, a melyet a boldogult felesége és testvére, Frigyes emeltetett. Mivel ő sárdi és szendrői provisor volt önkéntelenül felmerül e kérdés, Rudóbányán temették-e el, vagy később szállították valami okból oda a sirkövet.

A csinos czimer leírása a következő: barokizáló pajzsban jobbra fordult koronás vadkan fő. Sisakdisz: lilios koronából czölöp mentén növekvő helyzetben korona nélkül a pajzsalak.

A család neve és a czimeralak között (Sau) összefüggés lévén, beszélő czimernek kell tartanunk.

A Saurer czimert e köre való hivatkozással közli a Siebmacher is azon tévedéssel, hogy a

sirkövet a Sauer Frigyesének mondja és a sisakdiszen a kan fejét balra, a pajzsalakkal ellentétes irányunak ábrázolja, a mi a heraldikai szabályokba ütközik. (V. ö. Taf. 403.)

* * *

Ime ily becses műemlékeket őriz az igénytelen kis templom! Ezeken kívül a templom keleti falán látható egy fekete fatáblán rimaszombati Vitéz Katalin 1669. évi sirirata és több a templom építésére illetve renoválására vonatkozó felirat. Kiváló figyelmet érdemelnek még a templom 1664—66 évi renoválásakor készített mestergerendás famennyezetének több táblára osztott magyaros motivumú, járatlan kézre valló, de jó hatást gyakorló festményei.

Ismertetésem nem fejezhetem be a nélkül, hogy hálás köszönetemet ne nyilvánítsam dr. Fábry Árpád orvos úrnak, a kinek a fényképfelvételeket köszönhetem és az ev. ref. egyház lelkészének, a ki kétszer is készséggel megengedte a templom és műemlékei megvizsgálását.

Dr. R. KISS ISTVÁN.

A GENEALOGIA KÖZÉP- ÉS ÚJKORI FEJLŐDÉSE.

(Második közlemény.)

Henning(e)s Feromos «Theatrum genealogicum, ostentans omnes omnium ætatum familias» (Magdeburg 1598) című nagy munkájával a genealogiai irodalomnak egy új korszakát nyitja meg; azért szükséges, hogy művével behatóbban foglalkozzunk.

Henningsnek az volt a célja, hogy Reineck példáját követve, az ő idejében ismert összes genealogiai anyagot egyetemes munkába foglalja össze. E célból az ó-keleti genealogiából indult ki, ezután átment Görögországra és a rómaiakra, bizantinusokra, a népvándorlásra, Olaszországra (Szicília, Nápoly stb.) s így fokozatosan a keresztény államokra.

IIa tekintetbe vesszük, hogy a Henningsnek rendelkezésére állott ókori források — az ó-keleti ék- és képirásokat kivéve — nagyban és egészben véve ugyanazok voltak, a melyeket ma is használunk, továbbá, hogy Hennings idején az ókori genealogia összeállítására csak az akkor

ismert kútfőknek némileg kritikai és szabatos kiaknázása volt szükséges, akkor a Theatrum genealogicum első részénél ki kell mondanunk, hogy szerzőnk műve nem olyan alapos, mint aminő lehetne.

A zsidó főpapok genealogiai sorrendjére vonatkozó szakasz legkevésbé sikerült, sokhelyütt zavaros. I. Herodes nővére, Salome szerinte fivérének, Józsefnek neje volt. A munka második része szintén az ó-héber genealogiát tárgyalja, de már az összes nem héber kútfők felhasználásával, miből — mert az összes bibliai és nem bibliai kútfőket belső összefüggésük kritikai vizsgálata nélkül használja, — a legkülönbözőbb genealogiai és kronológiai eredmények roppant zűrzavara keletkezik. E részben még az összes régi német, spanyol, gall, kelta uralkodóknak a legkülönbözőbb források felhasználása mellett egyöntetű alakba hozott genealogiája is szerepel. IIogy a babilón-asszir, phoenikiai, damaszkusi

és egiptomi genealogia a források korlátoltsága következtében a mai követelményeknek meg nem felelhet, azt nem szabad szerzőnek rovására tennünk; hisz akkor, midőn ő a *Theatrum*ot írta, az embereknek az ék- és képirásról leghalványabb fogalmuk sem volt.

Nagyobb hibája, hogy még a méd-perzsa geneológiát tárgyzó fejezete sem sikerült, miután a görög források a perzsa Achæmenidákkal elég részletesen és behatóan foglalkoztak.

Merőben hasznavehetetlen továbbá nála a Pontosziak, Arzakidák, Örmények, Kappadók és a Szaszanidák nemzedékrendje.

A harmadik rész Görögország geneológiájának van szentelve.

Ennek legsikerültebb fejezetei a Heraklidák, a hellenisztikus korszak, a tudósok, művészek, költők, hadvezérek geneológiái. Legnagyobb szorgalomról tanuskodik a görög isteneknek geneológiája, melynek összeállítása (hisz kritikáról nem lehet itt szó) a görög isteneknek házassági s nemi életéről való, tudvalevőleg igen laza és szabadelvű nézeteknél fogva nem valami könnyű feladat lehetett.

Negyedik része a római nemzetségek ismeretével kezdődik, melyeket Streinn, Glandorp, Augustinus és Orosius szerint igen jól feldolgozott. Arra törekszik, hogy a nemzetségek lehetőleg tökéletes nemzedékrendjét nyújtsa s mindazon személyeket, kiket nem lehetett az összefüggő táblákba felvenni, külön-külön sorolja fel. A nyugat-római császárok geneológiája jobban sikerült, mint a bizáncziaké.

A középkori nemzetségek feldolgozásának jellemzésére szolgáljon szerzőnk munkájából meritett azon egyetlen egy példa, hogy a Schalai, Burghauseni, Clammi grófokat, a bádeni és hochbergi örgrófokat, a Machlandi, Neuenburgi, Peilsteini és Regensburgi grófokat, a Veronai örgrófokat, egynéhány boszniai királyt és a magyar királyi Hunyadi-családot együttesen egy és ugyanazon családból, a Scaligerekéből származtatja le, Hautevillei Tankrédot, a normann grófok és a szicíliai királyok őseit pedig Ördög Róbert fiának tartja.

Az eddigieket összegezve szerzőnk következő főhibáira akadunk:

1. A régiek hitregéit és mesés tudósításait késpénznek veszi.

2. Kútfői adatait nem veti össze; sem az ellentmondásokat nem egyenliti ki, sem két hasonló hangzású nevet, mely egy és ugyanazon személyre, vagy különböző írónál még több személyre is vonatkozik, nem tud felhasználni és az egyes kútfőkben előforduló különhangzású neveket egyszerűen mint külön személyeket veszi fel nemzedékrendi jegyzékeibe.

3. Nincsen szabatos nemzedékrendi terminológiája.

4. Helyenként forrásainak bizonyos adatait vagy egyáltalában nem veszi észre, vagy nem megfelelő helyen említi. Forrásainak megjelölésében pedig általában nem eléggé gondos.

5. Azon kevesekhez tartozik, kik korában a cimertant belevonták a genealogiai dolgozatok keretébe, csak hogy azon hibát követi el, hogy ezen eljárást az ókori genealogia tárgyalásánál is alkalmazza. Így történik, hogy számos helyen képzelt cimereket és jelvényeket használ, melyekben már a nevetségesség netovábbja pl. az, hogy a Krisztus előtti ó-keleti koronákon a kereszt szerepel.

Minden lényeges hibái mellett Hennings mégis megérdemli a «klasszikus» jelzőt és *Theatrum*ja helylyel-közzel még mai napság is érdemes rá, hogy egyes esetekben hozzá forduljunk. Hogy megjelenése annak idején irodalmi eseményszámba ment, nagyon természetesnek és magától értetendőnek vesszük, hisz vannak számos előnyei is!

Főérdeme nem annyira a feldolgozás minőségében, mint inkább a mennyiségben található. Ő volt az első, ki művébe nemcsak uralkodó és féluralkodó, hanem alsóbbrendű családok egész seregét is felvette. Ez által példát mutatott arra, hogy a történelmi genealogia szereplői közé nem csak azon kiválogatottakat kell sorozni, kik embertársaik felett uralkodtak, hanem mindazokat, akik az emberiség történetében kiváló helyet vívtak ki maguknak. Az ókori genealogia feldolgozása pedig már magában véve is nagy dolog, és ha valaki ebben oly teljességet ér el, mint Hennings, akkor műve már az enciklopédia címet is meg érdemli.

Hennings még a genealogiai anyag mikénti feldolgozásában is eltért elődeitől. Művében nem csak azt találjuk meg, hogy valaki született, nősült és meghalt, hanem bővebb életrajzi ada-

tokat is; úgyannyira, hogy történelmi vázlatokkal egybekötött életrajzai helylyel-közzel az illető személy monographiájaként szerepelhettek. Emellett a nagy mondásoknak, idézeteknek, jelszavaknak, siriratoknak, különféle történelmi adomáknak és jellemző apróságoknak oly sokaságát találjuk munkájában. amekkorát a korabeli legkörülményesebb egyetemes történelmi művekben, monografiákban hiába keresnénk. Érthető tehát, hogy Hennings Theatrum genealogicum-ja sokáig irányadónak tekintetett és hogy még napjainkban is — mint már jeleztem — sokféle utbaigazítást merithetünk belőle.

II.

Tudományos genealogia s ujkor.

A genealogiának terv- és rendszernélküli művelése, a tudomány czégére alatt üzött visszahatások, a megvásárolható írók és nagyravágyó családok szertelen arczátlansága elvégre felkeltek az egészséges visszahatást.

Egyfelől valódi tudományos férfiak arra törekedtek, hogy véget vessenek az elődök tudósításaiba való vak hitnek, a tekintélyek szavára való meggondolás nélküli esküvésnek s azon fáradoztak, hogy az eddigi genealogiai zagyvalékokat a kritika fáklyával megvilágítsák és az okirati források megnyitásával az Augias-istállót kitisztítsák.

Másfelől azok a családok is, kiknek ősrégi eredete minden kétségen felül állt, ösztönszerűleg érezték annak szükségességét, hogy a homályos eredetű olyan családokat, amelyek bitortolt, koholt, vagy vásárolt leszármaztatás útján velük egyenrangúak akartak lenni, illő határok közé kell szorítani és tolkodásuknak véget kell vetni, hogy részint saját őseiknek a kellő elismerést megszerezzék, másrészt pedig a kellemetlen versenytől megszabaduljanak. Ennek kapcsán rájöttek, hogy a hamisítatlan nyilvános és magánokiratok a családok genealogiai viszonyainak felderítésére a legalkalmasabb anyagot szolgáltatják.

Valamint a modern jellegű nemesi intézmény francia eredetű, úgy a genealogiának tudományos reformálása is Franciaországból indult ki. E reformnak az volt a célja, hogy az eddig használt kútfőket valódi értékükre visszavezesse

és elvitázhatatlan forrásokra való hivatkozás által a genealogiának a valódi történelmi jelleget megadja, kapcsolatba hozva az egyetemes történettel, az okiratok ismeretével, valamint a címer- és pecsétannal.

E munkára nagy nevű férfiak vállalkoztak, köztük első sorban *Chifflet* János Jakab, *d'Hozier* Péter¹ és fia *Károly*, *Duchesne* András, a *St. Marthe* fivérek, *le Laboureur*, *Guichenon*, *Bouchet* János, *de la Roque* Egyed, *Dominicus Márk Antal*, *Párisi Anzelm*, *Jourdain Adorján*, *Goth Keresztelő János* voltak azok, akik a régi iránynyal szakítva a tudományos genealogiát diadalra segítették; a mire — igaz — egy egész század kellett.

Egészen természetes, hogy a francia ujitók mindenek előtt a francia királyi család genealogiájának tisztázásával kezdték meg munkájukat egyrészt, mert ez állt hozzájuk legközelebb, másrészt, mert a Capetingek családja a leghatalmasabb és legterjedelmesebb dinasztiaik közé tartozott, amely magas kora és számtalan házassági összeköttetései által ezer karral nyult bele majdnem az összes európai családok genealogiájába s végre mert roppant kiterjedésű «természetes» elágazásokat tudott felmutatni.

A Capetingek családi történetének tisztázása valóságos versenynyé alakult, melyben főleg a következők vettek részt:

Duchesne András, egyike a legtermékenyebb sokoldalú genealogusoknak. Született 1584-ben Isle-Bouchardban (Touraine-ben), királyi historiographus, meghalt 1640-ben. Számos kiváló becsű történelmi és genealogiai munkát irt:

Duchesne, a Capetingok őseit Vitéz Róbertet, a Karoling Childebrand-tól származtatja le.

Ugyanezen állásponton állt *Fourdain* is, csak hogy «La critique de l'origine de l'auguste maison de France. 1683» című művében Vitéz Róbertet harmadik izig Childebrandtól származtatta le.

Epernon herczeg «Histoire de la véritable origine de la troisième race des Rois de France

¹ d'Hozier Péter, született Marseille-ben 1592. július 12-én. Emlékező tehetsége és a genealogiai adatidézésekben való jártassága oly rendkívüli volt, hogy d'Ablancourt róla az állította, hogy «a világ összes házasságkötéseiben és kereszteléseiben közreműködött». Meghalt 1660. decz. 1-én.

1680» című művében csak az ötödik nemzedéket ismeri el.

A Capetingeknek a Karolingoktól való le származtatását ezeken kívül még a következők is tanulmányozták:

Bouchet János, Combaud Auteuil Károly, St. Marthe, Gaucher Scaevola és Lajos fivérek,¹ Zampini M., St. Julien, Tournemine, csak hogy a három utóbbi nem Childebrandot, hanem más nevű Karolingokat tart a Capetingek ősatyjáinak.

Chifflet² más álláspontot foglalt el. Ő a Capetingokat Welf Konrádtól származtatja le; *Le Gendre* pedig Dezső longobárd királytól.

De még a Karolingok eredetének kérdésében is eltértek egymástól a nézetek.

Bouchet, St. Marthe, Dominicus és Chifflet a Merovingektől származtatták le, míg *Valois Adorján,³ le Févre-Chanterau Lajos* (Faber Chanterellus) «la critique contre l'histoire du sieur de Bouchet» művében és *Espernon* ellenkező álláspontra helyezkedtek.

A francia királyok nemzedékrendjével még foglalkoztak: *Mezeray Ferencz Eudo,⁴ Bussier Ferencz, Varillas Antal,⁵ Thou Jakab Ágost⁶* és

¹ Munkájuk a a kétkötetes «Histoire genealogique de la Maison de France» (1628), a melyen 50 évig dolgoztak és mely talán még napjainkban is genealogiai bibliának tekintetik. «Gallia christiana» című művük csak később (Tom. I.—XIII. Paris 1715—1785. Tom. XIV. 1857) jelent meg. Ezekon kívül még irták a «l'Histoire Genealogique de la Maison de Beauvau» című munkát is.

² Chifflet János Jakab, tudós-család ivadéka, született Besanconban 1588-ban. Sok utazás után, melyek folyamán mindenütt tudósokkal érintkezett, Besanconban telepedett le mint orvos. Innen Erzsébet-Klára-Eugenia főhercegnőhöz került Németalföldre, hol udvari orvos lett. Később IV. Fülöp spanyol királynak háziorvosa lett. Meghalt 1660-ban.

³ Valesius, született Párisban 1607-ben; királyi történetíró, meghalt 1692. jul. 2-án. Irt a «Notitia Galliarum» című Párisban 1675-ben és «Gesta Veterum Francorum» Párisban 1646-ban megjelent műveket.

⁴ Született 1610-ben Ry-ban; történetíró s a francia akadémia állandó titkára; meghalt 1668-ban. Irt a «Abrégé de l'histoire de France, Páris 1683» és «de l'origine des Francois, Amsterdam 1688» és «Histoire de France 1643» című műveket.

⁵ Született 1624-ben Guéret-en; 1648-ban az orleansi herceg történetírója, meghalt 1696-ban; megírta a francia történetet XI. Lajostól IV. Henrikig, Páris 1683—1684.)

⁶ Latinosan Thuanus; Champagnei nemes család sarja, született Párisban 1553 okt. 9-én; meghalt Párisban 1617 máj. 17-én. Főműve: saját korának története

Vignier Feromos,¹ s végül, aki valamennyiöket tulszárnyalta, *Anselmus de Virgine Maria.²* Műve a korszakalapító «Histoire genealogique et chronologique de la maison royale de France et des grands officiers de la couronne etc. Paris 1674» (azóta többször kiadva) mely a francia genealogiának egyik korszakát fejezi be.

El nem hagyhatjuk a francia genealogia e korszakát, a nélkül, hogy a nagy polemikust, *Blondel Dávidot* ne említenők. Született 1591-ben Chalonsban; 1614-ben református hitszónok a Páris melletti Houdanban; 1650-ben történet-tanár Amsterdamban, hol 1655-ben meghalt. Sok hittani munkán kívül egyetlen egy genealogiát irt, a «Genealogiæ Francicæ assertio, Amsterdam 1654» címűt. Munkája tulajdonképpen Chifflet ellen van irányítva, csakhogy szerző benne majdnem az összes európai uralkodó családok és számos francia nemzetség genealogiáját tárgyalja. A kútfőkben felhalmozott anyagot nem csak Chifflet állításainak cáfolására használja, hanem tovább is megy, a mennyiben a házassági összeköttetések megállapítása útján a legkülönfélébb családok közös eredetét és egymással való genealogiai összeköttetéseit kikutatja.

Művének utolsó kötetéhez tartozó nemzedékrendi táblái a családtörténelmi anyag nagy mennyiségét nyújtják, melyet ugyan elővigyázattal kell használni, de amely mindamellet minden kutatóra nézve még ma is fontos és hasznavehető. Leginkább sajnálandó, hogy szerző számos francia kisebb dinasztia-család korábbi korszakát hanyagúl tárgyalja (pl. Alençon-t, Provence-t, [e kettő teljesen hasznavehetetlen], Champagne, Maine, Toulouse, Monthléry, Bretagne, Soissons, Beaux-t), előnye azonban az, hogy mesés levezetésekbe bele nem bocsátkozik és a rendelkezésére állt forrásokhoz szigoruan ragaszkodik. Még az Árpádok nemzedékrendjét is felvette.

1545-től 1607-ig, mely számos kiadásban megjelent és melyet annak idején ókori klasszicitással irotnak neveztek.

¹ Hires genealogus, aki különösen a lothringiai, ausztriai, bádeni, luxemburgi és elzászi családok eredetével foglalkozott.

² Anselme de Paris, eredetileg Guibours Péter, született 1625-ben Párisban, meghalt 1694 jan. 17-én; szerzetes.

Magától értetődik, hogy a reformátorok a heraldikát is belevonták működésük körébe, a mint ezt *Le Laboureur Fános*¹ a következő művében tette: «Discours de l'origine des armes et des termes . . . pour d'explication de la science heraldique. Lyon 1658».

Felesleges annak hangsúlyozása, hogy a királyi ház genealogiáján kívül még a francia ősnemesség, a pairek családai monographiákban különös méltatásban részesültek s a genealogiai irodalom egyáltalán hova-tovább, mind szélesebb rétegeket ölelt fel munkássága körébe.

Lancelot le Blond tovább ment, a mennyiben 1721-ben Bruxelles-ben a «Quartiers genealogiques des illustres et nobles familles d'Espagne, d'Allemagne, d'Italie, de France, de Bourgogne, de Lorraine et de XVII. provinces» című művét már az összes családok czimereivel adta ki.

Követte őt *Bresler* 1722-ben, következő művel: «Les souverains du monde, contenant leurs genealogie et alliance etc.», mely munka úgyszólván a genealogia-statisztika alapját vetette meg.

Diplomatikai kritikával vannak megírva az elzászi *Koch Kristóf Vilmos*² genealogiai munkái, főleg a «Tableaux des revolutions de l'Europe 1807» és «Tables genealogiques des maisons souveraines du Nord et de l'Ouest de l'Europe, Paris 1808» címűek. Mindkét munka német nyelven is megjelent.

A királyi családról szóló újabb genealogiai termékek sorából a következőket emeljük ki:

¹ Született Montmorencyban 1623-ban. Alig 18 éves korában a párisi Coelestinusok templomában eltemetett híres személyek sírköveit és életrajzi viszonyait felölelő művet írt, mely daczára tökéletlen voltának, második kiadást ért meg. Különös figyelembe vette a czimereket, a genealogiát, a jelmondatokat. — 1644-ben, mint udvari tisztviselő Lengyelországba utazott, mely utazást egy 1647-ben kiadott művében ismertette. Később megkapta a juvignéi perjelséget. 1656-ban közzétette Guébriant tábornagy történetét és egynéhány bretagnei család genealogiáját; 1659-ben folytatta genealogiai közzétételeit. Meghalt 1675 júniusában. Halála után 1682-ben Menéstrier kiadta «Tableaux genealogiques, ou les seize quartiers des Rois de France depuis S. Louis» című művét. 1684-ben «Traité de l'origine des Armoiries» című művét kiadták.

² Született az elzászi Buchsweilerben 1737-ben; 1802-ben jogtanár Strassburgban; 1810-ben a strassburgi egyetem rektora; meghalt Strassburgban 1813-ban.

Anzelm munkájának új kiadása *M. Potier de Courcy*-tól. 1868.

Dussieux L. Genealogie de la maison de Bourbon de 1256.—1871. Második kiadás, 1872.

A d'Hozier-féle művek új kiadása (heraldikai és genealogiai természetűek) 1868-ból.

Gróf *Boselli Gyula*: Tableaux genealogiques de la dynastie Capétienne, Paris 1885.

A francia családokról irtak közül kiválóbbak:

Saint-Allais, Nobiliaire universel de la France, 1814. (újabbán kiadva 1873—1877 husz kötetben).

La Chenaye-Desbois F. A. Dictionnaire de la noblesse contenant les genealogies. . . des familles nobles de la France; harmadik kiadás 1863—1876.

Br. la Roche-Lacarelle Ferdinánd, histoire des sires de Beaujeu. Lyon, 1853.

Az egyetemes genealogiát képviseli *Oppelt G.* műve: «Gallerie hist. genealogique . . . des souverains Européens» Bruxelles 1865. és *Lehr E.* munkája: «Études sur l'histoire et la genealogie de quelques-unes des principales maisons souveraines de l'Europe». Strassburg, 1866.

A genealogia történetének ezen fejezetét azon megjegyzéssel végezzük be, hogy a francia irodalom következő óriás munkái: «L'art de vérifier les dates» és «Histoire de Languedoc» (eredetileg Vic és Vaissette által, jelenleg ujonnan kiadva) habár tartalmuk nem éppen a szigoruan veendő genealogia, mégis az egyetemes történet genealogiai művelésének mintaképei gyanánt tekintendők.

A francziák reformáló és tisztító törekvései nem hagyhatták érintetlenül Németország genealogusait sem. Náluk Buzlin, Rittershausen és Spener, voltak az irány előharczói.

*Buzlin Gábor*¹ főművei a következők: «Germania topo-chrono-stemmatographica sacra et profana, Tom. I—IV. 1655—1672, Frankfurt és Ulm» és «Rhætia sacra et profana, Augsburg 1666.»

¹ Latinosan Bucehnus, született 1599. decz. 28-án a thurgau Diessenhofenben; 1612-ben belépett a weingarteni benczés kolostorba; később tanár és perjel lett a feldkirchi Szt. Jánosról címzett zárdában; meghalt — teljesen megvakulva — 1681. jun. 9-én. Állítólag 53 történelmi s genealogiai tartalmu művet írt.

*Rittershusius Miklós*¹ idevágó műve a következő czímet viseli:

«Genealogiæ imperatorum, regum, ducum, comitum aliorumque procerum orbis Christiani ab anno 1400 ad annum 1664»; harmadik kiadás Tübingen, 1669; hozzá «Exegesis historico-genealogica. 1674.»; az egész újra Tübingen, 1683; két kötetben kiadva Nürnbergben, 1769-ben, Strobel által.

*Spener Fülöp Jakab*² számos hittani s heraldikai munkán kívül két nagyobb genealogiát is irt: *Theatrum nobilitatis Europæ. 1668—1678, Frankfurt. (Tom. I—IV.)* és *Sylloge genealogico historica e numero præcipuarum familiarum, quibus suos principes Germania nostra debet duodecim exhibens. 1668. Frankfurt.*

E három kutató érdemeit a következőkben lehet összefoglalni.

Egyaránt arra törekedtek, hogy az eddigi genealogiai irodalom meséit a kritika fáklyájával megvilágítsák; csakhogy azon hibát követték el, hogy elődeik állításaiban és adataiban nem bizva és attól félve, hogy elmúlt századokra visszavezető leszámaztatások által szintén gyenge, megbízhatatlan és kritikanélküli eredményeket szolgáltatnának, a legtöbb esetekben nem merték a XV. század határait túllépni, kivéve az egy Bucelinust.

Mind e hármat pedig későbbi követőjük, Imhoff, a genealogia második klasszikusa, alaposság, tartalmasság és sokoldalúság tekintetében messze felülmulta s azért megérdemli, hogy vele, illetve munkáival kissé behatóbban foglalkozunk.

Imhoff Jakab Vilmos (1631—1723.) Nürnbergben többrendbeli előkelő hivatalt viselt.

¹ Tulajdonképen Rittershaus Miklós született 1597-ben Altdorfban. Tanulmányai bevégezése után Francia-, Angol-, Olasz-, Lengyel-, Holland- és Dánországbán utazott, mialatt számos tudóssal ismerkedett meg. Hazatérve 1634-ben megkapta a tudori méltóságot, Altdorfban jogtanár lett; meghalt itt 1670-ben.

² Született 1635. jan. 13-án a felső-elzászi Rappoltsweilerben; 1663-ban Straszburgban, 1666-ban majnai Frankfurtban hitszónok. Az ortodox vitaszónoklatok elleni küzdelme következtében sok ellenséget szerzett magának. 1686-ban Drezdába jött, mint udvari főhitszónok és a szentszék tagja. 1691-ben Berlinbe került mint szentszéki ülnök és a Miklós-templom prépostja, hol 1705. febr. 5-én meghalt.

Genealogiai téren mozgó főbb művei a következők:

Notitia Sacri Romani Germanici Imperii procerum historico-heraldico genealogica. Tübingen, 1684 (még sokszor ezután is — Köhler J. D. által — kiadva.)

Excellentium in Gallia familiarum genealogia; Nürnberg, 1687.

Regum Pariumque Magnæ Britanniæ historia genealogica. Nürnberg, 1691.

Historia Italiæ et Hispaniæ genealogica. Nürnberg, 1701.

Genealogiæ XX. illustrium in Italia familiarum. Amsterdam, 1710.

Spicilegium Ritterhusianum. Tübingen, 1683—1685 (oly német családok kimutatása, melyeket Ritterhaus figyelmen kívül hagyott.)

Stemma regium Lusitanicum. Amsterdam, 1708.

A «notitia procerum Germaniæ» a német főúri családokról szóló történelmi és genealogiai kézikönyv, mely a góthai zsebkönyvek voltaképeni előfutárjának tekinthető. Az egyes családoknál először a családnak kritikai vizsgálódás útján összefoglalt történetét vázolja, ezután következik a szerző idejében kimutatható családi állás. Mindenütt az elővigyázó kutatóval van dolgunk, ki a források pontos tanulmányozása mellett felette szerencsés kombináló tehetséggel és jártassággal rendelkezik és ezáltal sok kétséges és homályos kérdést megvilágít.

Legszébb munkája kétségkívül a francia családok genealogiája, habár — a mint ez a tárgy természeténél fogva nem is lehetett másképp — itt kizárólag kiadott francia előmunkálatok alapján dolgozott.

A munkának majdnem fele a Capetingek nemzedékrendjét tárgyalja, még pedig igen bőven. A portugál ág kivételével 28 táblán állítja össze a Capetingek összes ágazatait, belefoglalva a «természetes» ágakat is. Minden táblához kisebb-nagyobb kiterjedésű magyarázatot is csatol, mely az életrajzi és családtörténelmi jegyzeteken kívül a szereplő személyek birtokviszonyait tárgyalja. Imhoff forrásai itt főleg St. Marthe, d'Hozier Károly, Mezeray, Bussier, Oihenard Arnold,¹ Froissart, míg Anzelm nagy műve csak

¹ Oihenard Arnold született Mauléon-ban; a navarrai parlament ügyésze; «Notitia utriusque Vasconiæ» czímü,

munkájának bevégzése után jutott tudomására, úgy hogy csupán a javítások alkalmával vehette hasznát. Legkevésbé jól (főleg kortani tekintetben) az Anjou-Nápolyi, és Dauphinée-beli ágak vannak kidolgozva nála.

Imhoff arra törekszik, hogy kútfői alapján a tárgyalt családokról lehetőleg kritikai genealogiai képet alkosson. Minden családnál összegező bevezetést bocsát előre, melyben a különböző szerzőknél előforduló, a családok eredetét tárgyaló, egymástól eltérő nézeteket addig elemzi, illetve bírálja, míg végre egy történelmileg elismerhető ősatyát állapít meg, kitől azután a megbízható nemzedék-rendet levezeti. Mesés ősökkel nem foglalkozik. A hol csak lehet, felveszi a család összes tagjait, ellenőrzi a kortani adatokat és a házassági összeköttetésekre a legnagyobb figyelmet fordítja; kiemelendő továbbá, hogy a francia nemzetségi és családi neveket nem torzítja el annyira, mint ezt Blondel erőszakos latinizálásával tette.

Imhoff ezen művét különös előszeretettel dolgozta ki, mert többi genealogiai munkái közül egy sem közelíti meg ezt pontosság és megbízhatóság tekintetében. Még az egyes családok czimereinek leírása is elég szabatos és körülményes.

Csak sajnálnunk lehet, hogy szerző a francia ős-dinaszta családokat (az Auvergne-család kivételével) teljesen mellőzte.

Sokkal gyengébb «Nagy-Britannia genealogiája» című műve. Mindenekelőtt hiányoznak itten Skót- és Írország uralkodó családjai; a Balliol és a Bruce-családról szóló egynéhány adat pedig ki nem elégít bennünket. Hiányoznak itt is a dinasztia-családok és czimerek csak egynéhány családnál találhatók. A könyv besztása s irányzata máskülönben a «Genealogia Gallica»-éval azonos.

A «Historia Italiæ et Hispaniæ genealogica» nem felel meg címének, mert az, a ki benne az olasz és spanyol családok nemzedékrendjét keresné, nagyon csalódnék. Az olasz családok között csak a Sforza, Visconti (összes mellékágaikkal együtt) és a St. Martin családokat tárgyalja, míg a spanyolok között a Burgundi Raj-

Párisban 1639-ben megjelent művével nagy hirnévre tett szert.

mond hercegtől származó királyi családok csak arra a célra szolgálnak, hogy szerző a «természetes» ágazatoknak (Henriquez, Cerda, Norronna) igen terjedelmes genealogiáját adhassa. De mi leginkább jellemzi e könyvet és a mit épen Imhofftól legkevésbé váránk ez azon körülmény, hogy szerző a könyvében szereplő összes családokat egy és ugyanazon ősatyától akarja leszármaztatni, és miután ezen közös ősatyát Desideriusban, a régi longobárd királyban véli felfedezni, e longobárd király közvetlen utódainak oly egyenes és szakadatlan nemzedékrendet készít, amely bennünket Henningsre és a kritikanélküli genealogiának korábbi korszakaira emlékeztet.

Szerzőnk, már csak a következetesség kedvéért is, burgundi Rajmondnak, a spanyol uralkodó-családok ősatyjának elődeit is közli s így magyarázható, hogy a burgundi szabad grófság (Franche-Comté) urai, továbbá Vienne, Maçon, Chalons és Orange urainak nemzedékrendjét is ezen «olasz és spanyol» genealogiába vette fel.

Ezzel azonban hálára érdemes munkát végzett, mert éppen ezen fejezet könyvének legjobb része, amely heraldikai és általános történelmi szempontból a «Genealogia Galliæ»-t is tulszárnyalja.

Imhoff genealogiai dolgozatai annak idején kellő elismerésben részesültek és módszerük tekintetében, hogy t. i. mikép kelljen a már feldolgozott anyag kiaknázása mellett új kútfőkből meríteni, még sokáig mérvadók fognak maradni.

Imhoff dicsőségét röviddel utóbb egy új író homályosította el, aki népszerűsége révén közmondásos alakká vált s akinek neve — bár erre tudásával alig szolgált rá — a genealogiában valóságos fogalomná lett. Ez az író *Hübner János*.

Hübner János született 1668. márcz. 17-én Türchauban, Zittau mellett; 1694-ben merseburgi iskolaigazgató, 1711-ben a hamburgi Johanneum igazgatója; meghalt Hamburgban 1791 márcz. 31-én.

Műveiből a következők váltak világhírűekké:

1. Genealogische Tabellen etc. 1708—1713. I—IV. (Új kiadásban — Krebeltől — I—IV. Lipcse, 1737—1766. HozzáZsófia dán királyné pót-kötetet adott ki. 1822—1825. I—IV. füzet, Kopenhága). 2. Lexicon genealogicum, Hamburg. 1729.

Tabellái magukban foglalják az első kötetben az egyetemes genealogiát, azaz az uralkodó s egynéhány féluralkodó európai és Európán kívüli családokat, míg a többi három kötet a német főrendeket tárgyalja.

Hübner eredetileg azon tervből indult ki, hogy Reineck és Hennings példáját követve, az *összes* genealogiát feldolgozza, de terve dugába dőlt, hihetőleg, mert nem rendelkezett hozzá elegendő ismerettel. Egyáltalán jobb lett volna, ha az ókornak szentelt kevés genealogiai táblát is egészen mellőzi. Jellemzésére különben az európai uralkodó családokról szóló táblái a legalkalmasabbak.

A bizánci császárokat egészen a Palailogoszig mellőzi, míg a román családokat nagyobb figyelemmel tárgyalja.

A Merovingokat egyenesen Antenor-tól, a trójai származásu kimmériai királytól származtatja, ki a világ teremtése utáni 3509-ik évben halt meg. A Merovingoktól származnak fiágon a Karolingok, ezektől szintén fiágon a Capetingek, kik között azonban csak az uralkodó királyi ágakat méltányolja.

Az Egmont-család a régi fríz királyoktól származik; szakadatlan nemzedékrendje 791-től datálódik. Angolország királyai csak Egberttel († 837) veszik kezdetüket; a skót királyok pedig már Kr. e. 332-ik évben szerepelnek. A dán genealogia a világ 2910-ik évében veszi kezdetét, a svéd királyoké pedig csak a 221-ik uralkodótól kezdve.

Az Árpádokat egyenesen Atillától származtatja le. Mohamedet és utódait egészen Ismael-ig (Ábrahám fia Iismuél) vezeti vissza. Az Andechsi grófok Rapoldtól, Arnulf császár egyik fiától származnak.

A szász Wittekind-től a következő családok származnak: 1. szász német császárok, 2. szász hercegek Bajorországban, 3. szász örgrófok Braunschweigban, 4. szász hercegek a Weser partján, 5. Oldenburgi s Delmenhorsti hercegek, 6. Scheswig-Holsteini hercegek, 7. dán királyok, 8. montferratói örgrófok, 9. szavóyai hercegek, 10. meissenai örgrófok, 11. thüringiai tartománygrófok, 12. a szász palota (Pfalcz)-grófok, 13. a Wettin-család Szászországban, 14. a Capetingok, 15. a Welf hercegek Bajorországban, Szászországban, Braunschweigban stb. stb.

A Zollern család a Kr. u. 460-ban elhalálozott Pharamund nevű frank királytól származik.

A Liechtenstein család Estei Azzo-tól ered, ki 1083 táján Ausztriában élt. A Fürstenberg család tagjai a bajor Agilolfingoktól erednek; első ősük már 670-ben szerepel. A Seinsheimiak és a Schwarzenbergok az allemán Erchanger nevű hercegtől (916 táján) származnak; a schwarzburgi grófok az ismert szász pogány vezértől, Wittekind-től († 795), a lotharingiai hercegek a Merovingoktól, a Viscontiak Dezső longobárd királytól, a Este család a régi Actius-tól 390 táján, ez pedig azon Actiustól származtatja le magát, ki Kr. e. 600 körül élt stb. stb.

Ezen szemelvényekből eléggé kiviláglik, hogy Hübner számos család eredetének és korának felkutatásában teljesen kritika nélkül járt el és hogy vele szemben Blondel ezerszer nagyobb mesterként tűnik fel.

Forrásait Hübner minden kritika nélkül használta fel; távol attól, hogy elődeinek minden hitregei és mesés zagyvalékát, minden üres feltevéseit — ha ezeket már minden áron említeni akarta saját művében — valamiképp mint történetileg el nem fogadható adatokat megjelölte volna, odáig jutott, hogy — nem tudni vajjon hízélgési vágyból vagy azon gyöngeségtől vezetettve, hogy «szép» genealogiai leveztésekkel kedveskedjék — mind ezt oly módon közölte az olvasóval, hogy az mindenki előtt a valódiság látszatát nyerte.

A családtagok felsorolásában következetlen; helyenként jelentékeny személyeket mellőz, míg másutt az összes jelentékteleneket is felveszi. Mellékágakat — nevezetesen a korábbi korszakokból valókat — teljesen mellőz, míg másrészt a házassági összeköttetéseket és egynéhány uralkodó család «természetes» ágait különös gondal dolgozza ki; de a mi saját napjainak anyagát illeti, bátran mondhatjuk, hogy e tekintetben kifogástalan.

Ha Hübnernek mindezen roppant hibái és fogyatkozásai mellett sikerült oly elismerést és eredményt felmutatni, a minőt előtte minden bizonynyal egyetlen egy genealogus sem tudott elérni s a minőt utána e téren aligha fog más valaki elérni, akkor felette érdekes lehet, ha e példátlan siker genezisének és indító okait kissé

közelebről megvilágítjuk, már csak azért is, mert Hübner nemzedékrendi tábláit még napjainkban is bizonyos körök genealogiai evangeliumnak tekintik.

A Hübner előtti genealogusok részint a latin nyelv használata, részint a genealogiának nagy kiterjedésű történelmi magyarázatokkal való összekapcsolása és részint a nyomtatott vagy írott kútfőkhöz való ragaszkodás által arra törekedtek, hogy a genealogiának szigorúan tudományos jelleget adjanak s művelését minden beavatatlanná nézve hozzáférhetetlenné tegyék; minek következtében azonban egyoldalú eredményt értek el; a genealogia t. i. csak a tudós körök részéről vétetett figyelembe, míg az érdekelt családok és személyek benne csak valamely noli me tangere-félét láttak és miután a genealogiai kutatás többnyire csak az uralkodó és féluralkodó családok keretében mozgolódott, a nagy közönség előtt mindig csak abszolút idegen, hozzáférhetetlen és népszerűtlen valami maradt.

Hübner e tekintetben mint hatalmas ujtó lépett fel.

Az által, hogy a német nyelvet használta, hogy művének keretébe majdnem az összes német főúri családokat belevonta, hogy saját napjainak statisztikai adatait leggondosabban felhasználta, *főleg pedig az által, hogy kútfőinek kiegészítésére az illető családokkal egyenes összeköttetésbe lépve, tőlük a hozzájuk intézett kérdőívek kitöltése útján sok anyagot beszerzett: sikerült neki az, hogy a genealogia számára az eddig hiányzott népszerűséget páratlan fokban kivívja, a mivel a genealogiában örök érdemeket szerzett.*

Hübner hatása — bár munkái tudományos szempontból Imhofféit utól nem érik, — a genealogia művelésén igen sokáig meglátszik.

Miután mindenki arról volt meggyőződve, hogy az egyetemes genealogia Hübner művében már a tökéletesség netovábbjáig ki van dolgozva s hogy e téren már nem lehet babérratni, arra törekedtek, hogy oly egyes részleteket dolgozzanak fel, amelyeket Hübner vagy teljesen mellőzött, vagy csak nagyon felületesen dolgozott ki; ennek következtében a genealogiai különlegességek keresése vált általánossá, s ebből magyarázható, hogy a XVIII. és XIX. század genealogiai termékei leginkább csak a monografia keretében mozogtak. Hogy Hübner az egyes családokkal egyenes érintkezésbe lépett, annak a következménye az lett, hogy a családok most már a genealogiai nyilvántartásra különös figyelmet fordítottak, a családi levéltárak tudományos értékét is mindinkább méltányolták s mindezek alapján *életre kelt a genealogiai periodikus irodalom.*

Dr. WERTNER MÓR.

A TÖRTÉNELMI SEGÉDTUDOMÁNYOK OKTATÁSA ERDÉLYBEN 1848 ELŐTT.

Erdélyben, a XVIII. század vége előtt alig találjuk nyomát a történelem segédtudományai oktatásának. Csak elszórtan akad rá egy-két adat. 1779 szeptember 30-án Marx Gratianus, a kolozsvári kegyesrendű gymnasium igazgatója javaslatot nyújt be a középiskolai oktatás reformját illetőleg, ehhez a javaslatához becsatol egy nyomtatott tanrend-tervezetet is,¹ a melyből látjuk, hogy a rethorikai (V.) osztály második félévében a délután előadandó tantárgyak közt a negyedik helyen a *«prima principia heraldicae et chronologiae»* szerepelnek. Az erdélyi középisko-

lákban valóban adtak elő kortant. Az 1778-ban megtartott vizsgálatokról szóló jelentés szerint a besztercei gimnázium husvétii vizsgálati kérdései közt kortaniak is vannak, azonban e kérdésekből azt látjuk, hogy az előadott tárgy nem volt diplomatikai kortan, hanem csak a kortan elemeivel foglalkozott, a közönséges polgári naptárral, meg a rómaival és ezzel a kronologia ki volt meritve.¹

¹ O. L. 1779: 42. erd. udv. canc. szám. Kérdések «ex chronologia pro syntaxisis.»

Quid chronologia? quid tempus? quæ eius partes? quid hora et quottuplex? quid hora æqualis et inæqualis? quæ horæ partes, quid quadrans, quid minutum? quid dies et quottuplex? quot horis constat dies politicus? quod tempus exordium diei, quæ diei politicæ partes, quid diluculum, mane, meridies, vesper et crepusculum?

¹ O. L. 1779: 1275. erd. udv. canc. szám. «Ordo et distributio docendorum et agendorum per singulas classes scholarum humaniorum.»

Ennyi körülbelül az egész, a mit a történelmi segédtudományok oktatásáról tudunk egészen addig, míg a szükség arra nem kényszeríti az erdélyi intéző köröket, hogy a paleografiának a kolozsvári főiskolán tanszéket állítsanak.

Két marosvásárhelyi kir. táblai ítélőmester, névszerint Cserei Farkas és Székely Mihály, észrevevén, hogy a táblához szolgálattételre kerülő jogász-ifjúság sok minden egyében kívül a régi okleveleket sem olvasni, sem pedig megérteni nem tudja, 1815 június 28-án kérvényt intéznek a «Felső királyi főigazgató Tanáts»-hoz, melyben kifejtik, hogy tapasztalataik szerint az ifjúság nevelésének hármasszoros hiányossága van. *Először* is nem tanítják meg őket, következőképpen nem is tudnak, «calli- és orthographice» írni, *másodsorban* nem tudnak latinul, pedig — mint mondják — bár «jól tudjuk mi hazánknak azon óhajását, hogy a magyar nyelv pallérozódjék, de tudjuk másfelől aztat is, hogy törvényeinknek nagy része és azoknak első szerződési deák nyelven vagynak. Abban vagynak minden adomány és beiktató leveleink, abban minden privilegiumaink», mégis meg kell valani, . . . hogy «ifjaink keveset, vagy rosszul tudnak deákul.»

De, mondják a kérvényezők, «még volna egy óhajásunk, hogy mivel tapasztaltuk napról-napra kevesbedni azoknak számát, a kik a régi irásokat olvasni tudják, a milyenek kivált a királyi táblán gyakorta fordulnak meg, ebben pedig gyakorolni az ifjakat Kolozsvárt, — hol a kolozsmonostori convent minden századbeli több irásokkal bővelkedik, — legjobban lehetne, melyre nézve a' volna a vélekedésünk, hogy a felsőbb iskolák esztendei félkursusokhoz ragasztatnék a régi irások olvasásában való gyakorlás, melyben a XIV. század eleitől elkezdve, minden század elein, közepén és végén költ irások olvasásával és azoknak clavissai megmutogatásával, ha fél-

quid nox et quæ eius partes? quid prima fax, concubium, media nox, gallicinium et conticinium? quid hebdomas, quæ nomina dierum apud hebræos, Latinos et Christianos? quid mensis et an omnes æquales dierum numerum habeant? in quot et quas partes Romani mensem dividebant? quid sunt Kalendæ, Nonæ et Idus? quot nonas, idus atque calendas singuli menses habeant? tandem quomodo dies communes ad Kalendas, Nonas, Idus revocentur et more Romano enuncientur?

Turul. 1905. III.

esztendőn át minden héten bár egy óra fordítatnék is ezen gyakorlásra, a kívánt célt elérni lehetne.»

A főkormányzék úgy látszik belátta azt, hogy ezen az állapoton segíteni kell, de mivel a tárgyhoz megkivántató szakértelemmel nem rendelkezett, azért augusztus 23-án leirt Szabó János kolozsvári esperes plébánoshoz, a kolozsmonostori conventi levéltár conservatorához, hogy e tárgyban mondjon véleményt, továbbá adjon kimerítő feleletet arra nézve is, hogy a Lyceum magasabb évfolyamainak hallgatói milyen feltételek mellett gyakorolhatnák magukat a régi oklevelek olvasásában, olyan formán, hogy a legszükségesebb tudnivalókat a nyilvános közoklevelek kárvallása és sérelme nélkül merithetnék?¹

Szabó János szeptember 11-én a fenti meghagyásra már beküldi a maga jelentését, melyben bemutatja «catalogum quarundam literarum veterum in membranis scriptarum», melyeket a levéltár mindig nélkülözhet s melyeken a tanulóifjúság a régi irások olvasásában a XIII. századtól kezdve successive egészen az újabb korig gyakorolhatja magát; ha pedig az ifjúság «formam externam, stylum et omnem denique solemnitatem t. i. diplomatum» is meg akarja ismerni, engedje meg a gubernium, hogy az ifjúságnak némely armálisok, manumissionalis és más egyéb privilegiális oklevelek megmutathatók legyenek a convent cancelláriájában a conservator² vagy a requisitorok egyikének jelenlétében; legalább is az, a kinek meghagyatik, hogy a régi irások ismeretében oktassa az ifjúságot, legyen jelen ennél az oklevéltani gyakorlatnál.

Azon oklevelek jegyzéke, melyeket a levéltár nélkülözhet és a melyekből az ifjúság olvasni tanulhat, a következő:

1. Testimonium Capituli de Castro Ferreo super possessione Säär vocata. Anno 1288.
2. Indulgentiæ papales de anno 1395.
3. Litteræ de piscina in Szék per Nicolaum de

¹ O. I. 1815 : 7941. erd. udv. canc. szám.

² A gyulafehérvári és kolozsmonostori levéltárak öre (conservator) rendszerint egy kanonok volt, a ki mellett Kolozsmonostoron még három világi requisitor működött. (Lásd: Wenczel: Magyar magánjog 1863. I. 406.; 1885-iki kiadás I. 378. Jakab Elek: A levéltárakról. 106 és kk. ll.)

Vizakna fratribus prædicatoribus conventus Kolosvariensis collata, anno 1464.

4. Privilegium Leonis decimi papæ, iisdem dominicanis collatum, anno 1518.

5. De quadam vinea in comitatu Tolnensi sita iisdem dominicanis legata, anno 1514.

6. Articuli diætales anni 1498. In corpore juris typis expressi.

7. Litteræ Uladislai regis de sale fratribus prædicatoribus Kolosvariensibus administrando 1492.

8. Litteræ dispositionales in favorem eorundem dominicanorum, anno 1443.

9. Transsumptum literarum Mathiæ regis in favorem franciscanorum Kolosvariensium, anno 1545.

10. Mandatum Alexandri papæ contra fratres prædicatoris Kolosvariensium (sine dato).

11. Commissio quædam principis Rákóczy, anno 1647, in charta.¹

A mint látjuk, a conservator véleménye tulajdonképpen nem is vélemény, mert ő a tanácsék felállításának módozatairól egy szót sem

¹ Mivel a kolozsmonostori levéltár ezrekre menő oklevelei az Országos Levéltárba kebelezettek be, a Szabó conservator által megadott regeszták alapján megkíséreltük az eredeti okleveleket megkeresni, de a 11 közül csak az 1288-iki (1. sz.) oklevél eredetijét sikerült megtalálni. Az alig kilencz soros oklevelet itt közöljük:

A   B   C   D

Nos capitulum ecclesie sancti Michaelis de Castro Ferreo, notum facimus tenore presentium vniuersis. Quod Vincencius filius Vincencii de genere Thurdos, coram nobis constitutus, possessionem suam Saar vocatam cum omnibus vtilitatibus suis ratione quarte domine Elsebeth filie Egidi relicte comitis Petri de Saar, sororis sue dedit contulit et donauit eidem domine Elsebeth, Ehelles et Martino filiis Petri perpetuo iure possidendam, obligando se quod si predicta domina vel eius heredes ratione prædicte possessionis a quoquam fuerint molestati, eosdem teneretur expedire. Quod ut ratum sit presens scriptum contulimus, nostro sigillo communitum. Magistro Michaeli præposito, Jacobo custode, Cosma decano ecclesie nostre existentibus. Anno ab incarnatione Domini millesimo ducentesimo octogesimo octauo.

Eredetije kis hártján, cyrographummal; a róla lógó vörös selyemről a pecsét már levezett, a szöveg 8 és fél sor olyan írással írva, mely nagyon alkalmas arra, hogy kezdők eredeti oklevél olvasásában gyakorolják magukat. Signaturája MODL. 26554.

A 2. alatt közölt kivonat oklevele nem volt feltalálható, mert 1395-ből eredeti pápai bulla nincs az Orsz. Levéltárban.

A 4. szám oklevele átírt és közjegyző által megerősített formában meg van. Az 1518.jún. 26-án kelt oklevelet 1519 márcz. 3-án írja át a kolozsmonostori convent, ugyanekkor kelt a közjegyzői megerősítés. Signaturája M.O.D.L. 38739. Régi jelzete Szeben XXII. fasc. 13.

A többi oklevelet nem sikerült megtalálni, részint nincsenek már meg, részint a regeszták hiányosak.

szól, hanem e helyett kimegy a levéltárba, ki keres egy pár — nézete szerint — haszontalan oklevelet, a mely majd jó lesz tanulási célra, ezeknek még időrendbe sem szedett kivonatát becsatolja és — ezzel a dolgot a maga részéről befejezettnek tartja. Ha a gubernium még többet akar, hát intézkedjék maga, a hogyan akar, ettől az ő feje ne fájjon.

A guberniumnak ez a felelet, úgy látszik, teljesen elég volt, mert szeptember 7-én már értesíti a két ítélőmestert, Csereit és Székelyt, hogy az ifjuságnak a régi irások olvasásában való tanítására megtette már a kellő intézkedéseket.¹

A gubernium ezen intézkedését bejelentette az erd. udv. cancelláriának is, mert ez 1815 decz. 1-én — reflectálva Cserei és Székely beadványára — leiratot intéz a főkormányzékhez, melyben meghagyja, hogy jövőben a helyesírás és a latin nyelv gondosabban taníttassék, továbbá a régi irások megismeréséhez és az oklevél-olvasáshoz szükséges könyveknek jegyzékét, abból a célból, hogy azokat a tanárok megszerezzék és vezérfonalul használják, szintén megadja. Ilyen segédkönyvek például a következők:

Waltheri: (Johannis Ludovici) Lexicon diplomaticum, cum tabulis æneis Folio. Ulmæ, 1756.

Baringii: (Danielis Eberhardi) Clavis diplomatica. 4. Hannoveri, 1754. cum figuris. (Ez a mű II. kiadása.)

Gruber: (Gregorii) Lehrsystem einer allgemeinen Diplomatic. 8. Viennæ, 1783. atque eiusdem liber: De optima methodo scribendi docendique artem diplomaticam. 4. Viennæ, 1795. Nec non.

Schwartner: (Martini) Introductio in rem diplomaticam ævi intermediæ præcipue Hungaricæ. 8. Budæ, 1802.²

Hogy ki volt az a szakértő, a ki ezeket a műveket a cancellaria útján ajánlhatta, azt nem tudjuk, de annyi tény, hogy 1815-ben már a külföldi diplomatikai irodalom újabb termékeit, így pl.: Schönemann műveit inkább ajánlhatta volna, kinek «Versuch»-ja már 1801—2-ben megjelent, igaz hogy német nyelven, ugyanekkor jelent meg gyakorlati kézikönyve a «Codex für die praktische Diplomatie» is.

Azonban a régi oklevelek olvasásának tanítását nemcsak a főiskolában rendelte el a cancellaria, hanem meghagyta a főkormányzéknek,

¹ 1815 : 9030. erd. guberniális szám.

² 1815 : 3280. erd. udv. canc. szám.

gondoskodják arról, hogy e tantárgy a más valásuak gimnáziumaiban is taníttassék, a gubernium azután e rendeletről 1816 január 2-án értesíti a «recepta religio»-k előjáróságait, meghagyván nekik többek közt azt, hogy a régi irások olvasásához szükséges tudnivalókat taníttassák és az erre a célra szükséges, fent felsorolt könyveket a tanárok számára vegyék meg.¹ A rendeletet a consistoriumok tudomásul vették, de nem csináltak semmit; ment minden tovább a régi módon.

A főkormányzók a szóban forgó tantárgynak a kolozsvári Lyceumon való előadását *Nagyernyei Kelemen Zsigmond* kormányzékai irnokra bízta, a ki e szerint a paleografiának Erdélyben első tanára volt. Kelemen a tanítást 1816 május 15-én kezdte meg, hetenként 3 órát adván és július 24-én fejezte be; ugyanekkor beküldte a tanfolyamról, illetve annak hallgatóiról szóló jelentést. A főkormányzók csak most, — miután már egy félévi próbatanfolyamot tartott, — fordult a cancellaria utján ő felségéhez, kérve őt arra, hogy eddigi intézkedéseit, a melyeket a tanszék felállítása ügyében tett, approbálja. Ugyanekkor megállapították az előadó tanár fizetését is, mert Kelemen a már megtartott előadásokért, meg a jövőre nézve is évi 100 rénes forint fizetést kért, a mit a főkormányzók pártólólág terjesztett föl.²

1816 nov. 15-én Ferencz király megadta beleegyezését a tanszék rendszeresítéséhez (*Placet opinio Cancellariæ*), a miről decretumban november 22-én már értesítik a főkormányzókat.³

Ha összehasonlítjuk e tanszék felállításának körülményeit a budapesti egyetemen és Kolozsvárt, a kettő közt lényeges különbséget találunk. A pesti egyetemen 1777-ben már megindulnak a tárgyalások az oklevél-, czimer-, pecsét- és éremtan rendkívüli tanszékeinek felállítására iránt⁴ és 1784-ben a rendkívüli tanszékek már rendszeresítettek,⁵ mig Kolozsvárt ideiglenes marad a tan-

szék mindvégig. Budapesten e tantárgyak, mint elvont teoretikus tudományok taníttatnak, ott a hol helyük van, t. i. a bölcsészeti karon. Kolozsvárt bele telik jó 35 év, (a mikor már a budapesti egyetemen a harmadik tanár — Schwartner — tanítja a diplomatikát,¹ mig nagy immel-ámmal, külső emberek nógatására egyáltalán felállítanak egy tanszék-félét, de azt is csak a paleografia számára; a többi segédtudományról szó sincs. Hogy miért csak az irástant tanítják, azt a cancelláriai felterjesztés indokló része eléggé illusztrálja. Kolozsvárt a *jogi karon* adják elő ezt a tárgyat mint a közigazgatási és jogi élet segéd-tanát gyakorlati célból, melyre a jogászoknak a gyakorlati életben épügy szükségük van, mint akár a hazai jogszabályok ismeretére. Mivel pedig a czimer- vagy a pecséttan tanításának gyakorlati haszna és így értelme nem lett volna, ezeket nem adták elő.

A diplomatika tanításának ilyen gyakorlatias felfogása Erdélyben nem állott egyedül. Van adatunk rá, hogy a nagyszebeni jogakadémián 1845-ben a diplomatikát, mint jogi segéd-tan adják elő.² Ugyanebből az időből fenmaradt egy kolozsvári lyceumi tanrend, melyben azt olvassuk, hogy a bölcsészeti karon, mint «auxiliaria historiae» csak a kronologia és a földrajz taníttatik.³

Mig a budapesti egyetemen a diplomatikát két féléven át heti egy órában adták elő, addig Kolozsvárt egy féléven át, de heti három órában. A vezérfonalul előirt könyvek Budapesten Gruber és Gatterer művei;⁴ Kolozsvárt Gatterer nem volt előírva, mig Gruber igen, a mit az a körülmény magyaráz meg, hogy bécsi

¹ 1784-ben Wagner a czimer- és pecséttan tanára 400 ftos saláriummal nyugdíjba mentén, ezt a tanszéket Pray György veszi át, mig az oklevéltant 1785-től Cornides Dániel, a szaknak tehát második tanára, adja elő, egészen 1787 október 4-én bekövetkezett haláláig. Ekkor, 200 forint jutalom mellett, Pray Schönvisnert ajánlotta, másrészt Koppi Károly is folyamodott a tanszékért, a császár azonban a Bécsben tanult soproni ev. lyceumi tanárt — Schwartner Mártont — nevezi ki, a ki Praynak nagyváradi kanonokká történt kinevezése után a czimer- és pecséttan tanszéket is átvette. Pauler: I. m. 261. o.

² 1845: 5945. guberniális szám; 1846: 627. udv. cancelláriai szám.

³ 1844: 3240. cancell. szám.

⁴ Pauler: I. m. 232. l.

¹ 1816: 230. és 8548. gubern. szám.

² 1816: 6804. gubern. és 2733. erd. udv. canc. szám.

³ 1816: 11627. guberniális szám.

⁴ 1777: 4322. m. udv. canc. szám. — Első tanárai: Pray György az oklevéltané, Wagner Károly a czimer- és pecséttané, Schönvisner István a régiség- és éremtané. (Lásd: Pauler: A bpesti egyetem története 155. o.)

⁵ Pauler: I. m. 233. old.

egyetemi tanár volt. Gatterer helyett, mint fen-
tebb láttuk, Kolozsvárt más szerzők művei szol-
gáltak előadási vezérfonalul.

Kelemen, mint ez évi jelentéseiből és tisztelet-
díjának évenkénti kiutalványozásából¹ kitűnik,
1823-ig tanított; 1823 elején már meghalt, mert
özvegye, Istvánffy Mária ezen év márczius 3-án
megindítja a nyugdíjért való tárgyalásokat.²

A Kelemen halálával megüresedett tanszékre
hárman folyamodtak. Az egyik volt Jánosi
György, a Bold. Szűz Máriáról elnevezett kolozs-
monostori konventi levéltár gondozója és kolozs-
vári senator. Ez a régi irások tanszékét a kö-
vetkező okokból kéri a maga számára; mert

1. A királyi főkörmányszék 1815 : 7941.
számu rendeletében, — melyet a kolozsmonos-
tori konventi levéltár akkori conservatorához
Szabó János plébánoshoz intézett, kijelentette,
hogy a kolozsmonostori káptalani (!) levéltárban
(capitulari archivo) legjobb alkalmat van a tanuló
ifjúságnak arra, hogy elsajátítsa a régi írá-
sok karakterét és a régi oklevelek olvasásának
tudományát.

2. Ezen tudomány, a (nyilvános) közokiratok
kárvallása nélkül, a folyamodó által annál könny-
ebben oktatható volna, mert a főkörmányszék
az 1816 : 3237. számu rendelkezése szerint, ezen
tudomány csakis vagy magának a conservator-
nak, vagy valamelyik requisitornak jelenlétében,
vagy legalább a conventi irnok assistentiája
mellett, a conservator által meghatározott szobá-
ban adható csak elő.

3. A requisitoroknak, de főleg a katolikus
vallásuaknak joguk van ezen állás elnyeréséhez,
már csak azért is, mert a tanári honorárium a
katolikus tanulmányi alaphól fizetetik.

4. Azoknak kivételével, kik saját költségü-
kön külföldi akadémiákat látogathattak, vagy
pedig otthon Mabillont, Gatterert, Schwartnert,
Perger Jánost és más diplomatikai írókat olvas-
hattak és így saját szorgalmukból sajátították el
a régi irások olvasásának tudományát, a többiek
mind a konventi requisitoroktól tanulták azt, a
mit tudnak.³

¹ 1816 : 6804 ; 1818 : 10070 és 10063 ; 1819 : 9010 és
10952 ; 1820 : 8384 és 9071 ; 1821 : 7987 ; 1822 : 8930. gu-
berniális számok.

² 1823 : 2356 és 2775. guberniális számok.

³ 1823 : 1740. guberniális szám.

A másik folyamodó, Radzivil Antal, exac-
toratusi napidijas volt. Ez azon a czimen kéri a
tanszékét, hogy a kolozsmonostori konventnél
irnok volt hét évig, mint ilyen a régi irások
olvasásának tudományát annyira elsajátította,
hogy nemcsak bármiféle expeditiót megtudott
csinálni, hanem az olyan régiségeket, melyeket a
conventi requisitorok is alig-alig tudtak elolvasni,
ő minden nehézség nélkül elolvasta.¹

A harmadik, a ki ezen állásért folyamodik,
Lőcsei Spielenberg Sámuel főkörmányszéki irnok
volt. Szerinte ezen állást neki a következő okok-
nál fogva kell megkapni :

1. Mert ezen tanszék a kegyes királyi rendel-
vény szerint kifejezetten főkörmányszéki subal-
tern tisztviselőnek, nem pedig városi tanácsosok-
nak vagy polgári egyéneknek lett szánva.(?!)

2. Mint cancellista, de főleg mint «juratus
notarius» a régi irások és régi okleveles bizo-
nyítékok (instrumentum diplomaticum) olvasásá-
nak ismeretében járatos.

3. Olvasta Schwartnert és általában foglal-
kozott diplomatikával.

4. Az az állítás, hogy oklevelet csak requi-
sitornak adnak ki, tehát az állás is csak ilyennek
adható, — téves és nem áll meg, mert Kelemen
is a levéltárbói annyi oklevelet vett ki az ok-
tatás céljaira, a mennyi csak kellett és soha-
sem veszett el a kezén egy oklevél sem, mindig
pontos és megbízható ember volt.²

Azonban Lőcsei, úgy látszik, nem érezte a
maga dolgát egészen biztosnak, mert még egy
pót-folyamodványt adott be, melyben kifejti azt,
hogy Schwartner munkája alapján megírta a
rövidítések első elemeiről «Prima linea brachy-
graphiae» szóló művét és ezt 3—4 óra alatt elő
is lehetne adni, tehát még ennél fogva is magá-
nak kéri a tanszékét.³

A pályázók ügyében a gubernium úgy in-
tézkedett, hogy mind a hárman f. é. márcz. 4-én
jelenjenek meg egy, az erdélyi püspök elnök-
lete alatt összeülő vizsgálóbizottság előtt, mely-
nek tagja lenne Jouly Károly kanonok, kolozs-
vári plébános és kolozsmonostori conservator is,
a mely aztán a régi irások olvasásában és tudo-

¹ 1823 : 2047. guberniális szám.

² 1823 : 2153. guberniális szám.

³ 1823 : 2540. guberniális szám.

mányában való jártasságukat puhatolja ki és a püspök a legmegfelelőbbet terjessze fel a fő-kormányzék elé. Erről a határozatról 1825 febr. 26-án értesíti a fő-kormányzék dr. Szepessy Ignác erdélyi püspököt, a három pályázót és Joulyt, ez utóbbit azzal a felszólítással, hogy elkészítve az ország levéltárából különböző nemű régi okleveleket, azokkal a pályázaton (vizsgán) jelenjen meg.¹

A megtartott vizsgáról három nap múlva, azaz márczius 7-én Szepessy már jelentést tesz, elmondja, hogy a pályázókat a káptalani (!) conservator által megvizsgáltatta és közülük Jánosi György vitte el a pálmát.

Hogy a vizsga tárgya csak az irástan volt, az kitűnik abból, hogy — mint a püspök jelentésében említi, — Lőcsei egyuttal a diplomatikából való examinálást is kívánta, ezt a kívánását a püspök teljesítette is, de ebben a tudományban is Jánosi György, a ki 19 esztendeje működik már e szakban, nemcsak hogy jártas volt, hanem kitűnt, hogy a másik két pályázó tulajdonképen e tárgyban ő tőle kapott oktatást, mivelhogy az ő tanítványai voltak. Összegezve tehát a vizsgálóbizottság véleményét, e tanszékre legalkalmasabbnak Jánosi György ítéltetett.

A gubernium e jelentés alapján tényleg ki is nevezte *Jánosi Györgyöt* e tanszékre, a ki így Kolozsvárt a paleografiának második tanára volt. Erről a fő-kormányzék 1823 április 9-én értesíti Szepessy püspököt, egyuttal tudatja vele azt is, hogy Jánosit, Bánó István, a Lyceum aligazgatója fogja állásába beiktatni, a miről ugyanekkor a gubernium Bánót is értesíti.

Jánosi is ugyanekkor kapta meg a kinevezéséről szóló értesítést, a következő utasításokkal:

1. Hogy beiktatni Bánó lyceumi aligazgató fogja, előadásait május, június és júliusban tartozik megtartani, kedden és pénteken délután a szokott órában. *A diplomatikai ismereteket röviden, csak főbb vonásaiban tárgyalja és csak az általános tudnivalók elemeinek előadására szorítkozzék*, a mi természetes is, mert hiszen a főczél az oklevelek olvasni tudása volt, a mihez főleg és elsősorban a paleografia tudását tartották

szükségesnek. Úgy látszik diplomatikát csak annyit és azt volt szabad előadni, a mennyi a gyakorlati ismeretek kiegészítéséhez szükséges volt, mint az utasítás mondja, ezen elemi ismeretekből csak annyit kell tanítani, a mennyi szükséges arra, hogy a régi irások olvasásának tudománya *világosabb és könnyebb* legyen a hallgatóságnak.

2. Az utasítás eme pontjában megbagyatik az új tanárnak, hogy Kelemen Zsigmond örökösaitől követelje be azon régi irásokat és okleveleket, melyeket Kelemen a kolozsvári plébánia oklevéltárából, engedélylyel, személyes használatára kölcsön vett. Jánosi pedig a conservator tudtával és beleegyezésével vegyen ki a kolozsmonostori országos levéltárból régi irásokat és hallgatóit a régi írásmódok olvasásában, — természetesen a könnyebb fajtájúakkal kezdve — szorgalmasan gyakorolja.

Ebből azt látjuk, hogy a Szabó-féle 1816-ban összeállított oklevélsorozat a paleographia sikeres tanítására édes kevés volt, ezt már Kelemen érezte és igyekezett a hiányon úgy segíteni, hogy a plébánia okleveleit vette erre a célra igénybe. Most már a gubernium maga is rájött erre, mert utasítja az új tanárt, ki különben is requisitor volt, hogy maga állítsa össze magának az előadások, illetve gyakorlatokhoz szükséges oklevélsorozatot.

3. Ez a pont mintegy kiegészítője az előbbinek, mert itt a gubernium a következő concessiókat teszi: Hogy ha Jánosi az *ifjuság műveltségének emelésére* a régiek aláírásainak, pecsétéinek ismeretére, továbbá a hamis oklevelek ismérveinek bemutatására, nemesi, adomány, privilegiális leveleket vagy egyéb okiratokat akar a levéltárból kiemelni, ezt megteheti ugyan, de csakis a magánosok, egyes családok kárvallása nélkül és figyelemmel arra, hogy őt, mint requisitort, visszaélés esetén büntetés éri.

Ezt a demonstratív oktatást tehát már nem számítják szorosan a paleographiához, hanem a tanár magánszorgalmának tekinteni, a mely az ifjuságnak műveltségét, de nem gyakorlati tudását emeli.

4. A tanfolyami előadások befejeztével, miután már a tanulók előmeneteléről a félév-záróvizsgán meggyőződést szerzett, az évenként

¹ 1823 : 1740. guberniális szám.

neki járó jutalmazásért a guberniumhoz tartozik fordulni.¹

Jánosi kinevezésével ugyancsak április 9-én tudósítják Lőcseit és Radzivil, hogy az általuk is kért állás másnak adatott.²

Jánosi mindössze csak egy félévig tanított. Már 1824 tavaszán folyamodik a főkörmányszékhez, hogy mivel paleografiai előadások csak a nyári hónapokban vannak, ő pedig akkor gazdaságát saját hasznának elvesztése és kára nélkül ott nem hagyhatja, mentse őt fel ezen állás alul.

A főkörmányszék április 8-án már felmenti s helyére kinevezi Lőcsei Sámuel.

Lőcsei Spielenberg Sámuel, főkörmányszéki cancellista, a paleografia harmadik tanára 1824-től 1846-ig, tehát huszonnégy esztendeig tanított a Lyceumon. A tanárok közt ő volt az egyetlen, a kiről tudjuk, hogy tárgyával irodalmilag is foglalkozott: Működését beadványai, jelentései, kérvényei alapján figyelemmel lehet kíséni³ egészen 1846 november 13-án bekövetkezett⁴ haláláig, mint azt az erdélyi püspök, Kováts Miklós, jelentéséből tudjuk.

Lőcsei halála után pár nappal, 1846 november 18-án Kováts már jelentést tesz a tanszék megüresedéséről a főkörmányszéknek és kérdi, hogy mit szándékoznak tenni, eltörlik-e a tanszéket vagy pedig újra betöltik-e?

A főkörmányszék az egész ügyet felterjeszti a cancelláriához,⁵ (december 23-án), ez pedig nem tudván vele mit kezdeni, felszólítja a főkörmányszéket: adjon véleményt arra nézve, hogy van-e olyan egyén, a ki képes lenne ezen tudományt rendszeresen előadni és a ki hajlandó volna mindjárt egy pályázati vizsgálóbizottság elé állani, vagy ha nincs, nem kellene-e inkább ezen állást egy docensnek adni, vagy pedig egyáltalában micsoda modalitások

¹ 1823 : 2808. guberniális szám.

² 1823 : 2047 : 2153 és 2540. gubern. szám.

³ 1824 : 8755 ; 1825 : 12696. guberniális ; 1826 : 3668 erd. udv. cancell. ; 1826 : 8889. guberniális ; 1827 : 8217 ; 1828 : 8652 ; 1829 : 8485 és 9015 ; 1830 : 10155 ; 1831 : 6967 ; 1832 : 8235 ; 1833 : 8937 ; 1834 : 5416 ; 1835 : 7099 stb. guberniális számok.

⁴ 1846 : 0346. erd. udv. cancelláriai és 1846 : 13611. gubern. számok.

⁵ 1846 : 6346. erd. udv. cancelláriai és 1846 : 13611. gubern. és 1847 : 179. erd. udv. cancelláriai számok.

mellett lehetne ezen állás betöltéséről gondoskodni?¹

Az erdélyi püspöknek, mint az erdélyi katolikus iskolák főigazgatójának javaslatára Medvés Mihály guberniális cancelláristát neveztek ki ezen tudomány ideiglenes előadójának. Medvés Mihály a régi irások, oklevelek olvasásában járatos ember, a kire a tanítást rá meri bízni a püspök.

Medvés 1847-től kezdve tanított, bár a főkörmányszék csak 1847 november 9-én egyezik bele alkalmaztatásába. A főkörmányszék approbatiója azonban szórul-szóra úgy hangzik, hogy beleegyezik abba, hogy Medvés tanítsa ideiglenesen 100 bécsi forintért a *díplomatikát és a bányajogot* és ezt is csak azért engedi így meg, mert a «concursum examen»-re senki sem jelentkezett és nec adsit spes fore, ut pro exigua 100 W. n. floren. remuneratione semet aliquis insinuaturus sit», a mi elég baj volt.²

Erről az intézkedésről a főkörmányszék csak 1848 jún. 13-án tesz jelentést az erd. cancellaria utján ő felségének, melyben először elpanaszodik, hogy a Lyceum paleografiai tanszékére hirdett pályázati vizsgálatra senki sem jelentkezett, ennél fogva ideiglenesen Medvést bízta meg a tanítással, de Medvés a paleografia tanítására csak azon feltétel alatt vállalkozott, hogy ha fizetése 40 pengő (conventionalis moneta) forinttal emelve lesz; azonban interim, addig a míg ezen irányban a legmagasabb elhatározás le nem érkezik, értesítette a főkörmányszék az erdélyi püspököt, hogy hívja fel a kinevezendő tanárt arra, hogy — tekintettel a dolgok mai állása mellett a tanulmányi alap megterhelt voltára, — adja elő ezen tudományt a hallgatóságának a jövőben is az eddig megadni szokott 100 bécsi frt remuneratio ellenében.³

Közben azonban az erd. cancellaria megszünt és helyét tanulmányi ügyekben a magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszterium foglalta el. A miniszter, báró Eötvös, 1848 augusztus 3-án leir a még fennálló «Tisztelt kormányzéknek», melyben hivatkozva a fenti «felterjesztvényre», azt válaszolja, «miserint

¹ 1847 : 646. gubern. szám.

² 1847 : 2066 és 2375. canc. szám.

³ 1848 : 7255. guberniális szám.

annak idejében a szükséges lépések a végre, hogy a régi iratisme-tan a kolozsvári főtanodánál, akár a most volt helyettes, akár más alkalmas egyén által illendő díj mellett taníttassék, meg fognak tétetni.»

A miniszter ezen leiratára a gubernium szeptember 19-én még a következő megjegyzést teszi: «Mint hogy a jelen évi 7255. gubern. szám alatt gondoskodva van arról, hogy a régi irat-és oklevélisme tanszékét, kormányszéki jegyző Medvés Mihály továbbra is, mint *helyettes* tanár lássa el, ezen miniszteri irat tudomásul vétetett.»³

³ 1848 : 9831. guberniális szám.

A paleografia ezen négy tanárának kinevezési körülményeiből azt lehet következtetni, hogy majdnem minden üresedés alkalmával szinte újra felállítják a tanszékét is. Különösen feltűnő ez Lócsei halála után, Medvés megbízásakor, a mikor is az illetékes tényezők egyenesen felteszik a kérdést arra nézve, hogy vajjon fentartassék és betöltsessék-e újra a tanszék, vagy pedig egyáltalában ne töröltessék-e el? Szerencsére Kováts Miklós véleménye után ez utóbbit még sem merték megtenni.

Dr. IVÁNYI BÉLA.

UJABB NEMZETSÉGI KUTATÁSOK.

(Hetedik közlemény.)

12. Kán.

Ily nevű helységet jelenleg Baranyamegyében ismerünk: a legrégebb korszakokban azonban a Kán csak mint nemzetségi név ismeretes, amelyben egyszer «Kan», máskor a «Kean» alakban szerepel; ami az utóbbi megnevezést illeti, azt hisszük, hogy az illető okirat¹ eredetijében nem is «Kean», hanem «Kaan» áll.

A főleg Baranyamegyében szerepelt nemzetség két főágra oszlott, melyeket legjobban alapítójuk nevével nevezhetünk el.

a) Simon ága.

A pécsi káptalan egy 1191. évi keltezéssel ellátott okmányban tanúsítja, hogy *Kan nō. Simon fiaí Siklósi Botyk² és Gyula* előtte személyesen megjelenvén, előadták, hogy ősi birtokait maguk között következőleg osztották fel: Botyk, az öregebb fivér megkapja *Siklós, Lak, Azarjas (= Aderjás)* felét, a két *Szomorfalvával Osztróval*; Gyula: *Lak, Siklós és Aderjás* felét, a két *Kémet* és *Szaporczát*.³

Ezen okirat már sok vitára adott okot, és pedig helytelen keltezése miatt. Igaz ugyan,

¹ Wenzel, VII. k. 100. l.

² Az okmányban áll Buchk; miután Baranyamegyében még most is van Botyka nevű helység, azt hiszem, hogy ez a «Buchk»-nak helyes kiejtése.

³ Hazai okmánytár VI. k. 5. l.

hogy az okmányban az országos levéltárban Dl. 26 alatt őrzött és előttem fekdűt eredetije, melynek hitelességéhez kétség nem férhet, világosan az 1191. évi keltet mutatja, de ez helytelen.

Az okmányban Farkas préposton kívül még Péter kanonok, Péter olvasó, Gyurka éneklő, Tivadar ör-kanonok és Venczel dékán szerepelnek. A pécsi káptalan XII-ik századbeli kiadványában (mert én csak egyetlen-egyét ismerek) ezeknek egyikére sem akadunk; a XIII-ik században pedig csak 1234-ben akadunk Tivadar dékánra, 1239-ben Farkas prépostra, Gyurka éneklőre és Tivadar örre. Egyetlen-egy év van, a melyben Farkas prépostot, Gyurka éneklőt, Tivadar ört, Venczel dékánt és Péter olvasót együtt találjuk, ez pedig 1251, amint ezt két okirat tanúsítja.¹ Ami pedig ezenkívül még legnyomósabban hat, az azon körülmény, hogy mind a három okiratban irálybeli azonosságok vannak; így pl., hogy az «universitati vestre presenti cedula innotescat» kettejükben, a kiállítás évi hónapja pedig mind a háromban előfordul. Hogy mi okozta annak idején a hallatlan hibát, nem tudjuk. Hogy az, ki az okiratot írta, két C helyett csak egyet írt, nem éppen szokatlan, van rá egyéb példánk is; a «nonagesimo» valószínűleg úgy került az okiratba, hogy az irnok írás közben

¹ Fejér, IV/II. k. 121. l. és Zichy okmánytár, I. k. 6—7. l.

egy az 1190-es években történt dologról hallott beszélni és hogy a nonagesimo belecuszott a tollába.

Siklósi Simonról nevén kívül mit sem tudunk; fiairól a következő adatok szólnak.

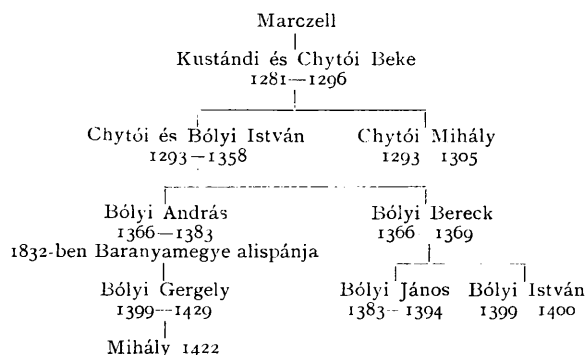
I. Botyknak egy szintén *Botyk* nevű fia volt, kinek fia *Péter* először 1281 október havában kerül szemünk elé. Úgy látszik, hogy e Péter vagy atyja és nagyatyja a siklósi örökségen túladtak, mert II. Botyk fia Péter már a «*Beremendi*» nevet viseli és nem is nevezi magát Kán-nembelinek, hanem «Gyula bán nemzetségéből való»-nak, ami arra vezetendő vissza, hogy a Kán nemzetség legkiválóbb tagjának, a híres Gyula bánnak emléke 1281-ben még igen élénk lehetett. Pétert előbb zilált vagyoni viszonyok között találjuk: Beremendi birtokát — amelyről nem tudjuk, miképpen jutott a családhoz — bírói ítélet alapján elvesztette, minek következtében rokonához, Marcell fia Kustándi Bekéhez fordult, hogy segítsen rajta. Segített is, ameynyiben 60 márká kiadás mellett Beremendet visszanyerte s Péternek visszaadta. Kárpótlásul már most Péter a szintén Baranyamegyében fekvő *végbalai* pusztát engedte át, mibe a következő nemzetségbeli rokonai és szomszédai is belegeyeznek:

a) *nemzetségi rokonai*: 1. *Miklós fia Orbán és Kaján*, 2. *Mihály fia Balázs*.

b) *Szomszédai*: Lippói Vid fia Lőrincz és Miskócz fia Benedek, továbbá László comes fia János.¹

1293 januárban Beremendi Péter saját, úgy mint *fiu István* nevében Baranyamegyében fekvő

¹ Hazai okmánytár VII. k. 176. l. Péter és Beke között csak anyai rokonság lehetett. Beke 1296-ban a «Chytou»-i (talán Csatói) nevet használja, melyet fiai 1305-ben is viselnek; később pedig állandóan a «*Bólyi*» nevet használják, mely utódaikra átszállt. Nemzedékrendjük a következő:

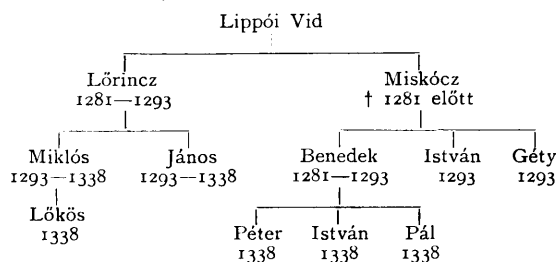
végi birtokát, melyet a szöveg Végbalá-nak is nevez, rokonának, fentebbi Beke mesternek 20 márkáért örökbe vallja. Ezuttal azonban már csak Miklós comes fiai, Gyula és Péter szerepelnek mint nemzetségi rokonai, míg a «ceteri cognati», kiket az okirat csak úgy általánosságban említ, holmi anyai és sógorsági rokonok.¹ Beremendi Péter fiai Miklós és András, kik a többi szomszédokkal együtt az eladáshoz hozzájárulnak, az okmány értelme szerint más családhoz tartoznak.

Beremendi Péter 1296 márcziusában a Sági és Béndi családbeliek közötti birtokperben fogott bíróként szerepel² Ez a róla szóló utolsó hír.

Fiáról Istvánról, kivel 1293-ban találkoztunk, többet nem tudunk. Beremendi Miklós fia István, ki 1326-ban mint Kán nb. Siklósi Péternek proximus szerepel³ és kinek nyomát 1350-ig követhetjük,⁴ úgy látszik, nem a Kán nemzetség sarja.

Siklósi Gyula, Simonnak ifjabb fia, ki 1251-ben Szaporczát kapta, 1257-ben valószínűleg már nem él, mert akkor (október 18-án) a Szaporcza folyó mentén lévő föld *Gyula fiá-nak* mondatik.⁵ Miután azonban tudjuk, hogy II. Botyk fia Péternek legközelebbi nemzetségi rokonai 1281-ben Miklós fiai Orbán és Kaján, és Mihály fia Balázs, helyes uton járunk, ha Miklóst és

(V. ö. Anjoukori okmánytár, III. k. 485, 524 l. IV. k. 215. l. V. k. 74. l. Fejér, IX/IV. k. 456. l. Wenzel, X. k. 229. l. Zichy-okmánytár, II. k. 290. l., III. k. 373., 469 l. V. k. 1. l. stb. Zichy-okmánytár III. k. 247 l. szerint 1364-ben bizonyos Chyto-i Lőrincz a báthai apátnak bizalmi férfia. A Lippóiak nemzedékrendjének egyik töredéke a következő:

(V. ö. Anjoukori okmánytár II. k. 488. l. Zichy-okmánytár, I. k. 542. l. III. k. 230. l. IV. k. 503. l. V. k. 461. l. stb.)

¹ Wenzel, XII. k. 543. l.

² Ugyanott, X. k. 229. l.

³ Anjoukori okmánytár, II. k. 262. l.

⁴ Zichy-okmánytár, II. k. 155, 295, 421. l.

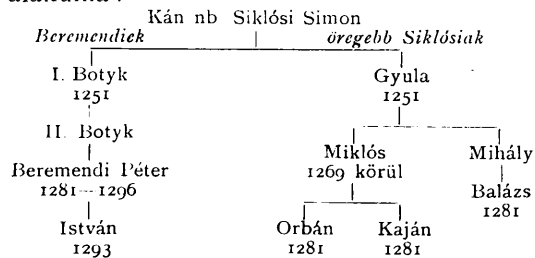
⁵ Wenzel, XI. k. 435. l.

Mihályt az 1251-ben felmerült Siklósi Gyula fiainak vesszük. Gyula fia, *Siklósi Miklós*, a ki azért, mert IV. Bélának híve és a «Siklósi» nevet használja, Gyula bán unokájától, ki V. István pártját fogta s kit az okiratok egyetlen egyszer sem neveznek Siklósinak, megkülönböztendő, IV. Bélának már a tatárok ellen (de aligha 1241-ben), később pedig fiának, Béla hgnek nagy szolgálatokat tett, melyeknek elismerésül nevezett hercegtől a Baranyamegyében, a szentmihályi monostor közelében fekvő *Bezen* nevű pusztát kapta, mely adományozását a herceg anyja, Mária királyné egy évvel később megerősítette.¹

Ehhez azonban két megjegyzésünk van. Az illető okiratot Fejér szerint Béla herceg 1266-ban, hercegségének első évében, Mária királyné pedig 1267-ben állította ki. Miután pedig tudjuk, hogy Béla herceg 1269-ben kiállított okiratait szintén hercegségének első évében kiadotknak mondja,² a fentebbi keltezt — bár az okirat hitelességéhez kétség nem fér — gyanusnak tartjuk. Bezen vagy Bezim fekvése még nincsen megállapítva. Van Baranyamegyében 1181-ben villa Becen,³ 1256-ban villa Bozun;⁴ egyik kiváló írónk⁵ azt hiszi, hogy a mai Bisse-nek felel meg; de miután ez utóbbi már 1292 körül mint villa Byse ismeretes,⁶ azt hiszem, hogy sokkal inkább a mai *Besencze* értendő alatta.

Miután Beremendi Péter rokonai sorából 1293-ban már csak Gyula bán unokái szerepelnek, azt hisszük, hogy Siklósi Gyula utódainak fiága akkor már kihalt, és hogy Gyula bán unokái mint a legközelebbi atyafiak szerepeltek. A nemzedékrendi tábla tehát következőleg alakulna:

¹ Fejér, IV/III. k. 399—401. l.

² Legujabban pl. a Blagay-okmánytár 18. old.

³ Fejér, II. k. 200. l.

⁴ Wenzel VII. k. 438. l.

⁵ Csánki, II. k. 473. l.

⁶ Wenzel, X. k. 107. l.

b) Gyula bán ága.

A monda azt tartja, hogy a hét magyar vezér egyike, Töjtöm (= Tuhutum) az Erdélyben fekvő Hid-Almás táján Gyeló oláh fejedelmet megverte és hogy a Kán nemzetség Töjtöm unokája Gyula révén vele összeköttetésbe hozandó. A névtelen jegyző krónikája Töjtömöt nevezi vezérnek, a Képes Krónika szerint pedig «a harmadik vezér Gyula volt, kitől László fia Gyulát vezetik le».

Mi ebből igaz, mi nem, ezúttal ne kutassuk; annyi áll, hogy tekintettel a Kán nemzetségnek erdélyi vonatkozásaira, a mondának kétségkívül van valami genealogiai magva. Ami pedig a krónika genealogiai levezetését illeti, ezt egyik kiváló írónk azon Kán nb. László fiára, Gyulára alkalmaztatja, kiről egyik oklevelünk 1263-ban is említést tesz. Szabadjon ezzel szemben ellentétes álláspontot elfoglalnom. Ha t. i. a krónika szükségesnek találta egy az ő korában virágzott nemzetség tagjáról kiemelni, hogy ez a híres vezértől ered, akkor kétségkívül a nemzetségnek egy oly tagját szemelte ki magának, aki — tekintet nélkül arra, vajjon életben volt-e még akkor — kortársainak emlékezetében mint nemzetségének legkimagaslóbb tagja volt ismeretes. Már most igaz ugyan, hogy László fia Gyula, kiről 1263-ban tesznek említést, a Kán nemzetség tagja, de az sehogy sem áll, hogy valami hirneves ember lett volna; mindössze csak annyit tudunk felőle, hogy a IV. Béla és V. István közötti viszálykodások alatt előbb Istvánnak, később pedig Bélának hű embere volt. *Én azért azt hiszem, hogy a krónikás Gyulája alatt nem az 1263. évi Gyula, hanem a Kán nemzetségnek valóban leghíresebb tagja: Gyula bán értendő*, ami annál is hihetőbb, amennyiben atyjának neve — László — utódainak egyik sorában, mint valamely majoratus, örökül szállt át.

I. vagy (amint az okiratok őt némelykor nevezik) öregebb *Gyula* 1201-ben erdélyi vajda, 1202—1204. országbíró, a mellett (1202—1203) csanádi és (1204) nyitrai főispán; 1206-ban bodrogi és 1207-ben amellet még soproni főispán is; 1208—1211. csak Bodrogszegye főispánja; 1212—1213. másodsor országbíró és mellette Bácsmegeye főispánja; 1213-ban szlavonai bán és Vasmegeye főispánja; 1214-ben vajda, bán, somogyi és szolnoki főispán; 1215—1218

nádor és 1215-ben soproni főispán; 1219-ben szlavoniai bán, somogyi és szolnoki főispán, 1220—1221 bodrogi, szolnoki és kevei főispán, 1221-ben a királyné udvarbirája és Bodrogmegye főispánja; 1222-ben másodszor nádor, mely hivatalban 1226-ig marad és mely mellett (1222—1224) bodrogi, (1224) aradi és (1224—1226) soproni főispán is volt; 1229—1231 szlavoniai bán; 1232-ben amellett még országbiró is; 1233-tól 1235-ig szlavoniai bán, és ez a róla szóló utolsó hír.

II. András halála után őt is felségsértéssel vádolták, mire a király és az országnagyok egybehangzó ítélete alapján börtönnel sújtották. Micsoda főbenjáró bünteteket követett el? nem tudjuk, de nem szenvedhet kétséget, hogy elítéltetése Dénes volt nádor, Sámuel kamaragróf, Szakállas Mikó és Száty nb. Miklóséval összefüggésben állt. Hogy börtönben halt meg, tudjuk; halála éve azonban nem bizonyos. Gergely pápa elrendeli 1238 december 22-én, hogy azon pénzösszeg, melyet Kálmán hercegnek «quondam» bánja, Gyula, a boszniai hæretikusok ellen menesztendő hadjárat költségei fejében a pécsi domonkosrendieknek lett, a boszniai püspöknek adassék át,¹ miből azt következtetjük, hogy Gyula akkor már nem élt; 1240-ben már határozottan mint néhairól van róla szó.

Neje *Ilona* a pápánál nagy kegyben állt. 1230 december 23-án megerősíti Gergely pápa a templomosok számára azon *nekcei* adományt, melyet Gyula bán és neje *Ilona* nekik tett,² 1232 augusztus 11-én pedig megengedi ugyanazon pápa Gyula bán neje *Ilonának*, hogy általános kiközösítés idején is egyházi épületeket látogathasson.³ Hogy férjét túlélte, bizonyos; halála évét nem ismerjük, 1250-ben már nem élt.

Gyula bánnak két fia maradt: László és Gyula. Birtokviszonyairól pedig a következőket tudjuk:

Legrégibb birtoka *Nekcse* (ma Nasicz, Verőczemegyében), melynek egy részét, nejének hozzájárulásával, 1230 előtt a templomosoknak adta. A baranyamegyei *Szilvás* egy részét 1231 előtt Monoszló nb. Istvántól birság fejében kapta, de

azt megint Monoszló nb. Tamásnak adta el;¹ a verőczemegyeyi *Novák*-ot még Kálmán királyfi idejében a szent sir szerzeteseinek adományozta.² Neje, bizonyos *Giez* (úgy látszik, a verőczemegyeyi *Gazje*) nevű birtokot vett, melynek birtokában Béla király 1238-ban a fejevári kereszteseket megerősíti.³ A borsodmegyeyi *Tardonát* 1240 augusztus 12-én Gömörmegyey főispánja, György fia Miklós kapja meg;⁴ e helység határleírásában találjuk, hogy valahol a «Bágyon-kút»-tal határos, mire meg kell jegyeznünk, hogy Gyula comes rokona (cognatus) Bágyon 1229-ben, a valamikor a borsodi várhoz tartozott Szuhogy (= Zymhud) birtok statválásával meg volt bizva.⁵ Erdélyben pedig az övéi voltak: *Gyula, Megyes, Mike-szásza, Miklósfalu, Tóbidásfalu és Abrudbánya*, mely utóbbit (királyi adományozás) halála után a király bizonyos Szoboszló nevű székelynek adta,⁶ míg az előbbieket csak 1266-ban (l. alább) kerültek vissza a bán unokájának kezébe. Végre még Pozsegamegyében is van 1232-ben Gyula mesterföldje.⁷

a) az ifjabb Siklósiak.

Gyula bán fia, ifj. vagy II. *Gyula* 1222-ben kir. pohárnokmester; 1228-ban ugyanaz és Mosonmegyey főispánja; 1229-től 1233-ig Kálmán királyfi tárnokmestere.⁸ Miután majdnem kivétel nélkül atyja oldalán működött és ennek politikáját mindenben magáénak vallotta, világos, hogy II. András halála után az országnagyok sorában már nem szerepel; annak azonban, hogy atyjával együtt őt is felelősségre vonták és megbüntették volna, nyomát sem találjuk; az okiratok 1233 után még mint magánemberről sem tesznek róla említést. Mindamellett mégis hiszem, hogy még 1259-ben is nyomára akadunk. Nevezett év júliusában tanusítja t. i. a pécsi káptalan, hogy azon perben, melyet Kórógyi Csény asszony, a tolnamegyeyi Apari

¹ Fejér, IV/I. k. 129. l.

² Wenzel, I. k. 277. l.

³ Fejér, III/II. k. 303. l.

¹ Wenzel, XI. k. 225. l.

² Ugyanott, 407. l.

³ Fejér, IV/I. k. 110. l.

⁴ Wenzel, VII. k. 100. l.

⁵ Wenzel, I. k. 263. l.

⁶ Székely okmánytár, I. k. 18. l.

⁷ Wenzel, XI. k. 513. l.

⁸ 1229-re lásd a Tört. Tár 1898. évf. 340. old., hol «Jule, Bene» helyett «*Fule bani*» olvasandó.

Péter comes özvegye, leánynegyedi követelés ügyében a Kórógyiak ellen indított, Káta nb. Gyula volt az asszonynak felhatalmazottja és képviselője.¹ Már most igaz ugyan, hogy egy Káta nb. Gyulát is ismerünk, ki 1279-ben a pestmegyei Kartal nemzetség és a margitszigeti apácák között a pestmegyei jení birtok miatt létrejött pörben közreműködik;² de tekintettel arra, hogy a Káta nemzetségnek eléggé ismert birtokai az ország északkeleti részében feküdtek, hogy 1259-ben a pécsi káptalan előtt baranyamegyei családtagok között baranyamegyei bizalmi férfiak közvetítésével baranyamegyei birtok körül forgott a per, és hogy ama bizonyos Gyula minden valószínűség szerint Kórógyi Csény asszonynak valami rokona volt, nem tartom valószínűnek, hogy Káta nb. ember volt, hanem majdnem bizonyosnak veszem, hogy itt olvasási vagy sajtóhiba van és hogy *nem Káta, hanem Kán nb. Gyulával van dolgunk!*

Egyetlen egy fiát ismerjük: Miklóst.

E Miklós a IV. Béla és V. István között kitört viszályok alatt Istvánnak fogta pártját, mire ez neki nagyatyja, öregebb Gyula ősi birtokait, az Erdélyben fekvő *Gyula, Megyes, Mikeszsza, Miklósfalva* és *Töbiásfalva* nevű birtokokat 1266 május 14-én visszaadta.³ Ezenkívül Miklósról csak egynehány birtokrendezésre vonatkozó adatot ismerünk. Így van neki 1276 körül *Szetke* birtok ügyében Győr nb. Óvári Konráddal egy pöre, melyben őt Aradia nevű tisztviselője támogatja;⁴ egy meg nem határozott évben bizonyos János fia Etelének *Sári* nevű birtokára vonatkozó peres ügyébe van belekeverve⁵ és végre még kiemelendő, hogy a baranyamegyei *Bajcs*-on Minden Szentek tiszteletére egyházat alapított. Midőn Jób pécsi püspök (1252—1279) ezt fel akarta szentelni, előállt a szenttrinitási apát, Fábián, azon állítással, hogy az új egyház kegyurasága őt illeti, mire Miklós az ügy eldöntését fogott bírakra bízta, kik között Gyurka pécsi prépost (1255—1261) is ott volt;

az ügy azzal végződött, hogy Miklós a szenttrinitási apátságnak *Kis-Harsányon*, melyet már atyja Gyula, midőn még királyi tárnokmester volt, maga számára megerősített, 50 hold földet adományozott.¹

Fiai, *III. Gyula* és *I. Péter* atyjuknak ez utóbbi intézkedését 1283-ban megerősítik.² 1293-ban mindkét fivér beleegyezését adja abba, hogy Beremendi Péter végbala birtokát eladja (l. f.), 1294 márczius 31-én elzálogosítja nekik *rokonuk* (cognatus), Kökényes-Rajna nb. Mikod bán a baranyamegyei *Nagyfalva*-ban lévő birtokrészeit.³ Gyula, ki 1294-ben Baranya- és Tolnamegye főispánja, ez évi november 30-án Lőrincz volt nádor fia, Kemény elleni pörét egyezkedés útján végzi be.⁴ 1296-ban közte és a Kórógyiak között *Ivántelke* nevű birtok miatt van per.⁵ 1297 május 1-én egyezséget köt a Győr nembeliekkel vitt pörére nézve.⁶ 1298-ban arról értesülünk, hogy Miklós comes fia Gyula mester «de genere Magni Jula» Győr nb. Óvári Konrádnak (kivel 1297-ben kibékült) a rokona (cognatus⁷). Gyula 1300 aug. 1-én már nem él. E napon tanusítja Aba nb. Amadé nádor, hogy e Gyula az ő bátyjának, néhai Finta nádornak leányát, Klárát feleségül vette, hogy úgy Gyula mint Klára meghalt és hogy Gyula öccse, Miklós fia *Siklós Péter*, őt Klárának hitbéri és hozományi követeléseire nézve teljesen kielégítette.⁸ Miután Gyula bán ivadékaik mindaddig családi név nélkül szerepeltek és Pétert ez okiratban már «Siklós»-nak nevezik, el kell fogadnunk, hogy Siklós Simon egyenes utódai kihaltak és Péter a Siklós birtokrészt mint legközelebbi agnátus örökölte. 1300 óta már mindig a Siklós nevet használja.

Mielőtt őt és utódait tárgyalnók, még fel kell említenünk, hogy Miklósnak még egy *Ilona* nevű leánya is volt, ki 1336 április 29-én mint Győr nb. Óvári Jakab özvegye él.⁹ Miután e

¹ Fejér, IV/II. k. 519. l.

² Hazai oklevéltár, 87. l.

³ Hazai okmánytár, VIII. k. Nr. 93. (117. old.); kelet nélkül. Meghatározására lásd az «Erdélyi Múzeum» 1901. évf. 232—234. old. megjelent cikkemet.

⁴ Hazai okmánytár, VI. k. 162. l.

⁵ Wenzel, XII. k. 448. l.

¹ Ugyanott, XII. l. 352. l.

² Ugyanott, 410. l.

³ Ugyanott, 553. l.

⁴ Ugyanott, X. k. 162. l.

⁵ Fejér, VII/V. k. 601. l.

⁶ Ugyanott, XII. k. 613. l.

⁷ Ugyanott, 624. l.

⁸ Ugyanott, 377. l.

⁹ Anjoukori okmánytár, III. k. 274. l.

Jakab azon Konrádnak a fia, ki III. Gyulát 1298-ban «rokonának» nevezi, világos, hogy Ilona 1298-ban már Jakabnak a neje volt.

Péternek 1301-ben a Tétény nb. Pekriekkel volt pöre. Ő még fivérével, Gyulával együtt Pekri Lőrinczet abban támogatta, hogy az aszúági birtokot visszakapja, mely támogatásért az ehez tartozó két Zsigér nevű falut kellett megkapnia, amit azonban Lőrincz nem adott meg.¹ 1303-ban (akkor «de progenie magni Jule Bani»-nak nevezi magát) a szentháromságról címzett monostorba ciszterciátákat helyez.² 1313-ban Péter Baranyamegyének főispánja ugyan, de mindamelllett még sem tudunk valamit a közpályán véghezvitt dolgairól, mert a róla szóló okiratok csak birtokviszonyairól tesznek említést. Ugyanazon évi májusban komájával, Viszlói Jakabbal, az utóbbi egy szolgájának az ő emberei által történt megöletése miatt indított perében egyezséget köt, amennyiben Baranyamegyében feküdt *Szentegyed* és *Makófalva* nevű birtokait vérdíj átengedi;³ ugyanazon évben visszavonja az országbiró egy ellene hozott ítéletét, valamint arról is értesülünk, hogy *Harsány* és *Ebes-Harsány* az ő birtokaihoz tartoznak.⁴ 1315-ben Güssingi János siklósi várát vette ostrom alá, mire ezt Péter a vele rokonságban (proximus) álló Beremendi Miklós fia István védelmezésére bizta. Istvánnak sikerült is a várát 1315 május 27-én Péternek visszaadni, csakhogy Istvánnak majdnem 1000 márkát érő értéktárgyai szintén Péter kezében maradtak; az e miatt kettejük között folyt pörnek még 1326 november 18-án sem lett vége.⁵ Dorozsma nb. Garai Andrásnak 30 márkával adósa volt, minek következtében az országbiró 1325-ben András részére Péternek bodrogmegyei egyik birtokát megbecsültetni rendeli;⁶ ugyanazon évben idézik őt *Sári* nevű falvában a Bátmonostoriak ellen.⁷ 1336-ban sikerült neki bebizonyítania, hogy *Aranyos*, *Szomorrev* és *Petend* nevű baranyamegyei birtokok az ő ősi tulajdonát képezik, mire az országbiró azokat neki

ítéli;¹ 1335 körül tiltakoznak nővérének, Ilonának fiai, Óvári Miklós és Konrád az ellen, hogy Siklósi Péter (nagybátyjuk) és fiai *Pál*, *István* és *Miklós* a szenttrinitási monostorhoz tartozó *Iván* nevű birtokot tudtuk és beleegyezésük nélkül el akarják zálogosítani;² 1337-ben maga és fiai nevében az Aba nb. Atinaiakkal akként egyezkedik, hogy a *szenterzsébeti* birtok az övé marad, miért is kötelezi magát arra, hogy a környező Atinára, Novákra és Darnócra vonatkozó, az ő kezeiben lévő okiratokat az Atinaiaknak visszaadja;³ 1338-ban fiaival együtt *Bezencze* (= Olbescen) nevű birtokát Fodor Pálnak,⁴ ugyanazon évben *Almás* és *Szalóktelke* nevű birtokát fiainak beleegyezésével Tatamér székesfejérvári prépostnak és fivéreinek adja el.⁵ Vagyoni viszonyai ilyformán már igen ziláltak lehettek, mert midőn nővérének Ilonának fiai az anyjuk után őket illető 80 márka értékű leánynegyedét követelték, már nem volt képes ezt készpénzben kifizetni, hanem helyette *Kápolnás-Sári* és *Töttös* nevű birtokait 1339-ben Ilona fiának zálogba adta.⁶ 1341 április 30-án végrendelezik és pedig, miután fiaival már osztozkodott, csak a visszatartott birtokokról, nevezetesen *Letenyé*-ről. Bizonyos Honta fia Miklós fia Péter, nagyanyjának, Kán nb. nőnek (valószínűleg II. Gyula leányának) leánynegyedét követelte rajta, aminek Péter nem tudott másként eleget tenni, mint úgy, hogy fél Letenyét a követelőnek zálogba adta. Péternek sógora, második nejének *Katalinnak* fivére, Koboli László zágrábi püspök (későbbi kalocsai érsek) kiváltotta a birtokot és odaadta Katalin és Péter fiának: *Lászlónak*. Ez utóbbinak hagyományozza tehát Letenyét és a többi még kezében lévő jószágait.⁷ 1341 december 14-én azonban még életben van és akkor Kápolnát, Sárít és Töttöst, miután kellő időben ki nem váltotta, az Óváriaknak véglegesen átengedi;⁸ ezután teljesen nyomát veszítjük.

¹ Anjoukori okmánytár, I. k. 8. l.

² Századok, 1870. évf. 380. l.

³ Anjoukori okmánytár, I. k. 305. l.

⁴ Ugyanott, 325. l. Zichy-okmánytár I. k. 144. l.

⁵ Anjoukori okmánytár, II. k. 262. l.

⁶ Ugyanott, 203. l.

⁷ Zichy-okmánytár, I. k. 270. l.

¹ Anjoukori okmánytár, II. k. 472. l.

² Ugyanott, 168. l.

³ Ugyanott, 331. l.

⁴ Ugyanott, 455. l.

⁵ Ugyanott, 509. l.

⁶ Ugyanott, 616. l.

⁷ Anjoukori okmánytár, IV. k. 87. l.

⁸ Ugyanott, 175. l.

Fia *László* 1341 május 5-én mostoha fivéré-
től, Miklóstól, ennek letenyei birtokrészét kapja
zálogba;¹ azután csak kétszer hallunk még vala-
mit felőle, midőn t. i. 1364-ben egyik jobbágyát
tolvajnak deklarálja és midőn 1368-ban rokonai-
val együttesen a Bátmonostoriak birtokán hatal-
maskodik.²

Péter fia *II. Miklós* 1346 november 30-án
a Győr nb. Derzs fia Miklósnek a veje. Ennél
sem tudunk sokkal többet felőle. 1351 július
14-én olvassuk, hogy e Miklósnek siklósi birtok-
része részben fivérének, Istvánnak kezébe került,
miből minden kétséget kizáró módon kiviláglik,
hogy Miklós akkor már nem élt és fiörökös
nélkül halt meg. Házassága — mint majd alább
meglátjuk — a Kán és a Győr nembeliek között
kitört viszályoknak vált okává.

István 1344 augusztus 5-én Siklóson lévő
szombatszegi birtokrészét Seliber nevű pécsi
polgárnak zálogosítja el.³ 1345 január 13-án foly-
tatja e műveletet, amennyiben Siklóson a sán-
czon belül való birtokrészét ugyanezen pol-
gárnak elzálogosítja;⁴ szükségén azonban ezzel
sem segített, mert még ugyanazon évben *tótfalui*
birtokát Szentgyörgyi Miklósnek és fainak adja
zálogba.⁵ Pörei is sok pénzt nyeltek el; így
azon perben, melyet Bátmonostori Töttös, Győr
nb. Derzs fia Miklós és ennek fia Derzs ellen
viselt, a fivére Miklós után reászállt siklósi bir-
tokrészt zálogul elfoglalták.⁶ Hogy vagyónának
még hátralévő részét családjának megmentse,
1352 augusztus 4-én a pécsváradi konvent előtt
kijelenti, hogy összes baranyamegyei birtokait
nejének Annának, fiának Imrének és leányának
Margitnak adja.⁷ Ez Imréről utoljára 1368 feb-
ruár 19-én hallunk valamit, midőn arról van
szó, hogy a többi Siklósiakkal együttesen Bát-
monostori Lászlónak szenttrinitási birtokán ha-
talmaskodott.⁸

I. István elhalálozásának évét pontosság-
gal meg nem határozhatjuk, de azt tudjuk,

¹ Ugyanott, 89. l.

² Zichy-okmánytár, III. k. 237—344. l.

³ Anjoukori okmánytár, IV. k. 435. l.

⁴ Ugyanott, 481. l.

⁵ Zichy-okmánytár, II. k. 168. l.

⁶ Anjoukori okmánytár, V. k. 509. l.

⁷ Zichy-okmánytár, II. k. 491. l.

⁸ Ugyanott, III. k. 345. l.

hogy fivérével, Pállal együtt erőszakos halállal
mult ki.

Pál, ki 1337 márcziusáig atyja és fivérei tár-
saságában szerepelt, 1337 október 24-én vagy-
onának egy részét nejére ruházta át. Ez *Ilona*,
Bogár István baranyamegyei földesurnak a leánya,
aki szép hozományt kapott, melyből férjének,
hogy adósságait kifizesse, 200 finom ezüst már-
kát adott kölcsön; ez viszont ráiratta *Rádfalva*,
Sártó, *Kovácsheida* és *Szerdahely* nevű birtokait.¹
Pál mindamelletted kedvet kapott e birtokokon
tuladni, miért is az asszony 1342 május 17-én
a pécsi káptalan előtt *fiával*, *Gyulával* és *István-
nal* együtt a nevezett jószágok elidegenítésétől
férjét tilalmazza.² Halála évét nem ismerjük.
Tudjuk, hogy fivére, II. Miklós, Szerdahelyi
Miklós leányát vette nőül és hogy Miklós halála
után fivérei és a Szerdahelyiek között a czivó-
dások napirenden voltak. Pálnak és fivéré-
nek, Istvánnak hulláit a vízből fogták ki, minek
következtében a Siklósiak a Szerdahelyieket
azzal vádolták, hogy a két fivér megöletésében
részesek. A vádlottak 1356 május 2-án mindegyi-
kük részéről századmagukkal letett eskü által
magukat e vád alól kitisztázták.³ A két fivér
halála tehát 1352 és 1353 között történhetett.⁴

Pál fiai: IV. Gyula, II. István, III. Miklós
és Mihály. *Mihályt* csak 1355 december 20-án
említik,⁵ midőn fivéreivel együtt a Szerdahelyi-
ekkel egyezkedik. 1356 május 2-án már nem
szerepel, ami arra enged következtetni, hogy
akkor már nem élt.

II. István, kivel 1355-ben találkozunk, 1364
után azon pört veszi át, melyet fivére Gyula a
baranyamegyei Tótfalu miatt a Bátmonostoriak
ellen indított; 1366-ban szintén van pöre Bát-
monostori Lászlóval; 1368-ban rokonaival együtt

¹ Anjoukori okmánytár, III. k. 425. l.

² Ugyanott, IV. k. 218. l.

³ Ugyanott, VI. k. 452. l.

⁴ V. ö. Anjoukori okmánytár, VI. k. 123. l., hol 1353
okt. 25-én már csak Pál és István *fiairól* van szó. Né-
meth Béla «Történeti adatok Baranyamegye multjából»
című dolgozatának 119-ik oldalán azt mondja, hogy az
országos levéltárban DL. 5315. sz. a. őrzött okirat sze-
rint Siklósi Péter fia Pál még 1364-ben életben van és
Szerdahely felé Derzs (fia) Miklósnek zálogba adja. Itt
tehát — ha az eredeti okirat valóban az 1364. évi kel-
tezését tartalmazza, hiba van.

⁵ Ugyanott, 413—415. l.

Lászlónak szenttrinitási birtokán hatalmaskodik. 1372 május 8-án László nádor még az István és Bátmonostori László között fennforgó, Tótfalura vonatkozó pört ugyanazon évi október 6-ára halasztja, de István e határnap előtt halt meg, mire az ügy Gyula fia Miklóstra ment át.¹ Úgy látszik, hogy Istvánnak nem maradt fiutódja.

Pál fia *III. Miklós*, kivel szintén 1355-ben találkoztunk, Sz. Ágoston-rendi szerzetes lett. Birtokai: Kovácshida, Rád, Szerdahely, Palkonya, Szabolcs és Pály. 1395-ben Garai Miklós és János Siklóst élete tartamára Miklósnak engedte át; 1399-ben pedig kineveztetik a Garaiak e Miklóst, ki akkor az Ágostrendiek provinciálisja volt, oserói püspöknek. Vele kihalt az ifj. Siklósiak fiága.²

Fivére, *IV. Gyula* 1350-ben panaszt emel Csukmai Pál fiainak jobbággyai ellen, kik siklósi birtokán hatalmaskodtak;³ 1355 december 20-án saját és fivérei nevében a Szerdahelyiekkel oly feltétel alatt köt egyezséget, hogy utóbbiak kötelesek a Siklósi Pál által nekik zálogba adott *Tesenfa* helységet tiz márka váltságdíj mellett előbbieknek bármikor visszaadni. Egy ugyanazon napon kötött másik egyezségi levélből kitűnik, hogy a Szerdahelyiek Siklósi Gyulát megfogták és a Dráva vizébe dobták, hogy megfulasszák és 500 márkáig erő kár okoztatt neki. Ezért kötelezik magukat a Szerdahelyiek, hogy *Szomorfalva*, *Páde* birtokokat és a kovácshidai vámot, melyet néhai nagybátyjok II. Miklós náluk elzálogosított, Gyulának és fivéreinek feltétlenül kiadják.⁴

1363-ban Teremhegyi Miklóssal *Hernyetelke* nevű birtok miatt állt perben,⁵ és ugyanazon évben megveszi a Szentmártoniaktól Kovácshidának és a hozzátartozó vámnak azon felét, mely eddig még nem volt az övé.⁶ 1364 május 20-án Gyula még a nádori gyűlésen működő esküd-

tek sorában szerepel,¹ de úgy látszik, hogy még ez évben meghalt. Ugyanazon közgyűlésen azzal állott elő, hogy mindazon családi birtokokat, melyeket nagyatyja Péter és ennek fiai Pál és István elzálogosítottak, ki akarja váltani. Ezzel szemben kijelentette Bátmonostori László képviselője, hogy Tótfalu felét nem a Gyula elődei, hanem vele nem rokon személyek zálogosították el, mire az elnöklő nádor, Kont Miklós elrendelte, hogy mindkét fél ez ügyben 1364 augusztus 27-én előtte a királyi udvarban jelenjék meg. Az erre vonatkozó okirat² már most azt mondja, hogy az ügy e határnap után Gyula, aztán ennek elhalálózása folytán fivére István által részint Kont Miklós nádor, részint Opuliai László nádor előtt tárgyalatott, amiből Gyulának halálózási évét pontosan meg nem állapíthatjuk.

Fia, *III. Miklós* atyja halálakor oly zsengekörü volt, hogy a Tótfalu miatti pört nagybátyja, István volt kénytelen átvenni. Ennek 1372-ben történt elhalálózása után őt bizonyos János fia László képviselte.³ A pernek 1374-ben az lett a vége, hogy Miklós a tótfalui birtokért *Szdrva* és *Csarnota* jószágokat adta. Miklós a Horváti-féle lázadásban is részt vett, mire Zsigmond király Siklóst és a hozzátartozókat 1387-ben a Ratold nb. Pásztóiaknak és Kakasoknak adta, kiknek ez adományt 1391-ben újra megerősítette.⁴

Mindamellet mégis úgy találjuk, hogy Siklós és a hozzátartozott birtokok Miklós fiának kezében is voltak. Zsigmond király kijelenti t. i. 1395 április 19-én, hogy Garai Miklós és János mindazon baranyai birtokokat, nevezetesen a Siklósi várt, melyek a magbanszakadt Gyula fia Miklós fia: *néhai Siklósi Györggyéi* voltak, bizonyos temesmegyei jószágokért a királytól csere utján kapták,⁵ ebből azonban Siklósi György halálának évét meg nem állapíthatjuk.

Dr. WERTNER MÓR.

¹ Zichy-okmánytár, III. k. 314, 344, 349, 354, 358, 422, 465, 546. l.

² Csánki, II. 458. l. Fejér, X/II. k. 744. l. V. ö. Németh Béla urnak fentebbi műve 121—122-ik oldalával.

³ Anjoukori okmánytár, V. k. 355. l.

⁴ Ugyanott, VI. k. 414—416. l.

⁵ Orsz. Levéltár DL. 5199. V. ö. Németh urnak idézett műve 120. old.

⁶ Orsz. Levéltár, DL. 5318; v. ö. Németh 120.

¹ Zichy-okmánytár, III. k. 236. l.

² Ugyanott, 543. l.

³ Ugyanott, 475.

⁴ Országos Levéltár DL. 7243 és 7079. V. ö. Németh 121, Csánki II. k. 457—458. l.

⁵ Temesmegyei okmánytár, I. k. 252. l.

V E G Y E S.

A Keszői Jakab czimerlevele.

(Szines czimerképpel.)

Bárczay Oszkár «A heraldika kézikönyve» című művében, azon czimeres levelek jegyzékében, a melyekhez annak idején hozzá nem férhetett, de a melyeknek létezéséről tudomással birt, a 4. pont alatt a következőket mondja: «Recsky? 1415 vagy 1418-ban kelt armalisa, melyet Bajai úr a Siebmacher számára lemásolt. Eredetijét Recsky? úrnál lévőnek mondja Csergheő; lásd Siebmacher IV. Band 15. Abtheilung. Supplement.» A Bárczay Oszkár által idézett műben a Retsky családnak tulajdonított ezen czimeren (Supplement 103. lap) kívül a Retsky család másik, színjelzés nélküli czimerét is (Ungar. Adel 538. lap) megtaláljuk, s ez balra fordult koronás sas, melyet Csergheő Recsky György és János 1692 és 1697-ben kelt pecsétjéről rajzoltatott. A család egész a XVII. század végéig az utóbbi czimerrel élt, míg a XVIII. század elejétől kezdve a mai napig, eddig meg nem állapítható okokból, a fentebbi, 1415-beli czimert használta, amely pedig, mint az azóta előkerült eredeti armális bizonyítja, *nem* a Recskycsaládnak, hanem bizonyos Keszői Jakabnak és rokonainak adományoztatott.

Ezt a czimerlevelet óhajtom most a Turul olvasóival megismertetni.

Keszői Pál fia Jakab (Jacobus filius Pauli de Kesew) és rokonai, név szerint György fia Miklós, János fia György, Mihály fia Jakab, Miklós fiai Gáspár és Balázs 1415 ápril 12-én nyerték Zsigmond királytól czimerüket.

A oklevél szövege így szól:

Sigismundus dei gracia Romanorum rex semper augustus, ac Hungarie, Dalmacie, Croacie, etc. rex omnibus Christi fidelibus, tam presentibus, quam futuris, presencium noticiam habituris salutem in eo, qui dat regibus regnare et victoriose triumphare. A claro lumine throni regii, velud e sole radii, nobilitates legitimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat regie dignitatis. Sane ad universorum tam presencium, quam futurorum noticiam harum serie volumus pervenire, quod fidelis noster *Jacobus filius Pauli de Kesew* coram nostra celsitudine personaliter constitutus, propositis et recensitis suis fidelibus serviciis et fidelium obsequiorum gratuitis meritis, sincerisque complacenciis, utique acceptis et laudandis, quibus ipse sacro diademati ac celsitudini nostre maiestatis a longinquis temporibus et signanter in presentibus Almanix (*így*) partibus in prosperis nostris agendis et adversis, persone et rebus suis non parcendo, indefesse complacere studuit, reddiditque se

gratum et acceptum: arma seu nobilitatis insignia, in presencium litterarum nostrarum capite depicta maiestati nostre exhibendo, ab eadem maiestate nostra eadem arma, seu nobilitatis insignia sibi et per eum *Nicolao filio Georgii, Gregorio filio Johannis, Jacobo filio Michaelis, Gaspar et Balthazar filiis Nicolai de predicta Kesew* patruelibus fratribus suis, ac heredibus et posteritatibus ipsorum universis ex liberalitate nostra dari et conferri humiliter et devote supplicavit. Unde nos, præfati Jacobi filii Pauli gratis affectibus intuentes obsequiorum merita, quibus studiis diligentibus ac indefessis hactenus erga nostram claruit maiestatem, cottidieque claret et in antea eo quidem studiosius clarere poterit, quo se et suos singularioribus honorum graciis scienciis decoratos, animo deliberato ac ex certa nostra sciencia eidem Jacobo filio Pauli et per eum prefatis Nicolao, Gregorio, Jacobo, Gaspar et Balthazar de Kesew patruelibus fratribus suis, ipsorumque heredibus et posteritatibus universis ad prefati Jacobi filii Pauli supplicationis instanciam prescripta arma seu nobilitatis insignia, hic depicta, ac pictoris magisterio distincte descripta virtute presencium conferimus, ymo de habundanciori plenitudine specialis nostre gracie, ad maiorem eiusdem Jacobi filii Pauli et aliorum supradictorum nobilitatis gloriam proprio motu concedimus, ac presentibus elargimur, ut idem Jacobus filius Pauli et alii supradicti, eorumque heredes et posteritas universa nata et nascitura hec arma seu nobilitatis insignia, prout presentibus litteris circa principium appropriatis et coloribus diversis inserta pictura denotat et declarat amodo in antea in preliis, hastiludiis, torneamentis, et in omni exercicio militari gestare valeant et deferre, gaudeat igitur favore regio, ac de tanto munere singularis gracie antefatus Jacobus filius Pauli, necnon alii supradicti, eorumque posteritates merito exultent, tantoque fideliori studio ad honorem regium eorundem in antea solidetur intencio, quanto ampliori favore preventos se conspiciunt munere graciarum. Presentes eciam ad premissorum memoriam perpetuam cum pendenti secreto nostro regio sigillo, quo ut rex Hungarie utimur, prelibato Jacobo filio Pauli et aliis supradictis duximus concedendas. Datum Constancie duodecima mensis Aprilis anno domini millesimo quadringentesimo quintodecimo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. vicesimo nono, Romanorum electionis quinto, coronacionis vero primo.

Hártyán: függő pecsétje hiányzik. Hátán a következő feljegyzés: *En Retskj János vettem kezemhez ezen Armálissunkatt Török Sigmund Eötssem Urtul, Podrocsán, Anno Domini 1726, die 30. Septembris.*

A czimer, mely az oklevél egész oldalát elfoglalja, nagyon hasonlít a Hasságyi Farkas családj czimerleveléhez, melyet e folyóirat lapjain már ismertettünk. Leírása a következő: ezüsttel és veressel vágott balra dőlt paizsban balra fordult, természetes (vagy ezüst) színű farkas, bal előlábával a torkán átdöfött aranymarkolatu, hegyesvégű egyenes kardhoz nyúl, jobb elő-

lábát ragadásra nyújtja, szájából és nyakából vér csepeg alá. Sisakdisz a paizsbeli farkas. Takaró mindkét felől veres — ezüst.

A czimerkép arannyal szegélyezett kék kárpiton nyugszik, melynek két felső szegletében egy-egy kiterjesztett szárnyu angyal áll, az alsó sarkak fehér virágokkal vannak díszítve.

Magá az oklevél teljesen ép állapotban van, a czimerrajz dus aranyozása sem kopott le, csak a selyemzsinór és a pecsét hiányzik. Eredetije Retsky Margit úrhölgy tiszaburai birtokosnál őriztetik.

Mint az oklevélre vezetett záradékból láthatjuk, a XVIII. század elején a Retsky család e czimert magáénak tekintette, de minő okokból erre nem sikerült rájőnnünk.

A Keszői család is azok közé tartozik, melyek Zsigmond király konstanczi időzése alatt nyertek czimeres levelet.

Eddig is számos család czimeres levelét ismerjük, mely Konstanczban kelt. Így: Somkerekéi Erdélyi Antal, Vadkertéi Benedek, Mellétei Barócz János, Köszeghi László, Tamásfalvi György, Hothvafői Tamás, Halmaji Bor Mihály, Zaversyei András és Keszői Jakab mindannyian 1415-ben nyertek czimerlevelet. Előljáró Gálé is 1415-ből való, tehát valószínűleg szintén Konstanczban kelt.

Sok rokon vonás van a Keszői és Becsegergely nemből származott Somkerekéi Antal bírodalmi czimere közt is, mely utóbbit Zsigmond 1415 jan. 26-án adományozta. A festmény látszólag egy kéztől ered. A díszítés is rendkívül hasonlít egymáshoz. Az angyalok is megvannak a czimer sarkaiban, csakhogy míg a Somkerekéi család czimerénél mind a négy sarokban vannak alkalmazva, addig a Keszői családnál csak a két felső sarokban.

A czimerszerzőről azonban egyáltalán nincsenek adataink. Az oklevél kiemeli ugyan érdemeit, melyeknek elismerésül e királyi kitüntetésben részesült, de ennél többet nem tudunk a családról. Volt-e valaminő kapcsolat közte és Retskyek között, vagy nem állunk-e pusztán névváltoztatással szemben, ez idő szerint nem ismeretes.

A Retsky család, mely e czimert átvette, nem ismeretlen a szakirodalomban. Nagy Iván is ír róla alapvető munkájában s legutóbb a Magyar Nemzeti Zsebkönyv II. sorozatában is alkalmunk volt e család jelenleg virágzó nemzedékét bemutatni.¹

Recsk helység, honnan a család nevét vette, a mai Heves vármegyében fekszik, mely az egykori Mátra-Ujvár, vagy Pata-Ujvár területéhez tartozott s már az 1332—37. évi pápai tizedjegyzékben előfordul.

A Retski családra vonatkozó okleveles adataink egészen a XIV. század közepéig nyulnak vissza. Ekkor már Recsk helység birtokában voltak. 1336-ban Retski László fia Miklós comes, továbbá Marczel fia Farkas és Mihály fia András, az egri káptalan előtt egyezsége lépven Nagymihályi András fiaival, minden köztük folyó pert és vizzálykodást beszüntetnek.¹

A XV. századtól kezdve bővebb adatok birtokában vagyunk, melyek egyszersmind világot vetnek a család elterjedésére és birtokaira, a melyek ekkor már három vármegyében terültek el.

Retsky Tamás, valamint fiai Pál, Miklós és Tamás 1427 máj. 22-én a hevesvármegyei Dormánházát (Damaháza) és a gömörvármegyei Péterfalvát vették zálogba a Figei Csathó családtól.²

Ugyanezen évben eszközölt összeírás adatai szerint Retsky Tamás (Thomas de Rechk) a gömörvármegyei Utason 13, Sároson 8, Eperjesen 9, Dobfenéken 4, Kissároson 7 porta ura.³ 1456-ban a család a Dormánháziakkal a Szentmártoniakkal és az Abafalviakkal új adományul nyeri Márkegyháza és Vilyó pusztákat (Heves), továbbá Szentmárton helységet és Endretelke pusztát (Borsod várm.).⁴ Egy 1467-ben kelt oklevél szerint Dobszögön és Péterfalván (Gömör várm.) is birtokos.

Tagjai már ekkor a közpályán is szerepelnek. Miklós Heves vármegye egyik követe volt az 1447. évi országgyűlésen, míg István 1505-ben Borsod vármegyét képviselte a rákosi országgyűlésen.

István kortársa lehetett Demeter, a ki első ízben egy 1513-ban kelt oklevélben említették s a kitől a leszármazás szakadatlan.

1513-ban a hangonyi (Gömör vm.) pálosok priorja Benedek tiltakozott Hatoki Zsigmond és ennek nejétől, Retsky Demeter leányától született Lázár fia ellen Péterfalva nevű birtok elpusztítása miatt.⁵

Retsky Demeternek ezen leányán kívül, ki nek keresztnévét, elhallgatta az oklevél írója, még két fia és egy leánya volt. Másik leánya, Erzsébet, a ki Kis-Rhédei Lászlóhoz menvén nőül, fia Pál a Derecske és Recsk helységekben levő birtokrészek miatt követelést támasztott Recsk Erzsébet fivérei Zsigmond és György ellen, mely ügyben Heves vármegye 1572-ben ítélkezett.

E két fitestvér, Zsigmond és György, a mo-

¹ Gr. Sztáray oklt. I. k. 117—118. l.

² Gr. Sztáray oklt. II. k. 255. l.

³ Thallóczy Lajos, A kamara haszna.

⁴ Csánki D., Magyarorsz. tört. földrajza a Hunyadiai korában, I. k. 192, 69., 158. l.

⁵ Eredetije a család leveles ládájában, Tiszaburán.

¹ Magyar Nemzeti Zsebkönyv, 534—35. l.

ULLMANN J. PIA BUDAPEST.

KESZŐI JAKAB CZIMERE 1415-BŐL.

hácsi vést követő időben, mint I. Ferdinánd hívei tűntek ki; György Egerben vitézkedett. Hűségükért 1561 ápr. 23-án új adományt nyertek. Recsk, Derecske, (Heves), Dobfenék, Péterfalva, Kökényes, Sáros (Gömör) és Domaháza (Borsod) ősi birtokaikra, a melyek a mohácsi vést követő belzavarok közepette Nádasdy Farkas és Saari Tamás neje I'ona asszony kezébe kerültek.

Retsky György még ebben az évben új adományt nyer Bura (ma Tiszabura), Köre-Alattyán (Heves vm.), Jánoshida, Tóthkér (Pest vm.) birtokaira, melyeket a törökök elfoglaltak. Ezen utóbbi adománylevélnek azonban nem sok hasznát vette a család, mert 1682 után a premonstrei rend — jure postlimini — visszaszerezte e jószágokat; Körét, mely azelőtt pusztá volt, az egri püspök foglalta el. 1724-ben Retsky György és János ugyan gróf Erdődy Gábor püspök ellen pert indítottak, s jogaikat tanuvallomásokkal igyekeztek érvényesíteni, de ily hatalmas ellenféllel szemben nem sokra mehettek.

A fenti Zsigmondnak három leánya volt. Anna, a ki Both Istvánhoz ment nőül, Margit, a ki Mikófalvi Bekény Farkas neje lett és Kata, a kiről azonban közelebbi adatok nem állanak rendelkezésünkre.

Retsky Zsigmond még 1588 előtt elhalálozván, leányai testvérének, Györgynek gyámsága alá kerültek.

Mikor a leányok 1588 jun. 9-én a gyámság alól felszabadultak, Margit még hajadon volt, de 1589-ben (aug. 16-án), mikor az egri káptalan a Retsky Erzsébettől és Rhédey Lászlótól született Rhédey Pál osztályperében Zsigmond és György gyermekeit törvény elé idézi, már Mikófalvi Bekény Farkas neje.¹

Bekény Farkas, a jelenleg is virágzó Mikófalvi Bekény család őse, a ki 1553 decz. 12-én nyert czimeres nemes levelet, e házasság révén, jelentékeny részbirtokos lett, az I. Ferdinánd királytól 1562-ben új adomány címén nyert Retsky-féle javakban. (Alattyán, Tiszabura, Köre, Recsk, Derecske, Jánoshida, Kér, Utas, Péterfalva, Sáros, Kökényes, Dobfenék és Domaháza.)

De nem sokáig élvezhette e részjóságokat, mert Retsky Margit 1609 jun. 2-án már, mint Szentpéteri Literati Farkasné osztozik Bay Gáspárné született Retsky Katával, Retsky Istvánné, Melitics Erzsével és Daróczy Györgyné, Retsky Borbálával, a még osztatlan Utas, Dobfenék, Sáros, Kökényes, Recsk és Derecske jószágokon. Retsky Zsigmondnak fiai nem voltak, a családot György terjesztette tovább.

György első neje Kátai László fia Tamás leánya Borbála volt, a ki 1561-ben nővérel

Annával, néhai Ghyczy János özvegyével néhai Balay István örökösei ellen perel bizonyos Szele-Györgye, Kér, Cseke, Káta és Szent-Márton-Káta (Pest vm.) helységekben zálogban levő részjóságok miatt, melyek Balay István után Bárczay Jánosra szállottak.¹

György a fivérével, Zsigmonddal együttesen nyert királyi adományon kívül újabb birtokokat is szerzett. 1562-ben Zeky (Széky) Péterrel együtt Sáp pusztába iktattatott. 1561-ben Zsigmond testvéreivel egyetemben Alattyán, Jánoshida és Kér helységekben levő részjóságokat szerzi meg, melyekre azonban utóbb, Székely Istvánnak fiágon történt magvaszakadása után, annak Anna nevű leánya nyervén adományt, Retsky György 1575-ben Székely Annának az ezen birtokokba történt beiktatása alkalmával ellentmondott.

György második nejéről, Thegzes Kláráról, csupán a családi leveles-ládában őrzött feljegyzések emlékeznek meg. Györgynek négy gyermeke volt, László, Kata, István és János. Ezek közül csak István maradékait ismerjük. Kata Bay Gáspár neje lett.

László még 1589 előtt elhalálozott; özvegye született Body Margit ebben az évben Domaháza, Dobfenék, Péterfalva, Recsk és Derecske helységekben levő részeit Retsky Ilonának az egri káptalan előtt visszaadja.

Istvánnak három gyermeke maradt, Borbála, a ki Daróczy György neje lett, továbbá György és István; az utóbbiak 1617-ben osztoznak az atyjuk után rájuk szállott birtokokon.

Györgynek Szendrői Török Katától hat gyermeke született: György, István, Zsigmond, Miklós, János és Kata, az utóbbi később Tahy Ferenczhez ment nőül.

A testvérek 1654 ápril 18-án osztoztak az atyai örökségen. Az osztály Szendrőben kötött, hol — úgy látszik — Retsky György idősebb fiai, Miklós és János akkoriban katonáskodtak. Az osztály alkalmával Kata még hajadon, János még kiskorú volt, kinek nevelése a legidősebb fiura, Györgyre bízott.

Az ősi javakon kívül Szánta és Tállya határában szőlők s Gersében egy ház, azonkívül nagy mennyiségű ingóság szállott a gyermekekre, a lovakat, lószerszámokat és a fegyvereket Miklós és János kapták.²

Az ősi javak közül a gyermekek Alattyánt vehették birtokukba, de ezt is csakhamar prédálni kezdték.

Zsigmond még 1654-ben felszabadította egyik alattyáni jobbágyát — névszerint Kalapaty Andrást — s neki 100 aranyért egy telket elzalo-

¹ Báthori Miklós országbíró kiadványa a család leveles ládájában Tiszaburán.

² Eredeti osztálylevél a család birtokában.

¹ Illéssy János, A mikófalvi Bekény-család 109—110. l.

gosított. Miklós 1658-ban ugyancsak Alattyánban 5 jobbágyát Széky Péternek elzálogosította, míg Katalin 1665-ben bocsátotta egy telkét zálogba Mészáros Lászlónak.

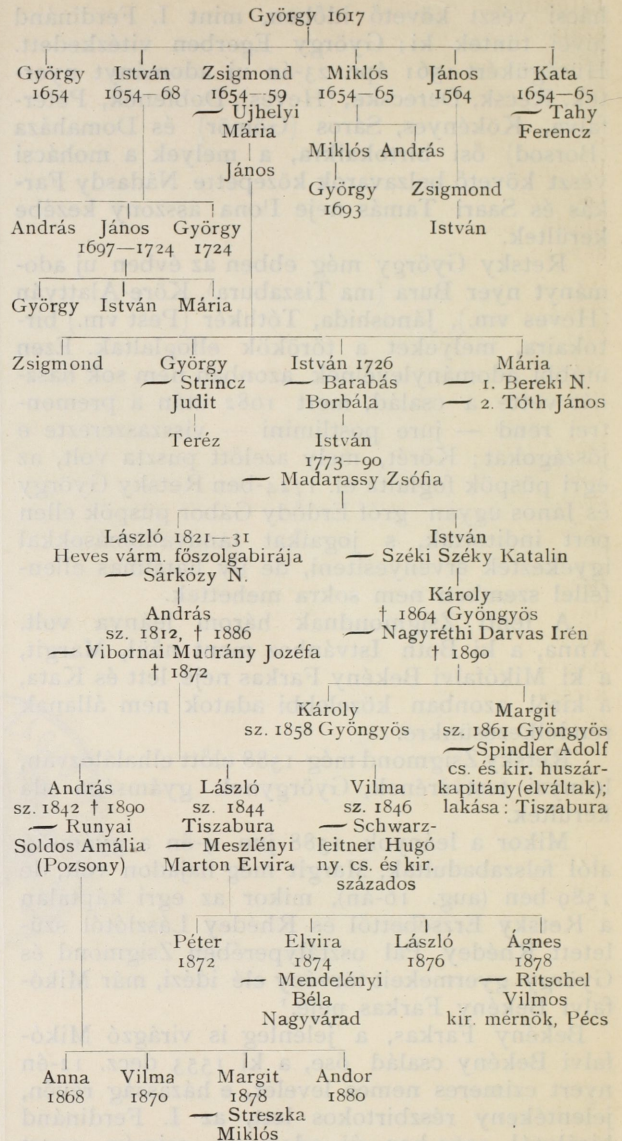
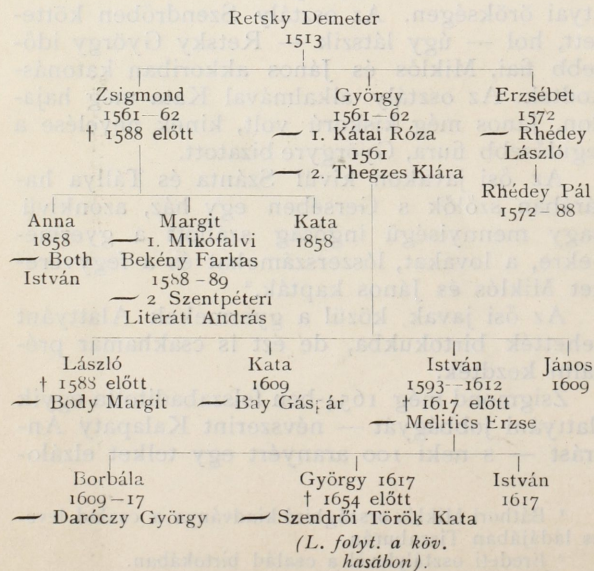
De a szőlők megtartása is nehézségekkel járt. Zemplén vármegye 1659 febr. 5-én tanuvalomást rendelt el, Retsky György kérésére, a szőlőknek atyjuk által miként történt megszerzése ügyében.

György gyermekei közül István, Zsigmond, Miklós és János hagytak hátra utódokat. István és János utódait csak két nemzedékben ismerjük. Miklós utódai unokájában magvaszakadtak. Egyedül Zsigmond ága virágzik, kinek neje Ujhelyi Mária, mint Rozsályi Kun utód, a Kun család javaiban az 1659. évi 117. törvénycikk határozománya értelmében részesedett.

Zsigmondnak fia János volt, kinek gyermekei közül István terjesztette tovább a családot. Ez az István valószínűleg egy személy azon Retsky Istvánnal, a ki 1726-ban a Keszői család czimeres levelét kézhez vette. Fia, István 1773 jun. 17-én egyezkedik Podmanitzky Jánossal és Sándorral a Telekszállása nevű pusztá (az akkori Heves- és Külső-Szolnok vármegyében) ügyében megindult perben.

István neje Madarassy Zsófia volt, kinek révén 1790 aug. 14-én kötött egyezés értelmében a gömörvármegyei Gortvapusztán szerzett részeket.

Retsky István két fia, László és István, a család jelenleg virágzó két ágát alapították; utódaikat az alábbi leszármazási tábla tünteti fel, melyet addig is, míg alkalmunk leend a család teljes genealogiáját egybeállítani, Nagy Iván után közlünk, kiegészítve a rendelkezésünkre álló adatokkal.

Dr. ifj. REISZIG EDE.

Czimeres emlékalbum Egerből.

(Hat czimerképpel.)

Az egeri érseki könyvtár szebbnél-szebb kéziratai között nem a legutolsó egy egyházi társulati album a XVIII. századból, a melynél fényesebb alig ha akad Magyarországon.

Az óriás ivrétű, gazdagon aranyozott marokinkötésű kézirat¹ a gróf Barkóczy Ferencz egeri püspök által alapított *Legszentségesebb Oltári Szentség*ről elnevezett egyesületé volt s ennek feloszlása után került az érseki könyvesháza.

¹ Könyvtári jele H. z. I. 1.

Eltekintve műtörténeti értékétől, a bele festett számos czimer heraldikai szempontból is érdekessé teszi, a miért is rövid leírásban bemutom a Turul olvasóinak.

A kötet czime az első (hártya-) lapon szép, vízfestvényű keretbe foglalva olvasható. A czim középre esik, felette a fényzőnben ragyogó oltári szentség angyalok által környezve látható; alatta térdelő s könyörgő egyháziak és világiak serege. Hangzik pedig eképen: *Album sodalitatís Sanctissimi Altaris Sacramenti in Cathedrali Ecclesia Agriensi per indulta apostolica auctoritate Excellentissimi Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Francisci Episcopi Agriensis e Comitibus Barkoczy de Szala perpetui in Pálocz Inclitum Comitatum Heves et Exteriaris Szolnok supremi ac perpetui comitis, Sacratissimarum Caesar. Regiarum Majestatum Status-Consiliarii actual. int., Excelsae Tabulae Septemviralis assessoris erectae. Anno a partu Virginis MDCCLVII.*

A második (hártya-) levélen Ferencz császár igen szépen és finoman festett arcképe látható. Az uralkodó teljes pánczélba öltözve, bibor-palástosan, térdelve ábrázoltatik; előtte barokk emelvényen a császári és egy (képzelti) királyi korona. Az emelvény oldalán saját kezével írva: 1757. *In Te Domine speravi. Franciscus m. p.*

Két üres papírlap után ismét hártyalap következik Mária Terézia királynő arcképével. Az egész alakban festett királynő remek magyar diszruhában van, vállain biborpalásttal, hasonló színű selyempárnán térdelve; előtte három királyi korona. A háttérben tábor látható sok katonával; felette először sugarakkal környezett kenyér ezen felirással: *Panem quem vidimus, non est aliud*, lejjebb: *Clementia*, ez alatt pedig magyaros szablya ezen felirással környezve: *Nisi gladius Gedeonis — Justitia*. A koronák alatt van a királynő aláírása: 1757. *justitia et clementia. Maria Theresia mp.* A festmény igen csinos, de az arcz nem hű.

Ismét két papírlap után jövő hártyalapon négy magyar öltözetű gyermek alakját látjuk, a királyi pár négy fiugyermekének, (József, Lipót, Ferdinánd és Miksa) képmásait, térdelő helyzetben. A kép alatt két aláírás van, kettőnek a helye üres. Elöl: *Fortitudo et prudentia. Carolus, 1757.* (Alatta apró betűkkel: *Obiit 1761*), azután: *Pietate et armis. Leopoldus. 1757.*

Két papírlappal elválasztva az ötödik hártyalapon hét, diszes öltözetben térdelő, különböző koru leány arcképe következik, felettük angyalok nyitott könyvet tartanak LIBER VITAE felirattal; a lap alján a képmásoknak megfelelő keretekben négy aláírás; három keret — nem tudván a kis főhercegnők még írni — üres. Az aláírások közt első a szerencsétlen Mária Antóniaé: 1757. *Pietate et mansuetudine. Maria*

Anna. Azután sorban jönnek: Non mihi sed Deo. Maria Christina. — Pietate et benignitate. Amalia — Ad nutum Dei. Elisabeth; a két utóbbi gyermekes vonásokkal írva.

A következő, ismét kettős papírlap által megelőzött pergament-lapon az alapító püspök képe van megfestve. Függyönyös oszlopcsarnokban, zöld párnán térdel a lila öltözete fölött csipkés karinget viselő, hófehér göndör fürtű, piros arczu főpap; jobbát mellére szoritja, balját előre nyújtja, mintegy lelkét ajánlva fel a föltte lebegő angyalok által emelt Oltáriszentségnek. Kétségtelenül ez a kép a kötet legjobban sikerült darabja, bizonyosan élet után festve. A kép alatt barokk izlésű lapon a püspök kezeirása:

1757.

Svaviter et fortiter.

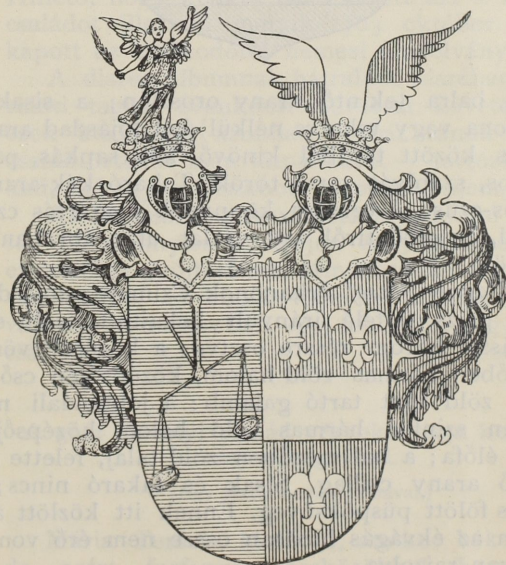
Franciscus Episcopus

Agriensis

Comes Barkóczy m. p.

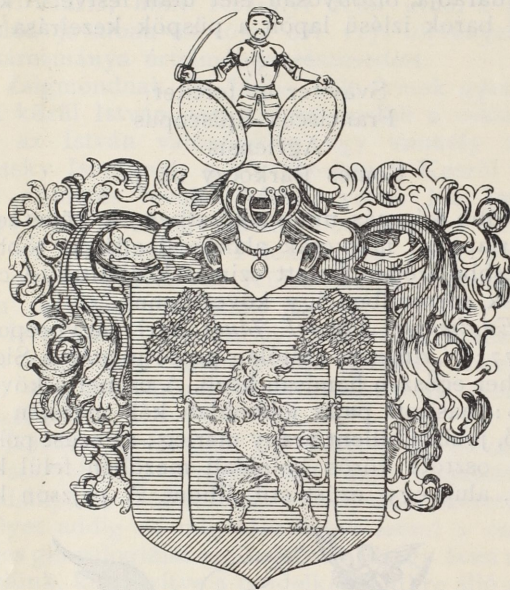
Több képmás nincs a kötetben; a következő papírlapokat már csak aláírással ellátott többé-kevésbé szépen festett cimerek díszítik. A cimerek sorrendben így következnek.

Englmajer Sámuel János egri nagyprépost. († 1773.) Czimerét, állítólag pecsétje után a Siebmacher egészen hamisan közli. A czimer a következő: hasított pajzs jobboldali kék mezején lebegő, jobbra billent arany mérleg; az ezüst pólya által osztott vörös baloldali mezőben felül két (**), alul egy ezüst stil. lilium. A pajzsán két

sisak van; az elsőnek koronáján arany öltözetű, zöld pálmaágot tartó, féllábán álló angyal; a másodikon koronába tűzött váltakozó színű, ezüsttel s vörössel osztott szárny pár van. Az első sisak takarója kékarany, a másodiké vörös-ezüst.

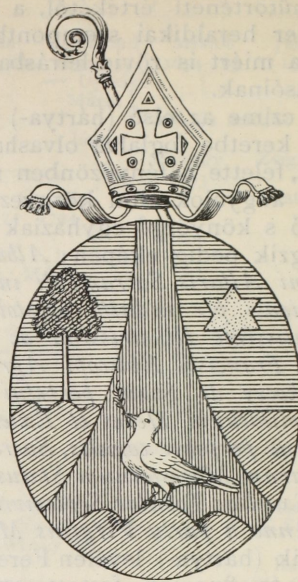
Püspöki András cz. püspök, olvasókanonok. († 1760.) Czimerét egy másik egri egyházi társulat albumából előbb a Turul (III. évf. 132. l.), azután innen a Siebmacher Nagy Iván után, ez pedig Adami czimermásolatairól közölnek, mint az 1782-ben nemesített Gusztinyi András és János czimerét, a miből világos, hogy az utóbbi nem lehet — mint felteszik — a kanonokkal s későbbi nyitrai püspökkel azonos. A czimer különben elég szokatlan: kék mezőben, zöld talajon, két élőfa között jobbra

lépő, balra tekintő arany oroszlán; a sisakon (korona vagy tekercs nélkül) két tojásdad arany pajzs között térdből kinövő, kék sapkás, páncélos, szablyát tartó török. Takaró kék-arany, vörös-ezüst. A czimert, könnyebb megértés céljából, az eredetiről vett vázlat után ábrában is közlöm.

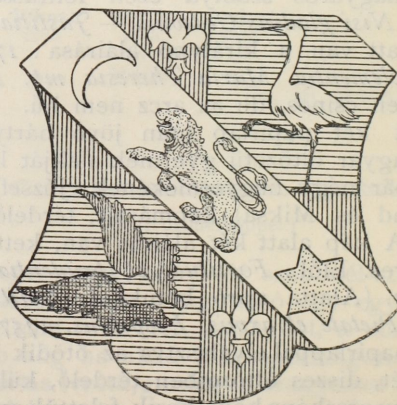
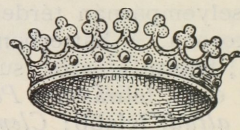
Wagner József örkanonok. Czimere: tojásdad kék pajzs, felfelé irányult behajtott szélű ékvágással három részre osztva; a középső vörös mezőben hármaz zöld halom, középsőjén csőrében zöld ágat tartó galamb; a jobboldali mezőben szintén hármaz zöld halom középsőjén álló élőfa; a bal mezőben zöld talaj, felette lebegő arany csillag. Sisak és takaró nincs; a pajzs fölött püspöksüveg. Ennek itt közlött ábráján az ékvágás hibásan össze nem érő vonallal van rajzolva.

Wagner családot közkeletű forrásaink egyáltalán nem emlitenek, holott az 1754/55-iki nemesi vizsgálatkor kettő is igazoltatott, egyik Nógrád-, a másik Sáros megyében. Melyikből eredt az egri kanonok, nem ismeretes.

Hubert Mátyás vegliai cz. püspök, egervári prépost és kanonok († 1770.) czimere olyan tarka, hogy leírását meg sem merem kísérteni; helyette ábráját közlöm. A czimer fölött lebegő korona van, ezen felül pedig főpapi kalap, mellette püspöksüveg és pásztorbot.

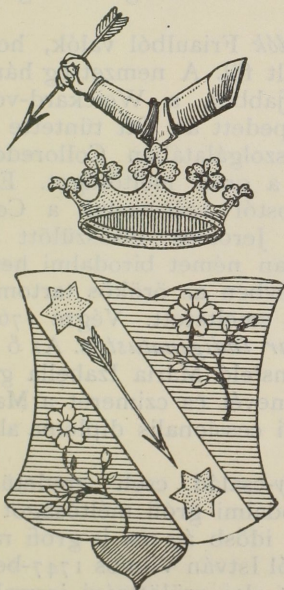
A forrásainkban található Hubert (előbb Eutelhuber) család, a mely 1762-ben Mária Terézia királynőtől kapta magyar nemességét, egészen más czimert nyert. Az itt bemutatott czi-

mer már csak azért sem lehet ezé a Hubert családé, mert jóval az adomány kelte előtt, 1757-ben festették az albumba. Sajnos, a püspök eredetéről semmit sem tudunk. Feltűnő, hogy ilyen nevű család az 1754/55-iki nemesi összeírásnál nem fordult elő.

Ambrosovszki Mihály egervári prépost, egresi apát és szabolcsi főesperes († 1792. II. 2.) czimere csak mázaiban tér el a Siebmacherben közlöttől. A Siebmacher szerint ugyanezen Ambrosovszky Mihály prépost és általa három testvére 1760-ban kapták a nemességet s a czimert. Ez az állítás téves; a mondott évben Ambrosovszky Ferencz, János és István (Mihályról nincs szó) régi nemessége és czimere megújittatik (Bécs, február 11. L. Reg. XLV. 272). E szerint az albumban levő változat a régi, 1760 előtti alakban mutatja be a család czimert. Ez pedig: vörösben, zöld talajon (a Siebmacherben: kékben háromhalmos fehér kősziklán) jobbra fordult arany griff áll, jobbájában szablyát, baljában három nyilvesszót tartva; sisakdísz a pajzsalak koronából kinöve; takaró kék-ezüst, vörös-ezüst (a Siebmacher szerint fordított sorrendben).

Androvits Miklós kanonok, egervári Sz. Péterről nevezett prépost, ungvári főesperes czimere a következő: Jobbharánt ezüst pólyával osztott kék pajzsban a jobb-alsó mezőn zöld halomba tűzött, ferdén álló leveles és bimbós term. rózsaszál, a bal-felső mezőben ugyanez lebegve, zöld halom nélkül; a pólya két arany csillag által kísért lefelé irányult nyilvesszővel

van megrakva. A pajzs felett lebegő arany koronán nyilvesszót tartó pánczélos kar könyököl.

Forrásaink mit sem tudnak az Androvics családról, a melynek neve különben az 1754/55-iki nemesi összeírásban sem található.

A kötet utolsó czimere *Kálmán János* kanonok, tarczafői és pankotai főesperesé († 1775.). Leírása a következő: kékben zöld halmon álló

jobbra fordult, bal szárnyát leeresztve, a jobbat felemelve tartó ezüst galamb áll, előtte a halomból kinövő zöld leveles, rózsaszín szirmu vi-

rágszál. A pajzson koronátlan sisak van, a mely fölött két, ékalakban állított, zöldleveses vessző között hétszirmu rózsaszín virág lebeg. Takaró kék-arany, vörös-ezüst.

A Siebmacher csupán egy, az itt leirtottól teljességgel különböző Kálmán-czimert ismer. Hihető, hogy a most bemutatott azt a Kálmán családot illeti, a melyik 1763 október 12-ikén kapott az uralkodótól nemesi igazolványt.

A diszes albumnak hátralevő részében a társulati tagok évenkénti névsorai következnek; ezek közlésétől azonban — bár annak a hazai családtörténet nem látná kárát — tartózkodnom kell, nehogy a kiszabott teret tullejsem.

Az itt ismertetett czimerekönyv kiáltó bizonyosság rá, mennyire az elején vagyunk még honi czimereink gyűjtésének. Mindössze nyolcz czimer van benne, és ebből teljesen ismeretlen hat, változat az ismerethez egy, kiadott pedig ugyan csak egy.

CSEKEI.

A gróf Károlyi család vérokonysága hercegi nemzetségekkel.

(Egy leszármazási táblával.)

Mária Terézia királynő, amikor békeséges, de azért furfangos eszközökkel hozzáfogott Magyarország pacifikálásához, nemcsak udvarába édesgette a magyar nemességet, hanem egész tekintélyével oda törekedett, hogy a magyar és osztrák arisztokraczia tagjai összeházasodjanak, és ez uton főnemességünk — az ő

kedvenc ezmeje szerint — «európaiasodjék». Minő sikerrel jártak ezek a törekvések, ismeretes; néhány évtized alatt alig akadt főrendű magyar nemzetség, amely idegen magnásokkal atyafiságba ne keveredett volna.

Annak bemutatására, hogy minő hirtelenséggel szereztek főuraink előkelő külföldi vérrokonokat (ami természetesen, nem maradt befolyás nélkül érzelmeikre), szolgáljon az itt közölt leszármazási tábla, amely, a XVIII. század előtt mindig tiszta magyar vérű, ősi gróf Károlyi-családnak a vérségi összeköttetéseit mutatja be.

A táblázat, melyet hiteles források alapján és életrajzi adatokkal kiegészítve állítottam össze, részletesen tájékoztatja a genealogiai tudomány művelőit e főuri család vérbeli kapcsolatairól ugy a magyar, mint az osztrák arisztokrácia világában.

Táblázatunk gr. *Waldstein-Wartenberg* György Keresztélynél kezdődik, ki két leányát Mária Terézia szellemében adta férjhez: 1. *Erzsébet* Nagy-Károlyi gróf *Károlyi József*hez 1789-ben, 2. Mária Antóniát az utóbb *hercegesített* gróf *Koháry* Antalhoz; míg harmadik leánya, *Wilhelmina* osztrák főnemes, *herceg Colloredo-Mannsfeld* Ferencz Gundaccar másodszülető fiának, gróf *Colloredo-Mannsfeld* Jeromosnak felesége lett.

A hercegi rangra emelt *Koháry*nak egyetlen leányát, *Mária Antonia* hercegnőt 1816-ban *Coburg Ferdinand György uralkodó herceg* vette feleségül. Így a fenséges *Coburg-Koháry* nemzetség már a másodizen sógorsági viszonyba jutott gróf *Károlyi* József ivadékaival. De e közben gróf *Károlyi* József legifjabb lánya, *Károlyi Józsefa* grófnő 1821 okt. 16-án szintén hercegi családba házasodott: férje gróf *Trauttmansdorff* József, e család *hercegi ágának* secundo genituráját alapította meg vele; hasonlóan gróf *Károlyi Lajos*, József gróf középső fia, szintén hercegi ivadékot vett nőül *herceg Kaunitz-Rietberg Alajos* leányát, *Ferdinanda* grófnőt.

Legkiterjedtebbé lett a *Károlyiak* rokonsága az ausztriai főnemességben a *harmadik Waldstein leány* révén. Férje — mint már említém — herceg *Colloredo-Mannsfeld* volt. Lányukat *Wilhelminát herceg Kinsky Rudolf* vette nőül, kinek fia, *Ferdinánd herceg* 1856-ban *Liechtenstein* *Mária hercegnővel* esküdött meg; ezek gyermekei közül *Ferdinánd* és *Wilhelmina* egy-egy *Auersperg hercegi* sarjjal, *Franczi-ka* egy *Montenuovo* herceggel¹ kelt egybe, míg herceg *Kinsky Ferdinand* másodszülető fiának, *Rudolf* grófnak lánya, *Gabriella* grófnő *Thurn és Taxis Erich* herceghez ment nőül.

¹ Montenuovo Alfréd herceggel gróf *Neipperg Ádám* Bélának és nejének, *Mária Lujza* osztrák főhercegnőnek, az előtt I. Napoleon császár nejének unokájával.

Épp így olvadt át más osztrák hercegi családokba gróf *Colloredo-Mannsfeld* *Jeromos*nak a harmadik *Waldstein* lánytól származott elsőszülető *fiuivadéka is*. Fiuk, *Ferencz* *Gundaccar* herceg egyetlen leányát, *Wilhelminát* herceg *Auersperg Vincze*hez adta nőül, ennek leányát: *Gabriella* hercegnőt pedig herceg *Windisch-Graetz* *Alfréd* vette el; — míg herceg *Auersperg Vincze* elsőszülető fiától, herceg *Auersperg Ferencz* Józseftől öt ma is élő gyermek származott: *Krisztina* *Mária* hercegnő, ki 1903-ban *Croy Klemens herceg*hez ment nőül, továbbá *Auersperg Vincze* és *Ferdinand* hercegek, végre *Mária* és *Sarolta* hercegnők.

A gróf *Károlyiak* vérrokonsága tehát egyes ágon a *Coburg-Koháry*, *Kaunitz-Rietberg* és *Trauttmansdorff* hercegi nemzetségekre, a harmadik *Waldstein-leány* utján pedig a *Colloredo-Mannsfeld* a *Kinsky*, *Liechtenstein*, *Auersperg*, *Mentenuovo*, *Thurn* és *Taxis*, *Windisch-Graetz* és *Croy* hercegi nemzetségekre terjed.

E nemzetségek történetéből álljon itt néhány tájékoztató adat.

A *Koháryak* a grófságot I. *Lipót* király alatt 1685. évben kapták. Hercegi rangra 1815-ben emeltettek, s családi nevük az utolsó *Koháry* leány férjhez menetelekor — *atyja határozott kikötése folytán* — a *Coburg* hercegekével egyesítették.

A *Colloredók* *Friaulból* valók, hol ősi váruk 1302-ben épült föl. A nemzetség három fővonalából a legifjabbik, a *Weickard-vonal*, *Csehországba* telepedett át. Ott tüntette ki magát a *Habsburgok* szolgálatában *Colloredo Ferdinand* és nyerte el a grófi méltóságot. Ennek idősb fiától, *Jeromostól* származtak a *Colloredo-hercegek*, mert *Jeromos* elsőszülető fia, *Rudolf* *József* 1763-ban német birodalmi herceggé lett s következő évben az örökös tartományok hercegei sorába emeltetett. Végre 1765-ben megkapta a magyar *indigenatust* is. Az ő fia, *Ferencz* herceg, *Mannsfeld* *Mária* *Izabella* grófnőt vette nőül s azóta nevét és czimerét a *Mannsfeldeké*vel, az 1789-ki *cessionalis* diploma alapján egyesítette.

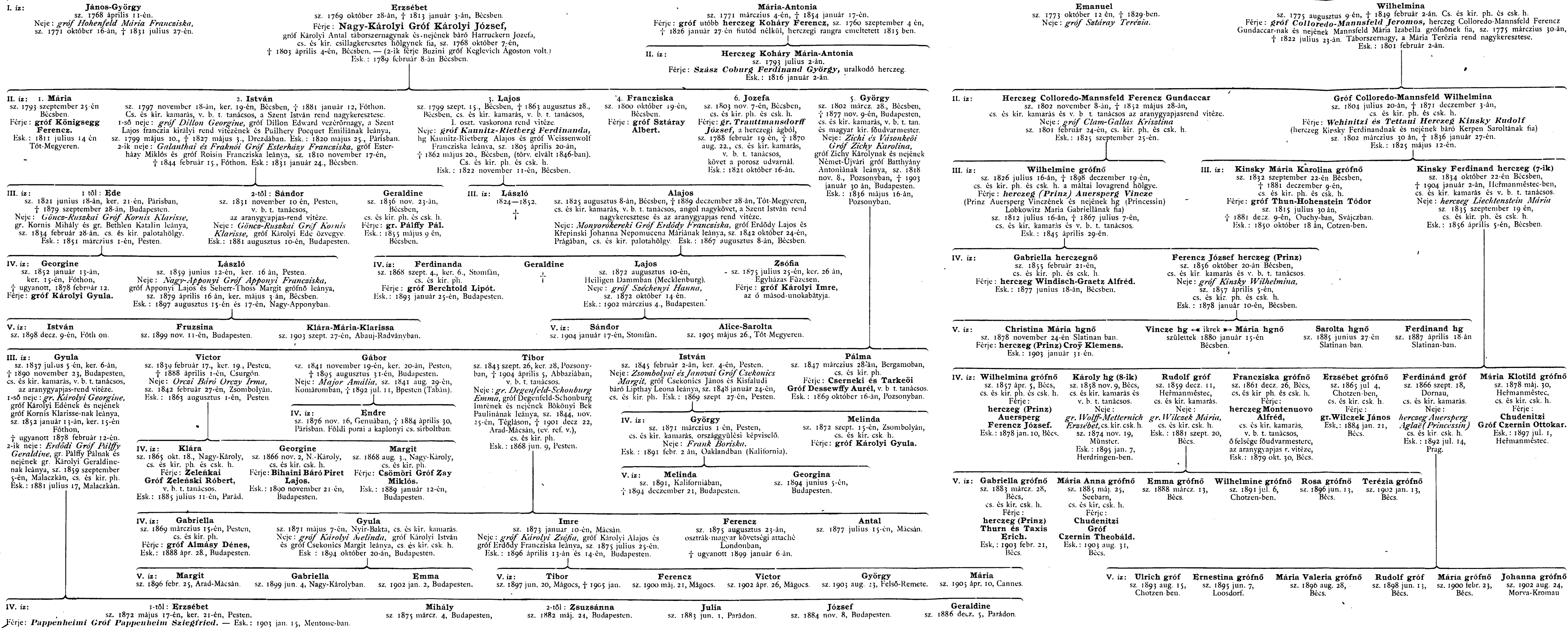
A *Kinsky*-család *cseh* eredetű. I. *Lipót* 1687-ben birodalmi grófi méltóságot adományozott neki. Az idősb ág ma is grófi rangban van. Az idősb ágból *István Vilmos* 1747-ben birodalmi herceggé lett első születtségi joggal.

A *Kaunitz-Rietberg*ek *Morvából* származnak. A grófi méltóságot 1642-ben nyerték el, s két ágon fejlődtek tovább: *morva* és *cseh* ágon. A hercegi méltóságot *Kaunitz Venczel* Antal, a híres főkancellár kapta 1764-ben *Mária Teréziától* s e rang elsőszülető fiutódaira nézve örökletes maradt.

A *Trauttmansdorff*-család multja a messze középkorba, 984-ig nyulik vissza. Tagjai német

Gróf Waldstein-Wartenberg György Keresztély
gróf Waldstein-Wartenberg János József György-nek és nejeének gróf Trauttmansdorff Jozefának fia
sz. 1743. április 14-én, † 1791. október 6-án. Cs. és kir. kamarás és v. b. t. tanácsos.
Neje: *gróf Corfuz-Ulefeld Erzsébet*, sz. 1747. szeptember 19-én, † 1791. január 27-én.
Esküvő: 1765. augusztus 29-én.

lovagok voltak, kik a morvamezei csatában Habsburgi Rudolf ügye mellett harcoltak s közülük 14-en estek el; míg 1322-ben a mühlbergi csatában 23 Trauttmansdorff közül 20 maradt a harcztéren. A család 1623-ban birodalmi grófságot, 1805-ben pedig elsőszülöttségi joggal birodalmi hercegi rangot kapott.

Az *Auersperg-nemzetség* első sásfészke Illiriában feküdt, ott élt az alapító ős 1060 körül s vára, a hozzá tartozó uradalommal, ma is a nemzetség tulajdona. Az utódok később Krajnában telepedtek meg. Közülük Auersperg János Weickard államminiszter 1653-ban birodalmi herceggé lett. 1791-ben családi birtoka, a gottschei grófság is hercezséggé emeltetett s a tulajdonos, herceg Auersperg Károly József rangja összes fiu- és leányági utódaira örökjogon kiterjesztetett.

A *Windisch-Grätz dinasztia* ősrégi német nemzetség; 1557 nov. 24-én birodalmi grófi méltósága megújított és 1658-ban megerősített; 1565 jun. 25-ike óta magyar indigena. 1804 máj. 24. birodalmi herceg elsőszülöttségi joggal és 1822-ben ezen rang a család minden ivadékára kiterjesztetett.

A *Liechtenstein-család* birodalmi herceggé lett 1608-ban, megerősítést nyert 1623-ban, magyar indigena lett 1688 jan. 25. Troppau herceg 1614 apr. 26-án. Jägerndorfi herceg 1622 és 1623. A Badutz és Schellenberg grófságokból álló hercegség 1719 jan. 23-án birodalmi uralkodó hercezséggé emeltetett *Liechtenstein* név alatt.

Thurn és Taxis család. Báró 1605-ben. Birodalmi gróf 1621 okt. 27. Spanyol-németalföldi herceg de la Tour et Taxis 1681 febr. 19. Birodalmi herceg I. Lipót császár alatt 1686 okt. 4.; e méltóság kiterjesztése a család minden ivadékára 1695 okt. 4-én kelt. Kiterjedt birtokai vannak Csehországban, Tirolban, Bajor- és Poroszországban és Würtembergben.

Milyen vérségi viszonyban vannak a gróf Károlyiak a magyar és külföldi főnemesség többi nemzetségeivel, — a mellékelt leszármazási táblából megállapíthatja az olvasó.

ÉBLE GÁBOR.

A Gányi Mochkos család címerlevele 1434-ből.

Régi panasza történetíróknak, hogy történeti emlékeink jelentékeny része elpusztult, részint a háborúkkal járó dúlás, tűzvész s gondatlanság által, vagy a történelmi érzék hiánya miatt. Szinte páratlan azonban a pusztulás azon neme, mely a Gányi Mochkos család címerlevelét érte.

A gróf Khuen-Héderváry család levéltárát rendezvén, XVIII. századi csonka pörös iratokat találtam, piszkos hártya-lapba csomagolva Megtekintvén a két darabból összevarrt borítékot, nagy csodálkozással láttam, hogy Zsigmond ki-

rály csonka címerlevele s egy XV. századi oklevél, — mely Nagylúcsei Dóczy Orbánnak székesfehérvári kanonokká való kinevezését tartalmazza, — takarja az értéktelen s csonka periratokat. Az armalist szélességében, a címerkép irányában vágták el. Szövegét az egykorú címerlevelek alapján ki tudjuk egészíteni, de a címert már nem lehet megállapítani, mert a leírása — mint a legtöbb Zsigmond korabeli armalisban — hiányzik s a családot illető pecsétet sem sikerült találnom.

A főcímerszerző Gányi Mochkos Péter fia István, kinek érdemeiért testvérei, Mihály és Miklós is címert kapnak. A Hédervári s később a Viczay családnak Gányon volt birtoka, az oklevél esetleg a család kihalta után kerülhetett a hédervári levéltárba. — A mint a töredékből gyanítható, a címerkép hossza a kerettel együtt mintegy 14 cm. volt. Bár az armalis leglényegesebb része hiányzik, mégis teljesség szempontjából szükségesnek tartottam a szöveg közlését.

Az 1434 július 15. körül kelt oklevél szövege így hangzik:

Relacio Emerici, filii wayuode de Marczaly. Sigismundus dei gracia Romanorum imperator semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex, tibi fideli nostro Stephano, filio Petri dicti Mochkos de Gan salutem gratiamque nostram et omne bonum. A claro lumine troni cesaree aut regie maiestatis, velut e sole radii nobilitates legitimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia ab imperatoria seu regia serenitate sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat cesaree, aut regie claritatis. Sane consideratis tuis fidelitatis et fidelium serviciorum meritis, quibus tu cum omni fidelitatis [con]stancia tuo semper pro posse maiestati nostre studuisti, eoque fervencius et diligencius in antea studebis complacere, quo te et tuos singularibus honorum graciis a nostra celsitudine conspexeris fore insignitos, tibi et per te Michaeli et Nicolao fratribus tuis carnalibus, vestrisque heredibus et posteritatibus universis hec arma seu nobilitatis insignia, que in principio seu capite presencium literarum nostrarum [su]is appropriatis coloribus arte pictoria figurata, designata, sive depicta sunt, animo deliberato et ex certa nostre maiestatis sciencia dedimus et contulimus, ac ex habundanciori plenitudine nostre specialis gracie concedimus et presentibus elargimur, ut vos, vestrique heredes ac posteritates universe preacta arma seu nobilitatis insignia more aliorum armis utencium amodo imposterum ubique in preliis, hastiludiis, duellis, torneamentis ac in omnibus aliis exercitiis nobilibus et militaribus, necnon in sigillis, anulis et cortinis, velis, papilionibus, sive tentoriis et generaliter [in quibuslibet rerum et expedi]cionum generibus, sub mere et sicere nobilitatis titulo gestare ac omnibus et singulis graciis, hono[ribus et libertatibus, quibus] ceteri proceres, nobiles, militesque et clientes regni nostri armis utentes quomodolibet consuetudine vel de [iure, freti sunt et gavis, gaud]ere et frui valeatis atque possitis,

de talique singularis et specialis gratie antidoto merito exultetis [ac tanto ampliori studio ad] honorem cesaree aut regie maiestatis vestra in antea solidetur intencio quanto vos largiori cesareo [ac regio favore preventos] conspicitis et munere gratiarum. In cuius rei memoriam perpetuam presentes literas nostras sigillo nostro [secreto, quo ut rex Hungarie] utimur, in pendentibus communitas, vobis duximus concedendas. Datum in Vlma, civitate nostra imperiali . . . . . festum beate Margarethe virginis et martiris, anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo [quarto, regnorum nostrorum anno] Hungarie etc. quadragesimo octavo, Romanorum vigesimo quarto, Bohemie quartodecimo, imperii vero secundo.

Megcsonkított eredetije a gr. Khuen-Héderváry cs. levéltárában Fasc. 48. Nr. 55. jelzet alatt őriztetik. Dr. ZÁVODSZKY LEVENTE.

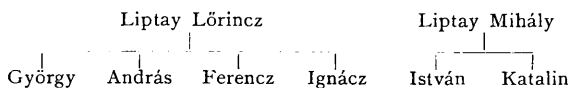
A Liptay családkról.

A Kisfaludi Liphay, törzsökös liptómezei nemes család irodalmunkban kellően ismertetve van, róla a Turul régebbi köteteiben elég adatot találunk; azonkívül a nemrég megjelent *Nemzet-ségi Zsebkönyv*¹ is közli a család rövid történetét és — sajnos, igen hiányos — leszármazását.

Ezuttal nem is erről, hanem a többi, kevésbé ismert Liptay családról óhajtók egyet-mást közölni, a melyeket nem ritkán összetévesztenek a Kisfaludi Liphay családdal. Ez újabb hasonló nevű családok a következők:

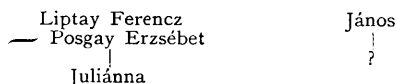
1. Liptay Lőrincz és Mihály, azután Lőrincz fia György, András, Ferencz és Ignác, fenti Mihály fia: István, és leánya Katalin, Bécs, 1722. decz. 5-iki kelettel kaptak nemességet.² A család Bars megyében lakott.

A családnak csak a nemeslevélben felsorolt tagjait ismerjük; két-nemzedékes törzsfája tehát a következő:

2. Liptay Ferencz fejérmegyei adószedő, felesége, Posgay Erzsébet, leánya, Juliánna, és Ferencz fitestvére, János, Bécs, 1726. jun. 23-ikán nyertek czimeres nemeslevelet.³

E szerint a leszármazás ez:

3. Liptay Márton, felesége Kerepessi Erzsébet, fia, János, leányai Erzsébet és Mária, Bécs, 1759. decz. 28-án nyertek nemességet.⁴

¹ Nemes családok, I., (1905.) 394—397. l.

² Kir. könyvek, XXXIV. k. 119. l.

³ Kir. könyvek, XXXV. 395, és köv. l.

⁴ Kir. könyvek, XLV. 287. és köv. l.

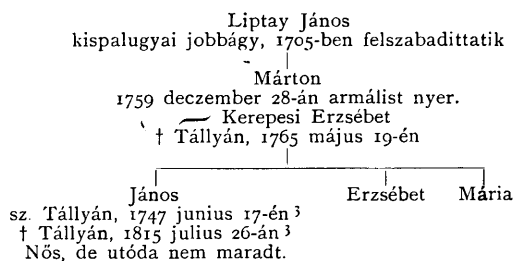
Ez a család Zemplén megyei, illetve a nemesség idején Tállyán lakott.

A jelenleg szabolicsmegyei birtokos Liptay család, a mely a Kisfaludi Liphay-akkal semmi-féle kapcsolatban sincs, ezeknek leszármazója nem lehet, mert a fentebbi családnak magva szakadt.

Az 1759. évben nemességet nyert *Liptay Márton* Jánosnak a fia, a ki Okolicsányi Mihály-nak, Árva, Likava és Liptóújvár praefectusának, kispalugyai jobbágya volt, és a kit Okolicsányi Kis-Palugyán, 1705. jan. 12-én a jobbágyaság alól felszabadított.¹

A nemességet Zemplén vármegye és az akkor már néhai gróf Csáky Miklós primás ajánlatára nyerte. Kihirdették pedig Zemplén vármegyének Sátoraljaujhelyen, 1760. jún. 16-án megkezdett, és folytatva tartott közgyűlésén.²

Ezek szerint tehát a leszármazás ez:

¹ A felszabadító levél így szól:

Én Okolicsányi Mihály, Arvay, Likavay és Liptó Újváry dominiumoknak praefectussa, tudtára adom mindeneknek, az kiknek illik, hogy én méltó tekintetben vévén Arvay Mártonynak és Liptay Jánosnak (kik az előtt idevaló kis Palugyai jobbágyim voltanak) alázatos instántiajokat, s egyszersmind az néhai édes Attyok hiv szolgálattját magam előtt viselvén, minthogy az attyok halálával arvájuk maradtak volt, azokat jobbágyaságbeli kötelesegektől fel szabadítottam, ablicentiáltam, és el bocsátottam személyekben, nem különben azoknak maradékit is, kik éránt fel nem hagyván magamnak tovább semminemű just, vagy praetensiót, szabad akarattjukra hagyom, hogy valahol fog tetzeni nékiek, akár melly ezen Magyar országi korona alatt lévő városokban, vagy falukban lakojul menni, vagy akár melly ur uraságha alá adni magát, szabadon el mehessenek, úgy az maradékiok is. Minthogy pediglen az én birodalmom alatt jámborul és becsületessen viselték magokat, lévén tovább is reménységem, hogy azon jámborságban meg maradnak, ha valahogy más ur alá nem agyák magokat, hanem csak ugy maradnának, mint szabad gazdák és szabad legények ahoz képest, ha valakitul valami rövidségek találna lenni, s hozzám folyamodnának, azoknak saját kérésekre fel hadtam magamnak protectiojokbeli fakultást, ugy mindazonáltal, ha magok fognak kívánni. Kirül adtam nékiek ezen pecsétés leveletem, mellyet is ezen Tekéntetes nemes Lyptó vármegyének referálván, kérem méltóztassék az Tekéntetes Vármegye nagyobb hitelenek s solemnitásnak kedvéért, szokot pecsétje alatt kiadni. Költ Kis-Palugyán, die 12. Jan. anno 1705. (Zemplén várm. 1755. apr. 16-iki közgyűlésének átiratából, egysz. másolat. Orsz. Levéltár, Conc. Exp. 56. e Martio, 1760.)

² Zemplén várm. 1827. évi máj. 11-én kelt, és Bécs, 1837. nov. 6-án a m. udv. kancellária által hitelesített nemesi bizonyáglevél-másolata szerint.

³ Zemplén várm. id. bizonyáglevele szerint.

Ezen Jánosnak utódai nem voltak, és így a család 1815-ben férfi-ágon kihalt. Ezekhez a kétségtelen nemes Liptayakhoz azután egy bodrogkereszturi lakos, *Lipták-Liptay (?) György*, a következő agyafurt okoskodással iparkodott magát Zemplén vármegye közönsége előtt hozzákapcsolni.

A legkülönösebb módon megkísérelte, hogy bebizonyítsa, miszerint a fenti Mártonnak 1747. jun. 17 én született János fián kívül volt egy, szintén Tályán, 1731. okt. 10-én született János fia, a ki később a katolikus hitre térven, a Szepességbe költözött, és itt Krompachon, 1794. aug. 7-én, mint iskolai tanító meghalt. *Elköltözése folytán azonban halottnak tartották, és az 1759. évi czimeres nemeslevélbe fel sem vétették.* Mindennek daczára, ennek fia, Lipták György, a ki Krompachon, 1769-ben született, arra kérte Zemplén vármegyét, hogy az ő és fiai *János, Alajos és György* részére állítson ki nemesi bizonyáglevelet.

Es csodálatos, hogy a megye ezt a meséjét elhitte; de még különösebb az, hogy daczára annak, hogy ezen, a Szepességbe kiment *Jánosról* egész bizonyossággal tudta azt, hogy a többször említett czimeres nemeslevél szövegébe felvéve nincsen, ezen *János* utódai részére a nemesi bizonyáglevelet mindamellett kiállította! Ezen, ebből a szempontból érdekes bizonyáglevelével szövege így hangzik:

Mi Zemplény vármegye egyházi fő rendjeinek, ország zászlóssainak, nagyjainak és nemesseinek közönsége, adjuk emlékezetül, hogy midőn mi az alól irt helyen és időben öszve gyülekezve, dicsőségesen országoló Felsőleges koronás Fejedelmünknek szolgálatját, adózó népünknek felmaradását, s a közjót érdeklő több más tárgyaknak is felvétele és elintéztetése végett közgyűlést tartanánk: köz tanácskozásaink alá terjesztetvén tisztí fiskálisunknak bényújtott vélekedése mellett azon eszedezésnek tárgya, melly megyénkbeli Bodrog Keresztúr mező városában lakozó nemes *Liptay másképpen Lipták György* által ugyan ezen esztendei május hónapnak 7-ik napján a végett intéztetett hozzánk, hogy mivel ő Levelestárunkban, az 1815-dik esztendei jegyző könyveknek 1387-dik száma alatt eredetikképpen található nemesi czimeres levélben kitétt *Liptay Mártonnak unokája* lenne, s azon környüllállás: hogy gyermekkorában a római catholica hitre tért *attya János*, Tályáról, nemes Szepes vármegyébe lett elvitele után, *többé élőnek nem tartódván*, a nemesi czimeres levelet nyerő nagy attyának 16. esztendők múlva *ismét más, János névre kereszteltetett, és a nemes levélben is béiktatott fia született légyen*, az e részben kiadott tanubizonyágok, s az egyházi keresztelő könyveknek kivonásai, és ezeknek egybenvetése által szinte kivilágosítatva volna, ezeknek értelmében a kívánt nemesi bizonyáglevelet önnön maga, és törvényes fiainak nevékre is kiadatni méltóztatnánk; ugyan akkor kéréséhez képpest a folyamodónak az általa előadott próbaleveleknek egybenvetése után nemességeknek talpkövéül előadott nemesi czimeres

levelet 1815-ik esztendőben, július hónapnak 26-ik napján, néhai *Liptay Jánosnak halála után nagyobb biztosság és bátorság tekintetiből leveles tárunkba betéttetve*, eredeti valósága szerént is a következő módon találtuk:

(Következik az 1759. évi czimeres nemeslevél átírása.)

Melly nemesi czimeres levél kiadattását követő 1760-dik esztendőben, június hónapnak 16-ik napján tartott köz gyűlésünkben annak rendje szerént *nemes Liptay Márton és fia Liptay János* részére kihirdetvén, s az, hogy ezen Liptay Márton, minek előtte megnevésedett volna, *másképpen Lipták Mártonnak* is hivattatott,¹ folyó esztendei mártzius hónapnak 21-ik napjain öszveült törvény-székünk által meghiteleztetett koros tanúk által kivilágosítatván, továbbá pedig az is, hogy ezen előbocsájtott kivilágosítással, elébb Lipták és azután Liptay nevezet alatt előforduló Mártonnak 1731-dik esztendőben *october hónapnak 10-dik napján Tályán János, s később azután 1747-ik esztendőben ismét János név alatt előforduló fia született légyen*, mind a tályai keresztelő könyvnek a törvényes bizonyág által megerősített kivonásával, mind a fellyebb érdeklött koros tanúk által, kik a nevezett Liptay Mártonnak egymás után János névre kereszteltetett két fiaira magok is emlékeznek, s ennek abban, hogy az első fia János nevezeten Tályáról elköltözködvén, meghóltnak tartattatott, s annak el nem felejtendő emlékezetére a másik is Jánosnak kereszteltetett, világos okát adják, szintűgy kibizonyítatván; sőt ezekhez képest különösen arra is: hogy Tályán meghalozott néhai Liptay János saját előadása szerént életének csak utolsó esztendeiben tanulhatta ki, hogy hóltnak tartatott testvérije nemes Szepes vármegyében Krompachra vitetvén, ottan lett megházasodása után a folyamodót, ki most már onnan kebelünkbe, Bodrog Keresztúrhoz költözött által, nemzette légyen, szintűgy több tanubizonyágok, jelesen pedig az e folyó esztendei május hónapnak első napján meghiteleztetett ugyan azon levélirónak, ki a Tályán meghalozott Liptay János meghagyásából levél által adta a folyamodónak tudtára, hogy ő az elveszett, és meghólt gyanánt tartatott Liptay János, testvér bátyának fia légyen, tanúvallomása, továbbá az ezeket ugyan Tályán, azon Liptay Jánostól környüll állásosan előadattatni halló egyik tábla bíránknak, tábla-bírói hite alatt kiadott bizonyága, úgy szinte a már időközben meghalozott azon Monoki lakosoknak is, kik által Tályáról Liptay János ezen izenetet tétette, tanúvallomások, és végre a nemesi czimeres levélbe nevezet szerént kitétt nemes Liptay János elmaradott özvegyének törvény-székünk előtt folyó esztendei mártzius hónapnak 21-ik napján meghiteleztetett saját megemesmérése is arról: hogy ferje Nemes Liptay János életében gyakran, s utolsó beteg ágyában is erősítette, hogy akkor nemes Szepes vármegyében lakozott *Liptay György*, folyamodó az ő testvérijének innen elszármazott, és többszöri keresztetésére is, a leveleknek általvétele végett meg nem érkezett Liptay Jánosnak fia légyen, a többi próbáknak sorában szinte törvényes próbául mutatattván be, s ezeknek az illető kereszt levelekkel, halotti bizonyá-

¹ Hogy ez nem áll, azt bizonyítja az 1705. évi felszabadító levél.

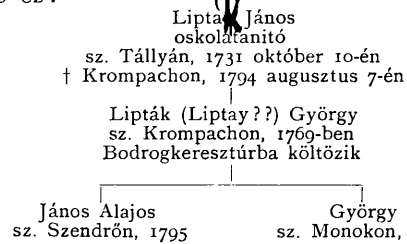
gokkal, és a nemes Szepes vármegyében meghitelezett tanuvallatással abban tett egyben vetése által, hogy Liptay Márton önnön maga csakugyan Tályán, 1765. esztendőben május hónapnak 19-ik napján, úgy-szinte az 1747-dik esztendőben, június hónapnak 17-dik napján született második János fia is szinte Tályán halálozott meg, de az 1731-dik esztendőben october 10-dik napján Tályán kereszteltetett elsőbb János fia, telyességgel nem ott, hanem 1794-dik esztendőben, augusztus hónapnak 7-dik napján, Krompachon, mint oskolatanító, anélkül, hogy cda, honnan lett származása, az odaváló koros tanúk által is tudattatott volna, a krompachi tisztelendő plébánus által kiadott, s a törvényes bizonyság részéről is meghitelezetett bizonyság szerént holt légyen meg, a felebb előadottaknak valósága szintügy erősítettven: minekutánna illy módon a folyamodó attyának a nemesi czimeres levelet nyerő nemes Liptay Mártontól lett leszármazása, azon környül állásoknak, hogy ugyan egy János névre egy atyának 16 esztendő közben született két fiai mi okon és módon keresztelődhettek, s a Lipták és Liptay nevezetek is felváltva miképpen fordultak légyen elő, több hiteles tanubizonyságok által lett kivilágosítása után kétségben többé nem hoztathatna, és a tanúk vallomásai szerént, ugyan ezen nemes Liptay Jánosnak, a folyamodó attyának, tévedésből és nem szüleinek tudtával lett elszármazása is további kérdés alá, a felforgó környülállások között szinte nem vétetődhetne: ezek mellett pedig az, hogy a nemes Szepes vármegyében Krompachon, 1794-dik esztendőben augusztus 7-dik napján meghalálozott Jánosnak, mint oskolatanítóknak 1769-dik esztendőben a folyamodó György fia kereszteltetett légyen, a krompachi keresztelő könyvnek, annak rendje szerént meghitelezetett kivonásával és a tanúk vallomásával is nyilvánvalóvá tétetne, és egyszersmind az is, hogy valamint a Krompachon meghalálozott János, az oda való tanúknak vallomásai szerént adót nem fizetett, úgy különösen az is, hogy a folyamodó nemes Liptay György, itten nemesi szabadságban élt, az idő szakaszonként előfordult nemesi felkelés, segedelem, és más ajánlásbeli fizetésekről szöllő számos nyugtatókkal hasonlóképen kimutatódna. Mind ezeknél fogva semmi kétséget sem tapasztalván a hozzánk folyamodó nemes Liptay Györgynek levelestárunkban találtató, s magára alkalmaztatott nemesi czimeres levélben gyökerezett nemességére nézve, s e részben az általunk különösen kihalgatott tisztí fiskálisunknak sem fordulván legkissebb észrevétele is elő, törvényes kéréséhez képpes, az itt kebelünkben Bodrog Keresztúr városában lakozó nemes Liptay György folyamodónak, mind saját nevére, mind pedig a törvényes bizonyság aláírása alatt előmutatott szendrői és monoki egyházi keresztelő könyvek kivonása szerént 1795-dik és 1804-dik esztendőknben született *János Alojz*, és *György*, két fiainak nevekre is kiadtuk ezen nemesi bizonyságlevelünket, hiteles pecsétünk alatt megerősítve. Ézernyöltzszáz huszonhetedik esztendőben, május hónapnak tizenegyedik napján, Sátor Allya Ujhelyben folytatva tartott köz-gyűlésünkéből.

Kiadta a fenn tisztelt Megye hites fő jegyzője Dókus László, m. p. (L. S.)

Præsentem copiam cum producto originali collatam, eidemque in omnibus conformem esse in fidei subscriptus testor, adpresso officii sigillo. Viennæ, die 6-ta mensis Novembris, anno 1837. Mathias Sztankovics,

Consil. Reg. et Canc. regio Hung. aul. regestrator et archivi director. s. k. (P. H.)

Vagyis ezen bizonyságlevelével szerint a leszármazás ez:

Mivel azonban a czimeres nemeslevél szövege így szól: *«eundem Martinum Liptay, ac per eum consortem Elisabetham Kerepessi, filiumque Joannem (aki 1747. jún. 17-én született), necnon filias Elisabetham et Mariam, suos iam natos, et ex post dei benedictione e propriis lumbis legitime nascituros haeredes et posteritates eiusdem»*, továbbá *«eidem Martino Liptay, ac per eum praespecificatis consorti, filio, et filiabus suis, iam natis, ac in futurum dei benedictione legitime nascituris, ipsorumque haeredibus»*, vagyis pontosan megjelöli a megnemesítetteket, és a *«iam natos»* csak ezen Jánosra és két hugára vonatkozik, az az első, állítólag Tályán, 1731. okt. 10-én született, *de elvándorolt János, jogilag is a király kegyéből kireresztettnek tekintendő!* Úgy, hogy ha szomorú elszakadása való tény lenne is — a mit alig vagyunk képesek elhinni — őt és Lipták néven fellépő utódait a nemesség, és az 1759-ben adományozott czimer, nem illetheti meg!

Az adott czimernek leírása pedig ez: *Scutum videlicet militare erectum, palariter bipartitum, priore sui parte aureum, posteriore argenteum, in quo brachium humanum ad cubitum inclinatum, rubra vestitum manica, manu prehensum palum coerulei coloris circumacta vite pampinis viridantibus et duobus maturis coeruleis botris ubere sustinens conspicitur. Scuto superincumbit galea tornearia clatrata, seu aperta, coronataque, situ pro more ad dextram obliquo, nobilibus propria, duplici vite naturaliter effigiata sibi invicem implexa, afforis pampinis, introrsum vero quasi circulo inclusis duobus botris coeruleis dependentibus in altum surgente fastigiata. Phaleris a dextris aureis et coeruleis, a sinistris vero argenteis et rubris, stb.*¹ Az itt leirt czimer tehát ugyanaz, mint a Szabolcs vármegye monographiájában, 525., illetve 524. oldalakon, — 1732. évi, téves keltezés alatt — közölt czimer. Hogy a családnak ottan rövid pár sorban adott eredete és története mit ér, azt a fentebbiekből könnyű megállapítani.

HORVÁTH SÁNDOR.

¹ Kir. könyvek, XLV. köt. 287. és köv. ll.

Az esztergomi szenátorok társas-pecsétje.

(Négy pecsétképpel.)

A Turul mult számában Horváth Sándor úr rendkívül érdekes pecsétteni emléket mutatott be az Országos Levéltár kimeríthetetlen gazdagságu anyagából, volt pedig ez egy, eddig a középkorból sehol sem ismert alaku, függő viaszpecsét Esztergom városának 1337. márczius 3-án kelt oklevelén.¹

Ezen ismertetés kapcsán óhajtók egyet-mást erről a pecsétről elmondani, megkísértve a szokatlan körülményeknek, melyek közt az megjelenik, megvilágosítását.

Az oklevél egyszerű adásvételről szóló bizonyosság, a minő városi hatóságoktól nagy számban maradt. Az van benne elmondva, hogy Jakab mester aranyműves és fia, Domonkos az okiratban meghatározott területen fekvő házaikat István visegrádi várnagynak és pilisi ispánnak eladják. Alakilag is megfelel a szokásnak; elől a városbíró és a főbb tanácsbeliek nevei következnek, a kik — mint olyan fényes városhoz, a minő Esztergom ez időben volt, illik — részben előkelő urak, ispánok. E névsort szükséges itt ismételnünk, mert a pecsétetekt segítséggel kell megfejtenünk. Szól pedig eképpen: *Comes Georgius iudex, Comes Nicolaus filius Michaelis, comes Stephanus filius Godini, Thomas filus Hunchel, Stephanus filius Hermannii, Stephanus filius Geleti, comes Valentinus, Stephanus filius Frank, Johannes filius Nicolai, Stephanus filius Hurnichi, Magister Anda, Gelesus filius Endree et Godinus filius Godini iurati....cives.* Szükséges azután idéznünk a megpecsételési záradékot, a mely így hangzik: *In cuius rei memoriam, perpetuamque firmitatem, ad instantes petitiones parcium premissarum presentes ipsi nobili viro magistro Stephano concessimus, duplicis sigilli nostri munimine roboratas.* A pecsétet, a mely ez oklevelen függ, nem kell leírnom, azt a felfedező írásban és képben megismertette az olvasókkal. Alakjáról és a rajta levő pecsétképekről különben alább fogok pár szót szólni.

Horváth ur nézete szerint az oklevelet, a melyen — szövege értelmében — Esztergom városa jól ismert kettős-pecsétjének kellene lógni, azért látták el egy, három tanácsbeli gyűrűjének lenyomatát viselő, szokatlan pecséttel, mert «az említett kettős-pecsét — valami okból — nem állott a tanács rendelkezésére.»

Ez a magyarázat nem egészen megfelelő. Igen merész dolog azt feltenni, hogy az oklevél írása idején ne tudták volna, megvan-e a város pecsétje, vagy nincs. De feltéve, hogy a pecsét-

nyomó épp akkor tűnt volna el,¹ mi akadályozta a jelenlevő bírót és esküdt polgárokat, hogy erről, valamint saját pecsétjüknek a városé helyett való használatáról ne tegyenek az oklevél végén egy záradékban említést? Az idegen pecsét használata a középkorban elég gyakori, még a királyi ház tagjain is megesett, hogy más pecsétjét nyomatták oklevelükre *propter absentiam vel carentiam proprii sigilli*; ez az oklevél hitelességét még nem tette kétségessé. De hogy abban a korban, a mely az oklevél hitelességének megállapításánál majdnem kizárólag a pecsétre támaszkodott, valamely oklevélre merőben más pecsétet függeszzenek, mint a minőről a megpecsételési záradékban említést tettek, az elképzelhetetlen.² Ilyen oklevelet István ur, a visegrádi várnagy, bizonyosan nem fogadtat volna el.

Égészen másként áll a dolog, ha azt a sokkal valószínűbb esetet tesszük fel, hogy az eredetileg szabályszerűen kiállított oklevélnek a pecsétje kibocsátása után oly módon rongálódott meg, hogy az többé, mint Esztergom város pecsétje elfogadható nem volt. Ez esetben — ismét a középkori viszonyokat tartva szem előtt — az oklevél hitelessége erősen megrendült s majdnem bizonyosra lehetett venni, hogy azt per esetén teljes bizonyosság gyanánt a bíróság el nem fogadja. Mit lehetett tehát tenni? Az oklevelet újra való megpecsételés céljából a város tanácsához benyújtani több okból nem volt tanácsos; első sorban azért, mert ezt a kérést az előljáróság nem teljesíthette, miután ezzel valószínűs hamisítást követett volna el. Nem is tudunk példát az ilyen utólagos megpecsételésre. Ujból való kiállítását kérni éppen ilyen veszedelmes lett volna; ez tulajdonképp annyit jelentett, mint újra megkötni a szerződést Jakab mesterrel és fiával. De vajjon, nem éltek volna-e ezek az alkalmakkal s nem tagadták volna-e le a szerződés hitelességét? A dolgot bajossá tette az is, hogy — mint ez alább, a pecsét tárgyalásánál kitünik — közben a régi bíró letette hivatalát s az egyszerű szenátorok sorába lépett. Az egyedüli út és mód maradt, ha István ur nem akarta

¹ Ismeretes, hogy Esztergom város pompás ezüst kettős pecsétnyomója a XIV. században (de jóval oklevelünk kelte után) elveszett s csak a XVIII-ikban került elő.

² Erre vonatkozólag a nagyteknintélyü *Günther Miksa* véleménye a következő: «Oft... hatte die Abwesenheit eines Siegels einen... Grund verschiedener Art, z. B. wenn es abhanden gekommen oder auf andere Weise der Gewalt des Eigenthümers entzogen war. Dass solches in der That vorgekommen, ist nicht nur an sich wahrscheinlich, sondern lässt sich auch durch Beispiele erweisen. Es ist begreiflich, dass man, wo solches der Fall war, sofern man nicht mehrere eigne Siegel besass, zum Gebrauch eines fremden *und der Erklärung, dass man des eignen ermangele genöthigt war.*» (Das Siegelrecht des Mittelalters. Uebersetzt von Dr. K. L. [Fürst Hohenlohe.] Stuttgart, 1870.)

¹ Kiadva: Anjoukori Okm. III. k. 124. l.

a házai tulajdonjogát egyedül biztosító (s mint a szövegből látszik, egyetlen példányban kiadott) bizonyáglevelet, illetve annak érvényességét megsemmisíteni: *felkérni azokat, a kik az oklevél kiállításánál közreműködtek, lássák ők elpecséteikkel utólagosan az oklevelet s kölcsönözzenek annak személyes tanúságuk által, ha nem is tökéletes, de legalább részleges hitelességet.*

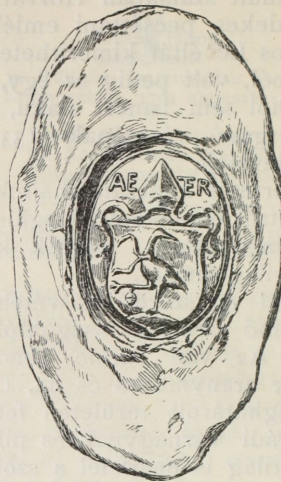
Az oklevélben felsoroltak közül hárman vállalkoztak a megpecsételésre, és pedig — a mi bizonynyal István ur kivánsága volt — a legtekintélyesebbek; azok, a kiket az oklevél comeseknek czímez s a kiknek pecsétje ennélfogva bizonyos hitelességgel birt. Hogy eljárásuk nem volt egészen kifogástalan, az kétségtelen; kötelességük lett volna a megpecsételés tényét rávezetni az oklevélre.¹ Miért mulasztották ezt el, természetesen meg nem állapíthatjuk; bizonyosan nem ok nélkül választották az oklevél-hitelesítésnek *ezt* a formáját.

A milyen szokatlan ez az eljárás, épp oly rendkívüli az a pecsét, a melyet az újra meg erősített oklevélre tettek.

A legegyszerűbb lett volna, ha a három tanu (mert diplomatikai értelemben a megpecsételők ez esetben ennek tekintendők) magára a hártýára nyomja rá pecsétjét. Ez esetben azonban elveszett volna az oklevél privilegialis jellege. Három függő-pecsétet tenni a hártýára, tekintve, hogy az alkalmazásba jövő pecsétek igen kicsinyek voltak, szintén nem lehetett czélszerű. Felhasználták tehát az elromlott kettős-pecsét zsinórját (s talán megmaradt viaszát is) és e körül alakítottak pusztá kézzel egy hengert, a melyre azután pecsétgyűrűiket lenyomták. Kétségtelen, hogy nem valami megszokott módon jártak el, csak a véletlen szülte ötletet testesítették meg, a miből az is világos, hogy pecsétünk aljára nézve mindenha csak különlegesség, kuriozum marad, *de nem lesz képviselőjévé egy eddig ismeretlen típusnak.*

Ilyen módon alakított pecsétet sem a külföldi kiadott anyagban, sem a hazai szerény pecsétkészletben nem ismerék. Az ismertető ur azon feltevése, hogy «a pecsét ezen alakja olasz jelleget hord magán», semmivel sem támogatható; legkevésbé az irodalomban ismert itáliai pecsétekkel. Véletlen szülte, a mely kétszer alig ismétlődött. Ismerék ugyan a magyar pecsétek között egyet, a mely alakra némileg hasonlít erre, ez azonban még sem állítható vele párhuzamba. Ez Nagyrévi András thermopiléi püspök, esztergomi érseki helyettes és pesti plebános azon pecsétje, a mely egy 1496-ban Rauscher Farkas esperessé avatásáról ki-

adott oklevélen függ.¹ Ez a pecsét körülbelül olyan alakú, mint lenne az esztergomi szenátorokénak a fele, ha az egészet hosszában két egyenlő részre hasítanák; méretei a követke-

zők: hossza 65, legnagyobb szélessége 34, vastagsága 20 mm. Lapos oldalának közepén egy rendes tojásdad fejű gyűrűpecsétnek megfelelő, körülbelül 2 mm.-nyi bemélyedés van, a melybe vörös viaszra van nyomva a püspöknek a pesti plebánia-templom szép pastoforiumáról ismert czimere, A(ndreas) E(piscopus) T(er) (mopylensis) névbetűkkel. Ezzel az esztergomi szükségpecsétet nem lehet egy csoportba foglalni, már csak azért sem, mert az három, ez pedig csak egy lenyomatnak szolgál fészkeül.

Az esztergomi pecsétnek különleges volta és diplomatikai fontossága nem is annyira alakjában, mint inkább azon körülményben rejlik, hogy egy darabban, három személynek szolgál pecsételő anyagúl. A pecsét, mint a hitelesítés legfőbb eszköze, merőben egyéni s mint ilyen megkívánja a külön állást. Ha ez a tétel a közép-korban kodifikálva nem is volt, a köztudatban benne élt s ellene a legkritikább esetben vétettek. Ott, a hol több pecsétet kellett egymás mellé tenni, igen sokszor nyílt alkalom az áthágására, hogy még sem tették, legfeljebb elháríthatatlan okokból, mutatja, minő nézetei voltak e tárgyról a középkor emberének.

Ilyen társas-pecsétekből (jobb műszó hiányában nevezzük így őket) a sokat látott *Seyler Gusztáv* csak kettőt mutat be; az egyik egy kettős pecsét a XII. század végső évtizedéből, a mely egyik felén Rudolf admonti apát, a másikon Wildoni Herrand pecsétjét viseli.² Ez azonban gyanus. A oklevélre, amelyen lóg, «a be-

¹ A mint ez történt például akkor, mikor Nagy Lajos király újabb pecsétjével látta el 1363 előtti okleveleit.

¹ Eddig kiadatlan. Sopron város levéltára, Lad. LV. Fasc. I. No 29. Az ábra nem kifogástalan; eredetiben a pecsétfészkek jóval keskenyebb.

² Seyler, Geschichte der Siegel, Leipzig, 1894. 177. l.

vágásokról ítélve, eredetileg két, hártvaszalagon lógó pecsét volt szánva», a mostani kenderzsinóron lógó s a tipáriumokat fejjel lefordítva nyomták bele. A másik, a mely alakjára Nagyrévi pecsétjére leginkább hasonlít, úgy, mint az esztergomi, három gyűrűpecsétet viselt, a melyek, míg ki nem hullottak, mint fészekben nyugodtak benne.¹ Ez sem egészen megbízható, mert már nem lóg oklevélen, hanem a brüsszeli állami levéltár lehullott pecsét-töredékei közül került elő.

Nem kétlem, hogy a külföldi levéltárakban jobb, hitelesebb példák is akadnának a társaspecsétekre, én azonban mást, mint a Seyler idézte kettőt nem ismerek. Tudok azonban példát saját hazai pecsétainkből.

1236-ban, Bertalan veszprémi püspök elnöksége alatt, mint a király által kiküldött *«inquisitores de terris in Simigio»* működik egy bizottság, a mely a mondott évben Sümegen kelt oklevelével György ispánnak bizonyos borhódi birtokrészt ítél meg. Az erről szóló kis hártvaszalagokra² hasonló anyagu szalagokon nyolcz pecsétet függesztettek, jóval kevesebbet, mint a kibocsátók száma, akik közül tizenegyét név szerint is felsorol az oklevél. A pecsétékből ma már csak négy van meg, de e négyből kettő *két-két pecsétnyomatot visel*. Mind a négy más-más személy gyűrűjéről van nyomva s világos, hogy csupán azért kerültek együvé, mert a kis oklevélre nyolcznál több pecsétfészket nem tudott az íródiák ráakasztani.

Messze vezetne tárgyunktól, ha ezuttal ezeket is egyenként ismertetném; azon reményben, hogy erre már legközelebb alkalmam nyílik, most csak azért hozom fel ezt a két pecsétet is, hogy megemlítsem, minő korai példánk van a társaspecsétekre s hogy rámutassak arra a körülményre: itt is, mint később az esztergomi szenátorok pecsétjénél csak a szükség vitte rá az embereket arra, hogy egy pecsétfészket több személy számára használjanak fel.

Befejezhetném reflexióimat, ha nem kellene még az esztergomi pecsét ábráit illetőleg az első közlés némely tévedéseit helyreigazítanom.

A viaszhengeren levő három pecsét közül a szokásnak megfelelően a legtekintélyesebb kiállítását középen kell keresnünk. Ez 13 mm. átmérőjű köriratos és czimeres gyűrűpecsét, a melynek egyszerű körvonallal határolt mezején, nem lépkedő sárkány, hanem *két, kártyafigurák módjára egymással ellentétesen állított sárkányfő van*.³ Szép és ritka czimerábra, amelyhez hason-

¹ Ugyanott

² Országos Levéltár, D. O. 213. Az oklevél szövege kiadva Wenzelnél. A. Ú. O. VII. k. 22. l. A pecséték közül kettő ki van adva, kettő még kiadatlan.

³ Szükségesnek látom a három pecsét képét itt körülbelül felénnyivel megnagyítva újra közölni.

lót heraldikánk keveset mutathat fel. A pecsét köriratát az első közlővel együtt én is így olvasom;

✱ S·G·H·O·R·G·I·S·R vagy S·A.

Megfejtése minden esetre: *Sigillum Georgii senatoris*.

Oklevelünk kibocsátói között csak egy *Georgius* van; ez pedig a városbíró, a kinek neve az oklevél élén áll. Az a körülmény, hogy pecsétjén szenátor-nak s nem bírónak nevezik, azt mutatja, hogy az oklevél újra pecsételése oly időben történt, amikor György ispán már nem volt bírja Esztergom városának.¹

A felülről számítva első pecsét a középsőnél valamivel kisebb (átm. 12 mm). Jó mélyen bele van nyomva a viaszanyagba, ugyannyira, hogy még a gyűrű karikája is ott hagyta a nyomát. A pecsétnek sem kerete, sem körirata nincs, rajta csak ügyetlenül vésett *ágaskodó oroszlán* látható.² Hihető, hogy ez a pecsét az oklevélben másodikul megnevezett Mihály-fia Miklós ispáné volt.

Legérdekesebb a harmadik pecsét. Alakja a ritkák közül való: *hardnt tojásdad*.³ Daczára, hogy (éppen alakjánál fogva) rosszul nyomódott le, mégis meg lehet állapítani, hogy *köves gyűrűről* nyomták le, és pedig olyanról, a melynek erősebben kidomborodó, jó mélyen vésett intagliója csak a czimert tartalmazta, míg a körirat a mélyebben fekvő foglalásra esett.⁴

A pecsétmezőre helyezett czimer szépen sti-

¹ 1341-ben, tehát alig négy évvel a szóban forgó oklevél kelte után *Comes Stephanus Frank* a város bírója, Rubin fia György, a régi városbíró pedig már csak egyszerű szenátor. Megjegyzendő, hogy a város kettős nagy pecsétje ez időben még használatban van. Anjoukori Okmánytár, IV. köt. 123. l.

² A pecsétkép a korábbi ismertetés szerint «lépkedő kutyá». Bármennyire el van is torzítva az állat feje, a középen kirojtozott fark semmi kétséget sem hagy fenforogni az iránt, hogy oroszlánnal van dolgunk.

³ Méretei közül csak 15 mmnyi hossza határozható meg pontosan; szélességet hozzávetőleg 12 mm-re tehetjük.

⁴ Ilyen «befoglalt» pecsétre úgy nagyobb, mint kisebb alakokra külföldön számos példát találunk, — nálunk ritkák, de nem példátlanok. A régibb időkben most csak egyre emlékezem: Csák nbeli Gug fia Csák soproni ispán szintén haránt tojásdad, de a fent ismertetettnél jóval nagyobb pecsétjére, 1237-ből. OL. D. O. 220. sz. (kiadatlan).

lizált, balra lépkedő oroslán, éppen olyan, mint a minőket II. András király második kettős-pecsétjén látunk. A köriratból ugyan csak néhány betű látható, de ez elég arra, hogy a tulajdonost meghatározhatassuk. A körirat kiegészítve így hangzik:

S·STΘ (phani F) ILI (i . . .)

Alig foroghat fenn kétség aziránt, hogy a hiányzó utolsó szó így hangzott: GODINI, a mely esetben a tulajdonos az oklevelünk élén harmadiknak említett *comes*, Gödény fia István.

Mind a három férfiú, akiknek pecséteit itt megállapítottuk, többször szerepel okleveleinkben. György bíró, a ki 1328-tól kezdve mint szenátor fordul elő, *Rubinus* (Ruben) ispán fia; a bírói tisztelet Esztergomban már atyja is viselte a XIII. század 60-as éveiben. Mihály fia Miklós ispán is régi tanácsbeli oklevelünk keltekor;

ilyen Gödény fia István is, kit 1323 óta hites személyül emlegetnek Esztergom város oklevelei. Ez utóbbinak atyja, szintén *comes*, a XIII. század végső negyedében előkelő esküdt polgára Esztergomnak, a ki a város ügyeiben nem egyszer megbizottként szerepel. Mindezek, úgy az apák, mint fiaik érseki nemesek s előkelő tisztségeket viselő emberek, akiket a czimeres pecsét joggal megilletett. Sajnos, az első generáció pecsétjeiből egyet sem ismerünk s így nem tudjuk megállapítani (a mit különben hazai és külföldi példák alapján jogosan feltételezhetünk): öröklött czimerekkel van e dolgunk a három szenátor pecsétjén?

Az esztergomi szenátorok társas-pecsétje mindenképen érdekes emléke hazai pecséttanunknak s megismertetéseért a felfedezőt elismerés illeti.

VARJÚ ELEMÉR.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya 1905 szeptember 28-ikán ülést tartott, melyen báró Radvánszky Béla elnöklete alatt Barabás Samu, dr. Békefi Remig, Éble Gábor, dr. Fejérpataky László, dr. Karácsonyi Fános, ifj. dr. Reiszig Ede, id. Szinnyei József, Varjú Elemér ig. vál. tagok, dr. Schönherr Gyula titkár, dr. Aldásy Antal jegyző és Tóth Árpád pénztárnok vettek részt.

Elnök az ülést megnyitván, dr. Aldásy Antal jegyző felolvassa dr. R. Kiss István r. tagnak «A rudobányai ev. ref. templom czimeres emléke» című dolgozatát, mely a Turulban jelenik meg.

A folyó ügyek élén a társulat tagjaivá megválasztottak: pártoló tagul özn. gróf Szápáry Gyuláné, Taskony (aj. a titkár), évdíjas tagokul a besztercebányai városi múzeum könyvtára (aj. a titkár), Louis Bouly de Lesdain, Dunquerque, Belgium, (aj. Ghyczy Pál), dr. Gábor Gyula ügyvéd, Budapest (aj. a jegyző), dr. Kardos Samu ügyvéd, Debreczen (aj. a titkár), Keczel Mészáros Dániel földbirtokos, Nagyszénás (aj. Horváth Sándor), Osváth Lajos várm. főlevéltárnok, Nagyvárad (aj. a titkár), Thaly István ny. műszaki tanácsos, Budapest (aj. Szily Kálmán).

A nagygyűlés napjaul deczember 14-ike tüzetett ki s azon Varjú Elemér ig. vál. tag fog felolvasást tartani a magyarországi lovaspecségekről.

A titkár jelentést tévén a felől, hogy az igazgató-választmány kebelében két hely vár betöltésre, míg levelező tagok korlátlan számban ajánlhatók, az igazgató-választmány tagjai felkértek, hogy az igazgató-választmányi és levelező tagságokra ajánlataikat a november 30-iki ülést megelőző napig adják be.

Bemutatvatván Nógrád vármegye alispánjának augusztus 6-ikán kelt meghívója, melyben a társulatot az 1705-iki szécsényi országgyűlés 200 éves évfordulója alkalmából szeptember 12-ikén tartandó ünnepélyen való részvételre szólítja fel, a titkár jelenti, hogy az elnökség a társaságnak ez ünnepen való képviseltetésére dr. Fejérpataky László másodelnököt

kérte fel, s miután nevezett másodelnök közbejött akadályok miatt nem tehetett eleget a megbízásnak, üdvözlő távirattal vett részt Nógrád vármegye ünnepén.

A pénztárnok jelentése szerint az ülés napjáig befolyt 3340.71 kor., kiadatott 2654.68 kor., maradvány 686.03 kor. A Nemzeti Zsebkönyv II. része alapjába befolyt 4365.28 kor., kiadatott 4345.29 kor., maradvány 19.99 kor. Vagyonállás: A) Vagyon: 1. Alapítványi tőke a) értékpapirokban 21,800 kor., b) kötelezvényekben 4400 kor., c) kötelezvény nélküli alapítványokban 800 korona, össz. 27,000 kor. 2. Alapítványi jelleggel nem bíró értékpapirokban 3400 kor. 3. A Nemzeti Zsebkönyv alapja 50 kor., 4. Pénztári készlet 706.02 kor. 5. Tagdíjhátralékok 3740 kor. Összes vagyon 34,896.02 kor.

B) Teher: 1. Nyomdai tartozás 3569.99 kor. Tiszta vagyon: 31,326.03 kor.

A pénztárnok jelentése tudomásul vétetvén, annak kapcsán az elnök indítványára az igazgató-választmány elhatározta, hogy a Magyar Nemzeti Zsebkönyv eladásából várható bevétel a Zsebkönyv alapjához csatoltatik s a vállalat folytatására fog felhasználtatni; a tagdíjhátralékok ügyében pedig a pénztárnok előterjesztése alapján kimondta, hogy a két évi hátralékosok elnöki uton, a régebbieket pedig az ügyész útján fognak tartozásuk kiegyenlítésére felhivatni.

Ifj. dr. Reiszig Ede ig. vál. tag, a Magyar Nemz. Zsebkönyv egyik szerkesztője kérésére az igazgató-választmány felhatalmazást adott arra, hogy az új kötet anyagából egy családra vonatkozó rész kinyomatva mintául csatoltassék a szétküldendő kérdőívekhez.

Varjú Elemér ig. vál. tag indítványára az igazgató-választmány elhatározta, hogy a Turul füzeteihez hirdetéseket vesz fel s megbizta az indítványtevőt, mint a folyóirat egyik szerkesztőjét, hogy ez irányban a szükséges lépéseket megtegye s eljárása eredményéről a legközelebbi ülésen jelentést tegyen.

Ugyancsak *Varjú Elemér* ig. vál. tag indítványt terjesztett elő az iránt, hogy a Turulhoz az 1907. évi folyam befejezte után, tehát a 25-ik évfolyam lezárta-
kor új Tárgy- és Névmutató adassék ki, mely az összes évfolyamok anyagára kiterjeszkedik. Az igazgató-választmány *dr. Fejérpataky László* másodelnök felszólalása után, tekintettel a társulatot ez időszert terhelő tartozásokra, az indítványt elvbén magáévá tette, de annak kivételére vonatkozó határozatát a következő év pénzügyi eredményétől tevéen függővé, későbbre tartotta fent.

A napirend ezzel ki lévén merítve, az elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére *id. Szinyei Fózsef* és *Varjú Elemér* ig. vál. tagokat kérte fel s ezzel az ülést bezárta.

SAKIRODALOM.

Farkasfalvi Mauks Ernő. Ungmegye muljából. Adalékok a vármegye középkori történetéhez, feltüntetve a Nagymihályi család történetének keretében. Szeded, Endrényi Lajos, 1905. Ara 1 korona. 8r. 127 old.

Szerző eredetileg Ungvármegyétől nagyobb terjedelmű, összefoglaló monográfiát szándékozott írni, csakhogy körülményei megakadályozták terve kivételében. Hogy fáradsággal gyűjtött jegyzetei ne veszzenek kárba, a fentebbi cím alatt főleg genealogiai adatait állította össze, első sorban arra törekedve, hogy egy család, a nagy szerepet játszott Nagymihályiak történetének keretében a megye nemesi társadalmának életével ismeresse meg olvasóit. Sajnos, a nyomtatott forrásokra levén utalva, munkáját ott zárta le, a hol fő forrása, a Sztáray-oklevéltár is befejeződik, az 1457-ik évnél s így csupán a középkorral foglalkozik, a mely egyrészt a nagy időbeli távolság, másrészt az adatok gyérebb volta miatt ránk nézve nehezebben érthető és nehezebben is rajzolható meg, mint a közelebb letűnt századok képe.

Kiváló érdeme szerzőnek, hogy ezen rég mult időkről is élvezhető rajtot nyújt könyvében. A száraz okleveles adatokból nagy ügyességgel nem csupán az eseményeket állítja össze, megeleveníti a korszak emberét is, élénk állítva a XIII—XIV. század hevü-lékény, kissé kapzsi, de a lovagi erényekkel is fénylő magyarját.

A vármegye régi családai közül nemcsak a Nagymihályiakkal foglalkozik bővebben, hanem úgyszólván valamennyi kiválóbb szereplő családdal. A Boksa, Beche-Gergely, Gutkeled, Bogáth-Radván, Ákos nemzetségek ungi ágain kívül a Lesztemérik, Bethleniek és Zbugyiaiak, Nátafalusiak, Csicseriek és Ormosok, Pálóciak, Dobók, Csebiek és a Drugeth dinasztia vannak sűrűbben megemlítve. Sok új adatot nem találunk róluk, mert, mint említettük, szerzőnk nyomtatott forrásokat használ, de azért a genealogus haszonnal forgathatja könyvét, a sok szétszórta apró adalékot jól csoportosítva együtt találja s meg van kimélve az oklevéltárak átböngészésétől.

A kötethez a vármegye fő- és alispánjainak név-lajstroma s a Nagymihályiak családfája van mellékelve.

E kis munkát sokat ígérő mutatványnak tekintjük Ungvármegye megirandó monografiájából, a melyre való hivatottságát a szerző kellőképen megbizonyította.

Ieridicus.

Der deutsche Herold. Zeitschrift für Wappen-, Siegel- und Familienkunde, herausgegeben vom Verein Herold in Berlin. XXXV. évf. 1904. 1—12. füzet.

A német szakfolyóirat mult évi folyamában bennünk közelebből érintő dolog alig található. Mind-össze két rövid értesítést tudunk kiböngészni a társulati ülésekről szóló jelentésekből. Az egyik egy «*Urkundenfund*»-ról szól, amelyre Richter Ede «*Direktor des archäologischen Museums zu Schemnitz (Ungarn)*» akadt. A nagy lelet egy XVI. századi ügydarab, amelyből kitünik, hogy Selmecz városa 1586-ban János-Györg brandenburgi választó lejedelem Blinkyling nevű alkímistáját gyilkosság miatt felakasztatta. A másik valamivel érdekesebb tudósítás I. Lipót királynak 1681. XII. 22. kelt azon armálisáról szól, amelylyel bizonyos *Wirth Györgyöt* a magyar nemesség kebelébe felvesz. Az armalist a következő évben Pozsony vármegyében hirdették ki. Nevezetnek az utódai azonban hamarosan hazát cseréltek; két fia, Mihály-Gottfrid és György-Frigyes, I. Józseftől 1710 nov. 18-án birodalmi nemességet nyert és Szászországba költözött át. 1740. VI. 4-ikén VI. Károly császártól birodalmi lovagságot és «*Eidler von Weydenberg*» előnevet kaptak. A család Poroszországban ma is virágzik.

Az évfolyam cikkei között általános érdeklődésre számotartó nem egy található; azonban azt kell látnunk, hogy kevés van köztük, a mely valamely komoly tárgyat tudományos szempontból tárgyalna; a többség a legaprólékosabb heraldikai és genealogiai különösségekkel kedveskedik az olvasóknak. Ez körülbelül megmutatja, hogy a Herold körül csoportosuló közönség merőben műkedvelőkből áll, akiket rendszerint csak az csatol a családtörténethez és czimertanhoz, hogy a maguk és rokonságuk leszármazása és családi története iránt érdeklődnek.

A legbecsesebb s a tudományt leginkább szem előtt tartó dolgozat a kiváló diplomatikustól, Mülverstedt magdeburgi főlevéltárnoktól való s ez a hübérur czimereinek alattvalóira átruházásáról szól. A szerző a Puli Strutz (Strausz) család XIII—XIV. századi pecsétéről vett példán mutatja be, miként cserélték el a régi családi sisakdiszt a hübérurával, jelen esetben az anhalti hercegekekével. Ez a középkorban szokásos czimerváltoztatás főleg azért érdekel bennünket, mert e közt s a magyar főrendűek azon szokása közt, hogy czimereikbe az ország — illetve az uralkodó-jelvényeit vették fel, bizonyos rokonságot látunk.

Gaisberg-Schöckingen Frigyes báró a tornatársaságok jelvényeiről nyújt tájékoztatást. Természetesen csak a németországiakkal foglalkozik s az egyebütt fennállottakról (Anglia, Franciaország, Svájc) nem vez tudomást.

Már az egzotikumok közé tartozik *Strohl* terjedelmes és számos ábrával kísért cikke a japánok családi czimereiről, amelyeknek a nyugati, középkori eredetű czimerekhez ép annyi közük van, mint akár a vadak totemjeinek. Hasonló jellegű *Knud Hansen* (Detroit, Michigan, Egyesült-Államok) terjedelmes dolgozata az északamerikai Egyesült-Államok családtörténeti mozgalmairól. Az ebben felhozott adatok mutatják, hogy a «szabad» jenkik földjén gonoszabbul szedi áldozatait a czim- és rangkorság, mint az öreg Európában. Boldog, a ki valamely uralkodóháztól eredtettheti le magát, habár huszszoros töréssel is, és külön speci-alistájuk van, Mr. Charles H. Browning, aki ezekkel

foglalkozik. Minő módon, arra példa a Dewey család története, a melyben az első Browning-féle ős — *a szászok istene: Thor*.

Dr. Hauer (Pekingből) a kínai uralkodóház terjedelmes leszármazásával szolgál, amely «az eddig ismerteknél sokkal hitelesebb». Mi hasznát veszik német szaktársaink s mi örömük telik benne, nem tudjuk.

Van azután az évfolyamban, részben igen rövid és hiányos ismertetés kíséretében, néhány szép siremlék képe. Érdekes közöttük a 10 napos korában elhunyt Woyrisch Menyhértnek kb. a XVII. század közepéről való *alagos* emlékköve, a melyen a kis babának kifaragott képmása inkább idős egyházi férfit, mint piczike gyermeket mutat. Durván faragott, de gót izlésben szépen megszerkesztett sírkő Wilhelm vom See bajor apáté, 1452-ből. Egy 1474-ből való emléken, a melyet Neuvestedt Kristóf nagyanyjának állíttatott, a legrégibb páros-czimerrek egyikével találkozunk.

Több közlött régi, czimeres üvegfestmény között feltűnik a magyarországi sz. Erzsébetről nevezett marburgi templom két pompás XIV. századi ablakának színes képe, mindkettő a Schweinsbergi Schenk bárók czimerével. Régi czimerkönyvek és tekercekről is történik említés, a legrégibb, a melyből színes mutaványokat is kapunk, egy XV—XVI. századi olasz armorial, nem éppen szép, itáliai jellegű czimerábrákkal.

A németek a legkitünőbb heraldikai forrásokat, a régi czimerleveleket rendszerint mellőzik. Ez évfolyamban is mindössze három középkori armális rövid ismertetését találjuk; az első III. Frigyes császártól való s 1459. IV. 18. Bécsújhelyben kelt Ulentaler mk. Herwart Jakob, Henrik és Lukács részére; a második teljes szövegében *Theiner Monumenta Poloniae*-jéből van átvéve; ezt II. Pál pápa adta 1469-ben a boroszlói Eysenreich Lukácsnak és rokonainak; a harmadik pedig Cornaro Catalin, ciprusi királynő czimeradományja a szintén boroszlói származású Raszlawitzi Rindfleisch János részére 1485-ből, még pedig olasz nyelven. A két utóbbi szövegére nézve meg sem közelíti hasonló korú armálisaink kifogástalan diplomatikai stílusát; egy ik sem áll e tekintetben magasabb fokon Anjoui királyaink armálisai szövegeinél. Így a ciprusi királyné minden pontosabb körülírás nélkül Ciprus czimerképét adományozza kitüntettjének, megengedve, hogy azt az illető saját czimerével tetszése szerint egye-ithesse.

Jellemző különösség számba megy az a hír, a melyet a társulati ülések egyikén jelentett be a társaság pénztárnoka s legbuzgóbb munkatársa Kekule István kamarás, amely szerint Németországban az Urnak 1904. évében a polgári czimerleveleket osztogató legutolsó hatóság is beszüntette működését, még pedig — önszántából. Volt pedig ez a hatóság

«Die Kaiserlich Leopoldinisch-Karolinische Deutsche Akademie der Naturforscher»,

a mely még *ujabb időkben is osztogatta czimeres diplomáit*. Valóban, néha megdöbbentő adatok kerülnek napvilágra a legönérzetesebb *Kulturvolk* életéből.

Azonban tagadhatatlan, hogy mindig lehet valamit tanulni német szomszédainktól. Az, a mit a Herold múlt évi 4. számának szerkesztői üzeneteiben olvasunk,

minden esetre megszívlelendő lenne a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság részéről is. Történt ugyanis, hogy a Heroldnak egy társulati tagja beküldte a saját családjára vonatkozó jegyzeteit «közlés céljából». A válasz elutasítást tartalmaz. «Ezek a tudósítások — írja a szerkesztőség az illetőnek — Önt és családja tagjait ugyan érdeklik, de a Herold többi olvasóit alig. A Herold szerkesztősége a társulati tagokkal szemben közleményeik kiadásában a legmesszebb menő előzenyiséget tanusítja, hanem (a mint többszörösen, egyhangú társulati határozattal is megállapított) *megengedhetetlen, hogy valaki még élő családokról terjedelmes adatokat a társulat költségén nyomasson ki, ha csak ezek az adatok nem közérdekűek. Ha azonban Ön hajlandó a nyomdaköltségeket viselni, akkor a közlésnek semmi sem állja útját*».

Azt hiszem, ehhez nem kell magyarázatot fűzni.

Csekei.

Kérelem a Turul olvasóihoz!

Két oldalról is megkeresés érkezett hozzám az iránt, vajjon nem tudnék-e családi irataimból a zalamegyei Hanyi családra, nevezetesen a 16-ik század végén élt Hanyi Balázssra vonatkozólag felvilágosítást nyújtani.

Irataim igazolták, hogy a Hanyiak a Gyömöreyekkel együtt birtak Gyömörön és Sárosdon is ingatlanokat; hogy Hanyi Balázs és fiai a Gyömöreyekkel együtt pereltek a devecseri Choron család örökösével, Nádasdyval; hogy Hanyi Balázs 1611-ben még élt és főbirája volt a megyének.

Ezen minőségében a Gyömöreyeknek bizonyos dolgában Hanyi Balázs és esküdtje jártak el és az eljárásról felvett bizonyáglevelél el van látva Hanyi Balázs czimerpaizsának lenyomatával.

A czimerpaizsban, egyezőleg a Gyömöreyekével, egy szívet találunk, melyből 3 stilizált rózsza emelkedik ki. Csupán a Gyömörey czimer holdja és csillagja hiányzik.

Hogy Hanyi Balázs a saját czimerét használta, kitűnik abból, hogy H. B. betűt is vésetett a rózsák fölé.

Már most arra nézve kérek utbaigazítást:

1. Volt-e szokásban az akkori időben, hogy egymással nem rokon családoknak ugyanazon jelvényű czimer adományoztatott?

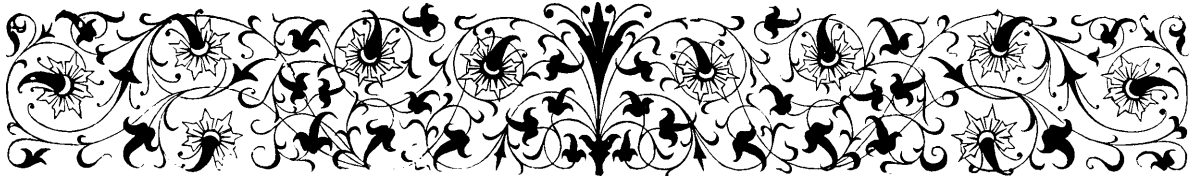
2. A czimer hasonlóságából lehet-e arra következtetni, hogy azok tulajdonosai ugyanegy családnak tagjai, habár az egyik más nevet vett is fel?

Szíves válaszokat a szerkesztőséghez czimezve kér

Gyömörey Vincze.

Helyreigazítás.

A Turul ez évi II. füzetébe két értelemzavaró sajtóhiba csúszott be. Az egyik a 87. lapon, a hol a 8. és 9. sorban e helyett: «a melyet N. Lajos királyunk körülbelül haláláig használt», ennek kellene állni: «a melye körülbelül N. Lajos királyunk haláláig használt» (t. i. a város). A másik a 88. lap utolsóélelőtti sorában van, a hol *alguatzonius* áll, *alguatzirius* helyett. Szerk.

ADATOK A KAR HERALDIKAI SZEREPLÉSÉNEK TÖRTÉNETÉHEZ.

(Egy táblával és egy czimerképpel a szöveg között.)

A heraldikai kutatásnak egyik érdekes tárgya: egyes czimeralakoknak fejlődését és átalakulását különféle nemzeteknél, különböző korszakokon át követni. A heraldikai izlés majdnem minden nemzetnél másképen érvényesül; itt a természetből vett képek uralkodnak, ott pedig a heraldikának van nagyobb kelete. Vannak ismét motívumok, melyek bizonyos határok közé szorított területeknek heraldikai különlegességét képezik; mint például, hogy mást ne említsünk, a régi német birodalom némely vidékén az üst-horog (Kesselhacken), másutt pedig a stilizált párducz. Spanyolországban a mohamedán mór befolyásra vezethető vissza ama szokás, hogy a pajzsba szöveget, mondatokat, néha egész verseket beírják; a skót czimerekben pedig gyakran található a királyi pajzsból kölcsönzött, kívül-belül liliummal díszített lebegő kettős keret.

A magyar heraldikának ha nem is kizárólagos tulajdona, de igen gyakran használt, kedvelt alakja a *kar*, mely többnyire harcra, néha békes foglalkozásokra emlékeztető tárgyakkal kapcsolatosan szokott szerepelni. Nincs olyan czimergyűjteményünk, mely a magyar czimereknek csak megközelítőleg is teljes számát adná; hiányzik tehát az anyag, mely pontosabb számitást lehetővé tehetne, de nem igen fogunk csalódni, ha azt állítjuk, hogy a magyar czimereknek 25%-ában kar fordul elő. A társaságunk által 1905. évben kiadott Nemzeti Zsebkönyv második része *kétszázhat* (nem kétszázötven!) család czimerét közli; ezek között — pajzsban és sisak-

diszben — *ötvenötben*, tehát több mint negyed-részében találtuk meg a kart.

Tudvalevő, hogy a karnak, mint czimerképnek közkedveltsége folytán nemcsak a czimerrel nem bírók választották azt jelvényül; akadtak családok, melyek érette régi czimerüket is feláldozták. A Hunt-Pázmán genusból származó Vajday († 1500 táján) és Jánoky († 1740 körül) családok ősi czimerüket, a holdat és csillagot, a Zsigmond király által 1431. évben adományozott új czimerrel cserélik fel: kék pajzsban arany koronából két ezüstruhás kar emelkedik ki, markaikban három-három leveles és száras rózsát tartva (Turul, 1890. 112. l.) A Békássy család pedig kardot tartó karral helyettesítette 1417. évben adományozott czimerét (Turul, 1898. 39. l.). Mások megtartják ugyan régi czimerképüket, de azt — például halat, liliumot stb. — kar markába helyezik. Különösen a törökkel való hosszú háborusodások korszakában a kardot, hegyes-tört, zászlót stb. tartó kar a harcias nemesség par excellence jelképévé válik; czimerbővítések alkalmával ezzel «javítják» meg a királyok a kitüntetendők régi czimerét; példa erre a Ghyczy család 1564. évben, Erdődy cs. 1565., Kubinyi cs. 1578. és Abaffy család 1609. évben adományozott czimerbővítése. Kevésbé érintette e divat a czimerükhöz jobban ragaszkodó Zrinyi, Drugeth, Széchy, Perényi-féle nagy dinasztiaikat.

Figyelmére méltatta e czimerképet heraldikánk nagymestere, Csoma József is; nagy tudó-

mánynyal megírt terjedelmes dolgozata: A kar a magyar heraldikában (Turul 1898. 14. l.) teljes képét adja annak, hogyan jelentkezik és fejlődik a kar a magyar czimerekben, és hogyan jut itt bizonyos körülmények között olyan szerepre, mely a hazai heraldika jellemző különlegességét képezi.

Talán nem lesz érdekelő valónak, ha magyar czimereink ezen kedvelt alakját a külföldre követve, összehasonlítjuk, mennyiben tér el ottani szereplése a hazaiétól.

Míg nálunk a kar általában a harczias vitézségnek, a férfias tetterőnek kifejezője: addig nyugaton a legkorábbi példái, melyekre már a tizenkettedik században, a mai értelemben vett czimerek keletkezésével majdnem egyidőben akadunk, teljesen más jelleget mutatnak. E korszakban a francziáknál, angoloknál, németeknél stb. ezen czimeralak rendszerint nem a bátor harczosnak félelmetes fegyverforgató karja, hanem női kar, a szerelemre gerjesztő, bájos női test gyöngéd tagja. Ennek magyarázata a lovagias középkor romantikus nőkultuszában található meg. «Ha a világon nő nem volna, hová lennének a lovagok? mi által lennének híresek? mi adna nekik bátorságot?» kérdezi a «Frauen-ehre» szerzője (1230 előtt). A lovag, hadbaszállás vagy harczai játék alkalmából, választott hölgyétől szerelmi zálogképen valami ruhadarabot, kendőt vagy más ilyenfélét kap, melyet pajzsára, sisakjára erősít vagy zászló gyanánt kopjájára tűz. Ezen célra leggyakrabban a hölgy *ruhájának ujja* szolgált. G. A. Seyler; «Geschichte der Heraldik» című nagy munkájában erre nézve sok érdekes adatot sorol fel (142. lap. Das Minne Kleinod cz. fejezet); azokból, melyek tárgyuknál fogva cikkünk keretébe bele illenek, néhányat alábbiakban fel fogunk használni. Wolfram von Eschenbach «Parcival»-jában (1212. év táján) egy kis leányka, Obilót, ruhájának ujját Gáwán királyfinak adja, ki azt sajátkezüleg pajzsára erősíti; a leányka jobb karja meztelen marad. A viadal után Gáwán pajzsáról lefejt az átszurt és összevagdalt ujját, és visszaadja Obilótnak, ki azt karjára ölti. Hartman von der Aue (1190. kör.) Erec című művében leírja a lovag három pajzsát; mindegyiken női ruhaujj van. A ruhaujjat e régi német verselők *frouwen-ermel* vagy *mouwe* néven említik; *mouwe* hollandi

nyelven most is ruhaujjat jelent; innen származik a «muff» szó.

Az ilyen szövetből kiszabott ruhaujjat a pajzsra erősítették, és rendszeren odafestették a kezét is. Hogy e ruhaujj és a kar között nem igen tettek különbséget, azt abból is látjuk, hogy a két alak váltakozva szerepel ugyanazon család czimerében. Különben is az egykoru pecsétek igazolják, hogy az említett költők olyan eseményeket beszélnek el, melyeket az életből vettek, vagyis kortársaik is akként díszítették pajzsukat, mint a verses regények hősei. Egyednek, a Trier felett fekvő Conz várnagyának 1199. évi pecsétje mezején: bő ujjba bujtatott kar kezében rózsaszerű virágot tart; a ruhaujj elől a kézfejnél zsákszerűen lelógó nyulványnyal van ellátva.¹ Ugyancsak virágot tartó női kar, hasonló ruhaujjban szerepel Lössnich-i János 1268. évi pajzsalaku pecsétjén. A virág itt mindenestre a kar női jellegének kifejezése; ismeretes, hogy a középkori heraldikai ábrázolás a species megjelölésére ilyenféle járulékokat használ fel; azért tart a farkas fogai között bárányt, a róka ludat vagy tyukot.

Itt önként felmerül azon kérdés: vajon a legrégebbi magyarországi példák nem női kart ábrázolnak-e? Egerváry Mihály vasvármegyei alispán 1365. évi pecsétjén meztelen (?) kar *égerfadgat* tart; Szepesi Jakab országbíró 1378. évi pecsétczimere: pávatoll legyezőt tartó kar. A Sente-Mágócs nemzetségből eredő családok czimerének közös ábrája: három virágot (rózsát vagy liliumot, tartó kar, mely az Alsáni család czimerében koczás pajzső alatt szerepel. A Kende és Kölcsey czimerben, valamint az említett Egerváryban is — a modern ábrázolás szerint a kar pánczélos; ebben alkalmazkodik az általános magyar divathoz, mely a karban férfias, harczias jelvényt lát ott is, a hol az a növényvilágból stb. vett békés, nőies tárgyat tartja. Igaz ugyan, hogy a női kar a XIV. században már a külföldön is — hogy úgy mondjuk — divatját multa, de mint látni fogjuk, a határozottan férfias jelleg inkább a későbbi korszakban mutatkozik.

¹ Prof. Dr. Hauptmann: Zehn mittelrheinische Wapengruppen. II. *Die Gruppe mit dem Frauenarm*. Jahrbuch der K. K. heraldischen Gesellschaft Adler. 1900. 8 l. és 3. tábla 39. a. szám.

Igen korán jelentkezik a kar a flandriai és francia nemesség czimerében. Balduin, Mortagne ura és Tournai (Doornick) várnagya, 1191. évi lovaspecsétjén, pajzsán kart visel. Ugyanezt használják utódjai 1217., 1226. és 1234. évi pecsétjeiken; utóbb a kar helyett keresztet vesznek fel, mely már az 1238. évben előjön; ez a Mortagne család végleges czimere: aranyban veres kereszt.¹ Mortagne-i Roger, Espierres ura, 1275. évi lovaspecsétjének ellenpecsétjén a két jelvényt egyesíti: a keresztet zászlót kar tartja; itt tehát a kar női jellegét már elvesztette, ámbar — különösen pecsétteken — nem ritkán látható zászlót tartó női alak, a pecsét tulajdonosnője.²

Lille várnagyai közül Vilmos 1235. évi és II. János 1237. évi pecsétjeiken a kart evetbőrös (vairé) pajzsban viselik. Később ezen család is más czimert: arany pajzsfős veres pajzsot vesz fel; ezen újabb jelvény már egy 1242. évi pecséten szerepel.³

Touraine egyik legfényesebb nemesi háza a Preuilly család; Geoffroy de Preuilly már az 1066. esztendőben lovgias harczjátékot rendezett, mely állítólag Franciaországban a legelső volt. Utódja, szintén Geoffroy, 1218. évi négy sasos czimerpajzsán kar is ábrázoltatik; ez, úgy látszik, személyes jelvény, igazi Minne Kleinod; utódjainál, kik aranyban váltakozó számu (3—16) kék sasocskákat viselnek, a kar nem fordul többé elő.⁴

A heraldikus karnak több rajzát közöljük (Gelre heroldnak a tizennegyedik század végén keletkezett Wapenbockjából.

Lössnich. Veres pajzsban, mely keresztcságú, hegyeslábu sárga keresztcsécskékkel (croisettes recroisettes au pied fiché) van beszőrva, kéköves sárga gyűrűt tartó, sárgával diszitett fehér ujjba öltöztetett kar. Sárga sisak, zöldbélleses hermelin takaróval. Sisakdisz: hermelinkalap, két oldalt egy-egy pávatoll-forgóval. (1. ábra.)

Mint fentebb láttuk, a keresztcsécské és a virágot helyettesítő gyűrű újabb járuléka ezen 1376. esztendőben kihalt család czimerében.

Villiers (a francia király kíséretében). Sárga

¹ Louis Bouly de Lesdain: Notes sur quelques changements d'armoiries aux XIIe et XIIIe siècles. 9. lap.

² Id. 12. lap.

³ Id. 7. lap.

⁴ Id. 13. lap.

pajzsfős kék mezőben hermelin ujjba öltöztetett kar fehér kézzel. (5. ábra.)

A fényes, történelmi hírű de Villiers de l'Isle-Adam család czimere. A modern heraldikusok félreismerve a kar női jellegét, a ruhaujj lelógó részét az egyházi ruhatár egy darabja után: maniple néven blazonálják. Összehasonlításképpen itt adjuk a czimert mai alakjában, melynél a mező arany, a pajzsfő kék. (13. ábra.)

Hardouist (Rajna-menti család). Sárga pajzsban az oldalakból benyuló, könyökeiknél egymást keresztező két kar, zölddel diszitett veres ruhaujjban; a kéz fehér. H. Henrik lovag czimere. (8. ábra.)

Ezen beszélő czimer: harde vuist, Gelre herold művében talán az egyetlen, mely minden kétséget kizárólag, határozottan férfikart, még pedig kemény öklüt, ábrázol.

Névtelen (a magyar király kíséretében). Sárgában fekete vadkanfőt, veresruhás kar támaszt; a ruhaujjat sárga gombok diszítik. (7. ábra.)

A vadkanfő és kar eme sajátos egyesítése a lengyel Swinka czimertörzse. Modern források más mázakkal, és *növekvő nőalakot* ábrázoló sisakdiszszel adják.

Hee Yrumerain. (A magyar király kíséretében) Veresben alul félgyűrűbe végződő fehér nyilvas, hegyével felfelé. Sisakdisz: kékruhás karpár; a kéz természetes színű; a ruhaujjon kívül sárga gombsor. Ez a lengyel Ogoúczyk czimer; újabb adatok szerint a hozzávaló sisakdiszben két meztelen női kar fordul elő. (4. ábra.)

Kettős kar — úgy pajzsban mint sisakon — már a legrégebb időkben is előfordul; példákat erre a lovagi költészetben is találhatunk. Az 1260. táján keletkezett Meleranz-ének hosszadalmasan írja le hősének sisakját; két kar: egy kékruhás lovagkar, és egy veresruhás női kar disziti; az aranygyűrűs ujj, fehér kezek egymásban nyugszanak «mint mikor a férfi hűséget fogad a nőnek, hogy soha el nem hagyja». Meleranz királyfi pajzsán is kettős kart visel. A karinthiai ✱ Welz család ősi czimere a fenti idézetnek mintegy megérzékítése: veressel és ezüsttel hasított pajzsban, elől ezüst pánczélos lovagkar, hátul veresruhás női kar, egymás kezét szorítja (14. ábra.)

A férfi kar tehát mindkét esetben csak a női karnak kísérője és mintegy kiegyesítője.

A zürichi Wappenrolle 388. sz. czimere a pajzsban és a sisakon két fekete ruhás kart mutat olyan helyzetben, mint az Inmerain sisakdiszében, úgy, hogy csak a két kiterjesztett kéz hüvelykujja érinti egymást. Ezt — az elzaszi *Ezelmarx* család czimerét, H. Runge, a Wappenrolle kiadója, *beszélőnek* tartja; szerinte a számárfület mutató kezek jelentése: Esel, merk's!

Ananderdeel (Annandale, a skót király hűbérese). Sárgában, veres pajzsfő alatt ugyanolyan harántkereszt. Fehér sisak; disze: czölöpösen állított jobb kar, természetes színű kézzel, két ujj áldólag felemelve; a kar ruházata, a csuklónál három gombbal ellátott szűk fehér ujj, e felett bő veres ruhaujj; a korona vagy tekercs helyett felhőkoszoru, mely alatt a bő veres ruhaujjon a pajzsbeli czimer ismétlődik. (2. ábra.)

Ide tartozik a Bruce család czimere is. Ennek a tagjai Annandale grófságot birták s belőle erednek I. Róbert és II. Dávid skót királyok. Gelre herold a skót király czimerében a sisaktakarón a Bruce czimert ábrázolja. A Bruce család másik régi jelvénye: ezüstben veres nyelvű és karmu kék oroslán. Több ágban virágzik, (Bruce Earl of Elgin and Kincardine; Bruce lord Burleigh, Bruce baron Aberpare stb.); némelyik megtartotta a régi sisakdiszt, de változott alakban: pánczélos kar arany királyi pálcát tart; a hozzá tartozó jelmondat: Fuimus, czélzással a család azon tagjaira, kik a skót királyi trónra kerültek.

A felhőből kinyuló karnak érdekes blazonálását találjuk a Vadkerti és Szentgyörgyi Vincze családnak Zsigmond király által adományozott czimerlevélben, hol az leírásában angyali karnak mondatik: ... angelicæ manus cum brachijs subrubei seu præsilini coloris *de coelo* prodeuntes ...; a felhőből kinyuló karokat barackvirágszínű mez fedti.¹

Sir Robbert Colleville (Sir Robert Colleville skót lovag.) Fehérben fekete, horgonyvégű kereszt, erősen behajlított ágakkal (croix recerclée). Sárga sisak zöld takaróval; sisakdisz: sárga torony, melyből kékruhás kar emelkedik ki; az ujjat az előkaron három sárga gomb disziti; a fehér kéz sárga nyelvű ostort tart, melynek három ága csillagban végződik. (3. ábra.)

¹ Turul, 1883. 82. lap.

A Colville lord Colville of Culross skót család czimerében a kar kezében levő ostor hasonlít az önostorozók által használthoz.

A vallásos vonatkozású Bruce és Colleville czimerhez sorakoztatjuk még Gelre herold Wapenbockjából egy aragoni ur czimerét:

Die Marques de Villena (Villena marquis-ja). Hasított pajzs: elől a prades-i grófok czimerpajzsának jobb fele; czimerük haránt négyelt: 1. és 4. Aragon: sárgában négy veres czölöp; és 2. és 3.: kékben elszórt sárga lilomokon veres tornagallér három függővel; — hátul vágott; fenn veresben sárga szárnyas fehér kéz, sárga markolatos fehér kardot tart; lenn mint a Prades czimer 2. és 3. mezeje. Gelre heroldnál a tornagallér fehéren maradt. (9. ábra.)

Az ezen czimer szerkezetében szereplő kardos szárnyas kéz a Manuel család czimere; a régi heraldikusok ezen czimeralakot is *angyali karnak* blazonálják.

Itt említjük fel a karral olyan rokon és vele olyan szoros viszonyban álló női ruhaujjnak további szereplését, mely majdnem kizárólag Angolországra szorítkozik. Láttuk a Villiers de l'Isle-Adam czimernél, hogy annak fő motívumát mennyire félreismerték és elferdítették; ugyanez történt más esetekben is. A mai belga és németalföldi tartományokban gyakran találunk *csuklyát* ábrázoló czimerképeket; ez többnyire a női ruhaujjnak értelmetlenség folytán elferdített alakja.

Azon angol családok közül, melyek a női ruhaujjat viselik czimerükben, első helyen a Hastings családot említjük; különféle mázakban már a tizenharmadik század óta használják; a főág, a prebroke-i grófok vonala, aranyban veres ujjat viselt; másik ágazata pedig ezüstben feketét, ez látható itt a Gelre herold után közölt ábrán, és ugyanezt viseli máig a huntingdon-i gróf.

A cærlaverocki verses krónika így éneкли (1300. évben) meg a vár vivásánál szereplő család egyik tagját:

Celui ki honour enseigne
Johan de Hastings a nom . . .
Escu avoit fort e legier
E baniere de œvre pareille
De or fin a la manche vermeille . . .

A ✱ Mohun család tagjai a ruhaujjat és a női kart is használták; itt látható a Somerseti gróf

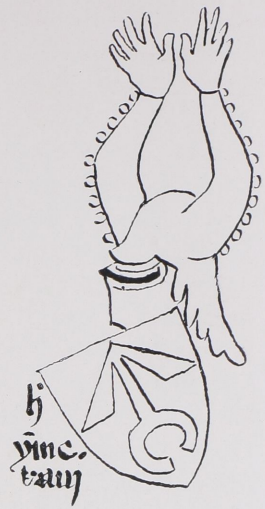
I.

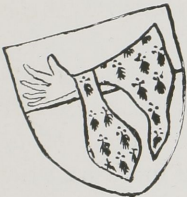
2.

3.

4.

5.

6.

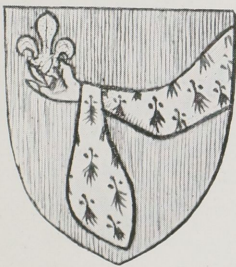
7.

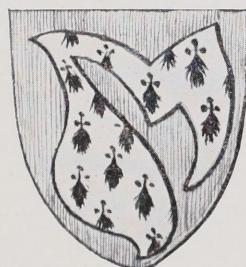
8.

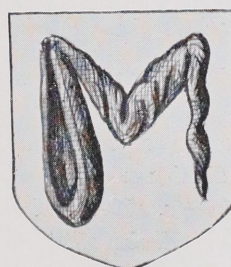
9.

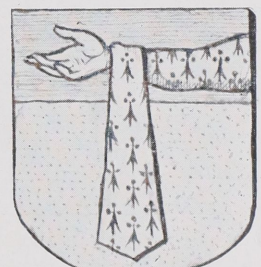
10.

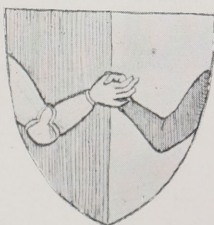
11.

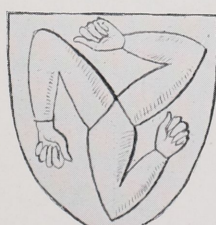
12.

13.

14.

15.

16.

A KAR A HERALDIKÁBAN.

1. Lössnich.	5. Villiers (régj).	9. Villena.	13. Villiers (új).
2. Ananderdeel.	6. Hastings.	10. Mohun (Somerset).	14. Welz.
3. Colleville.	7. Swinka.	11. Mohun.	15. Tremaine.
4. Heer Inmerain.	8. Hardouist.	12. Hastings.	16. Sz. Ferencz-rend.

czimere: veresben hermelinujjas kar kezében arany lilomot tart; lord Mohun pajzsán hasonló mázakkal pusztán a ruha ujját viseli (l. a 11. és 12. ábrákat).

Bár megmaradt a tudat, hogy e czimerkép ruhaujjat ábrázol, a stilizálás annyira kivetkőztette eredeti formájából, hogy az újabb heraldika a «rosszul szabott» jelzõt adta hozzá (mauche mal taillée). Itt adjuk a huntingdoni gróf czimerpajzsát, a mint azt a modern Peerage-könyvek ábrázolni szokták, a természetet megközelítő formában.

Ugyanezen naturalizáló törekvés észlelhető a mecklenburgi hercegek nagy czimerében is, hol a stargardi czimer női karját, a «mouwe» nélkül, meztelenül ábrázolják; a ruhaujj lelógó részét pedig a csuklóra kötött lebegő kendő pótolja.

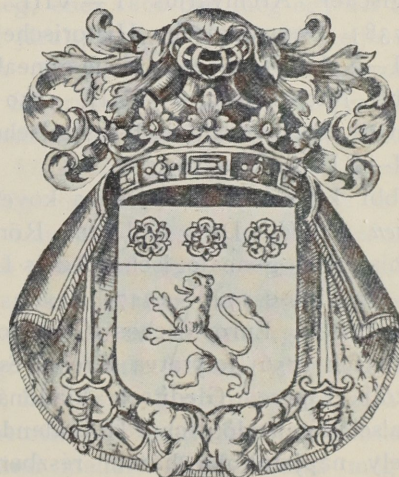
A karnak heraldikai szereplésére még egy angol példát mutatunk be, a cornwallisi Tremaine család beszélő czimerét, veresben három aranyruhás kar a pajzs szívéen össze illetve; természetes színű kezük ökölbe szorítva. Emberi lábnak ilyen hármassal összetétele már az ókorban is ismeretes. (15. ábra.)

A kar az egyházi és világi rendek jelvényeiben is szerepel. A középkori lovagrendek vagy lovagi társaságok között az Albrecht osztrák herceg által 1433. évben alapított sasrend jelvényében: felhőből kinyuló kar vesszőcsomót tart. Ugyancsak valamely lovagi társaságnak jelvénye: arany felhőből alányuló, bő, lelógó, csipkészlű ujja öltöztetett két kar, egymás kezét szorítja; a jobboldali kar ruházata sárga, széles fehér szegélylyel, a bal karé egészen sárga; ez az arlbergi szent Kristóf confraternitás könyvében a magyar sárkányrend jelvényével együttesen szerepel a *von Dachsparg* család egyik tagjának czimere mellett.¹

Az assisi szent Ferenczről nevezett kolduló szerzetesrend (Ordo Seraphicus Sancti Francisci) a szent alapító életéből vett esemény emléként örzi meg czimerében: veresben (vagy kékben) dicsfénytől körül sugárzott latin kereszt lábánál két, a felhős pajzstalpból előnyuló kar keresztezi egymást; az egyik a rend barna csuhájának bő ujjába van öltöztetve; a másik meztelen; mind-

kettőnek nyitott tenyerén a véres stigma (l. a 16. ábrát). A mázakat illetőleg ingadozók az adatok.¹

Bizonyos esetekben a kar nemcsak a pajzsban és a sisakon szerepel, hanem mint külső járuléka a pajzs mellett talál helyet. Így V. Gerhard holsteini gróf 1342. évi pecsétjén két harántkeresztbe helyezett kar látható, a jobbkar a sisakot, a bal pedig a pajzsot tartja.² Bernát regensteini gróf pecsétjén pedig a pajzsot mintegy átölelő kar, föléje emeli, a czimeres sisakot.³ Tekintetbe véve, hogy a veringeni grófoknak több⁴ XIII. és XIV. századbéli pecsétje a tulajdonos és nejének képét adja, a mint utóbbi a sisakját férjének nyújtja: nem habozunk a holsteini és regensteini grófok czimerét kísérő karokat szintén *női karnak* nyilvánítani. Seyler szerint a legrégebbi ismert példája a valódi pajzstartóknak Scharfeneck-i Henrik 1292. évi pecsétjén található fel; a pajzs mindkét oldalán egy-egy hölgy áll, belső kezét a pajzs felső szélére támasztva; a jobb oldalon álló hölgy *rózsát*, a másik pedig *lilomot* tart.⁵ Az előbb említett két esetben feltehető, hogy egész nőalak helyett annak karja — pars pro toto — ábrázoltatik.

A régi francia királyság heraldikájában a kar mint hivatali rangot jelző külső járuléka, a

¹ Joh. E. V. Kirchberger, Die Wappen der religiösen Orden. Jahrbuch der K. K. herald. Gesellschaft Adler, 1895. 507. lap.

² Seyler id. m. 464. l.

³ Id. Tab. II. Nr. 4.

⁴ Id. 143. lap.

⁵ Seyler, Geschichte der Heraldik. 464. lap.

¹ Prof. H. G. Ströhl: Herald. Atlas. Tafel XXX. Nr. 1. és Tafel XXVI. Nr. 4.

legfőbb országos méltóság jelzésére volt hivatva. A connétable czimerpajzsa alá két, felhőből előtörő kifelé fordult pánczélos kart helyezett, mely markában a pajzs oldala mentén királyi kardot emel. Rajzunk az 1626. évben elhalt François de Bonne, Duc de Lesdignières connétable egykoru czimerét ábrázolja.

Itt megemlítjük, hogy az újabb francia heraldikának a jobbkar és balkar megjelölésére külön műszavai vannak, de ezeknek használatában nincs egyöntetűség; egyesek ugyanis eltérően a szóserinti értelemről; dexter, a, um — sinister, a, um és a γειρ: szókból csinált megjelöléssel a pajzs baloldalából benyuló kart *dextrochère*-nek, és a jobboldalról benyulót *senestrochère*-nek nevezik.

A heraldika hanyatlásával a külföldi czimerekben is elszaporodnak a kardot, bárdot stb. tartó karok; jellegük nem igen üt el a magyar czimerekben olyan gyakorta előforduló karokétól. Általában azt tapasztaljuk, hogy a francia, angol stb. heraldikai izlés szivesebben a sisakdiszben látja a kart; pajzsban aránylag sokkal ritkábban fordul elő mint nálunk, hol annyira divatos a sisakdisztermészetű alakoknak a pajzsba való helyezése.

Összegezve a cikkünkben felsorolt adatokat, eredmény gyanánt azt a tételt állithatjuk fel, hogy az élő heraldika korszakában a czimerekben szereplő karban többnyire női kar ismerhető fel; az egykoru csekély számú magyar példák is ilyenek. GHYCZY PÁL.

A GENEALOGIA KÖZÉP- ÉS ÚJKORI FEJLŐDÉSE.

(Harmadik, befejező közlemény.)

A genealogia időszaki irodalmát *Ranfft Mihály*¹ nyitotta meg a következő folyóiratokkal: Genealogischer Archivarius I—VIII. Lipcse 1731—1738; Genealogisch Historische Nachrichten I—XII. 1739—1749; Neue genealogisch-historische Nachrichten I—XIII. 1750—1762; Fortgesetzte neue genealogisch-historische Nachrichten I—XIV. 1762—1777.

További kiadványok e téren a következők: *Gauhen J. Fr.* Des heiligen Römischen Reichs historisch-genealogisches Adels-Lexicon, Band I—II. Lipcse 1740—1747.

Schumann G. Europäisches Genealogisches Handbuch für 1756 (folytatva Krebel és Jacobi Chr. F.-tól). Lipcse, Gleditsch kiadónál.

Gotha'scher genealogischer Hofkalender, 1763 óta, amely napjainkban három részben (uralkodók, grófok és bárók) jelenik meg, és pedig a «Gothacher Taschenbuch der gräflichen Häuser» 1825. «Taschenbuch der freiherrlichen Häuser» 1848 óta jelenik meg.

«Taschenbuch der Ritter-und Adelsgeschlechter» Brünn 1870—1894.

¹ Született 1700-ban a Lipcse melletti Güldengossán; 1749 óta lelkész az Altenburg melletti Grosstechauban; meghalt 1774-ben.

«Taschenbuch der bürgerlichen Familien.» Berlin, 1889 óta, melyből 1903-ban már a 10-ik kötet jelent meg.

A monographiák első sorban a császári családokat tárgyalják, pl:

Bettinger János Ádám (Zweibrückenből), Exercitatio genealogica de familia augusta Carolingica, Altdorf 1725.

Köhler irt 1722-ben a frank császárokról, 1725-ben a Karolingokról, 1731-ben a szász császárokról és a Hohenstaufiakról. *Hoffmann János Vilmos* 1731-ben a Babenbergekről. *Pregitzer János Ulrik* 1730-ban a Würtembergi családról.

Nagyobb szabású művek:

*Schöpflin János Dániel*¹ «Historia Zaeringo-Badensis» Karlsruhe 1763—1766. Tom I—VII. (a II. kötettől kezdve Koch-tól folytatva).

Hergott «Genealogia diplomatica augustæ gentis Habsburgicæ». Bécs, 1737—1738, 3 köt.

Eccard J. G. 1721-ben szintén a Habsburg családról.

Furer C. G. 1722-ben a frank császárokról.

Gebhard I. L. 1736-ban a Merovingokról.

Az országos és az egyetemes genealogia tágabb terén működtek többek között a következők:

König Bdlint Genealogische Adelshistorie der chursächsischen Geschlechter. Lipsce, 1727—1736.

Hörschelmann F. L. A. Sammlung zuverlässiger Stamm- und Ahnentafeln verschiedener adelicher und freierlicher Familien. Koburg, 1774.

Gebhardi L. A. Genealogische Geschichte der erblichen Reichsstände Teutschlands, Bd. I—III. Halle, 1776—1785.

Gatterer János Kristóf Handbuch der neuesten Genealogie und Heraldik, Nürnberg 1761.

*Pütter János István,*¹ Tabulæ Genealogicæ ad illustrandam Historiam imperii Germanici. Goettingæ, 1768 (többnyire Hübner szerint, házassági összeköttetések nélkül).

Estor I. G. Praktische Anleitung zur Ahnenprobe. Marburg, 1750.

Voigtel Traugott Gotthelf: Genealogische Tabellen zur Erläuterung der europäischen Staaten-geschichte. Halle, 1811, Supplementband 1829.

Oertel F. M. Genealogische Tabellen zur Staatengeschichte der germanischen und slavischen Völker im XIX. Jahrhundert. Lipsce, 1846. Ujjonnan kiadva 1857-ben. Igen kedvelt és annak idején nagyon elterjedt mű.

Broemmel Frigyes, Genealogische Tabellen zur Geschichte des Mittelalters bis zum Jahre 1273. Bázal 1846.

Ezen munka többnyire a Heeren és Ukert-féle «Geschichte der europäischen Staaten» című gyűjtőmunka egyes részeinek genealogiai kivonata; de oly kritikai érzékkel, a kortani és birtokviszonyoknak oly szabatos figyelembevételével összeállítva, hogy a legjobb és megbízható munkák sorába számíthatjuk. Sajnos, a mű csak 1273-ig terjed, szerző azt írja, hogy a mű folytatása felette nagy költséggel járt volna, mert egy kitűnő szedőnek egyetlen egy nyomtatott iv kiszedésére négy heti idő kellett!

Behr Kamill, Stammtafeln der europäischen Fürstenthäuser 1854 (azóta ujonnan kiadva 1870-ben Lipsceben). Pompás kiállítású és nagyon kedvelt mű, nem mindig kellő kritikával szerkesztve.

¹ Született 1725-ben Iserholm-ban; előbb ügyvéd és magántanár Marburg-ban, 1748-ban az államjog tanára Göttingában, hol mint emeritus 1807-ben meghalt. Irt számos jogi művet is.

Hopf Károly, sokoldalú kutató, ki első sorban Görögország genealogiájával foglalkozott. Ernyedetlen szorgalommal a helyszinén kutatva, ő az első, ki a középkori görög hűbéres államok történetét biztos alapra fektette, a számtalan idegen származású görög dinasztia-család genealogiáját okirati kutatások alapján tisztázta, és «Chroniques Gréco-Romanes inédites, ou peu connues» (Berlin 1873) című műve függeléke gyanánt önálló nemzedékrendi táblák alakjában tette közzé. Ezen táblákat gondos kritika, a kortani s birtokviszonyi adatok rostálása, az archontologiai adatok minuciózus beható vizsgálata és a házassági összeköttetések kifogástalan megálapítása és páratlan teljesség jellemzi.

Hopfnak másik hatalmas műve, a «Historisch-Genealogischer Atlas seit Christi Geburt bis auf unsere Zeit.» Hopfnak az volt a szándéka, hogy összes elődeit túlszárnyalva, az egész genealogiai anyagot, a mennyire az uralkodó és féluralkodó családokra vonatkozik, összeállítsa és kiadja. A munka hét osztálya Európát, két osztálya pedig a többi földrészeket tárgyalta volna. Tervét azonban nem valósította meg. Munkájából az első kötet Gothában, 1858-ban jelent meg, ehez 1866-ban még egy kis függelék (4 füzet) járult, s ezzel a vállalat teljesen megszűnt. A megjelent részek Németország uralkodó és féluralkodó családait tárgyalják. Ezen műről már nem beszélhetünk oly elismerőleg, mint a középkori görög családok tábláiról. Hopf elég megrostálatlan anyagot is felvett, a mivel munkája megbízhatóságát különösen a legrégibb korszakbeli adatokra vonatkozólag, kétes alapokra fektette. Egyik főhibája továbbá, hogy a családok női tagjait egyáltalán nem, a házassági összeköttetéseket pedig csak ott méltányolta, hol ez a birtokok átruházása folytán kikerülhetetlennek mutatkozott. Mindezen fogyatkozásai mellett Hopf Atlasza még számos kutató nemzedékeknek nélkülözhetlen útmutatóul fog szolgálni.

Cohn Lajos Adolf, 1871-ben a Voigtel-féle nemzedékrendi táblákat adta ki újra, melynek Németországot és Németalföldet magában foglaló kötetét oly önállósággal dolgozta ki, hogy Voigtelnek már nyomait sem lehet benne felfedezni. Voigtel könnyelmű gondatlansággal másolta le Hübner hibáit Cohn dolgozata pedig,

az irodalomnak lelkiismeretes felhasználása mellett mindenütt, a hol csak lehetett, még az okirati anyagot is magában foglalja.

Grote Hermann (1802.—1895.), a kiváló érmész, szintén kitűnő munkával gyarapította a genealogia irodalmát; munkája «Stamm-tafeln» czim alatt Lipcsében 1877-ben jelent meg és még sokáig nélkülözhetetlen útmutató marad.

Kneschke Ernő Henrik kiváló szemész genealogiai téren is hatalmas munkásságot fejtett ki. Művei: *Die deutschen Grafenhäuser der Gegenwart*, Lipcse 1853—1855, négy kötetben. *Die Wappen der deutschen freiherrlichen und adeligen Familien*, ugyanott 1856—1858. *Neues deutsches Adelslexikon*. 1858.

Európa többi országainak családtörténeti irodalmából csak némi szemelvényeket nyújthatunk.

*Angolországban Dugdale Vilmos*¹ «*Baronage of England*» czimű művével (1675, 2. kötet) kezdődik a tulajdonképeni tudományos genealogia irodalma.

Öt követték: *Douglas Betham Vilmos* hasonló czimű művével és újabb időben *Gordon*.

Olaszországból kiemelendők a következők:

Tinto G. Ferencz, *La Nobilita di Verona*. Verona 1590.

Pigna Keresztelő János (Ferrarából), *De principibus Atestinis* (= Este). Ferrara, 1595.

Crescenzi G. P., *Corona della nobilita d'Italia*, Bologna, 1639.

Sansovino Ferencz, «*Origine e fatti delle famiglie illustri d'Italia*. Velence, 1670.

Biffius, *Nobilitas illustris familiae Vicecomitum etc.* Milano, 1671.

Lellis C.: *Discorsi degli famiglie nobili del regno di Napoli*. Nápoly, 1654—1701.

A legkiválóbb olasz genealógus azonban kétségkívül *gróf Litta Pompejus*. Született 1781-ben Milánóban; akadémiai tanulmányai után francia katonai szolgálatba lépett, melyet mint őrnagy elhagyván, magát történelmi és genealogiai tanulmányokra adta. Az 1848. évi forra-

¹ Született 1605-ben a Warwicki grófságban fekvő Coleshill-ben; 1638-ban királyi czimernök; elkísérte I. Károlyt ennek hadjárataiban; később czimerkirály és 1677-ben a térdszalagrend első heroldja; meghalt 1665-ben (mások szerint 1688-ban.)

dalom alatt hadügyminiszter és a nemzetőrség parancsnoka; meghalt 1852 aug. 17-én. Főműve az óriási kiterjedésű «*Famiglie celebri italiane*». Milano, 1819—1875. Tekintve az anyag rengeteg voltát, nem lehet csodálni, hogy Litta művének vannak kevésbé sikerült, a szigorú bírálatot ki nem álló részei is.

Gravina V. P. *Genealogia della familia a Colonnā Romano di Sicilia*. Pisa, 1876.

Famiglie Notabili Milanesei. Milano, 1875—1881 (folytatódik azóta).

A jelenlegi olasz nemesség nyilvántartását a Pisában megjelenő *Annuario della Nobilita italiana* adja, mely 1892-ben már a tizennegyedik évfolyamban volt.

Spanyolországban a következők tűnnek ki:

Garsia a Saabedra J., *Tractatus de Hispanorum nobilitate*. 1597.

De Salazar y Castro L., *Historia genealogica de la Casa de Lara*. Madrid, 1696—1697.

Florez Henrik: *Memorias de las Reynas catolicas, hist. genealog. de la Casa de Castilla y Leon*; Madrid 1770.

Piferrer F.: *Nobiliario de los reinos y señorios de España*, Madrid 1857.

Portugália legnagyobb genealogusa *Sousa*, kinek munkája a köv. czimet viseli: *Historia geneal. da Casa Real Portuguesa*.

Dániában kiváló tekintélynek örvend *Gerschow J.* Munkája: *Genealogia Regia Danica et Regio-Ducalis Holsatica*. Schleswig, 1639.

Közismert a «*Lexikon over adelige familier s Danmark, Norge og Hertugdømmene*. Kopenhága, 1787» czimű mű.

Svédországból a következőket ismerjük:

Törsök till en *Historia om Sveriges Adel etc.* Stockholm 1822.

Stiermann, Rehbindér és Rothlieb, *Matrikel ofwer Swea Rikes Ridderskap*. Stockholm, 1754—1823.

Klingspor Károly Arvid,¹ *Sveriges Adel under 1600—1700 talen*. Upsala, 1872—1877. «*Sveriges Ridderskaps och Adels Vapenbok*, Stockholm, 1874—1879. (5 kötetben).

Az osztrák tartományokból ismererések:

Balbini Boleszló jezsuita, született 1611-ben Königrätzben,; kidolgozta a *cseh* genealogiát;

¹ Svéd királyi országos czimernök, dragonyos őrnagy.

főműve: *Miscellanea histor. regni Bohemiae*, Dec. I—II. Prága 1679—1687; 4 kötet.

Gróf Coronini Rudolf, született 1731-ben, titkos tanácsos és görctzi alkormányelnök; meghalt 1790-ben; a *görctzi* genealogia művelője. Főműve: *Tentamen genealogicum promovendæ seriei comitum Goritiæ*. Bécs, 1759.

Hoheneck J. G. A. Die löblichen Stände des Erzherzogthums Oesterreich. Band I—III. Passau, 1727—1747.

Wissgrill Ferencz Károly. Schauplatz des landsässigen niederösterreichischen Adels. Band I—V. Wien, 1794—1824.

Mindkét munka még mai nap is az ausztriai genealogia fő-forrása, bár Wissgrill sok helyen nem megbízható és zavaros. Tervbe vett művéből csak 5 kötet jelent meg, s jelenleg (teljes példányban) a legnagyobb ritkaságok közé tartozik. A bécsi «Adler» című heraldikai-genealogiai társulat *évkönyvében* a mű folytatása megkezdődött.

Belgiumban Goethals F. V. vált ki, a ki önálló munkáin kívül, másokkal együtt még a következő gyűjtőmunkát is kiadta: *L'indicateur nobiliaire de France, de Belgique, de Hollande, d'Allemagne, d'Espagne, d'Italie et d'Angleterre*, d'après les collection mss. des bibliothèques publiques en Belgique. Paris, 1869.

A jelenkori genealogiai kutatók egyik főképviseelője *gróf du Chastel de la Hovarderie Pál Armand*; született 1847 május 26-án a hennegaui Kain les Tournai-ben. Főműve: «*Notices genealogiques Tournaisiennes*» 1881—1887, három kötet. Számos családtörténelmi dolgozatai közül minket leginkább a Crouy-Chanel családra vonatkozó, 1885-ben kiadott dolgozata érdekel, melyben e családot egyszerűen «kalandor család»-nak (famille roturière) nevezi.

Az orosz genealogusok közül kiválik: *herceg Dolgorukij Péter*, kinek főműve: *Notices sur les principales familles de la Russie*, először 1843-ban Bruxelles-ben, azután, már 1858-ban harmadik kiadásban jelent meg. Ezen mű miatt kegyvesztett lett. 1856-ban egy nemességi lexicont adott ki 4 kötetben. Oroszországból kiutasítva, részint Párisban, Bruxellesban és Angolországban, utoljára Genfben élt, hol 1868 aug. 18-án meghalt.

Lengyelország legnagyobb genealogusa *Nie-*

siecki Gáspár, kinek műve a következő címmel jelent meg: *Korona Polska przy zlotey wolności, starożytnemi wszystkich katedr, Prowincyi, i Rycerstwa kleynotami, etc.*» 4 kötetben, Varsóban, 1728—1743. E munkát oly tekintélynek tartották, hogy az, kinek családja benne előfordult, nemességének bebizonyítása céljából egyébre nem szorult. Bobrowicz 1832-ben újra kiadta.

Az újabb irodalomból emlitendők:

Gr. Lodia-Czarniecki Kázmér, született 1839 márcz. 4-én Tifliszben, kinek «*Herbarz Polski*» című, Gnózenben 1882-ben megjelent műve számos lengyel család genealogiáját tartalmazza.

Gr. Corvin-Kossakowski, született 1837 júl. 3-án az orosz Kowno nevű kormányzóságban levő Wojtkuszki-ban. Főműve: *Monographie historique et généalogique de 70 familles polonaises*; 3 kötet. Varsó; az első kötet második kiadása 1876-ban jelent meg.

Zychlinski Tivadar Szeliga, született 1837 jun. 24-én Grzymizlaw-ban. Főműve: «*Złota Ksiega Szlachty Polskiej*», Pózen 1877—1889 tizenkét kötetben.

Balzer Ozsvát, lembergi egyetemi tanár «*Genealogia Piastów*» című művét a krakói tudományos akadémia 1895-ben adta ki. Szerző a lengyel-magyar genealogiai érintkezésekre vonatkozólag a magyar kutatás eredményeit kellőleg figyelembe vette.

Görögországban tulajdonképeni genealogiai irodalom csak a legújabb időben fejlődött ki. Főképviseelője pedig *Christomanos Konstantin Atandz*, Erzsébet magyar királynénak görög nyelvmestere. Főművei: «*Genealogiai tanulmányok Athén középkori archon-nemzetségéről* (görög nyelven), Athén 1887» és «*Feudal-Organisation des Königreichs Klein-Armenien*» 1890 (a bécsi «Adler» című herald. genealogiai társulati évkönyv 145—153-ik oldalán).

Hg. Rhodocánakis Dömötör. A Chiosi Marnesi-család történetéhez». című genealogiai munkát írta.

Hogy a görög középkor, nevezetesen pedig a Görögországban letelepedett latin családok genealogiáját egy nem görög nemzetiségű ember, hanem a német *Hopf Károly* gyűjtötte össze, azt már fentebb hangsúlyoztuk.

A *magyarországi* genealogia fejlődési me-

netéről e helyen szintén csak rövid vonásokban szólhatunk, mert e sorok feladata nem annyira az irodalmi termékek részletezésében, mint inkább a legkimagaslóbb fejlődési pontok megjelenésében rejlik. Reméljük azonban, hogy a magyar heraldika és genealogia fejlődésének története talán már nem igen távol időben szakavatott monografusra fog akadni.

Nálunk a rendi felosztás és a nemesség jogainak szigorú megőrzése már a legrégebb idők-től kezdve a genealogiai érzék kifejlődésére és gyakorlati alkalmazására vezetett; mindamellett azonban még sem mondhatjuk, hogy a XIX. század második harmada előtt szorosán veendő genealogiai irodalom létezett volna. Valódi genealogiai munkák ezen korszak előtt nagy ritkaságok.¹

Kiemelendő, hogy már legrégebb krónikáink közül Keszői Simon (IV. László alatt) és Turóczi János nagyon becses genealogiai adatokat nyújtanak, hogy az Árpádok családtörténetével — bár felületesen és nagy szófukarsággal — egy kis genealogiai krónika foglalkozik és hogy okirataink genealogiai szempontból nézve sokkal figyelmesebbek és részletesebbek, mint a külföldéi. Hogy Imhoff Nadányi Jánosnak, «*Florus Hungaricus*» című művére hivatkozik, legyen szintén megemlítve.

A későbbi korszak történelmi munkáiból, melyekben genealogiai adatokat már számbaveendő mértékben találunk, vagy melyek már kizárólag családtörténettel foglalkoznak, a következőket akarjuk kiemelni:

Palma Károly Ferencz, *Notitia rerum Hungaricarum*; Nagyszombat, 1770. Még kétszer kiadva.

Kéri György Ferencznek a bizánczi császárokról, Nagyszombatban 1744-ben megjelent művét csak azért említjük e helyen, mert ő volt az első, ki «*Szynadene*» magyar királyné családi hovatartozandóságát kritikailag tárgyalta.

¹ Hogy újabb időben erősen lebecsült XVIII. századi jobb genealogusaink kritikai érzék dolgában az egykorú németeknél nem állnak hátrább, azt a szakemberek előtt felesleges hangsúlyozni. Családtörténeti irodalmunk egészen más színben tűnnék fel, ha a külföld irodalmát is olyan szigorúan bírálnók el, mint a hazabeli s ezen az alapon ejtenék meg az összehasonlítást. Természetesen a nagyszámú kéziratban maradt munkákat is figyelembe kellene venni.

Szerk.

Benczur József «*Ungaria semper libera*» (Bécs, 1764., című művében Péter királyunk származásával foglalkozik.

Schier Xystus «*Reginæ Hungariæ primæ stirpis*» (kiadta Rosnak Márton 1776-ban) tisztán csak a királynék genealogiájával foglalkozik.

Ide sorozhatjuk *Gánóczy Antal* prépost munkáját «*de Sancto Ladislao rege*». Bécs, 1775.

Cornides Dániel genealogiai munkája: «*Regum Hungariæ qui seculo XI. regnavere, genealogiam illustrat atque ab objectionibus Antonii Gánóczy vindicat Daniel Cornides . . .*», Pozsony és Kassa, 1778. Polémiai természetű munka, kiterjedt kritikai apparatussal sok helyütt szerencsésen összeállítva. Cornides a kútfők alapos tanulmányozója, bár eredményeiben elég lényeges hiba is van.

Wagner Károly,¹ több nagy okirattáron kívül a következő családtörténelmi művet adta ki: «*Collectaneagenealogico-historica illustrium Hungariæ Familiarum, quæ jam interciderunt*» 1778-ban és még később is. Helylyel-közzel még ma is hasznavehető mű, mely némely helyen azonban minden kritika nélkül, a személyek és a kortani adatok felcserélésével van kidolgozva.

1796—1798-ban *Lehotsky András* a következő munkát adta ki: «*Regni Hungariæ et partium eidem annexarum IV. status et ordines, seu nobiliarum familiarum stemmatographia, etc.*» Ez Wagner után az első mű, mely a magyar családok genealogiáját terjedelmesen tárgyalja. Sokáig az egyedüli útmutató e téren és így magától érthető, hogy genealogiai bibliának tekintették. Elődeinél jobb ugyan, de számtalan helyen — egyes archontologiai adatait kivéve — nem megbízható.

Horvát István 1820-ban «*Magyarország gyökeres régi nemzetségeiről*» című kis munkájával a magyar genealogiai kutatókat új irány felé vezette, a mennyiben az ő idejéig alig figyelembe vett «nemzetségek» kikutatását kezdeményezte s ezáltal a napjainkban annyira elterjedt nemzetségismének alapítója lett. Mint minden kezdet, úgy ez is nehézségekkel járt. A szerző-

¹ Született 1724 ápr. 11-én; jezsuita; a rend feloszlása után a pesti egyetemi könyvtár őrje és tanár; meghalt 1790. jan. 7-én.

nek 1820-ban még vajmi kevés okirati anyag állhatott rendelkezésére s így meg kell neki bocsátanunk, ha műve hézagos és helylyel-közzel helytelen.

Kövéry László «Erdélyország családai» című művével az erdélyi főrendű és kiválóbb közneemes családok ismertetését szolgálta

Ezen többé-kevésbé pusztán családtörténelmi munkákon kívül, még *Budai Ferencz*, «Magyarország polgári historiájára való Lexicon a XVI. század végéig» című, Nagyváradon 1704—1705-ben három kötetben megjelent műve, melyet öccse *Ezsaiás* adott ki, tekintélyes családtörténelmi anyagot szolgáltat. A mű ezen téren annyira bevált, hogy 1866-ban második kiadásban is megjelent.

Korszakot alapított a magyar genealogia terén *Nagy Iván*,¹ kit teljes joggal a magyar Hübnernek nevezhetek. «Magyarország családai» című műve 1857—1868-ban tizenkét kötetben és egy pótkötetben jelent meg. Nem lehet e sorok feladata, hogy ezen mennyiség és minőség tekintetében óriási művet kritizálja, történt ez már sokkal avatottabb oldalról a legmértvadóbb helyen; csak annyi legyen itt is kiemelve, hogy ezen alapvető munka, bár szerkesztésekor a mai szigorú bizonyító módszer még nem volt általánosságban elfogadott irány és habár ezért, részint pedig a felhasználás végett beküldött anyag megbízhatatlansága következtében számos helyen fogyatékos, hü utmutatója lesz mindenkor a magyar genealogusnak.

* * *

Uj lendületet kapott a genealogia a XIX. század utolsó harmadában a heraldikai-genealogiai társulatok által, melyek közül a következőket akarom betűsorrend szerint kiemelni.

1. *Bécs*. Heraldisch-genealogischer Verein «Adler» (később *cs. kir.* heraldikai társulat) 1870 máj. 10-ike óta. Közlönyei: a) Heraldisch-genealogische Zeitschrift, 1871—1873, b) Jahrbuch des herald. Vereins «Adler», 1874—1882,

¹ Született 1824 jun. 18. Balassa-Gyarmaton; 1852-ben Budapesten az egyetemi könyvtár tisztje, később első öre, azután a képviselőház napló-szerkesztője. Meghalt Horpácson, 1898 okt. 27-én.

c) Jahrbuch der k. k. heraldischen Gesellschaft «Adler» 1883 óta, d) Monatsblatt der k. k. heraldischen Gesellschaft «Adler» 1881 óta (5 évfolyam képez egy kötetet).

2. *Berlin*. «Herold» című heraldikai-genealogiai egyesület. Alapított 1869 decz. 8-án. Kiadványai: «Der deutsche Herold» című havi folyóirat és «Vierteljahrsschrift für Genealogie, Heraldik und Sphragistik», mely évnegyedenként jelenik meg. Ezekon kívül 1894-ben, 25 évi fennállása alkalmából egy diszesen kiállított «Festschrift»-et adott ki, mely többek között egy Magyarországra vonatkozó dolgozatot is foglal magában.

3. *Boroszló*. Genealogiai társulat. Célja különösen sziléziai családokról szóló genealogiai adatok gyűjtése s ezeknek a boroszlói városi levéltárba való későbbi letéteményezése; továbbá nemesi családok számára kiadandó archívum összeállítása.

4. *Boston*. «New England» című történelmi s genealogiai társulat.

5. *Budapest*: Magyar heraldikai és genealogiai társulat, 1883 óta. Közlönye: «Turul» című évnegyedes folyóirat. Kiadványairól e helyen felesleges lenne szólni.

5. *Hága*: a) «de Nederlandsche Héraut» 1881 óta. Hasonló című közlönye 1883 óta jelenik meg, évnegyedes füzetekben.

b) «De Nederlandsche Leeuw» című heraldikai s genealogiai társulat, 1883 óta. Közlönye a «Maandblad».

6. *Lipcse*: «Rother Löwe» című egyetemi egyesület a történelmi társtudományok ápolására.

7. *Paris*: «Société héraldique et genealogique de France» 1880 óta. Közlönye (1881 óta): a «Bulletin de la société héraldique et généalogique de France». Megjelenik minden hó 10-én és 25-én, 16 oldalból álló füzetekben.

8. *Pisa*: «Reale Academia araldo-genealogica» 1876 jun. 25-ike óta: Közlönye a havonként megjelenő «Giornale araldico-genealogico-diplomatico.»

9. *Svájc*: «Société Suisse d'Héraldique» 1891 óta. Közlönye (1892 óta) «Archives héraldiques suisses».

Azon álláspontot, melyet ezen egyesületek a genealogiával szemben, Magyarország határain kívül, elfoglalnak, — csekély kivétellel — ko-

rántsem lehet olyannak nevezni, a minőt a genealogia mint *tudomány* érdemelne. Egészen eltekintve attól, hogy a legtöbb társulat első sorban *csak* a heraldika különös művelését tüzte ki magának főfeladatuk és hogy ennek következtében a genealogia náluk csak alárendelt szerepet játszik, azt tapasztaljuk, hogy még a genealogia művelésében, illetve a vele szemben tanusított bánásmódban is több irány felé szűkeklően és egyoldaluan járnak el.

A legtöbb egyesületben csak hazai, illetve nemzeti genealogiát művelnek¹; helylyel-közzel befolyásolják őket politikai s felekezeti korlátok; az ókor genealogiájáról mit sem akarnak tudni; az egyetemes, vagy az országos történelemben vágó genealogiai kérdések elől állhatatosan kitérnek, kivételes kegyelem számba megy, ha évek alatt ily természetű dolgozatot közlönyeik hasábjaiába felvesznek; főtörekvésük oda irányul, hogy a hozzájuk intézett, a legkülönfélébb egyéni czélok és igények kielégítésének szolgáló kérdésekre válaszoljanak és így a mindennapi szükségletnek megfeleljenek vagy — hogy valamely kevésbé sujtó kifejezéssel éljünk — az úgynevezett gyakorlati (alkalmazott) genealogiát üzék.

Hiba lenne ezeknek alapján ezen egyesületek működését teljességgel rosszalni, vagy létjogukat egyáltalában eltagadni; a genealogia fejlődési menetéről szólva okvetlenül szükség volt arra, hogy e társulatok jelentőségét rövid elbírálás tárgyává tegyem, de viszont ki kell emelnem azt is, hogy a dolgok jelen állásában a viszonyok nem is lehetnek kedvezőbbek. A hatóságok, a közművelődési intézmények nem támogatják őket; azok, a kiknek legtöbb szolgálatot tesznek, a kiknek családjaik multjának felderítésével és felkutatásával, a történeti szereplés kiderítésével társadalmi felsőbbségét és fokozott jelentőségét biztosítják, megelégednek azzal, hogy némi csekély tagdíjak lefizetése mellett a társulat kötelékébe lépjenek, a nélkül, hogy a társulat céljait, felvirágzását és fennállásának biztosítékait anyagilag és erkölcsileg

¹ Mint a hogy valamely nemzet történetirői is első sorban hazájuk multjával foglalkoznak. A meddig az emberiség nyelvek és nemzetek szerint tagolódik, addig a humanisztikus tudományokat nemzetközivé tenni merő ehetetlenség.

kellőleg támogatnák. Pedig: sint Mæcenates, non deerunt Flacci Marones.

Másrésről tapasztaljuk, hogy ezen társulatok szellemi, vagyis irodalmi tevékenysége még a tudomány emberei részéről sem méltányoltatik kellőképen.

* * *

Elértük elmékedéseink végpontját.

Láttuk, hogy a genealogia a római világuralom bukása után több századig teljesen paragon hevert, mindaddig, míg a frank állami rendszer által kezdeményezett és a Karolingok által megszilárdított európai nemesi intézmény neki új lendületet nem adott; hogy erre delelő korszakát érte el; oly korszakot, melyben a genealogia, bár helytelen alapokon, a gazdagok, nagyok és hatalmasok kedvencz tárgyává vált és hogy elvégre, hosszas irodalmi harcok után a komoly, kutató és szabatos tudományok sorában tudott magának helyet kivívni. E helyet minden ellenséges áramlat dacára mai napig elfoglalja, és most már, bár nem minden tekintetben kielégítőleg, a genealogiai egyesületek körében állandó és biztosított ápolásra akadt.

Záradékul még egy észrevételünk van.

Első pillantásra úgy látszik, hogy éppen napjaink nem igen alkalmasak arra, hogy a genealogiai tudományt ápolják és népszerűsítését emeljék.

Napjaink uralkodó iránya a demokratikus (de a valódi szabadelvűtől még nagyon távol álló) szellem és jelenkorunk túlbecsülése, A demokrata irány attól tart, hogy a genealogiának különös művelése az egyén túlbecsüléséhez és a család bálványozásához vezethetne s hogy elentétben napjaink haladó irányával a maradiság és hüberiség, szóval a politikai, társadalmi és szellemi életben kisebb-nagyobb mérvben hanyatlást okozó tényezők győzelmét mozdíthatná elő.

A másik irány abban mutatkozik, hogy saját korszakunkat a tökéletesség mintaképének tekintjük, minek következtében annyira jutottunk, hogy elődeinket szeretjük lebecsülni s magunknál tökéletlenebbeknek tartani. Miután pedig a genealogia a történelem valamennyi társtudományainál nagyobb mérvben hivatva van arra, hogy a mult alakjait előtérbe helyezze, attól kel-

lett tehát félnünk, hogy napjaink fentérintett iránya a genealogia törekvéseit csak szánalomteljes vállvonással fogja kísélni.

Csakhogya a genealogiának a nevezett mai áramlatok egyikétől sem kell félnie; harczol mellette oly tényező, mely elég gyakran már élesebb áramlatokkal szemben is győzött, harczol — a társadalmi közfelfogás. Mert ha még a legszélsőbb demokrata is zokon veszi, hogy fia nem «jó» családból származó feleséget vesz

magának, — ha még a segélyt keresőt is bővebben és szívesebben támogatjuk, ha «jó» családból származik, ha «jobb» napokat látott és ha végre a bíró is a bünösnek «jó» családból való származását veszi tekintetbe: akkor el kell ismernünk, hogy ezen az emberi kedélyi életnek semmi górcsővel észre nem vehető végpontjaiban székelő genealogiai érzék mindaddig fenn fogja magát tartani, míg egyáltalában emberek lesznek. Dr. WERTNER MÓR.

A KÁLNÁSI KÁLNÁSSY CSALÁD.

Ambár kétségtelen, hogy az emberi faj természetes gyarodásának folytonosságánál fogva minden család őseredetű, a különböző családokat — akár a történetirő akár a természettudós szemével nézzük a dolgot, — mégsem lehet egyenlően elbírálni. Ha ugyanis azt mondják, hogy valamely család *régi*, akkor ez alatt azt kell értenünk, hogy azon nemzetség a társadalomban hosszabb idő óta szerepelt és az ország dolgainak intézésében régóta tevékeny részt vett. Előfeltétele ezen tevékenységnek azonban, a régebbi időkben, a nemesség bírása volt. Hogyha tehát, a ma is nagy ingerrel bíró, de sokszor előítéletet ébresztő mondást használjuk, hogy «ez régi familia», akkor ezzel valamely nemzetségnek nemcsak a régi időkben eredő nemes voltát jelezzük, de főképen az állam fontosságában való érdemeit ösmerjük el.

Ily értelemben vett ősrégi nemzetséget mutatnak be a Kálnási Kálnássy családban, a mely, ha nem is származik — mint némely régi irások regélik — Lehel vezértől, több mint hétszáz év óta szerepel, s egyes tagjai által a közéletben tevékenyen részt vesz.

A család története a tatárjárás utáni időkben, Magyarország egyik legsiralmasabb korszakában kezdődik, akkor, a midőn a nemzet egy a csataterén összetiport hőshöz hasonlít, kibe azonban az őserő ismét akaratot és erélyt önt és a ki halálos álmából új életre ébred. A temetőhöz hasonló országban a menedékhelyéről visszakérült IV. Béla király csodás erővel fogott az elalélt nemzet feltámasztásához. Hogy azonban nemes munkáját háborítás nélkül végezhesse,

biztosítania kellett magát a külföldi beütések ellen, békeszövetségek kötése által.

Ily célú küldetésben részesíti a király Vizibor fia *Gyármánt* (Germanus), a Kálnássyak ősapját, a midőn 1249—50-ben *Damilla* ruthén vagy orosz herceghez menesztí. Hogy ezen megbízatást Gyármán a király kedve szerint intézte el, kitetszik abból, hogy Béla király 1251-ben kelt privilegiális levelében,¹ ezen és már fiatal korától végzett egyéb hűséges és eredményes szolgálatai jutalmául, öt és két testvérét, *Rinardust* (Rinold) és *Jundot* mindezek fiú örökösivel egyetemben királyi szabad jobbágyokká, vagyis nemesekké teszi, Novum Castrumban.² A midőn Gyármánt a külföldi biztosítására szolgáló küldetéssel bizza meg a király, tanuságot tesz a nagy bizalomról, a melylyel iránta viseltetik. Ebből következő Gyármánnak országos- és külügyekben egyaránt járatosnak kellett lennie, a miért igen valószínű, hogy ő és apja Vizibor már előbb sem éltek szolgálai rendben.

Gyármán nemcsak mint államférfi, hanem mint családalapító is emlékezetre méltó, miután hat fiunak volt az apja. — Ezek egyike korán elhalt; a többiek külön ágakat és családokat alapítottak, ősapáivá vállva őt, hosszú időközön át virágzott nemzetségnek. Az öt család közül a *Bagos* és *Gyármán* familiák kihaltak, míg a másik

¹ 1402. évi átírata a Kolosy cs. levéltárában.

² Ujvár, Kis-Szeben szab. kir. város kerületében, a melyet — a hagyomány szerint Bors vezér az ország határa védelmére építtetett. Ezen vártól nevezi el Róbert Károly király Ujvár megyét, a későbbi Sáros vármegyét.

három, a *Bánó*, *Kükemezey* és *Kálnássy* ma is él. Az öt fivér utódai birtokaikat egész a XIV. század közepéig osztatlanul bírták, hogy osztályt tegyenek maguk között, arra az első indító okot az adta, hogy Simon (Kükemezey) 1349-ben panaszt tesz László (Bánó) ellen, egy földterületnek jogtalan és erőszakos eltulajdonítása miatt.¹ Az 1350-ben a jászói konvent előtt lefolyt osztózáznál² Komlós és környéke földjeit minden hozzátartozókkal az 5 fiu között 5 egyenlő részre osztották, örökös és fiuról-fiura átörökölhető joggal. Ebből:

az első részt kapja Arnold fia László, a mai *Tapoly-Lucskai* és *Kükemezei Bánó* család őse; a második részt Jakab és Albert, az *Adrianus*

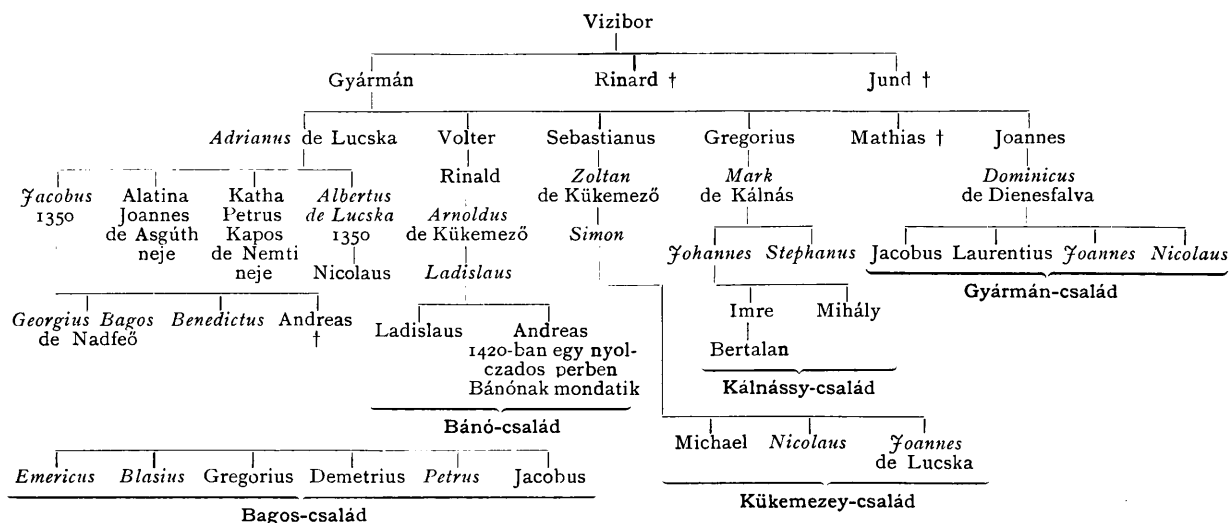
fiai, úgyszintén György és Benedek az elébbi Jakab fiai kapják; az 1698-ban kihalt *Nádfői* és *Kükemezei Bagos* család ősei;

a harmadik részt kapják Simon, a Zoltán fia, Miklós és János fiaival, valamint Bagosi György fiai: Imre, Balázs és Péter. Közülük Simon a mai *Kükemezei Kükemezey* család őse;

a negyedik rész Márk fiainak, Istvánnak és Jánosnak, a mai Kálnási Kálnássy család elődeinek jut;

az ötödik részt pedig, Domonkos fiai, János és Miklós, a kihalt Dienesfalvai (ma Prócs) Gyármán család ősei kapják.

Álljon itt először is a közös őstől leszármazó öt család nemzetségfája:

Az 1350-ik évi osztály után az osztályos atyafiak azt remélték, hogy Komlós földjén levő területeiket nyugodalmasan birhatják; ezen reményükben azonban csalatkoztak, miután 1400 táján a kir. kamara kétségbe vonta a Gyármán utódok igazi nemességét. Ez okon 1402-ben megjelennek Visegrádon Bebek nádor előtt és adományleveleikkel bebizonyítják, hogy birtokaikat és czimeiket jogosultan használják, hivatkozván a jó emlékezetű IV. Béla királynak 1259, 1261 és 1264-ben kiadott privilégialis leveleire s magukat birtokaik használatában biztosítani kérik.³

E veszedelmet elhárítván a nemzetégük feje

¹ Az oklevél eredetije a Kolosy család levéltárában.

² Az osztálylevél eredetije a Bánó család levéltárában.

³ Az erről szóló oklevél a Kolosy cs. levelei között.

felül, uj, ezuttal végleges osztályra határozták el magukat. Közakarattal felmennek 1412-ben Rozgonyi Simon országbíró elé s ott a következőképp osztoznak meg:

Kálnási Imre fia Bertalan kapja Kálnás falut a malommal, mindennemű megművelt és műveletlen földekkel és szolgálmányokkal;

a Gyármán családnak jut Pósfalu, Dienesfalu és Dukafalunak a fele;

a Kükemezey, Bánó és Bagos családok kapják Lucska, Kükemező, Salamonfalu (ma Zsálmán), Cservélyes és Istvánfalu helységet.

A törzsbirtokot, Komlóst, továbbá Nádfőt és Töltszékttől a Tapoly folyóig terjedő erdőt továbbra is közösen használják és birják. Ezen osztálylevélben az ős, Gyármán minden utódja

ismét egy törzs és vérből eredő nemes embernek neveztetik.¹

Kálnási Bertalanról mindössze annyit tudunk, hogy 1414-ben Nyirjesi Henrik ellen inquisitiót tartatott, mert ez a Tapoly folyó melletti birtokrészét elfoglalta.²

Ennek a Bertalannak két fia maradt: György és Mátyás.

György, mint a Czudar Simon tulajdonát képező Makovicza várának kapitánya tűnik fel. Mint ilyen hűséges szolgálatai jutalmául I. Ulászló királytól kálnási birtokaira új adománylevelet kap 1444 július 2-án.

Györgynek még ezenkívül vannak rész-birtokai a két felesége után, a sárosmegyei Nagy- és Kis-Ternyén, Nagyfaluban, Tarnón és az abauji Baktán, ezen utóbbiakat azonban 1492-ban Duka György sárosi kapitánynak zálogosítja el. 1465-ben nagy kitüntetésben részesül: Mátyás király pallosjoggal ruházza föl. Két felesége volt: Ternyei Petronella és Ternyei Anasztázia, a ki 1490-ben halt meg.

Első feleségétől születtek: II. János, I. Ilona, I. Erzsébet, a másodiktól; I. László. III. János.

György öccse, I. Mátyás Sáros várának a várkapitánya. Egyidejűleg Makovicza várának is parancsnoka lett, bátyjának I. Györgynek onnan való elmenetele után.

Mátyás gyermektelenül hunyt el; a családot bátyja gyermekei terjesztették tovább.

Ezek közül 1468-ban, apjuk, György halála után II. János, Ilona és Erzsébet osztozkodnak örökségükön. Ugyanazon esztendőben Corvin Mátyás király privilegialist ad János és fivére László részére, a Tapoly melletti Long falu egyik felére nézve. 1482-ben Bagosi Lucska János magszakadásával, ennek rész-birtokai a királyi fiscusra szállanak, ez pedig azokat More János váradi prépostnak adományozza. Ezen donáció ellen Kálnássy II. János továbbá a Bagos és Kükemezey családok ellentmondást adnak be, az ősiségre hivatkozván, mely szerint a birtoknak Lucskai János testvéreire és azok maradékaira kell szállani.

1500-ban János királyi adószedő. Jánosnak felesége Raszlaviczy Anna 1518-ban a jászói

konvent előtt osztoztatja gyermekeit a terhek arányában, a miből világos, hogy férjének már ez év előtt el kellett hunyni.

II. Jánosnak a mellékelt genealogiai táblán feltüntetett ivadécai közül csupán unokája I. Ferencz lett életerős, egész a XIX. századig virányzott s *gálszécsinek* nevezett ág ősapjává. Ferencz a XVI. század közepén Gyulavár praefectusa, Szatmár és Sáros-vára főkapitánya, lovasági dandárnok.

Harczias élete regényességét még változatosabbá teszi az, hogy a sok veszély és zavarban mindig vigasztalóra volt szükége s alig hunyta be szemét egyik felesége, már is másikat keres élettársul. Feleségei voltak:

1. Eszenyi Csápy Ilona, † 1556.

2. Szinyey Potencziana, szül. 1536, † 1575. febr. 24, ettől nincs gyermek.

3. Valkay Anna, († 1577-ben,) első férje Malomvizi Kenderessy, második férje Kálnássy I. Sándor.

Ferencz 1547-ben Kálnássy I. Simon özvegyének, Duka Ágnesnek megbecstelenítése miatt Kende Tamástól fegyveres elégtételt vesz és az özvegyet becsületébe visszaállítja.

1557 július 10-én Ferdinánd király Ternye, Dukafalu egész portiókat és Sóri, Pusztafalu részportiókat adományozza Ferencznek és Krisztófnak.

1560-ban Gyármán utódai — a Bagos család kivételével — régi birtokaik jogos tulajdonában megerősítettnek.

1569-ben Miksa király Bocskay Györgyöt pártosságáért az országgyűlés elé idézi, a hová ez meg nem jelenvén proscriptus lesz és számkivettetik, birtokai pedig az ezen esztendőben kelt adománylevél értelmében Rákóczy György, Kálnássy Ferencz és Deregnyey Pál lovassági dandárnokoknak adományoztatnak. Bocskay birtokai voltak: Bacskó, Gálszécs, Dargó, Csabalóc, Alben, Kohány, Zebegnyő, Tárnoka, Agócz, Luka, Csernő, Szeghi és Visnyó pusztá Zemplénben (Szirmay, Comitatus Zemplén Topog. 275. oldal).

Bocskay István közbenjárására Bocskay György fiai a bodrogközi javakat visszakapják, de a gálszécsvidékieket nem, a melyek Kálnássy Ferencz tulajdonában maradnak. Gálszécsen második felesége Potenciána nyugszik, kinek élete

¹ Az osztálylevél eredetije a Kolosy-levéltárban.

² U. ott.

folyását az ottani r. kath. templomban hosszú sirfelírás dicséri.

1573 szept. 11-én kelt Miksa király protectionálisa, melyben Ferenczet biztosítja, hogy minden birtokaiban megvédelmezi.

1574-ben pünkösd után transactió van a királyi biztos előtt Ferencz és Zoltay István örökösei között Szakácsi, Sassa (Borsod), Czence, Hollóháza, Thokos (Abauj) és Zubogy (Gömör) birtokok felett, a melyeket Ferdinándtól adományképen kértek s melyekből Ferencz a maga részét kiveszi.

Miksa 1576 május 27-én Ferenczet szatmári várkapitányává nevezi ki. 1576 nov. 6-án Kis-Merkóc, Thegenye és Feketemező ungi rész-birtokokat kapja. 1580 szept. 1-én Rudolf király biztosítja Ferenczet és nejét Valkay Annát, hogy Vid és *Álmosd* biharmegyei birtokaikat, melyeket némely nemesek eltulajdonítottak, nekik visszaszerzi.

Gyermekei közül csupán Ferencz nevű fia alapított családot.

III. Ferencz is a harcznak szenteli élete javarésztét. Vitézségéért 1595-ben Tisza-Várkonyra donációt kap másokkal együtt. A házasságban atyja példáját követte, a mennyiben neki is három felesége volt. Első neje Kálnói *Bornemissza* Anna, a kinek apja 1600-ban a törököket a Tisza mellől elűzi s 1602-ben testamentumában Tisza-Várkonyt, Kálnót és Péterföldjét, Ferencz feleségének és második leányának, Sárának, Szinyey Miklósnének hagyja.

Második felesége Semsei *Semsey* Margit.

Harmadik felesége *Balpataky* Zsófia, később Pihony Jánosné. Ferencz jó és hű szolgálataiért Gálszécsben kap birtokot, melyet már a következő évben osztály alá bocsát.

Ferencz a Kálnássy-ak között ez időben a legvagyonosabb, mert sok más vidéken levő birtoka mellett még Kálnás határának a fele is az övé. Gyermekei:

1. III. Gergely, kinek neje Báncsy Erzsí.
2. IV. György.
3. III. Zsigmond szül. 1599., † 1660., neje Felsőpulyai Bükk Judit, † 1637.
4. II. Margit.
5. III. Ilona. — Első férje Szegedy János, második férje Athal István.
6. III. Anna, férje Lucskai Bánó Zsigmond.

7. I. Judit, férje Zathureczky László.

8. IX. János.

1624 június 29-én Zsigmond és Gergely a gálszécsi, ágócsi és kálnási birtokokon megszoznak.

Zsigmondnak felesége Bükk Judit 1637-ben hal meg s ekkor Zsigmond az asszonynak borsodi és hevesi jószágából kap egy részt.

Gyermekeik: IV. Pál, II. id. Sándor, V. Pál, II. Judit.

Id. II. Sándor († 1706.) igen durva természetű ember volt, a ki szegény jobbágyait ok nélkül is minden módon sanyargatta. Rossz tulajdonságai fára, V. Gergelyre is átháramlanak, a ki az embereket kalodába veti, a falusi kupaktanácsot bíróstól szétveri, elfogott embereket a börtönből erőszakosan szabadít ki, stb.

A felesége, Boronkai Boronkay Mária révén Nagy-Mihályban, Zemplénben lakik. Egy ideig a vármegyének táblabírája.

1745-ben Gálszécsre kir. adományt kap.

V. Gergelynek, kinek Sándor testvére magtalanul halt el (VI.) Ferencz nevű fia folytatta a családot.

Ferencznek (1646—1766 január 26.) első neje Komlóskeresztesi Fejérvári Borbála, a kivel rövid ideig él s nincs is gyermeke tőle. Második felesége Rájzinger Anna-Mária (szül. 1714, † 1790. február 6. Ettől való gyermekei közül csak *V. Sándornak* (szül. 1735 nov. 23, † 1802 aug. 27.) voltak utódai. Ez a milyen jó természetű volt fiatal korában, oly erőszakossá válik öregebb napjaira. Fiával, I. Lajossal sok kellemetlenséget okoz III. Istvánnak és más rokonainak, a miért a bírósággal is sokszor akadt bajuk.

Igazi szerelemből veszi el a szepesmegyei Hadusoveczről Újházi Juliát (szül. 1749 január 25, házasság 1765 okt. 5., † 1836 január 8.).

A kálnási felső kastély homloktáblájának bizonyítéka szerint, ezen századokra készült erős alkotmányt ők építették 1776-ban. Sándor halála után az asszony leginkább Nyirjesen lakik sógornőjénél, Zsuzsannánál, kinek férje, Tahy Menyhért, ámbár a Kálnássyakkal sokat viszálykodott, kedves embere volt.

Sándornak öröklött birtokai voltak Zemplénben: Gálszécs, Kohány, Gerenda, Bacskó, Dargó, Tarnóka, Zebegnyő és Kis-Azar. 1792 márczius 12-én ezeket Kolosy Pál cseleji jószágával cse-

réli el olyképen, hogy miután Sándor birtoka 22.000 frt, a Kolosy Pálé pedig nyolczezerre becsültetett, Kolosy 14.000 frtot fizet a cserére.

Sándornak tíz gyermeke volt: II. Károly, III. Terézia, II. Ádám, IV. Júlia, I. Lajos, I. Klára, VI. Sándor, XIV. Anna, VII. Sándor, II. Zsuzsanna. Közülük (I.) *Ádám* († 1769 szept. 16.) a katonaságnál szolgált és alezredesi rangot ért el.

A katonaeletet elhagyva Ádám öröklött birtokára megy, Gálszécsre, a hol tetemei is nyugszanak. A gálszécsi református templomnak egy nagy harangot adományozott, a melyen e latin emléksor olvasható: «*Sacra Reformatis, ut Gálszecsienoibus ornem, de Kálnás Dominus me fundi jussit Adamus.*»

A felesége Csoma Erzsébet, a ki 1787 okt. 20-án halt meg.

Egy leányuk volt, IX. Erzsébet, a ki gyermekkorában hunyt el.

(II.) *Juliannát* 1760 február 6-án Saárossy Zsigmond-Sebestyén vette nőül, a kivel Ér- (Köbölkuton lakott. — Egy levelében bátyját, V.) Sándort arra kéri, hogy miután a *híres eperjesi festők* úgyis mennek a debreczeni vásárra, tehát a neki járó 200 forintot azokkal küldje el. Másodszor Dobay Gáspárnak lett a felesége.

A testvérek közül családot csupán (I.) *Lajos* (szül. 1772 márczius 31. † 1828 aug. 7.) alapított. Ennek élete különben a szerencsétlenségek láncczolata. Dajkjájának hanyagsága folytán csecsemő korában a földre esett és némává lett, de a margonyai pap legalább gagyogni megtanította s így beszédjét nagy nehezen meg lehetett érteni. Elmebeli szomorú állapota és magával való tehetetlensége miatt és rész szerint italtra hajlandó szokása folytán azonban gyámság alá helyezik. Lajos ezen szerencsétlen állapota daczára 1880-ban elhamarkodottan nőül vette Demke Rozáliát (sz. 1772, † 1835 aug. 8.), a ki a férje gyengeségét különféle helytelen lépésekre és a nagyon elpazarlására használta fel. Férjét egy megyei bizottság által önállóvá tette, csak azért, hogy javait el lehessen adni s a rokonok kénytelenek voltak újra gyámság alá helyezettetni, nehogy ősbirtokuk idegen kézre jusson. I. Lajossal vagyis ennek 1803-ban, egy éves korban elhunyt fiával, (VIII.) Györggyel ezen ág fiágon kihalt,

s daczára, hogy a kálnási javakat a donationális záradék értelmében csak fiu-örökösök kaphatták, Lajos nővérei némely rajta fekvő terhek színe alatt mégis ezek egy részének birtokába léptek. Ez ellen III. Tamás és a többi Kálnássyak tiltakozást adtak be, miből hosszadalmas per keletkezik, melynek az a vége, hogy részint bírósági ítélet, részint pedig visszavétel utján. Kálnás birtoka a Kálnássy család és ennek leszármazói kezében marad.

(II.) János testvére (I.) László több népes ágnak az ősapja volt. Ezek közül: (V.) János nevű fiától a szabolcsi ág vette kezdetét.

(V.) János gyermekei közül a legkiválóbb (II.) *Mihály* († 1608 táján). Neje a főrendű családból való Cseleji Cselei Zsuzsanna, a ki kedves lírai verseket irt. — Férje elhunyt után, 1610-ben Kolosi Kolosy Bálint neje lett.

Mihálynak öt gyermeke volt: VII. János, III. Mihály, I. Pál, III. Mátyás és I. Johanna.

Közülök csak (III.) *Mihálynak* voltak ivadékaik. A felesége Gulácsy András beregi főispán leánya s ezen a révén Mihály és testvére VII. János Szabolcsban laknak, Kemechén és Bogáton, a miért kálnási elhagyatott nemesi kuriájukat Pongrácz Gábornénak Újfalusi Klárának adják zálogba 20 évre 1000 körmöczi aranyért. A zálogos részt id. XI. János ismét visszaszerezte.

Mihály 1681-ben beregi főispán. Két gyermeke maradt: Katalin és Gábor.

Gábor katona lehetett, mert egy hivatalos iratban úgy említik, *mint a ki császár fizetésén levő hadakban távol van.*

Különben Szabolcsban lakott s ott volt birtokos. Gyermekei: Márton és Gábor, a kiknek elhalása után a Kálnássy javaknak Szabolcsban fekvő részeit a Jármy, Gulácsy és Ormos családok kapják.

Visszatérve a XVI. századra, úgy találjuk, hogy I. *Lászlónak* (II.) *Mátyás* nevű fia két főág alapítója lett. Két fia volt: *János* és *Miklós*.

Az előbbinek ágát tárgyaljuk előbb, miután ez a XVIII. sz. folyamán kihalt.

Kálnássy (VI) Jánosról mindössze annyit tudunk, hogy három fiúnak volt apja. Ezek:

Gáspár († 1622), kiről nincsenek adataink, *Pál* és *Tamás*.

(II.) *Pál* (1540—1623.) Felesége volt Bors Borbála asszony, a kit Pál halála után Rokonoki Péter vett nőül.

Az asszonynak Felső-Dobsza abauji faluban volt birtoka, a melyet Balassa Gergelynek perkoltség fejében kötött le. Miután Borbála asszony a terminusra nem fizetett, a birtokát lefoglalják. Idővel azonban a hatvankét magyar forint és két ezüst káln tartozást, négy üsző ökörrrel és egy fejős tehénnel megváltja.

Gyermekeik: (III.) Pál és id. (II.) Gábor.

A második testvér (I.) *Tamás* († 1618.) Kende Erzsébetet (született 1585) vette nőül. Csak leánygyermekai maradtak: Potentiana és Anna.

(II.) Pál fia, id. (II.) *Gábor* (1614—1668.) egész életét perlekedés közt tölti el. Anyja, Bors Borbála után Borsodban Paraszt-Bikk, Geszt, Dorogna, Nagy-Mihály, Pály, Leányfalva és Várallya helységekben vannak részbirtokai.

Első nejétől Egry Katától († 1689 február 21. Kassán) elvált. Második felesége Fekete Anna.

Gyermekeik: VI. Pál († 1723.), a kit a vármegye az elszaporodott rablók, latrok ellen felállított statárium ítélőbirájává tett meg, Balpataki Jánossal és Passut Gáspárral egyetemben és (IV.) Gergely.

János testvére (IV.) *Gergely*, labanczságának lett áldozata. Rákóczy hadai Makovicza vár alatt elfogták, azután egy Eperjes melletti várba vitték, a hol árulása miatt 1671 aug. 1-én lefejeztetik.

Id. (XI.) *János* (1660 jún. 13 — 1724 júl. 13.) a katolikus ág feje s e minőségében III. Ferencz ellen inquisitiót tétet azért, hogy a kálnási egyház kelyhét, tálát és harangját adja vissza. Nagy vallási buzgalmában sógornőjétől, (V.) Gergely özvegyétől erőszakkal elveszi a templom berendezési tárgyait és az 1639-ben alapított protestáns templomot 1713-ban katolikusá teszi. Hogy a templomot újjá építhesse és szükséges egyházi ruhákat szerezhesen, adományokat gyűjt. A kálnási egyház anyaegyház volt Vaspaták filiával. Fából épült kápolnából állott; volt három harangja, két kelyhe és egy albája. Volt papja, tanítója, a jövedelme is jó.

János felesége, Hermányi *Sztankay* Judit 1736 május 14-én bátyjánál, Bornemisza Istvánnál

halt meg Adámföldén s Kis-Szilván temettetett el. Gyermekeik: Gábor, Julia, Erzsébet és György.

Ez ág egyedüli folytatója a következő nemzedékben (XI.) János fia, (IV.) *Gábor* († 1760 február 23-án).

Anyjának, Sztankay Juditnak szeretetét nem érdemelte ki; végrendeletében ugyanis azt olvaszuk, hogy: «Gábor nemhogy fiúi engedelmeségből mi hozzánk tartozó szeretettel viseltetett volna, de sőt inkább attyaj szeretetét és engedelmességet fére tévén, minket gyakorta megszorított,» miért is az anyja szerzeményeiből Gábornak semmit sem, de annál többet hagy leányainak.

1721 február 25-én Gábor feleségül veszi özv. Kálnássy Ferencznét szül. Sirokai Hedry Zsuzsannát (1685—1749 aug. 24.) hat gyermekkel.

Az előbb említett (II.) Mátyás másik fiától, (I.) Miklóstól származnak le az összes most élő Kálnássyak.

Ennek fia volt:

I. *András*. Az 1633 június 14-én kelt vallo-mási-jegyzőkönyv, a mely özv. Kálnássy I. Pálné, Bors Borbála kérelmére vétetik fel, I. Andrást durva és erőszakos ember színében tünteti fel. Kende Erzsébet ugyanis ezt vallja: «tudja biztosan, hogy Kálnássy András rugdosta Bors Borbála asszonyt és a kékeket is látta.»

Ennél sokkal kényesebb kifejezésekkel vallanak a többi tanuk.

Felesége, özv. Trocsányi Zsófia, kinek első férje Bánó András 1663-ban 48 éves korában halt meg.

I. András mint hív lutheránus a kálnási templom tornyába harangot állit ily felirással:

«Isten tiszteletére és dicsőségére alapította nemzeti Kálnássy András úr 1686-ban, július hónap 5-én.

Gyermekei közül III. László folytatta a családot.

Róla igen keveset tudunk. Nem lehetett rossz ember, mert felesége, Görgy Flóra (szül. 1634-ben) egy levelében férjének halálát így siratja: «mely édes kedves urammal 18 esztendeig való együttlakásunk csak mint egy 18 órának tetszett.»

III. László utódaiban eloszlik a Kálnássy-család.

Négy fia közül három alapit családot. Az első

fiu (X. János) ága rövid életű, már ennek leányában teljesen kihal.

Ő maga Sztropkó várának (Zemplénmegyében) a kapitánya 1710 óta. A várbeli írott instrukció szavai szerint:

1. Az egész uraság megedgyezett consensussából lett megnevezett Kálnássy János uram a vár kapitánya.

4. A várbeli rendszerint tartott fegyveresek és minémü Porkoláb uram commandóját agnoscálni tartoznak, kiket ő kglme disciplina alatt tartson, megvizsgáltatván kinek-kinek fegyverét, etc.

5. Jóllehet az réghi szokás szerint tartattatni szoktak vala az várban strásák, mindazonáltal kiváltképpen való gondviselésében léssen a strásáknak felállítására mind gyakorta megjárattatása, hogy a strása személy annyival is éberebben strásállyon.

8. Kedvetlen vendég lévén az tűz, a ki ilyen szorosságban nem kevés kárt okozhatt, kinek eltávoztatására a várbeli haydukkal minden kéményt megvizsgáltatván 's gyakran megtisztitassa. Dohány szivassokat pedig a cselédeknek az széna körül absolute ne engedjen.

9. Ha látszik szünni a pestis... és addig is kiki maga tanyáját tisztán tarcsa.

14. Intervenialhattnak olyan casusok is, kikről semmi emlékezet sincsen, az olyak kap. uram igaz keresztýén hiti sinceritására bizattattnak.

Petthő Zsigmond.

János felesége Kosovics leány volt.

III. László második fia *II. András* († 1713) eleinte Kálnáson, később pedig Gálszéczen lakott. A Rákóczy-féle szabadságharcban tevékenyen részt vett.

Első felesége Kolláth-Helmecki Kolláth Mária,¹ második felesége Kriványi Dessewffy Zsuzsánna.

Fiai közül (*XII.*) *János* szül. 1701 febr. 20, † 1782 jan. 20.) Erélyes, igen erős testalkatú férfi, a ki mint híres prókátor tette magát ismertté. Irodalmilag is képzett férfi, a ki családja hirnevesebb alakjait könnyen gördülő hexametekben énekel meg.

Neje Tahvári és Tarkői Tahy Éva (1715 ja-

¹ Érdekes jegyzőkönyv maradt fel ennek testvéréről, Kolláth Lászlóról, a melyben is azt a kérdést vetik fel az egyik tanunak: Tudod-e 's láttad-e tanu, ha valaha az megholt Kolláth László a kuruczokkal járt-e, avagy társalkodott e velek? Az első tanu ezt vallja: tudja bizonyosan, hogy Kolláth L. soha nem társalkodott a kuruczokkal, a kik megsarczoltatták, kinzották, verték; a kihelmecki házától rabul vitték, hanem 400 ftokig való sarczon bocsátották ki rabságából, a mikor megromlott annyira, hogy csak pálczán és nem különben járhatott maga erejével. de még is Ungvár várába, Ő Felsége hűségébe megh is holt.

nuár— 1775 augusztus 27-én, házasság 1742. évi januárban).

III. István (sz. 1744 ápril 30, † 1801 júl. 11.) A jóra való tisztas táblabírónak jellemzetes alakja. Ifju korában a lovasságnál szolgál s 1766-ban kadét. 1776 július 23-án unokahugát, Kálnássy Borbálát (szül. 1749 decz. 3, † 1814 szept. 15.) veszi nőül, protestáns léte daczára az egri püspök áldásával. Hét gyermeke közül öt fiu és egy leány korán haltak el. Csak (III.) Tamás alapított családot s vitte előbbre ágát, de ő is csak egy nemzedékkel.

(*III.*) *Tamás* sz. 1782 máj. 27, † 1858 aug. 19.) Szikár, hosszu szakálú, egyszerű modorú és életű férfi, a ki naphosszant a krónikákat és öreg irásokat bujja és bár szívvel-lélekkal magyar s az 1849 után való korban érthető gyűlölettel viseltetik minden német iránt, mégis szinte jobban beszél latinul, tótul és németül, mint anyanyelvén. Üres óráiban irogat is. Megírja «a pápák büneit» egy félarasz vastagságu kötetben, a melyben erélyesen sürgeti, mint buzgó lutheránus ember ezen «*felesleges intézmény*» megszüntetését. Maradtak továbbá «*Utleirásai*», család-történeti adatai és birtokügyekre vonatkozó számtalan irásai.

1809 január 8-án Kükemezei Kükemezey Terézt (szül. 1790 szept. 12, † 1840 május 29.) veszi nőül pusztán anyja óhajtságára. Hogy menynyire ráerőszakolták a leányt, bizonyítja a házassági szerződés is, a melyben a menyasszony apja kiköti, hogy a mely fél a házasságtól visszalép, 2000 forintot tartozik fizetni. 1828 május 9-én a Tahy-család osztályakor Tamás is kap részt Tahy Lászlóné után Nyirjesen és a Petrecz pusztán.

Miután ezen korban gyakori volt azon eset, hogy egy tulajdonosnak birtoka számtalan apró széjjeleső darabból állott, úgy hogy nemcsak a gazda nem tudta bizonyosan melyik az ő része, de ezenfelül a jogtalan eltulajdonításoknak is ki volt téve, azért Tamás is egy darabban akarta birtokát tudni s 1848-ban a kálnási földek commassatióját véghez is vitte. Az urbériség megváltásakor a telkes gazdáknak jutott részekért körülbelül 8000 forint váltságdíj állapított meg.

Midőn 1849-ben az osztrák sereg segítségére bejövő orosz katonák a Tamás curiáját is pusztítják, barmait elszedik, szembeszáll az oroszok-

kal, a mi miatt elfogják, halálra ítélik, de a rokonok kérésére megmenekszik.

Az öreg urnak kedvence az unokája, Kolosy Miklós, s azért is taníttatja maga, hogy a maga egész tudását és becsületét beleönthesse. A mint azonban megtudta, hogy Miklós a «gymnastika» tanulásaiba is belekezd, ez ellen erélyesen fellép, azt irván neki, hogy a tornázás csak német komédiásnak, de nem magyar embernek való; az uszást pedig rövidesen egészen eltiltja. Tamás 76 évet élt egészségben.

Miután fiutódja nem maradt, vagyonát leánya, *Petronella* (1812 ápril 28—1849 ápril 6), illetve ettől származott unokái öröklék. Férje Kolosi és Cseleji *Kolosy* István (szül. 1794 okt. 27, esküvő 1831 júl. 24, meghal 1840 febr. 6), eleinte 10 évet Bécsben töltött mint az udvari cancellária hivatalnok, később pedig haza jött s itt táblabíróvá választották.

Miután *Petronella* ágazata fiágon kihalt és a privilegiális donationális levél azt mondja, hogy a kálnási birtok csakis fiúágot illet, akár 100, 200, 300 sat. év múlva is, tehát *Petronellát* sem illette volna a kálnási birtokrész. Apja, III. Tamás azonban a Kálnássy I. Károlyban még fiágon virágzó család ezen ágával nem lévén jó viszonyban, birtokát leányára, és ennek maradvékaira hagyta, annak gyarapítására különben az asszony férje is nagyon belefolyt, mert miután az I. Lajos ágának kihaltával ennek nőtestvérei és ezek férjei a családi irások egy részét elégetik és ezen bizonyítékok híján az ellenük folyó birtokpert a maguk javára tudják irányítani és a birtok egy részét a maguk kezébe tudják juttatni, akkor *Petronella* férje, nehogy az ősi birtokot szétporladni lássa, a Lajos testvéreinek részét 35.000 forinton megveszi, erre cessiót kér és kap.

Miután III. Kálnássy Károly 1898-ban bekövetkezett halála után gyermekei kálnási birtokrészüket eladóvá tették, a 7 évszázadon a Kálnássy nemzetség tulajdonában levő birtok a Kolosy család kezére ment át.

Négy gyermekük maradt: *Kolosy Matild* (Bizáki *Puky* Mártonné), *Ödön* és *Miklós*, kinek neje Bizáki *Puky* Ilona.

III. László családalapító 3-ik fia *id. (IV.) Ferencz* volt.

Ferencz († 1720) a protestáns Kálnássyoknak a feje és a vallási villongás vezetője akkor, a

midőn a család a katolikus és protestáns ágra szakad szét.

A lutheránus IV. Ferencz és a katolikus XI. János annyira rossz viszonyban voltak egymással, hogy még a többször kiküldött megyei bizottságok sem birták őket összebékíteni.

A felesége Sirokai Hedry Zsuzsánna (sz. 1685, meghalt 1749 aug. 24), a kit a Ferencz elhunytá után az unokaöccse, Kálnássy IV. Gábor vett el. — Gyermekei közül hárman alapítanak családot: *Zsigmond*, *András* és *László*.

Lássuk ágaikat egyenként.

(IV.) *Zsigmond* (1703 máj. 1—1766 jún. 16) a Kálnássy család *porosz ágának* megalapítója. Fiatalságát Kálnáson tölti el. Huszonöt éves korában, a midőn egyszer Pesten jár, a kellemetes modoru fiu megösmerekedik *Grabowski* Szaniszló ermelandi (Posen) püspökkel, a ki miután megtudja, hogy *Zsigmondnak* nem sok a vagyona, föl-szólítja, jönne el vele Poroszországba. *Zsigmond* csakugyan utnak indul, de kiköti, hogy testvéreit, V. Ferenczet és IV. Andrászt is magával vihesse, kálnási birtokát pedig unokatestvére, Sándorra bizza.

A püspök Kálnássy *Zsigmondot* Hartenburg várának főkapitányává s a vár őrségének parancsnokává tette.

Testvéreit *Zsigmond* eleinte maga tartja, német írásra és beszédre taníttatja. 1729-ben egy porosz kisasszonyt a von Geritz családból vesz el; ez azonban nemsokára meghalt úgy hogy ettől maradékai sincsenek.

Zsigmond testvére, *Ferencz* katonai szolgálatba lépett; 1731-ben már kadét s azután hadnagy, azonban miután nagyon iszákos s egy csatában megsebesült, visszakerült Kálnásra. A másik testvér, *András* gazdagon házasodott s Ganglauban a gazdaságának élt.

Zsigmond jó módja daczára sem feledkezett meg kálnási rokonairól s azokkal — a mint az sok leveléből kitünik — szeretetteljes összeköttetésben élt, de sőt háromszor maga is eljött Kálnásra atyafiságos látogatásra. Nemes jellemének egyik bizonyítékául szolgál azon intézkedése is, a midőn kijelenti, hogy bár idegen országban telepedett meg, faitól azonban megkívánja, hogy azok hazájuk szolgálatába álljanak s katonákká legyenek. *Zsigmond* idővel maga is szerez birtokot Allensteinben és Demuthban

(Posen). Második nejétől, gróf Hertzberg Borbálától 17 gyermeke született. Ezek:

1. *Joaachim* (1741 október — 1797), a krakói püspökségben kanonok és nagyprépost.

2. *Anna* (1743 febr. 1—1757), egy varsói kolostorban élt s ott is halt meg.

3. *József-Sándor* (sz. 1746 május 31), katona lett, eleinte a gyalogságnál szolgál, később pedig a magyar nemesi gárdába lép. 1784-ben nőül veszi gróf Salburg Jozefint. A házasság először némi akadályba ütközött, mert a fiatalok nagy szerelme daczára is, a menyasszony szülei megkivánták Józseftől, hogy az az esküvő előtt régi nemes családból való származását bizonyítsa be. Egy vármegyei bizonyítvány alapján ezt meg is teszi s így a lakodalom meg is tartatik. Érdekes, hogy a 6000 ftnyi házassági *Cautiós szerződésben* még az esküvő előtt azt írja a menyasszony: «*női szabadságaimról ezennel lemondok és ígérem, hogy férjemmel ellenkezni soha nem fogok.*»

József 1790-ben kapitányi ranggal elhagyja a katonaságot és ramingdorfi (alsóausztriai) uradalmán gazdálkodik 1813 január 1-én bekövetkezett haláláig. Vagyonának örökösévé br. Lingke Jánost, sógorát teszi, azon kikötéssel, hogy a jövedelmet testvéröccse, János generális huzza életfogytáig. — Gyermekei nem maradtak.

4. *Ferencz* (1747—1750 május 30).

5. *Mária-Terézia* (1748—1751).

6. *Borbála-Mariánna* (1749—1826 decz. 17). Ennek férje *Grzymala Romulus auf Damrau und Terka, 1752 július 10.* Trautzigban gazdálkodik és ott hal meg 1801 szept. 1-én.

7. *János* (1750—1754).

8. *Magdalena-Zsuzsánna* (1752—1830 ápril 4). Férje br. Lingke János auf Ditrichsdorff. Schweidnitzben laknak. — Magdalena Gross-Glogauban (Porosz-Szilézia) halt meg.

9. *Mária*, (kis korában halt meg).

10. *János* (1754 január 19 — 1839 január 29). 12 éves, midőn apja meghal és ekkor, hogy kivánságának megfelelően, bátyjával, Józseffel elébb haza, aztán Bécsbe megy. József a Ponyatovszky herczeg ezredében már főhadnagyságig vitte; most János áll be ide. 19 éves korában alhadnagy a gránátosoknál, 5 év mulva főhadnagy, 1788-ban pedig, a midőn századával a török hadjáratban kitünteti magát, bátorságáért kapitánynya nevezik ki. 1797-ben még őrnagy,

de már egy év multán, 1798 júl. 26-án a Sztáray gyalogezred ezredese. 1804 október 9-én vezérőrnagy kineveztetését kapja meg s mint a Baillet és Mytrowsky ezredek brigadéros, Pozsonyban állomásozik.

1813 augusztusban altábornagygyá lép elő, de miután a köszvény úgyannyira gyötri, hogy télen az egyik lábán csizmát, a másikon pedig papucsot hord, 1815-ben nyugalomba vonul és Budán lakik, egészen 1838 júniusig, a mikor Eperjesen vesz lakást s ott is él haláláig. Teteimei Kálnáson nyugszanak. Testamentumában azt rendeli, hogy a hatóság megmaradt vagyont adjon el, az ebből befolyó pénzüsszeget pedig egyenlően ossza el nővére Constance, br. *Clausenné* és unokaöccse, *Grzymala* Vilmos között, míg a másik öccse a néma Henrik, legátumot kapjon.

János jellemes és nagyon pontos katona, a kit azonban száraz modoráért alantasai nem szeretnek. Jó szívet egynémely rokonai a tolokodásig kihasználták és a mint naplójából kitetszik, körülbelül 7000 forint évi jövedelméből magára 1700-at költött, a többit pedig mind szegényebb atyafiai tartására fordította.

11. *Karolina* († 1756-ban kicsi korában).

12. *Albert* (1756 júl. 21, csak egy napig élt).

13. *Katalin* (1759—1762 aug. 30).

14. *Amália* (1760 jan.—1762 szept. 9).

15. *Fustus* (1761 decz. 13—1823 febr. 27). Csaknem egész életét a porosz hadseregben töltötte és alezredesi rangot ért el. 47 évig szolgált állandóan, 7 hadjáratban vett részt s ezekben 6 ostromnál, 6 csatában és 2 ütközetben vitézül harczolt, a miért már az 1806/7. hadjáratban Danzig ostrománál a «pour le mérite» rendjelt érdemelte ki.

Halála előtt még röviddel igen jó erőben volt, de főtörekvése, hogy a hadseregben előkelő állásban levő fiainak a grófi rangot megszerezze, már nem sikerült. Tüdőgyulladásban halt meg Thornban. Felesége özv. Frau von Knoblauch, szül. Zitzewitz († 1833 szept. 29), kitől 4 gyermeke van: Eduárd, Konstantin, Henrik és Natália.

16. *Katalin-Konstancia* (1763 decz. — 1856). Első férje báró Clausen, (lakik Wormditbauban), második férje von Wittig.

17. *Ismeretlen nevű fiu*, ki mint porosz huszártiszt lovával szerencsétlenül elesvén, fiatalon végezte életét.

Utódai csak Justusnak maradtak s ezek így következnek:

Eduárd (1803 szept. 20. — 1872 április 2). Fiatal korában a porosz hadseregben szolgált, de azt, a mint megnősült, elhagyta. Az ő ágazata a sok poroszországi közül az egyetlen, a mely ma is Kálnássy néven szerepel.

Első neje Catharina *Hörner* szül. 1822, meghalt 1853-ban. Ettől származik II. Natália, (szül. 1839 június 21).

Második neje Johanna *Fettin*, (szül. 1838 okt. 10). Ettől ered: Pál, György és Olga.

I. *Konstantin* szül. 1805), előbb katona, később országos tanácsos Posenben. Neje Marie von *Schmeling*. Gyermekük nem voltak.

I. *Henrik* (1811 június 1). 1839-ben Lembergben nyoma vész s többé hírét sem hallani.

I. *Natália* (sz. 1814 febr. 2). 1. férje *Suleritzki*, a kivel 1833 májusban kelt össze, Starnitzban, Pommerániában lakott. 2. férje br. Putkammer. 3. férje La-Roche őrnagy.

A Poroszországba vándorolt testvérek közül *András* Ganglauban, felesége birtokán gazdálkodott. Jólétben élt s talán ez az oka, hogy hazájával és Kálnáson maradt rokonaival semmit sem törődött.

Felesége báró *Burchardt* Amália, kitől csak leányai maradtak.

Népes ág alapítója lett ellenben az itthon maradt legifjabb fitestvér: *IV. László* (1704—1782 decz. 24), kinek neje Regéczy Erzsébet (1754—1790 február 6).

(*V.*) *András* (1743 nov. 23—1801 márcz. 28). Könnyen vette az életet, mert mint egyik fennmaradt levelében írja: «egyszer úgyis meg kell halni», a miért is a házában örökös volt a dinomdánom. A bor- és szeszivásznak a határát nem ösmerte s állítólag úgy ő, mint fia, János és felesége, Bárczy Mária (1747—1799 május 14.) a sok ivástól deliriumban haltak meg.

András testvére (*II.*) *József* (1750—1810 május 23). Utódaiban a Kálnássy család katolikus ága elfajulásnak indult. József tanultsága igen kevés; a gazdaságnak él s háromszor házasodik. — Első felesége Sándor Mária († 1810-ben), a második Trencsényi Anna, a harmadik Balkó Jusztina.

Számos gyermekei közül csak ketten alapítottak családot: *Károly* és *József*.

Károly (1792—1847), nem sokat adott magára és a bornak sem volt megvetője. Azt írják róla, hogy «miután Károlynak nincs elegendő capacitása, tehát a szülei lakatos mesterségre tanítatják».

Miután Károly feleségének, Lodomérszky Máriának birtokán, Tarczalon lakott, tehát kálnási birtokát Tahy Mihálynak adta bérbe, a miből számtalan kellemetlenség és egyenetlenség támadt.

Testvére, (*III.*) *József* (1802 decz. 26.—1864 márcz. 17) fiatal korában szintén nem részesül kellő nevelésben. A midőn 1832 május 1-én a Varannó-ra való Drótos (Dudics) Rozáliát nőül vette, ennek unszolására elhatározta, hogy kálnási ősi jószágát eladja és Varannóra költözik. — Felesége 1853 decz. 24-én 56 éves korában halt meg, József még 11 évvel élte túl. Ő a Varannón még ma is nagy számban élő iparos mesterséget folytató Kálnássyak ágának a feje.

Károly fia, *ifj. Károly* (1829 nov. 25.—1898 febr. 24), a család ezen ágát végső hanyatlásra juttatta. Egykedvűsége folytán és sok gyermekének neveltetése által teljesen elszegényedett s utódainak 1901-ben el kellett adni a még fennmaradt ősi birtokot, mi által Mark de Kálnás utódai talán örökre letűntek Kálnás határáról.

Igy szállt alá az egykor hatalmas nemes család, tagjainak tehetetlensége folytán közrendű, szegény sorba, fog-e onnan valaha ismét felemelkedni, ki tudná megmondani.

* * *

A család eleinte egy, később pedig két «s»-sel írja nevét. Az első írásmód mindenestre a helyesebb, miután a családnevet a birtok-helység nevéből eredő melléknévnek kell tekintenünk, vagyis Kálnás községbe való, kálnási lakos, röviden kálnási.

Vallása a családnak eredetileg római katolikus. I. András 1639-ben egy lutheránus ágat alapít, templomot épített, melyet azonban XI. János elfoglal s 1713-ban katolikussá tesz. A templom később összeomlik, de a mai napig is megmarad a katolikusok haranglábja s azon a lutheránusoknak 1686-ból eredő harangja.

A vallás különfelesége folytán a családtagok

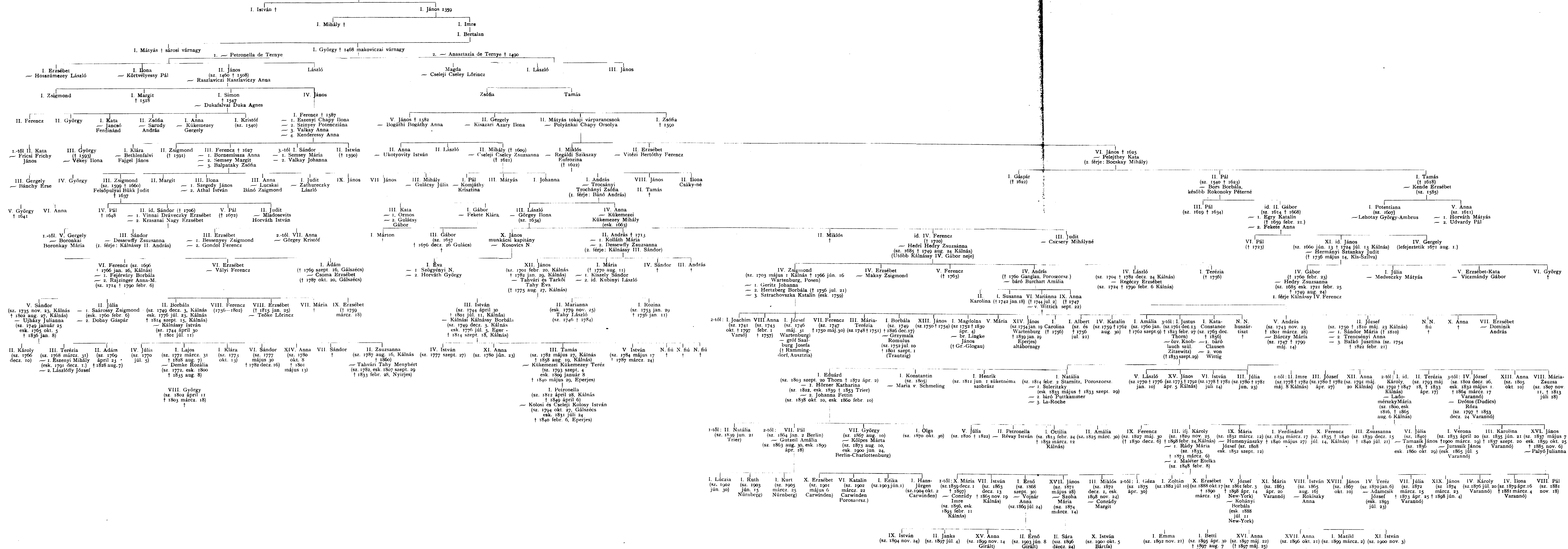
A KÁLNÁSI KÁLNÁSSY-CSALÁD LESZÁRMAZÁSA.

(Yssabor) Visibor (1230 körül)

Gyármán (Germanus)

I. Gergely

I. Mark de Kálnás

életrajzi adatai is különböző anyakönyvekben találhatóak és pedig:

I. Ferencz ágára a zempléni Gálszécs ref. egyházánál találhatunk adatokat.

II. János és I. András ágazatára a kükemezei (Sáros m.) ág. ev. egyháznak körülbelül 1740-től vezetett anyakönyvei használhatók.

XI. János és IV. László, valamint III. Ferencz ága egy részére a karácsonymezei (Sáros m.) és a varannói (Zemplén m.) katolikus egyház könyvei adnak felvilágosítást.

II. Ferencz ágazatának legtöbb tagjáról a Poroszországban lévő Wartenburg, Allenstein és Warmia kath. egyházaiban vannak a feljegyzések.

Az anyakönyvi és a családi adatok sok helyütt különböznek, miután többek között az anyakönyvben a temetés, a családi irásokban azonban a halál napja van feljegyezve.

A Kálnássy nemzetség temetkező helyéül a Kálnás falu közepén fekvő lapos dombtető szolgált. A holttemeknek nagy száma folytán 1800 táján megtörtént, hogy egy nagy árvíz idején a domb mellett folyó patak egyes csontvázdarabokat kimosott és magával ragadott s midőn Kálnássy III. Tamás 1806-ban az egyház gyűlésén e tárgyban előterjesztést tett, engedelmet

kapott arra, hogy a csontvázak a falu napnyugati oldalán fekvő új temetőbe helyeztessenek által, azért, hogy a régi temető az újabb nemzedék temetkező helyéül szolgálhasson.

A Kálnássy család levéltára, a mely a megye multjára igen fontos adatokat tartalmazott, s a melynek Sárosban csak az Úsz és Kapy család leveles ládája lehetett párja, 1827-ben idegen kezek között nagyrésztben elégett. Pedig épen kevésel a tűz előtt hozták 300 forintért rendbe.

A Kálnássy birtokkal együtt a levéltár megmaradt része is a Kolosy család tulajdonává lett, a mely azt 1903-ban a tulajdonjog fenntartása mellett a Magyar Nemzeti Múzeumban helyezte el.

A család czimere, mely az egy törzsből eredt öt családnak közös és teljesen egyező jelvénye s a mely a monda szerint azt fejezi ki, hogy Gyármán a tatárok elleni harcban egy magyar herczegasszonyt szabadított ki, később pedig egy csatában egy ellenséges ausztriai herczeget ölt meg, a következő:

Kék mezőben diszes öltözetű női alak fejére két oroslán koronát tesz fel. Sisakdisz: kiemelkedő harcos, kezében buzogányt tartva. Takaró: kék-arany és vörös-arany.

Kolosi és Cseleji KOLOSZ ISTVÁN.

VEGYES.

Kassa város czimerlevelei.

(Egy fénynyomatu melléklettel.)

Kassa városa, mielőtt Nagy Lajos királytól czimeradományt nyert, pecsétjén magyarországi sz. Erzsébet alakját viselte s polgársága ezzel a pecséttel, a melynek körirata: S.(ancta) Elisabet. Sigillum civium de Cassa, — a XIV. század hetvenes éveiben is él. Sz. Erzsébet alakja visszavezet arra az időre, midőn Kassa, mint a király tulajdonában levő falu, — villa regia, — a szent asszony bátyjától, IV. Béla királytól községi szabadalmakat és pecsétet nyert; ez az 1234- és 1249-ik évekre eső időszakban történt, valószínűen a tatárjárás után; az első évben avatták ugyanis a királyi hölgyet szentté, Kassa privilegiumairól pedig az 1249-ik évben¹ nyerünk első ízben tudomást.

¹ Wenzel. VII. 281. l.

Henszlmann tévedett, midőn leírván szülővárosa «ó-német stylü» templomait, ezeket mondja: «sz. Erzsébet feje felett» — a sz. Erzsébet egyház éjszaki kapuzatán — «két angyal, az egész templom legjelesebb szobrászati műve, paizsot tart, melyen egy lilium fordul elő, és e lilium bizonyítja, mikép e kapu 1369 előtt építettett, mert ez esztendőben Nagy Lajos a város czimerét bővítvén, ezentul azon már három liliumok láthatók.»²

Az újabb kutatások megdöntötték azt a véleményt, hogy a templomi épület, tehát az éjszaki kapuzat is már 1369-ik év előtt épült volna; de nem támogatja a nagy archæologus állítását az ott kifaragott czimer sem, mert az nem Kassa város czimere; a paizsban ugyanis nem lilium, hanem stilizált akantuslevél látható.

² Dr. Henszlmann Imre, Kassa városának ó-német stylü templomai. Pesten, 1846. 21. lap.

Kassa czimerében a lilimok mindig hármával virágoztak. Nagy Lajos király 1369-ik évbéli adományának e királyi szavai: «donis cupientes ampliare», nem a czimer bővítésére, hanem az adományok gyarapítására vonatkoznak. Az egy-lilimos czimernek összes okleveles és tárgyi bizonyítékai tehát hiányoznak.

Nagy Lajos király adománylevele s a későbbi czimerlevelek a város titkos levéltárában őriztetnek.¹ Az 1369-ik évben kelt oklevelet a király Diósgyőrött, papiroson, rányomott, titkos pecsétje alatt adta ki. Szövege így hangzik:

Nos Lodovicus dei gracia rex Hungarie memorie commendamus tenore presencium, quibus expedit universis, quod commodose utilitati fidelium civium et hospitum nostrorum de Cassa regia liberalitate invigilare cupientes et eosdem graciaram donis gliscentes ampliare, ad devotam et humilem ipsorum supplicationem iisdem civibus nostris de Cassa annuimus ex gracia speciali, ut iidem a modo in sigillo ipsius civitatis secreto et missivo ac vexillo formam clýpei de signo nostro regio extortam et desuper videlicet unum tractum seu lineam flavei coloris, tribus imaginibus liliorum compaginatam et de subtus quatuor lineas ruffas et totidem albas lateraliter habentis in perpetuum gestare valeant atque possint, harum sub nostro sigillo secreto testimonio literarum, quas in forma nostri privilegii sub magno nostro sigillo pro ipsis civibus redigi faciemus, dum nobis fuerint reportate. Datum in Diosgeur feria secunda proxima ante festum Ascensionis Domini, anno eiusdem millesimo tercentesimo sexagesimo nono.

Az oklevélen festett czimerkép nincs, mert az akkor még nem volt szokásban. A czimeradományozó okleveleken a czimer festett képének feltüntetése Zsigmond király alatt jött divatba; ennek megfelelően, midőn a király az 1423-ik évben Kassa czimerét megbővítette, az oklevél bal felső sarkán ott pompázik annak festett képe, valamint V. László és II. Ulászló oklevelein is. Az oklevelek diszes kiállítása, — hártján, függő pecséttel — Pozsonyban, Ulászlóé Budán történt s ez okból a czimerképeket joggal hazai miniatorainknak tulajdoníthatjuk; ez oklevelek tehát műtörténeti szempontból is érdekelhetnek bennünket.

Nagy Lajos király oklevelének fontossága rendkívüli, mert belőle nyerjük az ország czimerében levő osztásokról a legelső hiteles tudomást. Az okiratban a király elmondja, hogy saját, tehát a magyar király czimeréből «—de signo nostro regio» — adományozza a kék² mázra

¹ Az oklevelek szövegét (számos hibával) kiadta Tutkó József, Kassa városának történelmi évkönyvében, Kassán, 1861. A czimerek hasonmása pedig megjelent a Felsőmagyarországi Muzeumegylet IV. évkönyvében.

² Az okirat a *flavei coloris* szóval él, de ezzel jelezte a heraldikai kék színt a francia oklevelek is. Lásd Fejérpataky, Czimeres emlékek. II. k. 68. lap és Teleki, Hunyadiak kora. X. k. 66. l. «in campo flaveo seu celestino.»

illesztett három lilimot és a czimerlábban «quatuor lineas rufas et totidem albas lateraliter»; az ország czimere is tehát vörössel és fehérrel nyolczszor vágott volt.

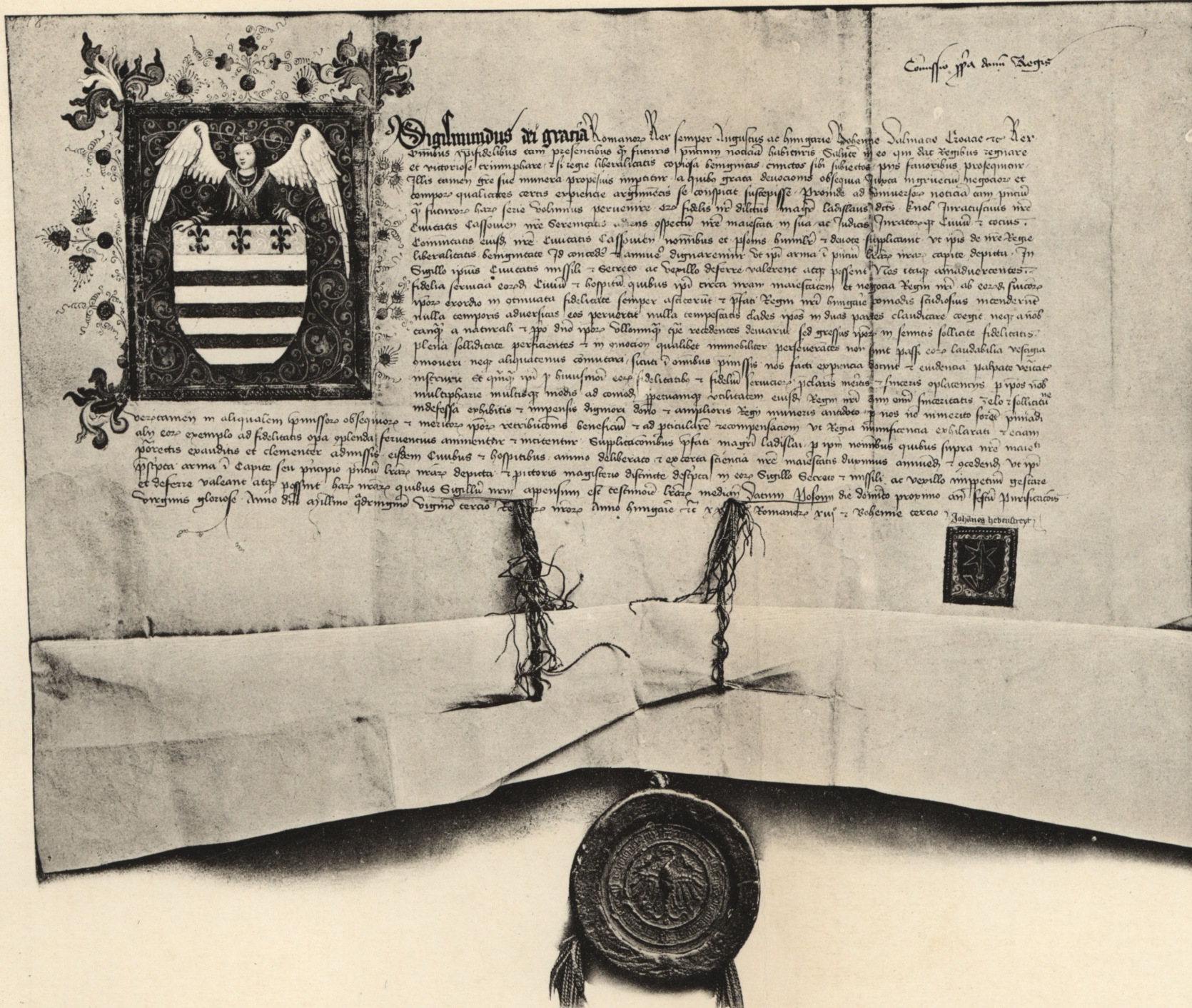
Kassa czimere, mely kezdettől összetett czimer, még három ízben bővült.

Zsigmond király Pozsonyban, az 1423-ik évben Knol László városi tanácsosnak Kassa községe nevében előterjesztett kérelmére czimer-tartó angyallal bővítette a város czimerét s e kegyességének okául kiemeli, hogy a város törhetetlen hűséggel viseltetett mindenkor uralma iránt. Az oklevélben a czimer leírása elmaradt s csak utalás van a czimernek az oklevél élén levő, a miniator aprólékos gondosságával megfestett színes képére. Ennek az oklevélnek a szövege így hangzik:

Commissio propria domini Regis.

Sigismundus dei gracia Romanorum rex, semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex. Omnibus Christi fidelibus, tam presentibus, quam futuris presencium noticiam habituris, salutem in eo, qui dat regibus regnare et victoriose triumphare. Et si regie liberalitatis copiosa benignitas cunctos sibi subiectos piis favoribus prosequitur, illis tamen gracie sue munera propensius impertitur, a quibus grata devocionis obsequia iuxta ingruencium negociorum et temporum qualitates certis experientie argumentis se conspicit suscepisse. Proinde ad universorum noticiam tam presencium, quam futurorum harum serie volumus pervenire, quod fidelis noster dilectus magister Ladislaus dictus Knol, iuratus civis nostre civitatis Cassoviensis nostre serenitatis adiens conspectum nostre maiestati in sua ac iudicis iuratorumque civium et tocius communitatis eiusdem nostre civitatis Cassoviensis nominibus et personis humiliter et devote supplicavit, ut ipsis de nostre regie liberalitatis benignitate id concedere et annuere dignaremur, ut ipsi arma in presencium literarum nostrarum capite depicta, in sigillo ipsius civitatis missili et secreto ac vexillo deferre valerent atque possent. Nos itaque animadvertentes fidelia servicia eorundem civium et hospitum, quibus ipsi circa nostram maiestatem et negocia regni nostri ab eorundem serviciorum ipsorum exordio in continuata fidelitate semper adstiterunt et prefati regni nostri Hungarie commodis studiosius intenderunt, nulla temporis adversitas eos pervertit, nulla tempestatis clades ipsos in duas partes claudicare coegit, neque a nobis, tanquam a naturali et proprio domino ipsorum ullo unquam tempore recedentes deviarunt, sed gressus ipsorum in semitis sollicitate fidelitatis plena soliditate perficientes et in commocione qualibet immobiliter perseverantes, non sunt passi eorum laudabilia vestigia commoveri, neque aliquatenus commutari, sicuti in omnibus premissis nos facti experientia docuit et evidencia palpate veritatis instruxit. Et quanquam ipsi pro huiusmodi eorum fidelitatis et fidelium serviciorum preclaris meritis et sinceris complacentis per ipsos nobis multipharie multisque modis ad commodam perpetuamque utilitatem eiusdem regni nostri cum omni sinceritatis zelo et sollicitudine indefessa exhibitis et impensis

Causa ipsa domini Regis

Sigmundus dei gratia Romanorum Rex semper Augustus ac Hungarie debente Dalmatiae Croatiae etc. Rex
 omnibus christi fidei cum presentibus et futuris omnium notitia habentis Scilicet in eo qui die Regibus regnare
 et maxime exemplare et si regie liberalitatis causa benignitas cunctos sibi subiectos pro favoribus prosequatur
 illis tamen sic sua munera prosequatur a quibus gratia devocione obsequia quae in gratia negotiorum et
 bonorum qualitates certis experientia arguuntur se conspiciat suffragari. Prout ad immensam notitiam am prau
 q fuerit hanc serie volumus pervenire eto fidelis in dilectis magis Ladislaus dicit Enol Invenimus me
 Luicatis Casspouer me Serematis. Vans aspectu me mansueti in sua ac Judias. Invenimus eto Luuu et cocus.
 Communitas eius me Luicatis Casspouer nominibus et ipsius hinc et duos supplicavit ut ipse de me Regie
 liberalitatis benignitate qd concedit amicus dignaretur de ipse arma in pnuu hanc meo capite deputa. In
 Sigillo ipsius Luicatis missi et Sereno ac de pello de fere valerent atq pspone. Vias itaq amaduerentias.
 fidelis servavit eorum Luuu et hoptiu quibus ipse circa mar mansuetam et negotia Regni mei ab eorum suato
 ipso exordio in otinuati fidelitate semper usitavit et ipse Regni mei hinc hinc amodis fadiolus menderunt
 nulla temporis adversitas eos peruerat nulla temporis dades ipos in duas partes claudicare coegit neq a nob
 camp a natural et ipso ipso dillomq qui recedentes devaxit sed gressus ipos in semas follate fidelitatis
 plena soliditate perseverantes in omnia quilibet immobiliter perseverantes non sint pass eorum laudabilia resaga
 omoveri neq aliquatenus commoveri sicut in omnibus pmissis nos facti experientia domit et evidencia palpat veritat
 misereri et ipse ipse et hinc hinc eorum fidelitatis et fidelis servavit. Vclatis meas. Invenimus oplacens in ipos nob
 multaphare multaq modis ad comod peruanq valentem eius Regni mei am am Invenimus de lo et follati
 mdfessa exhibitis et impensis digniori doro et amplioris Regni numeris anadoto et nos no mmerito fore pmiadi
 de. pcamen in aliquatenus hinc hinc obsequio et merito ipos reverentiam beneficu et ad pualitate recompensacione ut Regni hinc hinc
 alij eorum exemplo ad fidelitatis opa optenda ferventius ammentur et mcentur. Supplicacionibus ipse magis Ladislaus p ipse nominibus quibus supra me maie
 poretis exauditis et clementer admittit eisdem Luicatis et hoptiabus. Anno delibato et ex certa sciencia me mansuetam durimus annuud. et pcedend. ut ipse
 ipse arma in capite seu pnuu pnuu hanc meo capite deputa. Invenimus magisterio dymite de ppa in eorum Sigillo Sereno et missi ac verillo mmpetam gestare
 et de fere valerent atq pspone hanc meo quibus Sigillo nem appensum et testimonie hanc meo dorum Janum Wolom die domito proximo an hanc meo
 Invenimus gloriose Anno dmi millesimo quadringentesimo primo mense decembris Anno hinc hinc etc. Romanorum Rex et debente etc. Johannes deventer

digniori dono et amplioris regii muneris antidoto per nos non immerito forent premiandi, verumtamen in aliqualem premissorum obsequiorum et meritorum ipsorum retribucionis beneficium et ad particularem recompensacionem, ut regia munificencia exhilarati et eciam alii eorum exemplo ad fidelitatis opera complenda fervencius animentur et incitentur, supplicacionibus prefati magistri Ladislai per ipsum nominibus, quibus supra nostre maiestati porrectis, exauditis et clementer admissis eisdem civibus et hospitibus animo deliberato et ex certa sciencia nostre maiestatis duximus annuendum et concedendum, ut ipsi prescripta arma in capite seu principio presencium literarum nostrarum depicta et pictoris magisterio distincte descripta in eorum sigillo secreto et missili ac vexillo in perpetuum gestare et deferre valeant atque possint. Harum nostrarum, quibus sigillum nostrum appensum est testimonio literarum mediante. Datum Posonii, die dominico proximo ante festum purificationis virginis gloriose, anno domini millesimo quadringentesimo vigesimo tercio, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. trigesimosexto, Romanorum decimotercio et Bohemie tercio.

Az oklevél végső sorai után ez a név áll: *Johannes Hebenstreyt*, s közvetlen alatta egy 2 cm. magas és 1 cm. széles czimer. S minderről a várost érdeklő szövegben nincs szó és a bíró — Hebenstreyt az 1423., 1433—1435. és 1444-ik évben volt a város bírja — nevén kívül e czimerről az oklevél egyáltalában semmi felvilágosítást nem nyújt. Ez azonban nem volt példátlan e korban. Midőn V. László az 1453-ik évben Bártfa városának czimert adományoz, az adománylevélre a város czimere alá szintén egy kisalaku czimert festettek, mely egykoru írás szerint: «Leonardi notarii, qui hec arma attulit».¹

Hebenstreyt cimereinek leírása a következő: a czimer alúl kerek, háromszögű, hasított paizs. A hasítás a paizsalakot, — szárnyas nyilvas tokjából² kinövő hatágu csillag, — két egyenlő félre osztja. Úgy a csillag, mint a nyilvas sárga színnel szegett s ugyanily színű a hasítás vonala is. A paizs jobb felének máza fekete, a balarany, míg a cimeralaknak a mező jobb felére eső része arany, a bal fekete. A paizs háttere aranykeretbe foglalt négyszögű szőnyeg, melynek földje rózsaszínű s ez testszínnel damaszkolt.

Mindkét, az oklevelen levő festett czimerkép technikája jeles; a festés pasztózus, a színek élénkek s valószínűleg egy palettáról kerültek; az alakok konturjait mindkét czimerképen elütő színnel élesen kihuzta a képirő ecsetje; mindkét czimert négyszögű aranykeret fogja körül, melynek csillogását ponczolás mérsékli; a damaszkolás kacskaringóiban is sok a rokonság. Hebenstreyt és a város czimere tehát egyidőben, ugyanegy műhelyben készült.

¹ Turul. X. 129. lap.

² Hasonló nyilvas látható a Petneházyak 1417-ik évbeli czimerében. Lásd Fejérpataky id. m. I. 46. lap.

A város czimerében a czimertartó angyal szöghaju; fején aranyos párta, melybe elől arany kereszt van tűzve; testét a veresszinű ruha lágyan burkolja körül, puha redőket alkotva; szárnyai kékek. A képirő jobb festő, mint rajzoló; a mell kissé szükös s a szárnyak alakítása nem természetes, tekerccszerű, a mint az ebben a században, az olasz reneszánsz heraldika feltünéséig, gyakran előfordul. Azonban az arc kifejezése angyalias, ártatlan és áhitatos, s a fej, — hisszük, hogy pozsonyi miniator, vagy Bertalan királyi festő¹ műve —, dicséri alkotóját. Feltűnő, hogy az ország czimeréből kölcsönzött czimerláb fehérrel és veressel vágott.

Az az állhatatosság, melylyel a város Zsigmond király unokája, V. László iránt viseltetett, újabb czimerbővítést vont maga után az 1453-ik évben. Ha nem is hirdetné kőbe vésett egykoru felirat a kassai sz. Erzsébet egyházban azt a hó ragaszkodást «a primævo natalis nostri ortus tempore», mint az oklevél is bizonyítja, szól arról a város levéltárában őrzött számos, tartós hártýára irt kötelezvény, melyekre a város Giskra, a felsőmagyarországi főkapitány zsoldosai részére mintegy 26,686 arany forintot vett, fel polgáraitól és idegenektől.²

Ennek méltó jutalmául, egyéb kiváltságokon felül, a király a hozzá és koronájához való hűségükért eddigi czimerüket az 1453-ik évben Pozsonyban arany koronával tetézte, melyet a czimerpaizsra illesztett. A heraldika története tanusítja, hogy ez a kiváló kitüntetés rendszeren csak a nemes uraknak járt ki, a kik azt jutalmúl kérték az uralkodótól nemességük fényének emelésére.

Ugyanekkor a király jogot adott a városnak a veres pecsétviasz használatához is, Buda város módjára, akár függő pecsét alakjában, akár, hogy az oklevelekre reáüthessék, legyenek azok privilegia, literæ iuridicæ, testimoniales, causales, sententionales, missiles vagyis epistolæ.³

Ezen oklevél szövege így hangzik:

Commissio propria domini regis.

Ladislau dei gracia Hungarie, Bohemie, Dalma-cie, Croacie etc. rex Austrieque et Stirie dux. necnon marchio Moravie etc. vobis fidelibus nostris grate dilectis iudici, iuratis ceterisque civibus et toti communitati nostre civitatis Cassoviensis salutem graciamque nostram regiam et favorem. Magna magne fidei et fidelitatis vestre excreverunt merita, stabili obsequio et constanti animo cumulata, quibus publico iure et honesta quadam necessitate impellimur, ut vestris votis tam favoris, quam honoris a nobis

¹ Fejér. X. 8. 603. lap.

² Kemény Lajos, Kassa város régi számadáskönyvei. 1892. 30. lap.

³ Körmöczbánya és Raguzá 1456-ban nyertek jogot a veres pecsétviasz használatára. Teleki, Hunyadiak kora, X. 503. és 510. l.

emeriti debita persolvamus. Cum enim precipua sit condicio regalis cure nostre, ut singuli fideles statum nostrum promoventes premii quesiti vicem recipiant, vobis tamen et vestre communitati tanto propensius afficimur, quanto magis vos plurime tribulationis igne probatos in fide constantes fidelitate integros et in omni operum virtute prestantes cognovimus. Quamobrem inter alia, quibus laude dignam fidelitatem vestram honorare decorareque et in altiora status vestri ornamenta sublevare intendimus, considerantes et attendentes fidelissima vestra obsequia fidemque puram et affectionem ad nos servatam, quibus a primo natalis nostri ortus tempore inter multas regni et regnicolarum nostrorum dissensiones ac turbines, inter quos videlicet nos orbatam parentibus infantiam etatemque apud alienam educationem agebamus per continuum successum varia et magna propter nos et nostrum ius ac nomen hostilia passi gravamina experti, insultus insuper duros et casus nostro culmini, usque ad hos regiminis nostri dies constantissime adherendo placere et complacere studuistis, vobis et consequenter civitati nostre pretacte arma seu decoris insignia, videlicet clipeum cum forma armorum regalium, ut puta octo lineis latis *vulgo strelh* transverse productis per vicem interpositam rubeis et albis cum differentia et suppositione trium liliorum aureorum in campo flavo compositum, quibus hactenus ex benefica collatione predecessorum nostrorum divorum Hungarie regum usi estis ex certa nostra sciencia innovantes eisdem armis seu clipeo armorum, coronam auream superaddidimus et incorporavimus atque iugiter et perpetua in eodem armorum clipeo deferendam superposuimus ac dedimus, ymo addimus, incorporavimus et conferimus presentibusque mera regie potestatis plenitudine et speciali gracia elargimur, ea scilicet ratione et causa, ut ex hoc constantissime fidelitatis vestre, qua in nostris et corone nostre multum opportunis obsequiis inviolabiliter prestistis apud posteros et presertim futuros successores nostros efficax pro vestra laude ac decorum memoriale permaneat. Quibus quidem armis iam expressis, videlicet clipeo supra specificato cum corona aurea superposita et eisdem armis incorporata, necnon cum imagine seu forma angeli in fronte cruce signati, eundem clipeum armorum cum corona tenentis aliisque opportunis ipsorum ornamentis prout et quemadmodum in principio seu capite presencium literarum nostrarum pictoris arte suis appropriatis coloribus depicta sunt, vos vestrique successores cives scilicet et communitas dicte civitatis nostre more aliarum liberarum civitatum nostrarum armis utencium a modo perpetuis semper futuris temporibus in sigillis, vexillis, cortinis, velis et generaliter in quibuslibet actibus et exercitiis ac locis uti et gaudere ac ea deferre possitis sub eisdem gratiis, prerogativis, honoribus et libertatibus, quibus alie libere civitates armis utentes de iure vel consuetudine gaudent et fruuntur. Ceterum ex habundantiori plenitudine nostri favoris et gratie volentes pretactam armorum innovationem, que inter alia opportuna etiam in vestre communitatis sigillis deferretis amplioribus ornamentis decorare, indulgemus tenore et vigore presentium ac concedimus vobis et eidem communitati vestre, ut hinc in posterum perpetuis temporibus universis quoad huiusmodi sigillum seu sigilla communitatis vestre cera rubea uti, cum eademque more

civitatis nostre Budensis omnia privilegia omnesque literas iuridicas, testimoniales, causales, sententiales, missiles quoque seu epistolas et alias quascunque sigillare et consignare in pendenti vel in appresso valeatis et ad id plenam et liberam habeatis facultatem ex presenti nostra annuencia et concessione speciali. In quorum omnium robur et testimonium presentes concessimus literas nostras pendentes secreti sigilli nostri, quo ut rex Hungarie utimur, munimine roboratas. Datum Posonii feria quarta proxima post festum beate Dorothee virginis et martyris anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo tercio, regni autem nostri Hungarie anno tredecimo. Commissio propria domini regis ex deliberacione consiliariorum. Joannes episcopus Waradiensis cancellarius.

A czimerképen a festék itt-ott töredezik; a czimertartó angyal arcának vonásai — pedig ez érdekelne bennünket a művészet szempontjából leginkább — ma már alig ismerhetők fel. A képiró, a mint a kezekről lehámlott festék alatt kitűnik, az alakot tollal vázolta s az angyalnak a késő gótikus művészet szellemében dusan tört ruházatát s kék sárga szárnyain a tollazatot a rajzoló toll segedelmével, gyakorlott kézzel, biztos vonásokkal részletezte. A koronának a paizs mögül előtörő fényével a képiró az oklevél szavait tette előttünk szemléltethetővé.

Kassa czimere mai formáját II. Ulászló királytól Budán, az 1502-ik évben nyerte, s ekkor a kezdettől fogva összetett czimer úgy a király, mint neje, Anna «de Candalle, ex regia stirpe Fuxorum oriunda»¹ ősi czimeréből vett

¹ Kassa város nyilvános levéltára, 818. sz. a. alakokkal gazdagodott. A francia szent királyokkal rokonságban levő hölgy ez évben lett magyar királynévá s ez tette alkalmoszerűvé az adományozást, melyre a város ismét bőven rászolgált. Kassa ugyanis bástyája, az oklevél szava szerint propugnaculum volt II. Ulászló uralmának kezdetétől fogva, s midőn a király öccse, János Albert versengett vele a magyar trónért, a város tartós ostromot állt ki, melyért a király mint győzhetetlen athlétákat magasztalja őket.

Az oklevél szövege a következő:

Commissio propria domini regis.

Wladislaus dei gracia rex Hungarie et Bohemie etc. Fidelibus nostris prudentibus et circumspectis iudicibus et iuratis ceterisque civibus et toti communitati civitatis nostre Cassoviensis salutem et gratiam. Cum ad regie dignitatis celsitudinem eiusque maiestatem augustam, cuius ad exemplum, ut plurimum subditorum animi componuntur, hoc imprimis pertineat, ut suorum merita, virtutes et servicia semper equa lance perpendat, ut neque delinquentibus nimia indulgentia se facilem semper prebeat, quo ex impunitate licentia et ex ea audacia delinquendi crescat, neque bonorum egregiis facinoribus rebusque preclare gestis immortalisque glorie memoria dignis premium desit, quorum altero malorum improborumque petulantia et insolentia refrenatur coherceturque, altero vero

benemerencium animi et his virtutum igniculi insiti excitantur inflamanturque, omnium denique malorum et periculorum constanti fortique animo in rebus duris et adversis perpefforum non solum immemores, sed etiam in posterum ad quevis aggredienda tollerandaque adversa, et quo virtuti omnia parent ceduntque maiori studio zeloque alacriores redduntur. Quod cum natura ipsa in rebus humanis ita redditum comparatumque sit et ut etiam preter hec ex regie dignitatis nostre officio sincerum privati publicique muneris tenorem servarem, iam sepius illa fidelitatis et constancie vestre argumenta, quo semper in hoc regno nostro Hungarie unice claruistis, animo nostro repetentes, nolentes ea obscuritate quadam neglecta iacere repultaque tegi aut oblivione e memoria mortalium intercepti, sed potius etiam posteris omnibus perpetua nominis et fame vestre testacione signari, aliqua saltem vel hisce literis, que in felici nostra exaltacione et in ingressu ad hoc regnum nostrum pulcherrime edidistis, commemorare statuimus et imprimis laudandam illam et nullo unquam seculo delendam constanciam vestram, quam tunc nobis et huic regno nostro declarastis, recensendum duximus. Nam dum superioribus his annis et in principio regiminis nostri varii motus variaque bella pociundi huius regni gracia orti fuissent et inter alios principes serenissimus princeps quondam dominus Albertus Polonie rex, frater noster charissimus felicis memorie, tunc solummodo dux existens, cum valida manu ac numeroso exercitu contra nos et hoc regnum venisset hocque ipsum regnum ambiens inter alia loca, que iam in dedicionem suam devenissent, etiam civitatem illam Cassoviensem occupare volens ipsamque ob id dura obsidione cinxisset, vos tunc revocatis in animo pristinis vestris virtutibus, quas semper et potissimum in adversis huius regni divis Hungarie regibus predecessoribus nostris sincera fidelitate magnaue integritate more progenitorum vestrorum ostendistis, statuistis consueta vestra gravitate et fidei firmitate omnia extrema pocius perpeti, quam a nobis et sacra huius regni nostri corona desciscere labeque aliqua infidelitatis candorem nominis vestri contaminare hostiumque circumfusorum, vos pre ceteris omnibus ambiencium nunc blandas appellaciones, pollicitaciones multas, nunc minas feroces fortissime sprevestis, tandem cum obsidione longa et dura cincti essetis muri que vestri variis tormentorum generibus quaterentur prosternerenturque, quid virtus in adversis valeat, vos speciosissimo exemplo declaratis. Nam nec fame, ferro, vigilia, neque ullius rei penuria, neque labore ullo fracti estis, sed huiuscemodi longe et seve obsidionis incommoditates, qua vos sine intermissione premebat, semper invicto animo vel in anni parte seivissima propriis sumtibus non sine grave sanguinis effusione pertulistis corporibusque vestris pro custodia stacioneque murorum die noctuque obiectis hostium terribiles impetus, tela adversa, infestos ictus, vulnera crebra, pericula multa semper erecto animo, pectore adverso excepistis; et quod admirabilis est, non modo toti ipsorum hostium impetus fortiter sustinuistis, verum etiam in tantis vestris laboribus sepe numero in hostium staciones magno animo irrumpentes, pulchram inde victoriam cum ingenti hostium clade et spolio reportastis, nec ullis modis ac viis ad dedicionem compelli potuistis, quin forti animo tam

gravem obsidionem ferentes, quousque nos tandem vos invictos athletas e manibus hostium ductus et auspicio nostro liberavimus ruptisque obicibus et portarum vestrarum repagulis, que diu clause hostium conatibus nulla via potuere redditusque vobis conspectus noster, quo miro desiderio tenebamini, nos unacum prelati, baronibus et proceribus regni nostri hilari vultu, animo letissimo, facie sincera, fide inviolata excepistis vobisque dies ille ingressus nostri omnium merito pulcherrimus, gratissimus et lucidissimus effulsit talique ac tam memorabili et preclaro facinore, dum pro defensione et conservacione illius auspiciatissime urbis nostre, que huius regni nostri in eo loco singulare existit propugnaculum, animo infracto acerrime decertatis, nobis abunde illam eximiam vestram fidelitatem costancia invincibilem, quibus semper maiores vestri claruerunt, testatam reliquistis. Ut igitur tantam virtutem vestram, que in adversis semper clarior enitescit, perpetua laudis et glorie vestre testificacione immortalitati commendaremus utque vestra merita amplissimo premio digna vestraque preclara facta etiam testimonio nostro locupletissimo omnibus Hungarie regibus, successoribus nostris comprobarem, posterisque omnibus vestra constancia fidelitas summis efferenda laudibus clarissime innotesceret, hec arma: videlicet angelum, veste auro intexta coloris amethystini succinctum flavam et calamistratam comam strophio sive sero gemmato pressam, in cuius fronte ex huiuscemodi corolla capitis diademati crux aurea prominet utraque ala angeli coloris cœlestini micis aureis interlucet, tenens ambabus manibus scutum insigne, summum eius in formam mete everse effigiatum, intum vero in modum turbinis fastigiatum, in scuti angulo gemino superiore ex utroque latere galea aureis fibulis locata, quarum summitate flores penduli variorum colorum, veluti vento agitati, sparguntur, utriusque galee corona aurea imposita, ex coronis singulis singule ale prominent, quarum plume et pinnule tenuiores brachia alarum vestientes sunt coloris cœlestini punctis aureis splendicantes, penne vero protensiores longioresque et extreme in altumque prorumpentes sunt coloris crocei, in medio vero singulorum alarum sunt singula lilia aurea; scuti autem pars suprema est coloris cœlestini continens per longitudinem tria lilia aurea; in medietate autem scuti penne usque ad infimum est campus ruber, in quo fluunt stagnandoque labuntur quatuor flumina nominantissima Danubius, Tibiscus, Dravus, Savus, primaria specialiaque huius regni nostri insignia, suo colore depicta, que ipsis tamquam defensoribus et propugnatoribus eiusdem regni nostri per nostros predecessores Hungarie reges graciose collata existunt, quibus usque in presencia usi fuerint; in medio autem ipsius campi rubri quatuor fluminum prefatorum est aquila media stans erectaque collo tamen et capite integra coronam auream capite gestans, rostro aurato pedeque sinistro unguiculorum tenus aurato, lingua exerta vibranteque, a cuius pectore linea aurea ad sinistram alam usque protracta summitasque eiusdem lineae figura trifurca terminatur, que est insigne nostrum gentilitium et avitum, quo vos ex singulari favore nostro regio ornavimus, quem iam tempore felicis nostri regiminis sibi immortalibus facinoribus peperistis. Scuti autem pars inferior in campo coloris

celestini, linea satis ampla rubra quatuor tessellis aureis intextis seingata a primo dextro angulo in imum angulum sinistram descendens intersecatur, supra quam lineam in eodem campo est lilium unicum aureum, infra autem eandem lineam in eodem campo sunt duo lilia aurea, quequidem illustris domina Anna, consors nostra charissima ex beneplacita voluntate sua ex suis propriis armis eisdem fidelitatibus vestris ob perpetuam rerum bene felicitateque pro defensione regni huius et conservacione istius civitatis nostre Cassoviensis gestarum memoriam benigne favorabiliterque concessit, prout hec omnia in capite seu principio presencium literarum nostrarum pictoris non indocta manu suis caracteribus et figuris et coloribus facta et depicta sunt, vobis animo deliberato et ex speciali gracia nostra regia et plenitudine auctoritatis nostre eciam consensu et beneplacito preefate serenissime domine Anne regine, coniugis nostre charissime, cuius armorum certam partem in his inseri et invecti voluimus dandum duximus et concedendum vosque et omnes posteros vestros huiuscemodi laudis et virtutis testimonio sempiterno ornandum immo ex abundantiore plenitudine nostre specialis graciae damus, concedimus et presentibus elargimur, ut vos vestrique heredes et posteritatis universe prescripta arma et virtutis vestre insignia a modo in posterum ubique in preliis, bellis, troiis et aliis quibusvis rebus et exercitiis militaribus, necnon sigillis, velis, cortinis, papilionibus et in universum in quarumlibet rerum et expeditionum generibus uti possitis et valeatis vestrique heredes in signum et testimonium paternarum virtutum, a quibus simili dono et gracia nostra regia provocati studeant non degenerare, ferre gestareque possint et valeant eisdemque nomine communitatis perpetuo uti, frui et gaudere tantoque vehemenciori studio in posterum nobis et regibus Hungarie successoribus nostris et sacre corone regni Hungarie totis viribus, summa fidelitate, precipua constancia instar virtutum maiorum suorum inservire contendant quanto se largiore amplioreque premio et gracia nostra regia donatos et ornatos esse conspexerint. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes literas nostras secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungarie utimur, in pendentibus vobis ac heredibus et posteritatibus vestris universis duximus concedendas. Datum Bude in festo conceptionis virginis gloriose anno domini millesimo quingentesimo secundo, regnorum nostrorum Hungarie etc. anno tredecimo, Bohemie vero tricesimo tercio.

(Hártyán, függő pecséttel, Kassa városa titkos leltárában.)

Mindennek magyarázatául szolgál a czimerkép, mely Mátyás király hátrahagyott olasz illuminatorai valamelyikének műve lehet.

A czimerpaizs kétszer osztott s középső része hasított. A paizsfőben kék mázon a három lilium a régi; a hasított középső részt az ország czimeréből vett osztások töltik be s baloldali felére, mintha a hasítás vonalából nőne ki, illeszkedik a lengyel Jagellók ősi nemzetségi czimeréből vett stílizált, ezüst fél-sas, szárnyán három ágban végződő arany szalaggal; a pólyák az ok-

levél szavai szerint a Duna, Tisza, Dráva és Száva folyók jelképei s azokból áll az ország-czimer, «primaria specialiaque huius regni nostri insignia».

A paizsláb uj adomány s teljességében a királyné czimeréből vétetett: kék mázon a jobb felső sarokból harántosan lefelé végighuzódó pólya, mely arannyal és veressel nyolczszor koczkázott s az így kettészelt mezőben fent egy, alól két arany lilium van.

Anna királyné fenmaradt pecsétjén¹ a czimer ez: nyílt korona alatt a hosszában két-felé osztott paizs jobb fele négyelt; az első és negyedik mezőben a magyar pólyák, a második és harmadikban a cseh oroszán, a szivpaizsban a lengyel sas; a paizs bal fele szintén négyelt s az első mezőben a navarrai rostély, a másodikban az aragoniai czölöpök, a harmadikban két tulok, a negyedikben a francia liliumok a mellé ágat jelző koczkázott töréssel, az európai gótok czimere,² s ez került Kassa czimerébe; míg a szivpaizsban levő két oroszán talán az angol királyok czimerréből való.³

A király a czimerpaizs két felső sarkára egy-egy koronás csőrösakot helyeztetett⁴ s a belőle kiröví szárnyak egy-egy liliummal ékeskednek. A paizstartó angyal ékességei közül az oklevél különösen kiemeli a homlokán levő gyöngyös pártát (sertum gemmatum), a magyar szüzeknek akkor divatos ékszerét.

Utóljára nyert czimerét a város az adományozás után két évre vésette fel uj pecsétnyomójára Antal ötvösmesterrel, a mint arról a Kassai Muzzeumban őrzött ezüst pecsétnyomó hátlapján olvasható hexameterek és évszám tanuskodik:

«Liber ab officiis gaudens Antonius arte Hoc celavit, maius quod habet mea Cassa sigillum 1494.»

KFMÉNY LAJOS.

A Brankovicsok.

A magyar nemzedékrendi irodalomban ketten foglalkoztak bővebben a fejedelmi Brankovics-házzal. *Thallóczy Lajos* (Századok 1888: 689—713. l.) az Ál-Brankovicsokkal foglalkozik és munkáját Brankovics György szerb fejedellemmel (1367—1456) kezdi, a kinek csupán második nejét, Irént nevezi meg, mint második feleségét. A gyermekeket mind Irén gyermekeiül szerepelteti, a mi tévedés.

¹ A Magyar nemzet története, IV. k. 372. lap.

² Bárczay A heraldika kézikönyve. 1897. 25 l.

³ Kropf L. Anna királyné, II. Ulászló neje. Századok. 1895.

⁴ A hős Jaksics Demeternek ez a kitüntetés nem szólt. L. Istvánfi. I. 13. lap.

Thallóczy után *dr. Wertner Mór* foglalkozik (Turul 1890: 31—39. l.) a fejedelmi Brankovicsokkal, a kiknek egész családi történelmét felőleli kihalásukig. Brankovics György fejedelemnek ő is csak egyik feleségét ismeri. Azt, a ki Thallóczy szerint a második. Ámde Wertner forrásai szerint Irén, Kantakuzénosz Mánuel leánya, csak 1435-ben ment férjhez, egyik fiuk, Brankovics István azonban 1422-ben született. Ez Wertner szerint lehetetlen vagy pedig kellett a fejedelemnek már előbb is feleségének lenni, Kantakuzénosz Irén pedig csak második hitves volt. És ebben Wertnernek igaza van.

Az első feleséget sem Thallóczy, sem Wertner nem ismerik, pedig a magyar nemzedékrendi történelemre lényeges a személye, mert hiszen ősanja a Frangepánoknak, Zrínyieknek és az utolsó Rákóczyaknak a következő hiteles vonal szerint:

1. Brankovics György, sz. 1367, szerb fejedelm: 1427, † 1456. Fia:

2. Brankovics István, sz. 1422, † 1477. Neje: Komnensz Arianites Angelina, † 1516, a nagynak nevezett Komnensz Arianites Györgynek és nejének, Musachi Máriának a leánya. Komnensz Arianites György az albán történelem egyik hőse, a ki 1434-ben fölkel a törökök ellen és bárha küzdelve eredményeit nem tudta tartóssá tenni, Albánia ura maradt mégis haláláig, 1461-ig. Neje a Musachi házból, Castoria urainak a házából való. Brankovics Istvánnak és Komnensz Arianites Angelinának a fia:

3. Brankovics Iános despota, † 1502. neje: Jaksics Ilona, † 1521. Leánya:

4. Brankovics Mária. Férje: *Frangepán* Ferdinánd örgróf. Leánya:

Frangepán Katalin örgrófnő, † 1562 előtt. Férje: gr. *Zríny* Miklós horvát bán, Szigetvár hőse, † 1566. Fia:

6. Zríny György gr. főtárnok mester, sz. 1549, † 1603. Második neje: Stubenberg Sónia. Fia:

7. Zríny György gr., sz. 1598, † 1626. Neje: gr. Széchy Magdolna (Katalin). Fia:

8. Zríny Péter gr., sz. 1621, † 1671. Neje: 1641: Frangepán Anna Katalin örgrófnő, † 1673. Leánya:

9. Zríny Ilona grófnő, sz. 1643, † 1703. Első férje 1666: I. *Rákóczy Ferencz* fejedelem, sz. 1645, † 1676, a kinek valamennyi kihalt és virágzó águ utódját közöltük már e lapokban (Turul 1903: 145—153) *Aspremont-Rákóczyutódok* czim alatt.

Ebből látható, hogy az utódok tekintetéből igen lényeges, hogy ki volt Brankovics Istvának az anyja, mert hiszen az anya személye szerint változnak természetesen az ősvonalak is.

Brankovics Györgynek első felesége, István-

nak az anyja, a mint a trapezunti császárok történelméből (Fallmerayer: *Geschichte des Kaiserthums Trapezunt*, 1825 — Pfaffenhofen: *Essay sur les aspres Comnenats*, 1847 — Stokvis: *Manuel, II. — L'art de vérifier*, IV. — *Nouvelle biographie universelle. — Grande encyclopédie etc., etc.*) megállapítottuk, egy keresztneve szerint ismeretlen trapezunti hercegnő volt a Komnensz házból, a kinek hiteles ősvonala a következő:

1. Komnensz Mánuel. Fia:

2. Komnensz Kuropalatesz János, † 1067. Fia:

3. Komnensz I. Elek, sz. 1048, Bizáncz császára: 1081, † 1118. Neje: Dukász Irén, † 1118 után Fia:

4. Komnensz Izsák. Fia:

5. Komnensz I. Andronikosz, sz. 1110, Bizáncz császára: 1183, † 1185. Fia:

6. Komnensz Mánuel, † 1186. Fia:

7. Komnensz I. Elek, sz. 1182, Trapezunt despotája (vagy a hogy görögül nevezte magát: Egész Anatólia királya és önkényuralkodója, Basileus Kai Autokrator); 1204, † 1222. Fia:

8. Komnensz I. (harcziar) Mánuel, Trapezunt despotája: 1238, † 1263. Második neje: Irén, † 1253 előtt. Fia:

9. Komnensz II. János, Trapezunt (első) császára: 1280, † 1297. Neje 1282: Palaiologa Eudokia bizanczi hercegnő, † 1302, a kinek ősvonala:

— 1. Palaiologa Elek. Neje: Angela Irén bizanczi hercegnő, a kinek ősvonala:

— — 1. Komnensz Mánuel (mint előbb!). Fia:

— — 2. Komnensz Kuropalatesz János, † 1067. Leánya:

— — 3. Komnensz Theodóra. Férje: *Angelosz* Konstantin. Fia:

— — 4. Angelosz Andronikosz. Fia:

— — 5. Angelosz III. Elek, Bizáncz császára: 1195—1203, † 1203 után. Neje: Dukász Eufrozina. Leánya:

— — 6. Angela Irén bizanczi hercegnő. Férje: *Palaiologosz* Elek. Leánya:

— 2. Palaiologa anonyma (ismeretlen keresztnevével). Férje: *Palaiologosz* Andronikosz. Fia:

— 3. Palaiologosz VIII. Mihály, sz. 1224, Nikaea császára: 1259 és Bizáncz császára: 1261, † 1282. Neje: Dukász Theodóra. Leánya:

— 4. Palaiologa Eudokia bizanczi hercegnő, † 1302. Férje 1282: *Komnensz* II. János, Trapezunt (első) császára: 1280, † 1297. Fia:

10. Komnensz II. Elek, sz. 1283, Trapezunt császára: 1297, † 1330 Fia:

11. Komnensz Vazul, Trapezunt császára: 1333, † 1340. Első neje: Palaiologa Irén bizanczi hercegnő, elkergetve; 1339, Trapezunt csá-

- szárnője: 1340—1341, a kinek ősvonala (mint előbb!):
3. Komnenosz Palaiologosz VIII. Mihály, sz. 1224, Nikaea császára; 1259 és Bizáncz császára: 1261, † 1282. Neje Dukász Theodóra. Fia:
  4. Palaiologosz II. Andronikosz, sz. 1260 körül, Bizáncz császára: 1282—1328, † 1332. Első neje 1271: *Árpádházi Anna magyar hercegnő*, † 1281, V. István magyar királynak (1239—1272) és Erzsébet kún hercegnőnek a leánya. Fia:
  5. Palaiologosz IX. Mihály, Bizáncz társzászára: 1295, † 1320. Neje 1296: Mária arméniai hercegnő, † 1333, a kinek ősei:
    1. Medz I. Rhupin a Bagratidák házából, Arménia fejedelme: 1080, † 1092. Fia:
    2. I. Gosdantin (Konstantin), Arménia fejedelme: 1092, † 1100. Fia:
    3. I. Lévon (Leo), Arménia fejedelme: 1129, † 1141. Fia:
    4. Sdéfané (István) hg., † 1164. Fia:
    5. II. Lévon, Armenia királya: 1185, † 1219. Leánya:
    6. Zabel (Izabella), Arménia királynője: 1219, † 1251. Második férje 1224: I. Héthum, Arménia királya: 1224, † 1268, Konstant arméniai connetablenak a fia. Fia;
    7. III. Lévon, Arménia királya: 1268, † 1289. Neje: Guitana, Konstantinnak, Lambros vára urának a leánya. Leánya:
    8. Márta arméniai hercegnő, † 1333. Férje 1296: *Palaiologosz IX. Mihály*, Bizáncz társzászára: 1295, † 1320. Fia:
  6. Palaiologosz III. Andronikosz, Bizáncz császára: 1328, † 1341. Természetes leánya:
  7. Palaiologa Irén bizánczi hercegnő, férjétől elúzva 1339, Trapezunt császárnője: 1340—1341. Férje: *Komnenosz Vazul*, Trapezunt császára: 1333, † 1340. Fia:
  12. Komnenosz III. Elek, sz. 1339, Trapezunt császára: 1349. † 1390. Neje 1352: Kantakuzéna Theodóra. Fia:
  13. Komnenosz III. Mánuel, sz. 1364, társzászár: 1375, Trapezunt császára: 1390, † 1417. Első neje 1376: Eudokia Georgiából, † 1395 előtt. Fia:
  14. Komnenosz IV. Elek, sz. 1382, Trapezunt császára: 1417, † 1446. Neje 1396: Kantakuzéna Theodóra, † 1426. Leánya:
  15. Komnena ismeretlen keresztnévű trapezunti hercegnő, † 1435 előtt. Férje: Brankovics György, sz. 1367, szerb fejedelem: 1427, † 1456. Fia:
  16. Brankovics István, sz. 1422, † 1477. Neje: Komnenosz Arianitesz Angelina, † 1516.

Ezeknek a vonalát a Frangepánokon és Zrinyeken át a Rákóczyakig már láttuk.

A trapezunti császárok történelme egyuttal megadja a kulcsot Brankovics György törökbarát viseletéhez is. Már III. Elek császárnak két testvére lett töröknek a felesége: Mária, a ki 1352-ben a fehér horda vezéréhez, Kutlubejhez és Theodóra' a ki 1358-ban Hadji-Omerhez ment nőül Chalybiában. III. Mánuelnek is két nővére lett török asszony: az egyik Tahartannak neje Arsingában, a másik; Eudokia, 1380-ban Tadj-Eddin felesége lett Limniában. Tadj-Eddin 1386-ban meghalván, özvegye V. János bizánczi császárhoz ment feleségül.

Brankovics György első nejének is két nővére, a kiknek nevét szintén nem ismerjük, temetkezik el háremben. Az egyik Djihan sahnak, a másik Ulugh bejnek lesz a felesége. Idősbik fivérük, IV. János trapezunti császárnak leánya, Katalin, Mezopotámiába megy Usun-Hasszánhoz; az ifjabbik fivérnek, Trapezunt utolsó császárnak, Dávidnak gyermekei: Anna és György pedig apjuknak és hat fivérüknek meggyilkolása (1466) után áttérnek az izláma és nyomuk vész.

Eddig úgy tudtuk, hogy Európában csupán Szerbia, Montenegró és Törökország uralkodói nem Árpád vérei. Tekintettel azonban az V. István magyar király vérségebeli sok trapezunti császárnőre, a ki török főnökökhöz ment nőül, nem valószínűtlen, hogy száz meg ezer török családban lüktet az ősi magyar nemzeti uralkodóház vére. Sajnos, hogy ez soha sem lesz kimutatható. ZARÁNDY A. GÁSPÁR.

A hajduk közös czimeres nemeslevele 1605-ből.

(Czimerképpel.)

Szomoru, de egyuttal dicső korszak emléke Bocskay István, Magyarország és Erdély fejedelme által a 13 hajdukapitány *Csomaközy András, Szylassy János, Kövy Miklós, Palay Pál, Kovács Albert, Somogy György, Farkas Mihály, Elek János, Chatáry János, Szénássy Mátyás, Nagy Mátyás, Füzy István* és *Hajdu Gergely*) és az ezek vezérlete alatt szolgált 9254 hajdu részére adományozott czimeres nemeslevél, a mely a fejedelem kedvelt vitézeit egyuttal birtokadományban is részesítette.

Az a körülmény, hogy a hajduk azelőtt földönfutó, rakoncátlan és kegyetlenkedő népség voltak, a kik ellen az országgyűlések a legszigorubb törvényeket hozták, nem válhatik szegyenükre, mert a megélhetés kényszere szorította őket kihágásokra; Bocskayval való szövetekezésük és a magyar szabadság érdekében kifeje-

tett hősi tetteik valóságos nemzeti hőökké avatták őket.

A korponai országgyűlésen 1605 nov. 10-én a magyar karok és rendek hozzájárulása alapján, 1605. decz. 12-én kelt¹ a fejedelemnek vitéz hajdui nagy szolgálatait megjutalmazó kiváltságlevelé.² A mint ismeretes, egyenkint és összesen nemesekké tette őket, azonkívül *Kálló* városát, a szabolcsmegyei *Nánás*, *Dorogh* és *Varjas* lakatlan birtokokat, *Hadház*, *Vámos-pércs*, *Sima* és *Vid* részeit adományozta nekik.³ Maga az eredeti oklevél mind ez ideig kiadatlan maradt, csak kivonatos fordítását közölte *Sillye Gábor*;⁴ pedig megérdemli, hogy teljes szövege közismertté váljék. Meghatóan szép, bibliai idézetekben bővelkedő bevezetésében az Istent és annak igazságosságát, bölcsességét dicsőítve, elmondja a vitéz fejedelem, hogy az Isten akkor kötötte oldalára a kardját, a mikor a német császári csapatok zsarnokoskodása és kegyetlenkedései folytán a magyarnak már «*mukhannia*» sem volt szabad, annál kevésbbé felémelt fővel járn-kelnie! Azután leírja *belgiojosi Barbiano János*, kassai generálisnak, a ki *egyéb-ként fogadott fia volt*, jogtalan, szemérmetlen támadásait és hajduinak ezekkel szemben dicső győzelmeit. De hadd beszéljen maga a szöveg:

Nos Stephanus, dei gratia Hungariæ, Transylvaniaeque princeps et Siculorum comes etc. ad perpetuam rei memoriam. Cum supremis rerum omnium arbiter, Deus, qui non minus splendidioris machinæ, æternarum videlicet cœlestium regionum universitatem una cum ipsis choris angelicis, in iisdem habitantibus, verum etiam terrestre, mortale, ac caducum genus humanum, singulosque elementaris et sublunaris regionis inhabitatores, sacrosanctæ iustitiæ æquilibrium, quæ suum cuique reddere iubet, sine personarum rerumque discrimine gubernet, quamvis sæpissime ob impunitatem malorum irrefrenatæ libidinis hominum prosperos successus, tam patientissimus⁵ [longanimis ac omnis teræ (igy!) non modo indignationis et iræ, sed et providentiæ, a tenellis fidelibus expers existimetur, ob idque sæpe clamoribus ad auditum alias experfectionibus et incitamentis advi-

gillantiam a fidelibus sollicitetur, attamen non dormire, neque somno esse deditum, custodem Izraelis, certum est, fidelibus suis non secus in prosperis, ac in mediis tentationibus, cum pergunt in viam, cum transibunt flumina, cum se in confertissimas hostium acies implicant, præsto adesce, passus dirigere, brachio tenus illos sustentare, digitosque ad prælium, si ita occasio tulerit docere, clamores in necessitatibus non solum auribus immittere, sed sæpius, antequam clamarent, auxilio prævenire; e diverso autem superbos et laxate licentiæ peccatores, quanto maiorem prosperis eventibus securitatem sibi spondent, ac promittunt, nihil æternæ illius sapientiæ dulcius, nihil oblectabilius habetur, quam ut tam infractæ superbæ turgidæ elationis nunquam poenitere scientes, animos effrenatos et fortes in fortitudine ipsorum, sapientes in sapientia, astutos in ipsorum astutia depræhendat, ac nihil quicquam tale cogitantes subito et ita insperato evertere, ut ne locus quidem impiorum re]periat, et tunc tandem auream, victricemque iustitiam et veritatem, velut clarissimam aurovæ lucem, velut splendidissimum solis fulgorem, ob oculos omnium proponere, iustosque ex carceribus ad laxitatem, e tenebris ad lucem, et captivitate in perpetuam vindicare libertatem. Talis autem illibatæ æquitatis semperque victricis iustitiæ (ut ad tempus pati videatur), quamquam a primordio rerum uno tenore invariabilis administratio ab omnibus piis observata, manibusque quasi palpata est; nostro tamen ævo contra infensissimos imperatoriæ maiestatis exercitus, sole ipsius clarus enituit, qui nomine et specie auxilii ob Turcarum imminentes vires patriam nostram ingressi, munitissima quæque regni Hungariæ præsidia non solum occupaverant, verum extremo prorsus excidio, immanique et inaudita crudelitate, deleta Transylvania, universaque nobilitate oppressa, orthodoxarumque religionum et patriarum legum libertatem omnem in amplissimo etiam Hungariæ regno infestare et penitus sufferre præsumperant, ita, ut nemo sub eorum tyrannide vel hiscere, nedum caput erigere audebat, nisi præpotentissimus Deus, præter omnem hominum spem, accincto femori nostro gladio suo, et animo addito, manu admodum exigua Gedeonis instar, victricia nobis ab hostibus reportare trophæa concessit. Si quidem delati falsis criminationibus apud *generalem Joannem Barbianum Cassoviensem*, alias filium nostrum adoptivum, is præter omnem viam iuris, nil tale merentibus, arcem unam nostram Zent Joob nuncupatam, per insidias occupavit; alteram Kerekianam aperta obsidione tentavit, sed opera militum Haydonum bene nobis faventium repulsam, inde passus clam et palam, vitæ nostræ necem et extrema quæque machinatus est, metuentes igitur paratissimas illius copias (cum plusquam decem millia armatorum in castris præ manibus haberet), eorundem militum haydonum opera ex tertia arce nostra Solyomkæ vocata, quæ loco impeditissimo inter cautes montium sita est, in campum deducti, raptim cursim collecto validiore exercitu, cum generalis adventum dumtaxat magnifici Joannis Baptistæ Pæczen præstolaretur, qui cum peditum tribus millibus et mille quingentis cataphractis Sylesianis iam iam appropinquabat, quo coniunctis viribus facilius in perniciem iam non modo

¹ A Magyar Nemzet Tört. V. k. 559. l. hibásan 1-ről keltezi.

² Eredetije Hajdu vármegye levéltárában. Az érdekes okl-velet *Tagányi Károly* orsz. levéltárnok úr szivesége folytán tanulmányozhattam; jelenkori másolata — czimerfestményenl együtt — a Magy. Nemz. Múzeum levéltárában van.

³ A hajduság kérdésére nézve bőséges adatokat nyújt *dr. Károlyi Árpád* jeles műve: A korponai országgyűlés; továbbá *dr. Komáromy Anrás* értekezése: «A szabad hajduk történetére vonatkozó levéltári kutatások», lásd Értekezések a Tört. Tud. köréből. XVII. k.

⁴ Hajdumegye tört. viszonyai: a *Varga Géza* szerkesztésében megjelent: «*Hajdumegye leírása*,» kiadja a magyar orvosok és természetvizsgálók 1882. Debreczenben tartott XXII. nagygyűlésének alkalmából Hajdumegye közönsége című (Debreczen, 1882.) mű 5—10. ll.

⁵ A szöveg ezen szög arannyal írott.

¹ A [ ]-be tett rész vörös tintával van írva.

nostram, sed totius gentis Hungaricæ conceptum virus effunderet, nos celeritate coniunctionem illorum præsentissimo misericordis Dei auxilio prævenientes, ante crepusculum Auroræ illucescentis, decimi quinti diei mensis Octobris, anni millesimi sexcentissimi quarti, ad villam desertam Almosd nuncupatam Pæczianas copias, quæ pars non modo fidentior, sed etiam validior omnium illorum exercituum fuit, ipso etiam duce, in captivatem nostram redacto, inopinate adorti, ad internecionem delevimus, quam cladem, cum generalis intellexisset, incredibili percussus formidine, fuga nimis tumultuaria sibi consulendum putavit, quibus nostri a tergo inhærentes, partim in itinere, partim vero ad ripam Tybisci fluminis, maximam præsertim in exercitu Rasciano ediderunt stragem. Tybisco vero itidem trajecto, et Cassovia, regia civitate occupata, maiorem superioris Hungariæ partem, quæ iam antea a Cæsareanis multorum annorum spatio, æque in immunitatibus nobilitaribus, ac etiam religionis libertate multis modis erat oppressa, ac earum vindicandarum occasionem avidè expectabant, in verba nostra alios invites non nullos spontaneos iurare coëgerunt. Cui tam late furenti incendio imperatoria maiestas obviam ire statuendo rata *Georgio Basta* in mandatis dedit, ut cum expeditissimo et validissimo illo exercitu, quem eo anno contra vires Turcarum et summum Vezerium præparaverat, nobis occurreret, cum eo postea varia fortuna dimicantes, ad villam quidem et castellum Osgyan, pars quædam nostratium infeliciter, alias ad pagum Edelyen longe fœlicius deinde nunc victi, nunc victores, omnem fortunæ aleam, et belli iniurias tam constanter et fortiter, tota ea hyeme pertulimus, ut insequenti vere, tentatis aliquot contra hostes impressionibus, ex superiore Hungaria vix ordinibus, uti par erat, servatis, et fere præpropera festinatione Bastam, cum omnibus suis copiis eiecerimus, quibus nostri ubique a tergo inhærentes Posonium usque persequuti, ibique aperto Marte manus conserentes, victores facti, pars Moraviam illico, pars vero trajecto Danubio inferiorem Austriam et Styriam incendio, rapinis et depopulationibus late vastarunt. Unde factum est, ut imperatoria maiestas, per certos legatos, pacem a gente Hungarica petere, et amissas legum, religionumque libertatis haud gravatim et clementer, in integrum restituere non dedignata fuerit. Talium igitur et tam præclarorum, æternaque memoria dignorum meritorum intuitu, universos et singulos milites nostros haydones, tanquam strenuos libertatis nostræ antiquæ assertores, ut ad posteros fortiter pro salute patriæ ab ipsis pristinæ operæ, et nostræ erga ipsos vicissim declaratæ gratitudinis monumenta transmitteremus, summumque honorem et libertatis prærogativam in ea, pro qua pugnarunt patria adipiscerentur, publico omnium statuum et ordinum regni Hungariæ, voto et suffragio in diæta generali Carponensi, ad diem decimum mensis Novembris, anni millesimi sexcentissimi quinti, indicta congregatorum, eos omnes singillatim et expresse, signanter autem præsentibus literis nostris, *numero quattuor et quinquaginta supra ducentos et novem millia*, sub capitaneatu generosi *Andreae Cyomakeozy*, ac egregiorum *Foannis Szylassy, Nicolai Keovi, Pauli Palay, Alberti Kovacz, Georgii Somogy, Michaelis Farkas, Foannis Elek*, alterius *Foannis Chyatory, Mathiæ*

Szenassy, alterius Mathiæ Nagy, Stephani Fuzy, et Gregorii Haydu, militantes, e statu et conditione plebea ac ignobili, in qua nati sunt et hactenus extiterunt, clementer eximentes, ac in cœtum et numerum verorum regni nostri Hungariæ et Transylvaniæ nobilium annumerandos, aggregandos, cooptandos et ascribendos duximus, prout anmeramus (*igy!*) aggregavimus, cooptavimus et ascribimus. Decernentes expresse, ut iidem milites nostri hæredesque et posteritatis ipsorum utriusque sexus universæ, pro veris natis et indubitatis nobilibus habeantur et reputentur. In signum autem huiusmodi veræ et perfectæ nobilitatis eorum, *haec arma, seu nobilitatis insignia: scutum videlicet ovatae figuræ coelestini coloris, cuius extravitatem, seu circumferentiam interiorem, draco aureus in ovatam similiter figuram convolutus, cauda tripliciter per collum reflexa ambit, cruce rubea in ventre draconis clare et expresse eminente, quem illis ex propriis nostris signis gentilitiis, favoris et benevolentiae nostrae erga ipsos declarandae impertiri volumus; intra ambitum vero draconis, et scuti medietullio, dextrum brachium hominis lorica indutum, acinacem recenti sanguine rubentem fortiter vibrare, ad manubrium vero acinacis bombardam manuariam pulvere sulphureo incenso explosa, sclopetumque emissura cernitur. Ex parte porro acinacis altera, flamma ingens, fumo permixta, que in terrorem hostis aliquoties militibus nostris causa victoriae fuit, summo cum impetu ardere, altera vero sol aureus, radiis fulgidissimus ex rubicundo micantis Aurorae gremio emergens, in monumentum primæ illius salutaris victoriae nostrae, quæ circa auroram contigit, glorioso splendore conspicitur. Supra scutum galea militaris aperta est posita, quam contegit corona regia, gemmis atque unionibus apprime ornata, ex qua miles gladio deaurato succinctus, et laurea sarta ornatus, dextra ense, sinistra pugionem, utrosque nudatos tenere, et ovans pro adeptâ libertate, triumphum canere et arma victricia hilariter vibrare condecen-ter visitur. Ex cono autem galeae teniae sive lemnisci, hinc rubri et cerulei, illinc vero aurei et argentei colorum defluentes, utrasque oras, seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant, prout hæc omnia in medio præsentium literarum nostrarum docta manu, et arte pictoris clarius expressa et depicta esse cernuntur, animo deliberato et ex certa scientia, liberalitateque nostra præfatis militibus nostris, ipsorumque hæredibus et posteritatibus utriusque sexus universis gratiose dedimus, donavimus et contulimus. Annuentes et concedentes, ut ipsi præscripta arma, seu nobilitatis insignia, more aliorum verorum et insignitorum nobilium, armis utentium, ubique in præliis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis, et aliis quibusvis exercitiis, nobilitaribus, et militaribus, necnon vexillis, cortinis, velis, aulæis, annulis, domibus, clypeis, tentoriis, et generaliter quarumlibet rerum et expeditionum generibus, sub meræ et synceræ nobilitatis titulo, quo eos ab universis et singulis cuiuscumque status, dignitatis, conditionis et pæminentiæ homines existant, dici, teneri, nominari et reputari volumus, ferre et gestare, omnibusque et singulis iis honoribus, gratiis, privilegiis, indultis, libertatibus et immunitatibus, quibus cæteri veri, nati et indubitati prædicti regni nostri Hungariæ et Transylvaniæ nobiles et militares homi-*

nes, quomodocumque de iure et antiqua consuetudine utuntur, fruuntur et gaudent, perpetuo uti, frui et gaudere valeant, atque possint. Ne autem dicti milites nostri passim et in incertis sedibus dispergerentur, aut alienæ subiicerentur iurisdictioni, quin semper et omni tempore in uno certo loco, ambitu ac fixa sede simul omnes, quo commodius, utilius et ructuosius, in morem fidelium nostrorum Siculorum Transylvaniensium, regno nostro Hungariæ et Transylvaniæ inservire possent, pompti ac parati comperirentur, totale et integrum oppidum nostrum *Kallo*, ac totales similiter et integras desertas possessiones nostras, *Nanas*, *Dorogh* et *Varyas*, portiones possessionarias in *Hatthazy*, *Vamosperczy*, *Sima*, et *Wid*, possessionibus sic vocatis, in comitatu de Zabolcz existentibus, habitas, antea ad arcem nostram Tokay tentas et possessas; totum item et omne ius nostrum regium, si quod in eisdem etiam aliter qualitercunque existeret et haberetur, aut eadem et idem, nostram ex quibuscunque causis, viis, modis et rationibus concerneret collationem, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, terris scilicet arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, fœnetis, sylvis, nemoribus, montibus, vallibus, vineis, vinearumque promonthoriis, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis, aquarumque decursibus, molendinis, et eorundem locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum, et pertinentiarum suarum integritatibus, quovis nominis vocabulo vocitatis, ad eadem et idem de iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, sub suis veris metis et antiquis limitibus existentibus memoratis *novem millibus ducentis et quinquaginta quatuor militibus nostris*, hæredibusque et posteritatibus ipsorum utriusque sexus, universis, ea conditione dandas, donandas et conferendas duximus, ut ipsi hæredesque et posteritates ipsorum universæ, vinculo iurisiurandi nobis, regnoque nostro Hungariæ et Transylvaniæ prius sese obligantes, more aliorum donatariorum nobilium, bonis armis, et instrumentis militaribus optime instructi, ad mandata nostra, ac successorum nostrorum omnibus bellicis expeditionibus, tam generalibus, quam partialibus interesse, fidelemque patriæ operam navare debeant et sint adstricti. Et nihilominus pro ampliore erga eosdem munificentiam nostræ principalis declaratione, annotatum oppidum *Kallo*, possessionesque *Nanas*, *Dorogh* et *Varjas*, ac portiones possessionarias in *Hatthazy*, *Vamosperczy*, *Sima*, et *Wid*, possessionibus in dicto comitatu de Zabolcz existentes habitas, universasque earundem pertinentias, ab omni censuum, taxarum et contributionum nostrarum, tam ordinariorum, quam extraordinariorum, subsidiique et lucri cameræ nostræ solutione, item decimarum, nonarum et capetiarum quarumlibet pensione, servitiorumque quorumlibet plebeorum et civilium exhibitione, in perpetuum eximendos et supportandos duximus, prout damus, donamus et conferimus, iure perpetuo et irrevocabiliter tenendas, possidendas, pariter et habendas, salvo iure alieno. Eximimusque et supportamus harum nostrorum vigore et testimonio literarum mediante. Quo circa vobis spectabilibus, magnificis, generosis, egregiis ac nobilibus bonorum nostrorum fiscalium administratori item comiti, vicecomiti et iudicibus nobilium, dicatoribus, decimatoribus, connumeratibus et exactoribus quarumcunque contributionum no-

strorum, dicti comitatus de Zabolcz, necnon provisorii prædictæ arcis nostræ Tokay, tandem iudicibus et iuratis civibus dicti oppidi, et antefatarum possessionum, modernis et futuris quoque pro tempore constituendis, cunctis etiam aliis, quorum interest, seu intererit, præsentium notitiam habituris, harum serie committimus et mandamus firmiter, quatenus vos quoque a modo in posterum, *præfatos novem mille ducentos et quinquaginta quatuor milites nostros*, hæredesque et posteritates ipsorum utriusque sexus universas, ratione toties repetiti oppidi, antefatarum, possessionum portionumque possessionariarum, ad aliquam censuum, taxarum et contributionum nostrarum, tam ordinariorum, quam extraordinariorum, subsidiique et lucri cameræ nostræ solutionem, item decimarum, nonarum, et capetiarum pensionem, servitiorum quorumlibet plebeorum et civilium exhibitionem, cogere et compellere, aut propterea eosdem in personis, rebus et bonis quibusvis impedire, turbare, molestare, seu quovismodo damnificare nequaquam præsumatis, aut sitis ausi modo aliquali. Secus non facturi. Præsentibus perfectis exhibenti restituti. Quas nos in formam privilegii nostri redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportatæ. In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam, præsentem literas nostras pendentis et authentici sigilli nostri munimine roboratas, prædeklaratis novem millibus ducentis et quinquaginta quatuor militibus nostris, hæredibusque et posteritatibus ipsorum utriusque sexus universis clementer dandas duximus et concedendas. Datum in libera civitate nostra Carponensi, die duodecima mensis Decembris, anno domini millesimo sexcentesimo quinto.

Stephanus manu propria. Simon Pechi m. p. secretarius.

Az oklevél hátán: Anno domini millesimo sexcentesimo sexto, quarto die mensis Decembris, in generali congregatione universitatis dominorum nobilium comitatus de Zabolcz, in possessione Karaz celebrata, præsentem literæ suæ serenitatis tam donationales, quam armales exhibitæ sunt et præsentate, ac per iuratum notarium eiusdem comitatus lectæ, publicatæ, ac solenniter proclamatæ sunt.

Idem notarius Stephanus de Cegled, manu propria.

A hártya, valamint a czimerfestmény teljese né állapotban maradt reánk; az oklevelen selyemsodraton a fejedelem következő pecsétje függ:

Gyöngykoszoron belül egyes kör, ezen belül kettős kör; ennek közepén egy farkát háromszor nyaka köré csavaró sárkánynyal bezárt kerekalju pajzs mezejében jobbra fordult ágaskodó arany oroszlán, a mely a jobb szemén keresztüllött nyilat jobbjával megragadja; a pajzsos sisak nyugszik, a melyről jobbra-balra sisaktakarók lengenek; a sisakon a pajzsbeli oroszlán áll, az oroszlán fején kereszt, fölötte a magyar szent korona; ezen középső pajzstól jobbra Magyarország czimere: háromszögű hasított pajzs jobb részében a hármasszögű hasított

a koronából növvő kettős kereszt; a bal mezőben pedig a négy pólya; balra Erdély czimere: háromszögű, vágott tárcsapajzs felső mezejében növvő, kiterjesztett szárnyu, balra tekintő sas; a pajzsfő jobb sarkában sugárzó nap, a balban fogyó hold; az alsó mezőben hét vár, felül négy, alul három, elhelyezéssel. A középső pajzs sisakdisztől jobbra-balra: 16—05 évszám. A magyar szent korona a kettős kör alá is benyulik és a korona keresztje érinti a gyöngykoszort.

Körirata:

STEPHANUS . DEI . GRATIA . HUNGARIAE .
TRANSIL(vaniæ) . PRINCEPS . ET . SICVL(orum) .
COM(es) .¹

A kiváltságlevelet Szabolcs vármegyének Kárárszon, 1606 decz. 4-én tartott közgyűlésén hirdette ki Czeglédy István, esküdt jegyző.

Beiktatásuk iránt Bocskay 1605 decz. 12-én, tehát még ugyanazon a napon, adta ki a parancsot; a beiktatás 1606 decz. 2-án kezdődött és az ellen több ellenmondó jelentkezett, a mint ez Bocskaynak Kassán, 1606 decz. 17-én kelt okleveléből olvasható.²

Az adományozott czimer a német birodalmi gyakorlat szerint a szöveg közepére van festve. Bocskay István az előbbeni években Rudolf császár és magyar királynak udvari tanácsosa lévén, alkalma volt ezen gyakorlattal megismerkednie; festőjét is valószínűleg a prágai udvar alkalmazottjai közül szerezte.

A czimer a következő:

Aranytal keretelt táblán oszlopokon nyugvó bolthajtásos oszlopcsarnokban, barokk keretben arannyal szegélyezett tojásdad, fekete-arannyal damaszkolt kék pajzs, melynek körületén belül egy, farkát háromszor a nyaka köré csavaró, hasán vörös kereszttel ellátott arany sárkány látható; ezen mező alján egy láncszemes páncélba öltözött jobbkar, a mely hosszú, egyenes, friss vértől csepegő kardot tart; a kar fölött és a kard mögött rövid, éppen elsülő kézi puská, csövéből kicsapó tüzlánggal; a kardtól jobbra nagy füstben gomolygó tüzláng; balra, úgy, hogy a sárkány mellő bal lába mintegy rajta nyugszik, a fényében ragyogó, sugárzó nap látszik. A szemközt álló nyílt sisak leveles koronájából vörösruhás arany pitykegombos, fekete öves, fején zöld babékoszorus hajdu emelkedik,

¹ A pecsét pontos leírását azért is szükségesnek tartottam, mert a *Siebmacher* (Erdélyi rész, 8. tábla, szöveg. 9. lap), noha kétségtelen, hogy egy és ugyanazon pecséttel van dolgunk, elrajzolja közli azt; hibás az oroszlán nyila; hiányzik a sisakdiszbeli oroszlán fejről a kereszt; hibás a vésetés évszáma; hibás a korona elhelyezése és végül hibás és hiányos a körirata.

² Orsz. Levéltár, Acta Partic. No. 341., F. 6., hit. másolat. Ugyanebben az adománylevel teljese átírva.

kinyújtott jobbában hosszú egyenes, szívéhez szorított baljában pedig vége felé szélesedő görbe kardot tart. Sisaktakarók jobbról: kék-arany, balról: vörös-ezüst. Csakhogy itt a festő tévedett; a leírás szerint vörös-kék és arany-ezüstnek kell lennie! A boltozat jobb és baloldali oldalán egykoru fegyverzetek; a jobboldali oszlop talapzatán a bibliai Sámson áll oroszlán kíséretében, jobbában szamar állkapcsot tart; nincsen kizárva, hogy Bocskay Istvánt, az erdélyi fejedelmet ábrázolja; a bibliai vonatkoztatás pedig ugyancsak illenék reája; baloldalt pedig Achilles, baljában villámmal diszített kék pajzsot, jobbában vállára fektetett buzo-

gányt emel. Ez a kettő a sisakdisz alakjával együtt kitünő hajdu-typus. Kétségtelen, hogy ugyan-ezen kéztől ered Sennyey Miklósnak 1606 május 1-én kelt bárói oklevelén látható czimer.¹ Az izléssel megfestett czimernek jelképes magyarázata van. A sárkányt Bocskay a saját czimeréből adományozza nekik, irántok érzett jóindulatából; a nagy tüzláng, mely gyakran volt a hajduk győzelmének az oka, ezt akarja megörökíteni. A ragyogó nap az 1604 okt. 15-ének hajnalán Almosdnál kivírt győzelmükre akar célozni; a sisakdisz hajduja ujjongva, győzelmű dalt énekel. A bibliai Sámson és az ókori Achilles — ámbar nem tekinthetők pajzstartóknak — a hajduk rettenthetetlenségét és ke-

¹ Károlyi Oklevéltár, IV. k. 51. l.

vés létszámuk mellett is tanusított vitézségét és erejét akarja feltüntetni. És valóban, ha a történelem idevágó lapjait forgatjuk, úgy találjuk, hogy nem üres jelképek voltak ezek! A hajduság részletes története még csak ezután várja szerzőjét; érdekes és sok tekintetben merőben új adatokat gyűjtött *dr. Komáromy András* már említett értekezésében. Az eddig kiadatlan kiváltáslevél szövege alapján egynehány eddig általánosan szereplő téves adatot igazíthatunk helyre. A kassai generálist rendszerint Belgiojasonak vagy Belgiojoso Barbionak olvassuk; pedig helyesen belgiojosói Barbionak kell neveznünk; azt, hogy ezen jeles alak Bocskay Istvánnak *örökbe fogadott fia volt*, most olvassuk első ízben. Annál arcátlanabbnak, alávalóbbnak kell minősíteni azt a rablóhadjáratot, a melyet örökbe fogadó atyja és főleg annak vagyona ellen vezetett; a köztük keletkezett ellenségeskedés — az elfogott levelektől eltekintve — onnan származott, mert Bocskay nem volt hajlandó az általa kért 20,000 frt kölcsönt megadni.¹

Barbiano serege meghaladta a 10,000 embert. Bocskay hadvezéri ügyességére vall, hogy Petzzel való egyesülését megakadályozta.² Tévesen szerepelt továbbá Petz János ezredes csapatának létszáma is; nem 3500 emberből állott az ő csapatosztálya, hanem 3000 gyalogosból és 1500 sziléziai vasas vitézből, összesen 4500 emberből.

* * *

A 9254 hajdunak adományozott czimer Kálló városa czimerévé is lett; mivel azonban az itt megtelepedett hajduk a kállói végvár őrsege miatt nyugton meg nem maradhattak, Báthory Gábor erdélyi fejedelem őket Böszörmény városába telepítette át és nekik kárpótlásul Böszörmény városát és Bod birtokot adta; ezen adománylevelél Váradon 1609. szept. 13-án kelt.³ Az ide áttelepedett hajduk a Bocskaytól kapott czimert is magukkal vitték; így vált a hajduság 1605. évi közös czimere Hajdu-Böszörmény város czimerévé is. Sőt azután, mivel ezen város a későbbben alakult hajdu kerület székhelye is lett, pecsétje egyttal az egész kerület pecsétjévé lőn. 1838-ban a felség a kerület régi pecsétjét megerősítvén, azt magyar körirattal látta el.⁴

Ezt a czimert az 1876. évi XXXIII. t. cz. által a hajdukerületből a Szabolcs vármegyéből 9, és Bihar vármegyének 3 községéből és Debre-

¹ Lásd *Jakab Elek* cikkét, «Uj adatok Bocskay István életéhez», Századok, 1894. 782. l.

² Magyar Nemzet Tört., V. köt. 588. l.

³ Orsz. Levéltár, Acta Partic. No. 341. c. 7.; hivatalos másolat.

⁴ Kir. Könyvek, LXVI. k. 638. l.

czen városából megalkotott Hajdu vármegye elfogadta és átvette.¹ Lényegében ugyanaz, mint az 1605. évi; eltérései a következők:

A sárkány a farkába harap; a láncszemes pánczélos kar egyszerű pánczélba öltöztetett; a sisakdisz vitéze nem vörös, hanem kékruhás és másféle kardot és tört tart; az oroszán kíséretében lévő bibliai Sámson és az ókori Achilles itt már határozott pajzstartóként szerepel. A számár állkapocs, a melyet Sámson az 1605. évben tart, itt már buzogánnyá változott át. Természetes továbbá az, hogy a jelképes ábrázolás ebben az időben már elvesztette eredeti, igaz jelentőségét; a nagy tüzláng, a fejedelmek ügyében tanusított vitézséget jelképezi — általánosságban; a többinek jelentősége pedig megszűnt.²

HORVÁTH SÁNDOR.

Egy oláh szakmunka, vonatkozásban a magyar heraldikával és geneológiával.

Az Oláhország országczimerének megállapítása végett az oláh kamarákban s ezek bizottságaiban folyt tárgyalásokat, a bennük vezérszerepet vivő Grecian D. István szenátor 1900-ban Bukarestben «Eraldica româna» czim alatt egy nagy gondnal szerkesztett s díszes kiállítású munkában adta ki, melynek terjedelmes bevezetésében bő forrásismeretre s komoly kritikai módszerre valló tanulmányt közöl, hol a Bazarab vajdacsalád leszármazását s az utána következő vegyes házakbeli vajdáknak, majd aztán az idegen fanariotáknak időrendi sorozatát adja egészen a jelenlegi királynak a fejedelmi székbe lépteig.

Azután kiterjeszkedik arra a kérdésre, mennyiben szólhatni náluk heraldikáról, majd azt is fejtegeti, létezik-e ottan nemesség s mily értelemben, úgyszintén megemlékezik egyes ottani családok részére külfejedelmek által adományozott czimerek és rangokról is.

A munka nyugodt és komoly hangja, s benne, erős nemzeti érzés mellett is, a tulzásoknak ellenséges kifakadásoknak kerülése, már magában is érdekessé teszik azt a magyar tanulmányozó előtt. — Még inkább megérdemli a figyelmet a magyar genealogia szempontjából. Hisz az oláhországi bojércsaládok a gyakori érintkezés, olykor a politikai zavarok folytán hazánkba menekülésük, s részint magyar családokká alakulásuk, részint azokkal összeháza-

¹ *Tagányi Károly*, Magyarország czimertára című művében (27. l.) a hibásan beküldött adatok alapján tévesen közli.

² Kívánatos lenne a megnemesített, de névszerint fel nem sorolt 9254 hajduvitéz neveit is kikutatni s közölni.

sodásuk folytán a magyar családfejlődésnek is többszörösen feltalálható tényezőivé váltak.

Elég erre nézve a pitesti logofetek (kanczellárok) még eddig fel nem derített családnevű nemzetségének, — mely azonban hazai okleveleink tanúsítása szerint is leányágon kétségtelenül a Havas-Alföld ősrégi Bazarab vajdanemzetségéből vette eredetét, — Erdély előkelő családjaival, a Ráczokkal, Bálinttokkal, Barátiakkal, Sebesiekkal való összeházasodására; egy másik vajdaleánynak gibárti Keserü Istvánhoz, majd (a lengyel eredetű, de Erdélybe települt s itt Springen birtokossá lett Nysovszky után) végre Markházi Pálhoz történt férjhezmenetelére; aztán az 1583—5-diki Péter havasalföldi vajdának a kiváló előkelőségű Bogáthi családközből származott nejére hivatkoznunk.

A hazai genealogiára nézve tehát nagy hízást képezett, hogy a havasalföldi bojér nemzetségeknek, kik közül különben is sok átköltözött hozzánk s itt ma is virágzó, vagy kihalt bár, de egykor történelmünkben néha előkelő szerepet játszó magyar családokká honosult, régi leszármazásáról mondhatni semmit sem tudunk. Még ezek legelőkelőbbikéről, a Bazarabokról is, kik Havas-Alföldön, — miként Moldovában a hazai okleveleinkből szintén ismeretes Musáth nemzetség is, — jelentékeny törzsuralmi dinasztia képeztek, vajmi kevés genealogiai tudomást voltunk képesek eddig szerezni.

Fokozhatta pedig érdeklődésünket az is, hogy Oláh Miklós esztergomi érsek, a Hunyadiak rokona, szintén Bazarab-házbeli vajdát emleget elődei gyanánt. És ha figyelemmel követjük azt az érdekes vitát, mely alig pár évvel ezelőtt Dr. Wertyner Mór, Sólyom-Fekete Ferenc és Karácsonyi János s más tudósaink között a Hunyadiak származása kérdésében vivatott meg, kétségtelen, hogy ezek tisztábazatalát s a régibb historikusok s más írók ellenmondó állításából az igazság magvának kihámozását csak is a havasalföldi nemzetségek eredetének, összeköttetéseinek, leszármazásának és heraldikájának tüzesebb ismerete hozhatná meg.

Véleményt ma még nem mernék kockáztatni; de van valami, a mi egy bizonyos irányban kutatásra ösztönöz. S mivel a valóság felderítése annál remélhetőbb, mentől többen érdeklődnek iránta, már most bevallhatom, hogy a régi Hunyadi tradíciók, az itt-ott előjövő feljegyzések s a legújabb genealogiai polemiák hatása alatt nem zárkozhatom el azon benyomástól, hogy a Bazarabok teljesebb leszármazásának, bolgár, szerb és magyar összeköttetéseinek lehetőleg kimerítő tanulmányozásából várhatunk több világosságot a Hunyadiak eleire.

Ettől ma még távol vagyunk, mert Grecian

idézett munkája is még csak úttörő a havasalföldi genealogiában, s táblázatai is csak a Bazarab-ház *azon tagjainak* nemzedékrendi összeköttetését állítják elének a «Fekete» Radu Thucmertől (1290—1310) a «Görög»-nek nevezett Mihályig (1658—9), *kik tényleg a vajdai uralomra jutottak.*

A vajdaságot nem viselt tagok s a nőtagok és hitvesek, sajnos, teljesen hiányoznak e táblákról, ha szintén a szerző, miként a szövegből kitűnik, egyik-másikról okleveles tudomással birt is.

Oly gazdag oklevélforrások mellett, melyekkel a szerző rendelkezni látszik, s melyeket a tábláin feltüntetett leszármazás bizonyítására tüzetesen is idéz, a tudományra nézve igen becses volna, ha fáradságot venne magának tovább kiterjesztett kutatás folytán a Bazarab nemzetség összes megállapítható tagjait s oklevelesen ismert hitveseiket egy újabb munkájában felölelni, egy szóval e nemzetségnek lehető legteljesebb nemzedékrendét s családtörténetét kidolgozni.

Igy sajnos, hogy az e családból leányágon kiszakadt «Pírvulesti»-nek elnevezett ágacska vajdairól is csak egy töredékes leszármazást kapunk, melyből az sem tűnik ki teljesen, hogy hol és mikép fűződnek ezek össze a fiágon való Bazarabokkal.

Különben e nemzetség eredetére nézve a szerző Jornandes és Dio Cassiusra hivatkozik, kik a dákok királyait és főpapjait a Zarábok törzséből valóknak mondják. Elfogadja azt a tradíciót is, hogy a Bazarabok egyik ága Fogarasban s a másik Krajóvában élt. A román modern történetiróknak amaz állítását, hogy Erdélyből, jelesen Fogaras vidékéről népesült volna be Havas-Alföld, Grecian inkább azon alakban látszik magáévá tenni, hogy a Fogarasban élő Bazarabok s bojérjaik, élükön Radu Negruval, a XIII. század végén átkelvé az Olton, a Krajóvában élő másik Bazarab ággal egyességre léptek, mely azonban nem maradt fenn írott emlékekben, csak a hagyományban, s megalapították Havas-Alföldön a Bazarab-család kizárólagos törzsuralmát; úgy hogy az uralkodó vajdák, minden meghatározott örökösödési rend nélkül, a klérus és bojérok választása folytán csak e család valamelyik ágából voltak választhatók, mi egyideig függetlenül és békésen, majd aztán a szomszédos nyugati (magyar vagy lengyel) és keleti (török) hatalmaknak, s néha, bár csak futólagosan, Moldova tulhatalmasodásának befolyásával történt.

Történelmi áttekintésében érdekesen bizonyítja be, hogy kellett lennie kölcsönös, habár nem írott, megállapodásnak a Bazarab-ház kizárólagos uralma iránt; de ez semmi örökösödési rendhez nem volt kötve, hanem csak az

egyideig szabad, azután pedig különböző befolyások által irányított választásoktól volt függővé téve.

A Bazarabok legitim uralma 1290-től 1659-ig csakis István (1591—2) és Sándor (1592—3), majd aztán a két Movila (Simon 1601—2 és Gábor 1618—20) s a másik Sándor (1616—18 és 1628—9) és Leon (1630—2) moldovai származású vajdák rövidéletű uralkodása által volt ideiglenesen áttörve.

Erdekesen mutatja ki a szerző alapos történelmi kritikával irt fejtegetésében, hogy «Nagy» István moldvai vajdát (kit pedig a mult 1904. évben a dakorománizmus a nagy román eszme első megtestesítőjeként ünnepelt) koránt sem a nemzeti egység eszméje s Havas-Alföldnek Moldvával való egyesítése iránt való törekvés vezette, hanem csakis Moldva külön érdeke s ottani hatalmának úgy a törökkel, mint Havas-Alfölddel szemben való megszilárdítása. Ezért midőn szerét tehetta, ledöntötte ugyan a vajdái székről havasalföldi ellenségeit s a vele egyetértőket ülteté helyökbe, de mit sem tett azért, nem is törekedett arra, hogy a két vajdaságot egyesítse.

Azután vázolván látjuk a Dán és Drakula ágain kétfelé oszlott Bazarab-család eme két főágának egymás közt való véres versengéseit. Dánnak kisebbségben levő utódai a Krajovánál megtelepülve maradt régi Bazarabokkal egyesülve, ezek támogatásában keresnek erőt; a Drakula utódok ellenben a nyugoti befolyás felé fordulnak, a katholicizmushoz hajlanak, azzal, főleg Erdélyben össze is atyafiságosodnak, s magyar erővel s néha vallásváltoztatással is szilárdítják meg magokat. Végre azonban a török tulerő áldozataivá lesznek. A vajdafiak tuszokul a konstantinápolyi légkörbe kerülve eltörökösödnek, vagy legalább elgörögösödnek, s a Bazarabok végsarjai a «törökké lett» Melina (1577—83, 1586—91) unokájában, a «görög»-nek elnevezett Mihályban (1658—9) nemzeti mivoltukból kivetkőzve zárják be 1659-ben e nemzeti ség férfiivadékainak sorozatát.

Ezután 1659-től 1716-ig többnyire a Bazarab-családtól leányágon leszármazó vajdák jutottak, — hol választás utján, hol nem, — uralomra. A török önkényileg tette meg s üzte el a minden igazságérzet nélkül uralkodó, csupán saját gazdagodásukra törekvő fanariotákat, kiknek 1803-tól kezdve már orosz befolyás is juttatott érvényesülhetést, míg aztán az 1821-iki lázadás elseperte őket. Erre a nemzeti megújulás és rendezettebb viszonyok következtek, mignem 1859 január 24-én Moldva és Oláhország egyesült, s 1866-ban Károly alatt oláh fejedelemség örökleti joggal szerveztetvén, később örökös királlyá alakult át.

E futólag érintett részletek már csak történelmi, nem pedig genealogiai érdekűek. Áttérek tehát annak ismertetésére, a mit a szerző az oláh heraldikáról mond.

A heraldika tekintetében Grecian felfogása tulságosan szigorú. Azon nézetből indul ki, hogy a lovagság, tornák, czimerek stb. nyugati intézmények s a latin katholicizmus befolyása alatt kifejlődtek levén, azok a keleti orthodox Oláhországban annál kevésbé honosodhattak meg, mert volt ugyan uralkodó nemzetsége, de ebben örökösödési rend nem állott fenn, az e nemzetséghez tartozáság is egyes, nem sokak előtt ismeretes, okleveleken kívül, csak a köztudatban gyökerezett, s a bojérek családi vagyona is a sorban következő vajdák megújított megerősítő leveleivel nyert jogbiztonságot. Az atyáról fiura átörökklődő czimek és czimerek tehát a katholicus nyugotról ide áthonosíthatók nem voltak.

Azt a következtetést vonja ebből le, hogy Havas-Alföldön tulajdonképeni heraldika nem létezett. Szoros határvonalat húz a czimerek és a pecsétek között; s elismeri ugyan, hogy léteztek pecsétek, de ezeknek különösebb jelentőséget nem tulajdonít, azokat az egyes avatatlan metszők szeszélyétől függőnek mondja, s szépen illusztrált példákban is igyekszik bebizonyítani ez állításának jogosságát, feltüntetve, hogy a vajdák által használt pecsétek is mekkora eltéréseket mutatnak.

E negatív álláspontot tulszigorúnak tartom s nem ismerhetem el teljesen jogosultnak. Hazánkban sem volt czimeradományozás az Árpádházi királyok alatt, s királlyágunknak csaknem négy százada telt el, míg az első czimeradományozásoknak nyomára akadunk. De azért régi törzsökös családainknak meg voltak saját czimereik amint azt éppen a pecsétani emlékek tanusítják.

Voltak a mi őscsaládaink czimereiben sőt még az utóbb armalisok utján szerettekben is, számos variánsok s még nagyobb eltérések is, mint a milyeneket Grecian a havasalföldi vajdák pecséteinél szemünk elé állít, a nélkül, hogy azért e czimerektől minden heraldikai megállhatóságot megtagadhatnánk. Az, hogy a vajdapecsétek madáralakja jobbra vagy balra fordult, s mellette több vagy kevesebb s másként elhelyezett csillagok, néha pedig csillag helyett nap fordul elő, a félhold ilyen vagy amolyan alakján kívül, s hogy csőrében kisebb vagy nagyobb keresztet s minő helyzetben tart, az nem nagyobb különbség, mint a minőket például a Ratold nem hárslevelének különböző alakjai s variánsai között találunk. Sőt hazai heraldikánkban látunk példát arra is, hogy a czimeralak egészen mássá, például delfinből nemtővé módosult, csak egyes markans részletei

maradtak meg az előbbi alaknak. Így nem tartom lehetetlennek, hogy az egyik vajdai oklevelen látható ama két oroszán is, melyek egy közben álló fához támaszkodnak, s mely czimerképet Grecian megfejtethetlenné s legfeljebb az okmányt ellenjegyző logofet önkényileg felvett jelvényének tart, csupán csak a Constantin- és Helena-féle szentképnek elferdülése lehetett, melyet Mihály vajdának egyik a Siebmacherben közölt pecsétén a madáralakos, csillagos és holdas felső udvar alatt, a czimer alsó udvarában — ugyancsak ily fa két oldalán — találunk, s mely talán inkább az ottani keleti egyház jelvénye mint Kis-Oláhországé, a melynek azt a Siebmacher-féle munka tartja.

A heraldikát kellő kritikával kell ugyan kísérnünk, de azt tulságos és szörszálhasogató szigorral kezelünk nem szabad; különben nemcsak Oláhországban, hanem bárhol is, létalapjai rendülnének meg.

Igen érdekes Grecian munkájának azon része is, melyben azt fejti ki, volt-e a Havas-Alföldön nemesség vagy sem?

Sikerül megállapítania, hogy formális nemességadományozás ugyan nem volt; de az ottani bojár nemzetségek, kik a papi-renddel egyetemben kizárólagosan gyakorolták a vajdaválasztási jogot, s kik az ősiségszerűleg s a családtól elidegeníthetetlenül szervezett földbirtoknak és számos jobbágyrenden levőknek örökös urai voltak, a lényegét tekintve mégis valóságos nemességnek tekinthetők.

Megemlíti, hogy Mihály vajdától maradt ugyan fenn czimereslevél és nemességadományozás 1600 február 18-áról Chioconesthy György és testvérei részére, de ezt ő nem mint havasalföldi vajda, hanem Gyulafehérvári kelettel, mint császári biztos adta, és pedig nem havasalföldi tiszteknek, hanem sidóvári castellanusoknak. Külföldi nemességet, czimert és czimeket is szereztek oláhországiak, például Trajan vagyis Dregics Cantacuzino de Filipest 1658 szeptember 13-án II. Rákóczi György erdélyi fejedelemtől (kék mezőben arany koronából kiemelkedő s egyenes pallosra szurt fejet tartó oroszán czimeralakokkal), továbbá Constantin Brancovan vajda, ki I. Lipót által 1688-ban leszármazóival együtt birodalmi grófságra, s 1695 január 30-án elsőszülöttségre szorítólag birodalmi herczegségre emeltetett, aztán Cantemir Demeter vajda, ki utódaival együtt 1711-ben orosz herczegi rangot nyert. A Bálácian-családból való Constantin Aga, ki mint I. Lipót ezredese halt el, utódaival együtt osztrák gróf lett; 1733 február 25-én pedig III. Károly osztrák császár mint magyar király Logofet Rossetti Miklósnak a magyar grófi czimet adományozta. Találkoznak még más, idegen méltóságot és nemességet nyert oláh családok is:

de mindezek a nyert idegen czimeket, czimereket és nemességet otthon hazájukban soha sem használták s nem is használhatták; s ha elvéve, különösen a lapokban, mégis egyiket vagy másikat ily czimeken nevezgetik, ez csak jogtalanul történik.

Az érdekes munkát Oláhország czimerének megállapítására vonatkozó összes jegyzőkönyvek s egyéb tárgyalási iratok s kamarai határozatok zárják be.

Ismertetvén már annak tartalmát, legyen szabad még pár szóval visszatérnem czimertani részére.

Bárha tagadja Grecian, hogy az országczimer megállapítása előtt Romániában létezett volna tulajdonképeni heraldika, s a pecsétteni emlékek értékét is nagyon kevésre becsüli, de mégis kénytelen megengedni, hogy voltak jelvények, emblemák, melyeknek bizonyos jelentőségük volt.

Ilyen emblemának tekinti a vajdák pecsétein látható madaras czimert, hol a felemelt szárnyu madár (szerinte *sas*) csőrében keresztet tart, s a felső oldalrészekben mellette egyfelől félhold, másfelől csillag vagy e helyett csillagalaku szélekkel megrajzolt nap látható. Vannak aztán ennek különféle variánsai, néha több csillaggal, stb.

A mi a madáralakot illeti, ez, ha ama pecsétet nézzük, voltaképen meg nem határozható biztosan. Lehet sólyomnak vagy karvalynak mondani, sasnak vagy hollónak is. Csőre inkább sasra mutat, testidoma inkább hollóra.

De nem szabad fennakadnunk e kicsinységeken; mert maga Grecian figyelmeztet arra, hogy néha mily primitív tehetségű vésők készítették a vajdák pecsétnyomóit, okiratot is idézván, melyben a vajda fiához azt írja, hogy a neki küldött pecsétnyomót egy cigány által vésette.

Nekem az a nézetem, hogy e jelvénytyszerű madarat annak kell tartanunk, a minek maguk a pecséteiken azt használó vajdák tartották, ők levén erre nézve legauthenticusabb értelmezők.

És ime, Grecian könyvében idézve találjuk a Bazarabok leányágon való leszármazójának s a vajdai székben utódjának, Constantin Brancovan havasalföldi vajdának 1689 ápril 10-én a brassói biróhoz intézett levelét, melyben felkéri, hogy számára a mintául küldött régi pecsét hasonlatosságára egy újabb pecsétet készíttessen, melyen legyen rajta *ugyanaz a holló* (corb), *ugyanaz a nap, ugyanaz a hold, betük is ugyanazok mint az előbbi pecséten*, csak hogy a *holló* lábajnál az évszám latin jelekkel legyen † 1689. †

Én tehát ez illetékes kijelentés által megállapíthatónak tartom, hogy az a madáralak, mely a régi vajdák pecsétein látható, *hollót* akart jelképezni,

Grecian ezt Havas-Alföld emblemájának veszi. Látjuk, hogy a Bazarab-ház fiágának uralma alatt az e házból származó vajdák mind ezt használták. Hazai levéltárainkban is feltalálható különböző időbeli pecséteiken. A Siebmacherben is többszörösen láthatjuk; a leányágból származott Brancovan Constantin is, miként ép az imént láttuk, ezt használta. Használták-e aztán a merőben idegen törzsből származott későbbi vajdák is? Arról nincs tudomásom.

De mivel valódi, megállapodott államokban is azt látjuk, hogy rendszeren az uralkodó család nemzetségi czimere volt az országczimer alapja, s ennek motivumai, például nálunk az Árpád-ház vörös-fehér pólyái, fenmaradtak az illető dinasztia kihalta után is s országczimerré állandósultak: így joggal fejezhetem ki ama nézetemet, hogy Havas-Alföldön is ama madarat, — mondhatnók már a Brancovan vajda irányadó nyilatkozata után: *hollót* — ábrázoló emblema *eredetileg a Bazarab nemzetség családi jelvénye volt*.

És most egy magyar szempontból nagyon is jelentős körülménnyel fejezem be e szerény vizsgálódásokat.

Nézzük meg a Siebmacher erdélyi kötetét. Találunk benne pecséteket a Bazarab nemzetség vajdáitól, hol ezeknek a félhold és csillag között repülni készülő madara, hollója, nem keresztet, hanem országalmát, de olyant is, hol *gyűrűt* tart csőrében.

S viszont találunk Hunyadi czimereket, hol a holló megemelt szárnyakkal látható, sőt olyant, *hol a holló szintén félhold és csillag között* jelenik meg.

Többet ma még nem mondhatok.

Vajha Grecian úttörő munkája ne csüggesztené el az oláh kutatókat a heraldikus nyomok tanulmányozásától s fokozná — viszont — érdeklődésüket az ottani genealogia művelése iránt. Első sorban a bő forrásokkal rendelkező s azokat komoly objektivitással felhasználó Grecian adhatna tovább terjesztett tanulmányaival nagy lendületet e tudományágaknak a szomszéd országban, minek eredményétől mi is igen sokat várhatnánk. _____ KIS BÁLINT.

A Muronyi Weér czimer.

A Turul mult számában *Horváth Sándor* leírja, a füzetben szinnyomatban is közölt Weér czimert.¹ Ehez bátorkodom hozzászólni.

Szinte feleslegesnek látszik annak hangsúlyozása, hogy ily fontos heraldikai emlék tárgyalásánál az ismertetőnek utalnia kell az emlék irodalmára is. Ez esetben tehát föl kellett volna említeni, hogy ezt a czimert már kiadta *Csoma Főzsef*²

¹ *Turul* 1905. évf. 84. l.

² *Csoma Főzsef*. Magyar nemzetségi czimerek. Budapest, 1904. 145. l.

s hogy szinnyomatban először a «Magyar viselet történeti fejlődése» című munkámban jelent meg.¹

Magának a czimernek a leírását is több tekintetben hibásnak tartom.

1. Nem lehet azt írni, hogy a «kerek aljú arany pajzs felső pereme a két sarkon *kakas-sarkantyú alakban* hajlik lefele;» hanem a kerek aljú arany *tárca* pajzs két csücske erősen hornyolt, vagy behajló.

2. Az alak bal *lábfejét* eltakaró stilizált fehér rózsát tartalmazó kis vörös *tárca* pajzsról legalább annyit kell mondania a heraldikusnak, hogy az a Weérek ősi nemzetségi czimerét tartalmazza s hogy ennek pajzsa szolgált mintául a későbbi czimer pajzsához.

3. Nem lehet azt mondani, hogy a pajzsra helyezett sisak tetejéről jobbra-balra arany-ezüst «*levéldisz lobog*»; — hanem «az arany sisaktakaró bélése ezüst», vagy «a sisaktakaró foszladéká mindkét oldalt arany és ezüst».

A középkori sisak körül az élő heraldika korában nem loboghat levéldisz. Ismeretes, hogy a sisakra selyem béllésű szövet volt vetve, melynek eredete még a kereszties hadak idejére vezethető vissza — midőn a hőség ellen a keleten, az áthevülő *fémsisakot red vetett szövettel*, gyakran a levetett finom szövetű fegyverkabáttal védelmezték a nap izzó heve ellen. Épen oly módon, mint az arabs lovasok, vagy az indiai angol katonák fehér kendővel letakart turbánjai és parafa sisakjait.

A pajzsban álló czimeralak leírása nem kevésbé helytelen.

1. A pánczélos alak nem *szemközt* áll, hanem határozottan *jobbra fordul*, miközben jobb lábával előre kilép.

2. A sisaknak nincs külön *nyakvédője*, az vasúveg vagy *salade feltolt ellenzővel*.

3. Téved a leíró, midőn azt mondja, hogy «a vitéz a pánczél alatt egészen *feketével díszített vörös ruhát* visel».

A vitéz a pánczél alatt *vörös ruhába van öltözve*, melyre a vértzet *keskeny fekete szíjjakkal, vagy fekete bársony szalagokkal van fölcsatolva*. Ez utóbbiakat nézte a leíró a ruha díszítéseinek.

4. Azt sem lehet írni, hogy «maga a pánczél (a vitéznek) *lábására feléig ér le*», — hanem «*rákfarkas csipővértet visel*».

5. Azt sem lehet írni, hogy a vitéz «*könyökben hajlott jobbában* hosszú, egyenes — kardot tart» — hanem a kardot «*mezitelen kezében vádásra emeli*».

Ezeken kívül a leíró a czimeralak leírásánál több lényeges szempontot mellőz — a melyekre nézve fentebb idézett munkámra utalok.

Dr. SZENDREI JÁNOS.

¹ *Szerző*: A magyar viselet történeti fejlődése. Budapest, 1905. 50. lap. III. Tábla.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya 1905 november 30-ikán tartotta meg ez évi utolsó ülését, melyen *dr. Fejérfataky László* társ. másodelnök elnöklete alatt jelen voltak: *id. Bánó József* másodelnök, *dr. Békefi Remig*, *dr. Csánki Dezső*, *id. Dániel Gábor*, *dr. Karácsonyi János*, *dr. Komáromy András*, herczeg *Odescalchi Arthur*, ifj. *dr. Reiszig Ede*, *Soós Elemér*, *id. Szinnyei József*, *Tagányi Károly*, *Varjú Elemér* ig. vál. tagok, *dr. Schönherr Gyula* titkár, *dr. Áldásy Antal* jegyző és *Tóth Árpád* pénztárnok.

Az elnök az ülést megnyitván, *dr. Schönherr Gyula* titkár felolvasta Nagybánya város XIV. századi pecsétjei című dolgozatát és bemutatta a város megkerült nagy pecsétje tyariumának és lenyomatának másolatát. A felolvasás tudomásul vétetett s a Turulban közzé fog tétetni; s az igazgató-választmány az elnök indítványára köszönetet mondott a felolvasónak, hogy a hazai sphragistika ez érdekes emlékéért e helyütt mutatta be a nyilvánosságnak.

Czakó Elemér vendég felolvasta a «nagybányai tyarium» című tanulmányát. Az igazgató-választmány köszönetet mondott a felolvasónak és dolgozatát a Turulban való közlésre elfogadta.

Új tagokul felvételtek: 200 koronás alapító tagul *Pör Antal* pápai praelatus, apátkanonok, évdijas tagokul 1905-től *Hanny Gábor* pápai praelatus, apátkanonok, Pécs (ajánlja Gyömörey Vincze), *Hanny Tódor* kir. közjegyző, Kismarton, (aj. ugyanaz), *dr. Kemény Lajos* városi főlevéltárnok, Kassa, (aj. Varjú Elemér) és 1906-tól *dr. Farkasfalvi Mauks Ernő* tanfelügyelői tisztviselő, Szeged, (aj. a titkár) és *Papi Visolyi Akos* földbirtokos, Alsó-Pél, (ajánlja Sárközy Imre).

Az üresedésben levő két igazgató-választmányi tag-sági helyre az előirt határnapig három ajánló levél érkezett be. Az ülésben felbontott levelekben igazgató-választmányi tagokul ajánlottak: *Döry Ferencz* évdijas tag, ajánlják *dr. Áldásy Antal* és *Varjú Elemér*, *Horváth Sándor* évdijas tag, ajánlják *dr. Csánki Dezső* és *Tagányi Károly* és *Nagy Géza* évdijas tag, ajánlják *dr. Áldásy Antal* és *Szinnyei József*. Az együttes szavazólapok beadásával megejtett titkos szavazás utján beadott 16 szavazó-lapon egy üres szavazat mellett *dr. Döry Ferenczre* 12, *Nagy Gézára* 12, *Horváth Sándorra* 7 szavazat esvén, *dr. Döry Ferencz* és *Nagy Géza* a társaság igazgató-választmányi tagjaivá megválasztattak.

Az elnök jelentvén, hogy *id. Bánó József* másodelnöki megbízatása ez év végén lejár, s az ekként megüresedő másodelnöki hely a nagygyűlésen betöl-

tés alá kerül, az igazgató-választmány a másodelnöki szék betöltését a nagygyűlés tárgyai közé felvette s a nagygyűlés végleges napirendjét a következőkép állapította meg: 1. Elnöki megnyitó. 2. Varjú Elemér ig. vál. tag felolvasása a magyarországi lovaspecsétekről. 3. Másodelnök választása. 4. Titkári jelentés. 5. Pénztárnoki jelentés. 6. Esetleges indítványok.

Varjú Elemér ig. vál. tag, az előző ülésből nyert megbízás alapján jelentést tett arról, hogy a Turulban közzéteendő hirdetések ügyében hirdetési vállalatokkal tárgyalásokat folytatott és azoktól ígéretet kapott, hogy legközelebb határozott ajánlatokat fognak a társasághoz benyújtani. Az igazgató-választmány az előzetes jelentést tudomásul vette és az elnökséget megbízta a benyújtandó ajánlatok alapján a tárgyalások folytatásával.

A pénztárnok jelentést tesz a pénztár állapotáról s a társaság vagyoni állapotát az ülés napjáig a következőkben mutatta fel: Bevétel 5969'26 kor., kiadás 5208'08 kor., maradvány 761'18 kor., a Nemzeti Zsebkönyv alapjánál bevétel 4375'28 korona, kiadás 4348'56 kor., maradvány 26'72 kor. A társaság vagyona 35,017'90 kor., ezzel szemben teher nyomdai tartozás címén 2229'02 kor., tiszta vagyon 32,788'88 kor. A pénztárnok egyuttal jelentette, hogy a két évnél régebbi tagdíj-hátralékoknak behajtása iránt az előző ülés határozata alapján a társaság ügyésze utján, a többi hátralékok behajtása iránt pedig elnöki uton megtételtek az intézkedések s azok eredményéről a legközelebbi ülésen az évi számadások megvizsgálása és az új költségvetés megállapítása alkalmából fog jelentést tenni.

E jelentést a titkár azzal egészíti ki, hogy az elnökség néhai *Beöthy Ákos* 200 koronás alapítványának befizetése iránt szükséges lépéseket megtette, de azok még eredményre nem vezettek.

Az igazgató-választmány, mielőtt ez ügyben további intézkedés tételét elhatározná, *id. Bánó József* másodelnököt kérte fel, saját ajánlkozására, hogy az örökösöknél közbenjárni sziveskedjék.

A pénztár állapota és az évi számadások megvizsgálására, valamint az 1906. évi költségvetés előkészítésére az igazgató-választmány számvizsgáló-bizottságul *id. Szinnyei József*, *dr. Borovszky Samu* és *Éble Gábor* ig. vál. tagokat küldte ki.

Indítványok nem tétetvén, elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére *dr. Békefi Remig* és *dr. Karácsonyi János* ig. vál. tagokat kérte fel s az ülést bezárta.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság

1904 december 14-ikén tartotta meg ez évi nagygyűlését, melyen *dr. Fejérfataky László* másodelnök elnöklete alatt *Barabás Samu*, *dr. Békefi Remig*, *Boncz Ödön*, *dr. Borovszky Samu*, *id. Daniel Gábor*, *dr. Döry Ferencz*, *Kammerer Ernő*, *dr. Karácsonyi János*, *Kollányi Ferencz*, *Nagy Géza*, *Nagy Gyula*, *Pettő Béla*, *id. Szinnyi József*, *Thaly Kálmán* és *Varjú Elemér* ig. vál., *br. Györffy Soma*, *Reza Arthur* és *Uj György* évdijas tagok, *dr. Schönherr Gyula* titkár, *dr. Aldássy Antal* jegyző és *Tóth Arpád* pénztárnok vettek részt.

Dr. Fejérfataky László másodelnök a következő beszéddel nyitotta meg a nagygyűlést:

Tisztelt Nagygyűlés!

Ismét egy hosszú, küzdelmekben, fáradságban eltöltött esztendő áll mögöttünk s szerény társaságunk rohamosan közeledik negyedszázados fennállásának éve felé. A küzdelemből, az aggodalomból kijutott bőven nekünk is. A feladat, melynek megoldására, a cél, melynek elérésére szövetkeztünk, nagyobb, hogy ahhoz anyagi és szellemi erőink arányban volnának. A szakférfiaknak kis csoportja, a társadalomnak az a szűk köre, mely művelésre kitűzött tudományszakaink felvirágoztatására lelkesen mellénk állt, nem elégséges, hogy megküzdjön a még tisztázandó kérdések hosszú sorával, hogy rendszeresen felkutassa levéltárak, gyűjtemények rejtekéből a felderítésre váró rengeteg anyagot s hogy ennek feldolgozására, közzétételére megfelelő anyagi eszközöket bocsájthasson rendelkezésünkre. Az elmúlt esztendő is társaságunk életében csak a munka, az önzetlen kötelesség-teljesítés, de nem a felvirágzás időszaka volt. Ha az a szigoruan tudományos irány, melyet folyóiratunk sok-sok éveken át követett s melytől újban is csak igen kivételesen, hasonló társadalmi egyesüléseknél nem mellőzhető személyes tekintetek miatt tér el egy kevéssé, akadálya annak, hogy társaságunk az anyagi virágzás terére jusson: ez a jövőre nézve kevésbé volna biztató; de meg vagyok győződve, hogy nem működésünk, tudományos jellegében van a hiba, hanem abban, hogy kevesen vagyunk, a kik a tudományt a benne rejlő igazságért szeretjük s a kik érette áldozunk, nem egy, hanem sok oltáron. Nézzünk körül hasonló célú társulataink között; mind-egyikben úgy a tudományos működés, mint az áldozatkészség terén oly nevek hosszú sorával találkozunk, melyeknek viselői három-négy, esetleg több rokontársulat tagjai közt is megtalálhatók; ők képezik a törzset, melyre minden újabb hazafias tudományos törekvés biztosan számíthat; de ennek a törzsközönységnek anyagi ereje már elérte a legszélsőbb határt és újabb áldozatokra nem képes. Ennek a nem nagyszámú törzsközöniségnek növelése, a tudományos kutatások igazságainak lankadatlan hirdetése, a nemzeti mult szakunkba vágó emlékei iránt a közönség érdeklődésének mennél nagyobb arányu felköltése legyen továbbra is törekvésünk; és jutalmul egyszer csak bekövetkezik az az idő, mikor nemcsak fáradozásokról, hanem anyagi eredményekről, virágzó állapotról is adhatunk számot.

Turul. 1905. IV.

A szaktudományunk terén elért eredményekre azonban önérettel tekinthetünk vissza. Heraldikai emlékeink legbecesebbjeit, középkori czimeradományainkat oly gazdag sorozatban tettük közzé, hogy ez külföldi szaktudósok teljes elismerését vivta ki. Középkori czimerképeink első centuriája nemsokára teljes és nincs messze az idő, hogy felfedezésként kell majd üdvözlőnünk egy-egy újabb leletet. Van magyar czimertanunk, mely ha nem is társaságunk kiadványaként látott napvilágot, de megjelenésére a mi működésünk hatott buzditólag, a munka a mi kutatásaink eredményein épült föl s általunk közzétett emlékekkel világosította meg a nyugati heraldikának nálunk is érvényben lévő törvényeit. Ósrégi nemzetségeink genealogiai bonyodalmaít folyóiratunk közleményei számtalanszor tisztázták; mi készítettük elő a talajt arra, hogy egyik tisztelt tagtársunk monumentális műben szedje rendszerbe régi okleveleink ezernyi leszámazási adatát. Históriai multu és legfényesebb nevű családaink hosszú sorozatának történetét hoztuk tisztába, vagy adalékokat nyújtottunk ahhoz, hogy azt valaki azután ezek alapján tisztázza. Hála régi írók lankadatlan támogatásának s a fiatalok nemes buzgalmának, folyóiratunk szaktudósok fényes gárdáját egyesítette és tartja együtt hasábjain. A csekély anyagi eszközökkel huszonhárom év alatt elért eredmények valóban elismerést kell, hogy keltsenek társaságunk zajtalan, de folytonos és céltudatos tudományos működése iránt.

Megoldandó feladatokban a jövőre nézve sincs hiány. Folyóiratunk kibővítésének, a Nemzeti Zsebkönyv egymásutáni gyorsabb megjelenésének akadályai csak anyagi természetűek. Mi jól tudjuk, hogy a szakunkba vágó történelmi emlékek közül melyeknek felkutatásával, közzétételével, megmentésével kellene a teendőket nagyobb arányban megkezdésünk. Sphragistikai emlékeink azok, a melyek napról-napra pusztulnak; pedig, hogy ezek között mennyi a tanulságos anyag, az érdekes rejtély, a megoldandó probléma, erre nézve példa lehet az a XIV. századi esztergomi pecsételési mód, mely folyóiratunkban becses eszmecserére adott alkalmat. Bölcsen határozta el a M. Tud. Akadémia történelmi bizottsága, hogy királyi és fejedelmi pecséteinknek teljes sorozatát a kor igényeihez méltó módon teszi közzé. Reánk első sorban a magánpecsétek felkutatása, közzététele és méltatása vár. A XIII. századtól kezdve gazdagságunk e téren ma még igen nagy; de az anyag romlandósága, a gondatlan kezelés napról-napra szegényebbé tesz. Itt az ideje, hogy folyóiratunk megmentse azt, a mi még megmenthető. Ez a reánk váró feladatok közt a legsürgősebb, de fontos a többi is. A Habsburg-házból eredő királyaink s az erdélyi fejedelmek czimeres leveleinek felkutatása, tanulmányozása, a magyar genealogiai intenzivebb művelése mindennemű czimeres és nemzedékrendi emlék rendszeres méltatása, diplomatikai feladatok megoldása: társaságunk legközelebbi teendői közé tartozik. A *voluntas* megvan, de hogy ennek nagyobb mértékben megfelelhessünk, ehhez ez idő szerint még *desunt vires*.

Azzal a meleg óhajással és abban a reményben, hogy a legközelebbi jövő az akarathoz a módot is megadja, szerencsém van a nagygyűlést megnyitni.

Az éljenzéssel fogadott megnyitóbeszéd elhangzása után *Varju Elemér* ig. vál. tag felolvasta értekezését a magyarországi lovaspecsétokról. A nagyérdékű és osztatlan tetszéssel fogadott dolgozat, melyhez *Thaly Kálmán* ig. vál. tag, a hűbéres tartományokban használt lovaspecsétek szempontjából fűzött figyelemreméltó megjegyzésekben, a Turulban fog megjelenni.

Az elnök bejelentette, hogy *id. Bánó József* másodelnök, ki 1900 december 20-ikán választatott meg öt évi időtartamra ez állásra, most, megbízása lejártakor, előhaladott korára hivatkozva, végleges visszavonulását jelentette és kéri a társaságot, hogy az új választásnál tekintsen el az ő személyétől. Miután az elnök jelentése szerint *id. Bánó Józsefet* szándékáról lebeszélni nem sikerült, a nagygyűlés mély sajnálattal vette tudomásul a másodelnöki helyről való távozását és a társaság vezetésében szerzett érdemeit hálás elismeréssel örökíti meg jegyzőkönyvében.

Az ékként megürült másodelnöki szék betöltésére az alapszabályokat illető pontjainak felolvasása és a nagygyűlés választóképeségének megállapítása után a titkos szavazás megejtetvén, a beadatott 21 szavazat közül *Csoma József* ig. vál. tagra 19, *Boncz Ödön* ig. vál. tagra egy s *Thaly Kálmán* ig. vál. tagra egy szavazat esett és így *Csoma József* ig. vál. tag az 1906—10. évekre a társaság másodelnökévé választatott.

Dr. Schönherr Gyula társ. titkár felolvasta jelentését a társaság 1905. évi működéséről. A nagygyűlés a jelentést, mely egész terjedelmében a Turul jelen füzetében közöltetik, egyhangulag tudomásul vette.

Ezután *Tóth Árpád* társ. pénztárnok felolvasta jelentését a pénztár állapotáról, mely a pénztári eredményt a nagygyűlés napjáig a következő adatokban tünteti fel:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság költségvetése az 1905. évre.

Bevétel.

1. Pénztári maradvány 1904-ről ...	68 kor. 81 fill.
2. Értékpapírok kamatai (25,200 kor.)	1008 " 15 "
3. Be nem fizetett alapítvány után 5%...	60 " — "
4. Tagdíjakból:	
a) pártoló tagok után 2120 K	
b) évdíjas tagok után 2860 K	4980 " — "
5. A társulati kiadványok eladásából:	
a) a Czimeres Emlékek I. és II. kötetéből ...	
b) egyéb kiadványokból ...	519 " 90 "
6. Alapítvány-befizetés ...	200 " — "
Átvitel	6836 kor. 86 fill.

Áthozat 6836 kor. 86 fill.

7. Postai megbízások költségeiből megtérülés ...	48 " 48 "
8. Rendkívüli bevételei...	— " — "
Összesen	6885 kor. 34 fill.

Kiadás.

1. Személyi járandóságok ...	1600 kor. — fill.
2. A Turul írói és szerkesztői tiszteletdíjai ...	995 " 20 "
3. Nyomdai költségek...	1296 " 97 "
4. Szinnyomatok készítése ...	313 " — "
5. Metszetek, rajzok készítése ...	343 " 48 "
6. Postai megbízások ...	80 " 26 "
7. Irodai átalány...	120 " — "
8. Társulati szolga díjazása ...	120 " — "
9. Újévi ajándékok, pénzbeszedési díjak, másolatok stb. ...	232 " 44 "
10. Alapítvány-tőkésítés ...	191 " 60 "
11. Rendkívüli kiadás ...	50 " — "
12. Egyenleg ...	1542 " 39 "
Összesen	6885 kor. 34 fill.

Vagyonállás.

1. Alapítványi tőke:	
a) értékpapírokban 22,000 kor.	
b) kötelezvényekkel biztosított alapítványok 4400 kor. ...	
c) kötelezvény nélküli alapítványok 800 kor. ...	27,200 kor. — fill.
2. Alapítványi jelleggel nem bíró tőkésítés értékpapírokban ...	3400 " — "
3. A Nemzeti Zsebkönyv II. rész, 2. köt. alapja ...	50 " — "
4. A kimutatott két egyenleg ...	1606 " 12 "
5. Tagdíj-hátralékok...	3410 " — "
Összes vagyon	35,666 kor. 12 fill.

Teher:

Az 1904. évi nyomdai tartozás ...	2229 " 02 "
Tiszta vagyon 1905. decz. 12-én	33,437 kor. 10 fill.

Az elnök jelentvén, hogy az igazgató-választmány a számadások megvizsgálása felől már intézkedett, a nagygyűlés a pénztári jelentést ideiglenesen tudomásul vette.

Thaly Kálmán ig. vál. tag a tárgysorozat lezárta előtt indítványozza, hogy a másodelnöki székről távozó *id. Bánó József* érdemeit megörökítő jegyzőkönyvi határozat vele megfelelő módon közöltessék. A nagygyűlés az indítványt helyesléssel elfogadta.

Egyéb indítvány nem tétetvén, az elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére *dr. Borovszky Samu* ig.-vál. és *br. Győrffy Samu* évdíjas tagot kérte fel s a megjelenteknek a társaság ügyei iránt tanusított érdeklődésükért köszönetet mondva, a nagygyűlést bezárta.

Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1905. évi működéséről.

Mélyen tisztelt Nagygyűlés!

Mai évről összevetelünk alkalmával társaságunknak fennállása huszonharmadik évében kifejtett működéséről kell titkári tiszteből kifolyólag megtennem jelentésemet.

Mielőtt azokat az eredményeket ismertetném, a melyeket a rendelkezésünkre álló anyagi és szellemi eszközök felhasználásával ez év folyamán végzett munkásságunk révén elérnünk sikerült, a társaság számbeli állapotáról, az abban beállt változásokról és ügykezelésünk menetéről kívánok számot adni.

Első sorban arról a veszteségről kell megemlékezni, mely társaságunkat a tagtársaink sorában bekövetkezett elhalálozások útján érte, s mely nem kevesebb, mint 14 taggal csökkentette a társulati tagok létszámát. S azok közül, a kiket a halál sorainkból elragadott, megemlékezésünk első sorban dr. Illésy Jánosnak szól, igazgató választmányunk buzgó tagjának, a genealogia tudományzata jeles művelőjének, kinek élete derekán, munkaereje teljes birtokában, váratlanul bekövetkezett halála egyik legbuzgóbb munkatársunktól, üléseink legszorgalmasabb látogatójától fosztott meg bennünket. Alapító tagjaink közül kettő hunyt el, ugymint idősb Petrovay János, örökös alapító tag és gróf Kuun Géza, s a pártoló és évdíjas tagok közül elhunytak sorából gróf Andrássy Tivadart, dr. Beniczky Ferenczet, dr. Esztegár Lászlót, Kandra Kabost, Ráth Györgyöt és gróf Szapáry Gyulát kell névszerint megneveznünk, mint olyanokat, a kik társaságunk iránt tanusított érdeklődésük s működésünkben való részvételük által nyomot hagytak maguk után a társaság történetében.

Társaságunk a múlt év zártakor 488 élő tagot számlált, ezek között volt örökös alapító 4, 400 koronás alapító 23 és 200 koronás alapító 22, továbbá 124 pártoló és 315 évdíjas tag. A jelen évben 200 koronás alapítóink száma egygyel gyarapodott, és 2 pártoló s 21 évdíjas tagot vettünk fel tagjaink közé, de ezzel szemben a halálozás által okozott veszteségen kívül kilépés által 6 pártoló és 10 évdíjas taggal csökkent tagjaink száma.

Névjegyzékünk tehát ez év zártakor, az elhunyt alapítókat nem számítva, 1000 koronás örökös alapítót 3-at, 400 koronás alapítót 23-at, 200 koronás alapítót 23-at, összesen 49 alapító tagot, továbbá 113 pártoló és 321 évdíjas tagot sorol fel: összes élő tagjaink száma tehát 483, öttel kevesebb a tavalyinál.

Igazgató-választmányunk kebelében az év folyamán a két utolsó év halálozásai folytán két hely volt üresedésben; e két hely a nagygyűlést megelőző ülésen

dr. Döry Ferencz, orsz. levéltári fogalmazó és Nagy Géza magyar nemz. muzeumi igazgató ör személyével választás útján betöltötven, az igazgató-választmány immár ismét teljes létszámmal folytathatja működését.

Az igazgató-választmány az alapszabályok által előirt évnegyedes üléseit ez évben is a rendes időben tartotta meg. Február 28-iki ülésén mutattatott be a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv második sorozata, a Nemes Családok I. kötete, mely *Pettkó Béla* és *iff. dr. Reiszig Ede* igazgató választmányi tagok szerkesztésében látott napvilágot; s ugyanez ülésen hagyta jóvá az igazgató-választmány a társaság 1904. évi zárószámadásait és állapította meg folyó évi költségvetését.

Az április 27-iki ülésen jött létre a megállapodás a Franklin-társulattal a Nemzetségi Zsebkönyv új kötetének bizományba vétele tárgyában. A folyó ügyek elintézésével foglalkoztak még a szeptember 28-iki és november 30-iki ülések; ezek elsején ezenkívül a Turul Tárgy- és névmutatója kiadásának ügye is megbeszélés tárgyát képezte, s az igazgató-választmány az eziránt tett indítványt elvben magáévá téve, a kérdés pénzügyi részének megoldásától tette függővé annak a 25-ik évfolyam befejezése után leendő kiadását. Az utolsó ülésnek pedig legfontosabb tárgyai voltak az igazgató-választmány új tagjainak megválasztása és a számvizsgáló-bizottság kiküldése.

Az üléseken öt szakbeli dolgozat került felolvasásra, illetve bemutatásra, u. m. *dr. Wertner Mór* ig. vál. tagnak «A genealogia közép- és ujkori fejlődése» című tanulmánya, *R. Kiss István* évdíjas tagnak Radvánszky László családtörténeti munkájáról szóló dolgozata és egy következő alkalommal a rudóbányai ev. ref. templom címeres emlékeiről szóló ismertetése; az utolsó ülésen a jelentést tevő titkár Nagybánya város XIV. századi pecsétnyomóját mutatta be, méltatva annak történelmi és sfragistikai jelentőségét és ismertette egyuttal a város ugyane korból való kis pecsétjét, *Czakó Elemér* pedig mint vendég ugyanez alkalommal a nagybányai pecsétnyomó technikai kiviteléről értekezett.

Mindezen dolgozatok a Turul ez évi folyamában részben már napvilágot láttak, részben az ezután megjelenendő füzetekben fognak közzététetni.

Fentebb említettem a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv új kötetének megjelenését.

Társaságunk régi ígérését teljesítette és tagjainak, valamint a családtörténelem kedvelőinek s az ősi múlt iránt kegyelettel érző nemes társadalomnak régi óhaját töltötte be, midőn e zsebkönyvnek a nemes családok ismertetését tartalmazó sorozatát megindította s abból az első kötetet közre bocsátotta. A kö-

tet 250 nemes család származásának s czimerének leírását és mai nemzedékrendjének ismertetését foglalja magában, s az érdeklődés, melyben minden oldalról részesült, reményt nyújt arra, hogy a hosszú szünet után felelevenített vállalatot tovább folytatva, egymást gyorsabban követő kötetek útján eleget fogunk tetheti munkaprogramunk ama részének, mely a hazai nemes családok nyilvántartását teszi egyik fő feladatunkká.

Rendes kiadványunk, a «Turul» a jelentésttevő titkár és Varjú Elemér ig.-vál. tag szerkesztésében negyedévenként a megszokott időben, 24 ivnyi terjedelemben jelent meg, közleményeivel hű képét adva a társaságunk által képviselt tudományzakok művelése terén tagtársaink által kifejtett munkásság egy évi eredményéről.

Az első cikk, mely folyóiratunkban mult évi nagygyűlésünk óta megjelent, Pauler Gyula emlékének volt szentelve. *Karácsonyi János*, ig.-vál. tagtársunknak az elhunyt tudós felett e nagygyűlésen elmondott emlékbeszéde méltóképen örököltette meg az utókor számára azt a kegyeletet, a mely társaságunk kebelében emléke iránt él.

Szakbeli közleményeink tulnyomó része ezuttal is a genealogiai irodalmat gazdagítja új anyaggal. E szakba vágó dolgozataink között, általános kérdést tárgyaló tartalmánál fogva *dr. Wertner Mór* ig.-vál. tagtársunknak «A genealogia közép- és újabbkori fejlődése»-t tárgyaló közleményét kell első helyen emlitenünk. Ez a hosszabb tanulmányunk ígérkező dolgozat, a család-történet irodalmi művelésének korszakain vezet végig bennünket, érdekesen és tanulságosan ismertette azt a folyamatot, a melyen az a gyakorlati czélt szolgáló feljegyzésekből önálló tudományággá fejlődött. Eddig megjelent fejezetei a középkort és a genealogiai irodalmat tárgyalják Hübner János korszakalkotó fellépéséig, a ki genealogiai műveiben lerakta e szak tudományos művelési módszerének alapjait.

A tulajdonképeni genealogiai kérdések tanulmányozása terén ugyancsak Wertner Mór tagtársunk foglalja el a legtöbb helyet, tovább folytatva mult évben megkezdett, «Ujabb nemzetségi kutatásai» című tanulmányát, melyekben a Gutkeled, Héder és Hunt-pázmán nemzetségekre vonatkozó új adatgyűjtésének eredményei vannak feldolgozva.

A nemzetségek kérdésének tisztázásához járul *Sörös Pongrácz* két ismeretlen nemzetség, a Hetény és Kajár nemzetségek létezését derítve ki eredeti oklevelek adatai alapján, melyek ez adatokból gyaníthatólag Komárom és Nyir vármegyékben voltak honosak. E közlés kiegészítéséül *Sárközy Imre* tagtársunk a Somogyban létezett Hetény községre hívja fel a figyelmet s itt véli a hasonnevű nemzetség ősi fészket feltalálhatni.

Dr. Karácsonyi János ig.-vál. tagtársunk egy kisebb közleményében a sajómezei csatában elesett esztergomi érsek, Mátyás eredetének kérdését igyekszik megvilágítani, egy a Rátót nemzetséget érdeklő birtokperben viselt szerepéből azt következtetve, hogy e nemzetség sarja volt. A nemzetségekkel foglalkozó dolgozatok sorában kell megemlékeznünk ama polemia felől, mely *Pázmány Zoltán* tagtársunknak a családja történetéről irt munkája felől mult évi folyamunkban közölt bírálatból kifolyólag a szerző és a munka bírálója között folyóiratunk hasábjain azóta lefolyt, s melyben a bíráló új érvek alapján vonta kétségbe a kérdéses családnak a Hont-Pázmán nemzetségből való leszármazását.

Bartal Béla tagtársunknak, a Karcsayakról szóló közleménye Pozsony vármegye csallókői járása egy ősrégi nemesi családjának XIII. századi történetét és a XVI. századig terjedő elágazását ismerteti. *Dr. Wertner Mór* a Bethlenfalvi-Thurzó család eredetéről közöl hosszabb dolgozatot, melyben e család középkori történetének adatait összegyűjti s arra az eredményre jut, hogy az osztrák Lichtensteinoktól való származásnak semmi alapja nincs, a család a törzsökös szepességi családok közé tartozott s azokkal együtt származhatott valamely német vidékről hazánkba.

Herczegh Mihály tagtársunk a zekchewi és zilahi Herczegh család történetét ismertette egy rövid dolgozatban, mely a hagyományok és az okleveles emlékek egyenlő mérlegelésével igyekszik kimutatni a most élő Herczegh családoknak emez, a XVI. században kihalt családdal való rokonságát.

Érdekes adat középkori genealogiánkhoz *Horváth Sándor* tagtársunk közleménye az átkos emlékü János diák leszármazásáról, melyben okleveles alapon mutatja ki, hogy a híres okirathamisító diák atyja Benedek, nagyatyja pedig Domen nevet viseltek, s Liptó vármegye nemesei közé tartoztak.

Hattyuffy Dezső levelező tag egy terjedelmes dolgozatban azokat a családtörténeti adatokat ismerteti meg velünk, a melyben Károly Jánosnak Fejér vármegye történetéről irt munkája foglal magában, s azok csoportosításával élénken világítja meg e vármegye nemesi társadalmának történetét, belső életét és a köztéren való szereplését az első századoktól korunkig.

Középkori vonatkozású közleményeinket *dr. Bártfay Szabó László* tagtársunk «Proscriptio I. Mátyás király korából» című dolgozata zárja be, egy érdekes jogtörténeti emléket ismertette, mely a hazai bíráskodás akkori menetébe enged bepillantást vetni és érdekesen világítja meg a XV. századi vármegyei társadalom belső életét. Heves vármegye 1467-ben jegyzéket küldött a nádorhoz ama nemesekről, a kik ellen em-

berölés, rablás, orgazdaság, eretnokség, oklevélhamisítás és egyéb bűnök miatt proscriptionalis eljárást indított meg. 36 vádlott szerepel e jegyzékben, köztük az egri káptalan, mely oklevélhamisítással van vádolva.

A közleménynek genealogiai szempontból is kiváló érdeket kölcsönöznek azok az adatok a melyekben az ismertető a jegyzetekben szereplő családok származását és ama korabeli nemzetrendi viszonyait megvilágítja.

Az újabbkori genealogia anyaga számos közlemény révén gyarapodott új adatokkal. *Thaly Kálmán* ig.-vál. tag ama kutatásainak eredményeit közölte, melyeket a Rákóczy ház utolsó sarjának, György hercegnek elhunyt idejének pontos meghatározása érdekében kifejtett, s melyek alapján megállapítható, hogy az utolsó Rákóczy 1756 június 17-ikén halt meg St-Dénisben. A cikkből még érdekes adatok foglaltatnak Rákóczy József végrendeletéről és mostanig törvényesnek hitt leányáról Jozefináról, kiről most kiderül, hogy természetes gyermek volt.

A Rákóczy-házra vonatkozik *Zarándy Gáspár* közleménye melyben figyelemre méltó pótlásokkal egészítette ki a Turul 1903. évi folyamában Aspremont-Rákóczy utódok cím alatt megjelent közleményét, s egyúttal közölte Rákóczy Julia hercegnő teljes ősfáját és a gróf Bossányiak, gróf Dégenfeldek és gróf Szapáryak családfáihoz járul kiegészítő adatokkal.

A régi magyar genealogiai irodalom egy mostanig rejtve maradt termékét ismerjük meg a XVIII. század derekán élt Radvánszky László családtörténeti munkájában, mely a Radvánszky család kritikai alapon, okleveles forrásokból megírt történetét foglalja magában. Az adatainál és feldolgozása módjánál fogva egyaránt érdekes genealogiai irodalmi emlékről *R. Kiss István* tagtársunk irt tanulságos ismertetést.

Horváth Sándor tagtársunk három Liphay családról értekezik, a kik csak névleg rokonok a Kisfaludi Liphayakkal; egyikük 1722-ben, a másik 1726-ban, a harmadik 1759-ben szerzett nemességet, és a régi vármegyék nemesség igazoló eljárásának jellemzéseül ismertet egy esetet, melyben egy Lipták nevű krompachi tanító a múlt század elején hamis adatok segítségével szerez vármegyei bizonyítványt a felől, hogy ez utóbbi, 1759-ben megnevesített Liphayaktól származott.

Éble Gábor ig.-vál. tag rövid közleménye «A gróf Károlyi család vérokonosága hercegi nemzetségekkel» ama házassági összeköttetésekről ad képet, a melyekbe a gróf Károlyiak a XVIII. század folyamán osztrák hercegi és más főúri családokkal jutnak, annak a törekvésnek diadalául tüntetve fel azt, a mely a magyar főnemességet az osztrák arisztokrácia tagjaival való

összeházasítása után igyekezett nemzeti jellegéből kivetköztetni.

Kállay Ubul ig.-vál. tag, Simonyi obester származása című közleményében a nagykállói kath. egyház anyakönyveinek bejegyzései alapján tárgyalva a vitéz katona származását és születésének kérdését, megerősíti azokat a kétségeket, melyek az erre vonatkozó eddig ismert adatok hitelessége iránt fentforognak.

Ahoz a múlt évi folyamunkban tárgyalt kérdéshez, mely a Csapó családnak az angol főkamaraesi méltóságra való igényjogosultsága körül forog, járult kiegészítéssel *Daróczy Zoltán* tagtársunk, kinek két közleményéből megtudjuk, hogy Dyllon Károlynak Csepreghy Teréztől való leszármazói s ezek között a Nyáryak egy ága e jognak voltaképen közelebbi örökösei, és csak arról való lemondásuk révén szállott az a Chapó és gróf Coreth családokra.

Zarándy A. Gáspár egy a múlt év folyamán történt grófi rangemelés alkalmából a Tholway grófok leszármazását ismerteti, kimutatva, hogy e család a XIX. század elején fiágon kihalt és csak leányágban nyert folytatást.

Heraldikai tárgyú közleményeink között első helyet foglalnak el középkori armálisaink ismertetései, a melyek közléseit társaságunk kezdettől fogva egyik fő feladatának ismeri. A régi magyar heraldika e nagybecsű emlékei közül ez évben hármát tettünk színes hasonmásban közismeretűvé. A legrégebb közöttük, Keszői Jakab 1415-iki czimerlevele, melyhez *iff. dr. Reiszig Ede* irt magyarázatot, a Zsigmond királytól konstanci tartózkodása alatt kelt czimeradományok számát növeli. A czimert a Recsky család, mely az eredeti armális birtokában van, a XVII. századtól kezdve, eddig ki nem mutatható alapon, magáénak tekinti s mint ilyet használja, a mi a czimerlevél ismertetőjének alkalmul szolgált arra, hogy e család nemzedékrendjét összeállítsa.

A második, Nagykapusi Hofmaister Miklós küllői főesperes és testvérei János, Bertalan és Gáspár 1454-ben V. Lászlótól kapott czimeres levelét *Horváth Sándor* ismertette az országos levéltárban őrzött eredetije után. Ez főleg azért érdekes, mert a czimer az oklevél közepére van festve s így a Zsigmond alatt is előforduló birodalmi kancelláriai gyakorlat egy későbbi termékével ismertet meg bennünket. Szintén *Horváth Sándor* tollából származik II. Ulászlónak Muronyi Weér András részére czimer- és pallosjog megújítás felől adott oklevelének ismertetése, melynek czimerképe, mindkét kezében kivont pallost tartó pánczélos vitézt ábrázolva, a beszélő czimerek közé tartozik s e mellett a benne lévő motívummal a hazai viselettörténet érdekes emlékeinek számát gyarapítja.

Középkori czimeres leveleink sorozatát új számmal

gyarapítja a Gányi Mochkos család 1434-ben kelt armálisa, melynek töredékét *Závodszy Levente* tagtársunk találta meg a gróf Khuen-Héderváry család hédervári levéltárában. A csonka állapotban levő oklevelen a czimert, sajnos, nem lehet kivenni s így annak megtalálója csak a szöveg közlésére szorítkozhatott ismertetésében.

A középkori és az újabb heraldika emlékei között átmenetet képez Gyulay Balázs 1591. évi czimere, melyet tollrajzban már korábbi közlésben ismertünk. Társaságunk elnöke, báró *Radvánszky Béla* áldozatkészsége folytán most színes hasonmásban mutathattuk be, megfelelő ismertetés kíséretében, ezt a czimert, melyben az olasz renaissance-heraldika Erdélybe szorult iskolájának egyik legutolsó termékét van alkalmunk megismerhetni. Ugyancsak mélyen tisztelt elnökünk ezenkívül Csókássy Mihálynak 1582-ben Báthory Istvántól, Iwchych Mátyásnak 1572-ben Rudolftól, Almásy Istvánnak 1632-ben II. Ferdinándtól és Almási másként Kőműves Istvánnak 1696-ban Apafi Mihálytól kapott czimerét rajzokkal ismertetve s armálisaik szövegét közölve, ama feladatunkat kívánta szolgálni, hogy lehetőleg eredeti forrásokból gyűjtsük össze a régi hazai czimerek teljes sorozatát.

Thaly Kálmán a II. Rákóczi Ferencz által kiadott czimerlevelek gyér sorozatához járult egy adattal, mely az Almásy Mihálynak 1708-ban adott armális emlékét őrizte az annak Heves vármegyében történt kihirdetéséről a vármegye levéltárában meglevő feljegyzésben.

Abból a gazdag heraldikai anyagból, mely nem armálisokon, hanem egyéb emlékeken áll czimerkutatóink rendelkezésére, *R. Kiss István* a rudobányai ev. ref. templom három czimeres emlékét ismerteti, ugyanint a XIV. századból származó vasajtót, mely maig is megfeythetetlen gót betűs felirata mellett a rajta levő czimermotívumok, köztük az ország czimeréből vett kettős kereszt és a vágások által kelti fel a kutatók figyelmét; továbbá *Perényi Istvánnak*, *Csergheő Géza* és *Csoma József* közléséből ismert 1437. évi sirkövét, melyet ez alkalommal ismerünk meg a maga teljes szépségében, és *Saurer Erhard* nevű 1575-ben elhunyt vitéz siremlékét, melynek czimere disznófejet ábrázol és így a beszélő czimerek közé tartozik.

Egy *Csekei* név alatt író tagtársunk pedig az Oltári szentségről elnevezett egri ájtatos társaságnak, gróf *Bar-kóczy Ferencz* egri püspök alapításának, XVIII. századi czimeres emlékalbumát mutatja be, mely az egri érseki könyvtárban őrzetik, s *Mária Terézia* és családja arczképein s az alapító püspök czimerén kívül a társaság nyolcz tagjának, mind magas egyházi állású férfinak kettő kivételével eddig ismeretlen czimerét foglalja magában.

A czimerek gyűjtésének történetéhez járul *Gár-*

donyi Albert évdíjas tag, «Fejedelmi czimergyűjtő» című kis közleményével, melyben arról ad hirt, hogy V. Ferdinánd királyunk fiatal korában czimerek gyűjtésével foglalkozott és a magyar főnemes és nemes családok czimereit a helytartótanács közvetítésével gyűjtette össze.

Czimertani közleményeink között kell felemlitenünk a Nagykapusi czimer szövege «persevandus» szavának hibás olvasása körül a czimer ismertetője *Horváth Sándor* és *dr. Wertner Mór* között kifejtett eszmecserét, melynek révén *Horváth Sándor* egybefoglalja a középkori heroldsegédek, a persevantok intézményére vonatkozó adatokat, s kimutatja, hogy ez intézmény emléke hazánkban eddig csupán ez egyetlen esetben fordul elő.

A pecséttan művelése az utolsó években aránylag kevesebb tért foglalt el folyóiratunk hasábjain. Az idén is csupán három pecsétteni közleményről adhatunk számot, de mindannyia érdekes adattal járul a hazai sphragistika anyagának gyarapításához. *Pör Antal* ig.-vál. tag «Pecsétteni apróságok» című közleményében Nagy-Lajos királyunk lengyel királyi nagy pecsétjének, idősb Erzsébet királyné két rendbeli titkos pecsétjének, melyek egyike a királynő arczképét ábrázolja, továbbá Boleszló toszti herczeg, esztergomi érsek pecsétjének rajzban és leírásban való ismertetésével járul az anjoukori sphragistikai emlékek sorozatának kiegészítéséhez. Ugyane korból egy érdekes pecsételési esettel foglalkozik *Horváth Sándor* «Egy XIV. századi városi pecsét mint pecsétteni különlegesség» című közleményében, Esztergom város 1337-ben kelt oklevelének pecsétjét mutatva be, a melyen a városi pecsét helyét hengeralakúvá gyúrt viaszba nyomott három gyűrűpecsét pótolja. Ez ismertetés alkalmat adott *Varjú Elemér* ig.-vál. tagtársunknak a kérdés behatóbb vizsgálatára, a melyből kiderül, hogy egy az eredeti városi pecséttel ellátott oklevelnek a pecsét elvesztése folytán szükségessé vált újbóli hitelesítésével van dolgunk és hogy az e czélből használt pecsétek három e korból esztergomi városi tanácsostól származnak.

Mint művelődéstörténeti szempontból kiválóan érdekes közleményről, meg kell még emlékeznünk *Iványi Béla* évdíjas tagnak «A történelmi segédtudományok oktatása Erdélyben 1848 előtt» című dolgozatáról, mely a kolozsvári főiskola paleografiai tanársége 1815-ben történt felállításának és sorsának történetét vázolja tanulságos előadásban.

A szakirodalom rovatában *Karácsonyi Jánosnak* Az első Lónyiaiak című művéről, *Szilágy vármegye Petri Mór* által írt monográfiája V. és VI. kötetéről, *Zarándy A. Gáspár* «Árpád vére», *Mauks Ernő* «Ung vármegye multjából» cz. művéről s a turopoljei nemes-

ség okirattáráról, továbbá a Siebmacher, a Deutsche Herold új füzetéről és a «Vitezovic» címen megindult horvát szakfolyóiratról jelentek meg ismertetések és bírálatok, melyek révén igyekeztünk olvasóinkat a heraldika és genealogia művelése terén a szakirodalomban elért újabb eredmények felől tájékoztatni.

Az itt felsorolt adatok elég meggyőző módon tanuskodnak a mellett, hogy társaságunk tudományos feladatai megoldásánál legjobb akaráttal igyekezett felhasználni a rendelkezésére álló erkölcsi és anyagi eszközöket.

Hogy eszközeink ez utóbbi csoportja kissé szűk arányokban van kimérve számunkra, azt nincs miért eltagadnunk. S az utóbbi években még itt is csökkenés állott be ama közöny folytán a melyet tagjaink egy része tagsági kötelezettségei teljesítése körül társaságunk irányában tanusított. Pedig feladataink nem kevesbedtek, sőt a fejlődés törvényének megfelelőleg folyton növekedőben vannak és a jövőben is fognak növekedni. Ily körülmények között nem volt könnyű a feladat társaságunk háztartásában az egyensúlyt fenntartani. Tagjaink állandó érdeklődése a társaság erkölcsi és anyagi érdekei iránt tette eddig lehetővé, hogy feladatainkat megoldhassuk; ez érdeklődés fokozásától és a művelt társadalom áldozatkészségétől várjuk, hogy a jövőben erőnk növekedésével, eszközeink gyarapodásával az eddiginél tágabb keretek között is eredményesen folytathassuk munkásságunkat.

Kérem a tekintetes nagygyűlést, hogy jelentéseimet tudomásul venni kegyeskedjék.

Budapest, 1905. december 13-ikán.

Dr. Schönherr Gyula
társ. titkár.

SZAKIRODALOM.

A magyar viselet történeti fejlődése. A Magyar Tudományos Akadémia régészeti bizottsága megbízásából írta dr. Szendrei János. Budapest, Franklin Társ. ny. 1905. 2°. 223 oldal; hat táblával és 174 szövegközi képpel.

E munka ugyan szorosán véve nem tartozik a folyóiratunk által művelt szakmák körébe, mindazonáltal foglalkoznunk kell vele, mert anyagának tekintélyes részét címer- és pecsétani emlékeink sorából veszi.

Címe nem egészen felel meg a tartalomnak, miután benne a magyar viselet fejlődésének összefüggő tárgyalását hiába keresnők. Valójában csak a feldolgozásra többé-kevésbé előkészített anyag gyűjteménye (jórészt a szerző tulajdonát képező emlékekből), amelyhez, bevezetés gyanánt, a régi viseletet futólagosan vázoló rövid áttekintés járul. A laikus sem ebből, sem a gazdag adatkészletből nem fog megismerkedni őseink ruházatával; a szakember azonban rendkívül sok, becses és eddig kevésbé ismert, vagy merőben

ismeretlen adatot találhat benne s a munkának — ha adatait kellő kritika alá veszi — jó hasznát fogja venni.

Szerző — mint már említettük — egyet-mást merített középkori pecséteinkből s jóval többet címerokleveleinkből. Sajnos, az előbbieket között igazi viseletképet mutató alig néhány akad; az utóbbiak pedig, ha a kevés középkortól eltekintünk, már olyan időkben valók, amelyekből a pontosabb, nagyobb, tehát részletesebb festett s faragott ábrázolások, eredeti öltözet és fegyver-darabok sem tartoznak a ritkaságok közé. E XVI—XVIII. századi viseletképes címerek tehát nem bírnak valami kiváló fontossággal s még emellett nem is egészen megbízhatók. A magyar királyok által osztogatott címerleveleket a mohácsi vész óta idegen földön, idegen művészek készítik. — Mindazonáltal e címerek különleges magyar jellegét elfogadni lehetetlen; összeállításuk, alakjaik megválasztása és színezésük határozottan nemzetünk szokására vall, még pedig azon oknál fogva, mert az adományozandó címerek tervezetét mindig a kitüntetés kérése maga nyújtotta be a kancelláriába. Ám a kivitelbe, a részletek kidolgozásába, az alakok megrajzolásába már nem folyt be a magyar fél; ezt a munkát saját tetszése szerint csinálta (s csinálja ma is) a kancelláriának idegen nemzetiségű, talán honunkban soha sem járt alkalmazottja. Innen van, hogy az utolsó négyszáz évben királyaink által adományozott címerek heraldikai szempontból ugyan teljesen magyar alkotások, művészeti tekintetből azonban nem azok. S ki áll jól róla, hogy a Bécsben, Prágában vagy akár Passauban dolgozó német vagy cseh festő életűen festette le a magyar vitézt, papot, pórt, stb., vagy, ami sokkal valószínűbb, egyszerűen olyanok ábrázolta a soha, vagy ritkán látott magyart, aminőnek — képzelte. Ha tehát a címerbeli viseleteken másféle, megbízhatóbb emlékekről nem ismert részletekkel találkozunk, úgy azokat jogos gyanuval kell fogadnunk, épp úgy, mint a külföldön készült magyarokat ábrázoló metszeteket, amelyeknek «magyar» viseletképei rendszerint teljességgel hamis fogalmat adnak őseink öltözetéről.

Lássuk ezek után röviden a dr. Szendrei János könyvében található szakmánkba vágó emlékeket.

Pecsétekből mindössze három régóta ismert lovaspecsétet sorol fel a szerző és pedig László somogyi ispánét 1326-, Opoy bánét 1239- és István erdélyi hercegét 1361-ből. Mindhárom régóta ismeretes s róluk újat szerzőnk sem tud mondani.

Középkori, oklevéllel adott címerekből a következőket ismerteti:

1414. *Bocskai István* Zsigmond királytól kapott címere. Az oklevél eredetije a gróf Erdődy cs. monyorókereki levéltárában van, színes hasonmása a Turul egyik közelebbi füzetében fog megjelenni. A címerkép: balra ugrató lovas, amelynek leírásánál szerzőnk kissé megtéved. A lovason ugyanis nem — mint írja — *csőr(ös) sisak* (= Stechhelm) hanem *arczvértés vassüveg* (Bacinet, Kesselhaube mit Visier, Hundsgugel) van, ami határozottan arra vall, hogy harcra s nem tornára fegyverzett lovag áll előttünk.

1509. *Muronyi Weér András*nak II. Ulászlótól kapott címere (Országos Levéltár). Színes képe a Turulban is megjelent.

1514. A *Radák* családnak II. Ulászlótól nyert

czimere. Színezetlen ábrája ismeretes a Turul olvasói előtt; a Szendrei művében közölt háromszínyomású hasonmás nem mondható sikerültnek.

1511. *Váthyoni* (Wathyoni) *Mátyás* czimere II. Ulászló királytól. (O. L. D. O. 29,089.) kiadatlan. A czimeralak: *kékben felhőből kinyúló ruhás kar, kézfejen ülő sólyommal, amely karmaiban kis madarat tart.*

1520. *Várkonyi Ambrus* és testvérei czimere II. Lajos királytól. (Turul, 1892. 162. l.) Leírása könyvünk szerint a következő: *«Vörös paizs lábában folyóból (?) kinövő háromágú rózsatő, melynek középső rózsáján sólyom ül, szájában kerecsen-tollat tartva.»*

1526. *Pándi Ferencz* czimere II. Lajostól. Benne kinövő buzogányos férfialak. A czimer későbbi festésének látszik. (O. L. D. O. 29,093. sz.) kiadatlan.

Mindössze ennyit közöl szerzőnk mohácsi vész — előtti czimerképes okleveleinkből, szemmel láthatólag csak a kevésbé ismerteket válogatva. De ha ilyenekkel akart olvasóinak kedveskedni, miért nem használta fel péld. — hogy többet ne említsünk — az 1414-iki *Előjáró*-, az 1432. évbéli *Herencsényi*- (női alakkal!), az 1467-iki *Gosztonyi*-, az 1493-iki *Székővics*-czimert vagy *Somogyvármegye* 1498-ik évi szép czimerét, a Herkfiét, 1507-ből, a melyek mind becses adalékot nyújtanak viseletünk történetéhez? S joggal felhasználhatta volna ezeken kívül mindazokat, amelyek heraldikai szempontból ugyan ismertettek vannak, de művelődéstörténeti tekintetből még kiaknázatlanok.

A XVI. század második nagyobb felét mindössze két czimer képviseli és pedig a *Karvalyi Orllé* családé, 1571-ből, melynek armálisán *czimertartóul* magyar vitéz szépen festett alakja szerepel és *Ocsai Mihály* egy évvel később kelt czimerlevele, amelynek czimerképe (koronából kinövő kar előtte álló s felé szuró törököt dőf át) mint kuriozum érdekes ugyan, de viselettörténeti forrásul már csak picziny volta miatt sem szolgálhat.

Említsük még meg a XVIII. századból felsoroltakat.

1600. *Ferenczy György* czimeres-nemeslevele. (Hajdu vármegye lta.) Sisakdisze kinövő emberalak, rákळेmezés mellvással és rosszul festett magyaros sisakkal.

1606. *Ismeretlen* (!) czimerének sisakdisze; szabályára tüzött török főt tartó fedetlen fejü emberi alak derékig. (Hajdu vm. lta.)

1611. *Bányász Márton* czimere, a melyet Báthory Gábor erd. fejedelem adományozott. Czimeralakja magyaros öltözetű férfi, oldalán szablyával, jobbában hegyes-törre szurt török-fővel. (Magy. Nemz. Múzeum levéltára.)

1636. *Dragomér János*nak I. Rákóczy Györgyötől nyert czimere. (Magy. Nemz. Múzeum.)

1651. *Demjén István* czimere; adományozta III. Ferdinánd. (Ugyanott.)

1690. *Horváth Mihály* czimere I. Lipót királytól. (Ugyanott.)

XVII. sz. Thúry István czimere (kitől?) A kép másolata Ernst Lajosnál, Budapesten. Ábrája nincs közölve.

A XVIII. századból említett czimerekről a királyi könyvekben található festmények után beszél a szerző,

ezeknek felsorolását tehát bátran mellőzhetjük. Ő maga sem sokra becüli munkájának ezen adalékait; mutatja az, hogy közülük egyet sem közöl ábrában.

Még egy érdekes hazai czimeres emlékről van szó a munkában. Ez *Zmeskál Jób*né sz. Stupnoki *Gelethfi* Petronella emléktáblája a berzeviczei rom. kath. templomból. A festett tábla, melynek jól sikerült színes képe a kötetnek legszebb ékessége, a megnevezett urhölgy halála évében, 1600-ban készült, bizonyos Khien Jakab besztercebányai festő által. Rajta, az ilyen képek szokott módorában, templom belsejét látjuk, a háttérben oltárral, az előtérben a családtagok térdelő alakjaival. Jobbról az apa, négy serdülő és két csecsemő korban elhunyt fiával, balról az anya és két leánya, valamennyien díszes öltözetben. E képnek két, ajtószárny módjára záródó szárnya van, a férj és nő czimerével. Az előbbi csupán (hibás) változata az ismert Zmeskál czimernek: kékben zöld talajon álló balra fordult, arany szarvu, vörös ökör, hátára vetett arany takaróval; sisakdisz három szál, piros, fehér és kék strucztoll; takaró kék-arany, vörös arany. A nő czimere a következő: kékben gerezdes buzogányt tartó pánchezlos jobb karon álló, jobbra néző, koronás, természetes fekete sas, feje fölött arany félhold és hasonló csillag által kísérvé; sisakdisz a sas, a sisakon állva, takaró mindkét oldalon vörös-zöld.

E czimer, ha a sisakdisztől eltekintünk, tökéletesen azonos azzal, amelyet a Desseffy család 1525-ben II. Lajos királytól nyert. Hogy pedig semmi kétségünk se maradjon fenn, a kettőnek azonos volta felől, mondjuk meg azt is, hogy a Geléthfi Petronella czimerét ugyanolyan farkuknál fogva összekapcsolt szirének emelik, aminőket a XVI. századi miniátor a Desseffyék armálisán alkalmazott.

Nyilvánvaló, hogy itt a Desseffy czimerrel van dolgunk, a melyet — hogyan, azt ma már megállapítanunk lehetetlen — a Geléthfi családé gyanánt festették a szóban forgó képre. Mi volt a Geléthfiek igazi czimere, nem ismeretes; állítólagos ősük Gelét Miklós nádor pusztá négyelt pajzsot használt czimerül.

Hogy valaki merőben idegen czimert használ magáé gyanánt, sőt azt utódaira is átörökíti, nem ritkaság ebben a korban. Legkönnyebben megtörténhetett az ilyesmi olyan, már csupán női tagokban élő családnál, mint a Geléthfi volt ebben az időben.

Könnyű megmagyarázni, miként jutott Zmeskál Jób né éppen a Desseffyék czimeréhez. Ugy, hogy atyjának első neje *Desseffy* Ferencz leánya, Anna volt. Valamely ettől maradt czimeres emlék téveszthette meg Petronella asszonyt, vagy a táblát csináltató férjét s e révén került idegen czimer a Geléthfi család egyik (ügylehet utolsó) tagjának sirtáblájára.

Azt hisszük, az itt bemutatott szemelvények meggyőzték az olvasót arról, hogy dr. Szendrei János szép kötetét nemcsak a viselettörténet kutatói, hanem más történeti szakmák művelői is haszonnal és élvezettel forgathatják. A hangyszorgalommal összegyűjtött nagy anyagalmazban sok újat, sőt meglepőt lehet találni; haszon és tanulság nélkül senki sem fogja letenni kezéből. S a kinek munkájáról ezt el lehet mondani, annak fáradsága nem volt hiábavaló.

B. G.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1905-ben.

ALAPSZABÁLYOK.

I. A társaság neve és célja.

1. §. A társaság neve: «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság». — Székhelye: Budapest.

2. §. Célja: a magyar történelem társtudományainak, úgymint: a Heraldika, Diplomatika, Palaeographia, Sphragistika és Genealogia — valamint a magyar családok történetének okleveles alapon való művelése és terjesztése.

II. A társaság tagjai.

3. §. A társaságot a) az alapító, b) a pártoló, és c) az évdíjas tagok alkotják.

4. §. Az alapító tagok háromféleké, úgymint: a) azok, kik a társaság céljaihoz 100 osztr. ért. forinttal; b) azok, kik 200 o. é. forint alapítvánnyal járulnak; c) az örökös alapítók. Örökös alapítványt tevők azok, kik legkevesebb 500 o. é. frtnyi alapítványt tesznek. Ezen c) alatti alapítványok joga az alapítók egyenes fiutódaira is átszáll elsőszülöttségi jogon.

Az alapítványok készpénzben, vagy bizonyos lejáratú határidő alatt beváltandó és biztosítékkal bíró kötelezvényben, vagy pedig legkevesebb 5 száztólit tisztán jövedelmező, jóhiteles értékpapírosokban fizetendő be.

5. §. Pártoló taggá választható, a társaság egy tagja által ajánlott, társaságunk célját kedvelő minden nő vagy férfi, ki magát aláírás által kötelezi, hogy tíz egymásután következő éven át a társaság pénztárába Budapesten évenként tíz forint tagdíjat befizet.

6. §. Évdíjas taggá választható az előbbi módzatok szerint az, ki magát aláírás által kötelezi, hogy öt egymásután következő éven át a társaság pénztárába Budapesten évenként 5 forint tagdíjat befizet.

7. §. A pártoló és évdíjas tagok kötelezettsége az említett 10, illetőleg 5 év elmúltá után is fennmarad, ha kilépési szándékukat az utolsó év letelte előtt a titkárnál be nem jelentik.

III. A társaság tisztviselői.

8. §. A társaság egy tiszteletbeli elnököt választ életfogytiglan.

9. §. A társaság elnöksége egy elnökből és két másod-elnökből áll.

Az elnökök a társaságot a hatóságok és mások irányában képviselik; a gyűléseken és üléseken első sorban az elnök, másodsorban a másodelnökök elnökölnek és jogukban áll, ha a társaság érdekei kívánják, rendkívüli üléseket is hirdetni. A rendkívüli ülések napja egy héttel előbb közhírré teendő. A tagok egyenlő szavazata esetében döntő szavazattal bír az elnök.

10. §. Mindenik elnöknek jogában áll a társaság pénztárát bármikor megvizsgálni.

11. §. A társaság titkára az üléseken és gyűléseken előadói tisztet végez, a határozatokat végrehajtja, a jegyzőkönyvet vezeti, a társaság levelezéseit végzi, könyvkiadásaira, valamint az irattárra felügyel.

A társaság anyagi helyzetének javultával külön könyv- és levéltárnokra is lesz szükség.

12. §. A társaság jegyzője mindenben a titkár segítségére van, és akadályoztatása esetében őt helyettesíti.

13. §. A pénztárnok a társaság vagyonát híven és pontosan kezeli, a pénztár állapotáról az üléseken jelentést tesz. Pénzt az igazgató választmány határozata alapján az elnök vagy másodelnök és a titkár által együttesen aláírt utalványokra szolgáltat ki; az évi nagygyűlésen pedig részletes kimutatást terjeszt elő. A pénztárnok évi számadásának megvizsgálásáról az igazgató választmány intézkedik.

Rendkívüli esetekben az elnök vagy másodelnök saját határozatából is utalványozhat 100 frtjig terjedő összeget, a legközelebbi ülés jóváhagyása reményében.

A pénztárnok az elnök vagy másodelnöknek pénztár-vizsgálói szándokát mindenkor tartozik teljesíteni.

14. §. A társaság folyóiratának szerkesztőjét, és a szerkesztőtársat az igazgató választmány bizza meg a szerkesztői teendőikkel.

15. §. Az ügyész a társaság jogait védi, és a hátrálékos díjakat behajtja.

16. §. A társaság összes tisztviselői, hivataluk tartama alatt, minden tekintetben olyan szavazati joggal bírnak, mint az igazgató tagok.

IV. Az igazgató választmány.

17. §. Negyven tagból áll, kik az első alakuláskor a társaság tagjai között lévő, és a 2. §-ban megnevezett tudomány-szakok terén jeles munkálkodásuk által kiűntek közül szavazattöbbséggel választatnak.

18. §. Az igazgató választmány később maga-magát egészíti ki akként, hogy a megüresedett igazgató tagságra évenként legalább két igazgató tag által írásban ajánlott új igazgató tagot választ, kik a levelező tagok érdemesebbjeiből is választhatók. Ha az igazgató választmány szükségét látja, az igazgató tagok számát hatvanra is felemelheti az ezen §-ban említett választási mód szerint.

19. §. Az igazgató tagságra az ajánlatok az évi nagygyűlés előtt való ülés megelőző napjáig adandók be a titkári hivatalnál. A következő választmányi ülésen az ajánlatok felbontatnak, és a választmányi ülésen jelenlévő igazgató tagok egyszerű szótöbbségével, titkos szavazás által ejtik meg a választás.

20. §. Az igazgató választmány évenként legalább négy nyilvános választmányi ülést és egy nagygyűlést tart, melyen a Budapesten levő igazgató és levelező tagoknak kötelességük megjelenni.

21. §. Az igazgató tagok az elnökök egyikének vezérlete alatt ezen választmányi üléseken igazgatják a társaság ügyeit; meghatározzák a tisztviselők díjait, a kiadványokat, az azokra fordítandó összegeket, az évi nagygyűlés tárgyait és napját. A társaság vagyonának biztos kezeléséről gondoskodnak. A társaság kiadványainak szerkesztésével megbízzák az igazgató vagy levelező tagok valamelyikét. A számadások megvizsgálására bizottságokat neveznek ki.

22. §. Az igazgató választmány a 19., illetőleg a 18. §-ban meghatározott módzatok szerint korlátlan számú levelező tagokat választ a 2. §-ban említett tudományok művelése terén érdemeket szerzett férfiak sorából, ha azok a társaságnak különben is tagjai. Levelező taggá csak az lehet megválasztva, ki a választó ülésen jelenlévő igazgató és levelező tagok két harmad szavazattöbbségét nyerte el.

Levelező taggá a hazai történelem iránt érdekltséget tanúsító külföldi tudósok is választhatók. A külföldi tagok megválasztásához azonban a m. kir. belügyministerium jóváhagyása kérendő ki.

23. §. A levelező tagoknak a társaság minden ülésében és gyűlésében székők és tanácskozási joguk van, de szavazattal csak a levelező tagok és a tiszteletbeli tagok, a pénztárnok és az ügyész választásánál és a nagygyűlésen bírnak, kivéven, ha valamelyik a tisztikarba választatott.

24. §. A tudomány-pártoló hazafiak sorából tiszteletbeli tagok is választhatók a társaság dísz- és javára. Ezeknek minden ülésen székők és tanácskozási joguk van.

25. §. A választmányi üléseken jelenlévő igazgató tagok egyszerű szótöbbséggel titkos szavazás útján választják az igazgató és levelező tagok sorából a társaság titkárát, jegyzőjét (és esetleg a könyv- és levéltárnokot), és rendes kiadványának szerkesztőit, mindenkor öt évi időtartamra. A renden kívüli kiadványok szerkesztésével megbízott szerkesztők ugyanolyan módozattal választatnak, de megbízatásuk minden ily kiadvány megjelenésével megszűnik.

A pénztárnok és ügyész a társaság bármelyik tagja közül választható az ülésen jelenlévő igazgató és levelező tagok egyszerű szótöbbsége által.

26. §. A társaság elnökei, igazgató, tiszteleti és levelező tagjai feljogosítottak a «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság» — elnöke, másodelnöke, — igazgató tagja, tiszteletbeli tagja, — levelező tagja címmel nyilvánosan is élni.

V. A társaság ülései és nagygyűlése.

27. §. A társaság minden évben egy nagygyűlést és legkevesebb négy igazgató választmányi ülést tart. A választmányi ülések határnapjai az ügyrendben lesznek megállapítva. Az ülések jegyzőkönyvei az elnök, a jegyzőkönyvet vezető és az elnök által e célra felkért két választmányi tag aláírásai által hitelesítettek.

28. §. Az igazgató választmányi ülésein az igazgató és a levelező tagok kötelessége a társaság szakába vágó felolvásokat tartani; okleveleket, műtárgyakat bemutatni, azokról akár írásban, akár élőszóval értekezni; az ülésekre eljárni; az ügyek vitelében az üléseken kívül is munkás részt venni. Ezen kívül jogukban áll a társaság ügyeit illető indítványokat tenni.

29. §. Az üléseken mint vendég, a társaság oly tagja is tarthat felolvasást, ki nem tartozik az igazgató vagy levelező tagok sorába, de ezeknek értekezéseiket előbb be kell nyújtani az igazgató választmányiaknak, és ez, vagy pedig valamelyik elnök, előbb kiadja bírálatra egy igazgató vagy levelező tagnak, és csak ennek ajánlatára olvasható fel.

30. §. Az ülések végén a társaság belügyeinek tárgyalására zárt ülést kérhet bármelyik igazgató vagy levelező tag. Az elnök ez esetben a közönséget távozásra kéri fel, miután a zárt ülésben csak az igazgató, levelező és tiszteletbeli tagok és a tisztviselők vehetnek részt.

31. §. Az évi nagygyűlés napját és a felolvasás tárgyát mindenkor az évek első választmányi ülésén döntenek el az igazgató tagok. Ezen nagygyűlésen választják meg az elnököt és másodelnököket, mindenkor öt évi időközre, titkos szavazás útján, a társaságnak a gyűlésen jelenlevő összes tagjai, úgymint az igazgató, levelező, tiszteletbeli, alapító, pártoló és évdíjas tagok, egyszerű szótöbbséggel. Elnökké vagy másodelnökké azonban csak valamelyik igazgató tag választható.

32. §. Hogy a választmányi ülés határozatképes legyen, az elnökön kívül legkevesebb hat igazgató tag jelenléte szükséges. Tisztviselők választására legkevesebb tizenkét, választásra jogosult tagnak kell jelen lenni. A nagygyűlés választóképesége legkevesebb húsz társasági tag jelenlététől függ. Ha nem gyűlének ennyi össze, a választás megejtése végett újabb határnapra tűzetik ki közgyűlés, melyben aztán a jelenlevők szavazattöbbsége dönt.

VI. A társaság kiadványai.

33. §. A társaság a 2. §-ban elősorolt tudományágak művelése, fejlesztése és terjesztése céljából egy — rendes időközönként megjelenő — folyóiratot alapít. A folyóirat irányát, ivszámát és rendes megjelenési idejét az igazgató választmány állapítja meg.

34. §. Ezen folyóirat a társaság hivatalos közlönye, mely a tudományos cikkekén kívül értesítést hoz a társaság ügyeiről, üléseiről és általában figyelemmel kíséri a többször említett tudományágak mozgalmait. Munkatársai a társaság igazgató és levelező tagjai; de megfelelő szakközleményeket szívesen fogad a társaság többi tagjaitól, valamint idegenektől is.

35. §. Ezen kívül a társaság időközönként egy, a magyar nemes családok származási rendjét nyilvántartó, és azok történetét csakis okleveles alapon tárgyaló zsebkönyvet ad ki. Ezen nemzedékrendi zsebkönyvet szerkesztőjét az igazgató választmány választja.

36. §. A társaság ezen kívül, ha vagyoni állása engedi, a 2. §-ban megnevezett szakokba vágó önálló történelmi munkákat, valamint oklevélgyűjteményeket is adhat ki. Ezen utóbbiakat különösen családok, vármegyék, vagy városok szerint csoportosítja.

37. §. A társaság egyes családok megbízásából elfogadhatja oklevelek sajtó alá rendezését és azok történetének megírását. Ezenféle munkával egy vagy több, vállalkozni kész igazgató vagy levelező tagot bíz meg az igazgató választmány.

38. §. A társaság folyóiratát a társaság minden tagja évdíja fejében ingyen kapja. A 200 forintos alapítók és a pártoló tagok ezen kívül a nemzedékrendi zsebkönyvet is ingyen kapják. Az örök alapítványt tevők és az igazgató választmányi tagok a társaság minden tulajdon kiadványára igényt tarthatnak.

VII. A társaság vagyona.

39. §. A társaság vagyonát képezik a 3. §. és 4. §-ban meghatározott alapítványok, melyek biztosan elhelyeztetvén, kamatoztatnak. Az alapítványok képezvén a törzsvagyont, ezeket elkölteni nem szabad.

40. §. A társaság bevételeit képezik az alapítványok kamatai, a tagdíjak, a kiadványok jövedelmei és az egyes adományok. A társaság ezen összegekből fedezi kiadásait.

41. §. A jövedelemből megtakarított összegek, valamint a lelkes ügybarátok által a társaság számára adandó adományok és hagyományok (a mennyiben alapítványi természetűek nem bírnának), az igazgató választmány által tőkésítendőek. Az ilyen tőkék azonban az alapítványok természetével nem bírnak, és kivételes esetekben az igazgató választmányi rendeletéből, részben a társaság pénzületi kiadásainak fedezésére fordíthatók.

42. §. A társaság vagyonát képeznek még a részére gyűjtött és adományozott könyvek, oklevelek, iratok, műtárgyak és régiségek. Ezek egyelőre a Magyar Tudományos Akadémia-vagy a Nemzeti Múzeumban helyezendők el, az igazgató választmányi rendeletéhez képest.

VIII. A társaság jövője.

43. §. Ha a társaság vagyona idővel a nemzet és egyesek áldozatkészségéből, valamint a megtakarításokból annyira szaporodnék, hogy szükségkép a fokozottabb kiadásoknak is képes volna megfelelni, akkor működési körét kitágítja.

IX. Az alapszabályok változtatása.

44. §. Az alapszabályok módosítása csak egy, ezen célra két héttel előre hirdetett választmányi ülésen történhetik, a jelenlevő igazgató és levelező tagok kétharmad szótöbbségével. Hogy e tekintetben érvényes határozatot hozhassanak, tekintet nélkül a megjelent levelező tagok számára, legkevesebb tíz igazgató tag jelenléte szükséges. Az alapszabályok változtatott részei esetről esetre a m. kir. belügyminiszteriumhoz terjesztendők fel jóváhagyás végett.

X. A társaság esetleges feloszlása.

45. §. A társaság feloszlása csak azon esetben történhetik meg, ha egy ezen célból egy hónappal előre hirdetett közgyűlés a jelenlevő igazgató és levelező tagok két harmad szótöbbségével a feloszlást elhatározza. Hogy e tekintetben érvényes határozatot hozhassanak, tekintet nélkül a megjelent levelező tagok számára, legalább tizenhat igazgató tag jelenléte szükséges.

46. §. A nem remélt feloszlás esetében a társaság összes vagyonának örököse első sorban a «Magyar Történelmi Társulat», másod sorban a «Magyar Tudományos Akadémia». Ez esetben ezen örökösök az összes vagyont a «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Alapítványa» címén tőkésíteni tartoznak, és annak jövedelmeit, kamatait kizárólag csak a 2. §-ban említett tudományágak művelésére fordíthatják. A feloszlás esetében hozandó közgyűlési határozatok azonban foganatosítás előtt a m. kir. belügyminiszteriumhoz felterjesztendők.

47. §. A társaság alapszabályai megerősítés végett a m. kir. belügyminiszteriumhoz terjesztendők fel. Az esetben, ha az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást, illetőleg hatáskörét meg nem tartja, a kir. kormány által, a mennyiben további működésének folytatása által az állam, vagy az egyéni tagok vagyoni értéke veszélyeztetnének, haladéktalanul felfüggesztetik, s a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására különbeni feloszlás terhe alatt köteleztetik.

IGAZGATÓSÁG.

I. Elnökség és tisztviselők.

ELNÖK:

Báró RADVÁNSZKY BÉLA.

Ötödizben megválasztatott 1902 deczember 20-án.

MÁSODELNÖKÖK:

Dr. FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ.

Másodizben megválasztatott 1903 deczember 10-én.

CSOMA JÓZSEF.

Megválasztatott 1905 deczember 14-én.

TITKÁR:

Dr. SCHÖNHERR GYULA.

Másodizben megválasztatott 1904 február 25-én.

JEGYZŐ:

Dr. ÁLDÁSY ANTAL.

Másodizben megválasztatott 1904 február 25-én.

ÜGYÉSZ:

Dr. FEJÉRPATAKY KALMÁN.

Megválasztatott 1896 november 26-án.

PÉNZTÁRNOK:

TÓTH ÁRPÁD.

Megválasztatott 1892 október 6-án.

A TURUL SZERKESZTŐI:

Dr. SCHÖNHERR GYULA

Megválasztatott 1897 február 27-én.

VARJU ELEMÉR

Megválasztatott 1901 február 28-án

II. Igazgató választmány.

Gróf Apponyi Sándor. Megválasztatott 1885 ápril 30-án.	15 EmőkeiEmich Gusztáv. Megválasztatott 1883 február 25-én.	Ifj. Kubinyi Miklós. Megválasztatott 1903 november 26-án.
Dr. Áldásy Antal. Megválasztatott 1896 november 26-án.	Éble Gábor. Megválasztatott 1900 november 29-én.	30 Lehoczky Tivadar. Megválasztatott 1887 november 24-én.
Barabás Samu. Megválasztatott 1892 november 24-én.	Dr. Fejérpataky László. Megválasztatott 1883 február 25-én.	Makay Dezső. Megválasztatott 1894 november 29-én.
Gróf Bánffy György. Megválasztatott 1883 február 25-én.	Dr. Fraknoi Vilmos. Megválasztatott 1885 ápril 30-án.	Báró Mednyánszky Dénes. Megválasztatott 1885 ápril 30-án.
5 Idősb Bánó József. Megválasztatott 1883 február 25-én.	Géresi Kálmán. Megválasztatott 1885 ápril 30-án.	Nagy Géza. Megválasztatott 1905 deczember 14-én.
Dr. Békefi Remig. Megválasztatott 1898 november 24-én.	20 Ghyczy Pál. Megválasztatott 1900 november 29-én.	Nagy Gyula. Megválasztatott 1883 február 25-én.
Boncz Ödön. Megválasztatott 1892 november 24-én.	Kammerer Ernő. Megválasztatott 1883 február 25-én.	35 Némethy Lajos. Megválasztatott 1883 február 25-én.
Borovszky Samu. Megválasztatott 1897 november 27-én.	Dr. Karácsonyi János. Megválasztatott 1890 november 27-én.	Báró Nyáry Jenő. Megválasztatott 1883 február 25-én.
Bunyitay Vincze. Megválasztatott 1888 szeptember 27-én.	Kállay Ubul. Megválasztatott 1902 deczember 11-én.	Szerémi herczeg Odescalchi Arthur. Megválasztatott 1883 február 25-én.
10 Dr. Csánki Dezső. Megválasztatott 1883 február 25-én.	Dr. Károlyi Árpád. Megválasztatott 1885 ápril 30-án.	Dr. Ortvai Tivadar. Megválasztatott 1883 február 25-én.
Csoma József. Megválasztatott 1887 november 24-én.	25 Paczkamadarasi Kis Pálint. Megválasztatott 1893 november 30.	Lovag Óváry Lipót. Megválasztatott 1883 február 25-én.
Id. Daniel Gábor. Megválasztatott 1899 november 30-án.	Kollányi Ferencz. Megválasztatott 1901 november 28-án.	40 Petrovay György. Megválasztatott 1898 november 24-én.
Dr. Dézsi Lajos. Megválasztatott 1898 november 24-én.	Dr. Komáromy András. Megválasztatott 1887 november 24-én.	Pettkó Béla. Megválasztatott 1899 november 28-án.
Dr. Döry Ferencz. Megválasztatott 1905 deczember 14-én.	Kőváry László. Megválasztatott 1883 február 25-én.	Pör Antal. Megválasztatott 1890 november 27-én.

Báró Prónay Dezső. *Megválasztatott 1885 április 30-án.*
 Báró Radvánszky Béla. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 45 Ifj. Reissig Ede. *Megválasztatott 1899 november 30-án.*
 Dr. Schönherr Gyula. *Megválasztatott 1891 november 26-án.*
 Soós Elemér. *Megválasztatott 1898 november 24-én.*
 Széll Farkas. *Megválasztatott 1885 április 30-án.*
 Dr. Szendrei János. *Megválasztatott 1885 április 30-án.*
 50 Szent-Ivány Zoltán. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 Dr. Szentkláray Jenő. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 Idősb Szinnyei József. *Megválasztatott . . . február 25-én.*

Tagányi Károly. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 Dr. Thallóczy Lajos. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 55 Dr. Thaly Kálmán. *Megválasztatott 1885 április 30-án.*
 Csekei Varjú Elemér. *Megválasztatott 1899 november 30-án.*
 Dr. Wertner Mór. *Megválasztatott 1891 november 26-án.*
 Dr. gróf Zichy Ágoston. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 59 Dr. Zsilinszky Mihály. *Megválasztatott 1885 április 30-án.*

Levelező tagok.

Királydaróczy Daróczy Zoltán. *Megválasztatott 1900 nov. 29-én.*
 Doby Antal. *Megválasztatott 1884 április 24-én.*

Dudás Gyula. *Megválasztatott 1902 december 11-én.*
 Nádudvari Györy Árpád. *Megválasztatott 1900 nov. 29-én.*
 5 Hattyúfy Dezső. *Megválasztatott 1902 december 11-én.*
 Dr. Hodinka Antal. *Megválasztatott 1902 december 11-én.*
 Jedlicska Pál. *Megválasztatott 1900 november 29-én.*
 Aszalói Kecskés Dezső. *Megválasztatott 1888 szeptember 27-én.*
 Benedekfalvi Luby Károly. *Megválasztatott 1884 április 24-én.*
 10 Magyary Kossa Sámuel. *Megválasztatott 1904 november 24-én.*
 Sárközy Imre. *Megválasztatott 1904 november 24-én.*

A TÁRSASÁG TAGJAI.

a) Alapító tagok.

I. 500 forintos alapítvánnyal :

† Gróf Andrassy Manó.
 † Gróf Batthyány Géza. *Budapest.*
 † Dolhai és Petrovai öreg Petrovay János. *Pozsony.*
 Báró Prónay Dezső. *Budapest.*
 5 Báró Radvánszky Béla. *Sajó-Kaza.*
 Liptószentiváni Szent-Ivány Zoltán. *Budapest.*

II. 200 forintos alapítvánnyal:

Árvai közbirtokossági uradalom igazgatósága. *Arva-Váralja.*
 † Báró Atzél Béla. *Budapest.*
 Gróf Bánffy György. *Budapest.*
 10 Gróf Berchthold Richárd. *Nagy-Oroszi.*
 † Gróf Csáky László.
 Gróf Csekolics Endre. *Zsombolya.*
 † Gróf Cziráky János.
 Gróf Dessewffy Aurél. *Budapest.*
 15 Gróf Erdődy Rudolf. *Novimáraf.*
 Gróf Esterházy Ferencz. *Tata.*
 Herczeg Esterházy Miklós. *Kis-Marton.*
 Gróf Festetich-könyvtár. *Keszthely.*
 Báró Inkey Imre. *Budapest.*
 20 † Ipolyi Arnold.
 † Gróf Károlyi Gyula.
 Gróf Károlyi László. *Budapest.*
 † Gróf Károlyi Tibor. *Budapest.*
 Lipóczi Keczer Miklós. *Kassa.*

25 † Lanfranconi Grazioso Enea.
 Gróf Majláth György. *Zavar.*
 † Mocsonyi Jenő. *Budapest.*
 Mocsonyi Sándor. *Budapest.*
 † Báró Nyáry Béla. *Pozsony.*
 30 Szerémi herczeg Odescalchi Arthur.
Skiczó, u. p. Kis-Tapolcsa.
 Szerémi herczeg Odescalchi Gyuláné szül. gróf Degenfeld Anna. *Budapest.*
 Dr. báró Prónay S. Gábor. *Acsa.*
 † Báró Radák Ádám.
 Báró Révay Gyula. *Budapest.*
 35 Sigmund Ákos. *Budapest.*
 Simonyi és Varsányi Simonyi Kálmán. *Erőd-Tárca, u. p. Aszód.*
 † Gróf Sztáray Antal.
 † Gróf Tisza Lajos.
 † Idősb báró Vay Miklós.
 40 Gróf Vigyázó Ferencz. *Budapest.*
 Gróf Wass Jenő. *Czege.*
 Gróf Zselénski Róbert. *T.-Ujfalva.*

III. 100 forintos alapítvánnyal :

Gróf Apponyi Sándor. *Lengyel.*
 Babics József. *Zsombolya.*
 45 Balásházy Bertalan. *Kódombpuszta, u. p. Henczida.*
 † Báró Bánffy Ádám.
 † Bay Gábor és neje sz. Ormos Katalin.
 Bay Ilona. *Debreczen.*
 † Beóthy Ákos. *Budapest.*

50 † Báró Bésán N. János.
 Gróf Bethlen Istvánné szül. gróf Teleki Ilona. *Budapest.*
 Bezerédy Pál. *Szegszárd.*
 Budapest székesfőváros könyvtára.
 Burchard-Bélaváry Konrád. *Bpest.*
 55 Csapó Vilmos. *Tengelicz, u. p. Gindly-család.*
 Gróf Cziráky Antal. *Lovas-Berény.*
 † Gróf Esterházy János. *Kolozsvár.*
 Jeszenszky Béla. *Temesvár.*
 Karczag István. *Magyar-Egres.*
 60 Komlóssy Arthur. *Debreczen.*
 † Gróf Kuún Géza. *Maros-Németi, u. p. Déva.*
 Báró Mednyánszky Dénes. *Bécs.*
 † Kellemesi Melczer István.
 † Alsó-Szopori Nagy Imre.
 65 † Báró Nyáry Albert.
 Báró Nyáry Jenő. *Budapest.*
 † Ormós Zsigmond.
 Gróf Pálffy-Daun Vilmos, teanoi herczeg. *Stübing.*
 Pettkó Béla. *Budapest.*
 70 Pór Antal. *Esztergom.*
 Sopron vármegye közönsége.
 Szilassy Aladár. *Budapest.*
 † Szontágh Pál. *Horpács, u. p. Nagy-Oroszi.*
 Gróf Teleki Géza. *Budapest.*
 75 Tisza Kálmáné, sz. gróf Degenfeld Ilona. *Budapest.*
 Gróf Zichy N. János. *Budapest.*

b) Pártoló és évdíjas tagok.

(A pártoló tagok csillaggal vannak az évdíjasoktól megkülönböztetve.)

- *Gróf Almássy Dénesné. *Gyula*.
 *Báró Ambrózy István. *Malonya*.
 Ambrózy Nándor. *Sátoralja-Ujhely*.
 Dr. Andrásovics Béla. *Budapest*.
 5*Gróf Andrassy Géza. *Betlér*.
 *Gróf Andrassy Gyula. *Budapest*.
 Andreánszky Antal. *Budapest*.
 *Báró Apor István. *Abosfalva*,
 u. p. Dicső-Szent-Márton.
 Antal János. *Budapest*.
 10 Dr. Áldásy Antal. *Budapest*.
 Baán Elemér. *Körmöczbánya*.
 Baditz Lajos. *Kapuvár*.
 Dr. Baghy Béla. *Kengyel*.
 Szentkatolnai Bakk Endre. *Vizakna*.
 15 Dr. Ballagi Aladár. *Budapest*.
 Bődi Balogh Gyula. *Szombathely*.
 Balogh Tihamér. *Pusztá-Szent-Kozma*, u. p. Berettyó-Ujfalu.
 Barabás Samu. *Budapest*.
 *Baranyay Mária. *Budapest*.
 20 Baranski Emil László. *Budapest*.
 Barlanghy Árpád. *Temesvár*.
 Bartal Béla. *Fadá*.
 *Gróf Batthyány Lajos. *Ikervár*.
 Ludányi Bay Ferencz. *Jász-Kisér*.
 25 Dr. Bán Ágoston. *Budapest*.
 *Idősb Bánó József. *Budapest*.
 Bárczay Elemér. *Pusztá-Szárzabé*, u. p. Átány.
 Komoróczy és Szentandrás Bencsik István. *Király-Helmeccz*.
 *Beniczky Ádám. *Zsámbok*, u. p. Tura.
 30*Beniczky Elemér. *Heves-Csehi*.
 *Beniczky Géza. *Homok*, u. p. Tiszaföldvár.
 Beniczky Kálmán. *Turócz-Szent-Márton*.
 *Benke Gyula. *Budapest*.
 Benkó Imre. *Nagy-Kőrös*.
 35 Gróf Benyovszky Rezső. *Alsó-Tengelicz*.
 *Berczik Árpád. *Budapest*.
 Berseny Béla. *Arad*.
 Berwalszky Kálmán. *Igló*.
 Berzeviczy Béla. *Szob*.
 40 Besztercebányai városi múzeum.
 *Gróf Bethlen Bálint. *Gyéres*.
 *Dr. Bezerédj Viktor. *Budapest*.
 Bécsi m. kir. testőrségi könyvtár.
 Dr. Békefi Remig. *Budapest*.
 45 Ifj. Bobula János. *Budapest*.
 Dr. Boldizsár Kálmán. *Debreczen*.
 Bolgár Emil. *Budapest*.
 Dr. Boncz Ödön. *Budapest*.
 Dr. Borovszky Samu. *Budapest*.
 50 Borsay Jenő. *Báthmonostor*.
 Bosnyák László. *Kaposvár*.
 Bothfalvi Both Tamás. *Eperjes*.
 *Botka Béla. *Bánlak*.
 Bouly de Lesdain, Louis. *Dunkerque*.
 55 Bölöni László. *Bánfi-Hunyad*.
 *Bronts Viktor. *Susa*.
 Veskőczy Budaházy Béla. *Nyiregyháza*.
 Budapesti egyetem tört. szemináriuma.
 Budapesti kegyesrendiek főgymnasiuma.
 60 Bunyitay Vincze. *Nagy-Várad*.
 Felsőpulyai Bük Géza. *Magyar-Valkó*.
 Csanády Béla. *Kraszna*.
 Csatay Gyula. *Pozsony*.
 *Gróf Csáky Albin. *Budapest*.
 65*Gróf Csáky Ödön. *Főrév*.
 Gróf Csáky Vidor. *Szepes-Görgő*.
 Dr. Csánki Dezső. *Budapest*.
 *özv. Csergheő Gézáné. *Budapest*.
 Csernátony Gyula. *Besztercze*.
 70 Csernovics Diodor. *Arad*.
 Csizmadia János. *Késmárk*.
 *Báró Csollich Géza. *Budapest*.
 *Csoma József. *Devecser*, u. p. Forró-Encs.
 Eördöghfalvi Csuha Malva. *Csász-lócz*, u. p. Ungvár.
 75*Gróf Cziráky Béla. *Dénesfa*, u. p. Czirák.
 Vargyasi Daniel Gábor. *Budapest*.
 Királydaróczi Daróczy Zoltán. *Paks*.
 *Szamosujvári Dániel László. *Ó-Lécz*, u. p. Szerb-Bóka.
 Debreczen városi könyvtára.
 80 Dedek Crescens Lajos. *Budapest*.
 Deési kaszinó-egylet.
 *Gróf Degenfeld Gusztáv. *Téglás*.
 *Gróf Degenfeld József. *Debreczen*.
 *Gróf Degenfeld Lajos. *Szirák*.
 85 *Gróf Degenfeld Sándor. *Erdőszáda*.
 Dely Imre. *P.-Peres*, u. p. Furta.
 Dr. Demjanovich Emil. *Budapest*.
 Dessewffy Antal. *Nagy-Atád*.
 Délmagyarországi rég. és tört. egyelet. *Temesvár*.
 90 Dévai főreáliskola.
 Dr. Dézsi Lajos. *Budapest*.
 Doby Antal. *Homonna*.
 Dókus Gyula. *Sátoralja-Ujhely*.
 Domahidy Viktor. *Budapest*.
 95 Dorgó Albert. *Kolozsvár*.
 Dr. Dörny Ferencz. *Budapest*.
 *Dráveczky Gyula. *Ér-Mihályfalva*.
 Dudás Gyula. *Budapest*.
 *Báró Duka Géza. *Kádár*, u. p. Rittberg.
 100*Dr. Duka László. *Nagy-Becskekerek*.
 *Br. Edelsheim - Gyulay Lipót. *Budapest*.
 *Emőkei Emich Gusztáv. *Budapest*.
 Eölvédi-Bresztóczy József. *Budapest*.
 *Gróf Erdődy Ferencz. *Galgócz*.
 105 Gróf Erdődy Imréné szül. gróf Migazzi Irma. *Aranyos-Maróth*.
 *Gróf Esterházy Miguel. *Kolozsvár*.
 *Gróf Esterházy Mihály. *Cseklész*.
 *Gróf Esterházy Miklós Móríc. *Budapest*.
 Herczeg Esterházy-könyvtár. *Kis-marton*.
 110 Esztergomi főegyházmegyei könyvtár.
 Eble Gábor. *Budapest*.
 Fáy Béla. *Dédács*, u. p. Piski.
 *Fáy István. *Serke*, u. p. Feled.
 *Fáy László. *Nyustya*.
 115 Dr. Fejérpataky Kálmán. *Budapest*.
 Dr. Fejérpataky László. *Budapest*.
 Fekete Albert. *Szkáros*, u. p. Zsadány.
 Fest Lajos. *Eperjes*.
 *Gróf Festetich Andor. *Szeleste*.
 120 Dr. Fialka Gusztáv. *Budapest*.
 Fiáth István. *Nagy-Hantos*.
 özv. Fogarassy-Kende Klementin. *Susák*.
 Gróf Forgách László. *Mándok*.
 Dr. Fraknoi Vilmos. *Róma*.
 125 Freyseisen Virgil. *Sopron*.
 *Gyulai Gaál István. *Büssü*.
 Gachal Sándor. *Budapest*.
 Dr. Gábor Gyula. *Budapest*.
 Dr. Gárdonyi Albert. *Budapest*.
 130 Gerold és társa. *Bécs*.
 Dr. Géczy Dezső. *Budapest*.
 Géresi Kálmán. *Debreczen*.
 Ghyczy Pál. *Csendespuszta*, u. p. Nagy-Lapás.
 Gombos Kálmán. *Kis-marton*.
 135 Bilkei Gorzó Nándor. *Gyoma*.
 Dr. Goszthony Mihály. *Bárdi-Bükk*.
 Gözöny László. *Budapest*.

- Graenzenstein Béla. *Budapest.*
 Gyarmathy Sándor. *Budapest.*
 140 Dr. Gyárfás Tihamér. *Brassó.*
 Gyömöreý Vincze. *Ukk.*
 Báró Gyórrffy Samu. *Budapest.*
 Nádudvari Gyórry Árpád. *Bécs.*
 Gyulay Kálmán. *Kerepes.*
 145*Hajós József. *Budapest.*
 Halmágyi Sándor. *Budapest.*
 Dr. Hampel József. *Budapest.*
 Hanny Gábor. *Pécs.*
 Hanny Tódor. *Kismarton.*
 150 Harmos István. *Sopron.*
 Hattyúfy Dezső. *Székesfejérvár.*
 Hedry József. *Alsó-Láncz,* u. p.
 Buzita.
 Hedry Lórincz. *Kassa.*
 Dr. Herczeg Mihály. *Budapest.*
 155 Hets Ödön. *Budapest.*
 Hodinka Antal. *Bécs.*
 Hontvármegyei múzeum-társaság.
Ipolyság.
 Horváth Emil. *Budapest.*
 Horváth Sándor. *Budapest.*
 160 Huszár Dezső. *Duna-Adony.*
 *Báró Huszár Károly. *Abafája,*
 u. p. Szász-Régen.
 Ibrányi Mihály. *Galga-Gyórrk.*
 *Nagyilosvai Ilosvay Aladár. *Nagy-*
Váth.
 Nagyilosvai Ilosvay Bálint. *Buda-*
pest.
 165*Kisdobronyi Isaák István. *Nagy-*
Rhede.
 *Iványi Tihamér. *Budapest.*
 *Draskóczy és Jordánföldi Ivánka
 László. *Budapest.*
 Dr. Iványi Béla. *Budapest.*
 Jalsoviczi Jalsoviczky Sándor.
Budapest.
 170 Jankovics József Mihály. *Munkács.*
 Jasztrabszky Kálmán. *Budapest.*
 Jedlicska Pál. *Nagyszombat.*
 Jeszenszky Alajos. *Nyitra.*
 *Jeszenszky Imre. *Gödre.*
 175 Jékey Zoltán. *Géberjén,* u. p.
 Gyórrtelek.
 *Jékey Zsigmond. *Géberjén,* u. p.
 Gyórrtelek.
 Juhász Zsigmond. *Bécs.*
 Junkovich Gyula. *Samobor.*
 *Ifj. Justh Gyórrgy. *Neczpál.*
 180 Kalocsai érseki könyvtár.
 Kammerer Ernő. *Budapest.*
 Karakas Károly. *Nagyvárad.*
 Dr. Karácsonyi János. *Budapest.*
 *Gr. Karátsónyi Jenő. *Budapest.*
 185 Dr. Kardos Samu. *Debreczen.*
 *Kazy József. *Budapest.*
 Kállay András. *Nagy-Halász.*
 *Kállay Lipót. *Budapest.*
 Kállay Ubul. *Nagy-Kálló.*
 190 Dr. Károlyi Árpád. *Bécs.*
 *Gróf Károlyi Sándor. *Budapest.*
 *Kecskeméti kaszinó.
 Aszalói Kecskés Dezső. *Sopron.*
 *Fületinczi Kelcz Gyula. *Zsitva-*
Ujfalú.
 195*Báró Kemény Gyula. *Pusztá-Ka-*
marás, u. p. Mocs.
 Kemény Lajos. *Kassa.*
 Kempelen Béla. *Abauj-Szántó.*
 245 *Pázmándi Kempelen Imre. *Székes-*
fehérvár.
 *Kölcsei Kende Péter. *Ungvár.*
 200 Kenessey László. *Székesfejérvár.*
 *Dr. Kenessey Pongrácz. *Budapest.*
 Képviselelházi könyvtár. *Budapest.*
 *Gróf Khuen-Hédervary Károly.
Hédervár.
 Killán Frigyes. *Budapest.*
 205 Baczkamadarasai Kis Bálint. *Ma-*
gyar-Igen.
 Kisfaludy László. *Budapest.*
 Kiss Emil Károly. *Baltavár.*
 Kiss István. *Rugonfalva.*
 *Nemeskéri Kiss Pál. *Véghles.*
 210 Kollányi Ferencz. *Budapest.*
 Kolosy István. *Kecskemét.*
 Dr. Komáromy András. *Budapest.*
 Komlósi Komlósy Béla. *Bereg-*
Ilosva.
 Dr. Konkoly Balázs. *Komárom.*
 215 Dr. Koós Jenő. *Budapest.*
 Korizmics Antal. *Alexandria.*
 Dr. Kormos Béla. *Budapest.*
 *Ruszkai Kornis Ferencz. *Debrec-*
zen.
 Lovag Kotz József. *Arad.*
 220 Berenczei és Járdánházi Kovács
 Jenő. *Homok,* u. p. Mikola.
 Kőszeghy Antal. *Budapest.*
 Kőszeghy Sándor. *Budapest.*
 *Kőváry László. *Kolozsvár.*
 Krahl Ernő. *Bécs.*
 225 Ifj. Kubinyi Miklós. *Arva - Vár-*
alja.
 Dr. Küffer Béla. *Budapest.*
 Kürthy Lajos. *Beszterczebánya.*
 *Gróf Laszberg Rudolf. *Gyórr.*
 Láng Mihály. *Budapest.*
 230 Lehóczy Tivadar. *Munkács.*
 Leleszi prépostság.
 Leövey Sándor. *Budapest.*
 Bilkei és Gorzóli Lipcsey József.
Budapest.
 Bilkei és Gorzóli Lipcsey Mór.
Szolnok.
 235 Lippich Gusztáv. *Szolnok.*
 Kisfaludi Lipthay Kornél. *Budapest.*
 Losonczy István. *Miskolcz.*
 Luby Károly. *Szathmár.*
 *Magyary-Kossa Sámuel. *Nagy-*
Káta.
 240 Makay Dezső. *Budapest.*
 Makkay József. *Nagyvárad.*
 Malatinszky Gyórrgy. *Budapest.*
 Bohuszlavicz Malobiczky János
Budapest.
 Dr. Mauks Ernő. *Szeged.*
 Máriássy Ödön. *Mád.*
 245 Meczner József. *Korlát,* u. p.
 Vizsoly.
 Melhard Gyula. *Attala,* u. p.
 Csoma.
 *Meszleny Bencze. *Velence.*
 *Meszleny Pál. *Velence.*
 250 Mészáros Dániel. *Nagy-Szénás.*
 Apsai dr. Mihály János. *Mára-*
maros-Sziget.
 *Báró Miske Kálmán. *Kőszeg.*
 Miskolczy Imre. *Vönöczk.*
 Miskolczy Jenő. *Debreczen.*
 255 Miskolczy ref. lyceum könyvtára.
 *Bocsári Mocsary István. *Budapest.*
 *Bocsári Mocsary Sándor. *Lapujtő.*
 *Mosonmegyei történelmi és régé-
 szeti egylet. *Magyar-Ovár.*
 Nagy Géza. *Budapest.*
 260 Tasnádi Nagy Gyula. *Budapest.*
 Eözbéghi Nagy Ignác. *Pusztá-*
Varjas, u. p. Böös.
 Sz. Nagy Lajos. *Budapest.*
 Dr. Borzovai Nagy Ottó. *Szolnok*
 Nagyenyedi Bethlen-főiskola
 könyvtára.
 265 Nagyiday Ferencz. *Verbőcz,* u. p.
 Tisza-Ujlak.
 Nagyszebeni városi levéltár.
 Nagyvárad közs. iskolai könyvtár.
 Naláczy Ödön. *Hátszeg.*
 *Gróf Nádasdy Ferencz. *Budapest.*
 270*Nemzeti kaszinó könyvtára. *Buda-*
pest.
 Ifj. Nyéki Németh Imre. *Székes-*
fehérvár.
 Németh Titus. *Budapest.*
 Némethy Lajos. *Esztergom.*
 *Báró Nyáry Béláné. *Pozsony.*
 275 Orczy Zoltán. *Budapest.*
 Orosz Ernő. *Eger.*
 Orosz Gyórrgy. *Nyiregyháza.*
 *Ország Lajos. *Kis-Telek,* u. p.
 • Magyar-Mecske.
 *Országos kaszinó. *Budapest.*
 280 Országos levéltár. *Budapest.*
 Dr. Ortway Tivadar. *Pozsony.*
 Ostffy Miklós. *Ostffy-Asszonyfa.*
 Osváth Lajos. *Nagyvárad.*
 Lovag Óváry Lipót. *Budapest.*

- 285*^oÓrgróf Pallavicini Ede. *Budapest.*
Pannonhalmi főpátság.
Payzosz Andor. *S.-A.-Ujhely.*
*Gróf Pálffy Sándor. *Marchegg.*
Pálfiszegei Pálffy László. *Pacsa.*
- 290 Páll Albert. *Ungvár.*
Pálmay József. *Székely - Udvarhely.*
Dr. Pázmány Zoltán. *Kecskemét.*
*Gróf Pejachevich Tódor. *Eszék.*
Peőcz Elek. *Budapest.*
- 295 Peőcz Ferencz. *Torda.*
Dolhai és Petrovai Petrovay György. *Nagy-Kürü.*
Dolhai és Petrovai Petrovay Gyula. *Eperjes.*
*Aszódi és Podmanini báró Podmaniczky Gézáné szül. gr. Degenfeld Berta. *Kis-Kartal*, u. p. Aszód.
*Aszódi és Podmanini báró Podmaniczky Levente. *Fenyő-Haraszti*, u. p. Verseg.
- 300 Gróf Pongrácz Frigyes. *Pozsony.*
Gróf Pongrácz Jenő. *Bashalom.*
Pongrácz Kálmán. *Nyitra.*
Dr. Pósta Béla. *Kolozsvár.*
Pozsonyi kir. jogakadémia.
- 305 Réthey Prikkel Lajos. *Pozsony.*
Puky Andor. *Tomor*, u. p. Homrogd.
Puky József. *Félegyháza.*
Radocza János. *Budapest.*
*Báró Radvánszky Géza. *Sajó-Kaza.*
- 310*Dr. Radvánszky György. *Budapest.*
*Báró Radvánszky Jánosné. *P.-Varsány*, u. p. Hatvan.
Báró Ragályi-Balassa Ferencz. *Ragály.*
Lublóvári Raisz Aladár. *Lőcse.*
Rakovszky Endre. *Kassa.*
- 315 Rakovszky György. *Budapest.*
Rákóczy Aladár. *Budapest.*
Reiner Zsigmond. *Budapest.*
Ifj. dr. Reiszig Ede. *Budapest.*
Relkovič Neda. *Budapest.*
- 320*Reviczky Ambró *Budapest.*
Rexa Arthur. *Budapest.*
Dr. Récesey Viktor. *Győr-Szent-Márton.*
Dr. Réthy László. *Budapest.*
Révai Leó. *Budapest.*
- 325 Romhányi János. *Nyitra.*
*Kis-Zombori Rónay Ernő. *Kis-Zombor.*
*Kis-Zombori Rónay Jenő. *Nagy-Becskerek.*
Rudnay Béla. *Budapest.*
- Rumbold Bernát. *Budapest.*
- 330 Báró Salamon Mihály. *Székesfehérvár.*
Sarlay Sámuel. *Budapest.*
Sárközy Aurél. *Komárom.*
Sárközy Imre. *Nagy-Bajom.*
Schiller Bódog. *Budapest.*
- 335 Dr. Schönherr Gyula. *Budapest.*
*Schulpe Vilmos. *Török-Kanizsa.*
Sigmund József. *Budapest.*
Kissolyosi Simó Ferencz. *Budapest.*
Simonffy Imre. *Debreczen.*
- 340 Simonyi Béla. *Aranyos-Maróth.*
Paksi Sipeky Béla. *Borsicz*, u. p. Nemsóva.
*Ifj. báró Solymossy László. *Nagy-Teremi.*
Sombory Lajos. *Magyar-Nagy-Sombor.*
Somogyi Zsigmond. *Budapest.*
- 345 Soproni kaszinó-egyesület.
Sóvári Soós Elemér. *Budapest.*
*Báró Staudach Adolf. *Budapest.*
Stessel József. *Kis-Marton.*
Dr. Sussich Károly. *Karán-Sebes.*
- 350 Szabadkai közs. főgimnázium.
Dr. Szalacsy Lajos. *Győr.*
Szalay Gábor. *Budapest.*
*Szalóki Tamás. *Nemes-Szalók.*
Szamosujvári főgymnasium.
- 355 Szatmár vármegye közönsége. *Nagy-Károly.*
*özv. Gróf Szápáry Gyuláné. *Tas-kony.*
Szegedi Somogyi könyvtár.
Szemere Lajos. *Budapest.*
Dr. Szendrei János. *Budapest.*
- 360 Liptószentiváni Szent-Ivány Gyula. *Bikszád.*
*Liptószentiváni Szent-Ivány Gyula. *Budapest.*
*Liptószentiváni Szent-Ivány Károlyné szül. Szent-Ivány Margit. *Liptó-Szt-Iván.*
*Liptószentiváni Szent-Ivány Oszkár. *Bélád*, u. p. Nagy-Herestyén.
*Báró Szentkereszty Béla. *Árkos*, u. p. Szepsi-Szt-György.
- 365*^oSzentkirályi Kálmán. *Tápió-Szt-Márton.*
Dr. Szentkláray Jenő. *Temesvár.*
Szentmihályi Dezső. *Andorháza*, u. p. Pacsa.
Szentpály Miklós. *Nagy-Szöllős.*
Dr. Szentpétery Imre. *Budapest.*
- 370 Özv. Négyesi Szepessy Andrásné született Okolicsányi Mária. *Miskolcz.*
- Négyesi Szepessy Béla. *Miskolcz.*
Széll Farkas. *Debreczen.*
Nagyszigeti Szily Dezső. *Ollár.*
Nagyszigeti Szily Kálmán. *Budapest.*
- 375 Idősb Szinnyei József. *Budapest.*
Dr. Szombathy Ignác. *Budapest.*
Szmrecsányi Szmrecsányi Lajos. *Eger.*
Szögyény Béla. *Alvincz.*
Sztankay Béla. *Kassa.*
- 380*Sztankovánszky János. *Kajdacs.*
Dr. Szűts Andor. *Székesfehérvár.*
Tagányi Károly. *Budapest.*
*Tahy István. *Galgagyörk.*
*Széki gróf Teleki József. *Tetétlen.* via Solt.
- 385 Széki gr. Teleki Sándor. *Budapest.*
*Özv. Széki gróf Teleki Sándorné szül. gróf Teleki Jozefa. *Gyömrő*, u. p. Üllő.
Temesvár sz. kir. város.
Temesvári állami főgymnasium.
Terry István. *Rimaszombat.*
- 390 Dr. Thallóczy Lajos. *Bécs.*
Thaly István. *Budapest.*
Dr. Thaly Kálmán. *Budapest és Pozsony.*
*Ifj. Tisza Kálmán. *Geszt.*
Tiszviselőlk. orsz. Egyesülete. *Budapest.*
- 395 Torkos László. *Budapest.*
Tóth Arpád. *Budapest.*
Tóth Endre. *Torda.*
Dr. Tóth-Szabó Pál. *Nagyvárad.*
Török Kálmán. *Munkács.*
- 400 Törös Sándor. *Ipolyság.*
Töttössy Gyula. *Nyulas.*
Turócz-szentmártoni múzeumi tót társaság.
*Ugron István. *Varsó.*
Ujfalussy Lajos. *Nagy-Károly.*
- 405 Ujhelyi Hugó. *Nagybánya.*
Ujj György. *Budapest.*
Ullmann József. *Budapest.*
Ungvári kir. kath. főgymnasium.
*Dr. Gróf Üchtritz-Amadé Emil. *Budapest.*
- 410 Csekei Varjú Elemér. *Budapest.*
Vasvármegyei kultur-egyesület. *Szombathely.*
*Báró Vay Béla. *Alsó-Zsolca.*
*Gróf Vay Tihamér. *Felső-Vadász.*
Városey Gyula. *Kalocsa.*
- 415 Vecsey Imre. *Debreczen.*
Vende Aladár. *Budapest.*
Venter Gerő. *Arad.*
Veress Endre. *Kolozsvár.*
*Báró Vécsey Józsefné szül. gróf Dessewffy Blanka. *Budapest.*

420 Viczián Antal. <i>Budapest.</i> *Bojári gróf Vigyázó Sándor. <i>Budapest.</i> Vojth Gergely. <i>Deés.</i> Dr. Wertner Mór. <i>Muzsla.</i>	*Báró Wodianer Albert. <i>Budapest.</i> 425 Závody Albin. <i>Rózsashegy.</i> *Gróf Zichy Ágoston. <i>Kálóz.</i> Zirczi apátsági könyvtár. Zombory Géza. <i>Kassa.</i>	Dr. Zubriczky József. <i>Budapest.</i> 430 Zsilinszky Mihály. <i>Budapest.</i> Zsivkovics Lajos. <i>Budapest.</i> Zsolnai kir. kath. főgymnasium.
---	---	--

Az alapító tagok száma

(1000 koronás alapítvánnyal élő 3, elhunyt 3, = 6	---
400 koronás alapítvánnyal élő 23, elhunyt 13, = 36	---
200 koronás alapítvánnyal élő 23, elhunyt 11, = 36)	76
A pártoló tagok száma	111
Az évdíjas tagok száma	321
Az összes tagok száma	508

1905. év folyamán elhaltak:

500 ftos alapító tag: öreg Petrovay János. 100 ftos alapító tagok: Gróf Kuún Géza.	Évdíjas és pártoló tagok: *Gróf Andrássy Tivadar. *Baross Károly. *Beniczky Ferencz. Dr. Esztegár László Dr. Illéssy János. Kandra Kabos. *Paulovics József. Ráth György. *Báró Rédl Béla. *Gróf Szápáry Gyula.
---	---